DE NAVORSCHER

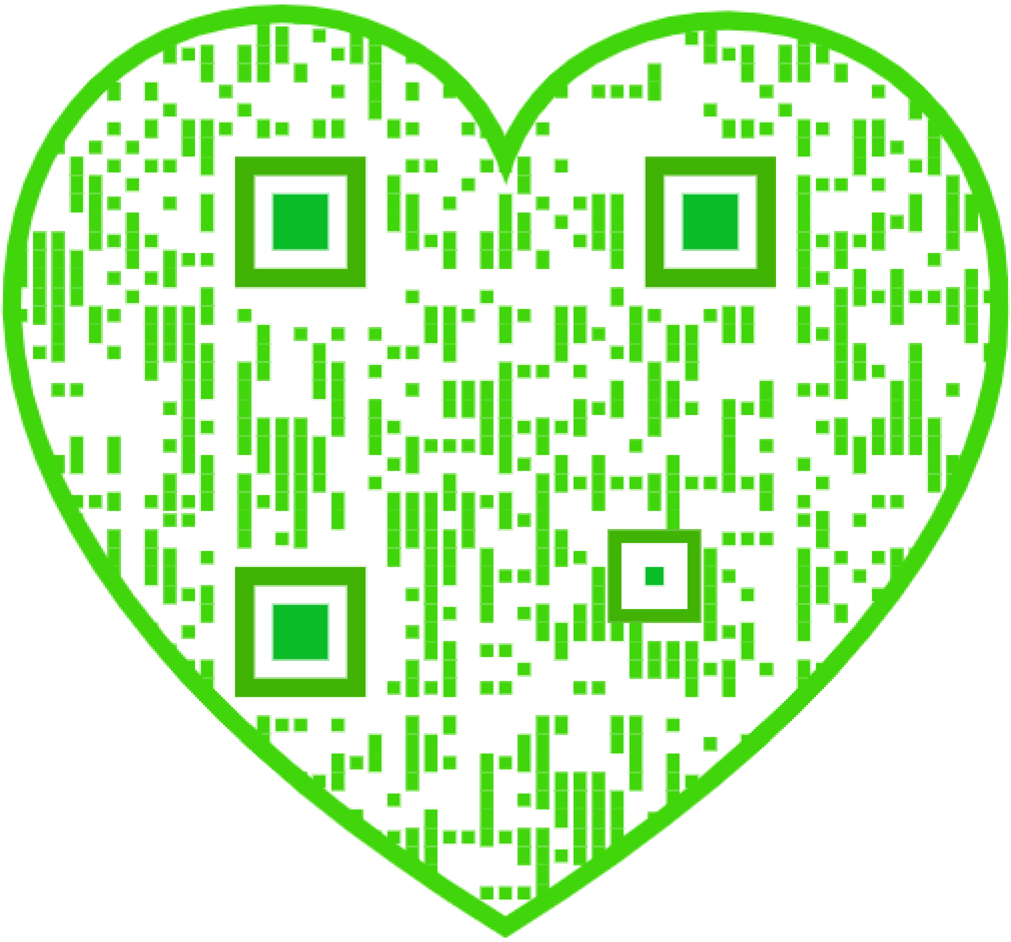

DE NAVORSCHER.

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

J. F. VAN SOMEREN,

BIBLIOTHECARIS DER RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT.

Zeven en vijftigste jaargang.

ZALT-BOMMEL

H. J. VAN DE GARDE & Co

1908.

GESCHIEDENIS.

EPISODEN UIT HET LEVEN VAN

GENERAAL L. J. BARON DE COEHORN,

LATER BARON DE L'EMPIRE 1771—1813.

VRIJ NAAR HET FRANSCH DOOR J. M. EBEL.

Men heeft lang genoeg met meer of minder grond den Nederlanders verweten te veel bij den huiselijken haard te blijven zitten, het buitenland niet genoeg te kennen en zich als toeristen niet genoeg te vertoonen.

Dat verwijt kan hen thans niet meer treffen want elk jaar trekken heele karavanen Nederlanders den Rijn op om in Duitschland en Zwitserland een groot deel hunner vacantiën door te brengen. Ik zelf vertoefde lang in den heerlijken, vruchtbaren Elzas, — mijn vaderland in eigenlijken zin, daar Nederland mijn moederland is, — en maakte dikwijls uitstapjes in de Vogezen, die met ridderburchten, te midden der prachtige bosschen gelegen, als bezaaid zijn.

In Hohwald, een heerlijk, hoog gelegen luchtkuur-oord, vertoeft elken zomer een vroolijke kolonie Nederlanders, maar geen van hen heeft waarschijnlijk ooit vermoed dat daar, zeer nabij, een tak der familie van Coehoorn verblijf houdt in een middeleeuwschen burcht en dat er Hollandsch bloed vloeit in de aderen der slotbewoners.

Toevallig kwam ik in de universiteitsbibliotheek te Straatsburg, waar ik de volgende oplossing van dit raadsel vond, welke ik mijnen landgenooten thans ga mededeelen, mij vleiende dat zij het resultaat mijner navorschingen in oude geschriften met belangstelling zullen lezen.

Louis Jacques, baron de Coehorn, brigade-generaal en „baron de l'Empire" onder keizer Napoleon I, en in die qualiteit gestorven ten gevolge van een zeer zware verwonding, in den slag van Leipzig

bekomen, was een afstammeling van den beroemden vesting-bouwkundige Menno van Coehoorn, die zelf zijn stamboom deed opklimmen tot den aanvangstijd van het Zweedsche koningschap en wiens stamvader vermoedelijk werd gedoopt in de eerste helft der elfde eeuw, tegelijk met koning Oläus. Wij hebben hier dus met een zeer oud, waarschijnlijk met een der oudste geslachten te doen. Omstreeks het jaar 1300 vinden wij een Eric Christiaan Coehoorn, gehuwd met Margareta Anderson, als lid van de Staten in Zweden en in de tweede helft der 14de eeuw is een Toussaint Coehoorn generaal der cavalerie in hetzelfde land. Deze laat twee zonen na, van wie de jongste, *Peter*, te Carpentras *de stamvader* wordt van den tak van het Comtat-Venaisin, tengevolge van een duel, dat hij te Rome met een zekeren graaf Schuilenburg had en na welks ongelukkigen afloop de bisschop van Carpentras, Juliaan van Rovère, een neef van paus Sixtus IV, hem een schuilplaats in zijn bisdom had aangeboden. De oudste broeder van dezen Peter, *Christaan Frederik* genaamd, was gouverneur van Upsala onder koning Christophorus; hij was de stamvader van den Zweedschen tak, waarvan de verschillende leden, van vader op zoon, hooge burgerlijke en militaire, zoowel als geestelijke waardigheden bekleedden. Hunne namen komen voor tijdens de regeering van Stenon of Stenan Sture, Jan II, Gustaaf Adolf, Karel X en Karel XI. Onder de regeering van dezen laatsten vorst was het dat Menno Karel Coehoorn, tweede zoon van Erik Karel, het land verliet en zich in Holland kwam vestigen, tijdens het stadhouderschap van prins Willem III, die toen in strijd was met den almachtigen Lodewijk XIV. Menno huwde in zijn nieuwe vaderland en werd successievelijk groot-meester der artillerie, en luitenant-generaal. Hij was, in één woord, de beroemde, alombekende vestingbouwkundige, de mededinger van Vauban, de ontwerper en stichter van Bergen op Zoom en van het fort Willem te Namen, welke plaats hij in 1692 verdedigde. Onder zijn leiding had het beleg van deze stad, door de Hollanders in 1695, plaats; van zijne hand is de verhandeling: „over een nieuwe manier om steden te versterken".

Hij stierf in 1704, met roem en eer overladen en liet twee zonen na, waarvan de eene, Menno baron van Coehoorn, groot-baljuw werd van de stad en van het graafschap Leerdam en afgevaardigde van Friesland bij de Staten-Generaal.

De neef van den kleinzoon van den beroemden ingenieur, Jean

Jacques genaamd, en op den 2den Maart 1734 te Maastricht geboren, trad in Franschen dienst in het leger van Condé (1758), ging vervolgens over tot het regiment Duitsche infanterie (Royal-Alsace), te Straatsburg in garnizoen en klom van rang tot rang op tot dien van „mestre-de-camp" ; hij stierf in 1781.

Hij was de vader van den generaal Louis Jacques, baron van het Fransche keizerrijk, wiens geschiedenis hier volgt.

Hij was ook de militaire onderwijzer en de vaderlijke vriend van den jongen prins Max van Beieren, kolonel en is tevens eigenaar van het regiment Royal-Alcace geweest. Door deze vriendschappelijke verhouding verkreeg generaal Coehoorn later een koninklijken beschermer.

Louis Jacques van Coehoorn of, volgens de Fransche schrijfwijze, De Coehorn, werd den 16den Januari 1771 te Straatsburg geboren op een tijdstip toen zijn vader nog slechts den rang van kapitein bekleedde. Zijne moeder behoorde tot de Straatsburgsche familie Lang. Waarschijnlijk werd hij door zijn ouders niet in weelde grootgebracht daar de maatschappelijke positie van den door eigen kracht opgeklommen officier in een groote stad, wel geen groote uitgaven zal hebben toegelaten.

Toen zijn vader stierf, was Louis de Coehorn, dus pas tien jaar oud en vier jaar later nam hij dienst in het regiment Royal-Dragons, ging vervolgens tot dat van Royal-Alsace over en vertrok in April 1792 met den luitenantsrang naar Fransch Guyana. Door zijn krachtig gestel kon hij, zonder te veel te verzwakken, aan het moordend klimaat en aan de vermoeienissen, aan zijn stand verbonden, weerstand bieden. Gedurende een tocht in het binnenland der kolonie leed hij schipbreuk op de rivier de Oyapuck, dicht bij de monding, en kwam uitgeput te Cayenne terug waar de terugslag van de vreeselijke gebeurtenissen van het jaar 1792 en van het begin van 1793, ofschoon eenigszins getemperd door den grooten afstand, zich toch onheilspellend deed gevoelen voor allen, die verdacht werden het oude „regime" te zijn toegedaan. De kapitein Coehorn, welke rang hij in Juni 1792 verkregen had, was bemind bij zijn chefs zoowel als bij zijn gelijken in rang en bij zijn minderen, maar in dien tijd van algemeene gisting verslapte de krijgstucht merkbaar, waarover hij zijn ontevredenheid betuigde en hij, die, als het ware, de onuitwischbare kenteekenen van zijn adellijke geboorte op zijn voorhoofd droeg, werd, zijns ondanks, voor een aristocraat

gehouden en moest, na een gevangenschap van twee maanden, zijn plaats afstaan aan eerzuchtigen van veel lageren rang.

Men maakte het hem gemakkelijk zijn ontslag aan te vragen, onder een voorwendsel van gezondheidsredenen. Op den 21sten Juli 1793 legde de jonge kapitein zijn functiën neder en scheepte zich den 4den Augustus d. a. v. in op het fregat „la Blonde" in de haven van „l'Enfant perdu" om daarmede naar Frankrijk terug te keeren. De overtocht had plaats onder allerlei tegenspoed. Engelsche schepen en ook zeeroovers onder Engelsche vlag doorkliefden de zeeën en terwijl het fregat aan de eerste ontsnapte vervolgde het meermalen de laatsten en maakte vier koopvaardijschepen buit. Kapitein de Coehorn had geen degen meer, hij werd beschouwd als gewoon passagier en ook bewaakt. Bij zijn ontscheping te Brest wachtte hem zonder twijfel gevangenschap, misschien zelfs het schavot. Hij kon niet dan met tegenzin de republikeinsche gevoelens deelen maar hij was vóór alles Franschman en tegenover den vijand was hij een ware duivel. Bij die gevechten in volle zee was hij, door zijn groote krijgshaftigheid, bij de bemanning niet onopgemerkt gebleven. Hij wilde telkens *meevechten* en doorliep zoodoende opnieuw de beginselen van het krijgsmansberoep als gewoon soldaat, met de musket in de hand en te midden van aanhoudende gevaren.

In het laatst van September 1793 gingen de troepen te Brest aan land en werd de jonge Coehorn door den kapitein van „la Blonde" aan de volksvertegenwoordigers in Finistère voorgesteld. Zonder aarzelen vroeg hij om als *gewoon soldaat weer dienst te nemen* in de gelederen van de „armée de l'Ouest". Andere lotgenooten, die, evenals hij, hun rang verloren en met hem convooi gezeild hadden, waren ontevreden en vroegen vóór dat zij weder in het republikeinsche leger traden, *om weer in hun ouden rang te worden hersteld.* Door daarvan af te zien gaf Coehorn bewijzen van welbegrepen vaderlandsliefde, want hij ging nu deelnemen aan de beteugeling van den burgeroorlog en ontkwam daardoor, tegenover de kogels der „Chouans" maar zonder dit vooraf berekend te hebben, beter dan overal elders aan de kans om als iemand van adellijken huize te worden behandeld. Door zijn vele voortreffelijke eigenschappen trok hij weldra de aandacht van de bevelhebbers van de „armée de l'Ouest" en werd hij voorloopig ingedeeld bij den generalen staf van het leger, dat te Segré onder de bevelen van den „adjudant-

général" Decaen stond, die spoedig genegenheid gevoelde voor den uitmuntenden vrijwilliger. Zestien maanden na zijn terugkomst in Frankrijk werd Coehorn, dank zij vooral de persoonlijke tusschenkomst van generaal Hoche, in zijn ouden kapiteinsrang hersteld. Zoo had hij in alle opzichten den militairen doop ontvangen; zijn moreele opvoeding was gevormd door tegenspoed en het ondergaan van een onrechtvaardige behandeling; zijn intellectueele ontwikkeling nam nog toe bij de bivouakvuren en in de afzondering der tenten. Want, in tegenstelling met de meesten zijner kameraden, vergat hij niet zijn geest te beschaven en in de studie van zijn geliefkoosde dichters zocht en vond hij een tegenwicht voor de ruwheid in de kampementen. Het aangeboren, of door hem zelven verworven aanzien, dat door geen revolutie kan worden te niet gedaan, verzekerde hem van toen af een overwicht dat, naarmate de orde in de maatschappij en in de gemoederen terugkeerde, voor hem den weg tot de militaire eerbewijzen moest ontsluiten. Hij bezat bovendien in hooge mate *die voornaamste en onmisbare eigenschap* van den soldaat: de doodsverachting, en hij trotseerde overal en altijd, alle gevaren tot het uiterste. In een leger, waarin de minste loteling meer of minder dapper wordt door het voorbeeld, dat hij voor oogen heeft, slaagde Coehorn er in de aandacht op zich te vestigen door zijn onverstoorbaar zelfvertrouwen en zijn ironische minachting voor kogels, zoowel als voor sabelhouwen en bajonetsteken. Niet dat hij een geheim of een of ander toovermiddel bezat om de gevaren te bezweren; verre van daar, want hij was niet fortuinlijk. Bij haast alle groote of kleinere gevechten werd hij meer of minder ernstig gewond en lang vóór het einde zijner loopbaan droeg zijn lichaam, dat van het hoofd tot de voeten met lidteekens bedekt was, de sporen der steken en houwen, die hij bij zijn dikwijls vermetele, maar meer nog door eer en plicht voorgeschreven heldendaden had opgedaan. In Januari 1795 ging hij, met zijn chef, over in het leger „du Rhin et Moselle" en wel in het kamp, dat tegenover de wallen van Mainz was opgeslagen.

Van toen af, gedurende de veldtochten in de Pfaltz en in Beieren (1795—1796) minder schitterend en ook minder gelukkig dan die van Italië, maar door even heldhaftige daden gekenmerkt, bedreef Coehorn in den lageren rang, dien hij bekleedde, wonderen van dapperheid en verkreeg daardoor bij zijn kameraden en zijn meerderen den welverdienden naam van een moedig soldaat en een kundig officier te zijn.

De gevechten bij Pfeddersheim, Lampsheim, Mutterstadt, Oggersheim, Ettlingen en Langerbrück waren alle voor hem zoovele gelegenheden om zich te onderscheiden. Nu eens waren het onstuimige aanvallen, die de slagorde herstelden, dan weer werden hoofdofficieren, die zich te ver tusschen de vijanden gewaagd hadden, door hem ontzet. Bij een andere gelegenheid herwon hij reeds verloren stellingen door zijn onversaagdheid. Bij den slag van Ettlingen werd er van tien uur 's morgens tot tien uur 's avonds gestreden, het dorp Malsch was tot driemaal toe genomen en hernomen en men dacht dat de vijand uitgeput was van vermoeienis. Generaal Decaen had zich tot den bevelvoerenden generaal Desaix begeven toen, om 11 uur de eerste linie, waar zich de adjudant Coehorn bevond,op vijftig pas afstand aangevallen en teruggeslagen werd,zoodat de geheele brigade op het punt stond in verwarring te geraken. Maar ondanks de duisternis slaagde Coehorn er in de dappersten tegen te houden en hun weer vertrouwen in te boezemen, eenige stukken geschut in stelling te doen brengen en zóó een positie te heroveren, die anders voor goed zou zijn verloren geweest. Toen generaal Desaix weer op het terrein verscheen, was het gevaar geweken en bleef hem slechts over, als chef en vriend, den adjudant, die de stelling gered had, te omarmen. Bij het gevecht van Neresheim, bij Fickingen (Wurtemberg) liep de brigade Decaen, die deel uitmaakte van het leger van Sambre-et-Meuse, een even groot gevaar als bij Malsch. Zij had een bosch tegenover Schoendorff bezet en was blootgesteld aan een levendig kanonvuur, dat haar groote verliezen toebracht, terwijl de vijandelijke infanterie, die haar op de grens van het bosch overviel, haar dreigde te overvleugelen. Laten wij liever den generaal Coehorn zelf aan het woord : „Mijne soldaten verdwenen in het bosch en toen ik trachtte ze tegen „te houden, antwoordden zij mij dat zij zich niet meer konden ver- „dedigen, daar ze geen patronen meer hadden.

„Dappere soldaten vluchten nooit voor den vijand zoolang ze nog „bajonetten hebben. Ik heb niet anders als mijn sabel, maar ik blijf „op mijn post".

„Ik bleef niet alleen. Spoedig kwamen er patronen en houwitsers „aan en het vuren begon van onzen kant opnieuw met een leven- „digheid, die de vijand niet meer verwachtte. De stormpas, dien wij „aannamen, ontmoedigde hem geheel en al en wij bleven meester „van het slagveld."

Ik weet niet of mijne lezers, evenals ik, getroffen worden door den eenvoud van dit verhaal, dat nooit voor publiciteit bestemd was, maar enkel vluchtig opgeschreven om door de kinderen van den generaal bij den huiselijken haard te worden gelezen. „Ik bleef niet alleen." De ontknooping van dit kleine militaire drama ligt geheel in die woorden. De adjudant heeft zijne manschappen weer bijeenverzameld en ze, als het ware, geëlectriseerd; hij heeft de slaglinie hersteld en met gevelde bajonetten weerstand geboden aan een overgroote massa vijanden, die zijn eigen mannen zou hebben vernietigd, voordat de veldartillerie er een eind aan maakte door den vijand geheel te verslaan.

Bij het overtrekken van de Lech ging Coehorn er het eerst met twee jagers te paard door en nam onmiddellijk maatregelen om de brug te laten herstellen en een veerpont in gebruik te nemen.

Voor Ingolstadt aangekomen, maakte men zich juist gereed om het bruggehoofd stormenderhand te nemen toen de voorposten van de divisie Beaupuy krachtig teruggedreven werden. De geheele divisie snelde toe en nam een stelling in op de hoogten van Langenbrück, boven een bergpas, die door die hoogten en door naburige moerassen gevormd wordt. Hier laat ik den generaal weer aan het woord:

„Het duurde niet lang of de vijand verscheen met tweemaal „zooveel manschappen als wij; de even talrijke als schitterende „cavalerie was die, welke de aartshertog Karel van het Rijn-leger „gedetacheerd had, om haar tegen het leger van Sambre-et-Meuse „aan te voeren; het was waarschijnlijk dat zij de overwinning zou „behalen. In dit gevecht, waarin elke soldaat en elke officier twee „vijanden moest kunnen staan, werd mij door generaal Decaen „opgedragen de bergpas van Langenbrück te hernemen aan het „hoofd van het 10de regiment karabiniers en de vijandelijke ruiterij „terug te drijven, die dreigde de stukken te zullen nemen, welke „door de artillerie onbruikbaar waren gemaakt. Op dien dag ben „ik verscheidene malen tusschen de vijandelijke troepen geraakt „en bijna voortdurend was ik niet verder van hen verwijderd dan „tot op de helft van een geweerschot afstand. Eindelijk toen een „charge van de karabiniers de vijandelijke ruiterij in de moerassen „dreef, omsingelde ik ze, zonder eerst bevelen af te wachten, die „toch te laat zouden gekomen zijn, met een eskadron van het 8ste „regiment huzaren en eenige bereden kanonniers; daarmede was „de nederlaag van den vijand voltooid."

Steeds dezelfde soberheid van uitdrukking, die zooveel te meer den moed van den officier doet waardeeren, die zijn gevaarvolle plichten vervult zonder vertooning, als iets dat vanzelf spreekt.

Ik kom hier aan een zeer ernstig voorval in het leven van generaal Coehorn, dat bijna een einde zou hebben gemaakt aan zijn loopbaan en, hoewel hem aanspraak gevende op bevordering, toch niet in de staten van dienst van den jongen officier werd opgenomen, ofschoon hij bij die gelegenheid, zonder bijgedachten, zich opgeofferd heeft aan zijn plicht, aan de bevelen van zijn chef en aan de hooge waarde welke hij aan het handhaven der orde onder zijn manschappen toekende.

Het leger van Sambre-et-Meuse was teruggeslagen. In zulke rampspoedige momenten verslappen de banden der krijgstucht; de goede, dappere en krachtige soldaten blijven zooals zij in voorspoedige dagen waren, maar het schuim komt naar boven. De troepen trokken door het Beiersche stadje Burgau tusschen Alm en Augsburg en de adjudant Coehorn reed te paard naast zijn chef, toen eensklaps door de officieren van den generalen staf kreten werden gehoord, die uit een afgelegen huis kwamen. Het waren plunderaars, die eene woning waren binnengedrongen. Onverwijld gaf generaal Decaen aan Coehorn last er orde op te stellen, en, zoo noodig, de weerspannigen in te rekenen. Op de plaats gekomen waar de jammerklachten vernomen werden, zag Coehorn eenige ongelukkige vrouwen, die met gescheurde kleeren de vlucht namen en, binnen in het verwoeste huis, vier achtergebleven jagers, die hun schandelijk bedrijf voortzetten.

„Er uit, roovers!" riep de adjudant hun van verre toe en met de sabel in de vuist, voegde hij een dreigende handbeweging bij de mondelinge bedreigingen, zoodat het hem gelukte twee der mannen, die minder koppig waren dan hun medeplichtigen, te verjagen. De beide anderen wilden niet wijken en riepen: „wij zijn geen roovers!"

„Dat zijt ge wel, ge zijt geen Fransche soldaten!" Hierop trok een der muiters zijn sabel en wierp zich op zijn chef. Maar Coehorn legde hem door een sabelhouw aan zijn voeten terneer en bracht den ander, die de vlucht nam, een lichte wonde toe. Daarop, na die taak te hebben volbracht, kwam hij bij generaal Decaen terug en zeide: „Generaal, ge hebt aan mij, geheel alleen, opgedragen aan deze „muiterij een einde te maken, ik heb gehoorzaamd, maar ik zal er

„het slachtoffer van worden." En waarlijk, drie dagen later, op den 1sten Vendémiaire van het jaar 5 (2 Sept. 1796) wachtten de zoo gevoelig door den adjudant gestrafte jagers met hunne kameraden hem in een hinderlaag op, wierpen zich op hem en brachten hem zooveel sabelhouwen toe, dat hij op de plaats liggen bleef.

De generaals Desaix, Regnier, Beaupuy en Decaen vonden den ongelukkigen officier badende in zijn bloed en, volgens de eigenaardige uitdrukking van generaal Rapp, bedekt met meer dan zeventig „kruisstrepen"; zijn geheele lichaam was één wonde en tot overmaat van ramp viel hij in dien toestand in handen van den vijand.

Toch genas hij weer, dank zij zijn buitengewoon krachtig lichaamsgestel en toen hij, na verloop van zes maanden, door ruiling weer bij zijn korps kon terugkeeren, kreeg hij eindelijk de lang beloofde en met ongeduld tegemoet geziene bevordering. Hij werd majoor (30 Juni 1797) en begaf zich spoedig daarna, met zijn generaal naar het leger van Engeland, op de kust van Cherbourg. Het korte tijdsverloop tusschen den vrede van Campo-Formio en het hervatten der vijandelijkheden in 1799 was voor Coehorn een tijd van betrekkelijke rust.

Als adjudant-generaal, steeds met generaal Decaen onder de bevelen van generaal Jourdan geplaatst, komt hij op Duitsch grondgebied, waarop hij zich reeds onderscheiden had, terug, maar werd nauwelijks hersteld van een ernstige verwonding, welke hij bij Liptingen (Stockach) gekregen had, dadelijk bij het begin van den veldtocht, bij de divisie Legrand, die het fort Kehl bezette, ingedeeld. Daarna trok hij nogmaals over den Rijn met de divisie van generaal Delmas (1800). Ziet hier in welke bewoordingen de vermaarde schrijver van de geschiedenis van het Consulaat en het Keizerrijk, in zijn geschiedboeken, de heldendaden van Coehorn heeft geboekstaafd:

„De generaals Delmas en Leclerc werden naar Seckingen (ten „oosten van Bazel) en daarna naar Alb, vóór de brug van Alpbrück „gezonden. Die brug was met verschansingen bedekt. De adjudant-„generaal Coehorn trok in colonnes tegen die verschansingen op, „aan het hoofd van één bataillon van het 14de regiment infanterie, „van twee bataillons van het 50ste en van het 4e regiment huzaren „en maakte er zich meester van. *Daarna sprong hij op de schouders van een grenadier*, ging op die manier de Alb over en liet den vijand

„den tijd niet om de brug te vernietigen. Hij veroverde eenige ka-„nonnen en maakte ook gevangenen". (Thiers I, blz. 295).

Een aanschouwelijke voorstelling, voorwaar, van de onstuimige wijze van handelen van Coehorn. Dit feit had plaats op den 1sten Mei 1800. Twee dagen later, greep het gevecht bij Engen plaats. Een voorval van dien dag doet eveneens de dapperheid van onzen adjudant-generaal goed uitkomen.

De vijand had zich op den bergtop van Hohenhoewen teruggetrokken, zijn artillerie en zijn infanterie op de hellingen van den berg opgesteld en in de vlakte van Engen twaalf duizend man cavalerie in slagorde gebracht. Moreau wilde zich van den bergtop meester maken en gaf de divisie Delmas bevel om aan te vallen.

„De divisie Delmas werd, bij het verlaten van een bosch, waar-„van zij zich had meester gemaakt, aan een moorddadig vuur „blootgesteld, dat zij dapper doorstond. Generaal Jocopus, die zich „aan het hoofd van de infanterie stelde, beklom de hellingen van „den bergtop, toen hem een schot in de dij trof, maar generaal Grand-„jean trok om de stelling heen. Adjudant-generaal Coehorn, dien „wij de Alb hebben zien overtrekken op de schouders van een „grenadier, verscheen op het tooneel met één bataillon en verjoeg „de Oostenrijkers." (Thiers I, blz. 308.)

Zoolang het gevecht duurde, was hij aan het schroot en aan de kogels van tien stukken geschut blootgesteld geweest en eerst om 7 uur 's avonds kwam generaal Richepanne een einde maken aan des vijands aanvallen. In den loop van dezen gedenkwaardigen dag had Coehorn zijn leven wel tienmaal gewaagd ; hij rekende op bevordering en zijn rechtstreeksche chefs stonden hem er voor in. Tengevolge van een soort noodlot, dat hem niet losliet en waartoe misschien zijn heftig karakter en een onrustige geest bijdroeg, moest hij elken hoogeren rang veroveren na eerst lang te hebben gewacht en opzienbarende daden te hebben verricht.

Bij Moeskirch doorstond hij aan den rand van een bosch met zijn bataillon, waarvan de helft buiten gevecht gesteld werd, het kanonvuur en de aanvallen van aanmerkelijk talrijker troepen. Bij Neresheim verjoeg hij uit de gelijknamige abdij de Oostenrijksche „roodmantels"(Rothmaentel) en bij Neuburg, waar hij voor de tweede maal aankwam, evenals te Neresheim, maakte zijn kleine troep, die de voorhoede van de 1ste divisie vormde, veel meer gevangenen (1500) dan zij zelve mannen telde. Majoor Kornreuter van het

regiment Lasey werd door Coehorn zelf gevangen genomen. Niet ver van daar sneuvelde de dappere Latour-d'Auvergne, „de eerste grenadier van Frankrijk" en het was Coehorn, die het droevige voorrecht had hem de laatste eer te mogen bewijzen. Hij schreef dit voorval in zijn notitiën op met uitdrukkingen van een diep gevoeld verdriet, als een weerklank van de gevoelens van het geheele Rijnleger. Ziet hier wat hij er van zegt : „De grenadiers weenden „en ook ik kon mij niet weerhouden tranen te vergieten bij het „graf van dezen eerbiedwaardigen grijsaard, vermaagschapt aan „den grooten Turenne en even dapper maar nog eenvoudiger en „bescheidener dan hij."

Tot hiertoe heb ik met het grootste voorbehoud de aanteekeningen geraadpleegd, die door generaal Coehorn zijn nagelaten en moest ik in het oog houden dat hij ze vooral voor zijn kinderen schreef en deswegens niet bang behoefde te zijn hen te veel te vermoeien door hun achtereenvolgens het verhaal te doen van de wapenfeiten, die hij met zijn strijdmakkers volbracht. Maar tegenover een zelfs welwillend publiek moet ik mij bepalen tot het geven van meer beknopte aanwijzingen, zoodat de buitengewone dapperheid van den krijgsman en het persoonlijk karakter van den mensch niettemin geheel tot hun recht komen.

Tegen het einde van den veldtocht van 1800 had Coehorn zóóveel gelukwenschen ontvangen, genoot hij een zóo uitmuntende reputatie en was de krijgstucht, die in zijn legerkorps heerschte, zóo voorbeeldig, dat een spoedige bevordering hem, als geheel verzekerd, moest toeschijnen.

Hoe kon hij ook anders verlangen, want hij had kortelings zijn lot verbonden aan dat van een eenvoudig en bekoorlijk jong meisje, mejuffrouw Sophie Debeyer, begaafd met al de deugden van haar sexe en behoorende tot een der patricische families in Straatsburg. Maar zijn verwachtingen zouden niet vervuld worden. „Ik moest", zegt hij, „mijn hooggespannen verwachtin- „gen opgeven, toen het promotie-verslag verscheen. Het ietwat „trotsche bewustzijn mijner meerderheid had mij de welwillende „voorspraak doen verwaarloozen van hen, die bij den opperbevelhebber „in een goed blaadje stonden."

Dit hinderde hem zoozeer dat hij bij het zien van talrijke wederrechtelijke begunstigingen, die te zijnen koste hadden plaats ge-

had, ontslag aanvroeg uit zijn regiment. Hij werd naar het legerkorps van generaal Ste. Suzanne, die hem kende, gezonden en daarna ver in het Brisgausche Schwartzwald gedetacheerd om een zekeren graaf de Mir, den chef eener bende partijgenooten, tot rede te brengen. Gedurende den tijd dat hij deze ondankbare taak vervulde had de veldslag van Hohenlinden, het eenige groote gevecht in dezen veldtocht van Moreau, plaats; Coehorn was er niet bij. Ik zeide het reeds: de omstandigheden begunstigden hem geenszins; maar wel won hij aan practische philosophie en aan gelatenheid wat hem aan eerbewijzen onthouden werd.

Gedurende het tijdperk van rust, dat op den vrede van Luneville en van Amiens volgde, was hij eerst lid der commissie van ontbinding van het Rijn-leger onder voorzitterschap van een vriend, M. Mathieu-Faviers; in 1803 ging hij over tot het kamp van Brugge en zag hij den eersten consul in het kamp van Ambleteuse. De schitterende wapenfeiten van Alpbrück en Hohenhoewen waren aan het hoofd van den staat bekend; *het met litteekens bedekte gelaat en de naam van Coehorn* deden het overige. Napoleon beloofde hem bevordering zoodra het eerste kanonschot weer zou vallen. Maar bij deze gelegenheid maakte Coehorn gebruik van zijn toenemend aanzien door ten gunste van zijn oude moeder de weder-uitkeering van een pensioen aan te vragen, dat zij tot 1792 genoten had als weduwe van een voormaligen hoofdofficier. Hij begon den veldtocht van 1805 zonder nog in rang bevorderd te zijn. Te Lambach, aan de oevers van den Traun, stootte de 1ste divisie van het legerkorps van maarschalk Davoust, waarvan Coehorn deel uitmaakte, op de Russen en drong met geweld over de rivier (31 October 1805). Coehorn bleef ook hier aan zijn oude soldatengewoonte getrouw. Slechts gevolgd door een wachtmeester en eenige jagers sneed hij een achterhoede van een vijftigtal Russische jagers af, vervolgde hen tot in een afgesloten weide, waar zij gevlucht waren, sabelde er een gedeelte neer en deed de anderen de wapens neerleggen, verbijsterd als zij waren door de heftigheid van den aanval, die hun het kleine aantal aanvallers voor een geheele colonne had doen aanzien. Ik laat hier volgen op welke wijze Coehorn verslag doet van dit gevecht aan zijn jonge vrouw.

„Ik sprong met mijn paard over de omheining heen en riep hun „met opgeheven sabel in het Duitsch toe zich over te geven, maar, „ofschoon zij zeer verschrikt waren, legden zij toch de wapens niet

„neer.... voor mijn eigen zekerheid was ik dus verplicht met de „zeis des doods te maaien .... Tot hiertoe had ik geen werkelijk „gevaar geloopen maar het moment van de overwinning was ook „bijna het laatste van mijn leven geweest; de Russische officier, die het „bevel voerde over het detachement, mijn kreten niet begrijpende „en met het vooruitzicht van een onvermijdelijken dood, laadde „zijn tweeloops-karabijn en legde op mij aan op een afstand van „niet meer dan drie pas, aan den linkerkant. De kogel ging echter „gelukkig achter mijn rug heen doordat een dappere jager den „Russischen officier neersloeg en de richting van het schot daar- „door veranderd werd. De eerste aide-de-camp van maarschalk „Davoust was getuige van dit tooneel en kwam mij te hulp, maar „hij zou ongetwijfeld te laat zijn gekomen zonder de hulp van het „lot dat over mij waakte."

Coehorn bevond zich ook op het groote slagveld van den 2den December. „De overwinning," zegt hij in denzelfden brief, „zweef- „de reeds van te voren boven het hoofd van haren gunsteling".... „Ik mag niet vergeten je te vermelden dat mijne divisie onwrik- „baar geweest is als een rots onder een hagelbui van kanonskogels „en de charges van de cavalerie. Ik heb geen oogenblik mijn kalmte „verloren ; op het punt waar ik mij bevond is men niet handgemeen „geworden doch het gevaar is voor allen even groot geweest.... „Tegen den avond kwam de keizer voorbij, ik herkende hem van „verre en liep hem tegemoet, om den soldaten toe te roepen dat hij „het was. Dadelijk daarop weerklonken in de duisternis de kreten : „Vive l'empereur" .... Na dit moment voegde ik mij bij generaal „Caffarelli, in een boerenwoning te Hollubitz, op onze linkerzijde . . .

„Ik zal zonder geld, zonder paarden en zonder belooning tot je „terugkeeren, maar niet zonder roem en met een zuiver geweten. „Mijn voorbeeld moet reeds vroeg mijnen zonen leeren om niet op de „fortuin te rekenen, maar genoeg zelfvertrouwen zich eigen te maken „om zooveel mogelijk boven de gebeurtenissen te staan." Het uit- treksel uit dezen brief maakt het overbodig verdere uitleggingen te geven ; de eenvoud van den inhoud toont ons den generaal van zijn beste zijde. Bij het begin van den veldtocht van 1806 is hij kolonel. Hoort hoe hij zijn lot beschrijft bij in den slag bij Jena.

15 October 1806.

„.... Ik kom er af met een ernstige kneuzing van mijn linker

„schouderblad door een kanonskogel en een paard, dat onder mij ge-„dood is. *Het is de arme Austerlitz, die in mijn armen gestorven is,* „nadat hem een kanonskogel door het lijf is gegaan op twee duim af-„stands van mijn rechterbeen om er zóó dicht bij mijn linkerbeen „weer uit te komen dat ik de schok vrij hevig gevoeld heb. Ik heb „onder een hagelbui schroot geen oogenblik vrees gekend , maar „daarna heb ik God gedankt dat Hij mij voor mijn familie gespaard „heeft.... Ik was in het voorste carré dat de opeenvolgende char-„ges van het puikje der Pruisische cavalerie te verduren had.... „wij hebben den hertog van Brunswijk gedood.... de koning en „de koningin waren tegenover ons."

Na dit ernstige voorval kon Coehorn zich nog naar Berlijn slepen, waar hij bloedverwanten ging bezoeken, die hem zeer genegen en aan het Pruisische gouvernement gehecht waren, maar die in dezen hachelijken tijd den Franschen kolonel als een door den hemel toegezonden hun beschermgeest moesten beschouwen. Ik laat hier volgen wat Coehorn, op den dag volgende op dien van zijn intrede in de Pruisische hoofdstad, aan zijn schoonmoeder, Mevrouw Debeyer schreef :

„Gehoor gevende aan mijn verlangen, is mijn eerste zorg geweest „de woning van uw lieve zuster op te zoeken maar zij had, een week „geleden, Berlijn verlaten om haar man te volgen ; niemand van „haar familie bij welke ik gehuisvest ben, kan mij met zekerheid „zeggen, waar zij is.... Ik hoop, dat mij eenige dagen zullen toege-„staan worden om van mijne verwonding van den 14den te kunnen „herstellen en dat ik het noodige zal krijgen om mij schoon linnen-„goed te verschaffen en mij van nieuwen leeftocht te voorzien ; daar-„voor zal ik maarschalk Davoux gaan bezoeken. Geve God dat hij „vriendelijk gestemd moge zijn, want ik ben ook van plan een vrij-„geleide te vragen voor...."

Nauwelijks genezen, voegt hij zich weer bij zijn korps op weg naar Polen en aanstonds wordt hij bij het begin van dezen veldtocht voor de tweede maal gekwetst. Spelenderwijze meldt hij dit nieuwe ongeval aan zijn vrouw :

Niporent, 13 December 1806.

„Heden morgen ben ik, tegenover Dembe, aan den oever van de „Bug, door een kogel boven het rechteroog gewond, maar daar „het schot mij schuins trof en ik een zeer harden schedel heb, is

„mijn hoofd heel gebleven.” Wij hebben 15000 Tartaren tegenover „ons en men verzekert ons dat het zeer fatsoenlijke lui zijn, die veel „van ons houden en waarvan de meesten zullen deserteeren, zoo- „dra zij kennis met ons zullen hebben gemaakt.

„Waarlijk, het schijnt mij zoo dwaas toe dat ik mij tegenover „Tartaren bevind, dat ik mij niet weerhouden kan er hartelijk om „te lachen.”

Door het aannemen van dien luchtigen toon wilde hij klaarblijkelijk mevrouw de Coehorn geruststellen, want de wond, die hij in de omgeving van Warschau bekomen had, was niet zoo licht als hij het wel wilde doen voorkomen. In een anderen brief van den 17den Januari 1807, gedateerd uit Warschau zelf, waarheen men hem vervoerd had, schrijft hij : „Mijn wond is pas dicht gegaan „maar een spleet in den schedel, ter plaatse waar de kogel geraakt „heeft tot aan den tegenovergestelden kant van het hoofd, nood- „zaakt mij erg voorzichtig te zijn.”

Die herhaalde verwondingen schijnen hem eindelijk geluk aan te brengen. Op den 21sten Maart 1807 berichtte een brief van den prins van Neuchatel hem zijn aanstelling tot generaal-majoor en een maand later zendt dezelfde hoogwaardigheids-bekleeder hem het bevel zich naar het kamp van Finkenstein te begeven, bij den generaal Oudinot. Hij is daarmee zeer ingenomen, daar hij zich nu bij kameraden zal bevinden die hem reeds lang kennen. Op den 28sten April schrijft hij van Teschendorff aan zijn vrouw :

„De keizer heeft mij op uitmuntende wijze ontvangen en tot mij „gezegd : „Ik ben blijde dat gij tevreden zijt, ik ken u wel ; ge zijt „een dappere”. Generaal Oudinot is als een broeder voor mij ; „ik ben nu zoo voldaan als ik maar zijn kan.”

Den 28sten Mei daarop schrijft hij uit het kamp van Mariënburg : „De divisie Oudinot heeft eenige bewegingen naar den kant van „Dantzig gemaakt, welke belangrijke plaats gisteren haar poorten „geopend heeft. De forten van Weichselmunde en van Neufahr- „wasser, waar de Russen zich ontscheept hadden, om Dantzig te „hulp te komen, hebben zich ook overgegeven en de Moscoviten „zijn, nadat ze flink gevochten hadden, tot de schepen terugge- „keerd, waarmede zij gekomen waren. Wij hebben hun een goede „reis gewenscht en zijn zelven dadelijk op marsch gegaan om te „Mariënburg, waar wij kampeeren moeten, bijtijds terug te zijn.

„Hoewel enkel mijn brigade van de geheele divisie Oudinot

„op den 15den Mei in het vuur is geweest (bij het gevecht van Weich-„selmunde) heb ik bijna geen gevaar geloopen, omdat ik den rol „van bevelhebber gespeeld heb. Oudinot heeft voor hùzaar gespeeld „en is er afgekomen met een paard, dat onder hem is doodgeschoten. „Wij hebben hem de les gelezen en ik geloof dat ik daarbij zeer wel-„sprekend ben geweest : . . . .”

De luchtige toon van dezen brief is klaarblijkelijk de echo van de innerlijke voldoening, die de dappere generaal smaakte toen hij zijn groote inspanningen met succes bekroond zag en de gunst van de machtigen der aarde hem nog wat méér schonk dan enkel lofspraken. Maar die voorspoed duurde niet heel lang. Den 4den Juli wenschte hij zich zelven nog geluk met de goede ontvangst, die de keizer hem na een groote wapenschouwing heeft bereid, maar op den dag na den slag van Friedland heeft hij weer een slechte tijding aan zijn familie te melden :

Donnau, 15 Juni

„Die schelmen van Russen hebben mij gisteren om één uur „bij Friedland een half ons lood in de dij geschoten ; de kogel is „er uitgehaald.”

In 1808 verleende de keizer hem den titel van „baron de l'Empire” met een bezitting in Westfalen om zijn nieuwe waardigheid op te houden. De afstammeling van den Hollandschen ingenieur kon van toen af zich er op beroepen zijn voornaamste brieven van burgerrecht in Frankrijk stuk voor stuk te hebben veroverd en, behalve zijn erfelijke titels, den adelbrief, hernieuwd door de hand van den grootsten man zijner eeuw, te hebben verworven.

Het korte tijdsverloop tusschen 1807 en 1809 vormt in het leven van generaal Coehorn een keerpunt en een van die rustpoozen zooals de Voorzienigheid die somtijds aan haar uitverkoren kinderen toestaat om gedurende den voorspoed hunne harten te peilen en hen voor te bereiden tot nieuwen, naderenden strijd. Had de generaal aan den eenen kant een grondbezit in Duitschland verkregen, een onzeker bezit, dat vijf jaar later met het ineenstorten van het koninkrijk Westfalen voor hem weer verloren ging — aan den anderen kant had hij sinds eenige jaren aan den voet der Vogezen bezit genomen van een kleiner landgoed, dat evenwel minder was blootgesteld aan de veranderingen der politieke atmosfeer en dat gelegen is in een der schilderachtigste dalen van den Elzas.

Wanneer men op een mooien helderen dag boven van de wallen van Straatsburg zijn oog laat gaan over den bergketen der Vogezen, dan ontdekt men in het Zuidwesten een berg, waarvan de ongelijke, maar regelmatig afnemende, kegelvormige hoogten zonder twijfel door hunne sierlijke en goed afgeronde vormen ieders blikken moeten aantrekken. Deze berg is de Ungersberg (berg der Hongaren) en aan zijn voet bevindt zich te midden van een amphitheater van wijngaarden, en van daarboven uitstekende bosschen, *de aloude proostdij van Ittenweiler*, omgeven door boomgroepen, wijnstokken, uitgestrekte velden en malsche weilanden, die door het levenwekkende water van de Andlau besproeid en vruchtbaar gemaakt worden.

Daar, in het oude monnikenklooster van Ittenweiler, niet ver van de abdij, door de heilige Richardis gesticht, sloeg de dappere generaal zijn tenten op en bracht hij de hem toebedeelde, korte rustpoozen door te midden van zijn gelukkig huisgezin.

Hij bezat een ontvankelijk gemoed voor dichterlijke indrukken, en, bij de keuze van dit domein, dat door den musicus Pleyel gedurende het veelbewogen revolutie-tijdperk bewoond werd, handelde hij klaarblijkelijk onder de bekoring van de onvergelijkelijke schoone ligging en misschien ook eenigszins onder die van de legendaire en historische herinneringen, welke op dezen klassieken grond van den Elzas zoo talrijk zijn. Wanneer hij van een verrukkelijk uitzicht genieten wilde, dan behoefde hij slechts het eerste het beste venster open te maken, dat op het gebergte uitzicht gaf, om den halven cirkel te overzien, die zich van de bouwvallen van Landsberg tot aan den Ungersberg uitstrekt. Uitstekende boven een dicht bosch, aan den overkant der elzeboomen, die op zijn weilanden stonden, bespeurde hij de torens van de abdij van Andlau en kon hij de aanwezigheid gissen van het eenzame kasteel van Spesburg, dat schuil ging tusschen de omringende dennenbosschen.

Wanneer hij vervolgens zijn blikken liet gaan over de tuinen van de Proostdij, dan ontwaarde hij overal de ringmuren en de grondslagen van dit aloude klooster, dat reeds in de eerste helft der 12de eeuw door kinderlijke toewijding en liefde gesticht werd.

Indien de generaal, gedurende zijn verloftijd, den tijd had kunnen vinden om Schoepflin, den beroemden hoogleeraar in de geschiedenis van den Elzas, na te slaan of zijn geleerden vriend Arnold uit te noodigen om nasporingen te doen in de bisschoppelijke ar-

chieven, die toen veronachtzaamd werden, had hij kunnen weten dat pausen en kerkvorsten zich hadden beziggehouden met den bloei van, en de tucht in dit Augustijner klooster, dat Alexander III de Romeinsche kerkvorst, overwinnaar van Frederik Barbarossa, in April 1179 in de privilegiën en de goederen, welke de instelling van Koenraad den Kanunnik genoot, bevestigd had; dat in die overoude en onschatbare documenten reeds de namen voorkomen van de rijke gemeenten die óf dichtbij het klooster (St. Pierre, Molsheim, Epfig) of op andere punten van den beneden-Elsas gelegen zijn, dat de kerk van de heilige Christina van Ittenweiler langen tijd een zeldzaam voorspoedig bestaan had; dat na Alexander III de pausen Innocentius III en Honorius III haar het patronaat over de kerk te Molsheim opdroegen, en dat het voorbeeld van den eersten stichter meer dan eens vrome en vrijzinnige navolgers vond. †)

Maar, laat ik het maar onbewimpeld zeggen: in het begin der negentiende eeuw hield men niet zoo ijverig en ook niet zoo belangstellend zich bezig met de geschiedenis van vervlogen eeuwen. De gebeurtenissen van het tijdvak zelf namen den geest geheel in beslag en de verloven, die aan generaal Coehorn verleend werden, duurden te kort om hem nog tijd te doen vinden tot andere bezigheden dan de genietingen van het familieleven en die van een grondbezitter.

Tijdens een van die korte verblijven te Ittenweiler had hij onder de Spaansche krijgsgevangenen, die uit humaniteit voor den landbouw gebruikt werden, een jongen man opgemerkt, gespierd en bruin van vel, als een Arabier der woestijnen, en die voor deze werkzaamheden al den goeden wil toonde van een verbannene, die zich bewust is dat zijn lot afhangt van de gunstige meening, welke hij zijn tijdelijken meester zal weten in te boezemen. Generaal Coehorn plaatste don Diego, die in de omstreken van Bajadoz geboren was, als tuinman-intendant op Ittenweiler en de figuur van dezen zui-

---

†) In 1454 werd Ittenweiler vereenigd met het klooster van St. Arbagast te Straatsburg in 1463 met dat van Truttenhausen (Elzas); nog later met het bisschoppelijk domein. In 1550 verzocht de abt van Marbach de proostdij van Ittenweiler, die ten gevolge van de Hervorming, opgeheven was, weer op te richten en er monnikken der Augustijner orde heen te zenden. Het antwoord van den bisschop was toestemmend. In 1706 gaf de fiskale gevolmachtigde bevel tot de herstelling van het klooster Ittenweiler op kosten van de erfgenamen van den kardinaal-bisschop van Straatsburg, Willem Egon van Fürstenberg.

delijken vreemdeling, die spoedig het vertrouwen van zijn meesters verkreeg, droeg er toe bij om aan dit bekoorlijke oord, met zijn rijk gezegende omgeving, een zeer eigenaardig aanzien te geven. Maar wij moeten ons van de schildering van dit verblijf losrukken en den generaal volgen op zijn veldtocht in 1809, die hem in de gelegenheid zal stellen om een roemrijke bladzijde meer toe te voegen aan zijn vroegere staten van dienst. De aanval en het innemen van Ebersberg is voor generaal Coehorn het toppunt van roem zijner militaire loopbaan geweest. Wij zullen hem op den voet volgen, voorzien van zijn eigen correspondentie en met behulp van het dramatische verhaal dat de geschiedschrijver van „het Consulaat en het Keizerrijk" over dezen reuzenstrijd geschreven heeft.

Weinige dagen na het innemen van Regensburg schrijft de generaal aan zijn familie een brief, die van uit Straatsburg, den 25sten April gedateerd is.

„Mijn gezondheid blijft goed ondanks de bovenmenschelijke „vermoeienissen en al de ontberingen, veroorzaakt door onze ver- „schrikkelijke marschen. De resultaten van eergisteren zijn bekend; „wij hebben niet tijdig genoeg kunnen aankomen om aan het gevecht „deel te nemen hoewel wij, zonder ophouden, van Landshut tot op „twee uur afstand van Regensburg gemarcheerd hebben. De divisie „Claparède (waarbij zich de generaal bevond) is, door die laatste „bewegingen, van het legerkorps van maarschalk Oudinot afgeschei- „den en ook van hemzelven verwijderd; wij zijn nu onder bevel „van den hertog van Rivoli.... 30 April .... De maarschalk (Mas- „séna) betuigt mij veel achting en vertrouwen en ik kan zeggen „dat ik over mijzelven tevreden ben. Ofschoon ik veel zin had, „om mij te midden der vijanden met mijn sabel wat te vermaken, „heb ik mij daarvan onthouden." Men zou zoo zeggen, wanneer men die regels leest, dat hij begint zich met zijn positie van generaal en huisvader te vereenzelvigen; ik geloof echter dat hij zichzelven misleidde en wij zullen zijn waren aard weer spoedig zien boven komen.

Wij komen nu aan den gedenkwaardigen 3den Mei 1809, aan het overtrekken van de Traun onder Ebersberg.

Het kwam er voor Masséna op aan dien overtocht te forceeren bij het verlaten van Linz om aan den anderen oever van de Traun de vereeniging van het geheele Oostenrijksche leger te verhinderen. Ik zal hier, om aan het levendige en het schilderachtige van het

schitterende krijgstoneel niet te kort doen, het verhaal van Thiers onvertaald laten volgen :

„.... On voyait devant soi la Traun, coulant de droite à gauche, „pour se jeter, à travers les îles boisées, dans l'immense lit du Danu- „be. On apercevait sur cette rivière un pont d'une longueur de „deux cents toises au moins, puis au delà un plateau escarpé, „au-dessus duquel 's élévait la petite ville d'Ebersberg, plus haut „encore le chateau-fort d'Ebersberg, hérissé d'artillerie, et enfin, „soit en avant du pont, soit sur l'escarpement du plateau une masse „de troupes qu'on pouvait évaluer de trente-six à quarante mille „hommes. Il y avait là de quoi modérer tout autre caractère que „celui de Masséna ; il ordonna l'attaque sur le champ." (Thiers, „histoire du Consulat et de l'Empire, tome 10, page 245).

Hier volge nu naar aanleiding van dezen stoutmoedigen aanval het, door denzelfden auteur aan onzen generaal uitgereikt :

„Le général de Coehorn, dont nous avons eu occasion de parler „déjà, descendant du célèbre ingénieur hollandais, renfermait „dans un corps grêle et petit *) l'une des âmes les plus fougueuses „et les plus énergiques que Dieu eût jamais données à un homme „de guerre. Il était digne d'être l'éxecuteur des impétueuses vo- „lontés de Masséna.

„A peine arrivé sur les lieux, il court à la tête des voltigeurs de „sa brigade sur le village de Kleinmünchen, s'empare d'abord des „jardins, puis se jette dans les maisons, prend ou passe par les armes „tout ce qui les occupait, passe au delà du village, se porte à l'entrée „du pont, chargé de sapines incendiaires et criblé des feux de l'enne- „mi. Tout autre que le général de Coehorn se serait arrêté, pour at- „tendre les ordres du maréchal Masséna, mais l'audacieux général, „l'épée à la main, s'engage le premier sur le pont, le traverse au pas „de course, fait tuer ou prendre ceux qui essaient de lui en disputer le „passage; laisse, il est vrai sur les planches du pont beaucoup des siens „morts ou mourants, mais avance toujours et, le défilé franchi, „lance ses colonnes d'attaque sur le plateau qui était couvert des „masses de l'infanterie autrichienne. Coehorn, sous une grêle de „balles, gravit avec le même emportement la rampe escarpée qui

*) De schrijver schijnt op dit punt verkeerd ingelicht te zijn geweest. Generaal Coehorn was, integendeel, volgens getuigenis van zijn tijdgenooten en van zijn familie groot en forsch gebouwd, in één woord een man van flinke statuur.

„conduit à Ebersberg pénètre dans la ville, débouche sur une grande-„place que le chateau domine et oblige enfin les Autrichiens à „se replier sur les hauteurs en arrière. Malheureusement ils con-„servaient le château et font pleuvoir du haut de ses murs un feu „destructeur sur la petite ville, devenue notre conquête (Thiers, tome 10, page 247).

De twee andere brigades van de divisie Claparède komen de brigade van Coehorn te hulp en nu begint een vreeselijke worsteling binnen de muren van Ebersberg zelf en dicht bij het kasteel. Zeven duizend Franschen strijden tegen zes en dertig duizend Oostenrijkers, nemen, verliezen en hernemen het groote plein, verschansen zich in de huizen, welke door de houwitsers van het kasteel in brand geraken en worden eindelijk geholpen en ontzet door de divisie Legrand, die het garnizoen van het kasteel over de kling jaagt en met de rest van de brigade Coehorn, buiten de muren van de in brand geschoten stad, kampeeren gaat.

Laat ons nu het verhaal aanhooren van den generaal zelf van uit het bivak tusschen Ebersberg en Ems, den 5den Mei 1809.

„Eergisteren was het een roemrijke dag voor mijn brigade. „De keizer is aangekomen na het oversteken van de Traun, wat „stormenderhand is geschied tegenover 40000 vijanden. Gisteren „morgen heeft hij mij laten ontbieden om hem naar het slagveld te „vergezellen. Hij scheen zeer voldaan en heeft zelfs eenige zeer „vleiende woorden tot mij gesproken, namelijk: „Deze overtocht „weegt tegen die van de brug van Lodi op." Een officier, dien ik als „aide-de-camp aangesteld had, ter vervanging van dengene die „ziek van vermoeienis te Straatsburg is achtergebleven, werd ge-„dood met een van mijn paarden, dat hij bereed. Wat mij betreft, „er heeft een beschermend God over mij gewaakt; ik heb slechts „twee kneuzingen opgeloopen en mijn beste en oudste strijdros „is onder mij gedood.

„De keizer heeft ons twee dagen rust toegestaan; een bosch „stroo in de armoedigste dagloonershut maakt mijn geluk en mijn „weelde uit. Wat mij nochtans het grootste genoegen gedaan heeft, „dat was de spontane uiting van geestdrift van mijn geheele bri-„gade toen, nadat wij den vijand, die voor de brug had stelling ge-„nomen, overhoop geworpen en een van zijn colonnes van 3000 man „sterk afgesneden hadden, met onze tegenstanders, onder een „hagelbuï van schroot en kogels over de brug trekkende — solda-

„ten en officieren, allen tegelijk, uitriepen : „Leve onze generaal, „leve generaal Coehorn!" en dat met zooveel vuur dat ik een sidde- „ring door mijn leden heb voelen gaan. Behalve de afgesneden „colonne waarmede ik mij niet verder heb kunnen bemoeien, heeft „mijn brigade één vlag, twee stukken geschut, 25 bespannen kruit- „wagens en 1800 gevangenen gemaakt."

Men vraagt zich af hoe het komt dat na zulk een schitterend wapenfeit de generaal-majoor, die er de voornaamste bewerker van was, niet op het slagveld zelf tot luitenant-generaal bevorderd werd?

Het antwoord op deze vraag is gelegen in de krijgsoperatie, die tegelijk met het innemen van Ebersberg had plaats gehad. Enkele mijlen boven deze plaats trokken de Fransche troepen vrij gemakkelijk over de rivier; het bevel van aanval, door Masséna gegeven, was dus onnoodig of ten minste overijld. Er was, geheel nutteloos, veel edel bloed vergoten en ongetwijfeld zou Napoléon, zonder de bewondering, welke hij voor het buitengewone krijgstalent van Masséna had, hem streng berispt hebben. Door de vergelijking van het overtrekken der rivier bij Ebersberg met dat van de brug van Lodi wilde de keizer een vleiende getuigenis afleggen van de stoutmoedigheid van generaal Coehorn, maar de door Masséna voorgeschreven aanval geenszins goedkeuren.

„Het was een schitterende dwaasheid" moet hij tot eenige generaals van zijn omgeving gezegd hebben.

Zoo stond het geschreven, dat Coehorn, zelfs op den schoonsten dag van zijn krijgsmans-carrière, door die onbegrijpelijke en noodlottige kwade kans zou vervolgd worden, die reeds meer dan eens hem in zijn schitterende loopbaan had gedwarsboomd.

Vijf dagen na het nemen van Ebersberg komt de generaal, met het gros van het leger, onder de muren van Weenen aan.

11 Mei. „Wij zijn hier gisteren morgen om zeven uur aangekomen. „Er is geen vijandelijk leger meer, maar de stad verdedigt zich; „ik hoop echter binnen enkele dagen van uit Weenen te schrijven. „De lijfwacht van den keizer te Schoenbrunn zal door mijn brigade „versterkt worden."

„Weenen, 15 Mei. Gisteren ben ik Weenen binnengetrokken aan „het hoofd van alle grenadiers en voltigeurs van de divisie Cla- „parède."

Den 21sten Mei trok hij bij Ebersdorff over de Donau en wordt

in den slag bij Eslingen (22 Mei) opnieuw gewond, maar volgt, na zich te hebben laten verbinden, per rijtuig de brigade en stelt zich weer aan het hoofd daarvan. Den 3den Juni schrijft hij uit het bivak : „Deze veldtocht heeft mij reeds veel ouder gemaakt, ik kan „niet meer onverschillig zijn en zou niet van mijn plicht kunnen af„wijken. Ik heb zoo pas de aangevraagde belooning verkregen voor „de militairen van alle rangen van mijn brigade ; dit zijn tot nu toe „de mijne."

Twee dagen na den slag bij Wagram schrijft hij aan zijn vrouw :

„Wij hebben een grooten veldslag gewonnen, die twee dagen ge„duurd heeft, gedurende welke de vijand met een verbazend groot „aantal troepen gebruik gemaakt heeft van alle hulpmiddelen, die „de voorzorg, de hardnekkigheid en de wanhoop hem hebben kun„nen verschaffen. Mijn brigade heeft die twee dagen lang haar plicht „gedaan en wij hebben minstens aan even groote gevaren blootge„staan als te Ebersberg. Wij hebben de vijandelijke carré's met de „bajonet gechargeerd en ze uit elkaar gedreven. Ik ben er afgeko„men met vijf kneuzingen en een paard, dat onder mij dood„geschoten is. Zeg onzen zoon dat de Franschen de beste soldaten „van de wereld zijn."

Te midden van dit leven van voortdurenden strijd ontvangt de generaal een eigenhandig schrijven van zijn koninklijken vriend Maximiliaan van Beieren, die hem de versierselen van de orde van Max Joseph zendt. De vorst schrijft : „De keizer heeft mij zoo juist „toegestaan, mijn waarde Coehorn, u met mijn orde te vereeren ; ik „wensch dat ge ze met evenveel genoegen zult dragen als ik onder„vind met ze u te zenden."

Dit was ten minste een bewijs van waardeering, dat eenigszins kon opwegen tegen ondervonden teleurstellingen.

In den Elzas teruggekeerd, escorteert hij in Maart 1810 de jonge keizerin Marie Louise bij haar doortocht van Straatsburg en denkt er juist over zijn geschokte gezondheid weer in orde te brengen, als hij bevel krijgt zich naar het leger in Spanje te begeven (Juli 1811). Hij sleept zich voort tot aan Pampelona, vanwaar hij den 13den Augustus schrijft : „Het slechte weer en de nog slechtere „wegen hebben mij tot het uiterste gebracht ; als het nog één dag „langer had moeten duren, was ik onderweg dood gebleven."

Op den 29sten Augustus uit de moedige generaal een angstkreet: „Ik heb lang gestreden en ben dan ook nu op een punt

„gekomen, waarop elk verlangen, uit berekening, eerzucht of eigen-„liefde geboren, verdwijnt."

Eindelijk wordt hem een verlof toegestaan, dringend voorgeschreven door het geheele Fransche medische korps van Pampelona en nu begeeft hij zich naar Barrèges, waar hij er niet in slaagt weer te herstellen. Hij blijft verstoken van het gebruik van een hand en van een been en zoekt, zeer verzwakt, zijn toevlucht te Tarbes, vanwaar hij den 24sten October tot den Minister van Oorlog een herhaalde aanvraag om verlof verzendt. Wij moeten aannemen dat hem dit toegestaan werd, want het jaar 1812 vindt hem in den familiekring wel aan zijn wonden lijdende, maar volstrekt niet terneergeslagen en zich tot nieuwen strijd gereed makend.

Hij neemt geen deel aan de expeditie van Moreau en deze geheel onwillekeurige onthouding verlengt nog met een jaar zijn reeds zoo ernstig bedreigd bestaan. Toen bij het begin van den veldtocht van 1813 een oproeping van den keizer tot hem kwam in zijn vreedzame afzondering te Ittenweiler, maakte hij met jeugdigen ijver zijn toebereidselen voor zijn uitrusting. Onveranderlijk was zijn antwoord op de dringende bede van zijn vriend Arnold, die hem trachtte terug te houden op grond van redeneeringen, gegrond op de onvergelijkelijke diensten, reeds door den generaal bewezen, zoowel als op zijn door smarten ondermijnd gestel en zijn plichten als huisvader : „De eer werpt mij weder in het leger terug, ik ga dus ; als ik ach-„terbleef, zou de keizer het niet toeschrijven aan mijn verzwakt ge-„stel, maar aan een geest van verzet en dat juist op het oogenblik „waarop hij al zijn krachten noodig heeft."

Daarop nam hij afscheid van zijn weenende vrouw, drukte voor de laatste maal zijn kinderen aan het hart en begaf zich naar de verzamelplaats der troepen te Maintz. Met zijn gewone onstuimigheid neemt hij deel aan de veldslagen van Lützen en Bautzen, maar zijn kwaad gesternte doet opnieuw zijn boosaardigen invloed gelden. Hij krijgt zware verwondingen, maar geen belooning.

Den 18den Juni schrijft hij van Eichberg a/d Bober, bij Buntzlau :

„De manschappen van mijn brigade hebben veel bevorderingen „en belooningen gekregen, alleen *ik* heb niet eens de voldoening „mogen smaken mijn brigade in het rapport van den slag bij Bautzen „genoemd te zien ; ofschoon ik er een derde van mijn manschappen „bij verloren heb en te Spree over een brug getrokken ben, die ik „met deuren en luiken heb doen herstellen, zonder kanonnen, en

„onder het vuur van verscheiden batterijen, waaraan ik gedurende „twee derden van den dag ben blootgesteld geweest. Mijne geheel „uit rekruten van de zwakste soort saamgestelde brigade heeft „stormenderhand het dorp Burg ingenomen; bij deze gelegenheid „heb ik uit eigen beweging gehandeld, zonder orders af te wachten. „Met zulke zwakke krachten blijft er voor de bevelhebbers niet an- „ders over als nooit aan de fortuin te wanhopen en, tegenover het „dreigende gevaar, koelbloedigheid, standvastigheid en een verdub- „belde krachtsontwikkeling te stellen." In zijn rechtmatige droefheid richt hij een bittere klacht tot een invloedrijk persoon uit de omgeving van den keizer; hij is verbitterd dat men hem haast met boos opzet in het vergeetboek plaatst en hij eischt *openbaarheid* als het heilig erfdeel zijner kinderen. Ziet hier wat hij schrijft:

„Ik mag zeggen dat ik niets heb ontzien wanneer het er op „aankwam den keizer te dienen; noch geld, noch gezondheid. In „den slag van Bautzen heeft een hevige kneuzing van den rug- „gegraat door een geweerkogel mij, ondanks groote pijn, mijn „brigade niet kunnen doen verlaten, omdat mijn tegenwoordigheid „toen onmisbaar was. 's Avonds om 7 uur kon ik, opnieuw getroffen „door een kogel, dicht bij de lever, niet meer te paard blijven en „ook niet gaan liggen; ik bleef niettemin mijn bevelen geven. Den „volgenden dag liet ik mij aan het hoofd der carrée's van mijn bri- „gade brengen en heb die plaats niet meer verlaten, ondanks hevige „smarten. Dit is, Monseigneur, het beknopte verhaal van wat ik „bij het begin van dezen veldtocht aan mijn vroeger bewezen dien- „sten heb kunnen toevoegen. Ik heb het vertroostende recht ver- „kregen mijn teleurstellingen aan Uwe Excellentie te mogen toe- „vertrouwen en ik meen er op te mogen rekenen dat Zij haar werk „niet onvoltooid zal laten."

Hij richt een soortgelijk verzoek tot prins Berthier, zonder, naar het schijnt, een onmiddellijk resultaat te verkrijgen, want de tijd van wapenstilstand gaat voorbij en wij vinden generaal Coehorn in de omstreken van Dresden terug, waar hij over een brigade van de divisie Friederichs het bevel voert en tot dezen nieuwen chef in zeer vriendschappelijke verhouding staat.

Na den slag van Dresden, waaraan onze generaal deelneemt, wordt hij te Radeburg geposteerd en tegen het einde van September wordt hem de verdediging van Meissen en van de brug over de Elbe opgedragen. Met zijn gewone kloekheid, die hij ook aan de officieren

van zijn brigade weet mede te deelen, slaat hij de aanvallen van het legerkorps van den generaal Sacken af en voorkomt dat de brug over de Elbe in brand wordt gestoken. Bij het begin van October, gedurende de concentratie-beweging naar Leipzig, vertrouwt zijn onmiddellijke chef hem de moeilijke opdracht toe om, langs de Mulda, alle uitwegen te bezetten en, in geval van nood, de terugtocht van de Fransche cavalerie te dekken. Eindelijk nog, op het beslissende oogenblik, gedurende de vreeselijke dagen van Leipzig, kommandeert hij de divisie van generaal Friederichs, die zelf gewond is.

Maar het laatste uur van generaal Coehorn heeft ook geslagen. Op den 18den October verbrijzelt een kanonskogel hem het linker dijbeen. Eenige soldaten maken zich gereed om hem weg te dragen maar hij roept hen toe: „Herneemt uw plaats in de gelederen! ik ben niet meer dan de anderen!" *)

Twee zijner getrouwe bedienden, die zijn paard hebben zien terug komen zonder berijder, gaan den generaal zoeken en vinden hem buiten kennis op den grond uitgestrekt. Zij maken in der haast een draagbaar gereed met behulp van een deur, die zij uit een hut nemen en zoeken voor den zwaar gewonde een onderkomen in de woning van een boekhandelaar Tauchnitz, te Leipzig. De amputatie van het verbrijzelde lichaamsdeel wordt noodig geoordeeld en er wordt onmiddellijk toe overgegaan.

Deze ridder zonder vrees of blaam, die sedert acht en twintig jaren, den dood in al zijn vormen onder de oogen gezien en op de slagvelden van half Europa meegestreden had, verdroeg zonder zijn gezicht te vertrekken de operatie, die hem op 42jarigen leeftijd onder de invalieden rangschikte en zeide nog, glimlachend, tot zijn dienaar: „Kom, met mijn houten been zal ik toch nog wel op Ittenweiler met mijn vrouw kunnen walsen."

Zoo onverwoestbaar bleef de levenskracht, die hij in zijn aderen voelde en die in deze vreeselijke oogenblikken zijn hart deed kloppen. Zij verried zich door die zooeven genoemde uitbarsting van droefgeestige vroolijkheid, welke bij iemand anders, minder zwaar beproefd dan hij, aan aanstellerij zou hebben doen denken. Maar het zou een beleediging voor zijn nagedachtenis zijn als men er iets anders in wilde zien dan een bewonderenswaar-

*) Deze edele woorden zijn gehoord door den heer Lacroix, aide-de-camp van generaal Friederichs.

dige kalmte te midden van zijn lijden of een worsteling tegen de koortsachtige visioenen, die voor zijn oogen de bedroefde, teerbeminde trekken zijner vrouw en kinderen deden voorbijtrekken. Op zijn lijdenssponde verjoeg de gewonde met geweld alle sombere voorgevoelens om maar eenige kans op herstel te behouden.

Tien dagen later, op den 29sten October, blies hij uitgeput van zwakte den laatsten adem uit, op het oogenblik dat zijn bediende een kop thee aan zijn kleurlooze lippen bracht.

Te midden van de onbeschrijfelijke wanorde en van de besmettelijke epidemie, die toen te Leipzig heerschte, bewees de vijand toch de laatste militaire eer aan den Franschen generaal, wiens naam en karakter hem alleszins die buitengewone oplettendheid waardig maakten. Jammer genoeg heeft de familie de plaats, waar hij begraven ligt, niet kunnen terugvinden. Hij sluimert, onbekend waar, te midden van zijn metgezellen in tegenspoed en roem, die door de typhus en de verwondingen bij duizenden werden weggemaaid, tengevolge van de ramp van den 19den October.

De beproefde dienaar, die zijn ziekenoppasser was geweest — ik betreur het ten zeerste den naam van dien ook in tegenspoed getrouwen man niet te kennen — bracht naar Straatsburg de bijzonderheden over omtrent de laatste oogenblikken van zijn meester ; hij kon in de woning van de weduwe en van de zes weezen slechts de overblijfselen van de militaire uitrusting meebrengen, bestaande uit het commandeurs-kruis van het Legioen van Eer, de militaire orde van Beieren, een door een kanonskogel gebroken sabel en een met bloed bespatten steek.

Het zij mij vergund aan het einde van deze levensbeschrijving een blik terug te slaan op dit veelbewogen leven. Mannen van het slag als de „Bayard van den Elsas" verschijnen niet met elk nieuw geslacht op het wereldtooneel, hoe vruchtbaar ook de bodem van Frankrijk in het voortbrengen van krijgshelden moge zijn (Rapp, Kellermann, Kleber.)

Wat zien wij gebeuren ? Een jongeling, een wees, maar uit een adellijk geslacht gesproten, neemt dienst onder het „ancien régime" als gewoon vrijwilliger ; door zijn goed voorkomen en zijn naam voortgeholpen, klimt hij spoedig in rang op. Hij zoekt en trotseert de gevaren in de koloniën om spoediger vooruit te komen, maar de revolutie belemmert hem in zijn vlucht en maakt hem weer tot ge-

woon soldaat. Maar hij weet er zich in te schikken en beklimt ten tweede male de onderste sporten van den ladder der militaire waardigheden. Een geheim voorgevoel zegt hem dat in den ransel van den soldaat der Republiek somtijds de maarschalksstaf verborgen ligt. Hij is begaafd met een ontembaren moed, die hem tot heldendaden drijft, zooals de helden van Homerus ze bedreven, maar hij tempert misschien zelf den gloed van die buitengewone daden door een onhandelbare barschheid en door gebreken, die elke buitengewone persoonlijkheid aankleven. Niettemin vestigde hij de aandacht zóo goed op zich dat hij, nog jong vóor het einde der 18de eeuw, op de slagvelden van Duitschland den majoorsrang weet te veroveren. Indien hij, in plaats van onder de bevelen van de generaals Hoche, Jourdan en Moreau zijn loopbaan te beginnen, onder de oogen van den overwinnaar van Arcola en Marengo had kunnen strijden, mag men aannemen, dat hij op datzelfde tijdstip reeds den rang van kolonel of dien van generaal zou hebben bereikt en onder het Keizerrijk een veel schitterender loopbaan zou hebben gemaakt.

En toch kan men generaal Coehorn niet beklagen omdat hij als moedig kampioen slechts op den tweeden of derden rang meegedongen heeft. Wie weet of een bestendige voorspoed dit open en onbedorven karakter niet van den rechten weg zou hebben doen afwijken ; wie kan zeggen of, indien hij maarschalk van Frankrijk geworden ware, hij die bijna republikeinsche oprechtheid van handelen wel zou hebben behouden, die hem geducht maakte als een censor uit de oudheid ? Wat zou er te midden van de vleiers, die nooit in de omgeving van een rijzende grootheid ontbreken, van den eenvoud zijn overgebleven, die hem op rijperen leeftijd en omgeven door het verdoovende krijgsrumoer, het gezelschap deed zoeken van de beminde dichters uit zijn jeugd ?

Ik heb niet zonder ontroering onder de relieken van zijn familie een zeer versleten exemplaar gevonden van de lyrische gedichten van de Salis, een dapper officier en ook van adel, evenals Coehorn, uitmuntend vader en intelligent bewonderaar van de verheven natuurtooneelen, evenals hij. Tusschen den tekst van dit boekje waren nog sporen te zien van het potlood, waarmede de generaal de passages onderstreept had, die hij gaarne herlas.

In een dier elegische strophen, die zoo zoetvloeiend en bevallig zijn en waarvan de werken van den Zwitserschen dichter als over-

vloeien, ziet de gelukkige, maar te midden van zijn geluk door sombere voorgevoelens gekwelde echtgenoot, zijn jonge vrouw over een graftombe gebogen, terwijl zij tranen stort als getuigenis eener eeuwigdurende toegenegenheid. Die dichtregelen waren dubbel onderstreept, want hoe dikwerf heeft de generaal niet het oogenblik moeten voorzien, waarop ook *zijne* weduwe tranen zou vergieten, wanneer zij aan hem dacht, zonder zelfs den troost te smaken van aan haar overkropt gemoed te kunnen lucht geven, geleund op een te zijner eere opgerichte graftombe.

Generaal Coehorn had reeds vroeg aan zijn kinderen die liefde tot verheven poezie ingeprent; hij liet hen de dichtregelen van Athalie uit het hoofd leeren en voordragen en wanneer zijn zoon de onsterfelijke repliek van Joas tot Abner reciteerde:

„Je crains Dieu, cher Abner, et n' ai point d'autre crainte" dan glimlachte de vader met voldoening; hij hoorde dan in het diepst van zijn gemoed die kinderlijke stem, die de echo der leidende spreuk van zijn leven was.

DE WAPENBORDEN VAN HET PRAALGRAF VAN PRINS WILLEM I TE DELFT.

In Navorscher XIII (1863) blz. 8 werd de vraag gedaan: „Wie waren de leden der Regeering van Delft, die in 1795 of 1796 het prachtige praalgraf van Willem I voor de schennende handen behoed hebben door het met een houten schutting te voorzien?"

Hierop volgde geen antwoord, trouwens de notulenboeken der stedelijke regeering zwijgen hierover. Nu was ondergeteekende onlangs in de gelegenheid een der oude notulenboeken van den kerkeraad te raadplegen, waarbij hij over het praalgraf een aanteekening vond, welke vermoedelijk met de vraag in quaestie verband houdt.

In de vergadering van den 8sten December 1795 werd over de tombe van Prins Willem I genotuleerd:

„Vervolgens proponeerde de President, wijl het hem van tijd tot tijd voorkwam dat men int generaal niet wel tevreden was, dat de wapens van het Huys van Oranje aan de tombe in de Nieuwe Kerk vast zijnde, niet wierden weggenomen, daar de andere

wapens van particulieren zoo in de kerken, gevels etc. volgens het decreet van de prov. Volksrepresentanten van Holland waren afgenomen en weggehakt of kerkmeesteren niet zouden goedvinden ter voorkoming van feytelijkheeden, die zomwijlen 't eenige tijd aan de tombe mochten gedaan worden op de een of andere wijze daarin te voorzien, waarover gedelibereert zijnde, is geresolveert alle de wapens, omdat dezelve van metaal en dus niet weg te nemen zijn, als met schending van de tombe, met blikke schilden effen overgeverfd te bekleeden, 't welk aan den Heer Noodt verzocht is, te willen bezorgen."

De heer Willem Noodt, die voor de uitvoering zou zorgdragen, behoorde tot de leden der nieuwe stedelijke regeering welke den 21sten Januari 1795 waren geinstalleert. [1]) en maakte sedert den 2 September d. a. v. deel uit van den kerkeraad.

Een gelukkige gedachte was het zeker deze fraaie wapens met blik te bekleeden, waardoor ze behouden zijn gebleven. Waren ze echter verwijderd geworden dan zou die handeling eenigszins in strijd geweest zijn met artikel 10 der publicatie van 8 Juni 1795 der Provisioneele Representanten van het Volk van Holland betreffende het amoveeren der wapenschilden. Dit artikel toch luidt :

„Dat dit (amoveeren) niet toepasselijk is op op Tombes, Gedenkstukken van Kunst, of diergelijke Monumenten waerdoor men de nagedachtenis van vaderlandsche Staatsmannen, Helden, Geleerden of Kunstenaars 't eenige plaats heeft willen vereeren en vereeuwigen."

Tegen de open bogen boven het praalgraf waren vóór de revolutie rouwkassen geplaatst met attributen als wapenborden, degens, handschoenen en sporen, welke bij de begrafenis van een Oranje in den stoet waren gedragen. Deze merkwaardige rouwkassen zijn ingevolge een genomen besluit van het Provinciaal Comité van Holland in December van het eerste jaar Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap afgenomen om daarna te worden stuk geslagen. [2]) In Mei van het volgend jaar werd de municipaliteit van Delft aangezocht om het hout dezer geamoveerde gedenkstukken onder de

[1]) Notulen van den Municipalen Raad van Delft Januari—April 1795.

[2]) Voor meerdere bijzonderheden verwijs ik naar mijn artikelen in Elsevier's Geïll. Maandschrift van Februari 1900. Het Mausoleum der Oranjes.

„gealimenteert wordende burgers" uit te deelen, zoodat daarvan geen spaander als reliquie is bewaard gebleven.

Vrijenban bij Delft. C. F. GIJSBERTI HODENPIJL.

Schimpdicht. — Tusschen oude papieren vond ik onderstaand vers. Kan men mij ook inlichten waarop het betrekking kan hebben?

Kopie overgezonden aan den heer Officier van Justitie te Zutphen.

Weg Prinsen uit uw Hok
Weg Geuzen uit de Kerk
Gij hebt genoeg Uw rol gespeeld,
in het Regenten werk.
Weg, weg gij Burgerstand die wel eer de Geuzen
in schein van Vrijheidswerk tot zulk een Hooge pracht.
De Raadzaal is verzierd met Roomsgezinde Heeren
Die al het geuze volk wel zullen removeeren
Geen ampt of post hoe groot of klein
zal voor haar over zijn.
men schuwt ze als de pest
men haat ze als venijn
Dat akelijk gespuis dat stund (sic) op Pruysen magt
Tans tot ons belijd gehed tot niet gebragt
De Engelist is dood; Albert ligt op sterven
De Pruysen moeten weg, wie zal de boel dan Erven
De Roomsgezinde alleen, gewis geen Geuzendom
Zoo gaat de wagen regt, zoo is de frans weerom
O Frans, O edel vorst
Beschermer van ons Leer
Gedenk toch steeds op ons, wij zien Goddank U weer
De plannen zijn beraamd
Maar moeten langzaam werken
Want langzaam gaat gewis
Dat kan een ieder merken.

Santpoort. W.

Maarschalk Ney. — In Harpers Weekly van 29 December 1906 komt een stukje voor onder den titel „What happened to Marshal Ney. A subterranean chapter in history", waarin gezegd wordt dat Maarschalk Ney den 7 December 1815 niet werd doodgescho-

ten, daar de geweren slechts met losse patronen waren geladen, dat hij wel als dood nederviel en in een kist werd geladen, maar dat hij heimelijk aan boord van een schip gebracht en naar Charleston, in Zuid-Carolina overgevoerd werd, alwaar hij als onderwijzer zoude geleefd hebben, over de 70 jaar oud geworden en onder den naam M. Dey begraven zoude zijn. Is dit verhaal een thans door Harper's Weekly bedacht sprookje of gegrond op een reeds vroeger bestaan hebbend volksgeloof ?

Haarlem. JANSSEN VAN RAAY.

Visioen van Gustaaf III. — Van dezen koning van Zweden, die zooals bekend is, op een gemaskerd hofbal in 1792 door den Zweedschen edelman Anckerstroem vermoord werd, wordt gemeld, dat hij kort vóór zijn dood een visioen zoude hebben gehad. Ik herinner mij het verhaal ervan lange jaren geleden gelezen te hebben in een geschreven bericht, getrokken uit een werk, waarvan mij de titel niet meer wil te binnen schieten. Deze geestverschijning duidde op hetgeen later met hemzelven en met zijnen zoon en opvolger Gustaaf IV is geschied, die eerst onder voogdij stond van zijnen oom, den hertog van Sudermanië, en welke laatstgenoemde hem in 1809 als koning is opgevolgd, nadat Gustaaf IV genoodzaakt was geworden afstand van den troon te doen. Weet nu soms iemand mij te zeggen in welk werk het verhaal van dat visioen staat te lezen ?

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

OUDHEIDKUNDE.

HET VERMOEDEN VAN OVERLEVEN.

Onder dit opschrift bevatte het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde van 16 Maart 1907 het volgende artikel:

„Naar aanleiding van het groote verlies van menschenlevens bij het vergaan van de „Berlin" bespreekt The Lancet de moeilijkheid, die zich kan voordoen, als bij zulk een gebeurtenis twee personen omkomen, waarvan de een de erfgenaam van den ander zou zijn geworden. Neemt men aan, dat de erfgenaam het langst in leven is gebleven, dan krijgen diens erfgenamen recht op de erfenis. Het Romeinsche recht nam aan, dat de zoon, als hij nog niet manbaar was, minder weerstandsvermogen had dan de vader en deze dus het langst zal hebben geleefd; omgekeerd als de zoon reeds man was geworden. De Fransche wet beschouwt als overlevende den oudste, indien beide overledenen beneden het 15de jaar waren; den jongste, indien zij ouder dan 60 waren of indien zij, van hetzelfde geslacht zijnde, tusschen 15 en 60 jaren telden. Bij verschil van geslacht wordt op dien leeftijd de man als overlevende beschouwd, tenzij de vrouw meer dan een jaar ouder was. De zuidelijke landen van Europa en eenige staten van Noord-Amerika volgen soortgelijke wegen. In Engeland, Duitschland, Nederland en Scandinavië laat de wet zich niet met zulke vermoedens in en blijft onbeslist, wat niet kan worden bewezen."

Zoo althans is de toestand in ons land volgens de tegenwoordige rechtsbegrippen (B. W. art. 878). Dat evenwel onze voorouders er anders over dachten, herinnerden mij dezer dagen eenige brieven uit het archief der Rotterdamsche weeskamer, die mij toevallig onder de oogen kwamen. Wellicht kan het zijn nut hebben om hier de toedracht der zaak eenigszins uitvoerig mede te deelen. Het geval betrof de erfenis van een Rotterdamsch ingezetene, Charles Greenwood, die in 1711 op een reis naar Suriname met vrouw en kinderen verdronken was.

Ter toelichting eerst een paar woorden over de familie Greenwood.

De stamvader van het Rotterdamsche geslacht, François, was in de tweede helft der 17de eeuw uit New-Leeds in Engeland naar Rotterdam overgekomen [1]). Hij huwde hier in 1671 met Anna Glover, die wel niet van geboorte maar toch van afkomst eveneens een Engelsche was [2]). Uit dit huwelijk werden, zoover bekend, drie zoons geboren, James, Charles en François, en waarschijnlijk twee dochters, Maria en Anna. De vader, een ondernemend koopman, die blijkbaar geluk in zaken had, verhuisde na zijn huwelijk van den Houttuin naar de deftiger buurt van de Nieuwe Haven en bracht zijn gezin spoedig tot aanzien. Zijn zoon François was reeds in 1702 vendrig, werd later vooral bekend als gelegenheidsdichter en stond, zooals uit vele zijner verzen blijkt, in vriendschapsbetrekking met leden uit de aanzienlijkste geslachten van de stad zijner inwoning, eerst Rotterdam en later Dordrecht [3]). Een der dochters, Anna, trouwde met Hendrik Schas, een Haagschen weduwnaar van goede familie, de andere Maria, met Thomas Nodes, een welgesteld man, terwijl van zijne zoons Charles, door zijn huwelijk met Maria Hosteyn, zich met een jong Rotterdamsch geslacht vermaagschapte, en de pasgenoemde François een jongedochter uit Delft, met name Maria van den Hoolaert, tot vrouw nam [4]).

James daarentegen schijnt ongehuwd gebleven te zijn. Even als zijn vader vol ondernemingsgeest, trok deze op vrij jeugdigen leeftijd naar Suriname en werd daar weldra eigenaar van een bloeiende plantage, Blackcreecq geheeten. Ongelukkig stierf hij evenwel reeds in 1698. Gouverneur en Raden van Suriname zorgden er voor, dat de verwanten met het verlies in kennis werden gesteld en belastten Jean Veer met het toezicht op de goederen van den overledene [5]). De plantage bleef voorloopig in handen der familie en werd de eerste jaren waarschijnlijk door vreemden bestuurd. Om beter toezicht te kunnen uitoefenen kwam men in 1711 overeen, dat een der broers,

---

[1]) In de trouwakte staat New-Laeds. Bedoeld is waarschijnlijk het nieuwere gedeelte der stad Leeds in York.

[2]) De aanteekening vond plaats 21 Dec. 1670, het huwelijk 7 Jan. 1671.

[3]) Zie Gedichten van Frans Greenwood, Rotterdam 1719 en Vervolg van Frans Greenwood's Gedichten, Dordrecht 1760. Men kent zijn portret, door Schouman gegraveerd, met het onderschrift van Arnold Hoogvliet, die hem daarin betitelt als: „d'Eer van 't Nederduitsch Gedicht, de Roem der Teekenkunst."

[4]) Aangeteekend 30 Mei 1706, getrouwd 13 Juni te Delft.

[5]) James stierf 23 December 1698. — De Resolutie van Gouverneur en Raden is van 16 Januari 1699. — Vriendelijke mededeeling van den heer L. D. J. Schas te Utrecht.

Charles,zich ter plaatse in eigen persoon met het beheer zou belasten. Deze maakte zich toen alras reisvaardig, voorzag zich van baar geld door o. a. een obligatie in pand te geven, en scheepte zich in den nazomer met vrouw en twee jonge kinderen [1]) naar Suriname in, welgemoed en met goede vooruitzichten.

Doch het noodlot had het anders beschikt. Slechts enkele weken later had de schipbreuk plaats, waarbij het geheele gezin jammerlijk verdronk.

De vraag was nu, wie de erfgenamen waren. Deze hing samen met een andere, die tegelijkertijd te berde kwam, wie namelijk de erfenis beredderen moest. Want hoewel Charles Greenwood en zijn vrouw steeds te Rotterdam gewoond hadden, hadden zij nog den 25sten Augustus, even vóór hun vertrek, een testament te Leiden gemaakt, met intrekking van alle vroegere beschikkingen en met toekenning van het toezicht op de uitvoering aan de weeskamer dier stad [2]).

Toen het bericht van de ramp hier te lande doordrong en de dood der schipbreukelingen volkomen vaststond, maakten zich de Leidsche weesmeesteren dan ook gereed om op te komen voor de rechten der minderjarige erfgenamen, zoo die aanwezig mochten zijn.

Dit was evenwel niet naar den zin van de Rotterdamsche weesmeesteren, die van hun kant meenden, dat het sterfhuis te Rotterdam was gevallen en zij derhalve geroepen waren om toezicht op de toewijzing en verdeeling der nalatenschap uit te oefenen. Zij citeerden daarom den vader, François Greenwood den oude, traden in correspondentie met hunne Leidsche collega's, en wendden zich tevens, met toezending van een toelichtende memorie, tot den Haagschen rechtsgeleerde Andries Hoffland om een juridisch advies. Dit kwam weldra in en luidde als volgt :

Mijnheer en Vrint !

Ick hebbe geexamineert het testament van wijlen de heer Cornelis [3]) Greenwood, en van desselfs huysvrouw Juffrouw

---

1) Francis, gedoopt 11 Juni 1709 en Charles, gedoopt 17 Juni 1710.

2) Het testament werd verleden 25 Aug. 1711 voor den notaris Johannes Blocquau te Leiden; tot voogd werd o.a. benoemd Jean Blocquau, een oom van de vrouw; getuigen waren Adam van de Casteele en Willem Kinker.

3) Lees: Carolus of Charles. Evenzoo op de volgende blz.

Maria Hostein, die het ongeluck hebben gehadt van beyde op eene tijt, met haer kinderen te vergaen. Ick sie uyt dat testament, dat de eerststervende de langstlevende tot erfgenaam gesteld heeft ; omtrent dit voorval doet sig op dese questie wie langstlevende van dese verongeluckte consor(ti)alen sijn geweest ; naer de presumptie, die de doctoren maecken, soo sout daer voor genoomen moeten werden, dat de man langer als de vrouw in dat ongeluck heeft geleefd, en dat consequentelick verstaen soude moeten werden, dat de heer Cornelis Greenwood de langstlevende moetende geoordeelt werden, is erffgenaem ex testamento van sijn vrouw en eerststervende ; soo nu sijn vader en moeder op sijn overlyden beyde in leven sijn geweest, soo sijn sijn ouders ab intestato erffgenaemen van alles [1]). Belangende nu de verongeluckte kinderen, die seeckerlijck nog jong en nog geen veertien jaeren out sijn geweest, die moeten gepresumeert worden aldereerst overleden te zijn geweest, waeruyt dan oock volgt, dat het bewint voor tgeene die kinderen soude hebben van de eerststervende genooten, geëvanesceert is ten respecte van de weeskamer van de stadt Leyden. Indien de testateur, als presumptive langstlevende, sijn vader en moeder niet soude mogen hebben naergelaten, omdat voor sijn doot het bedde sou sijn gescheurt [2]), soo sou men moeten sien waar sijn erffgenaemen ab intestato, nog minderjarig sijnde, sijn woonende, en waer verstaen soude moeten werden sijn sterfhuys gevallen te sijn ; volgens UEd. memorie soude sulcx de stadt van Rotterdam sijn. Ick sal mondelick naeder met de heer Greenwoot sprecken. In de saecke jegens de weeskamer is nog niet gedisponeert, waarmede naer oblatie van dienst my onderschryve,

Mijnheer en Vrint,
Andr. Hoffland.

Hagae, den 10 September 1712.

De Heer
De Heer Mr. Hend. Rosevelt,
Secretaris van de weeskamer,
tot Rotterdam.
port.

---

[1]) Conform H. de Groot, Inleidinge tot de Holl. Rechtsgeleerdheid I, B. II, D. 28 § 19.

[2]) Idem I, B. II, D. 28 § 17 en 20.

Blijkbaar had dus Hoffland inzage gehad van het Leidsche testament en was hij van oordeel, dat aangezien de man als langstlevende moest worden verondersteld, diens ouders de eenige erfgenamen waren en daardoor bemoeiing van elke weeskamer van zelf was buitengesloten [1]). Dit zou echter alleen gelden, indien op het tijdstip van Charles' dood zijn ouders *beiden* nog in leven waren. Was daarentegen voor zijn dood „het bedde ghescheurt", d. w. z. één van beiden overleden, dan zou de geheele erfenis aan de bestorven zijde komen. In dat geval moest bij aanwezigheid van minderjarige erfgenamen allereerst worden uitgemaakt, waar het sterfhuis verondersteld werd gevallen te zijn, hetzij te Rotterdam, hetzij te Leiden. Om de kwestie uit te maken zou Hoffland mondeling aan den vader, François Greenwood, nadere opheldering vragen.

Doch ook de Leidsche weesmeesteren zaten onderwijl niet stil. Zij riepen eveneens den vader op, maar kregen van dezen ten bescheid, dat hij reeds door de Rotterdamsche weeskamer was geciteerd en moeilijk twee heeren tegelijk kon dienen. Onmiddellijk richtten zij toen, met bijvoeging van een extract uit het Leidsche testament, het volgende schrijven naar Rotterdam :

Edele Agtb. Wyse Voorsienige seer Discrete Heeren !

Nademael d'Heer François Greenwood, koopman binnen UEd. Agtb. stad, ende vader van Charles Greenwood, die voorleden jaar op sijn Surinaemse reys met vrou ende kinderen op zee heeft schipbreuck geleden ende vergaen is, ons by missive van den 14 deser heeft bekent gemaackt, dat UEd. Agtb. de geinteresseerdens van dien boedel voor haer hadden ontboden, ende alsoo de directie deswegens aengevaert, vervolgens dat hy om die redenen met ons niet alleen niet konde besoingneeren, maar dat hij oock geen qualiteyt daertoe hadde, soo hebben wy ons verpligt gevonden UEd. Agtb. tot afbreeckinge van verdere directie te moeten notificeren, dat den overleden Charles Greenwood ende sijn vrou, even vóór haer vertreck na Suriname, alhier binnen onse stad op den 25 Augusty 1711 voor den notaris Johan

[1]) In het testament was bepaald, dat bij afwezigheid van kinderen de langstlevende der echtgenooten aan de ouders of vader of moeder van de(n) eerstoverledene „de simple legitime portie" zou moeten uitkeeren. In dit geval zouden derhalve de ouders van Maria Hosteyn hierop aanspraak hebben kunnen maken. Uit de stukken blijkt hiervan evenwel niets.

Blocquau ende seeckere getuygen hebben gepasseert ende verleden haer testament ende uytterste wille, waerby sylieden niet alleen alle voorgaende testamenten, ende specialijck dat sy hadde gemaeckt voor den notaris Blocquerus binnen UEd. Agtb. stad, hebben gerevoceert ende vernietigt, maer daerinne tot voogden gestelt sijn vader ende broeder Frans Greenwood, mitsgaders Eliaser Hosteyn, Jean Hosteyn ende Jean Blocqueau, haer broeder ende oomen respective, ende dat alles onder het opsigt van ons weesmeesteren der stad Leyden, met uytsluytinge (nota) van alle andere, gelijck als UEd. Agtb. uyt het extract authentyk, hiernevens ten dien eynde oversendende, breder ende uytdruckelijk konnen sien.

Om welcke redenen wy dan gedienstelijk versoecken ende van UEd. Agtb. gewoonelyke equiteyt oock verwagten, dat UEd. Agtb. de verdere directie deses boedels, schoon minderjarige onder de geintereseerdens sijn, mitsgaders de overledene tot haer vertreck toe binnen UEd. Agtb. stad mogten hebben gewoont, sullen gelieven te staaken, ende ter contrarie daermede alleen laten geworden de hierboven gemelde aangestelde voogden, onder het oppergesag van ons weesmeesteren der stad Leyden, wyders dat UEd. Agtb. de respective ontbode geinteresseerdens sulx gelieve te laaten notificeeren, ende ons daervan by UEd. Agtb. rescriptie kennis te geven, waermede,

Edele Agtb. Wyse Voorsienige seer Discrete Heeren in de protexie Godes bevolen. Geschreven ter weeskamer der stad Leyden den 16 September 1712.

Ter ordonnantie van weesmeesteren
By my als secretaris
W. van Swieten. 1712.

De weesmeesteren te Rotterdam talmden niet met hun antwoord. Zij schreven den 29sten September terug, zonder een woord van de minderjarige „geinteresseerdens" te reppen, dat zij ter nadere informatie nogmaals François Greenwood bij zich ontboden hadden. Daar deze echter uit de stad was, konden zij alsnog geen bescheid geven. Zoodra zij hem echter gesproken hadden, zouden zij den uitslag mededeelen.

Het definitieve bescheid, dat op dit voorloopig schrijven zou volgen, is evenwel niet in het brievenboek der Rotterdamsche wees-

kamer geregistreerd en ook latere stukken ontbreken in dit archief. Met zekerheid kan de afloop der kwestie derhalve niet worden vastgesteld. Maar zeer waarschijnlijk hebben ten slotte èn de Leidsche èn de Rotterdamsche weesmeesteren hunne handen thuis moeten houden [1]).

Immers, vóór alles moest beslissen de omstandigheid of op het tijdstip van het overlijden der schipbreukelingen de beide ouders van Charles Greenwood nog in leven waren, ja of neen. In het laatste geval kon eerst van bemoeiing van eenige weeskamer sprake zijn. In het eerste geval echter kwam de erfenis aan de ouders en was daarmede de kwestie ten einde. Dat de vader op het oogenblik van de ramp in leven was, staat buiten twijfel [2]). Van de moeder evenwel kan dit niet zoo zeker worden aangetoond; omdat haar naam in de Rotterdamsche doodregisters niet te vinden is, terwijl zij toch in elk geval spoedig na de ramp, dus waarschijnlijk in of bij Rotterdam, gestorven moet zijn. Bij haar dood namelijk droeg haar zoon François een lijkdicht op aan zijn vader, waarvan het begin aldus luidt:

De wreede doot rooft dan uw wederhelft het leven,
En rooft ons ook meteen het moederlijke hart,
O grijze vader, die, door loutre min gedreven,
U vindt gedompelt in een weergalooze smart!
Die waereltvijandin schijnt fel op ons gebeten:
Zij zegepraalt noch van mijn zalige Marij.
Wat heeft ze al tak op tak van onzen stam gereten!
Nu zet zij haar triumf deez' dierbren luister bij [3]).

Hieruit moet men wel opmaken, dat Anna Glover spoedig na den dood van de vrouw des dichters, Maria van den Hoolaert, gestorven zal zijn. Nu was deze overleden in het laatst van December 1711, waaruit volgt, dat haar schoonmoeder moeilijk eerder gestorven kan zijn dan in het begin van het volgende jaar, en daar in September 1712 de Leidsche weesmeesteren zelf het vergaan van het schip stelden op „voorleden jaar", dus nog in 1711, moeten de

[1]) In het archief der Leidsche weeskamer is, zooals de heer W. J. J. C. Bijleveld mij berichtte, niets naders over deze zaak te vinden.

[2]) Hij stierf pas in 1731 te Wassenaar. Register van aangegeven lijken in Wassenaar „Zuidwijk".

[3]) Gedichten, blz. 75. Zie ook blz. 74 en van het Archief der Rotterdamsche weeskamer het seclusie-register Inv. nr. 349 op 24 December 1711 voor den dood van Maria van den Hoolaert en op 10 Augustus 1711 voor dien van Maria Greenwood, vrouw van Thomas Nodes.

schipbreukelingen zijn omgekomen vóór den dood van Anna Glover. Toen dit voor goed was vastgesteld, zal de erfenis, zonder of met bemoeiing van welke weeskamer dan ook, ten slotte aan den vader zijn toegewezen. In overeenstemming hiermede is het feit, dat toen de door Charles in pand gegeven obligatie verkocht werd, het restant van de opbrengst, na aftrekking van het beleende bedrag, in 1713 zonder aarzelen door Schepenen van Rotterdam aan den vader François Greenwood werd uitbetaald [1]).

Rotterdam. E. WIERSUM.

Opschrift van het hofje van Nieuwkoop (LVI, 645). — Horatius, ed. Doering, Carm. II, 16, vs. 13—16, staat:

Vivitur parvo bene, cui pateruum
Splendet in mensa tenui salinum;
Nec leves somnos timor aut Cupido
Sordidus aufert.

Doering teekent hierbij o. a. aan: „*paternum*, tamquam pars patrimonii, *splendet salinum* ad caternam enim munditiam salinorum inprimis bene politorum splendor pertinebat." Hor. wil dus zeggen: „Eenvoudig (*in mensa tenui*) maar *goed* leven van zijn erfdeel, is beter dan naar rijkdom jagen." Deze lofspraak op een nederig leven zonder zorg was bruikbaar als opschrift van een hofje, mits het woord *erfdeel* vervangen werd door het woord *gift*; immers de hofjesbewoners(sters) koopen zich niet in, gelijk Proveniers, maar worden uit gunst opgenomen. Vandaar *ubi gratuitum* voor *cui paternum*. Dat het denkbeeld des dichters, de lof der *onafhankelijkheid*, verloren ging, ja, bestreden werd, kwam er niet op aan; de goede zielen in 't hofje begrepen er toch niets van en de geleerde bezoeker of voorbijganger had niets in te brengen: taal, versbouw en „toepasselijkheid" waren in orde.

W. Z.

Sterfte te Amsterdam aan de pest in 1664. — In een oud familieboekje, bevattende genealogische aanteekeningen, recepten en dergelijken, bevindt zich ook het volgende:

---

[1]) Besoigneboeck van Schepenen van Rotterdam 1710—1722 fol. 32 verso: Volmacht voor Pieter Paets tot verkoop van de obligatie; fol. 43 verso: Volmacht voor den Stadssecretaris om aan Fr. Greenwood 198 gulden 12 stuivers, na aftrek van het consignatiegeld, ter hand te stellen.

„In Amsterdam den 12 Julij 1664 op Saterdach in de pest begraven 588
Den 19 Julij begraven op Saterdach in de pest 675
Den 26 Julij begraven op Saterdach in de pest 795
Den 2 Augustus dooden begraven op Saterdach 738
Den 9 Augustus dooden 893
Den 16 Augustus dooden 933
Den 23 Augustus 1664 dooden 953
Den 30 Augustus dooden 935
Den 6 September 1664 dooden 1041
Den 13 September dooden 962

Daer sijn wel 24000 in dat een jaer gestorven. Godt heeff ons op die tijt gespaert. Die Godt moet alle tijt gelooft en gedanckt sijn."

J. S. v. V.

Uitrusting van een student in het midden der 18de eeuw. — Het volgende is ontleend aan een oud familieboekje :

„Memorie van klederen ende linnen aen mijn soon E. [1]) v. Cleef der eersten Mey anno 1655 tot Leyden megegeven.

Eerstelyck een bonte reyskoffer, daerin geleyt de nae gespecificeerde kleeren :
Een niew lakens pack met silvere en goude knopen.
Een nieuw sersjes pack idem.
2 witte onderbroeken.
2 witte hemderocken.
1 lakense mantel met goude knoopen.
1 capoot met goud en silver knoopjens.
1 nieuwe en een oude hoet.
1 paer nieuwe schoenen, 1 paer muylen.
1 swarte schorteldoeck.
2 slaepmutsen.
6 hemden.
18 beffen.
18 neusdoecken.
12 paer poveretten.
3 paer mouwen of poffers.
2 paer linne kousen.
2 paer witte wolle kousen.

[1]) Uit het boekje blijkt, dat deze E(gbertus) van Cleef op 1 April 1636 geboren is. Zijne ouders waren Bruyn van Cleef en Elisabeth Willems (hertrouwd met .... Kortenhoeff). Egburtus huwde 18/28 Maart 1663 met Maria Schot en in September 1682 met Katharina Nieulant, die zijn derde vrouw genoemd wordt. Of de eerste dan wel de tweede niet genoemd wordt, blijkt niet.

6 slaeplakens.
9 sloopen.
18 servetten.
6 handoecken.
1 tinne waterpot.
1 silvere lepel.
1 kleerbesem.
1 paer morsmouwen.

Bestaet Ds. Petrus van Leeuwen tot Leyden voor kostgelt en huysvestinge voor vierdalf hondert gulden, het wassen en hout en turf daerbuyten.

Een boeckekast.
Een bet met een beddesack.
Twee kussens met een peulen.
Twee linne peullakens.
Twee deekens, een beddekleet.
Een achtkante spiegel.
Vier kleyne batjes (?).
Een tangh.
Een lessenaer.
Een gemengelt sitkussen.
Een paer oude rode kousen.
Een paer oude halve groene syde kousen.
Een paar parrelkleur kousen, syde.
Een paar blauwe gordynen met twee vallet(j)es.
Castelerus (?)."

J. S. v. V.

FRIESLANDS REGEERING TE PLATTEN LANDE.

OMSTREEKS HET MIDDEN DER 18DE EEUW.

Omstreeks het jaar 1235, nadat het bestuur van Hollands graven te niet gedaan was, had er een belangrijke wijziging in den staatsrechterlijken toestand van Friesland (tusschen Flie en Lauwers) plaats. De grafelijke Schouten (skelta's) werden door eigen gekozen Grietmannen vervangen.

In de laatste helft der XIIIe eeuw komt echter de naam van *Grietman* voor het eerst voor, en ontleent dien, volgens het meest aangenomen gevoelen, van het Oudfriesche woord *Greta*, d. i. voor recht dagen, beschuldigen, rechten. In rustige tijden werden de Grietmannen bijna overal door de bezitters van stemhebbende staten voor één jaar verkozen ; wanneer echter het gewest door vreemde vorsten geheel of gedeeltelijk werd overheerscht, werd er wel eens inbreuk op dit recht gemaakt, en zij door de Vorsten aangesteld, doch dit recht keerde dadelijk na het verdrijven van den overheerscher tot de van ouds rechthebbenden terug, totdat eindelijk de Hertogen van Saksen, die hier den meester speelden, en later,

op hun voorbeeld, Keizer Karel V en zijn zoon Philips II de benoeming aan zich trokken. Na het afschudden van het Spaansche juk werd er bepaald, dat er door de ingezetenen een voordracht van drie der aanzienlijkste en bekwaamste mannen zou gemaakt worden, waaruit de stadhouder er een zou kiezen.

***

Om Grietman te worden, had men in de eerste tijden, behalve in de Grietenijen, waar het recht tot het bekleeden van dat ambt op zekere bepaalde eigendommen berustte, niets anders noodig dan den invloed, welke men door zijn meerderen rijkdom of bekwaamheid op de mede-ingezetenen uitoefende. Onder de Saksische Vorsten was hun gunst alleen genoegzaam ; doch bij de Bourgondische Regeering werd er een jaarlijksch inkomen van 40 of 50 goudguldens van onroerende goederen, in Friesland gelegen, vereischt, doch dit is later op 18 of 20 goudguldens verminderd. Vroeger was er geen bepaling van ouderdom, doch later moest men twintig jaren oud zijn.

Vóór de Saksische Regeering was de macht der Grietmannen zeer uitgestrekt. Met hun drie of vier Bijzitters, welke zij, ten overvloede, zelf uit hun ingezetenen mochten kiezen, spraken zij het hoogste recht in crimineele en civiele zaken, doch het eerste is hun bij de invoering van het Saksische hof ontnomen. De boeten, waartoe zij de nalatigen in het opbrengen van landschattingen en het schouwbaar houden van wegen en vaarten veroordeelden, benevens de consentgelden tot verkoop van vaste goederen, maakten hun inkomsten uit.

***

Ten tijde van het Erfstadhouderschap werd de Grietman door den Erfstadhouder gekozen uit een drietal, opgemaakt bij stemming van de eigenerfden der vakante Grietenij. Hij mocht niet beneden de twintig jaren oud zijn. Zijn voornaamste plicht was : op de rechtdagen, welke alle veertien dagen gehouden werden, te verschijnen, om met zijn Bijzitters in alle voorkomende zaken recht te spreken, of, indien mogelijk, twistende partijen te verzoenen. In de Grietenijen, waar zulks te pas kwam, was hij per se strandvonder. In het staatkundige, zoowel als in het kerkelijke, moest hij toezien, dat niets ongeregelds of onwettigs plaats greep. Het opzicht van wegen, vaarten, en hetgeen daarbij behoort, was aan zijn zorg toevertrouwd.

Tot de voorrechten van den Grietman behoorden het begeven

van vele Grietenijambten, zooals als die van Ontvangers der boelgoeden, particuliere en generale Collecteurs der impositiën en der reeële en personeele goedschattingen, van Fiscaal, Procureur, Executeur, Adsistenten en dergelijke, en het verkiezen van Bijzitters, Secretaris en Dorprechters uit het drietal door de stemgerechtigden opgemaakt, Ook hadden zij de vrije jacht over de geheele provincie.

Het inkomen was niet in alle grietenijen op denzelfden voet : want ofschoon de deelskosten (een omslag van eenige stuivers, bij ieder landsfloreen wordende betaald) het geregeld tractement uitmaakten, waren deze niet overal even hoog. Bij die deelskosten kwamen, als emolumenten, de boeten wegens het niet onderhouden van wegen, waterlossingen, enz. en de vacatiën als Commissaris van het gerecht wegens bezegelingen van sterfhuizen, enz. ; doch uit dit alles was de Grietman verplicht alle kosten, ten laste van de Grietenij komende, te hoeden, tot zelfs de daggelden van de Volmachten ten Landsdage en de jaarwedden der Bijzitters, van den Secretaris, den Executeur en de overige bedienden.

De *Bijzitters* moesten op de rechtdagen verschijnen, met den Grietman uitspraak doèn in alle geschilzaken, in de Grietenij voorgevallen, en hem met raad en daad bijstaan in het bestuur en onderhouden van goede politie. In zake van rechtsgedingen won het *Nedergerecht* (uit Grietman en Bijzitters bestaande) advies in van een bekwaam en daartoe door hen gekozen advocaat, die *Pensionaris* van de Grietenij genoemd wordt.

De *Grietenij-secretaris* was, evenals de secretaris van elk collegie, met het schrijfwerk belast, en moest te dien einde een gezworen (beëedigd) klerk houden. De voornaamste inkomsten genoten zij als ontvangers der Boelgoeden, welke op sommige plaatsen jaarlijks veelal een belangrijke som opbrachten.

Gewoonlijk was voor ieder dorp, soms ook voor twee of drie kleine te zamen, een *Dorprechter*. Dikwijls werden er de schoolmeesters, soms ook wel de voornaamste boeren, toe verkozen. Zijn ambt bracht mede : onder zijn behoor zooveel mogelijk vrede te stichten en te behouden, inspectie te nemen van alle verwondingen, en alle veldschaden te taxeeren. Van alle ongeregeldheden, in het dorp voorgevallen, moest hij dadelijk den Grietman kennis geven, vagebonden en dieven provisioneel vasthouden, alle bekendmakingen aan de ingezetenen doen, en bij alle stemmingen het Voor-

zitters-ambt bekleeden. Zij genoten geen tractement; eerst in 1750 was er sprake van een jaargeld voor hen vast te stellen.

Behalve de genoemde ambtenaren had men in elke Grietenij een *Fiscaal*, belast met het aanklagen van boetvallige overtredingen en het invorderen van de boeten. Hij genoot van die boeten een derde.

De *Executeur* en de *Assistenten* namen den post van gerechts- en politiedienaars waar, en de eerste fungeerde gewoonlijk daarenboven op publieke verkoopingen als oproeper.

Lijstje van Grietmannen en Secretarissen van Tjerksteradeel.

Grietmannen.

1392 Tjebbe Ildsisma, wonende te Bergum.
1436 Hidser Hernada.
1450 Oonna Haijkama.
1465 Mella Heddama.
1475 Douwe Annes van Oenema.
1482 Jouwta Scroetsma.
1487 Sije Hornada.
1491 Gerk Botta (thoe Herweij ?)
1506 Pieter van Cammingha, Heer van Ameland, tevens Grietman van Leeuwarderadeel.
1517 Doctor Keimpe.
1528 Feike Scroetsma.
1531 Hieronijmus (Jeroen) van Rataller.
1547 Frans Buijgers.
1550 Johan van Rataller.
1584 Wolpherd van Lezaen.
1610 Feijo van Heemstra, wonende op Heemstra-state te Oenkerk.
1622 Frans van Eijsinga, wonende op Eijsinga-state te Oenkerk.
1656 Scipio Meckama van Aylva.
1669 Douwe Carel van Unia.
1686 Hector van Glinstra.
1697 Assuerus van Glinstra.
1706 Johannes van Glinstra.
1714 Hector Willem van Glinstra.

Secretarissen.

1567 Mr. Adriaan v. Cronenburg.
1584 Focke Epeus.
1596 Gerlacus de Frise.
1614 Mr. Abelus Attama.
1632 Hendrik Jacob Buttinga.
1653 Philip Rhala.
1662 Mr. Cornelis Recalf.
1686 Jacob Recalf.
1731 Hector van Glinstra.

Hees (Geld.) S. K. Feitsma.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGIE VAN HET ZEEUWSCHE GESLACHT
VAN DER BILT.

I. *Zijwert Jansz. van der Bilt*, blijkens de op het oud-archief te Goes aanwezige naamlijst der leden van de schutterij „de Edele handboog", 23 Mei 1661 door de Magistraat aldaar benoemd tot schutter in deze confrérie, geb. 1620 of 1621 volgens de aanteekening („aeta. 11¼, anno 1632) op zijn portret in olieverf, ten voeten uit, zich nog bevindende in het bezit der familie, was *deken van het „coomans"gilde* en overleed te Goes 19 Januari 1681.

Hij was zoo goed als zeker dezelfde persoon, die als Sybreeht Jansz. 6 Dec. 1643, geboortig uit Delfzijl, Groningerland, den eed als poorter te Goes aflegde en voerde het familiewapen, zooals dit is beschreven in het „Armorial Général" van Rietstap als „armes anciennes" [1]) waaruit (eikels- halve adelaar) zijn Friesche of Oost-Friesche afkomst blijkt.

Hij was gehuwd met *Leintje Pieters*, † te Goes 10 Juli 1678, uit welk huwelijk, behalve eenige zeer jong overleden kinderen geboren werden :

II. *a. Pieter van der Bilt*, ged. te Goes 1 Maart 1648, † in 1704, in 1693 *luitenant bij één der twee compagniën* van de *schutterij „de Edele Cruys of Voetboge"*, ⨯ 8 Dec. 1671 te Goes *Crina Ruyghaver* † aldaar 12 Juli 1691.

II. *b. Willem Zywertse van der Bilt*, geb. te Goes, 17 Juli 1655, begr. te Goes 24 Maart 1724 ⨯ 22 Maart 1679 *Levina Craye*, geb. te Oost-Souburg 27 Febr. 1661, † te Goes 8 Sept. 1717, dr. van mr. Jacob Craye en Neeltje Anthonys, † te Goes resp. 2 Mei 1693 en 17 Dec. 1697.

---

[1]) Tiercé en pal: au 1 d'or à la demi-aigle de sable, mouvant du tiercé; au 2 d'argent à un S continu brochant sur une barre de fer en pal. les bouts cramponnés, le tout de sable; au 3 de sable à trois glands effeuillés d'or, mal ordonnés. C. un gland tigé et feuillé d'or la queue en bas.

II. *c*. *Zijwert van der Bilt*, ged. te Goes 20 April 1662, † aldaar 20 Maart 1724 ×

1) te Goes 12 April 1684 *Catharina Hoogkamer*, ged. aldaar 10 Maart 1662, † Maart 1693.

2) te 's Heer Hendrikskinderen 8 Juli 1693 *Margrieta van der Straten*, geboortejaar onbekend [1]) weduwe van Pieter Somerzee.

III. *a*. Pieter Zijwertsz. van der Bilt en Crina Ruyghaver hadden 9 kinderen, waarvan de meeste zeer jong na de geboorte overleden. De overige waren :

a. *Leyntje*, ged. 25 Sept. 1678, † na 1722 × te Goes 6 October 1700 *Pieter Verbrugge*, j. m. van Goes.

b. *Pieter*, ged. 24 Febr. 1686, † Maart 1749, te Goes.

1). 5 Nov. 1710. *Pieternella Geense*, j. d. van Kruiningen, † 19 Dec. 1715.

2). 26 Dec. 1716. *Adriana de Jonge*, r. d. van Goes, † vóór 1720.

3). *Elisabeth Crane*, j. d. van St. Maartensdijk, zuster van den notaris Hubertus Crane.

4). 7 Nov. 1727, *Agatha Sperrendam*, j. d. van Veere.

5). 19 Aug. 1739. *Francina Calverss*, wed. van *Jan Flaman*.

Uit deze huwelijken werden 4 kinderen geboren, waarvan 2 jong overleden en van de 2 overige, *Pieter* en *Andries* in het archief te Goes geen melding meer wordt gemaakt.

c. *Cornelia*, ged. te Goes 3 April 1689, † 22 April 1711. *Laurus Marcusse*, j. m. van Goes.

III. *b*. Willem Zywertse van der Bilt en Levina Craye hadden de volgende kinderen :

1—3). *Leyntje*, *Jacobus* en *Zywert*, alle drie jong overleden, tusschen 1680 en 1689.

4). *Cornelia van der Bilt*, ged. 28 Jan. 1684 te Goes, aldaar † 13 Mrt. 1723, × te Goes 17 Nov. 1706 *Pieter Wawelaar*, ged. aldaar 11 Juli 1683 en † in 1741, ***Ouderman*** en van 1729—1731 *stadsrentmeester*, als zoodanig Kiesheer te Goes, zoon van Maarten Wawelaar en van Elisabeth Jasou.

5). *Zywert van der Bilt*, Wilhelmi filius, die het eerst het vereenvoudigde wapen voerde, den halven adelaar op het link-

[1]) Daar zoo goed als alle dochters uit dit Goesche regeeringsgeslacht Margrieta gedoopt werden, was dit uit de doopregisters te Goes niet na te gaan.

sche, de 3 eikels op het rechtsche veld (zie Rietstap, Armorial général, arme moderne), geb. te Goes 2 Febr. 1693, en † te Goes 23 Nov. 1730, *notaris* aldaar, *commissaris van „het Landregt der stad Goes.*" (7 Sept. 1722). *Raad in de Vroedschap* 21 Juli 1723 tot aan zijn dood), *schepen* in 1724, 1726, 1727, 1729 en 1730, × te Cloetinge *Maria Schippers*, weduwe van den predikant *Johannes Bentle*, te Cloetinge, geb. te Waarde 7 Maart 1693, † te Goes 20 Dec. 1748, d. van Abraham Schippers, stadhouder van het eiland Zuid-Beveland en Petronella Dieriks. Hunne kinderen volgen onder IV *a* en *b*, *c* en *d*.

III. *c*. Zijwert van der Bilt had uit zijn eerste huwelijk met Catharina Hoogkamer, 5 kinderen, uit dat met Margarieta van der Straten 2, alle jong overleden.

IV. *a*. *Mr. Willem van der Bilt, Heer van Cloetinge*, geb. te Goes 16 Augustus 1720, † aldaar 15 April 1786, was één der eerste, door stadhouder Willem IV benoemde schepenen te Goes en bekleedde deze waardigheid herhaaldelijk tusschen 1748 en 1771, *Raad in de Vroedschap* van af 1751, *burgemeester* (1773—1783) en *pensionaris* honorair zijner geboortestad, *Dijkgraaf* van den Goeschen polder, × 3 Mei 1748 te Goes *Maria Cornelia Verselewel*, geb. te Goes 28 Sept. 1729, † aldaar 17 Juni 1766, dochter van wijlen Boudewijn Versélewel, schepen en Burgemeester van Goes en Catharina Maria Eversdijk.

b. *Petronella*, geb. 15 Mei 1722, † 13 Sept. 1724.

c. *Pieternella Levina van der Bilt*, geb. te Goes 3 Aug. 1725, † 22 April 1747 aldaar, + 21 Juni 1746 *mr. Adolf Westerwijck*, ged. te Goes 21 April 1717, aldaar † in 1773, *schepen* van Goes, z. van mr. Adolf Westerwijck, burgemeester van Goes (zoon van den bekenden burgemeester, mr. Adolf, betrokken in de onlusten te Goes in 1692) en van Digna van Angeren.

d. *Abraham Diederik*, geb. 8 Maart 1727, te Goes, aldaar † 27 Oct. 1727.

Mr. Willem van der Bilt, voornoemd en Maria Cornelia Versélewel hadden tot kinderen :

V. a. Zywert Diederik van der Bilt, Heer van Cloetinge, [1]) geb. te Goes 23 Mei 1749, † te Cloetinge 4 Febr. 1809, *pensionaris honorair*

---

[1]) Hij schonk als zoodanig aan de kerk aldaar een zeer fraai orgel, vervaardigd door H. H. Hess, orgelmaker te Gouda (zie v. d. Aa. Aardr. woordenboek, deel 6, blz. 487), waarvan een opschrift nog getuigt.

van Goes van 1769—1771, werd 27 Febr. 1771 *Raad in de Vroedschap*, was *schepen* in de jaren 1771—1791 en *burgemeester* van 1791—1795, in welk jaar alle leden van zijn geslacht hunne ambten nederlegden, *ontvanger van den* 100*en penning* in het Westelijk disrict van Zuid-Beveland.

1). te Cloetinge x 29 November 1769 *jonkvrouwe Cornelia Johanna Eversdijk*, geb. te Goes 10 Febr. 1742, † aldaar 11 Aug. 1783, d. van Hubertus Eversdijk, baljuw van Goes en superintendant van Zuid-Beveland, en Susanna Maria de Meyer, zijne derde vrouw.

2). te Cloetinge 1 Aug. 1785, *Adriana Wagenaar*, d. van Cornelis en Adriana van Winckel.

b. Boudewijn Versélewel, van der Bilt, geb. te Goes 16 Jan. 1751, † aldaar 7 Mei 1811, *commissaris van het landrecht* (1772—1778), schepen (1778—1789), *Raad in de Vroedschap* van af 1779, *pensionaris honorair* en ten slotte *baljuw* zijner geboorteplaats (1789—1794), x 16 Juli 1778 *Maria Digna Keetlaer*, geb. te Goes 8 Febr.,1759, † aldaar 14 Nov. 1790, d. van mr. Dignus Cornelis Keetlaer, regeerend Burgemeester en Raad der stad Goes en Adriana Isabella Ossewaarde, door welk huwelijk hij nauw geparenteerd werd aan den bekenden raadpensionaris, mr. Laurens Pieter van de Spiegel, gehuwd met de zuster van Adriana Isabella Ossewaarde.

c. Diederik Abraham, geb. te Goes 12 Oct. 1756, † aldaar 25 Oct. 1761.

d—g. verschillende kinderen, kort na de geboorte overleden.

h. Anna Pieternella, geb. te Goes, 7 Mei 1766 aldaar, † 23 Sept. 1773.

Zijwert Diederik van der Bilt, Heer van Cloetinge, en jonkvrouwe Cornelia Johanna Eversdijk hadden de volgende kinderen (behalve eenige zeer jong overledene).

VI. *a. Willem van der Bilt*, na den dood van zijn vader *heer van Cloetinge*, geb. te Goes 3 Oct. 1770, ongehuwd † te Cloetinge 24 Nov. 1810 en aldaar begraven, was er *schepen* tot 1795 en in 1794 *president* van het *college van „Kleyne Zaken.“*

b. Maria Cornelia van der Bilt, geb. te Goes 5 Aug. 1774, † te Cloetinge 24 Maart 1840, x 25 September 1795 *mr. Cornelis van Erlach la Motthe*, oud-*schepen* en *raad* van Goes, later van 1803—1810 opnieuw *schepen* en van 1818—1822 *Rechter* en *Pre-*

sident van de rechtbank aldaar, geb. in 1866, † te Cloetinge 6 Mrt. 1824, z. van den predikant Petrus Wilhelmus la Motthe en Antonia Rupertus [1]).

c. Elisabeth Johanna van der Bilt, geb. 21 Nov. 1777, † 16 Febr. 1784.

d. Hubert Marinus van der Bilt, Heer van Cloetinge (na den dood van zijn broeder) geb. te Cloetinge 3 Juli 1779, † ald. 26 Maart 1842, burgemeester van Cloetinge, kinderloos gehuwd (10 Oct. 1798) met Philippa Matthia de Kanter, ged. 10 Jan. 1773, † te Goes 2 Sept. 1846, [2]) d. van den predikant Philippus de Kanter en Anna Maria Oudkerk.

e. Susanna Maria van der Bilt, geb. 9 Febr. 1782, † te Goes 4 Sept. 1851, × te Cloetinge 10 Oct. 1798 mr. *Jan Gerard de Witt Hamer,* geb. te Vlissingen 20 Sept. 1767, † te Goes 28 Jan. 1850, *oud-raad* en *pensionaris* aldaar, later *rechter,* z. van den apotheker Dirk Hamer en Alida Qual.

Boudewijn Versélewel van der Bilt en Maria Digna Keetlaer hadden de volgende kinderen :

VI. 1). *Maria Cornelia Verselewel van der Bilt,* geb. te Goes 26 Nov. 1779, † te Middelburg 2 Jan. 1816, × 15 Febr. 1899 *mr. Roeland van Dam, raadsheer* en *griffier* bij het *Departementaal Gerechtshof,* later *provinciaal Gerechtshof* van Zeeland en *lid der Staten* dier Provincie, geb. te Dordrecht 5 Jan. 1775, † te 's Gravenpolder op de buitenplaats „de Favorite" 10 Jan. 1838, z. van Roeland van Dam en Agatha van Hombroek.

2). Willem van der Bilt, geboren te Goes 25 Maart 1782, † te Wateringen 6 Mrt 1813.

3). *Mr. Francois Nicolaas van der Bilt* (genoemd naar zijn oudoom, mr. François Nicolaas Keetlaer, raad en Burgemeester te Goes) geb. te Goes 20 Maar t1786, † te Kapelle op zijn buitenplaats „Bruëlis" 22 Aug. 1862, wist in den Franschen tijd aan een indeeling bij de Garde d'Honneur van Napoleon, te ontkomen door een benoeming tot *„maire" van 's Heer Hendrikskinderen,* werd in 1814 door de Souvereinen Vorst benoemd tot *griffier bij de rechtbank* van eersten aanleg te Goes, waar hij later *rechter* en in 1822, na den dood van zijn neef mr. C. van

1) Uit dit huwelijk is voortgesproten de familie Van der Bilt la Motthe.

2) Uit dit huwelijk zijn voortgesproten families van der Bilt de Witt Hamer en Verselewel de Witt Hamer.

Erlach la Motthe (zie hiervoor) *president van de rechtbank* werd. Tevens was hij van 1815—1850 *lid der Provinciale Staten van Zeeland* voor de stad Goes en van 1816—1851 *lid van den Raad* aldaar en *ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw.*

Hij huwde te Utrecht 24 April 1813 *jonkvrouwe Geertruida Johanna van Hoorn*, geb. te Vlissingen 12 Oct. 1791, † te Goes 29 Juli 1823, dochter van mr. Nicolaas Johan van Hoorn, Heer van Burgh en Westland, schepen, raad en ontvanger der convoyen en licenten aldaar, en Isabella Geertruida Verschoor.

4). *Adriana Isabella van der Bilt*, geb. te Goes 18 Mei 1787, † te Driebergen 21 Juni 1838, ×

1). 4 Augustus 1806, *mr. Paulus Johan van der Mandere* geb. te Middelburg 16 Aug. 1776, † aldaar 19 Maart 1824, *rechter in de rechtbank van eersten aanleg te Middelburg*, z. van mr. Engelbert Johan van der Mandere, Heer van Ouwerkerk, schepen en Raad van Middelburg, wegens den eersten Eedele rekenmeester van Zeeland en bewindhebber der O. I. compagnie, en Cornelia Adriana Ockersse.

2). *Heimerick Camerlingh*, ridder M. W. O. 3e kl., kolonel der genie, † te Utrecht 3 Jan. 1847.

Mr. François Nicolaas van der Bilt voornoemd en jonkvrouwe Geertruida Johanna van Hoorn, hadden de volgende kinderen :

VII. *a. Mr. Boudewijn Versélewel van der Bilt*, geb. te Goes 23 Febr. 1814, † te Kapelle op zijn buitenplaats „Jagtlust," 11 Jan. 1892, *kantonrechter* te Goes, *lid* van de *Provinciale Staten* van Zeeland en den *Gemeenteraad van Kapelle, Dijkgraaf* van den polder „*de breede Watering bewesten Ierseke*", × 23 April 1840, *Maria Cornelia Wilhelmina van der Mandere*, geb. te Middelburg 5 Nov. 1813, † te Kapelle, huize Jagtlust 13 Maart 1888, dr. van mr. Paulus Johan en Adriana Isabella van der Bilt, voornoemd.

b. Isabella Geertruida van der Bilt, geb. te Goes, 24 Maart 1815, † te Goes 21 Jan. 1834.

c. Mr. Jan Cornelis Reinier van der Bilt, geb. te Kapelle 1 Mei 1817, † te Heinkenszand 31 Mei 1899, eerst *griffier bij het kantongerecht te Heinkenszand*, in 1850 in plaats van zijn vader gekozen als lid der provinciale Staten en van 1851—1895 *lid van de Gedeputeerde Staten van Zeeland, ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw*, en *Officier in de Oranje-Nassau-orde.* × 4 Mei 1843

Jacoba Cornelia van der Mandere, zuster van Maria Cornelia Wilhelmina voornoemd.

d. mr. Jacobus Paulus van der Bilt, geb. te Goes 6 Jan. 1822, † te Middelburg, 12 Juni 1880, achtereenvolgens *kantonrechter* te Tholen, *rechter* te Zierikzee en *raadsheer in het provinciaal gerechtshof* van Zeeland. Bij de opheffing daarvan werd hem een zetel in het gerechtshof te 's Gravenhage aangeboden, waarvoor hij echter, in Zeeland willende blijven wonen, bedankte. Hij werd toen op zijn verzoek benoemd tot *kantonrechter* te Middelburg.

Hij huwde 7 Maart 1850 *Petronella Francoise* de Backer, geb. te Goes 5 Aug. 1821, † te Middelburg 14 Maart 1896 d. van mr. Jozias de Backer, officier van justitie te Goes en Elizabeth Christina Alvarez.

e. Adriana Paulina van der Bilt, geb. te Goes 13 Juli 1823, † te Maarsen, huize ter Horst, 10 April 1860, × 18 Mei 1848 *mr. Jan Hendrik Floris van Ewijck*, later *Heer van Oostbroeck* en *de Bilt*, *kantonrechter* te Maarsen, geb. te 's Gravenhage 2 Nov. 1821, † ald. 27 April 1885, na voor de tweede maal gehuwd te zijn met Adolphina Johanna van Hoey Schilthouwer, z. van mr. dr. Daniël Jacobus van Ewijk, Heer van Oostbroeck en de Bilt, gouverneur van Noord-Holland, later staatsraad in buitengewonen dienst, minister van Staat en jonkvrouwe Johanna Wijnanda Hermina Ram.

VII. *a.* mr. Boudewijn Versélewel van der Bilt en Maria Cornelia Wilhelmina van der Mandere hadden de volgende kinderen :

VIII. *a. Adriana Isabella van der Bilt*, geb. te Kapelle 5 Dec. 1841, † ald. 16 Sept. 1876.

b. Geertruida Johanna van der Bilt, geb. te Kapelle 22 Aug. 1843, † te Arnhem 11 April 1890, × 3 Aug. 1866 te Kapelle met *Matthijs Adolf van Idsinga*, geb. 27 Febr. 1835, te Tilburg, † 31 Maart 1907 te Ophemert, toen *ingenieur bij den aanleg van staatsspoorwegen*, later *Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat* in Gelderland, (tot 1899), *Officier van de orde van Oranje-Nassau*, zoon van Johan Willem van Idsinga, laatstelijk directeur van het postkantoor te Tilburg en plaatsvervangend kantonrechter aldaar en Catharina Wilhelmina de Haan.

c. mr. Francois Nicolaas van der Bilt, geb. te Kapelle 23 Nov. 1845, achtereenvolgens *adj. commies ter provinciale griffie van Zeeland*, *secretaris van Vlissingen* (1887—1893) *auditeur-mili-*

tair bij de schutterij (tot 1 Jan. 1902) en *lid van den gemeenteraad* (1893—1899) aldaar.

d. Jan Jacobus Cornelis Reinier van der Bilt, geb. te Kapelle 10 Aug. 1849, † aldaar 7 Dec. 1877, *secretaris* en *ontvanger* zijner geboorteplaats, × 31 Aug. 1872 *Henriette Johanna Wilhelmina de Vos tot Nederveen Cappel*, geb. te Utrecht 3 Juli 1848, † te Pau (Z. Frankrijk) 7 Juni 1884, d. van mr. Cornelis Lodewijk de Vos, Heer van Nederveen Cappel, Raadsheer in, later President van den Hoogen Raad der Nederlanden en Anna Elisabeth Maria Grævestein.

e. Paulina Johanna Adriana van der Bilt, geb. te Kapelle 19 Mei 1852.

VII. *d.* mr. Jacobus Paulus van der Bilt en Petronella Francoise de Backer hadden de volgende kinderen :

1). *Elisabeth Christina van der Bilt*, geb. te Tholen 19 Dec. 1851, ongehuwd † te Middelburg 23 Aug. 1891.

2). *mr. Francois Nicolaas van der Bilt*, geb. te Tholen 3 Nov. 1854, *kantonrechter-plaatsvervanger* (tot 1883), *advocaat* en *procureur* te Middelburg, en *auditeur-militair* bij de schutterij aldaar.

3). *Geertruida Johanna van der Bilt*, geb. te Zierikzee 29 Oct. 1855.

4). *Isabella Geertruida van der Bilt*, geb. te Zierikzee 10 Jan. 1857, × 28 Sept. 1877 *Jhr. mr. Willem Hendrik Snouck Hurgronje*, geb. te Middelburg 2 Nov. 1849, toen *substituut-griffier*, later *griffier bij de arr. rechtbank* te Middelburg en *lid van den gemeenteraad* aldaar, z. van Jhr. mr. Willem Adriaan Snouck Hurgronje, raadsheer in het gerechtshof van Zeeland en Hendrika Severijn.

5). *Jozias van der Bilt*, geb. te Middelburg 13 April 1860, *secretaris* en *ontvanger* van Cloetinge.

6). *Adriana Paulina van der Bilt*, geb. te Middelburg 25 October 1861, † te Arnhem 28 Maart 1907 × 25 April 1884 *Jacobus Florentius Keiser, controleur bij den waarborg der gouden en zilveren werken*, geb. te Assen 8 Oct. 1845, z. van mr. Jacob Warmolt Keiser en Catharina Anna Helena Cloet.

VIII. *d.* Jan Jacobus Cornelis Reinier van der Bilt en Henriette Johanna Wilhelmina de Vos tot Nederveen Cappel hadden de volgende kinderen :

1). *Boudewijn van der Bilt*, geb. te Kapelle 18 Aug. 1873, † te 's Gravenhage 24 Jan. 1880.

2). *Cornelis Lodewijk van der Bilt*, geb. te Kapelle 20 April 1875, werd Juni 1896 *civiel-ingenieur*, vervolgens *ingenieur der telegraphie* (1897—1904), leeraar aan de Polytechnische school (1904—1905) en 6 Juli 1905 *Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool* te Delft, × 15 Maart 1900 *jonkvrouwe Emma Johanna van der Does de Bye*, geb. te Tandjoeng-Pandang, op Billiton 29 Sept. 1876, dochter van Jhr. Joris Pieter Jacob van der Does de Bye, oud-administrateur der Billiton-tinmaatschappij en Directeur der Sinkep-tinmaatschappij, en Johanna Emma Charlotte Maier.

3). *Jan van der Bilt*, geb. te Kapelle 23 Aug. 1876, verliet den zeedienst als *luitenant ter zee 2e klasse* 1 Januari 1903, sinds dien *observator voor de sterrekunde* aan de Rijks-universiteit te Utrecht en *phil. cand.* aldaar, × te Utrecht 4 Augustus 1903 *Petronella Marguérite Vernée*, geb. te Scheveningen 28 Juni 1876, d. van Léonard Gérard Vernée, oud-commissaris van politie en waterschout te Scheveningen, en Catharina Johanna Schuitemaker.

4). *Anna Maria Elisabeth van der Bilt*, geb. te Kapelle 20 Nov. 1877, × 3 April 1903, *Ewoud Anthony Jacob Herman Modderman*, geb. te Leiden 10 Febr. 1874, *civiel-ingenieur, ingenieur bij de Rijkscommissie van Graadmeting en Waterpassing*, z. van mr. Anthony Ewoud Jan Modderman, achtereenvolgens hoogleeraar, minister van Justitie en minister van Staat en Elisabeth Anna Louise de Vos tot Nederveen Cappel, zuster van Henriette, Johanna Wilhelmina voornoemd.

IX. 2. Cornelis Lodewijk van der Bilt en jonkvrouwe Emma Johanna van der Does de Bye hebben tot kinderen :

X. *a*. *Jan Jacobus Cornelis Reinier van der Bilt*, geb. te 's Hertogenbosch 1 Jan. 1901.

b. *Joris Pieter Jacob van der Bilt*, geb. te 's Gravenhage 15 Dec. 1902.

c. *Francois Nicolaas van der Bilt*, geb. te 's Gravenhage 8 Juli 1906.

X. *b*. Jan van der Bilt en Petronella Marguerite Vernée hebben één dochter, nl.

Catharina Paulina van der Bilt, geb. 2 April 1906.

BOEKBESPREKING.

Sommer, R., Familienforschung und Vererbungslehre, Leipzig, Ambrosius Barth 1907.

Boeken als dit worden nog niet dikwijls geschreven, een wetenschappelijke beoefening der genealogie is nog niet in de mode. Toch begint er in deze nieuw leven te komen. Lorenz, die in 1898 zijn „Lehrbuch der gesammten Genealogie" schreef,heeft in Sommer een waardig navolger gevonden, maar een navolger die veel, veel verder gaat. Het streven van Sommer is om wetten der erflijkheid bij menschen vast te stellen even als bij planten ; een rundveestamboek is er nog niets bij. De vraaglijsten, die hij voor elk lid eener familie van de geboorte tot aan het sterfbed wenscht beandwoord te zien, zijn zeker met duitsche „Gründlichkeit" opgemaakt (zie blz. 217) maar wie zal die willen, die kunnen beantwoorden? Het zoude zeer zeker belangrijk zijn om over zoo gedetailleerde gegevens van een mensch te beschikken, maar het is toch het onbereikbare verlangen. Zijn doel zal de schrijver zeker niet bereiken, maar al bereikt hij dit niet, zoo beschouw ik toch dit werk als een nieuwe poging om verbetering te brengen in onze dorre voor de wetenschap meestal nuttelooze genealogien. Waarom is men toch steeds voldaan met data en titels, terwijl de archieven zooals Sommer zoo zeer juist aantoont ons zoo veel meer kunnen leeren over het bezit, ja ook over het karakter der personen. Is het niet ook treurig dat er dikwijls zoo lichtvaardig rondgesprongen wordt met de gegevens (ook portretten) van zijlinies, ooms en tantes, die even interessant zijn voor de wetenschap als de directe lijn. Hoe gemakkelijk ware het eenige aanteekeningen te maken betreffende het karakter en de verschijning van personen,die men gekend heeft. In dien geest begroet ik het werk van Sommer met volle sympathie. Het heeft, als ik boven reeds toonde, slechts de schaduwzijde van al te uitvoerig en al te theoretisch te zijn. Dit geldt vooral van de eerste 100 pagina's. Wat bekend is van de leer der erflijkheid van ras en opvoeding, van talenten en genie, van de overerving van zenuw- en andere ziekten, van degeneratie en regeneratie, over de erfelijkheid der criminaliteit, van lichaams- en karaktereigenschappen

en gewoonten is alles zeer wetenschappelijk, ook duidelijk uiteengezet, maar ook zeer droog. En dit doet mij leed, want het werk zal hierdoor veel van zijn doel missen ; het is een studieboek geworden.

In het tweede gedeelte van zijn werk gaat Sommer zijn theoriën toepassen op de geschiedenis van het geslacht *Soldan*. Eigenlijk is dit tweede gedeelte veel aangenamer te lezen dan het eerste, men voelt dat de auteur hier meegesleept werd door den hartstocht van den onderzoeker ; de emotie, bij de ontdekkingen van zeer moeilijk te vergaderen feiten gevoeld, maakt den stijl veel levendiger. Wie van familiegeschiedenis houdt, zal de geschiedenis van de burgerlijke familie Soldan opgevoerd tot 1328, met de grootste belangstelling lezen. Zijn beschrijving der kunstenaars en letterkundigen, die uit dit geslacht voortkwamen, is zeer lezenswaard. Het onderzoek is zeer nauwgezet, dikwijls een voorbeeld te noemen, en toch is het eigenlijk misplaatst in dit boek. Na dien breeden opzet der inleiding zoude men ook de geschiedenis van een geslacht op veel breeder basis verwachten, maar hij kan zijn eigen eischen niet toepassen bij gebrek aan gegevens, veel juister ware het eigenlijk geweest, zoo hij een familie van dezen tijd had gekozen en uit de nog gemakkelijk verkrijgbare gegevens slechts voor 2 of 3 geslachten een modelbeschrijving had gegeven. Nu hangen die twee deelen vrij los samen. Ook zoude men kunnen zeggen dat het tweede gedeelte er slechts toe dient om te bewijzen hoe zelfs de gegevens betreffende een geslacht, die veel vollediger zijn dan van de meeste andere tot heden beschrevenen, nog geheel onvoldoende zijn voor een wetenschappelijk onderzoek naar de wetten der erflijkheid en karaktervorming. Acht ik den opzet van het boek dus niet gelukkig, zoo is het anderzijds een uitmuntende inleiding te noemen tot deze nog zeer jonge, niet ontwikkelde wetenschap; hiervoor is ook de uitgebreide aanhaling der litteratuur zeer dienstig. Ik eindig met de overtuiging uit te spreken dat de genealogie wel nimmer ons de wetten der erfelijkheid zal leeren kennen, maar wel, wetenschappelijk beoefend, zeer belangrijke bijdragen tot de sociologie zal leveren. Laten wij eerst dit trachten te bereiken ; voor een natuurwetenschappelijke biologische beoefening der genealogie, zooals Sommer verlangt, zijn onze maatschappelijke toestanden vooreerst nog niet geschikt.

J. H. F. KOHLBRUGGE.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

HET GESLACHT VAN DE SPIEGEL

DOOR

JHR. MR. W. H. HOEUFFT.

Herhaaldelijk zijn in vroegere en latere jaargangen van dit tijdschrift vragen gedaan naar genealogische bijzonderheden omtrent leden van het geslacht van de Spiegel, vooral naar die, welke op den raadpensionaris van dien naam betrekking hebben.

Ten gevolge van nauwe bloedverwantschap in dat geslacht belang stellende, heb ik mij in mijn vrijen tijd met de beantwoording van die vragen onledig gehouden, en het is mij na velerlei nasporingen mogen gelukken eene geslachtslijst samen te stellen, welke bijna geheel op officiëele bescheiden en authentieke stukken berust, en hieronder volgt :

Vooraf eenige opmerkingen :

1°. Ter zijde wordt gelaten wat l'Espinoy in zijn „Recherche de la noblesse de Flandre" en Butkens in zijn „Trophées de Brabant" over het geslacht van de Spiegel mededeelen, omdat de verwantschap met de vroegere Vlaamsche of Brabantsche adellijke familie van dien naam niet bewezen is.

2°. Het onderzoek is bemoeilijkt doordat de doopboeken te Vlissingen bij het bombardement van 1809 verloren zijn gegaan. Het weinige dat thans over den vroegeren tijd aanwezig is, bestaat uit afschriften van gegevens, na dat jaar door Vlissingsche familiën welwillend aan het Stadsbestuur verstrekt om daaruit die boeken zooveel mogelijk te reconstrueeren. Slechts ten opzichte van enkele geslachten zijn die gegevens vrij volledig, doch voor verreweg de meeste familiën (waaronder van de Spiegel) is het verlies niet verholpen kunnen worden.

3°. Het onderzoek heeft zich voornamelijk bepaald tot de adscendenten van den raadpensionaris, daar het zich uitstrekken daar-

van tot alle zijliniën mij, bij ontstentenis van de doopboeken, te ver zou hebben gevoerd.

4°. Waar verwezen wordt naar de familiepapieren, wordt dit afgekort door f—p, en naar de eigenhandige aanteekeningen van den raadpensionaris, door E. A.

Het geslacht van de Spiegel is afkomstig uit Vlaanderen, van waar hij, die als de stamvader moet worden aangemerkt, metterwoon is vertrokken naar Vlissingen, waarna het geslacht tot het einde der 18de eeuw zich voornamelijk in Zeeland heeft opgehouden.

De familie voert tot wapen [1]) Gevierendeeld : 1 en 4 : in zwart drie zilveren kepers ; 2 en 3 : in zilver een breedarmig kruisje vergezeld van drie (2 en 1) leeuwen, alles van rood. Helmteeken : een uitkomende, rood getongde leeuw van natuurlijke kleur, die in den linkerpoot een natuurlijken ovalen spiegel, met gouden lijst en handvat, schuin tegen de borst houdt. Dekkleeden : zilver en zwart.

De raadpensionaris voerde evenwel, blijkens de afbeelding van zijn wapen op zijn portret in de „Zelandia Illustrata" op het Zeeuwsch genootschap te Middelburg : Gedeeld : *a* in zwart twee zilveren schuingekruiste zwaarden, de gouden gevesten omlaag, vergezeld van vier zilveren klaverbladen, *b*. gevierendeeld : 1 en 4, in zwart drie zilveren kepers, 2 en 3 is niet ingevuld. Het is mij gebleken, dat het wapen sub *a* genoemd ook gevoerd is of wordt door de uit Waarde (Zeeland) afkomstige familie van Gorcum, een lid van welk geslacht eene der overgrootmoeders van moederszijde van den raadpensionaris is geweest.

Opmerking verdient nog, dat in een wapenboek zonder jaartal en van een onbekenden vervaardiger, getiteld : „Le débris de la noblesse de Zélande" de familie van de Spiegel 1° voorkomt en 2° met het bovengemelde wapen, sub. *a*.

1e Generatie.

De bewijsbare stamreeks vangt aan met *Hans* (Johannes) *van de Spiegel* geboren te Aelst in Vlaanderen omstreeks 1580, ondertrouwd te Vlissingen [2]) en te Middelburg den 17den Jan. 1604

---

[1]) Zie ook Rietstap's „Armorial Général".

[2]) Zie het Kerkeraadsarchief.

en gehuwd in de laatstgenoemde plaats den 8sten Februari d. a. v. met Grietgen Cornelisdr. In de akten wordt hij vermeld als jonggezel van Aelst en zij als jongedochter van Vlissingen, terwijl uit het trouwboek te Middelburg blijkt, dat zijne moeder, die bij de akte hare toestemming gaf, genaamd was Tanneken van Barsbanck.

Hans uit Vlaanderen herwaarts gekomen, heeft zich nedergezet te Vlissingen en woonde na zijn huwelijk in de Korte Noordstraat, alwaar hij het beroep van bakker heeft uitgeoefend. Een en ander blijkt uit het lidmatenboek in het Kerkeraadsarchief te Vlissingen op den datum Juni 1604.

Daar volgens ontvangen bericht de kerkelijke boeken der Hervormden te Aelst uit dien tijd niet meer bestaan, moet deze *Hans* als de stamvader worden beschouwd.

2e Generatie.

Jan van de Spiegel geb. te Vlissingen ± 1610, huwde aldaar 11 Juli 1634 Lijsbeth Capoens, jonge dochter van Amsterdam [1]), en overleed vermoedelijk te Vlissingen.

Dat *Jan* geboren is te Vlissingen blijkt uit zijne trouwakte, en dat hij een zoon was van de voorgaanden mag, bij ontstentenis van de doopakte, met genoegzame zekerheid worden afgeleid uit het volgende :

Jan had een *broeder* die Adriaan heette — als getuige bij zijn huwelijk geweest — terwijl een zekere Adriaan v. d. Sp., geb. te Vlissingen, aldaar is ondertrouwd den 10den Maart 1629 met als getuige zijn *oom* Joris Cole, [2]) en nu blijkt uit het ondertrouwregister in het kerkeraadsarchief te Vlissingen, dat in 1603 aldaar is ondertrouwd Joris Cole met Lijsbeth Cornelisdr. Daaruit volgt dus, dat gemelde Adriaan v. d. Sp. een zoon was van Hans en Grietgen Cornelisdr. Dat deze Adriaan nu dezelfde persoon is als de getuige van dien naam, die als broeder bij het huwelijk van *Jan* tegenwoordig is geweest, m. a. w. dat Hans v. d. Sp. hun beider vader was, schijnt niet twijfelachtig, als gelet wordt op deze omstan-

---

[1]) Zie „Het geslacht van de Spiegel (Uit de tronwboeken te Vlissingen)" opgenomen in het Maandblad „De Nederlandsche Leeuw" Ao 1887 no. 7. In mijn bezit is een met 18de eeuwsche hand geschreven ongeteekend uittreksel van het trouwboek te Vlissingen betreffende dit huwelijk. Het komt woordelijk overeen met het huwelijksextract in evengenoemd Maandblad vermeld.

[2]) Zie voor een en ander „De Nederlandsche Leeuw" t. a. p.

digheid: Nu vaststaat dat zoowel *Jan* als *Adriaan* te Vlissingen geboren is, mag worden aangenomen dat zij ook aldaar zijn gedoopt, waartoe ongetwijfeld elks ouders lidmaten moeten geweest zijn. *Geen* andere van de Spiegel nu dan *Hans* komt destijds in het lidmatenboek voor.

Bovendien pleiten voor het feit, dat *Jan* een zoon geweest is van Hans, nog twee andere omstandigheden, t. w. :

1°. De oudste dochter van *Jan* heette Grytgen en zijn oudste zoon heette Johannes (Hans), en nu is het van algemeene bekendheid dat in die tijden als regel gold, dat de oudste kleinzoon naar den grootvader en de oudste kleindochter naar de grootmoeder (beiden van vaderszijde) genaamd werd.

2°. Hans was bakker en *Jan's* zoon Laurens is zijne loopbaan als bakker begonnen, en nu is het mede van algemeene bekendheid dat destijds hetzelfde beroep of bedrijf doorgaans van geslacht op geslacht werd uitgeoefend. Dat *Jan* zelf onder den algemeenen naam van koopman vermeld wordt, staat daartegen natuurlijk niet in den weg.

Jan is dezelfde persoon die koopman was in Vlissingen in 1646, toen hij als erfgenaam ex testamento van Jan van Houcke, in leven koopman te Middelburg, requestreerde aan de Staten van Zeeland om te mogen worden geadmitteerd tot verhef van drie gemeten tienden in Capelle en Eversdijk (Zuid-Beveland), welke door het kinderloos overlijden van dien erflater aan de Grafelijkheid waren vervallen. *Jan* stelt o. a. dat hij zelf in 1643 de koopsom dier tienden ad 100 ponden vlaams ten behoeve van gemelden Jan van Houcke had betaald. Overeenkomstig het advies van de Rekenkamer dd. 20 Aug. 1646 hebben de Staten den 20sten Febr. 1647 op dat request afwijzend beschikt. [1]).

Op het bovenvermelde met 18de eeuwsche hand geschreven uittreksel komen ook voor de *doopextracten* van alle kinderen van *Jan* en *Lijsbeth Capoens*, met data en namen der getuigen. Daaruit nu blijkt dat o. a. Claesken van Hoecke (op 3 Aug. 1636) en J. v. Hoeke (op 17 Juni 1640) doopgetuigen waren bij kinderen van *Jan*. Dat maakt het m. i. genoegzaam zeker, dat de Jan v. d. Spiegel die erfde van Jan van Houcke, niemand anders was dan onze *Jan*.

---

[1]) Zie het zesde register der adviezen van de Zeeuwsche Rekenkamer (Rijksarchief Zeeland) en de Notulen der Staten van Zeeland.

Jan en Lijsbeth Capoens hebben, blijkens het meergenoemde 18de eeuwsche uittreksel, zeven kinderen gehad, t. w. 1°. Grytgen, gedoopt 29 April 1635, 2°. Jahannes, gedt. 3 Aug. 1636, 3°. Laurens, die volgt, 4°. Sara, ged. 17 Juni 1640, 5°. Elisabeth, ged. 29 Juni 1642, 6°. Adriaen, ged. 15 Nov. 1643, en 7°. Cornelis, ged. 4 Nov. 1646.

Van die kinderen huwde, blijkens „De Nederlandsche Leeuw" t. a. p., Grytgen den 28sten Aug. 1668 Jan van Ee, varende man van Vlissingen, Sara den 13den Aug. 1669 Cornelis Walrave, varende man van Veere, en Elisabeth den 24sten Jan. 1666 Pieter van Mehelebeke, varende man van Middelburg.

3de Generatie.

Laurens van de Spiegel, ged. te Vlissingen 29 Nov. 1637 als zoon van de voorgaanden, huwde te Nieuw-Amsterdam (New-York) als „j. m. van Vlissingen" in de Reformed Protestant Dutch Church den 1sten April 1661 Sara Webbers „j. d. van Amsterdam" [1]), en overleed tusschen 1681 en 1685 vermoedelijk te Nieuw-Amsterdam. Zijne weduwe hertrouwde in 1685 met Johannes Provoost, van Albany in Nieuw-Engeland (Amerika), en overleed vóór 20 April 1697.

Laurens emigreerde *als burger van Vlissingen* [2]) naar de Nieuwe Wereld. De E. A. berichten, dat zich in de 17de eeuw een lid van de familie heeft nedergezet in Nieuw-Nederland, alwaar „mijn grootvader geboren" is.

In „The Records of New-Amsterdam from 1653 to 1674", een werk bestaande uit 7 deelen, uitgegeven in 1897 op last van de stad New-York door de „Knickerbocker" drukkerij, komt *Laurens* meermalen voor. Er blijkt o. a. uit, dat hij in 1661 bakkersknecht was, (III, 264), in 1664 bakker (V 107, zie ook VI 287), dat hij, na begonnen te zijn als onderluitenant van de burgerwacht [3]), door burgemeester en schepenen den 18den Oct. 1670 is gekozen tot commandant (constable) van de stad (VI 265) en dat hij, na door zijne mede-

[1]) Van dit huwelijk wordt ter loops melding gemaakt in het na te noemen werk: „Records enz." III, 306,

[2]) Zie Henri de Peijster: „Les Troubles de Hollande à la veille de la Révolution française 1780—1795" (Paris, Alphonse Picard et fils, 1905) blz. 338 en 339 en de daar aangehaalde schrijvers.

[3]) Zie de Peijster t. a. p.

burgers op eene lijst van aanbeveling geplaatst te zijn, den 17den Augustus 1673 is gekozen tot schepen voor het jaar 1673—'74 (VI 397, 398). Hij woonde in 1665 in High Street (V 222) en was alstoen voor eene belasting aangeslagen in de derde klasse, terwijl de vierde de laagste was [1]).

In de gemelde „Records" wordt ook de naam Capoen dikwijls genoemd. Wellicht waren de personen van dien naam bloedverwanten van moederszijde van *Laurens* die zich reeds vroeger in Nieuw-Amsterdam hadden neergezet, hetgeen tot zijne emigratie en vestiging in deze plaats kan hebben bijgedragen. Blijkens de „Holland Society Year Book of 1900"was Sara Webbers eene dochter van Wolfert en Anna Wallis, en blijkens de meergenoemde Records was er in 1656 te Nieuw-Amsterdam een *farmer* Wolfert Webber.

Gaandeweg is *Laurens* te Nieuw-Amsterdam niet slechts tot amb ten maar ook tot rijkdom gekomen, althans een zijner onroerende goederen stond ingeschreven als „étant de première classe". [2])

Laurens heeft tien kinderen gehad, van wie, behalve den stamhouder, bekend zijn:

Elisabeth, geb. in 1662, tr. in 1681 Izaäk van Foreest,

Sara, geb. 1663, tr. Rip van Dam, Luitenant-Gouverneur van New-York,

Johannes, geb. 1666, luitenant bij de burgerwacht, tr. Maria Leursen,

Jacobus, geb. 1668, eveneens luitenant bij de burgerwacht, tr. Anna Sanders,

Henricus, geb. 1681, tr. Trijntje Stoutenbrugh. [3])

Al deze kinderen en hunne afstammelingen schijnen in Amerika gebleven te zijn, terwijl een tak van hen den naam Scott bij den zijnen zou hebben gevoegd. [4]) Heden ten dage woont in Philadelphia een „attorney and counsellor at law" Alfred Percival Smith, die afstamt van onzen Laurens van de Spiegel. Volgens dien heer is de familie in Amerika thans uitgestorven.

---

[1]) Zie „Affairs and men of New-Amsterdam in the time of governor Petrus Stuivesant, by I Paulding" (N.-York 1843), aangehaald in een handschrift van Nagtglas op het Zeeuwsch Genootschap, blz. 1655.

[2]) Zie de Peijster t. a. p.

[3]) Zie de Peijster t. a. p. De laatstvermelde naam is vermoedelijk Stoutenburgh. Een Pieter Stoutenburgh werd in 1673 voorgedragen tot schepen van Nieuw-Amsterdam.

[4]) Zie „Navorscher" X, 111.

4de Generatie.

Tobias van de Spiegel, gedoopt te Nieuw-Amsterdam den 5 Nov. 1671 in de Reformed Protestant Dutch Church als zoon van de voorgaanden, ondertrouwde te Middelburg (Geref. Kerk) den 20sten April 1697 met Prijntis Oosthoudt, dr. van Jan en Elisabeth Bruneel, en verging op zee ± 1700. Zijne echtgenoote werd gedoopt te Middelburg (Geref. Kerk) 24 Jan. 1672, overleed 12 Dec. 1746 en werd begraven te Middelburg (Oude Kerk) 16 Dec. d. a. v.

In de akte van ondertrouw staat o. a. vermeld, dat de bruidegom uit Nieuw-Nederland en zonder ouders of voogden was.

Tobias keerde terug naar het oude vaderland en schijnt hier te lande kapitein te zijn geweest bij eene door zijne familie opgerichte reederij, althans zijn kleinzoon, de raadpensionaris, vermeldt in een brief dd. 19 Juni 1762 aan den Heer te Water Sr., [1]) dat *Tobias* „weder daar na toe (d. i. naar New-York) vertrokken zijnde „*met een schip 't welk hij voor zijn familie voerde,* [2]) gebleven (is) „gelijk de traditie zegt, maar ik weet geen occasie daar na toe te „schrijven."

Uit de E. A. blijkt, hoe het bovenvermelde woord „gebleven" eigenlijk te verstaan is. De kleinzoon zegt nl. van zijn grootvader: „die A°. 1697 te Middelburg getrouwd zijnde, weder derwaards „vertrokken is, om orde op zijne zaaken te stellen, terwijl men „(volgens overlevering) van hem *noch van het schip* [2]) en zijne goe- „deren niets meer vernomen heeft." Uit de bijvoeging van den kleinzoon, dat bij het vertrek van zijn grootvader zijne grootmoeder zwanger was of even bevallen van zijn vader — die 5 Dec. 1699 geboren is — mag worden afgeleid, dat *Tobias* is vergaan ± 1700.

Van *Tobias* en *Prijntis Oosthoudt* komen, behalve den stamhouder, nog twee kinderen voor in het doopboek der Geref. Kerk te Middelburg, t. w.: Anna dd. 29 April 1698 en Elisabeth dd. 13 Sept. 1699.

5de Generatie.

Laurens van de Spiegel, geb. 5 Dec. 1699, gedoopt te Middel-

---

[1]) Zie Prof. Mr. G. W. Vreede: „Mr. Laurens Pieter van de Spiegel en zijne tijdgenooten" Dl. I Inl. blz. 7.

[2]) Ik cursiveer.

burg (Geref. Kerk) 7 Nov. 1700 als zoon van de voorgaanden, huwde te Middelburg 1° in de Oude Kerk den 17den Juli 1727 Sara Backer, die overleed 1 Maart 1731 en werd begraven in de Nieuwe Kerk aldaar (f-p), 2° in de Engelsche Kerk den 23sten Maart 1735 (aangeteekend als weduwnaar zonder kinderen te Middelburg, Geref. Kerk, 9 Maart bevorens) Cornelia Petronella Duvelaer, dr. van Petrus Cornelius en Heindrina Seingnie, overleed 20 Juni 1742 en werd begraven te Middelburg (Oostkerk) 26 Juni d. a. v. Zijne tweede echtgenoote werd geboren 6 April 1708, gedoopt te Middelburg (Engelsche Kerk) 8 April d. a. v., overleed 23 Maart 1751 en werd begraven te Middelburg (Oostkerk) 30 Maart d. a. v.

Zijne kwartieren zijn :

Van de Spiegel.	Oosthout.
Webber.	Bruneel.
Capoen.	Van Overloop.
Wallis.	Boddaert.

Zie voor het wapen van Van de Spiegel het hiervoren opgemerkte, en voor die van Bruneel, van Overloop (d'Overloop) en Boddaert het Armorial Général van Rietstap.

Oosthoudt (Oosthout) voerde : in blauw een faasgewijze geplaatste tak, waarop drie gesteelde en gebladerde eikels waaiervormig gesteld zijn, alles van goud. [1])

De E. A. vermelden, dat de moeder van *Laurens* achterbleef „in bekrompen omstandigheden, zoo dat mijn Vader, van der „jeugd af, ter zee heeft gevaaren in dienst van de Oost Ind. Comp., „om voor zijne moeder en hem een eerlijk bestaan te vinden." Voorts vermelden zij, dat *Laurens* in 1734 zijne laatste thuisreis uit Indië gedaan heeft en sedert tot zijn dood ambteloos in Middelburg heeft geleefd.

Laurens is stuurman (scheepsofficier) geweest bij de O.-I. Comp. Er is nog een scheepsjournaal bewaard gebleven van het jaar 1732, door hem gehouden als onderstuurman op het admiraalschip „'t Huis Marquette" van die Compagnie, varende van Batavia op Japan.

Blijkens het boekje van Nagtglas over den Kerkeraad der Ned. Herv. Gem. te Middelburg, is *Laurens* aldaar gekozen tot ouderling den 30sten April 1741.

1) Middelburgsche gildenboeken.

Laurens heeft te Middelburg gewoond in een eigen huis genaamd „Belle Fleur" op de Noord-Veste [1]) (thans Heerengracht) gestaan hebbende op de plaats waar thans het Arm-Wees- en Oude Mannen- en Vrouwenhuis zich bevindt. Zijne weduwe is daar blijvèn wonen.

Den 12den Juni 1738 stellen *Laurens* en zijne echtgenoote bij testament elkander wederkeerig tot erfgenaam in, en den 30sten Jan. 1743 stelt de weduwe bij testament tot hare erfgenamen in hare kinderen, met benoeming van Johan Reinier Maertens, kiezer binnen Middelburg, en Mr. Johan Willem de Bruijn, advokaat, tot hare executeuren ; voorts met benoeming van gemelden *Mr.* de Bruijn tot voogd en van Capitein Jan Franke, behuwdoom der kinderen, tot toezienden voogd, terwijl bij vooroverlijden van een hunner de genoemde J. R. Maertens werd aangewezen.

Uit de E. A. blijkt, dat *Laurens* uit zijn tweede huwelijk vier kinderen heeft nagelaten, van welke een zoontje kort na den vader gestorven is. De oudste dochter, Hendrina Cornelia, geb. 14 Aug. 1738, is den 15den Dec. 1776 ongehuwd overleden ten huize van hare zuster te Wemeldinge, en aldaar begraven, „Zij hadt nooit „regt het gebruik van haare verstandelijke vermogens gehadt, „en was kwaalijk ter spraake." De jongste dochter, Johanna Catharina, geb. 15 Oct. 1739, huwde Jan te Water, predikant te Vrouwepolder daarna te Wemeldinge, overleed in laatstgenoemde plaats 14 Nov. 1777 en werd begraven aldaar.

6de Generatie.

Mr. Laurens Pieter van de Spiegel, geb. te Middelburg in het huis genaamd „Belle Fleur" (zie boven) den 19den Jan. 1737 als zoon uit het tweede huwelijk van den voorgaande, gedoopt in de Nieuwe Kerk den 22sten Jan. d. a. v., huwde te Goes 3 Juli 1759 (E. A.) Digna Johanna Ossewaarde, dr. van Cornelis en Maria Westerwijk (E. A.), overleed te Lingen in Oost-Friesland 7 Mei 1800 en werd begraven aldaar. Zijne echtgenoote werd geboren te Goes 8 Jan. 1741 (E. A.) en overleed te IJsselstein 8 October 1813.

Zijne kwartieren zijn :

Van de Spiegel	Duvelaer.
Oosthoudt	Seingnie.
Webber.	van Gorcum.
Bruneel.	Van der Dijcke.

[1]) Zie het Cohier van Brandemmergeld te Middelburg.

Zie voor het wapen van Duvelaer het Armorial Général van Rietstap.

Van Gorcum voerde : In zwart twee zilveren schuingekruiste zwaarden, de gouden gevesten omlaag, gecantonneerd door vier zilveren klaverbladeren.

Van der Dijcke (van Dijk) voerde : In blauw een zilveren zwaan, de vleugels opgeheven. [1])

Laurens Pieter promoveerde in de rechten te Leiden den 27sten Dec. 1758 en was achtereenvolgens secretaris, raad, schepen en burgemeester van Goes, secretaris der Staten van Zeeland (1780—1785) raadpensionaris van Zeeland (1785—1787), idem van Holland en West-Friesland (1787—1795), tevens grootzegelbewaarder, stadhouder en registermeester van de leenen van Holland.

Zie voor zijne levensbeschrijving de Inleiding van het 1ste deel van het reeds aangehaalde werk van prof. Vreede, en voorts blz. 1—55 van dat deel.

Toen na de revolutie van 1795 de Engelsche regeering den gewezen raadpensionaris een jaargeld van £ 1000 aanbood, heeft hij dat geweigerd (Zie Vreede, Inleiding, blz. 92 noot). Blijkens „De Navorscher" A°. 1894 blz. 13 heeft echter Koning George III van Engeland aan de weduwe en de kinderen een pensioen verleend bij Beschikking van 14 Maart 1801.

Ik kan er bijvoegen, dat dit is geschied dank zij de bemoeiingen van de Prinses van Oranje gemalin van Willem V. Die prinses schrijft den 14den Oct. 1800 uit Londen aan Cornelis, den zoon van wijlen den raadpensionaris : „.... vous aprendrez les dispositions „que le Gouvernement Britanique vient d'arreter en faveur dé „votre famille, elles offrent de nouvelles preuves de la Magnanimite „de ce Gouvernement, et sont telles que je puis en féliciter Md. „votre Mere et Vous de bien bon coeur, vue l'intéret que j'y prens, „et vous vérez, monsieur, par ces lettres que c'est principalement „aux bontés de Ld. Grenville et de Mr. Pitt que nous devons le „succés de cette affaire, qui me fait d'autant plus de plaisir que „je le considére comme un dernier homage rendu à la mémoire „de Mr. votre digne Pere". [2])

Als raadpensionaris van Holland bewoonde *Laurens Pieter* te

[1]) Middelburgsche gildenboeken.
[2]) De eigenhandige brief is in het bezit van schrijver dezes.

's Gravenhage in 1794 het huis Rustenburg, dat later bewoond is door den Hertog van Saxen-Weimar en weer later eigendom is geworden van Koning Willem II, die eigenaar was van het belendende Buitenrust en het daarnaast gelegen Zorgvliet. [1])

Door de zorg van zijne weduwe en kinderen is er te Lingen op zijn graf een eenvoudig gedenkteeken geplaatst geworden.

Uit de E. A. en de f-p blijkt, dat *Laurens Pieter* niet minder dan zestien kinderen heeft gehad, t. w. :

1. Cornelia Pieternella, geb. 2 Juli 1761, tr. 3 Maart 1783 Mr. Jacob van den Houte, pensionaris en Secretaris van Zierikzee,

2°. Maria Adriana, geb. 16 Oct. 1762, † ongehuwd 16 Mei 1849.

3°. Laurens Jan, geb. 28 Juni 1764, burgemeester van Goes, tr. 1° Cornelia Wilhelmina de Groot, weduwe van Pieter Damas graaf van Hogendorp, 2°. Cornelia Maria Nijssen. Hij overleed kinderloos.

4°. Adolf Cornelis, geb. 10 Dec. 1765, † 22 Jan. 1766.

5°. Johanna Suzanna, geb. 12 Dec. 1766, tr. te 's Gravenhage (Kloosterkerk) 23 Febr. 1789 Mr. Theodore Lambert Prins, hoofdparticipant van de O.-I. Kamer te Rotterdam en rentmeester van Schieland.

6°. Elisabeth Geertruid, geb. 26 Maart 1768, † 11 Mei 1772,

7°. Digna Johanna, geb. 18 Juli 1770, † 18 Nov. d. a. v.

8°. Cornelis Duvelaer, die volgt,

9°. eene dochter, geb. 18 Mei 1773 en twee dagen later overleden,

10°. Anna Maria, geb. 4 Oct. 1774, † te Zutphen 30 Dec. 1830, tr. Evert Willem baron van Heeckeren van Molencate,

11°. Digna Adriana, geb. 4 Nov. 1775, tr. den Heer Graafland.

12°. Adolf Westerwijk, geb. 11 Juni 1778, † ongehuwd 7 Aug. 1853. Hij was in Engelschen staatsdienst.

13°. Johanna Catharina, geb. 18 Oct. 1779, tr. den Heer Ter Bruggen,

14°. Sara Henrica, geb. 15 Sept. 1781, tr. Herman Adriaan Nederburgh,

15°. Jacob Pieter, geb. 5 Dec. 1783, ongehuwd overleden op zee, op eene terugreis van Curaçao.

---

[1]) Zie „'s Gravenhage in den loop der tijden" door W. P. v. Stockum Ao 1889 dl. II blz. 173.

16°. Jacob Jan, geb. 15 April 1786, overleden op jeugdigen leeftijd in Russischen militairen dienst.

7de Generatie.

Jhr. Cornelis Duvelaer van de Spiegel, geb. te Goes 29 Dec. 1771 en gedoopt aldaar 3 Januari 1772 (E. A.), tr. 1°. in Maart 1814 — aangeteekend te 's Gravenhage 20 Februari — Margaretha Jacoba [1] van der Hoeven, dr. van Mr. Johan Adriaan en Martha Maria van Zuijlen van Nijevelt, en weduwe met zes kinderen van Willem Arnold Alting Siberg, 2° den 27sten Sept. 1826 te 's Gravenhage Aletta Jacoba van der Hoeven, zuster zijner eerste vrouw en weduwe van den kapitein-ter-zee Martinus Quintijn Hartingh Comans, en overleed te 's Gravenhage 28 Oct. 1829. Zijne eerste echtgenoote werd geboren te Rotterdam 12 Maart 1780, overleed te 's Gravenhage 26 April 1816 en werd begraven in de Groote Kerk aldaar 30 April d. a. v. Zijne tweede echtgenoote werd geboren in 1776, vermoedelijk te Rotterdam, en overleed kinderloos te 's Gravenhage 5 Nov. 1851.

Zijne kwartieren zijn :

Van de Spiegel.	Ossewaarde.
Duvelaer	Westerwijk.
Oosthoudt.	Coene.
Seingnie.	van Angeren.

Voor het wapen van Van Angeren zie Rietstap's Armorial Général.

Ossewaarde (van Ossewaerde) voerde : In zilver drie roode ossekoppen, zoowel volgens Rietstap als volgens een bij de f-p aanwezig cachet, waarop het alliantiewapen Ossewaarde × Westerwijk. Smalleganghe „Kronyk van Zeeland" beeldt af : in zwart een goudgehoornde zilveren bokkekop.

Westerwijk voerde : In blauw een faasgewijze geplaatste visch, vergezeld van 3 (2 en 1) sterren, alles van goud.

Cornelis kreeg bij den doop den naam van zijne grootmoeder van vaderszijde als tweeden voornaam.

Hij werd bij Kon. Besl. van 16 Sept. 1815 met zijne wettige afstammelingen verheven tot den nederlandschen adelstand, met de praedicaten van Jonkheer en Jonkvrouw.

[1]) In het geboorte-extract van haar zoon staat als haar tweede voornaam abusievelijk Johanna vermeld.

Het wil mij voorkomen, dat bij die nobilitatie de herinnering aan de buitengewone verdiensten van den vader zoomede de omstandigheid, dat deze zich nooit tegen het bekleeden van het Erfstadhouderschap door het Huis van Oranje had gekant, wel zullen gewogen hebben, daar toch de familie niet tot het patriciaat had behoord.

Cornelis was Ontvanger-Generaal van het verhoogde Last- en Veilgeld, daartoe benoemd 28 Juli 1790 alzoo op 18-jarigen leeftijd.

Eenige dagen na den dood van zijn vader is hij door den Koning van Pruisen benoemd tot luitenant-titulair in het pruisische leger. De brief dd. Berlijn 22 Mei 1800 van den Koning aan *Cornelis*, onderteekend „Frederic Guillaume", luidt in hoofdzaak: „Votre père „peu avant son décès m'a prié de Vous accorder un rang militaire „dans mon Armée, et Je me plais à remplir un des derniers de ses „voeux en Vous conferant le grade de Lieutenant avec la permis- „sion de porter l'uniforme des officiers titulaires." Het brevet van aanstelling is van dezelfde dagteekening. [1]). Wijlen de raadpensionaris had vermoedelijk dien wensch geuit om aan zijn zoon eene loopbaan in den vreemde te openen, als de ongunst der tijden dezen mocht nopen het vaderland te verlaten. De toestand hier te lande is echter toen en later gelukkig niet van dien aard geweest dat *Cornelis* ooit de wijk naar Pruisen heeft behoeven te nemen.

Den 28sten November 1813 werd *Cornelis* door het Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden aangesteld als Commissaris van dat Bestuur voor het Arrondissement der Onderprefectuur van den Haag. Den 20sten September 1814 werd hij door den Souvereinen Vorst benoemd tot lid der Staten van Holland. Voorts was hij Districts-Commissaris van 's Gravenhage en Kolonel van den Landstorm, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de Provincie Holland van 1815 tot zijn overlijden, en ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw, daartoe benoemd 10 Sept. 1822.

Hij woonde in 1824 te 's Gravenhage op de Prinsengracht wijk W. no. 81. Zijne weduwe woonde aldaar in het Korte Voorhout hoek Smidsplein.

Voor de afstammelingen van *Cornelis* kan ik volstaan met te verwijzen naar Nederl. Adelsboek jaarg. 1905.

---

[1]) Beide stukken zijn in het bezit van schrijver dezes.

Volgens oude familie-overlevering hebben van dit geslacht bovendien deel uitgemaakt, al is de aansluiting aan den stamboom nog niet verkregen, de volgenden:

1°. *Jan Spiegel* (*Spieghele* of *van den Spiegel*) geb. ± 1540, huwde Katelijne Janssen en overleed tusschen 1 Juli en 7 Nov. 1590.

Dat huwelijk blijkt uit het 2e register van ordonnantiën van betaling, gegeven op de rentmeesters van het extraordinair, waarin op blz. 88 melding wordt gemaakt van *Katelijne Janssen weduwe van Jan van de Spiegele*, in zijn leven dienaar des H. Woords te Brouwershaven, aan wie dd. 9 Febr. 1594 over het loopende jaar wordt toegelegd 12 £ grooten Vlaems „sonder getrocken te worden in consequentie" (Rijksarchief Zeeland).

Jan is predikant te Brouwershaven geweest en zou dezelfde persoon zijn die in 1566 te Eekloo eene Hervormde school hield, later gevankelijk naar Gend werd gevoerd en aldaar predikant was. Als zoodanig woonde hij 29 Juli 1578 te Gend de Classicale Vergadering bij. Hij bleef aldaar totdat de stad aan den Hertog van Parma overging en deed op 19 Sept. 1584 de laatste Hervormde predikatie in die stad. Als aanhanger van den in de Paltz vertoevenden Jonker Jan van Hembyze reisde hij met eenige anderen in Juli 1583 daarheen om hem namens den Krijgsraad enz. het Voorschependom op te dragen in eene rechtszaak, waarmede het leven van eenige beschuldigden gemoeid was. [1])

In 1585 werd *Jan* beroepen tot predikant te Brouwershaven, wat blijkt uit het naambord der predikanten in de Consistorie aldaar aanwezig, en uit het 1ste register van voormelde ordonnantiën blz. 109, alwaar wordt vermeld, dat hem den 6den Aug. 1585 voor verhuiskosten naar Brouwershaven *f* 25 is toegelegd. [2]) Als predikant aldaar heeft hij traktement genoten van 1 Jan. 1586 tot zijn overlijden, vallende tusschen 1 Juli en 7 Nov. 1590, wat blijkt uit de rekeningen der geestelijke goederen van Schouwen (Rijksarchief Zeeland). Daaruit is tevens gebleken, dat de andere predikanten het ambt om beurten hebben waargenomen tot 30 April 1591

[1]) Zie voor een en ander: „De Kerkhervorming in Vlaanderen" door H. Q. Janssen blz. 189 en 199, de „Historie der Hervormde Kerke te Gent" door W. te Water (Ao 1756) blz. 49 en 50, en „Ghendtsche Geschiedenissen" door P. B. de Jonghe (Ao 1752) dl. II blz. 328.

[2]) Er wordt niet vermeld van waar hij kwam.

ten bate van de weduwe; een gebruik, dat heden ten dage nog in zwang is.

Dat *Jan's* weduwe een jaarlijksch pensioen van de Staten van Zeeland zoude genoten hebben, zooals de f-p vermelden, schijnt niet geheel juist. Dit berust blijkbaar op het hierboven medegedeelde uit het tweede register alsmede op het vermelde aldaar op blz. 82, namelijk dat haar als weduwe den 15den Aug. 1591 de som van *f* 50 in eens is toegekend „tot een extraordinaris toelegh."

Jan's weduwe is spoedig na het overlijden van haar man gaan wonen in Arnemuiden, wat blijkt uit eene haar door Wet en Raad dier stad den 29sten Dec. 1590 verleende vergunning om aldaar school te houden [1]). Dat zij, weduwe geworden, vele kinderen te haren laste had en nog leefde in Maart 1595, blijkt uit een brief van dien datum van Cornelis Barthels, rentmeester van 't extraordinair te Zierikzee. Dat die brief zich bevindt in het familie-archief, geeft m.i. veel steun aan de bovengemelde overlevering voor wat *Jan* betreft.

2°. *Adriaen van den Spiegele* is volgens een geslachtslijstje in de f-p een zoon van den voorgaande, maar is wellicht een broeder geweest. Dat hij een zoon zou geweest zijn is daarom niet aannemelijk, omdat na het overlijden van bovenvermelden Jan in 1590 diens weduwe achterbleef met vele kinderen belast, dus jonge kinderen, terwijl *Adriaen* twee jaar later chirurgijn-generaal van het leger was en blijkens de na te noemen notarieële akte in 1606 reeds twee volwassen zoons had.

Adriaen huwde Barbara Geens en overleed te Vlissingen (f-p) vóór 19 Febr. 1600. Zijne weduwe leefde nog in 1606.

Adriaen was chirurgijn in het leger van Prins Maurits en werd den 1sten Dec. 1588 door den Raad van State als meester-chirurgijn gecommitteerd en gecontinueerd, tevens om het opzicht te hebben over zijne ambtgenooten, met bepaling dat hij zijne standplaats zou hebben in Middelburg of eene andere geschikte plaats in Zeeland, waar zijn dienst het meest noodig zou wezen. [2])

In het laatst van 1592 ontmoeten wij hem als „chirurgijn-generael van het leger" toen hij, nadat hij de nederlandsche troepen die

[1]) Zie „Geschiedenis en Plaatsbeschrijving van Arnemuiden, door H. M. Kesteloo" Ao 1876 blz. 315. Door eene drukfout wordt zij „Cansen" genoemd.
[2]) Zie Navorscher V, 36.

den Franschen Koning te hulp waren gezonden, had vergezeld, requestreerde aan de Staten-Generaal om vergoeding voor de buitengewone diensten en kosten door den veldtocht in Frankrijk veroorzaakt. Den 22sten Dec. 1592 machtigen de Staten-Generaal hun thesaurier om met den requestrant te onderhandelen voor *f* 200, en den 24sten Dec. d. a. v. rapporteerde gene, dat deze met die som genoegen had genomen [1])

Den 15den April 1595 besluiten de Staten van Zeeland, op het verzoek van Prins Maurits om aan „den chirurgijn Mr. Adriaen van de Spiegel" staande ter repartitie van Zeeland diens achterstallige traktement uit te betalen, dat deze, alvorens betaling te ontvangen, zich in Zeeland moet vestigen overeenkomstig zijne akte van aanstelling (zie boven), daar hij woont in Holland. Op het nader vertoog van den Prins evenwel, wordt den 18den April d. a. v. „in regard van Zijn Excellencie" de uitbetaling toegestaan. [2])

Adriaen is vermoedelijk daarna in Zeeland gaan wonen, wat klopt, met de f-p, welke vermelden dat hij zich heeft nedergezet in Vlissingen en aldaar is overleden. De omstandigheid, dat de bovenvermelde rapporteur reeds binnen twee dagen met Adriaen onderhandeld had, wijst er op, dat deze, toen hij zijn verblijf hield in Holland, in of althans nabij den Haag woonde. Mogelijk woonde hij te Leiden, alwaar Pieter Geens, uit Brugge — misschien familie van zijne vrouw — notaris was en waar eene geneeskundige faculteit gevestigd was.

Den 19den Febr. 1600 adviseerde de Raad van State op het request der *weduwe*, om haar betaling te doen van de achterstallige wedde en schadevergoeding te geven voor door wijlen haren echtgenoot aangekochte geneesmiddelen.

Ten slotte treffen wij Barbara Geens als weduwe aan te Leiden den 30sten Augustus 1606 bij het verlijden van eene akte voor den notaris Jacob van Tetrode, waarin wordt verklaard, dat hare twee zonen, Adrianus med. doct. der Duitsche natie te Padua, en Gijsbertus, chirurgijn te Florence in het hospitaal van den Hertog, nog in leven zijn. Gemelde Adrianus is hoogstwaarschijnlijk dezelfde, die hoogleeraar geworden is te Padua in 1616 en als heelmeester

---

[1]) Zie de Resolutiën der Staten-Generaal.
[2]) Zie de Notulen der Staten van Zeeland.

zeer vermaard is geweest. Hij werd geboren te Brussel in 1579 en overleed te Padua 7 April 1625. [1])

3°. *Laurens van de Spiegel* in 1647 predikant te Zuiddorpe, [2]) alwaar hij is bevestigd geworden den 31sten Maart van dat jaar. Vervolgens is hij den 29sten Maart 1648 als predikant bevestigd geworden in Groede, alwaar hij in Febr. 1654 is overleden en begraven [3]). Te voren was hij predikant op Camphy-eiland, een der Orcadische eilanden ten noorden van Schotland. (f-p).

Niet onwaarschijnlijk hebben nog tot deze familie behoord:

1°. *Jan van den Spieghele „den Oude"*, die wordt vermeld [4]) als schepen van Aelst o. a. van 1536—1537 en van 1547—1566.

2°. *Jan van der Spieghele*, die in 1400 „den lammerwerkershuus an de vrindach maerct" te Gent pachtte,

3°. *Jan van der Spiegele* Pieterszoon, die van 1370—1371 zulk een huis aldaar pachtte [5]).

4°. *Goessin van den Spieghele*, die wordt vermeld als in 1382 poorter te Gent [6]).

Middelburg, 27 Nov. 1907.

„CORTE GENEALOGICE DEDUCTIE
IN LINEA RECTA DER FAMILIE VAN DOIJS MET DOCUMENTEN BEKLEEDT."

WILHELM DOYS, Heer van State, gelegen bij Pannerden in Over Betuwe, sinde een lehen der Fursten van Cleve.

Anno 1285 hebben dij Canonici van Emmerick hem gegeven den thins van de heerlickheit van Pannerden, met alle sine geregtighe-

---

1) Zie voor een en ander Navorscher V, 36 en 177.
2) Zie Hunnius „Zeeuwsche buize" blz. 254.
3) Brief van Ds. J. Curiel te Groede aan Ds. W. te Water te Axel dd. 27 Aug. 1762 (f—p).
4) In de opgave der schepenen van Aelst door Frans de Potter.
5) Zie voor beiden het Register der grondcijnsen te Gent fol. 1 en 3.
6) Zie Jehan Froissart „Cronyke van Vlaenderen" ed. de Pauw dl. II afl. 2 blz. 644.

den en inkompsten. Sine vrouwe .... als te sihen ut 't bewijs sub. num 1 heeft nagelaten 4 soonen

DERCK DOYS, Knape heeft anno 1312 nevens de Grave, Reinalt van Gelre en verscheiden andere edelen in Gelderlant	HUBERT DOYS van Ravenswade, vide sub A.	GIELIS DOYS van Vaern vide sub B.	HENRICK DOYS van der Eeme vide sub C.

geteekent, beedigt anno 1329 die hantvesten, waer hij anno 1333 *Otto graef van Gelre* aen d'stat van Arnhem gaf sodane vrijheden, privilegien en statsgeregtigheden als die van Zutphen hadden. Anno 1329 is hij mede aen en aver geweest als *Evert Spaen* een hofstede tot inghen transporteerde aen *Derrick van Linden*, Ridder. Sine vrouw *Eva van Mekeren* Num. 2, 3.

DERRICK DOYS, Ridder vixit anno 1382, comparavit in comitiis Gelricis : verschenen op den Landdage in Gelderlant Anno 1402 is hij beleent van den *Furst van Gelre* met die hofstat Olden Avesaet gelegen een half uhr van Tiel tusschen Tiel en Bommel, niet ver van den wegh, betimmert met twee ghevels nevens malkanderen, met twee schone grachten, visscherien en landen. Sine vrouw..... *Arnolt van Arckel*, Ridder, heer van Avesaet, Soelen, Noordeloos, Alblas en.......... dogter. Daer mede hij Avesaet te houlick ontfangen. Num. 7.

A. HUBERT DOYS van Ravenswaede. Sijne vrouwe........

GIJSBERT VAN DOYS van Ravenswade, heeft anno 1376 mede getekent den versoenbrief tusschen den hertogh van Gelre en bisschop van Utregt. Num 4.

B. GIELIS DOYS van Vaern. Sine vrouw....

STEVEN DOYS van Vaern heeft anno 1376 en 1377 mede onder anderen Ridderen en Knapen van Gelderlant den versoenbrief tusschen den hertogh van Gelre en Bisschop van Utregt beseegelt en beteekent. Num. 4, 6.

JOHAN DOYS van Vaern vixit adhuc anno 1495 hem is toe dele

gevallen het Wamelsche veer bij Tiel, so enige iaren aen d'Nakomelingen gebleven is. Sine vrouw *Hadewichs van Hoemen.*

PETER DOYS. Dese is d'eerste geweest, die in Overissel is komen woonen, was in groten aensihen bij *Frederigh van Blanckenheym,* bisschop 't Utreght, anno 1498 toe Paesche heeft hij met sijn vrou een rente van 100 enckelde golde Rijnsche gulden en daer na nogh 100 overlantsche R. gulden iaerlix op d'stat van Groningen belegt — en is anno 1523 weder afgelost. Sine vrou 1479 *Margaretha Geerligh Swarte.*

GEERLIGH DOYS Keyserl. Mai Caroli V en Mariae Koninginne van Hungariae Gouvernante van Nederlant, eerst ordinaris Raet, daerna Keyserl. Mai. Raetsheer in Overissel, Drenthe, Lingen, Wedde en Westerwoldingerlant. Arcis Vriesewicae fundamenta iecit atque erexit, una hora ab urbe Daventriensi, quae dum a Domino de Middagten eiusque vidua possidetur, laesis fundamentis corruit in fine saeculi praecedentis. Sine vrouw 1516 *Gertrud, Aernt Wevel* en *Bertha van Monwijck* dogter voer 't houlick had hij gekost [d.i. gekocht] het erve Maedacker gelegen in der woelde in Veluwen en werde daer mede beleent anno 1529 van den Praest van Deventer.
Is Anno 1550 den 14 Junii binnen Zwollen onder de Drosten en Edelen in Overijssel mede ter Dachvaert geweest.
Is uit namen van Keyserl. Mai. of eerder van wegen den grave van Arembergh als ambassadeur gesonden na Emanuel Philibert hertogh van Savoien. 12 Maii 1558. Ille obiit 1559, 2 ian. sepultus Daventriae in Eccl. S. Lebuini prope chorum. illa obiit 1578 den 21 Nov.

MARGARETHA DOYS geestelick te Zutphen 1608 in Sept. aen een beroeringe.

DERRICK DOYS is te Zutphen gaen wonen. Sine vr. 1555 op Lichtmissen *Anna Hendrick ten Brincke* en *Bele van Doetichem* dogter, anno 1594 den 4 Apr. heeft sigh van d'Praest *Witenhorst* laten belenen met lediger hant met d'erve Madacker. Anno 1572 den 20 Nov. ut d'Graafschap Zutphen sigh begeven met sine familie naer Emderlant, alwaer gewoent heeft op een des graeffs van Oest Vrieslandts huisen, genaemt Lognort.

Anno 1591 den leste Maii heeft hij sigh weder naer Deventer begeven. Ille obiit 1603, den 18 Sept. peste. Illa obiit 1594 den 16 Julii.

HENRICA DOYS, haer man *Johan van Oldeneel*, heer tot d'haer en Hengvorden, soon van *Macharius van Oldeneel* en vr. *Marg. van Munster tot Daelen.*

GEERLIGH DOYS natus 1559 des Dinsdaegs na Phinxten, Sine vrouw 1592 to Zwolle, *Herberta, Helmich Splijtelott* en *Maria van Renesse dogter*, weduwe van Capitein *Splinter Hellewijs van Welle.*

Anno 15.. heeft hij Pothaven gelegen in Veluwen aengekost, alwaer hij woonde tot 1603 en vertrok als doen om d'onveiligheid binnen Deventer ; alwaer hij in 1607 in 't Magistraet is gekoren.

Anno 1610 den 23 Nov. heeft hij van *Arent van Aeswijn*, heer toe Ruwiel, de rato lavierende voer juffer *Alpherda van den Boetselaer* sijn huysvrouw gekost de behuisinge te Deventer op den hoek van de corte Assenstraet en van de lange Bisschopstraete van outs genannt het hoff van Gramsbergen voor 2500 goltgulden.

Ille obiit 1625 den 9 Junij donnerdaeghs na phinxten des morgens omtrent half agt aen een beroeringe. sepult: 14 dito. illa obiit 1626, 23 Febr. Jovis. circa 8 horam, sepulta ultimo Febr. bij haer man in S. Lebuini Kercke te Deventer.

DERRICK DOŸS soon van Gerlich Doys en vrouw *Gerberta Splitelhof* natus 1593 den 25 Nov. d. solis hora sexta matutina binnen Zwolle. Sine vrouw 1624 den 1 Juni toe Zwolle *Elisabeth, Johan Schaffer* en *Gesina van Velthuisen* dogter anno 1625 den 16 Sept. is hij van de Praestie van Deventer beleent met Madacker. Anno 1630 is hij toe Deventer in d'Magistraet gekoren.

Ille obiit den 25 Aug. des nagts hora 2a aen d' Peste, sepult. te Deventer. illa obiit 1642 den 13 ian die solis hora 5a matutina, sepulta bij haer man.

JOHAN DOYS natus 1625 den 7 Maii Daventriae Saturni ante 12 noct. is anno 1632 den 18 Jan. beleent met Madacker.

Sine vrouw 1659 den 6 Nov. *Margaretha Odilia, Wilhelm van Lintelo*, heer thoe de Eza en Borchgroven, Raedt des Furstendoms Gelre en Graefschap Zutphen, Schulte to Lochum, en *Joanna van Borth van Rosendael dogter.* Anno 1675 den 14 Sept. stili veteris heeft gekocht de adelicke havesaete van Rande in Rande en Vioene, mit

de weerden in Zande gelegen, van de heer *Willem van Doetichem*, heer toe d'Kemmenade.

C. HENDRICK DOYS van der Leme, edelman ut Gelderlant.

DERRICK DOYS van der Eeme onder de riddermatige van Gelderlant anno 1376; was anno 1399 mede aen en over als *Derck heer van Linden* enige	HENDRICK DOYS van Hecel. anno 1377 mede als ridder den versoenbrief geteekent en beseegelt.

morgens lants in Nederbetuwe aen den hertogh van Gelre vereerden. Sine vrouw *Nella van Eck*.

Maastricht. J. KLEIJNTJENS. S. J.

NOTARIEELE VERKLARING OMTRENT DE AFSTAMMING DER GEBR. J. B. en A. BARTOLOTTI VAN DEN HEUVEL.

MEDEGEDEELD DOOR TH. MORREN.

Op huijden den 4den Januarij 1681 compareerde voor mij Cornelis Ouwendijck, openbaer notaris, bij den Hove van Hollant geadmitteert, binnen Delf residerende ende den getuijgen hier ondergenoemt, den heer ende meester Willem van der Burgh, advocaet voor den hove van Hollant, woonende alhier, regtelijck versogt sijnde om der waerheijt getuijgenisse te geven ten versoecke van de heeren Johan Baptista, ende Arnold Bartolotti van den Heuvel, gebroeders, ende nagelaten sonen van wijlen den Heere Gulielmo Bartolotti van den Heuvel, ende Vrouwe Jacoba van Erp, in haer leven gewoont hebbende tot Amsterdam, ende verclaerden seer wel te weten ende hem getuijge seer wel kennelijck te sijn, dat wijlen Tielman Rutgerszoon van den Heuvel uijt Ceulen vertrocken, alwaar sijn vader Heer Rutgert van den Heuvel gestorven was, omtrent den jaere 1500, alhier binnen deser stadt getrout is met Alith Dircxdochter van Rodenrijs, beijden leggende inde oude kerck deser stede begraven, onder eenen blauwen sercksteen, die op huijden nog mette wapenen van vanden Heuvel ende Roodenrijs te sien is, ende volgens het opschrift van denselven sercksteen hij overleden is, op den tweeden October XV^{c} ses en dertich, ende sijne voornoemde huijsvrouwe op den negentienden November XV^{c} vijffen dertig, dewelcke beneffens sijne soon Mr. Willem Tielmansz. van den Heuvel, in zijn leven schepen deser stede, in de jaren XV^{c} ach-

tenveertig, ende XV^{c} negenenveertig ende daer omtrent ende Anna Tielmansdr. van den Heuvel getrout met Cornelis Michielsz. Vosmaer in sijn leven schepen ende burgemr. deser stede in den jaren XV^{c} drieënvijftich, etc., onder andere kinderen mede bij sijne voornoemde huisvrouwe Alijt van Rodenrijs heeft verweckt ende naergelaten, wijlen Cornelis Tielmansz. van den Heuvel, in sijn leven getrout met Cornelia, dochter van Adriaen Willemsz. Bodegem van Montfoort, ende dat van deselve onder andere kinderen gecomen is Cristiaen Cornelissoon van den Heuvel, getrout met Jeane de Boubaij Rogiersdr. van dewelcke mede onder andere kinderen gecomen is Willem Christiaenssoon van den Heuvel, der requiranten grootevader, in sijn leven getrout met Margaretha Thijbout Henrickxdr., welcken Willem van den Heuvel, bij adoptie, ende volgens testament van wijlen Jan Babtista Bartholotti in sijn leven gewoont hebbende tot Hamburg den naem van Bartolotti heeft aengenomen, die voorts bij sijne nacomelingen beneffens die van vanden Heuvel gecontinueert is. Gevende voor redenen van welwetenschap particulierelijck, dat sijne comparants overgrootmoeder wijlen Alida van den Heuvel getrout met sijnen overgrootvader Cornelis van den Burgh Jacobsz, was een dochter van den voornoemden mr. Willem Tielsmansz. van den Heuvel, wiens schilderie ofte afbeeldinge alsmede die van desselfs voornoemde huijsvrouwe als nog orginelijck onder hem sijn berustende.

Compareerde mede voor mij Notaris ende getuijgen ter gerechtelijcke instantie alsvooren de heer Johan van der Meer der Medicinen doctor binnen deser stede, out omtrent vijfentsestig jaeiren ende verclaerden, dat sijne overgrootmoeder was Margareta Vosmaer, huijsvrouw van Maerten Henrickse Storm, ende dat deselve was een dochter van de voornoemde Cornelis Michielsz. Vosmaer ende de voornoemde Anna Tielmans van den Heuvel, wiens broeders waren de voornoemde Mr. Willem Tielmansz. van den Heuvel, ende Cornelis Tielmansz. van den Heuvel, van welcken Cornelis Tielmansz. van den Heuvel de requiranten in manieren als boven in regte wettige ende mannelijcke linie gecomen sijn. Compareerde mede de heer en Mr. Pieter van der Dussen, regtsgeleerde, out omtrent ses en vijftig jaeren mede woonende binnen deser stede ende verclaerden ter gerechtelijcke instantie als vooren dat zijn overgrootmoeder Elisabeth Vosmaer huijsvrouwe van Mr. Servaets Versteijn in sijn leven Raetsheer in den Hove van

Hollant, was een dochter van Michiel Vosmaer Raed ende Tresaurier deser Stadt, die een soon was van den voorsz. Cornelis Michielsz. Vosmaer, burgemeester, ende van Anna Tielmansdr. van den Heuvel, ende dat desselfs broeders, als geseijt is, waren d'voornoemde Mr. Willem ende Cornelis Tielmansz. van den Heuvel, verclaerden wijders d'voornoemde respectieve deposanten, het wapen, dat die van het opgemelte geslagt van den Heuvel binnen deser stede altijd gevoerd hebben, is een gouden chevron of keper op een swarten schilt, voor helmteecken hebbende een vrong van gout, ende zwart daar uijt koomt een swarten arent met uijtgestreckte vleugels, beck gout ende de foliagie gout ende swart gelijck hier boven afgecoloreert staat, soo als hetselve alsnog in verscheijde schilderijen, glasen ende andere monumenten van de voorouders te sien is, ende specialijck inde voorsz. schilderie van de voornoemde Mr. Willem Tielmans van der Heuvel onder den voornoemden Mr. Willem van den Burg berustende, gevende sij getuijgen voor redenen van wetenschap van alle 't gunt sij hiervooren respectivelijck verclaert hebben, dat sij gelijck als boven geseijt is, mede van het geslachte van Van den Heuvel sijn afkomstig ende alle 't gunt voorsz. is, haer ouders ende voorouders niet alleen hebben hooren seggen maer ook alsoo inde notitiën en genealogien bij haere ouders nagelaten te vinden, ende de voorn. heere van der Burgh ende van den Meer alsnog specialijck dat de vruntschap tusschen hunne ouders ende die vande requiranten altijt is onderhouden, ende bij occasie van ijmants overlijden de huijsen zijn gesloten. Ende sulcx 't gunt voorsz. is seer wel te weten, ende want men schuldig is der waerheijt getuijgenisse te geven sonderlinge des versogt sijnde, soe hebben sij getuijgen daervan geconsenteert dese acte die sij des noots ende daertoe versogt sijnde presenteerde tot allen tijden noch nader te bevestigen. Aldus gedaan ende gepasseert binnen Delff ter presentie ende overstaen van Jacob Bon, ende Arent van der Mijll, getuijgen hier toe versogt.

(get.) W. V. Burch.
J. van dr. Meer.
Pieter van der Dussen.
Jacob Bon.
1681. Arent van der Nijl.
Corn. Ouwendijck, nots.

Protocol van den Notaris, Cornelis Ouwendijck.

HET „HUIS, DE HOFSTEDE EN VIER MORGEN LAND" TE ISSELT.

In een artikel, onder bovenstaanden titel verschenen in De Navorscher van 1905 (blz. 275 e. v.) gaf ik een overzicht van de geschiedenis van dit Hollandsche leen en toonde ik aan, hoe het wél onderscheiden moet worden van het Stichtsche leen „de Tienden, groff ende smal tot IJsselt mit den Gerichte," de latere Heerlijkheid Isselt. Beide leenen, te zamen nog door Jan (Johan) van IJsselt bezeten, gingen na zijn dood uiteen.

Nog tijdens zijn leven, den 2den Dec. 1502, werd zijn zoon, Meuse van IJsselt, beleend met het Stichtsche leen, terwijl Beyeraet, gehuwd met Willem van Dam, het Hollandsche leen den 16den Nov. 1506 ontving, d. w. z. na den dood van haren vader. Niettemin werd haar broeder Volckert den 6den October 1507 „behouden ons ende eenen yegelicken zijns rechts" eveneens met laatstgenoemd leen verlyd. [1])

Dat hieruit oneenigheden voortvloeiden tusschen Volckert en zijn zuster Beyeraet spreekt vanzelf. Men vindt deze beschreven in het genoemde artikel, waar tevens vermeld wordt, hoe die oneenigheden aanhielden tot 1520, toen de acte, waarbij Jan van der IJsselt Volkensz. met het huis te IJsselt beleend was, in het leenregister doorgeslagen werd ten bate van zijn tegenpartij, Pieter van Dam, den zoon van genoemden Willem van Dam en van Beyeraet van IJsselt [2]) Ik sprak daarbij het vermoeden uit, dat Volken's zoon Jan zich in laatstgenoemd jaar neerlegde bij den definitieven afstand van het huis enz. te Isselt, en dat het doorslaan der genoemde acte daarvan het gevolg was. [3])

Achteraf is mij gebleken, dat dit vermoeden niet juist was. De twisten omtrent het Hollandsche leen Isselt, feitelijk reeds in 1507 begonnen, duurden ook na 1520 nog eenigen tijd voort tusschen den zoon van Beyeraet en dien van Volckert van IJsselt. Dat zulks het geval is, blijkt uit het „Register van parthye jegens parthye, begonnen 15 in September anno 1520 ende dat van eysch ende

[1]) T. a. p. blz. 285 286 en 288.
[2]) T. a. p. blz. 288 t/m 292.
[3]) T. a. p. blz. 291 en 292.

antwoorden, replycke, duplycke etc. gedaen voor stadhouder ende leenmannen. No. 2. Cas T." Daar komt op folio 84 een eisch voor van Jan van IJsselt contra „Pieter van Damme woonende tot Amersfort." Deze eisch is niet gedateerd, doch daar het antwoord van Pieter van Dam, voorkomende op folio 88 verso, van den 24sten November 1526 is, moet de eisch — mede gelet op den aanvangdatum van het register — óf op denzelfden dag óf kort te voren ingediend zijn. Aanleiding tot het hernieuwen van de geschillen is vermoedelijk geweest het overlijden van Beyeraet van IJsselt en het daaruit voortgevloeid transport van het Hollandsche leen Isselt op haren zoon Pieter van Damme, welk transport den 1en Mei 1526 plaats vond. [1])

Om zijn eisch te staven vermeldde Jan van IJsselt, hoe wijlen Volckert van IJsselt, zijn vader, „dat huys ende hofstede van de IJsselt mit vier margen lants ende mit allen anderen synen toebehoeren" van de Koninklijke Majesteit ter leen ontvangen had, „tot eenen onversterfflicke erfleene, gelyck ende in alle manieren zyn voorsaten dat gebruyct ende beseten hebben gehadt." Dientengevolge had Volckert het huis met toebehooren „gepossideert, gebruyct ende gebaent seekere jairen als zyn eygen goet," doch, „considerende, dat hij een oud man worde ende mair eenen zoen en hadde," n.l. den eischer,had hij het bewuste leen ten behoeve van dien zoon opgedragen aan de Koninklijke Majesteit, die laatstgenoemden daarmede „verly ende investituere" gedaan had. [2]) De eischer leidde hieruit af, dat hij in het rechtmatig bezit van een en ander was gesteld en dat dus door den gedaagde, Pieter van Dam, met groot onrecht de navolgende leengoederen werden in bezit gehouden :

„Te wetten in den eersten die voirsz. vier margen lants gele-
„gen an die noortzyde van den nyeuwe voirss. hofstadt van den
„IJsselt voirss.

„Ende noch een stuck lants genoempt die poldermaet dairop
„staende is die oude hofstadt van der IJsselt, gelegen an die oest-
„zijde van 't voirss. nyeuwe huys oft hofstadt van den IJsselt,

„Ende noch seekere landen mit hueren toebehooren genoemt den

---

[1]) T. a. p. blz. 292.

[2]) T. a. p. blz. 291 blijkt, hoe het bewuste leen op verzoek van Volckaert van den IJsselt, den 9den Sept. 1511 gedaan, den 26en Jan. 1512 overgedragen was op zijn zoon Jan van der IJsselt.

„Elsacker geleegen an die zuytzyde van den nyeuwer hofstadt „vanden IJsselt voirss. [1])

„Alle welcke goeden ende landen leengoeden zijn, die tot allen „tijden gehouden zyn geweest te leen bij den ouders vanden impe- „trant van den Konincklycke Majesteyt als grave van Hollandt „ende synder genade voersaten."

Hoewel des impetrants ouders voorzeker ten allen tijden gebruikers en bezitters dier goederen waren geweest, was de gedaagde „mit quaden ende onbehoirlicken manieren mit zeekere zyn adherenten" gekomen „op de voirss. nyeuwe hofstede van der IJsselt aldair d' Impetrant woonende es, pogende denselven te willen spolieren." Ziende, dat hij zijn kwaad voornemen niet ten uitvoer kon brengen, hadden Pieter van Dam en zijne adherenten daarop zekere goederen en beesten, zooals varkens en andere, uit het huis genomen. Voorts had de gedaagde getracht vóór die van Amersfoort een dwangbevel te krijgen, opdat de eischer afstand zou doen van de genoemde leengoederen, en dit niettegenstaande zij geen rechters waren over de Koninklijke Majesteit noch ook over den impetrant. Deze laatste had daarop van zijn leenheer „zeekere openen brieven van mandemendt" verkregen en krachtens deze den gedaagde een insinuatie doen toekomen, „dat hij den impetrant ontruyminge doen en delaeten bewarden soude mit zyne voirss. leengoeden."

Om al die redenen was Pieter van Dam door Jan van der IJsselt gedaagd voor den stadhouder en de mannen van leen van de grafelijkheid van Holland, ten einde de gronden van zijn verzet te ontvouwen, „omme hem te sien verclairen gheen recht totten voirss. goeden te competeren," en voorts om den eisch van den eischer aan te hooren. Deze laatste luidde : „dat die gedaichde verclairt sal wor- „den gheen recht te competeren totten voirss. huysinge ende hof- „steede van den IJsselt, ende dat deselve gecondempneert sal wor- „den zyn handen te trecken ende te lichten ende den impetrandt „ontruyminge te doen van den voirss. vier morgen lants ende van „den poldermaet mitsgaders van den elsacker mit allen hueren toe- „behoeren;" voorts dat gedaagde den eischer zou moeten teruggeven „alle die vruchten ende prouffyten bij de gedaichden van den

[1]) In het archief der familie van Dam bevindt zich een op perkament geschreven transport van het jaar 1512, waarbij Volken van IJsselt de beide laatstgenoemde stukken land overdraagt aan Beyeraet, de vrouw van Willem van Dam. Aan dit perkament bevinden zich 2 gave en 1 geschonden zegel. De inhoud van het transport is als bijlage bij dit artikel gevoegd.

„voirss. landen ende goeden ontfangen," terwijl hij veroordeeld behoorde te worden in alle kosten en hem verboden moest worden in dit opzicht ooit weer iets tegen Jan van der IJsselt te ondernemen.

Tegen dezen eisch diende Pieter van Dam den 24sten November 1526 zijne bezwaren in. Hij wees er op, hoe Heynrick Casyn van IJsselt van hertog Albrecht ter leen ontvangen had „dat huys en de „hofstede van de IJselt met zeeckere land, gelegen int gestichte „van Uuytrecht." Later had hij dit land van hertog Albrecht als graaf van Holland in vollen eigendom ontvangen, met uitzondering van het huis, de hofstede en 4 morgen land, die hij en zijn nakomelingen zouden houden als een onversterfelijk leen. Daarna waren die goederen verlijd op „Jan Carman van IJsselt, groete vader van de gedaeghde," die van Koning Philippus van Bourgondië verkregen had, „dat int selve leen succederen zoude zyn dochter Beyeraet, moeder van de gedaeghde," wat plaats gevonden had. Hoewel des impetrants vader (Volckert) recht noch actie toekwam op die goederen, had hij niettemin (zijn zuster) Beyeraet dienaangaande moeilijkheden aangedaan, die eindelijk door scheidsrechters waren beslecht, en wel zóó, dat hij van zijn „pretense actie" afstand gedaan en „quyetscheldinge ende renunciatie" van die goederen verzocht had ten bate van Beyeraat, zijn zuster. Dit was dan ook geschied, zoodat zij het bedoelde leen „rustelicken en vredelicken" bezeten had tot haar dood. Daarop was dit leen gekomen aan gedaagde, haren zoon en leenvolger (Pieter van Dam), die er behoorlijk mede beleend was en het ook rustig bezeten had. [1])

Hieruit bleek volgens Pieter van Dam, „den impetrandt recht noch actie tot de voerss. goeden te compteren," doch niettemin had deze laatste zich niet ontzien vóór den stadhouder en de leenmannen van de grafelijkheid van Holland zijn „frivoelen eysch" in te dienen. Immers uit het voorgaande volgde zonneklaar, dat de betwiste goederen — het huis, de hofstede en de 4 morgen land uitgezonderd — eigen goederen waren, waaromtrent dáár behoorde geprocedeerd te worden, waar zij gelegen waren en niet vóór de leenkamer van Holland. En wat nu het huis, enz. op Isselt betrof, uit de aangevoerde gronden bleek genoegzaam, dat de gedaagde daarvan eigenaar

---

[1]) Het hier gegeven overzicht der geschiedenis van het Hollandsche leen Isselt stemt overeen met mijne vroegere mededeelingen. Zie t. a. p. blz. 280 tot 292.

was; waar des eischers vader er later ook mede beleend was [1]), geschiedde zulks „behouden leenheer ende een yegelick zijn recht.” Zijn recht was blijkbaar van nul en geener waarde geweest, zoodat ook de zoon geen aanspraken kon doen gelden.

Daar de impetrant derhalve nimmer in het rechtmatig bezit van de genoemde goederen geweest was, had de gedaagde nu hun ontruiming geëischt. Eerstgenoemde had gaarne den rechtmatigen eigenaar „uyt deselve pocessie gesteecken,” wat de gedaagde evenwel niet gedoogde en wat ook niet behoorde.

Ten slotte ontkende Pieter van Dam, dat hij zijn tegenstander nopens deze zaak vóór het gerecht van Amersfoort gedaagd had. Dààr was slechts geprocedeerd over een varken, dat hij volgens de gewoonte van Amersfoort op zijn eigen land gevonden had, doch daar deze zaak niets gemeen had met het betwiste land, zou hij hiertoe verder het zwijgen doen.

Met het oog op al het voren aangehaalde eischte Pieter van Dam, dat de geschillen omtrent de eigendommen dàârheen verwezen zouden worden, waar deze gelegen waren, en dat de Koninklijke Majesteit als graaf van Holland den eischer niet ontvankelijk zou verklaren in zijn eisch nopens het ter leen gehouden huis, de hofstede en de vier morgen land op Isselt, hem daarbij veroordeelende in de kosten.

Hiermede eindigen de bovengenoemde processtukken. Een uitspraak in deze zaak wordt in het genoemde „Register van parthye jegens parthye” niet gevonden. Toch staat het vrijwel vast, dat Jan van IJsselt niet ontvankelijk werd verklaard in zijn eisch, want de familie van Dam bleef, wat ook rechtmatig was, in het ongestoord bezit van het Hollandsche leen Isselt. Zulks blijkt uit de registers van de leen- en registerkamer der grafelijkheid van Holland. Alleen valt nog te vermelden, dat Jan van Isselt, blijkbaar niet voldaan over den afloop der zaak, Peter van Dam in zijn bezittingen trachtte te benadeelen. In de transportacten van het Gerecht van Amersfoort vindt men nl.: 1527. 2° post Mauricii. Peter van Dam gewacht Jan Volckerss. (van Isselt) ende nyet geco. clage X Rynse guldens, die hy hem scade gedaen heeft ancommen aen die alsacke-

---

[1]) Zie hiervóór blz. 80. Jan van der IJsselt's vader Volckert was er ten onrechte in 1507 mede beleend, nadat het leen reeds in 1506 op Beyeraet was overgedragen.

ren ende polmaet."[1]) Wie in de verdere geschiedenis van dit leen belang stelt, wordt verwezen naar het reeds genoemde artikel in De Navorscher van 1905.

Amsterdam. W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

N. B. In families-gewijze, door wijlen den vroegeren Amersfoortschen archivaris van Rootselaar uit het archief aldaar gemaakte aanteekeningen leest men: „Protoc. 1527. Op Witten „Donderdag. Peter van Dam, zoon van Willem van Dam en Jan „Volkess., wonende op IJsselt. (Zeer belangrijk)". Vermoedelijk betreft ook dit stuk de geschillen tusschen Peter van Dam en Jan van IJsselt. Ondanks allerlei nasporingen is het mij tot nog toe niet gelukt het te vinden.

Bijlage.

Op het in de noot van blz. 82 vermelde perkament is aan de buitenzijde met de hand van Jakob van Dam, Heer van Isselt en Pylsweerd (ob. 1783) geschreven:

„van IJsselt. no. 2 Polmaet en no. 10 Elsakkeren.

Transport van 't voorsz. op Beyeraet v. Isselt, Huisvrouw van Willem van Dam, door doode van haare Ouders. 1512."

Op de binnenzijde van het perkament staat geschreven:

„Allen den ghenen die desen brieff sellen sien off hoeren lesen doe „ick verstaen geryt bott scout tot IJsselt van wegen meyns van „IJsselt dat voir my en. voir die lantgenoten en. buen. hier nae „bescreuen gecomen is int gericht volken van IJsselt voir hem sel-„uen en. als een mōber syns echte wyfs dair hy kynder by heeft „en. heeft gegeuen ende opgedragen als recht en. oirdell wysden „beyeraet willem van dams huysfrou den eygendom van alle alsulcke „landen gelegen inden gericht van IJsselt hem aenbestoruen en „aengecomen syn en.wesen moegen nae dode syns vaders en.moeders „inden eersten van die maetlands gelegen tot IJsselt dair die werue „in staet geheten de polmaet dair oestwert naist gelant is der ca-„pellen lant suytwert de hofstadt van IJsselt en. noirtwert Willem „van IJsselt en. noch den vryen eygendom van den landen geheten die elsackeñ. dair westwert en. noirtwert naist gelegen is een gemeen wech en. oestwert naist gelant is der capellen lant euert van der beeck en. Willem van IJsselts nacomelingen en. voirt van alle

[1]) Schepenarchief van Amersfoort in het Rijksarchief te Utrecht.

landen gelegen inden gerecht voirsz. volken voirsz. recht en. toesegn. aen heeft en. hebn. mach. Ende volken voirsz. verteech van desen voirsz. eygendomen van den alingen landen voirsz. mitten recht als recht was soe dat die lantgenoten en. buen. wysden en kenden dat beyeraat voirsgs. deze voirsz. eygendomen vast en. stadich syn mitten recht behoudelick een yegelick syns rechts sonder alle argelist hier waeren ouer en. aen dair dit geschiede meyns peterssz. Hessell dirckssz. en. Jan vlug als lantgenoten inden gericht voirsz. en. meer goeder lieden genoich die dit mede hoirden en. sagen in oirconde briefs heb ick scout voirsz. myn zegell en. wy lantgenoten voirsz. hebn. elx onsen zegell aen desen brieff gedaen en uytgehangen. Begeuen int jair ons heñ. dusent vyf hondert en. twaleff des donredags post vincency.

Vragen. 1. Wapen van de Long, Tulbagh, Chenel, Rousselet, Wassing(h), Combetes.

2. Van wie zijn de navolgende wapens :

a. In zilver twee knobbelbalken, rood, elk van een knobbel.

b. In rood een gouden kruis in de hoeken vergezeld van een zwarten ring.

c. In blauw drie Moorenkoppen aanziend, 2, 1. Helmteeken : arm met Moorsch zwaard.

1. Wie waren de ouders van Marianne de Long, in 1772 vrouw van Jan Christiaan Swaen, burgemeester van Nijmegen ? Wanneer is zij geboren, getrouwd en gestorven ?

2. Wie was de moeder van Elisabeth Cornelia Edzarda Chenel, dochter van J. L. Chenel Heer van Poederoijen ? Wanneer is zij geboren, getrouwd en gestorven ?

3. Wanneer is geboren en gestorven en met wie was gehuwd : Rijk Tulbagh, gouverneur van de Kaap de Goede Hoop ?

4. Wiens dochter was Christina Wassing(h), echtgenoote van N. N. Swaen te Nijmegen en in 1731 weduwe ?

5. Id. Maria Wassing(h) voor 1780 vrouw van A. P. Swaen, Raad van Demerary ?

6. Id. Geertruida Anna Maria Rousselet, in 1781 vrouw van A. P. Swaen ?

7. Marthe Combetes, met wie A. P. Swaen 25 April 1802 in de Waalsche Kerk te Amsterdam trouwde ?

8. Marg. Joh. Juliaans, geb. 1767, overleden te Paramaribo 27 Juli 1843, vrouw van Johan Aleydus Swaen van Poederoijen, Wiens dochter was zij ?

9. Met wie was getrouwd en wanneer is geboren Ernst Sigismund Swaen, overl. 16 Augustus 1788, generaal-luitenant in 1781 van het regiment cavalier van den Prins van Hessen-Cassel ? Waar lag dit regiment ?

10. Wie kan mij inlichten omtrent Ernst Sigismund Swaen, geb. 1710 en in 1730 theologisch student te Leiden ?

11. Wie was B. C. Rost, met wie Jacoba Swaen, overleden 26 November 1783 te Poederoijen gehuwd was ?

12. Wie was N. N. Bartz, gehuwd met Elvi Swaen, die 12 Aug. 1776 te Poederoijen begraven is ?

13. Waar vind ik bijzonderheden omtrent de familie de Bussy Rabutin, in de 18de eeuw verwant aan de familie Swaen en Swaen van Poederoijen ?

Groningen. A. E. H. SWAEN.

Familiewapen gevraagd. — In mijn bezit bevindt zich een zegelring, waarop een wapen is gegraveerd volgens nevenstaande teekening, genomen op het dubbele van de ware grootte. Van dezen ring is mij niets anders bekend dan dat hij afkomstig is van mijn overgrootvader Barth. Paulusz. Boekhout, zoon van Paulus Barthelsz. en Johanna Loosdorp „*den 23sten May* 1750 *door den Predicant Schouw in de Jacobikerk* (*te Utrecht*) *extra getrouwd des morgens om* 12 *uren*" met Lydia Sophia de Graaff, d. van Jacobus en Cornelia van der Leeden.

Is er onder de lezers van de Navorscher ook iemand, die mij omtrent dit wapen eenige inlichtingen kan en wil geven ?

's Gravenhage. PAULUS BOEKHOUT SR.

Geslacht de Bye (LVI, 634). — Register van Vesten 's Bosch 1387.

Johannes de Bye Bacs, soon van den grooten Wouter Bacs van Berkel bij Tilburg, gesproten uit de heeren van Backel en Waerloos, afkomstig uit de Berthouts heeren van Mechelen,

× Juffr. Margaretha.

w. u. : Johannes-Jacobus-Walterus.

Idem 1409.

Johannes de Bye Bacs

soon van Gosewinus Cnode Femyensoon x Elisabeth Bacs Gijsbrechtsdr.

Idem 1418.

Johannes de Bye, zoon van Arnoldus Bacs genaamd Houtappel, (zoon van den grooten Wouter) x Katharina Johannesdr. Spierinc.

x Ermgarde Henricusdr. Creyten.

Spechtboek Antwerpen 1374, Mab. Leenregister 11 September 1351:

Katharine Johannesdr. de Bye x Gijsbrecht Bacx van Weelde.

Register van Vesten 's Bosch 1404.

Hubertus Bac x Margaretha Johannesdr. de Bye van Goirle bij Tilburg.

Spechtboek Antwerpen 1296.

Privilegie wind- en watermolen te Weelde, c. a.

Jannen de Bye, zoon van wijlen Henric Jans de Bye.

Mab: Leenregister 1351.

Katherina filia Johannes Bie de Welde 1 molen dinum aque et molendinum vente et terram sitam apud Welde, Valentia circiter 150 libras annuatim, cum omnibus attinentiis suis. Et de istis bonis vendidit Johannes Bie, pater suus, Theodoricus Sterke de Breda, i decinam de L libris annuatim, quam decimam ipsa Katharina quitavit et adjudicata fuit sibi per dominum ducem et ejus feodalis apud Bruxellam XI Sept. 1351. Et tunc relevavit ipsa et Ghiselbertus Bac maritus suus tanquam mamburnus.

Wieringerwaard. BAEKX.

Dörnberg Heiden (LVI, 519). — Blijkens het register over de quotisatie der stad *Kampen*, ten jare 1818, woonde aldaar, in genoemd jaar, F. O. van Dorenberg Heijden, — Wijk I no. 147. —

Voorts is den 22 September 1906 te Arnhem overleden Vrouwe Margaretha Sophia van Dörnberg Heiden, oud 78 jaar.

Eeckholt (LVI, 642). — Blijkens het Burgerboek der stad Groningen, wint „Albert Eekholt, schilder" in het jaar 1664 het kleinburgerrecht aldaar.

C. H. v. F.

Eekhout (LVI, 642). — Albert Eekholt, schilder werd tusschen Pinksteren en Vrijmarkt 1664 in 't register van 't klein burgerrecht te Groningen ingeschreven.

Hij schilderde voor Prins Maurits, d. w. z. Graaf Johan Maurits van Nassau, den Braziliaan (later Prins der H. R. R.) afbeeldingen uit Brazilië met levensgroote inboorlingen, die tot versiering van het Mauritshuis dienden en zich thans in 't Ethnographisch Museum te Kopenhagen bevinden. Zij zijn gemerkt A. Eeckhout fe 1641 of 1643. Zie Cat. Rais. van het Mauritshuis pag. XXIII. Cat. Ethn. Mus. Cop. N. 157—161.

Beno Uden Sr. schreef 17 Augustus 1606 en 21 Juli 1620 spreuken in 't album van Ds. Frederik Kemener predikant te Ulsen in het Bentheimsche. Dit album is in mijn bezit.

C. Hofstede de Groot.

Eekhout (LVI, 642). — In Nied. Künstler-Lex. hrsg. von Von Würzbach, Leipzig 1905: Eeckhout, Albert van der Eeckhout, maler aus Holland, der seit 19 April 1655 in diensten des sächsischen Kurprinzen, späteren Kurfürsten Johan Georg II (1656—1680) stand. Er war von dem Prinzen Moritz von Nassau empfohlen, mit welchen er in Brasilien gewesen war (dus niet stadh. Prins Maurits). E. malte Jagden, Landschaften, etc. Gemälde: Im Ethnographischen Museum zu Kopenhagen sind lebensgrosze Bilder von Brasilianischen Männern und Frauen in ganzer Figur. Bez. A. Eeckhout fe. in brasil 1641 und 1643. D. W. v. D.

Gasman (LV, 60, 163). — *Willem Gasman*, controleur te Amsterdam, gehuwd met Johanna Bakker. Uit hun huwelijk werden geboren twee kinderen:

A. *Herman Coenraad*, te Amsterdam, 30 December 1797 en

B. *Elisabeth Catherina*, te Amsterdam, 8 October 1799.

A. *Herman Coenraad Gasman*, huwde 16 October 1823 te Amsterdam met Johanna Arnold, die geboren was 28 Januari 1793. Uit hun huwelijk werd één zoon geboren:

Cornelis August Gasman, den 23 Mei 1824, die op 18 November 1847 huwde met Maria Elisabeth Logeman.

Uit hun huwelijk werden 4 kinderen geboren te Amsterdam:

a. Johanna Elisabeth Martina, geb. 18 November 1848;

b. Maria Elisabeth Cornelia, geb. 5 Januari 1753, overleden 28 Februari 1854.
c. Augusta Cornelia Wilhelmina, geb. 3 Februari 1855;
d. Willem Martinus, geboren 6 December 1862, makelaar in assurantien.

B. *Elisabeth Catharina Gasman*, gedoopt in de Luthersche kerk te Amsterdam den 8sten October 1799, was de dochter van Willem Gasman en Johanna Bakker. Zij huwde te Amsterdam 7 Augustus 1824 met Johannes Jacobus Nolthenius, geboren te Amsterdam den 7den Augustus 1804, die te Arnhem overleed 26 December 1878; zij overleed te Arnhem den 29 October 1864. Uit hunnen echt werden te Amsterdam 7 kinderen geboren:

1° Balthasar Catharinus Nolthenius, geb. 8 October 1827, O .I. ambtenaar, overleden te Batavia 11 Mei 1870. Hij was gehuwd te Delft 16 Februari 1859 met Maria Catharina Cornelia Swaving, geb. te Zaandam 18 Nov. 1830, bij wie hij kinderen verwekte.
2° Johanna Jeronima Nolthenius, geb. 26 Juni 1829, huwde te Salatiga den 10 Februari 1854 met Arend Bosman, officier van gezondheid bij het O. I. Leger. Zij overleed op reis van Indië naar Nederland den 22 Juni 1862.
3° Hermina Johanna Nolthenius, geboren 29 Augustus 1830.
4° Johannes Jacobus Nolthenius, geboren 3 October 1832, huwde 2 maal, eerst te Rheden (Gelderland) den 5den Mei 1866 met Wilhelmine Adolphine Schill, geboren te Batavia den 5den Mei 1842, overleden aan boord van de mailstoomer Alpler tusschen Aden en Pont de Galle den 9 Juni 1866, daarna te Maarssen den 12den April 1883 met Janette Jacoba Meijer, geboren te Medemblik 14 Juli 1847.
5° Mari Johan Hendrik Nolthenius, geboren 16 November 1834, gehuwd te 's Gravenhage met Helena Dina Lydia Beijerinck den 27 November 1879, die geboren was te Batavia in het jaar 1852. Uit hun huwelijk werden kinderen geboren.
6° Willem Hendrik Nolthenius, geb. 7 Maart 1836, gep. ritmeester. huwde tweemaal, eerst te Terheijden 9 November 1865 met Jonkvrouwe Anna Johanna van der Wijck, geb. te 's Hertogenbosch 4 December 1838, overleden te Haarlem 28 October 1868, daarna te Middelburg den 28 September 1871 met Julie Bogaert (Zie verder bij Bogaert). Uit beide huwelijken sproten kinderen.

7° Adriaan Wilhelm Nolthenius, geb. 18 Januari 1838, kapitein der genie O. I. Leger, overleden te Atjeh 27 December 1873. Hij was gehuwd te Batavia 26 Aug. 1865 met Frederica Mathilda Cornelia Kroesen, die als weduwe in het jaar 1905 woonde te Semarang. Uit dit huwelijk zijn 5 kinderen.

's Gravenhage. H.

Van Voorst. — Van Kuilenborgh. — A°. 1272 Joannes Nassovius episcopus Traiectensis nunicipis Genemudensi ius civitatis dedit, quo fruerentur eodem modo, quo Daventria, Campi, Swolla. Cui diplomati subscripserunt Daventria, Swolla, Fredericus a Barmentlo, Bartholdus ab Almelo, Gualterus Coen, Henricus Rudinck, Andreas et Asswerus a Voorst, Guilielmus a Bueckhorst.

A°. 1348 Joannes Arkelius Episcopus Traiectensis oppignoravit Frederico ab Ese arces et omnem Transisalaniae, administrationem. Rursus cum eo et Asswero a Voorst transigit. Cum dictus Asswerus a Voorst multum damni daret Trantisalaniae ex castro suo Keppelensi, obsidet episcopus castrum voorstense 15 September et solo aequat.

A°. 1389. Egbertus a Kuylenborgh, arcem Kuylenborgh extruxit cum consensu episcopi et trium civitatum, conditione adiecta, ne muri excederent crassitiem duorum lapidum.

A°. 1399. 24 Sept. Everhardus ab Heeckeren, dictus ab Ese, et Henrica Beatrix de Almelo cum Episcopo transigunt.

Maastricht. J. KLEIJNTJES.

De Jong van Hedikhuizen (LVI, 27). — Het wapen is : van goud met een weerhaak v. keel (?). Een afdruk van den zegel-stempel ligt bij de Red. ter beschikking van den inzender.

Delft. D. W. v. D.

Bolwerk-Lamy (LVI, 511). — Niet te vinden doop ? Mogelijk is, dat Pieter. Lamy bij de geboorte van Agnes den naam Lamy niet opgaf. Om met vrucht te Delft te zoeken is dan noodig te weten den naam van zijn vader, bv. *Willem*, dan is de vader van het kind ingeschreven als *Pieter Willems*. De Klapper op de doopboeken vóór 1700 geeft dan *Willems*, met den naam Agnes.

Delft. D. W. v. D.

Maten-Everard. — Cornelia Maten geb. te.............., den ....1678, overl. te 's Gravenhage 25 Oct. 1764, tr. te ...., den .... François Everard, Kapitein en Ingenieur, geb. te ...., den .... overl. te ...., den........................ Vermoedelijk lieten zij na, onder anderen : Anna Cornelia Everard, geb. te .... den................ 1701 ongetr. overl. te 's Gravenhage 22 Januari 1780, en

Françoise Everard, geb. te............, den................ 1708 ongetr. overl. te 's Gravenhage 17 October 1771.

Wie waren de ouders van Cornelia Maten en van François Everard, bovengenoemd, terwijl invulling van het in bovenstaande opgaven ontbrekende gaarne gewenscht wordt door

's Gravenhage. P. A. H. MARTINI BUYS.

Van Meer. — Johan van Meer volgde 28 Juli 1451 zijnen vader Huibert van Cuylenburg als heer van Boxmeer op. Bij zijn overlijden liet hij o. a. een natuurlijk kind na, Henricus van Meer, die heer werd van Oploo en schout van Boxmeer. Deze laatste had 11 kinderen, van wie Joannes van Meer priester werd en in 1547 stierf. De overigen werden de stamvaders van de edelen, die den naam Van Meer droegen.

Is er iets bekend omtrent de filiatie dier 11 stamvaders of zijn die allen kinderloos gestorven ? Zoo niet, leven daarvan heden nog afstammelingen ? Is de Limburgsche familie de Meer d'Osen (stamvader Reinier van der Meer † 21 September 1629 te Valkenburg) ook aan bovengen. familie geparenteerd ?

H. G. v. M.

Von Münster. — Ter completeering van eenige stamtafels wordt aan het adres der Redactie of van den ondergeteekende mededeeling verzocht van de namen der

1. Voorouders van Johanna von Münster, geb. van Ruinen, erfgename der heerlijkheid Ruinen, dochter van Johann en Swedera van Heekeren (al. van Mulert), huwelijkscontract 11 Februari 1425 met Bernhard von Münster uit de heerlijkheid Botzlar † 1456, zoon van Hendrik zu Botzlar en Meinhövel en Elsabe von Bodelschwingh.
2. Voorouders van Agnes von Münster, geboren de Vos van

Steenwijk, uit de heerlijkheid Entingen, † omstreeks 1510, dochter van Johanna en .... van Echten, huwelijkscontract op Zondag na St. Pieter April 1471 met Henrich Edzard von Münster te Ruinen, † 1525, zoon van Bernhard en Johanna van Ruinen.

3. Wie kan mij inlichting geven of het kerkregister te Ruinen inschrijvingen bevat betreffende het geslacht von Münster (1425—1635) en welke kosten verbonden zijn aan het maken van uittreksels ?

Linz bij Ortrand (*Kr. Saksen*). HERRMANN graaf ZU MÜNSTER.

Von Münster-v.d.Wijck. — Was Rudolph v. M. x Elisabeth Agnes v. d. Wijck (Wich), dochter van Bernard tot Arnhorst bij Anna van Westhoven, genaamd Sonntag uit Heidemühlen, een *broeder* van Vitus v. M. tot Selle en Averenck in 1580 man van Anna v. d. Wijck, dr. van Frans, drost te Bocholt, bij Catherina v. Rehe ?

Had Elisabeth Agnes voorn. een *broeder* Hendrik, gehuwd met Margaretha v. Cappel uit Wallenbrück, dr. van .... ? En sproot uit dit huwelijk Herman v. d. Wijck, gehuwd met Anna v. Raben, dr. van Reinhard bij N. N. ?

Bergeik. JAC. ANSPACH.

Van Rossum (LVI, 65). — Zie XLIV, 319 n., waar o. a. voorkomt :

„Den 20sten Maart 1654 werd gedoopt (te Brielle ?) een kind van Maerten Willemsze van Rossen." Waarschijnlijk heette de man van Rossem.

D. W. v. D.

Zaal- (Sael-, de Zale-, de Saele- Zael-) Utening. — Allen, die in het bezit zijn van familiepapieren of andere gegevens betreffende bovenstaande geslachten, wordt beleefd verzocht daarvan opgave te doen ten kantore van den Notaris

A'dam, Heerengr. 423. J. VRIESENDORP.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

EEN PAAR OUDE FRIESE BRUILOFTSSANGEN.

EEKHOFF, in zijn *Bloemlezing uit Starter*, 1862, blz. 111, schreef het volgende :

„De Vermaecklijck Sotte Clucht van een Advocaet ende een Boer op 't plat Friesch is hoogst merkwaardig als eerste proeve van eene Friesche Schrijftaal, zoodat aan Starter (die de Friesche wetten en charters welligt niet kende) de eer toekomt van, veel vroeger dan Gijsbert Jacobs (die zijn werk gekend heeft) het eerst met nederduitsche letters en klanken Friesch geschreven te hebben ; of, met andere woorden, dat hij eene taal, voorheen slechts gesproken, aan het papier verbonden en van eene spreek- tot eene schrijftaal verheven heeft.

Ook vervaardigde hij daarna *) een Friesche Pastorel, het eerste Friesche vers, dat er bekend is, en welks spelling later door Gijsbert Jacobs nagevolgd is, voor dat deze zich een eigen stelsel ontwikkelde."

Dit werd beknopter herhaald door *Dr. Meyer*, in zijn *Poezie van Starter*, A° 1893 ; en nog eens nadrukkelik meegedeeld, in 1897, door Jan ten Brink, in de *Geill. Gesch. der Nederl. Letterk.* blz. 394.

Toch is 't onjuist. Eekhoff wist het later mischien beter. Maar de beide anderen hadden 't zeker kunnen weten. In de *Middelfriesche Bloemlezing* (1887) werden al verzen, en ook een fragment van een Bruiloftsgedicht gepubliceerd, waaruit bleek dat er genoeg in 't Fries geschreven was, ook vóór Starter. Deze gebruikte trouwens de spelling van zijn tijd. Baanbreker was hij niet.

Na 1887 is meer nog bekend geworden. Daarvan zal ik eens een lijst geven. Nu echter kom ik met het dringend verzoek aan allen, die meer nog kunnen aanwijzen of die eksemplaren in hun bezit hebben, of welke aanwijzingen of toelichtingen ook kunnen geven, om deze lijst te helpen completeren. Eerst dan zal een overzicht gegeven kunnen

*) Waarom „daarna"? ik weet niet uit welk jaar het Friesche Pastorel dateert.
B. H.

worden van wat er in 't Middelfries bestaat. En een Friese Geschiedenis van de Letterkunde volledig kunnen geschreven.

Het oudste mij bekende Fries gedicht uit de XVIIe eeuw is :

Een tsamensprekinghe van....den Bruyloftstaet van Marco à Lijcklema, ende....juffrouw Perck van Goslinga.

Dat laat ik hier afdrukken.(In de Middelfriese Bloemlezing (1887) staat een fragmentje.) Starter zal dit zeker gekend hebben.'t Werd zelfs herdrukt in 1639 bij Claude Fonteyne, en nog eens in 1714; later nog weer in een almanakje (z.j.). Alle met enkele varianten.

EEN TSAMENSPREKINGHE
VAN TWEE BOERSCHE PERSOONEN,
WOUTER ENDE TIALLE,
BESCHRYVENDE DEN BRUYLOFT STAET VAN DEN EDELEN
ENDE HOOGH GHELEERDEN
MARCO à LĳYCKLEMA,
Der Beyder Rechten Doctore ende Professore der
selvvigen in den universiteyt tot Franiker,
ENDE
DER EDELE ENDE WELGHEMANIERDE IUFFROU,
PERCK VAN GOSLINGA
haer residentie houdende in den Dorpe Schraard.
(Vignet)
Tot Leeuwarden,
Voor Berent Arentsz Boecvercoper,
Anno 1609. *)

TIALLE. Hey Woutir commir wt, wa deele, soe so sliepin ?
Knap handich inne klèn, dog tel de dorrin iepin,
Vry spoedy hette gau, de berte by ir haan',
Wy mott' ws schiep in ky, voor weyd' ney Doede laan.
WOUTIR. Wa comt dus iere moorn, in stuerdt my ? tusin pockin,
(Dat my Godt voorjou, dat ick so grou moet flockin :)
Nu ick liss in mijn fleur, in he so swietin droom :
Ick stan ijtte nèt op, al kaam de Paus ven Room.

*) Een eksemplaar is in de Bibliotheek van Letterkunde, Leiden.

TIALLE. Wel Woutir geckstir mey? biste ven sliepin dronckin ?
Of hebbins inne sted dy ijster soo beschonckin ?
Daste nu rusich bist ? Ist nu todt gnorrijn comn ?
Want ick heb ijster nè, dy bye dyer vornomn
Mar schammiste dy nèt ?
WOUTIR Wier om soe ick my schamie ?
Leytir in dijier in slèt ? lit ws de dobbe damie ?
It is iett' ierir noogh, de dey dy is voorhaan.
TIALLE. Het bist in mallin geck, wir bringste dijn vorstaan,
Schrandir dy doch reys op, in wecke eerst te tyge.
WOUTIR. Ja dat is immirs wier, ick hie de sliep wir krijgghe:
Gemoorn, Tialle, Gemoorn Ick siughe wol tis al dey.
TIALLE. Ja nu erst siugh reys op, de mornstound' is corts wey:
(p. 2.) Vry rep dy as in man so comme wy te fyielde.
WOUTIR. Wel nu faar, kibbe nèt ? dir mey soo silt him yielde.
Mar Tialle hercke reys, het ick dy sil vorslaen.
TIALLE. Ja, ja clay du dy tel, wy motte hette dwaen,
In haad it praat omt moorn soo meyt ws tyge wirde.
WOUTIR. Stil, stil, wes du te vreed, ick heb my soo tel virde
Dir mey, nu bin ik reed: Mar Tialle sockin nocht
As ick te FRENKER hie: Dir jitte soe reys mocht
Ick woe mijn nye hoed', dir om wol weer vorterre.
TIALLE. Mar Wautir sis ws reys ? het dien ijmm' alle gerre ?
Du beerst jmmer, te jamck, het wier te FRENKIR nys ?
WOUTIR. Herck omme nijgheyt toe, soo meyts ickt' dy gau wijs.
Du wiste immers wol, hoe dat ick mey mijn lammin
In mey ws schiepintijis, deer to ws grète hammin
Ister ney FRENKIR tègh, om dat ick ney mijn sin
Dy dir vorkèpje moght, in dwaen so mijn gewin.
Ick wier nau inne sted, of dir kaam stracx in minsche,
In sey, vaar, ick heb lang, ney sockin hwsman winsche,
As i nu riuchte voort, hoe dit is riucht mijn man,
I bringhe tijghe goed, hien i doch ijtte in swan,
So wiert al ney mijn sin : Mar nu allijcke folle
Ick bin hier mey te vreed', as i oors tyge wolle,
So gè mey my ney hws, So meyts ickse jo quijt.
Ick wierer mey te vreed', ick naam nin lang respijt,
Ick folgd him aftir ney, hij brocht my ijn in kokin,
Ick wist nèt, hoeckit hie, jo sietin dir te smokin,

Dir wier soe swietin roock : Mar het lay dir in goed',
Ik sey te leste reys : Ick bin in nijin bloed',
(p.3)Dat icker èck ney freij, hadet my doch te beste.
Weer toe sel al dit goed' ? min soe in hier wol meste.
Hoe ney sil hier te gast de helsche PAUS ven ROOM ;
Mey al zijn schelmery, help my doch vte droom.
  Do kamir in aad' wijf, in joe my in stick itin,
Fen ham in liere, vaar, dir siet ick op te bitin,
Ja dir kaam ijtt' in oor, in hie in gwse bonck
In sey, kluge dy nèt, dir op smeckit in dronck,
So kry i hette moed'. Hoe dinckt dy buyrman Tialle
Wiert dir nèt wol te dwaan ? Tmocht my altijd' wol falle
  Do Joense my in kroes ven silver wonder grèt,
Vol goed', jo nèmdint bier, ic dronck de boyim blèt,
It smecke my so swiet ick liet it wer vol schinse
Do brocht ickt eerste wey, du mochste reys wr tinse,
Hoe ick do foer te hals, maart dwre nèt heel lang,
De holle woord my licht, ick brochtit oone sang'
In biaalste lwd' in leelck : do kaamner volle minschin,
In rounin om my gèr, so machtich, in jo winschin,
Datse in bolle hien, dir èck so sjonge koe,
Do woord' ick haast vorbaasd', in sègh al hette tyoe,
Doch ick griep weer in moed', in songh dir as in lijstir,
Do naam my bye haan, hey sockin fraijin vrijstir,
Die brocht my ijn in sèl, dir sègh ick folle nijs,
Dir spylen se so swiet, in dounsinir om prijs,
Jo hien so fraye klèn, in èck so lange lobbin,
Jo nieghdin èck so moy, ja pattin in jo sobbin,
Jo wierne wondir grien. Ick koe my nèt sed' sijèn.
TIALLE. Mar Woutir lieghste nèt?
WOUTIR. Hey hey, lit my by tièn.
  It nochlixt' comt ijtt 'oon, moghste so lang nèt swije?
(p. 4.) Ick stoe in sègh al to, ick koet vorstaan nèt crije,
Het dit spil al bytiwd' : te leste sègh ick twa
So lèflick ijn in hwck sittin, do tocht ick ja,
Ick ken die kaart nu wol, dit sil een broloft wesse,
Al haast somme elcor, hier in gerdijn-mis lesse,
Ick mot dit spil oonsièn ja it dwre nèt lang,
Of ick sèghse dir ièn al meije Breyd, te clang,

Io schwrdins neyt bed' : heerd' jmme dir wol crijtin,
Io werd' her as in man, mey schraabijn in mey bytin,
Io woe so nèd, èrm dijier ! mart holp nèt, jo most voort,
Deluffirs hingens oon, en riepen moort wr moort :
Ia ja, t' wier al voorgeefs, jo koense nèt bywer'je.
Ick tocht nu is alheel de wraad hier inne merje,
Idt is hier byuster syoen : maar twier lockil gau wr,
Io brochtinse neyt bed', maer hercke hoet it fwr.
Do nu de Juffirs her begonnin te omclaijin,
In stoppinse te bed', heerd' ijmme dir wol grayin ?
Io riep mey lude keel, dit mot ws Heere Godt
Bet're, dat hier in fremd' man by my sliepe mot.
De oore juwen her trest, in seyin allegerre :
Du malle geck, gray nèt mochtit ws nammirs berre,
Dat wy in soeckin staan, ws alderliëfste hien,
Wy laakin' ir wol om, ja hier is èck nèt ien
Dittir om galle soe nu lit ws dy bystopje.
Dir commis oone door, mèr herck, hoe kennis klopje,
Dir mey lit wy jo in (;) stel du dijn hert te vreed,
Hy seldy nèt misdwaan du hest sa gau nin need,
Hy is in tyge man, hy my dy hette quelle :
Hier mey wolle wy dy, ws liëwin Heer byfelle.
Do riepinse him ijn, in seyin, com nu *Merck*
Op dit moye bedste, hier is it rjuchte *Perck*,
Bruyck dy *ghelijck in man*, jo sel dy nèt *Slings* wesse
II (p. 5) As ijmme mey elkoor sill in gardijn miss lesse
Nu dir mey beyd genacht, in tinsser din reys om,
Mar haadij my te goed, al spreck ick hette dom,
Moorn wit' icker nèt fen, ick bin hette byschonckin.
Genacht, genacht, genacht. Dir mey ijtte reys dronckin,
Nu al te kèmir wt, wy meytsit oors te lang'
Vor disse swiete dyier, hy wol my her te clang.
Dir mey schatins ir wt, de door dy woord to slettin,
Dir laij dat swiete pèr in briekin Venus nettin.
Ja wa wit het in nocht ? dat jo dir al bydreun.
TIALLE. Je Woutir hieste doch, dir inne kèmir bleun,
So hieste al it nocht, dir licht moggin oon heere.
WOUTIR. Ja twie my lider noogh, mèr ick koe it nèt ceere,
Ick moost te kèmir wt, dir bleuwir nèt ien ijn

Mar wy criggen dir ney ijtte rinsche wijn,
Do ging elck ien ney hws, ick doorstir èck nèt bliuwe.
TIALLE. Mar soeckin nocht? min soet ijn in cronijck byschriuwe.
Ick woe wol om in stwr, dat ick ir by west hie.
WOUTIR. Ja Tiall' ick lew dat wol mar herck, ick wit wol rie.
Dir is jitte in oor pèr, die sil wr treye wijcke
Aeck herre brulof iaan, dir moste dy by schicke,
Tiugh den reys neye sted', wa wit hettir den schied?
TIALLE. Ja sicker dat is wier, du joust my tyge ried?
Ick siller yen blau ègh, te minste den oonwègje
Woutir, as dij tijd' comt it sel so ier nèt dègje
Of ic sil mey mijn schiep wol wesse one sted.
WOUTIR. Wel Tialle, siwgh wol to, datste nèt comst' te ledt
Du settir sockin nocht oon sijèn in èck oon heere,
Wol hilte meer as ic, dy hier nu heb vercleere.

Finis.

Den auctor tot die Zoilisten.

Hier cont ghy licht In dit gedicht Clappaerts vermeten
(Hebbend' 'tgesicht Tot nijt ghesticht) V felle beten
Maken noteur Al ist in leur Na u gesint:
Nochtans hier deur V niet en steur So wiet bemint.

Verbeterd zijn de volgende drukfouten:

Reg. 1. deele: uit *decte*
„ 4. schiep: *scheip.* — ney: *eyu*
„ 6. voorjou: *voor ou*
„ 15. slèt: *stèt*
„ 19. ick: *itk*
„ 22. fyielde: *fytelde*
„ 24. forslaen: *forstaen*
„ 35. deer: *deec.*
„ 37. in dwaen: *in waen*
„ 40. i nu: *inn*
„ 53. schelmery: *sche mery*
„ 58. kıy: *kly*
„ 59. dir: *dit*
„ 63. reys wr: *reyse wt*
„ 64. lang': *lan'*
„ 66. kaamner: *kaamnet*
„ 70, 73. dir: *dit*
„ 75. pattin: *pattjn.*
„ 76. syèn: *fyèn*
„ 82. ick: *itk*
„ 84. elcor: *elror*
„ 89. èrm: *ètm*
„ 92. inne: *iune*
„ 93. twier: *twter*
Reg. 95. omclayen: *om tlayin*
„ 103. Dittir: *Dit rir*
„ 106. nin: *niu*
„ 110. rjuchte: *tjuchte*
„ 120. swiete: *swiere*
„ 122. Tialle: *Tliale*
„ 123. oonheere: *oon Heere*
„ 124. ja t wie: *jat wie,*
„ 126. wijn: *mijn*
„ 129. wol om in. .ick ir: *wol in. . ick* om *ir*
„ 130. wit: *mit*
„ 132. Aeck: Ae ck (de *a e* met gewoon type, evenals in 't hele stuk de *æ*, die in deze afdruk, om 't gebrek aan typen, met *è* is weergegeven.
„ 136. ier: *iet*
„ 143. leur: *leut* — Na u gesint: Nau gesint — Enkele keren meer zijn woorden en letters foutief aaneen of van elkaar gedrukt. Ook staan soms onjuist in de caesuur of op 't eind van de regel leestekens,

Aantekeningen.

Deze „Tsamensprekinghe" is een zeer merkwaardig stuk.

't Is het oudste bekende *Bruiloftsgedicht* in 't Fries. 't Geeft een voorstelling tegelijk van een deftige bruiloft. 't Kan aan Gijsbert Japiks bekend zijn geweest, en hem geprikkeld hebben tot een soortgelijk. Maar hoeveel beter in elk opzicht.

Toch is deze Tsamensprekinghe niet de minste die gedicht is.

De spelling ervan is merkwaardig; er blijkt uit dat de uitspraak die er mee wordt aangeduid, zo goed als niet afwijkt van die nu vrij algemeen is in Friesland.

Natuurlik wordt die weergeven met de toen gebruikelike tekens, die ook in andere stukken voorkomt.

Zo is 1° de *w* wel = de gerekte hollandse *oe* (duitse $u^{ə}$); nu als û geschreven. Gijsbert Japiks schrijft over deze klank die hij uw spelt: 't was nut dat den sinnelijcken Lezer de middelklanck uyt vorschte tusschen *ou*" — „gelijck men uyt-galmt: tou, trouwen, vrouwe" — „en *oe*, dat is tusschen *brouw* ende *broe*, *schouw*, ende *schoe*...." Zie zijn Nauwkeurigen Nederlander (1665) in de Friesche Rymlerije 1684, Middelfr. Bloemlezing blz. 97/8.

Deze klank wordt daarom ook wel zo verschillend geschreven; mischien ook een bewijs van 't meer naar de ene of de andere klank overgaan. Met *w* staat in dit stukje: *stwr*, *lwd'*, *hws*, *hwsman*, *ws*, *dwze*, *gwse* (bonck).

Zo ook in de Spreeckwoorden Burmania (1614) „Dy *bwk* fol bienen, dy schirtte fol trienen".

Meer nog komt daar *uw* voor:

huws, *uws*, *buws*, *muws*, *fuwst*, *uwt*, *fuwt*, *huwd*, *luwd*, *duwcke*, *luwck*, *fuwcke*, *huwgget*, *muwle*, *uwle*, *juwle*, *guwl*.

En daarnaast ook enkel: *ou*

hous, *oure*, *soure*, *our*; zeldzamer nog *uij* (misschien toen al = ü): *kuckuijt*, *kuijt*, *cruijske*.

By Starter vaak ook *ou*:

hous, *gous* (= gans), *ous* (= ons), *tousin*, *tout*, *ouren*.

naast zeldzamer: *tusin*, *warmus*.

In deze „Tsamensprekinghe" ook: *siwgh*; in de „Spreekwoorden" *siugh*, bij Starter *siuch*, bij Gijsbert Japiks *sjogh*; later *sioegh* (o. a. in Waatze Gribberts Brulloft 1701), nu *sjoch*, en *sjuch* (u = ö).

Ook *fwr*, naast *foer* (64), nu *foer* (oe = ûᵊ) [1]; en *schwrdin*, in Waatze Gribberts Brulloft (1701) *schoerdin*, bij Althuyzen (1740): *schurden*, nu skûʳdon (ûʳd = u̇ᵒd). En zo *wt*, in de Spreeckw. Burm. *wt*, meest *uwt*, en ook *uijt*; bij Gijsbert Japiks in zijn eerste tijd *œyt*, later *uwt*, Nu: út (u = ü).

3. De *v* = û? of ú?: *vte*, Spreeckw. Burm. enkel: *ute*, nu: út 'e (= út de).

3. De *æ*, hier met è gedrukt, wegens gebrek aan typen, is gerekte fra. è. Gijsbert Japiks schrijft — evenals zijn voorgangers — „de *æ* gebruyck ick in *Bæa*. *Tæ*. mans- ende *Græts*. *Sæts*. vrouwe-namen, ende noch *ægen*: oogen. Wetter-*wægen*: waterbaren. *Plægen*: plagen. *ææck*: oock. *æf*: af ende of. *Græf*: graf. *tsæf*: kaf. *læf*: laf ....

Nu nog wisselt deze gerekte è hier, met elders *éa* — (= de hollandse *ee* in teer). [2]

Græte, *ægh* (135) *blæt* (61) *næd* (89), *læflick* (82), *kæmir* (117) *liæwin* (108).

Zo ook bij Hero à Schingen (1618): *græt*, *hæch*, naast *læch* (na: leech).

Bij Starter: sæck (nu: saek, en seak).

Mischien ook næt (nu: năt, hindel. nāⁱt, zuidhoeks: nāt (geschr. naet).

4. Tot de gewone schrijfwijze van die tijd hoort ook wel de *aa*, en deze duidt de *å* aan, nu als â geschreven. Men kan dit opmaken uit wat Gysbert Japiks meedeelt.

Deze „moet men uyt een wijde keele halen, de mond een weynigh meerder, om deszelfs wille, openende als de Hoogduytschen in 't uytteren van dien doen, doch niet so O achtig als sij lieden; maar liever gelijck de Schier-kraey 's winters sneeuw ende ijsvorst-kille uytkeelt met een Friesch woord: *Kâd*, *Kâd*, i.e. koud, koud. (Recht of onze Lând-tale so oud ware van dien tijd af dat de beesten spraecken, waer van het den voornoemden Kraey dit woord noch schijnt behouden te hebben). 't Zelve gekroch dient men oock te volgen in deze en dezer-gelijcke woord-uyttingen; *âd*: oud. *Fâd*: vouwe ofte voogd. *Hâd*: houd. *Sât*: sout, *Mât*: mout. *Kât*: kout. *Kâtjen*: *kouten*. *Sâtjen*: souten. W*ad*: woud.

[1] In de Spreekw. Burm.: foel. Bij Hero à Schingen (1618) voel (nu foel).

[2] Volgens Siebs, Engl. Fries. Sprache 284: ægən in Ee, Holwerd, Jelsum, en *e'gən* Baard, Tjum.

Wrâd: wereld, enz. In welke, ende meer andere dezer-gelycke woorden ick hem, op syn wijd keel-gat, met een dackjen, aldus (â) decke.... [1])

Deze *aa* in *wraad* (92), *haad-* (114) *staan* (?101) [2]). Zo ook bij Starter: *paan* (= pand), *haan* (= hand), *waad* (= woud, bos), *kaad* (= koud), *wraad* (= wereld) [3]).

Verder geef ik hier bij enkele woorden nog een korte aantekening.

Marco à Lycklema.

Marcus Lycklema à Nyeholt werd geboren in 15.. Werd 19 Mei 1596 in Heidelberg ingeschreven; „schijnt in zijn vierde studiejaar gepromoveerd". Was in 1597 advokaat in Leeuwarden, afgevaardigde naar de Staten-Generaal, werd de 21 Junie 1604 in Franeker geïntroduceerd als *Professor Pandectarum.*

In 1610 werd hij grietman van Oost-Stellingwerf; in 1623 volgde hij zijn broer op in Weststellingwerf. Was na 1610 ook curator van de Franeker Akademie. Werd Ridder van St. Marcus van Venetië in 1620. Ging in 1621 naar Denemarken als buitengewoon gezant, met Reinier Pauw en Rutger van Haersolte. Hij huwde in 1609 [4]), met Perk van Goslinga. Zij hadden geen kinderen. Hij stierf 9 Augustus 1625, en werd in Oldeholtpade begraven. Lijcklama had de naam van een uitstekend oorspronkelik jurist.

Zijn verhandelingen over verschillende rechtspnnten, Membranarum Liber VII werd herhaaldelijk herdrukt: Franeker 1608, 1609, Jena 1624, Leeuwarden 1644. Verder schreef hij: De jure studiosorum, Fran. 1906; Sermo forensis de heredis institutione in legitime et re certa ad Ant Fabrum, Fran. 1612. De iucunda rei debitae aestimatione liber. Comment. ad L. Vinum 22 ff de rebus cred. Fran, 1610, Leeuw. 1644.

Oratio de professore juris, Fran. 1616. Anton. Mercatoris (Pseud.) pro Jac. Cuiacio Operae gratuitae de condictione furtiva, adversus operas Ant. Fabrio.. subsidiarias, Leiden 1616. — Benedictorum Libri IV, Leiden 1617 [5]).

[1]) Nauwkeurigen Neederlander.
[2]) Daarnaast *ae* (drukfout?) in *laen* (nu: lân, land).
[3]) Maar ook *paad* (nu: paed, naast: *schaemte* (= nu).
[4]) Volgens Hettema—Halmael, Stamb. Fr. Adel, zou hij met Perck Feyes van Goslinga getrouwd zijn in *1615.*
[5]) Over hem Mr. Boeles, Hoogeschool Franeker, blz. 78 vv. (met portret).

1. *deele*, druk : *decte*
= drommel, nu nog : de deale, wat deale, enz.

Bij Starter: Het *deale*; en bij Gysbert Japiks evenzo: deele. Bij J. van der Veen, Overijs. Gezangen, 441: „Wat *deel* roept Abbe Fries" (Epkema).

tel, vlug, gauw. Zie vs. 27. Bij mijn weten is 't oudste voorbeeld „tha foten ther *tel* sint ti alle quaed", in een opsomming (XVe eeuw ?) van de „sawen thing ther God hattet". (Oudfriese Bloeml. n°. X, vs. 64).

Bij Gysbert Japiks komt 't voor. In 't Waatse Gribberts Brulloft (1701): „Ik wol rinne, so tel ick mei" (Epkema).

Ook in „Ien aad friesk Deuntje (XVIIIe eeuw begin):

.... al nei dat famke *tel*"

(Middelfrie. Bloemlez. n° XX, 15.)

Nu nog alleen bij enkele dichters.

3. *berte*, nu *ba^rte*, (vervoerbare) hulpbrug van enige bijeengeklampte planken zonder leuning, om vee (of ook wagens) over een water te brengen. Zie *Fr. Wdb.* i.v. Hier is een *koue-barte* bedoeld.

Vgl. *hercke* (89), nu : *hark*, ook Spreekw. Burmania (1614): „hy hercket mey noas en muwle to" ; *hert* (105) nu : hart.

4. *voor* weyd', vgl. *voorjou* (6), *voorhaan* (16), *voorgeefs* (91). Daarnaast *vorbaasd* (69), *vorkœpje* (37), *vernomn* (12), *vorstaan* (17), *vorterre* (30).

De begin -*v* vaker ; nu *f*-.

De -*oo*(*r*)- wel als -óò(r)- uitgesproken, nu als (*f*)*oar* geschreven. Zo ook *voort* (89), *woord* (69) (nu : woard) ; en wel *noogh* (16, 124).

Daarnaast : *oor* (56, 131) = oar ; *oors* (43, 117) = oa(r)s ; en : *oone* (65, 104) = oan 'e ; *roock* (48). Zo ook bij Starter.

Spreeckw. Burm. 1614: *voor*, *voord*.

Starter: *voor*.

Vergelijk hiermee de schrijfwijze van de *e^a* als ėè: *beerst* (32), *heere* (139), *vercleere* (140); zie ook *leelck* (66).

5. *pockin*, vloek. Ook bij Starter, G. Japiks, Bredero, e. a.; in Waatze Gribberts Brulloft. —

Of = de Spaanse of Franse pokken (syphilis). Zie Woordeb. op Bredero i.v. Fransoysen.

Of, eerder, later met deze pokken in verband gebracht, *pok* = duivel, vgl. engl. *puck*, ono. *puke*. Zie Halbertsma, Naoogst I, 267

6. *moet*, naast: wy *mott'* (4), *mot* (97). Bij Starter: *mot*. Nu: môàt.
En dit *moet* dan een hollandisme? of hollandse schrijfwijs alleen?
Vgl. ook *goed* (nu; guod), *hoe* (nu: ho, en ook uitgespr. hûᵊ), *moed* (nu uitgespr. mûᵉd), enz.

7. (in mijn) *fleur*, 'tbeste (van mijn slaap); nog: „yn 'e (syn) fleur wêze" = op 't beste zijn.

he, òf = *hè* (= hew), heb; naast algemeen hà (met korte a) vgl. 't Stadfriese *hè* (m gereket te è) òf, minder waarschijnlik, ofschoon naar de spelling eerder = *hê* (= hie), had. Vgl. *hie* (29), had; *hien* (68), hadden; *hien* i, (41) had-je, *hieste* (122).

8. (ick) *stan*; ook bij Gysb. Japiks; nu algemeen: stean.
Waatze Gribberts Brulloft: ick *staen* (zie hierboven bij de *ae*).
Stan nog in Murmerwoude; en *stæ͡ən* nog in Oudemirdum, Balk, Molkwerum, volgens Siebs, Engl.-Fries. Sprache 92.

ijtte; ook *jitte* (29) en *iett'* (16) nu 'jiette' geschreven.
De *ij* òf = de gebroken klank van i͜ᵊ; zo ook *ijmm* (31), nu *jimme*, *ijster* nu *jister* geschreven. Deze schrijfwijs ook in de Spreeckw. Burmania (1614): ijscke nu *jiske*, *jyske* = turfas. En in een Boere Prognosticatie (1676): *stijrrin*, nu stjerren; en bij lateren *strijten*, nu *strietten* met dezelfde gebroken klank.
Of deze *ij* = dialektiese î, zoals deze zeker voor een konsonant voorkomt. Vgl. *tijge* (41), nu tîgᵊ, tige geschreven.
Zo staat ook in de Spreeckw. Burmania *swijpe* (= zweep), als nu nog. En bij Starter: *fijn* (nu fyn = fîn, „vind"), *fijnen*, *strijcke* (nu strike), waarin -ck- = -k- is. En (vóór de r:) *wijr*, nu wie(r), „was".

rusich, berooid, katterig. Vgl. nu: roes (= ûə).
Nu „rûzich waer" (buiïg winderig weer) „in rûzich libben" (woelig ongestadig leven) „in rûzige holle" (een berooid, halfdronken hoofd). Vgl. ook rûzje, Fr. Wdb.
De *u*, wel = û. Vgl. du (32).

12. *næ, dy bye dyer vornomn.*
næ = nooit, niets.
dy bye dyer, is onverstaanbaar. Moet er gelezen: by dy hyer (= bij jou hier)?

16. *ierir noogh* = vroeg genoeg. Als nu nog. Zie *lider noogh* (124). Nu nog staat voor nôch (= nôᵃch) de uitgang *-er*: goeder-, jedder (eer, vroeg), riper-nôch.

17. *Wir* = waar, nu algemeen wer.

vgl. *dir* (104) = daar, *wir* (19) = weer, *wer* (62) = weer; en *din* (113) = dan.

Zo ook bij Starter, Sotte Clucht: *dir* = daar) en in Waatze Gribberts Brulloft (1701). Nu: dèr.

18. *Wecke*, word wakker. Ook bij Gijsb. Japiks.

19. *Immirs*, nu: omme^r^s. Mischien een hollandisme. Of een drukfout?

21. *Mornstound*, nu: moa^r^nsskoft. Bij G, Japiks: moarn stuwne.

21. *Corst* = kor(t)st? Of drukfout voor corts? = zo dadelik, bijna.

Bij Starter, Gabbe:

„ick sis, ick bin
So bly, dat ick *korts* riuchts opsprong".

Ook bij Gysb. Japiks (zie Epkema).

26. *Omt* = tot, nu: ont . . . . ta.

In de Spreeckwoorden Burmania (1614):

„*Ont* de quae wijven ontbijten habben, wirtet moay waer".
„*Ont*et al baernt, soo baernt het wetter naet".

26. *ws tyge wirde*, we zullen best slagen.

27. *virde*, verl. deelw. van *him virdje*, = zich haasten.

Waatze Gribberts Brulloft: „him ney huws to firdgje". — Spreeckwoorden Burmania (1614):

„De goetwillige schilme naet to fier *firdgie*",

't Deelwoord bij Gijsb. Japiks (Epkema).

29. *mocht*: (*as ick*) dir jitte so reys mocht: mocht = kon, vgl. 37, 79.

30. *weer*, niet = nog 'n keer.

32. *beerst*, maakt ophef van. Bij Gysb. Japiks: „moar, hoe beerste." Nu *beare*, zie Fr. Wdb.

jamck = veel, of = mooi. In de Spreeckw. Burmania:

„Iampck ist, en iette jamcker wirtet mecke".

Vgl. 't zelfde bij Starter:

„barstu dus jamke". [1]

33. (omme) *nygheyt*, nu *niget*, voor de aardigheid.

meyts . . . *wijs* = laat . . . weten,

36. *Ister*, mogelik drukfout voor Ijster (= 10); maar vgl. jmmer (32).

[1] Mfrie. Bloemlez. blz. 8.

En in de „Friesche Rijmspreuken" van Bogerman (midden van de XVIe eeuw) [1]: *ite* = nog, vgl. hier: *ijtte* (4)

Om dat = op dat

40. *riuchte voort* = op dit ogenblik.

Ook bij Gysb. Japiks. E. a.

41. *tijghe* (goed), best, degelik; ook 107.

Bij Starter, Sotte Clucht:

„in tyge Doctoor — yen kan tijghe schiepebrocken".

Ook bij Gysb. Japiks.

goed, nu gûd (= gûºd) = dingen; ook 48.

Swan = zwaan

Ook bij Hooft: *Swan*

Vgl. nu *Swan* en *swanne*-blommen, *swanne*fleugel, enz.

Een toen nog gezocht *feestmaal.* [2])

Op de vreemde veugel-markt in Amsterdam — zie Bredero [3]) roept de verkooper:

„Waer nae sie je? nae een *overseesche swaen*, een rotgangs of na een endt-veugel."

Dus een „swaen" uit Friesland?

Zij kwamen veel in Friesland voor.

Aº. 1560: De Groningers wordt verboden zwanen optevangen van „etlycke inwoonders, op de grenssen van Vrieslandt en de Groningerlandt geseten *sich met swanen generende.*"

Keur op Zwanen: [4])

„Diefte van zwanen" is „oversecht", evenals 't Vangen en doden van zwanen en „'t Vernestelen"

Zware boeten staan op 't wegnemen van de eieren: [5])

„indien yemandt een andere zwaen dan zijn eygen vinge, schoote oft doodsloech, die sal verbueren 20 florenen (Aº. 1563.)"

nyemandt en sal ongecroesde zwaenen te merckt brengen (ald.)

't Was een pré van de rijken vaak. Zo hoort van ouds de Swa-

---

1) Dr. de Boer, in de Vrye Fries XIX, 267.

2) Op de Bruiloft van Hertog Karel, Aº. 1518 „binnen Zutphen" worden in de „kloesteren" ook „*Swanen*, ganzen enz. schoongemaakt.

Baudet, De maaltijd en de keuken in de ME. blz. 79.

In Deventer eten Aº. 1370 „schepenen en de raet . . . . eyne maeltyd, do sie eynen swanen hadden doen braden." Cam. Rek. III (2), 273; vgl. IV, 17.

3) Moortje, vs.

4) Fr. Charterb. III, 584 van Aº 1563.

5) Vgl. ook ald. V, 1124 (Aº 1677).

Zie ook Mr. Wicherlink, De stadszwanen te Zwolle, in Bijdr. Gesch. Overijsel I, 174 vv.

nejacht in Franeker aan enkele stinzen maar; de „gerechtigheyt streckt sich uit rondom Franeker en de Franequera deel, als alleen dat de zate Sterckenburgh tot Tzum.... 't regt van den swanejagt heeft ondert district van den dorpe Tzum [1])

Terwijl die van „Lyauckama.... genieten.... den Viskerye ende Swanejacht ynden Rie cum annexis", bij Franeker. [2])

Zwanen stonden zeer in aanzien.

In Engeland werden zelfs bij zwanen beloften beloofd.

„allati sunt in pompatica gloria duo cygni vel olores ante regem, phalerati retibus aureis vel fistulis deauratis, desiderabile spectaculum intuentibus; quibus visis rex (Eduard I, a. 1306) votum *vovit deo coeli et cygnis*, se proficisci in Scotiam, mortem Johannis Comyn et fidem Caesam Scotorum vivus sive mortuus vindicaturus. Matthaeus Westmonasteriensis flores historiarum, (1601) p. 454. (Grimm RA. 901 aangehaald)

Over de zwanen in Engelse wapens: Dr. Blöte, Englische Studien XXIX, 340 vv.

Verder nog over zwanen en zwanejonkvrouwen (die hun gedaante konden afleggen): Mr. Sloet, De Dieren in het Germ. Volksgeloofs en Volksgebruik (1888), 282 vv.

En prof. P. Cassel, Der Schwan in Sage und Leben (1872).

Ik dank deze mededeelingen aan de voorkomende vriendelikheid van Dr. Blöte te Tilburg.

respyt = uitstel. Ook mndl.

49. *nijin* = vreemd.

Nu nog: „in nij man" = een grappige, min of meer koddige, vreemde vent. Vooral adverb.: „hij kin it nij bitinke." En „nij dwaen".

Bij Bredero: *nu*. Ook Mndl. Wdb. IV, 2423.

bloed, sukkel, ook bij Gijsb. Japiks.

50. *frey* = vraag; nu: freegje.

Spreeckwoorden Burmania (1614):

„Altijden *freye* de rijkelioe, hoe de aerme oont goed komme".

„Men mot had haade voor t' *freyen*."

„Mey folle *freyen* wirtme wijs en onwird."

Ook bij Gysb. Japiks.

51. *in*, = zich; nu: yen (= i̭in)

---

[1]) Charter van 1642, Archief Franeker.

[2]) Bepalingen van 1710, Archief Franeker

54. *joe*, nu: joech. En *joen* (60) = gaven.
Ook bij Gysbert Japiks. Vgl. Ofries.
55. *liere*, rookvlees.
Nu: lierre (liyrə).—
In ouder taal: wang, vgl. 't mndl.; later achterbout. Vgl. in 't XVIIe eeuws-nederlands de term: „achterwangen" = nates.
56. *gwse bonck*, ganzebot = poot. „Voor „been, schenckel, crus," vindt men het ook elders." (Epkema)
57. *kluge* = bekluif.
Spreeckwoorden Burmania (1614)
„Hij *beklugge* him, as d'aeberre de pod."
nèt. Druk: *næt* = ?
Meest is *næt* = niet, wat hier geen zin heeft. Is 't een hollandisme? = netjes?—
59. *altijd* = ten minste. Zooals nu nog *altiten*, *alteas*.
falle = bevallen.
Bij Gysb. Japiks = welgevallen (substant.)
60. *wonder* (græt), wondir (76) = erg.
Bij Gysb. Japiks: wond're-swiet.
62. *Schinse* = schenken. Bij Starter: *schinse(n)*.
Bij G. Japiks meer gebruikelik als: schinkje; en nu: *skinkje* en *skinke*.
64. *foer te hals*.
Te hals farje = aanvallen, vgl. Mndl. *ten halse riden*, bestoken, *over den hals comen*, overvallen, *op den hals liggen* = in 't nauw brengen.
Maart, meest *mar't*.
65. *brochtit oone sang*
tot zingen brengen, = beginnen te zingen.
Vgl. wetter oan'e sood bringe = tot koken brengen.
66, *biaalste*, verleden tijd van: biaalskje = tieren, schreeuwen.
Bij Gysbert Japiks *bjealskje*, *utbjalzje*.
66. *leelck*: ee = éè (= e^a); als in *deel* (I). Siebs transkribeert deze klank nog met -ê^ə-.
Nfries lilk = boos.
68. *bolle*, stier.
woord' = werd, nu wòard, wărd, Bij Gysbert Japiks: *wirdde*.
Zo ook *doorst* (127).
haast; nu: haest, maar meest: hast.

forbaesd, nu: forbaesd.

69. *tyoe* = kwaad.

Ook bij Starter: *tjoed*. Bij Gysbert Japiks: *tjoe, tjoed*. In „Ien aad friesk deuntje" (XVIIIe eeuw):

„it stiet so *tjoe* for uwz om hier te steean"

en „so maal, so *tjoe*," en ook nog: „dat 's ien *tjoed* forstaan". Ditzelfde komt voor in een ander „Plat fries deuntje".

Nu alleen in de term: „goed in *tsjoed*".

in moed.

Hollandisme? In 't Nieuw-Fries ken ik zo 't gebruik van 't lidwoord niet.

Vgl. „Hij greep *eenen* moed", Statenbijbel, Handel. 28, 15.

74. *jo*, zij, passim. Ook *ja* (75) zoals nu nog, (geschreven: hja; bij Schepers, Gedichten ook: *ja*.) Bij Starter: *jo*. Bij Gysbert Japiks *jæ*. Waatze Gribberts Brullofts: *jo*. Althuysen: *joa*. Bij Mayke Jakkeles (1777): *jæ, je*. Jonge Liews Boosk (1780): *je*.

lobbin, lubben, geplooide kanten manchetten.

Himds-lobben, banden aan de hemdsmouwen, Fr. Wdb; mij niet bekend; in voce, Fr. Wdb. I, 517[a], ook niet vermeld.

75, *pattin* .... *sobbin* = kusten .... zoenden. Bij Starter: *patjes* = kusjes. Bij Gysbert Japiks: *patsje* .... *sabje* .... *sobje*.

Dit laatste kan toch niet in verband staan met het niet verklaarde woord *Somkie* (*Somkje* dan = *Sobkje??*) in Bogerman's Friesche Rijmspreuken? Vrije Fries XIX, 235 noot)

Daar vertelt Bogerman merkwaardige feiten: credo ex his funeralibus factis est querelis Frisones etiam retinuisse modum sepeliendi: nam ubi maritus defunctus sepeliendus defletur, uxor vel vidua superstes miras exponit ceremonias, referens fere omnia mariti eleganter in vita gesta dicens: As myn goune freun plyghe mei my te bed to ghaen, hoe plighe hy my to *somkien*! Hoe zweet plighe hy to perterien! o wy, wa schil dat ymmer meer bat dwaen? lachrymando, flendo, plausis manibus.—

In Everaert, 't Spel van Stout en Onbescaem, vs 80 (ed. Scharpé-Muller, blz. 171) komt ook een woord *Sommene* voor:

Den raet tusschen hu ende my ghescoren

Sal groote vruecht ons pijnen te *sommene*. (= ?)

Deze treurende weduwe ging bij de oude Friezen in de ME. ook mee naar 't graf: een „oude zede", die ook in Oud-Indië voorkwam (Rgweda), Kern. Taalk. Bijdr. II, 202.

In de Spaense Brabander[1]) van Bredero jammert de weduwe ook achter het lijk gaande!

„Mijn Heer, mijn man, mijn goedt,....,
Helaes waer brenghtmen u, in 't ongelukkich huys,
In 't droef, in 't doncker huys, in 't huys van het vergheten,
In het huys daer men weet van drincken noch van eten."

Bij Gallée, Sporen, van Indo-Germ. Ritueel in Germ. Lijkplechtigheden, *Volkskunde* XIII (1900/'01) vond ik niets hieromtrent.

grien = verliefd. Als nu nog.

bitiæn = begaan. Nu: bitsjen.

bytiwd': beduide. Nu: *bestjut(te)* (u = ŏ.)

In de „Spreeckwoorden Burmania" (1614):

„Tis de leecken naet al to *betioeden* hat de Schrift ijn hat."

82. *die kaart kenne* = weten hoe 't spel zit.

84. *Somme*, = zal (of zou?) men. Nu: *Sil* (soe) *me*. Maar ook *simme*.

In de „Spreeckwoorden Burmania" (1614):

„Dat *somme* schriuwe".

84. *in gardyn-mis lesse*, vlg.; 112 = bedsermoen houden; (of *in g. lesse* = coïre?)

In de Mndl. Spreucken 27 komt voor:

„Sy heft hem die *gardyns-metten* gelezen," de les gelezen, is handtastelik geworden (Verdam, Mndl, Wdb. II, 2072). Eig. „bedsermoen, een preek achter de bedgordijnen."

Ook komt 't voor in Een ongedrukte bundel refereinen van 1524, uitgegeven door Dr. de Vooys, in Tijdschr. van de Mij. van Letterkunde XXI, 89:

„Daermen smorgens *gardyn-metten* leest ende alle den dach verwerde ghetyden...., ist niet een helle op aertryke"?

86. *ièn* (druk: iæn) = nu: gean; — mogelik drukfout voor gæn.

te *clang* = ? Vgl. ook 118: hy wol my her te *clang*.

Wat er bedoeld wordt, is wel te begrijpen. Maar wat betekent 't woord *clang*?

In de Spreeckwoorden Burmania (1614) komt voor: „Better ijne fuwgle sang, dan ijne heren *klangh*"

[1]) Vs 1440, vgl. 1456.

Dit is wel niet 't zelfde woord?[1])

In de Klucht van de Schoester (1660) komt „klinken" voor in de betekenis „aan de zwier gaan."

Staat met dit „klinken", en „klang" in verband „klincksnoer" Bredero's Lucelle 1911.

89. *dijier*, = 't toen-hollandse „dier", meisje.

Ook bij Starter: swiete *diær*. En bij Gysbert Japiks: *djier*.

91. *bywerje* = afweren.

Bij Gysbert Japiks: *bewerje* = bewaren.

92. inne *merje* = war?

Er bestaat wel verband met het ohd. *marrjan*, errare; en ags. *merran*, *myrran*, storen, hinderen, in de war brengen. Vgl. Ofra. *marrir*, zich verwarren.

93. *Byuster* = vreemd.

Ook zo bij Gysbert Japiks.—

93. *lockil*, echter.

In de „Spreeckwoorden Burmania" (1614):

„Ast al baernt, soo baarnt het wetter *luckel* naet."

„Al is de tiercke graet, de priester sionch *luckel* nin meer off luder alsser mey."

„Al binne mij de klaen schurd, het hert is *luckel* heel".

nu daarvoor: lykwol(s).—(ontbr. in 't Fr. Wdb.)

gray = schreeuw. Zie 96.

Bij Gysb. Japiks: graeye. (Epkema.)

nammirs, toch, immers.

Ook bij Gysb. Japiks, (Epkema) en Waatze Gribberts Brulloft: „ick gickter lyckewol nammers mei."

101 *soeckin*, vgl. 128; vermoedelik met ûe, naast passim *sockin*(ŏ)

Vgl. *hoet*(94) = hoe 't, *woe*(89), *soe*(103).

101. *staan*, nu: stân? = stand?, omstandigheid?

galle, kermen.

In de Spreeckwoorden Burmania (1614).

„Tis fier fen laijtzen seij de breijd, en ging *gallen* to bed."

Ook bij Gysb. Japiks: „Gaalle: flere".

Nu gûle. In 't Fr. Wdb. is bij *gâlje* niet opgegeven dat het

---

[1]) Meest wordt deze zegswijze aangehaald met het slot: „in der herren clang", en dit verklaard: in 't geklank van de herre" (scharnier); „heren" hier kan dit moeilik wezen.

verouderd (†) is. Trouwens in de latere vellen van dit werk is dit geregeld verzuimd, omdat anders het Fries — zou verarmen!

bystopje, toedekken in bed.

Nu nog. Vgl. „de bern yn'e widze bistopje".

105 *jo* = jou: dit is tegen de buitenstaande bruigom. 't Volgende *du* weer tegen de bruid. *Jo*, ook 44.

107. *my*, nu algemeen = mei. Is dit *my* een drukfout voor *mei?* Of dialekties mi?

hette = wat.

Ook bij Gysbert Japiks *het.*

Nu algemeen *wăt*, *wôt* (geschreven evenwel *hwat*, en *hwet*!)

111. *bruyck* = houd.

De uy = û? Of hollandse schrijfwijs?

De uy anders = hollandse ui (œu)

Bij Starter:

Het *bruyt* ous 't jylt....

Bij Gysbert Japiks *huyning*, *duyn*, *huynje*, *nuyschje*, *tuylen*, *nuiverheite*. (Waarin de uy wel = üi)

118. *Swiete*, lief.

Ook bij Gysbert Japiks. In Waatze Gribberts Brulloft:

„swietjes mey enoor libje".

120. *Venus nettin.*

Waar is deze uitdrukking vandaan?

124. *wie.... lider noogh* = 't speet....genoeg. Nu algemeen: léder-nôch. Dit *lider* drukfout voor *leder?*

126. *criggen*, kregen, nu algemeen: krigen (i, als in diken, wiken). Ook bij Gysbert Japiks: Tetke *krigge* Sjolle-Kreamer.

Verleden Deelw. *krijgghe* (19) = nu: krige.

Vgl. bij Gysbert Japiks: *onderkijppe* (= kipe).

130. *lew* = geloof, nu: leau.

Zo ook: bleuw- (125) = bleef, nu: bleau.

Later nog, in Waatze Gribberts Brulloft: *drew* (= dreef, nu: dreau).

132. *dy by schicke*, je bij voegen.

Nu nog: bijskikke, zie Fr. Wdb.

140. *hilte*, nu: helte [1]. *(Wordt vervolgd).*

Zwolle. B. H.

[1]) In Nfr. Wdb. staat *hel(t)e*, voor helt(e).

OUDHEIDKUNDE.

Miniaturen. —Wijlen mr. C. Vosmaer heeft in de *Kunstkronijk* van 1857 den gekalkeerden omtrek en in zijn in 1882 verschenen boek *Over Kunst* eene afbeelding gegeven van een der beide teekeningen, voorkomende in het door Graaf Dirk II en zijn vrouw Hildegaerd aan het klooster te Egmond geschonken, thans in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage berustend, Evangelieboek. Zij stelt het vorstelijk echtpaar voor, geknield voor St. Adelbert, wiens voorbede zij inroepen bij Christus. Eene afbeelding der andere teekening, op welke men de gevers het boek ziet plaatsen op St. Adelberts altaar, komt voor in de „Verhandeling nopens een over-oud handschrift der vier Evangeliën, uit de abdij van Egmond" in het laatst, a°. 1812, verschenen stuk van mr. Hendrik van Wijn's *Huiszittend Leeven*. Deze meende zijne verhandeling in een tweede hoofdstuk voort te zetten, maar heeft aan dit voornemen, hoezeer hij tot 1831 leefde, geen gevolg gegeven. Maar de prent daarvoor, van welker bestaan Vosmaer onkundig moet zijn gebleven, is niettemin gereed gekomen: een goede 60 jaren geleden heb ik daarvan een kopie vervaardigd, nu behoorende tot de stedelijke prentverzameling van Alkmaar en Omstreken. Mijn voorbeeld was gekleurd en gegraveerd in denzelfden trant als de prent der schenking van het Evangelieboek; het is mij echter ontgaan van wien of waaruit ik dat voorbeeld bekomen had. Kan ook iemand mij desaangaande op den weg helpen? C. W. B.

Maroquin janséniste. — Wat verstaat men door *maroquin janséniste?* C. W. B.

Epigram van A. van Buchell. — Uit een hs. van Arend v. Buchell, geheel met zijn hand geschreven, berustende ter Universiteitsbibliotheek te Utrecht (Tiele, Cat. no. 836) deel ik het volgende mede:

Ad schyphum [1]) *Ad. Vianaei.*
Dit overschoon stuck wercks, dat Mentors cunst beschaemt
Maeckt Adam uwen næm de werelt door befaemt. RED.

Verzameling-Dijl. — Scheltema, Gesch. en Lett. Mengelwerk, IV 3e st., blz. 199, maakt gewag van „Mr. L. Dijl, die zich in zijn jonge jaren bijzonder beijverd heeft om nasporingen te doen naar allerlei volksgebruiken in Noord-Holland, en zeer vele zeldzame stukken zoude verzameld hebben. " Wie kan zeggen waar de stukken gebleven zijn? Dr. W. Z.

„Frederik de Krijger"(LVI, 406). — Men zou ook aan den krijgslustigen bisschop van Utrecht, Frederik van Baden kunnen denken. Maar de woorden ontbreken in de tooneeluitgave van „Egmont", door Schiller bezorgd met goedvinden van Goethe zelf; deze was dus blijkbaar intusschen tot inzicht gekomen, dat hij zich vergist had. Dr. W. Z.

Geëtste roemer van 1743. — De geslachtsnaam *Greenwood* in „Het vermoeden van overleven" (Nav. afl. 1, 1908) viel mij op omdat ik in de keurige verzameling glaswerk, door wijlen mijn vader bijeengebracht, een roemer bezit, waarop een mooi geëtste afbeelding van een geharnasten krijgsman en de vermelding: F. Greenwood fec. 1743.

Ik vermeen nu te mogen aannemen, dat de vervaardiger Frans Greenwood is, door Arnold Hoogvliet betiteld als „d'Eer van 't Nederduitsche Gedicht, de Roem der Teekenkunst."

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

Donger-polsche. — M. S. 1614, Spreekwoorden van Burmania heeft:

„En donger-polsche is een roun panske mey flasch, kouke, rosynen, moal ende oors fold."

Panske is een kleine koepens. Maar wat is een *donger-polsche?*
B. H.

Aam. — Wordt de honig nog ergens, of werd die vroeger bij *amen* verkocht? En hoeveel is een aam? B. H.

1) = bokaal.

„Bediening". — In: S. de Vries, *Groot Historisch Schouwtooneel*, *II*, Amst. 1681, lees ik blz. 9, bij beschrijving van een zeer bijgeloovig mensch o. a.:

„Geenen *Droom* vergeet hij sonder *Bedieningh*; en schoon 't „*Gevolg* met de *utleggingh* niet over een koomd, so weet hij echter „'t een en 't ander met de hayren 't saem te hechten".

Wat kan hier met „bediening" bedoeld zijn? Niet het sacrament der stervenden; want schr. was ijverig Protestant.

Dr. W. Z.

Moet hier voor „bediening" niet gelezen worden „bedieding"? RED.

Wiedemaand. — Een verjaarsversje uit de 18de eeuw is gedateerd: den XXII van Wiedemaant 1741.

Welke maand wordt hiermede bedoeld? Onder de oudtijds gebruikelijke namen: Louwmaand, Sprokkelmaand enz. komt hij niet voor.

STEENKAMP.

Oud muntstuk. — Onlangs kwam in mijne handen een zeer afgesleten koperen muntstuk, dat gevonden werd bij het uitgraven van een grindweg bij de Herv. Kerk in het dorp Olst. De beeldenaar schijnt mij toe, voorzoover ik uit het randschrift kan opmaken, voor te stellen Ferdinand van Beieren, keurvorst en aartsbisschop van Keulen, bisschop van Hildesheim, Paderborn, Luik en Munster, † 1650.

Beschrijving: koperen muntstuk van ongeveer de grootte van een $2^1/_2$ cent-stuk. De voorzijde vertoont een gekroond borstbeeld met, voorzoover niet uitgesleten, dit randschriff:

FE... NANL.S.G.ARC. CO.L.

Aan de tegenzijde een gevierendeeld wapenschild, 1 en 4 Beieren, 2 en 3 een klimmende leeuw, met randschrift:

.IR.L.EI.S.CO.I.R.D.L

voorzoover leesbaar.

Wellicht kan iemand mij nadere toelichting geven.

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

Spotpenning. — In het Utr. Prov. en Stedel. Dagblad v. 31 Oct. 1907, middaguitgave, komt onder verspreide berichten de mededeeling voor dat te Petersburg een merkwaardige munt is gevon-

den, waarvan, volgens het Berl. Tagebl., geen tweede exemplaar bekend is. Zij vertoont aan de voorzijde den kop van Luther, aan de achterzijde dien van den Paus. Maar als men de munt omgekeerd houdt, heeft Luther den narrenkop op, en de Paus is een horens dragende duivel. Dit zou daarop slaan, dat de Paus Luther een nar had genoemd, en dat Luther had gezegd, dat de Paus des duivels was. Vreemd schijnt de plaats, waar die munt is gevonden, en niet waarschijnlijk is het vermoeden dat op die munt Luther is bedoeld. Immers er bestaat hier te lande een koperen penning ter grootte van ongeveer een gulden, zonder jaartal, de rand afgesleten, aan eene zijde ziet men een mansportret met doctorshoed op, als men het omkeert, is het een zotskop. Op het randschrift staat : „sapientes aliquando stulti" (wijzen soms dwazen). Aan de andere zijde een mansportret met driedubbele kroon bedekt, en keert men het om, dan ziet men een duivelsgelaat ; op het randschrift leest men : „Ecclesia perversa tenet faciem diaboli (de bedorven kerk heeft het gelaat van den duivel). Zie Navorscher, zesde jaargang no. 12.

Voorts is in mijn bezit een indertijd bij het uitdiepen van den Hollandschen IJsel gevonden koperen tabaksdoos, op de bovenzijde waarvan zijn gegraveerd de wapens der zeven Vereenigde Provinciën der Nederlanden omvat door fraai gegraveerde arabesken en fraai bewerkten rand . Op de onderzijde links een mansportret, met een doctors- of kardinaalshoed, en, omgekeerd met een zotskap op. Aan de rechterzijde een mansportret met een driedubbele kroon, hetwelk omgekeerd verbeeldt een kop op kruipende slangen en ezelsoor. In het midden de Hollandsche leeuw met zwaard en pijlenbundel, aan welks eene zijde een burcht met uitgestoken vlag en aan de andere zijde een gebouw, waar de bliksem inslaat en vanwaar een omziende vos voortvlucht.

Bij welke gelegenheid is de bovenvermelde munt geslagen en deze doos vervaardigd ? D. G. v. O.

De penning zoowel als de tabaksdoos dagteekenen uit de jaren 1705 en '06, toen de twisten over de Pauselijke oppermacht hier te lande en de rechten der nationale Roomsche kerk op zijn hoogst waren. Een afbeelding van de penning met dezelfde voorstellingen en omschriften is beschreven in Fred. Muller's Beredeneerde beschrijving van Nederl. historieplaten, dl. II, onder no. 3413. RED.

Draagpenning. — Men vertoont mij twee ex. van een draagpenning in geelkoper ter grootte van een halven gulden ; Vz. borstb.

Willem III, rechts ziende, omschr. : Willem III, Koning der Ned. G. H. V. L. ; kz. wapen v. d. Elzas (her.rechts) en v. Loth (her.links) onder een muurkroon met vijf torens, beneden in 't veld een ster ; opschr. : Elzas en Lotharingen. Oogje en oranje-draaglint. Wie kan dit ophelderen ? DR. W. ZUIDEMA.

Het wegen van kinderen in kerken. — In het derde deel der *Studiën en Bijdragen op 't gebied der Historische theologie,* verzameld door W. Moll en J. G. de Hoop Scheffer, plaatste eerstgenoemde (blz. 190) een artikel over „Het wegen van kinderen en volwassenen in de kerken," waarvoor hij bewijzen gevonden had in de rekenboeken der St. Joriskerk te Amersfoort en der Buur- en Claeskerken te Utrecht. Zulks werd te Amersfoort in 1573 naar ouder gewoonte met 2 stuivers, te Utrecht 1499—1512 met geld, weit of wijn betaald. De schrijver achtte het waarschijnlijk, dat dit wegen in verband stond met tooverij, hoewel hij niet te verklaren wist dat het te Amersfoort plaats had na het doopen der kinderen.

A. W. Wijbrands kwam (blz. 341) op deze zaak terug, uit de toevoeging aan het middelnederlandsch gedicht over de legende van het H. Kruis te Breda opmakende, dat het wegen gevolg was van geloften, vooral bij of kort na de geboorte van jonge kinderen gedaan, van offers in naturalia, tot het gewicht der hulpbehoevenden, hoedanige offers vermoedelijk later, zooals te Amersfoort, in geld werden gekweten.

Ook te Alkmaar was dit wegen in de parochiekerk niet ongewoon. In het oudst voorhanden rekenboek van kerkmeesters vinden wij 1540 : „heer cornelis coster heeft gebrocht tweechgelt van theylige bloet de luyden ende kinderen vp te wegen mogen meyen dach a° XL daer van elck gheft iii st. daer van de coster inhout tvierde pt. off een blanck ergo zuuer 24 st. 3 doeit." Niet elk volgend jaar is dergelijke ontvangst geboekt, somwijlen is zij in één post vervat met meerdere door den koster aangebrachte gelden.

Meestal geschiedde het wegen ter gelegenheid van den processiedag, 1 Mei, maar ook in Februari en November vinden wij deswege ontvangsten aangeteekend. De zuivere opbrengsten waren in 1552 *f* 1, in 1553 *f* 1 : 11 : 2, in 1554 *f* 3 : 1 : 8, in 1555 *f* 6 : 3 : –, in 15 *f* 5 : 9 : 8. C. W. B.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGISCHE AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE FAMILIE VAN DAM (AMERSFOORT).

IV.

Mr. Willem van Dam, tweede advocaat der Oost-Indische Compagnie 1676, bewindhebber dier Compagnie ter Kamer Amsterdam 1685, enz.

Geboren te Amsterdam 26 December 1652. 1)

Mr. Willem van Dam was de zoon van mr. Pieter van Dam 2), advocaat der O. I. Compagnie en van diens eerste vrouw Lydia (Liduwi) van Segwaert 3). Zulks blijkt :

1°. Uit het genealogisch werk van Ferwerda, dat, wat het geslacht van Dam betreft, zeer betrouwbaar is.

2°. Uit zijn later te vermelden eerste benoeming tot tweede advocaat der O. I. Compagnie, waar mr. Pieter van Dam zijn vader wordt genoemd *a*) en uit tal van andere resolutiën dier Compagnie of van hare Kamer Amsterdam.

3°. Uit zijn hierna te noemen gedrukte dissertatie, waarin Mr. Pieter van Dam, advocaat der O. I. Comp[ie] als zijn vader vermeld wordt *b*).

4°. Uit zijn later te vermelden huwelijksaanteekening, waar mr. Pieter van Dam, advocaat, zijn vader genoemd wordt *c*).

5°. Uit de 8 kwartieren, waarmede zijn vijfde kind, Jacob, in de kerk te Nigtvecht begraven werd :

van Dam.	Graafland.
Segwaert.	Van de Ven.
Poeyt.	Van Hoorn.
Crayesteyn.	Kloek.

a) Zie blz. 121.
b) Zie blz. 121.
c) Zie blzn. 122.

Hieruit blijkt, dat Mr. Willem van Dam, die Graafland huwde, een zoon was van van Dam en Segwaert, derhalve een zoon van mr. Pieter van Dam.

6°. Uit de 16 kwartieren, waarmede zijn zesde kind, Mr. Willem van Dam, Heer van Pijlsweerd 4) te Utrecht in de Jacobikerk begraven is. Diens wapenbord hangt thans in de kapel van Isselt bij Amersfoort. De kwartieren luiden :

van Dam.	Graafland.
Segwaert.	van de Ven.
Poeyt van Overrijne.	van Hoorn.
Crayestein.	Cloeck.
v. Leemput.	Verburgh.
Swyndrecht, gesyt Weffen. *a*)	Hersbergen.
v. Ommeren.	Vinck.
Beveren.	Frenckink.

Uit deze kwartieren blijkt, dat deze Mr. Willem van Dam een zoon was van van Dam en Graafland, derhalve een zoon van mr. Willem van Dam, hier behandeld, terwijl deze laatste een zoon was van van Dam en Segwaert, derhalve van Mr. Pieter Van Dam.

7°. Uit de 8 kwartieren, waarmede zijn kleinzoon Jakob van Dam, Heer van Isselt en Pijlsweerd, te Utrecht in de Jacobikerk begraven is, kwartieren, welke dezelfde zijn als die, welke op diens wapenbord in de kapel te Isselt voorkomen. 5) Zij luiden :

van Dam.	Pit.
Graafland.	Ruysch.
Segwaert.	de Vogel.
van de Ven.	van Daalen.

Uit deze kwartieren valt een overeenkomstige gevolgtrekking te maken als uit die, onder 6° genoemd.

8°. Uit M. Balen, Beschrijving van Dordrecht, a°. 1677, blz. 1226, waar een genealogie van Segwaert voorkomt en uit de ± a° 1710 gedrukte genealogie van Segwaert. Beide noemen Mr. Willem van Dam, advocaat van de Oost-Indische Compagnie den zoon van den advocaat der O. I. Comp[ie], Mr. Pieter van Dam, die met Lidia van Segwaert gehuwd was. Het is duidelijk, dat deze twee, nog tijdens het leven van Mr. Willem van Dam verschenen werken, hem niet een onjuisten vader hebben toegeschreven. Ook in het streng wetenschappelijke, op louter authentieke gegevens gegronde werk van

a) Lees : Wenssen.

den heer Johan E. Elias. De vroedschap van Amsterdam, deel I, blz. 527, heet hij den zoon van Mr. Pieter van Dam.

9°. Uit een later te noemen notariëele acte dd. 22 Juli 1702 *a*).

10°. Uit het later te vermelden testament van Jacob van Dam, consul te Smirna, die in 1708 aan zijn neef den heer bewindhebber van Dam het portret van „den Hr. Raad Advocaat mr. Pieter van Dam, *syn vader zal.*" vermaakte. *b*).

11°. Uit het feit, dat zijn oudste zoon den naam *Pieter* ontving, terwijl het reeds destijds een gebruik in de familie van Dam was den oudsten zoon te noemen naar zijn grootvader.

Uit al deze gegevens blijkt de afstamming van mr. Willem van Dam op overtuigende wijze. Niettemin werd hij volgens het doopregister der Remonstrantsche kerk te Amsterdam als volgt *gedoopt :*

„1652. 29 December. in Huys ghedoopt *Willem,* 't kint van Hendrick van dam en ...."

Men zou hieruit hoogstens kunnen afleiden, dat deze inschrijving een anderen Willem van Dam betreft, ware het niet, dat hij 3 dagen te voren geboren is. Bovendien zijn 4 andere kinderen van Mr. Pieter van Dam en Lydia van Segwaert, zoowel ouder als jonger dan Willem, in huis gedoopt en daarna in het doorpregister van de Remonstrantsche kerk te Amsterdam ingeschreven 6), terwijl volgens een ambtelijke aanteekening, geplaatst op het boven vermelde extract uit het doopregister, in bedoeld doopboek vele onnauwkeurigheden voorkomen. Uit het ontbreken van den naam der moeder bij de doopinschrijvnig blijkt, dat die inschrijvnig niet afgemaakt werd, vermoedelijk, omdat de persoon, belast met het bijhouden van het register zich den naam der moeder niet juist meer herinnerde, zoodat ook gereede twijfel kan ontstaan omtrent de juistheid van den naam des vaders. Hij heet hoogstwaarschijnlijk naar zijn grootvader, mr. Willem van Dam, gedoopt te Amersfoort in 1596, later burgemeester aldaar.

3 October 1663. Mr. Pieter van Dam koopt ten behoeve van Willem van Dam een praebende van *f* 400 jaarlijks in de Balye van St. Catharine binnen Utrecht 7).

Deze praebende was gekocht van Jor. Justus Borre van Amerongen 8). In de rekening a° 1696 van den rentmeester van het convent komt mr. Willem van Dam nog voor als bezitter dier praebende 9).

---

a) Zie blz. 124.
b) Zie blz. 124.

17 April 1673. Ingeschreven als student te Leiden: „Wilhelmus van Dam. Amstelodamensis. 20 (jaar) J. (Rechten)" 10).

15 Mei 1673. Resolutie van H. H. Zeventienen der O. I. Comp^{ie}, waarbij besloten werd, dat de advocaat der Comp^{ie}, mr. Pieter van Dam, wiens bezigheden meer en meer toenamen, zijn zoon Willem van Dam tot den dienst der Compagnie in diens functie zou onderrichten en opleiden, om hem later bij afwezigheid, ziekte of dood te vervangen. Aanvankelijk geschiedde dit zonder vaste verbintenis of tractement; later zou bij de vaststelling van het jaargeld op den voorafgaanden leertijd gelet worden 11).

31 Maart 1674. Promoveert te Leiden in de beide rechten met een proefschrift (17 stellingen), getiteld: Dissertatio juridica inauguralis de Fidejussoribus" vóór professor Arnoldus Seyn, rector magnificus. 12) Deze dissertatie, welke nog in de bibliotheek der Leidsche universiteit aanwezig is, werd besloten met een Latijnsch vers van Casparus Danckerts aan Willem van Dam. Deze had zijn dissertatie opgedragen aan de heeren Mr. Pieter van Dam, Raad (advocaat) van de O. I. Compagnie, zijn vader, mr. Meynert van Segwaert, schepen van Dordrecht 13), mr. Gualterus (Wouter) van Segwaert 14) en mr. François van Bergen 15), zijn ooms. Uit het titelblad blijkt, dat hij te Amsterdam geboren is.

10 Mei 1675. Neemt zitting in de vergadering van Heeren Zeventienen om zijn vader bij te staan 11).

13 Mei 1676. Door Heeren Zeventienen voor den tijd van 5 jaren benoemd tot *tweeden advocaat der Oost-Indische Compagnie* om die functie nevens zijn vader te bekleeden. Het jaarlijksch tractement voor den zoon werd vastgesteld op *f* 1000; verband en tractement zouden met het oog op den achter hem liggenden leertijd ingaan met den 1en Januari 1674. Zulks aan vader en zoon voorgehouden zijnde, namen beiden dit met alle respect en dankbaarheid aan 11).

22 November 1679. Het 5-*jarig verband* van mr. Willem van Dam *als tweede advocaat der O. I. Compagnie verlengd met* 5 *jaren* en het jaarlijksch tractement na afloop van het eerste verband bepaald op *f* 2000 11).

20 Januari 1682. *Ondertrouwd.*

„Dingesdagh den 20 Iario 1682 Compareerden voor de Heeren Bentes en hasselaer Commiss.

Mr. Willem van dam, van amst. oudt 29 Iaeren, advocaet van de

Oostind. Comp^{e}. op de Kleweniersburghwal geassist^{t}. met mr. pieter van dam, advocaet syn vader ende

Bregitta graeflandt, oudt 20 jaeren van amsterd. op de Keysers-. graft, ouders doot, geassist^{t}. met do. Lecocton ende Cornelis graefland 16) haer vooghd" 17).

(*w. g.*) Willem van Dam. (*w. g.*) Bregitta Graafland.

10 Februari 1682. *Trouwt* te Amsterdam met *Brechien* (Bregitta) *Graafland.* 18) *a*).

10 April 1685. Buitengewone vergadering van de Kamer Amsterdam der O. I. Comp^{ie}. „Ingevolge van het geresolveerde op den 5en „dezer waren de participanten geconvoceert en huyden morgen in „gelycken getale met Bewinthebberen geseten synde, is geformeert de nominatie van een tripel getal gequalificeerde hoofdparticipanten om aan Haer Ed. Gr. Achtb. (de burgemeesters van Amster- „dam) te werden gepresenteerd, ten eynde daeruyt vervult magh „werden de Bewinthebberplaets door het overlyden van wylen den „Heer Burgemeester Munter vacant gevallen." Mr. Willem van Dam werd no. 1 op de toen opgemaakte voordracht 19) *b*).

12 April 1685 werd de commissie — verleend door haer Ed. gr. Achtb. Heeren Burgemeesteren van dese stadt (Amsterdam), waarbij de advocaat van de Comp. Mr. Willem van Dam uit de nominatie den 10 deser geformeert, tot *ordinaris Bewinthebber in dese Camer* (*Amsterdam*) is geëligeert — in de vergadering dier Kamer gelezen en werd verstaan Z.Ed. in die qualiteit sessie te verleenen 19).

26 April 1685 werd Mr. Willem van Dam met eenige andere bewindhebbers der Kamer Amsterdam der O. I. Comp^{ie}. gecommitteerd, om den 28en April en volgende dagen namens die Kamer de jaarlijksche besognes in den Haag over de resumptie van de Indische brieven en papieren bij te wonen 19).

10 Mei 1685. Wordt vooreerst van zijn bovenstaande commissie vrijgesteld met verzoek te willen voortgaan in het opstellen van resolutiën, brieven en andere depeches, die hier in de vergadering, in de Rekenkamer van de Kamer Amsterdam der O. I. Comp^{ie}. en elders voorkwamen 19). Hij bleef derhalve voorloopig in de

a) Zie voor haar en haar geslacht het slot van dit stuk.
b) Bregitta Graafland, de vrouw van Mr. Willem van Dam, was geboren uit een Amsterdamsch regentengeslacht. De burgemeesters van Amsterdam hielden de voorname bedieningen in de Kamer Amsterdam der O.-I. Comp^{ie}. aan zich of aan hunne naaste familie.

Kamer Amsterdam de betrekking van secretaris (dit heette destijds: advocaat) vervullen.

18 Juli 1685. Mr. Willem van Dam wordt met 7 andere bewindhebbers der Kamer Amsterdam der O. I. Cie. *gecommitteerd* om namens die Kamer zitting te nemen in de *vergadering* van *Heeren Zeventienen* 20), dien dag te Amsterdam te openen 19). Mr. Willem van Dam zat hierin nu geregeld tot en met de vergadering, die 19 Maart 1697 in Zeeland geopend werd 21). Later zat hij o. a. weer in de vergadering van Zeventienen, die den 23en September 1706 geopend werd.

27 Februari 1686. Heeren Zeventienen benoemen in plaats van Mr. Willem van Dam tot tweeden advocaat der Comp^ie^. Mr. Gerbrand Elias; deze deed den 1en Maart d. a. v. den eed als zoodanig.

5 November 1686. Mr. Willem van Dam, bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie, wordt beleend met het Hollandsche leen „het huys ende hofstede van Isselt met vier mergen landts ende anders synen toebehooren," waarvan „Joncvrouwe Anna Toll, weduwe van d'heer Cornelis de Weerdt in syn leven schepen der stadt Cuylenborch, wonende aldaer," te zijnen behoeve afstand deed. Den 4en November te voren had mr. Willem van Dam zijn vader bij procuratie, gepasseerd vóór notaris Johannes van den Berckhoven te Amsterdam, gemachtigd om in zijn plaats voor den stadhouder en registermeester van de leenen „hulde, eedt ende manschap" te doen. 23). Mr. Willem van Dam en Anna Toll bestonden elkaar in den achtsten graad.

22 Mei 1687. Passeert met zijn vrouw een testament voor notaris Mr. Nicolaes Listingh te Amsterdam. 23a).

27 Juli 1696. Mr. Willem van Dam bewindhebber der O. I. Comp. te Amsterdam, transporteert een huis, gelegen aan den Cingel te Amersfoort, aan de regeerders dier stad. 23b).

22 Juli 1702. Vóór Cornelis van Schuylenburgh, notaris te Utrecht, compareerden Steven Baron d'Lynden, Heer van Geresteyn, „wegens de Heeren Edelen ende Ridderschappe 's Lands van Utrecht compareerende ter vergadering van de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utregt" en Willem van Dam, bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie ter Kamer Amsterdam tot het passeeren eener acte, waarbij eerstgenoemde aan laatstgenoemde *f* 1600 schadeloosstelling toekende, omdat een praebende van *f* 400 jaarlijks in de Balye van St. Catharine binnen Utrecht — door eerstge-

noemdes grootvader Jaspar Baron van Lynden, „in syn Hoogh Ed[ls] leven Heere van Mynden, Loosdregt, Geretsteyn" den 3en October 1663 verkocht aan Pieter van Dam, advocaat van de Oostindische Compagnie ter Kamer Amsterdam, ten behoeve van den tweeden Heer Comparant — niet ieder jaar de genoemde som had opgebracht. Met die schadeloosstelling zag de tweede comparant „soo voor syn selven als syn gemelten vader" van iedere verdere vordering af. Den 16en Januari 1704 was mr. Willem van Dam geheel voldaan en werd bovenstaande acte op zijn verzoek geroyeerd 24).

.... 1704. *Kerkmeester* van de *Nieuwe Kerk* te Amsterdam 24*a*). Als zoodanig komt hij onder genoemd jaar met zijn wapen — het tegenwoordige wapen der familie van Dam — voor op een groote geschilderde lijst „Namen en wapenen der E. H. Kerkmeesteren, van de Nieuwe en Engelsche Kerken", hangende in het kerkmeesterscomptoir der Nieuwe Kerk. Hij bleef dit tot aan zijn dood 31).

27 Mei 1706 brengt Mr. Willem van Dam, die naar Texel geweest was, in de Kamer Amsterdam der O. I. Comp[ie]. verslag uit omtrent het doel van zijn tocht, nl. het naar buiten brengen van 4 schepen, die den 9en t. v. onder het escorte van den admiraal Allemonde in zee geloopen waren 19).

20 Juli 1706. De Kamer Amsterdam der O. I. Comp. geeft toestemming, dat een actie dier Kamer, groot *f* 6300, staande ten name van wijlen Mr. Pieter van Dam, overgeschreven werd op Mr. Willem van Dam 19).

20 Juli 1706. De kamer, die wijlen Mr. Pieter van Dam als advocaat op het huis der O. I. Comp. bezat en die na zijn dood verzegeld was, wordt in het bijzijn van Mr. Willem van Dam en van diens zwager Mr. Nicolaes Bogaert, Heer van Beloys, 25) erfgenamen van den overledene, geopend 19).

27 September 1708. Jacob van Dam, consul te Smirna van 1668 tot 1688, een germain-neef van Mr. Willem van Dam, plaatst een appendix onder zijn testament, dd. 3 November 1692 vóór notaris Herman van Woudenburg te Utrecht gepasseerd, waarbij hij o. a. bepaalde : „Ik make dan nogh een Legaet aen myn Neeff den Heer Bewinthebber van Dam alle de negen schilderye van myne Susters en Broeders, daer onder mede is het pourtrait van myn Neeff den Hr. Raad Advt. Mr. Pieter van Dam, syn Vader zal. om die gesamentlyk tot Nightevegt off elders plaets te geven." 24)

25 Februari 1711. „heeft de Hr. en Mr. Willem van Dam de wed^{r} vertoont het testament van de overledene nevens hem gepasseert voor den nots. Mr. Nicolaes Listingh en getuygen op den 22 May 1687, waerbij de weeskamer is gesecludeert." Dit is geschreven rondom : „Bregitta Graefland l(aat) n(a) Willem van Dam, nieuwe Doelest. 4 July (begraven) 8 (totaal aantal kinderen)." 23a).

1 September 1712. Legt als administrateur der goederen, nagelaten door zijn zoon, Mr. Cornelis van Dam, den eed af op de juistheid der aangifte van diens nalatenschap 25a).

12 December 1712
13 Februari 1713
6 April 1713
} Woont in het laatst van zijn leven de vergaderingen der Kamer Amsterdam van de O. I. Comp. met groote tusschenpoozen bij. 19)

17 April 1713. *Overlijdt* te Amsterdam 26).

22 April 1713. *Begraven* in de Oude Kerk te Amsterdam : „Mr. Willem van dam uyt de doele st. *f* 8." 27). Hij is begraven bij zijn vrouw 1). Omtrent de afwikkeling zijner zaken, enz. vindt men nog het volgende opgeteekend :

16 Juni 1713. „Op huyden hebben schout en schepenen van Bunnik en Vechten ten verzoeke van de gezamenlijke erfgenamen van den Heer Bewindhebber van Dam geëstimeert seeckere vyff mergen boomgaart gelegen op Wiltenburg onder den Gerechte van Bunnik en Vechten, en 't selve geoordeelt waardigh te syn *f* 600." 28)

26 Juni 1713 machtigt de Kamer Amsterdam der O. I. Comp. Cornelis Graeflant 16) en Pieter van Dam 29) als executeuren van den testamente van den Heer Mr. Willem van Dam, in zijn leven bewindhebber van de Compagnie in de Kamer Amsterdam, om een actie, groot *f* 6000, waarvoor hij in de Compagnie participeerde, op hunne namen als executeuren te mogen doen overschrijven. 19).

27 Juni 1713. Ter vervanging van wijlen Mr. Willem van Dam als bewindhebber der O. I. Comp. wordt in de vergadering der Kamer Amsterdam een drietal opgemaakt, waaruit blijkens mededeeling, den 29en d. a. v. gedaan, Diederik van Buren door de Burgemeesters van Amsterdam als bewindhebber gekozen werd. 19).

18 April 1714. Het Hollandsche leen „het huys ende hofstede van Isselt met vier mergen landts ende anders synen toebehooren" wordt als een „onversterffelycken erffleen" getransporteerd op Mr. Pieter van Dam 29), oud omtrent 30 jaren, wonende te Amsterdam 30).

Mr. Willem van Dam *woonde* in 1680 en in 1682 op de (O. Z.) Achter-burghwal bij de Slyckstraat 31). Bij zijn ondertrouw (1682) werd de Kloveniersburgwal als zijn woonplaats opgegeven; beide woonplaatsen komen overeen met die van zijn vader, zoodat hij tot aan zijn huwelijk vermoedelijk bij dezen inwoonde. In 1689 woonde hij op de Keysersgraft bij de Amstel-Oostzijde 31). Met Mei 1691 verhuisde hij naar de Heerengracht bij de Utrechtsche straat; tien jaar later, Mei 1701, naar de Nieuwe Doelenstraat, waar hij bij zijn dood nog woonde. 32) Vermoedelijk was het in een dezer twee laatste huizen, dat een zaalstuk voorkwam, waarvan nog thans in 's Rijks Prentenkabinet te Amsterdam een fraaie ets aanwezig is, blijkens het opschrift voorstellende: „Zaal-stuck in 't huys van de Hr. en Mr. W. van Dam, geschildert en in plaat gebragt door I. d'Moucheron." Bovendien had Mr. Willem van Dam, gelijk hierboven bleek *a*), een buitenverblijf te Nigtevecht, vermoedelijk Oost-Vecht geheeten en onder Kleyn Muyden gelegen. Hier overleed althans in 1733 zijn zoon Jacob van Dam, die aldaar woonde. 33).

Mr. Willem van Dam's *handteekening* vindt men in het kerkelijk inteekenregister van Amsterdam a°. 1682; voorts tal van malen in de grafboeken der Nieuwe Kerk, waarin hij als kerkmeester teekende en onder de sub. 1 September 1712 genoemde acte.

Brechien (Bregitta) *Graafland*, de vrouw van Mr. Willem van Dam, werd den 20sten April 1661 te Amsterdam *geboren* uit een Amsterdamsch regentengeslacht. *b*).

22 April 1661. *Gedoopt* in de Westerkerk te Amsterdam door Do. pr. Wittewrong:

„Brechien (naam van het kind)	Cornelis Graeflant (vader).
	Clara van der Venne (moeder)
	Pieter v.d. Venne 35) (getuige)
	Marrija Florianus" 35) (id.) 36).

Zij heette naar hare grootmoeder Breghje van Hoorn.

20 Januari 1682. *Ondertrouwd* als boven aangegeven.

10 Februari 1682. *Huwt* als boven Mr. Willem van Dam.

---

a) Zie blz. 124.

b) De datum is ontleend aan Ferwerda, die echter ten onrechte 1662 als haar geboortejaar aangeeft.

22 Mei 1687. Passeert met haar man een testament, zooals boven vermeld werd.

29 Juni 1710 *Overlijdt* te Amsterdam. [1])

4 Juli 1710. *Begraven* in de Nieuwe Kerk te Amsterdam:

„Bregitta graafland, huysvrouw van Mr. Willem van Dam bewinhtebber van de Oostindische Compagnie in de Nieuwe Doelestraat, *f* 8.—" 37). Haar lijk is naderhand, vermoedelijk vóór den dood van haar echtgenoot, overgebracht naar de Oude Kerk. 1)

Hare *handteekening* komt voor in het kerkelijk inteekenregister van Amsterdam, a° 1682.

Hare *afstamming* blijkt uit den hier volgenden staat 38).

Mr. Willem van Dam en Bregitta Graafland *wonnen negen kinderen.*

Zij komen met hunne wapens voor in den kwartierstaat van hun zoon, Mr. Willem van Dam, Heer van Pijlsweerd, in de verzameling van van der Dussen en Smissaert.

Teteringen, Juni 1906. W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

Jan Simonszn. van Hoorn tr. Aeff Cornelisdr.

Egbert Pieterszn., alias kapitein Vinck tr. Brecht Pietersdr.

Cornelis Gravelant × *Anna Jansdr. Verburgh.*

Hij is begraven in de Groote Kerk te Rotterdam in 1581. 38bis.)

1° 29 April 1582

Jan Jansz. van Hoorn × *Mary Egbertsdr Vinck.*

geb. 1561, ob. 11 Mei 1623, Raad te Amsterdam 1613 tot 1623. O. Z. Huiszittenmeester 1602. Fabriekmeester 1603, woonde eerst op den N. Z. Voorburgwal en in 1619 op de Keizersgracht.

Cornelis Cornelisz. Gravelant a) of *Graefflandt* tr. 2° te Amsterdam 28 Aug. 1616 *Breghje van Hoorn b)*

geb. te Rotterdam 6 Sept. 1580, ob. te Alkmaar 20 Oct. 1643, tijdens zijn 1e huwelijk kistenmaker te Rotterdam; vestigde zich daarna als „ijsercramer" of „maelderier" te Amsterdam, waar hij 14 Mei 1608 van zijn zwager Christoffel Gerritsz. van Tricht het huis „den Gelderscher Reyer" in de Kalverstraat op den hoek van de Jonge Roelensteeg kocht, dat hij sedert dien bewoonde. Hij leverde o.a. aan de Admiraliteit te Amst. in 1619 voor f 9200 aan „allerley spyckers, duyckers, hengsels, slooten ende ander Iserwerck" ten behoeve van 's Lands oorlogsschepen. Diaken der Nederd. Geref. Kerk te Amsterdam 1625; ouderling 1638.

Breghje van Hoorn: geb. te .... 22 Jan. 1592, ob. te Amsterdam 15 Sept. 1645, toen wonende op de Heerengracht, „naest de Wachter".

Cornelis Graafland (zie volgende bladzijde).

Barend *Frenckinck* van Lubeck, koopman op de O. Z. Oostervoorburgwal te Amsterdam tr. *Trijntge Hendricksdr. Ruysch*, begraven O. K. 7 Sept. 1584. 42)

ondertr. 25 Juni 1594 39)

Pieter van de Venne × *Clara van Hersbergen.*

afkomstig van Antwerpen, geb. ± 1565, begr. Nieuwe Kerk te Amst. 17 Juli 1617, woonde toen in de Warmoesstr in de 2 bellen. 40) Komt voor op een plakkaat, door Burgem., schepenen en raden van Antwerpen 2 Aug. 1586 in naam v.d. Koning van Spanje uitgevaardigd, waarbij 217 voorname burgers, die zich gedurende het beleg of na de overgave der stad in de N. Nederlanden gevestigd hadden, aangemaand werden alsnog hun aandeel in een gedwongen leening van f 300.000 te betalen, die door de stad was aangegaan om de kosten van het beleg van 1685 te dekken. 41) Koopman te Amsterdam op 't Water „in de Lieve Vrouwe in de Son".

Clara van Hersbergen: geb. te Brugge ± 1571.

25 Nov. 1590

Jacob Florisz. Cloeck × *Aefge Frenckink.*

ged. Oude Kerk te Amst. 4 Febr. 1569. ob. te .... 6 Mrt. 1611, handelaar in canifas in (= grof linnen) de Warmoesstraat „in de drie Roosen". Regent St. Jorishof 1599. Medeoprichter en een der eerste Bewindhebbers der O. I. Cie 1602.

Aefge Frenckink: geb. te........ 2 Mrt 1575, ob. te .... 26 Mrt 1651.

ondertr. 13 Sept. 1625. 43)

Pieter van de Venne c) tr. 1° den 7 Oct. 1625 te Amst. *Catharina Cloeck.* 44)

ged. Oude Kerk te Amst. 13 Juli 1595, ob. te .... 31 Jan. 1670. Drogist op 't Water „in de drie Kraemers". 29 Oct. 1637 getuige bij den ondertrouw van zijn broeder Hans. 52)

Catharina Cloeck: geb. te .... 24 Juli 1596, ob. te .... 20 Aug. 1626.

Clara van de Venne (zie volgende bladzijde).

Cornelis Graafland tr. 2° den 7 April 1648 *f)* *Clara van de Venne.*

geb. te .... 19 Sept 1619, ob. te Amsterdam 26 Oct. 1677 *d)*; begr. Nieuwe Kerk. Kerkmeester Eilandsloods 1659, Luitenant der burgerij 1663. Bewindhebber der O. I. Comp. ter Kamer Amsterdam 10 Juli 1664. 45) Commissaris en superintendant van 't touwwerk 1664. Raad te Amsterdam 1667—1677. Schepen 1667. Commissaris van huwelijksche zaken en injuriën 1668. 46) Schepen 1669. 47) Commissaris van de zeezaken 1670 t/m. 1673. 48) Id. van de artillerie 1672 Id. van de fortificatiën 1673. Weesmeester 1674 t/m 1677. 49) Kapitein der burgerij 1676. Directeur, met 3 anderen, van het in 1663 te Amsterdam opgerichte Zweedsche factorie-comptoir, dat het monopolie van den uitvoer van het ijzeren geschut uit Zweden bezat

Koopman, woonde op de Keizersgracht over de Groenlandsche pakhuizen in een huis, dat hij 14 April 1661 voor f 21.500 kocht; bezat een hofstede te 's Graveland. Hij werd in 1674 aangeslagen voor een vermogen van f 130 000. Wordt met anderen den 23 Aug. 1673 — na ontvangen rapport van den vice-admiraal de Ruyter omtrent het gebeurde op 's Lands vloot — door de Staten-Generaal gecommitteerd om met dien vice-admiraal op de vloot te beraadslagen over de verdere onderhandelingen. Hun rapport, dd. 25 Aug. 1673 op het schip „de Zeven Provinciën" opgemaakt, is o.a. onderteekend door Kornelis Graaflandt. 50) *e)*

geb. te Amsterdam 30 Juni 1626, ob. te Amsterdam 3 Juni 1674.

Brechien (Bregitta) *Graafland*, geb. te Amsterdam 20 April 1661; ob. te Amsterdam 29 Juni 1710.
tr. 10 Febr. 1682 mr. Willem van Dam

---

a) Hij was 1° getrouwd te Amsterdam den 1en April 1604 met Sara Gerritsdr. van Tricht, geb. 1566, begr. 9 Maart 1615 in de Nieuwezijds Kapel, weduwe met 3 dochters van Lieven Bouwens, ijzerkramer in de Kalverstraat „in de Gulden Poorte"; dr. van Gerrit en van Marie Vechtersdr.

b) Zij was weduwe van Pieter Gerritszn. Oudt, geb. 1589, begr. 22 Sept. 1612 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. (Getr. 11 Maart 1612).

c) Hij hertrouwt 31 Oct. 1628 (ondertrouw 14 Oct. t. v. 40) Maria Florianus, van Amsterdam, wed. van Pieter Mercys op de Keizergracht, dr. van Isaac Florianus, blooken-(=kousen-)maker en makelaar (27 Jan. 1612; resigneert 29 Oct. 1642), wonende op 't Water, en van Maritgen Simonsdr. van Goes. 51)

d) J. Wagenaar. Amsterdam n zijn opkomst, aanwas, enz. Derde Stuk, blz. 385. Evenzoo Valentijn; Oud en Nieuw Oost-Indiën. Deel I, 1ste stuk, blz. 303; van der Aa, Biographisch woordenboek en een m. s. genealogie-Graafland, in mijn bezit. Elias, de Vroedschap van Amsterdam, vermeldt echter, dat hij den 25en Oct. 1677 overleed.

e) Ferwerda en in navolging van hem van der Aa e.a. vermelden ten onrechte, dat hij gedeputeerde ter vergadeirng der Staten-Generaal geweest is. Zijn naam komt *niet* voor in de m. s. naamlijst van de ordinaris en extraordinaris gedeputeerden in de Vergadering der Staten-Generaal van de Vereenigde Nederlanden (Rijksarchief 's Hage). Joh. E. Elias vermeldt ten onrechte, dat hij ingeland en sch. van 's Graveland was in 1668; dit is zijn zoon.

f) Cornelis Graafland tr. 1° 7 Aug. 1640 Grietge Klopper geb. 1620, begr. Nieuwe Kerk te Amsterdam 22 Maart 1645, dr. van Claas Janszn. en van Griet Willemsdr. Goudt, kleindr. van Jan Klopper, schout te Oost-Sanen en van Grietge Stevens. 53)

AANTEEKENINGEN.

1) Genealogie van het geslacht van Dam bij Ferwerda. 11e generatie, 0. 3. 2) Mr. Pieter van Dam, geboren te Amersfoort 8 October 1621, overleden te Amsterdam 17 Mei 1706, advocaat der Oost-Indische Compagnie 1652—1706. Zie zijn levensschets van mijne hand in de Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, 4e reeks, 5e deel, 3e aflevering. 3) Lydia (Liduwi) van Segwaert, overleden te Utrecht 25 October 1663, dochter van Mr. Bartholomeus, schepen en veertig te Dordrecht in 1607, enz., en van Adriana van Crayesteyn. 4) Geboren te Amsterdam 1 Maart 1690; overleed te Utrecht 11 Maart 1778, raad in de vroedschap te Utrecht 1729, schepen 1730, enz. 5). Zie de genealogische aanteekeningen betreffende de familie van Dam (Utrecht), II in De Navorscher van 1906. 5). O. a. aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage. 6) Het zijn Adriana, Bartholomeus, Johanna en Berta (Bartha) Johanna van Dam. 7) Dit blijkt o. a. uit een notarieele acte, dd. 22 Juli 1702 gepasseerd voor notaris C. van Schuylenburgh te Utrecht. 8) In een „Lijste van de prebendaten van St. Catharine", omstreeks 1664 opgemaakt, staat onder „Edelen" : „Jor. Justus Borre van Amerongen ƒ 500," en daarnaast in margine: „nu W. van Dam tot Amsterdam met ƒ 400." (Archief der kleine Kapittelen van Utrecht, no. 329. Rijksarchief Utrecht. 9) Archief der kleine kapittelen van Utrecht, no. 332. 10) Album studiosorum. Lugdunum Batavorum. Kolom 583. 11) Zie de resolutieboeken van H. H. Zeventienen op den genoemden datum. 12) Titel der gedrukte dissertatie; conform de acta senatus der Leidsche hoogeschool. In zijn werk omtrent de O. I. Comp. vermeldt de vader, Mr. Pieter van Dam, in het „alphabeth op alle de voorsz. boeken" (klapper) onder het hoofd „Advocaten van de Comp." ten onrechte, dat Mr. Willem van Dam eerst in 1675 promoveerde. 13) Mr. Meynert van Segwaert, schepen en veertig te Dordrecht, meermalen gecommitteerd ter vergadering van de Staten van Holland en West-Friesland. 14) Mr. Wouter van Segwaert, commies van de finantiën van de Vereenigde Nederlanden. Beiden waren jongere broeders van Lydia van Segwaert. 15) Mr. François van Bergen, Raad ordinaris in den Ed. Hove van Utrecht 1674, gehuwd met Maria Elizabeth van Dam, een halve zuster van Mr. Pieter van Dam en derhalve een oom van Mr. Willem van Dam, hier behandeld. 16) Cornelis Graafland, de oudste broeder van Bregitta. Hij werd 19 Jan. 1649 te Amsterdam geboren, was in 1704 schepen te Amsterdam, werd directeur van den Levantschen handel in 1682, directeur van de societeit van Suriname in 1706, luitenant van de burgerij in 1673, kapitein in 1676, kerkmeester Eilandsloods 1679. Hij overleed aldaar 17 November 1741. 17) Kerkelijk inteekenregister Amsterdam. 18) Extract uit het trouwboek van Amsterdam van de hand van Mr. van Berewout, gemeentearchief Amsterdam ; conform Ferwerda en Joh. E. Elias, De Vroedschap van Amsterdam. 19) Resolutieboeken der Kamer Amsterdam der O. I. Comp. op den genoemden datum. 20) De vergadering van Heeren Zeventienen vormde het centraal bewind der Compagnie. De Zeventienen werden vóór iedere vergadering benoemd; de Kamer Amsterdam zond daarin steeds 8 bewindhebbers als leden. 21) Zie de resolutieboeken der Kamer Amsterdam der O. I. Comp. dd. 11 Maart 1697. 22) Resolutieboeken van Heeren Zeventienen op den genoemden datum. 23) Register Hooghe Overicheyt W. van de leen- en registerkamer der Grafelijkheid van Holland, Capitulo Sticht, Folio 15 e. v. De geschiedenis van bedoeld huis enz. te Isselt vindt men in den Navorscher van 1905. 23a) Doodboeken weeskamer Amsterdam. 23b) Transportacten van Amersfoort. Rijksarchief te Utrecht. 24) Notarieel archief van de arrondissementsrechtbank te Utrecht. 24a) J. Wagenaar. Amsterdam in zijne opkomst, aanwas enz. IIe stuk, blz. 118. 25) Mr. Nicolaes Bogaert, Heer van Beloys, veertigh-raad, weesmeester, schepen en burgemeester te Delft, geb. aldaar 26 Dec. 1662, ob. aldaar 10 Mei 1746, huwde 2° den 10 Juli 1696 te Amsterdam Berta Johanna van Dam, geb. aldaar 11 November 1662, ob. te Delft 22 Juli 1747, jongste zuster van Mr. Willem van Dam. 25a) Zie de genealogische aanteekeningen van Dam (Utrecht) III. 26). Ferwerda ; conform Valentijn. Oud- en Nieuw Oost-Indiën. Deel I. 1ste stuk, blz. 316. 27) Begraafboek der Oude Kerk te Amsterdam. 28) Register van den Gerechte van Bunnik en Vechten. Rijksarchief Utrecht. 29) Mr. Pieter van Dam, de oudste zoon

van Mr. Willem van Dam. 30) Register 1714—1718 van de leen- en registerkamer der Grafelijkheid van Holland. Capitulo Sticht. Folio 2 verso. 31) Zie de z.g. Heerenboekjes. 32) Gegevens van het gemeentearchief te Amsterdam ; conform het Heerenboekje van 1704. 33) Vergelijk de genealogie van Dam bij Ferwerda. Voor het genoemde buitenverblijf zie men meer uitvoerig de genealogische aanteekeningen van Dam (Utrecht) I en III. 34) Zie voor haar en haar geslacht: Joh. E. Elias, De Vroedschap van Amsterdam. I. blz. 527. Ferwerda, die haar juisten geboortedatum opgeeft, vermeldt ten onrechte, dat zij in 1662 geboren is. 35) Zie voor hem (haar) de afstamming van Bregitta Graafland op blz. 128. 36) Doopregister van de Westerkerk te Amsterdam. 37) Begraafregister der Nieuwe en Engelsche kerken (oudarchief en kerk); conform Ferwerda. 38) De gegevens voor dezen staat zijn, zoolang het tegendeel niet uitdrukkelijk vermeld staat, ontleend aan Joh. E. Elias, De Vroedschap van Amsterdam. De uit dien staat volgende 8 kwartieren kloppen met 8 der 16 op blz. 119 genoemde kwartieren van zijn (haar) zoon Mr. Willem van Dam. 38*bis*) M. s. genealogie Graafland, in mijn bezit. 39) Oud Holland, 1886, blz. 217: „Ondertr. (te Amst.) 25 Juni 1594 Pieter van de Venne, van Antwerpen, oud omtr. XXIX j., won. inde Nieustraat, geass. met Marcus Jacobs, syn schoonvader, en Claerken van Hersbergen, van Brugge, oud XXIII jaren, woont op 't Rokin" enz. 40) Oud Holland, 1886, blz. 217/8. 41) Navorscher, 1903, blz. 463—470. 42) Joh. E. Elias. De Vroedschap van Amsterdam, I, blz. 9/10. noemt haar „Ruysch", niettegenstaande dit haar moeder's naam was. Het schijnt, dat de dochters (2) hier naar hare moeder genoemd werden. Uit de hiervoor (zie blz. 119) vermelde kwartieren blijkt echter, dat haar naam ook als „Frenckinck" opgegeven werd. 43) Oud Holland, 1886, blz. 218: „Ondertr. 13 (elders leest men : 19) September 1625. Pieter van de Venne van Amst., drogist, out 29 j., geen ouders hebbende, geass. met Luycas van de Venne, zijn oom, won. op 't Water, en Trijntje Clouck Jacobsdr., out 28 J., geass. met haar moeder Aefjen Francke, won. op. de O. Z. Voorburchwal (Kerk. huw. procl. Amst.)." 44) In het oud-archief te Amsterdam berust een m. s. genealogie Cloeck, door Gijsbert van der Goot, loopende tot het midden der 18e eeuw. 45) Valentijn. Oud en Nieuw Oost-Indiën. 1e deel, 1e stuk, blz. 303. 46) J. Wagenaar. Amsterdam in zijn opkomst, enz. Derde stuk, blz. 430. 47) T. a. p. blz. 343. 48) T. a. p. blz. 456. 49) T. a. p. blz. 384 en 385. 50) Brandt. Leven van de Ruyter. blz. 867 e. v. 51) Oud Holland, 1886. blz. 218: „Ondertr. 14 Oct. 1628 (te Amst.) Pieter van de Venne van A. wedr. van Catharina Jacobs Cloeck, won. op 't Waeter, en Maritie Florianus, van A., wed. van Pieter Mercys (Kerk. huw. procl. Amst.) 52) Oud Holland, 1886, blz. 218. 53) Navorscher, 1903, blz. 236.

Geslacht Snider. — Jacob, Laurens, Willem en Jan S. zouden omstreekt 1694 uit Nederland naar Noord-Amerika zijn gegaan en zich onderscheidenlijk hebben gevestigd in New-Yersey, op 't Staten-Eiland, aan de Hudson River op een plaats, toen : Kings-Ferry, maar sedert : Sueden's Landing genoemd, en te Nieuw-Amsterdam. Wie kan iets mededeelen omtrent dit geslacht vóór de verhuizing? W. Z.

Familie van Imschot. — In de 16e en 17e eeuw leefde deze familie ook onder den naam van Emschot en Emschoot, in ons land. Wie

van de lezers kan inlichtingen verstrekken ? Elke aanteekening zal hoogst welkom zijn.

Sum in bona spe.

Onbekend wapen. — A. Een familielid bezit in eikenhout een schild (I) gedekt door een kroon van fleurons, waaronder 2 andere schildjes (II en III).

I van keel met een (zilveren?) ankerkruis ; een hartschild van sinopel met 3 (2, 1) zespuntige (zilveren ?) sterren.

II. van zilver (?) met 2 fazen van sabel.

III. van zilver (?) met 2 fazen van keel.

Zijn dit bestaande wapens of is het fantasie ?

B. Gedeeld : I een bundel van 3 korenaren i. h. midden d. e. lint saamgehouden; II een veer of langwerpig blad gepl. baarsgewijze. Kleuren niet aangegeven.

Delft. D. W. v. D.

Eigenaardige inbezitstelling. — In het archief van het kasteel „Egelborg" in Westphalen en gelegen aan het riviertje de Dinkel, treft men een stuk aan, waaruit een eigenaardige wijze van inbezitstelling van landerijen blijkt.

Voor den notaris Johannes Wedwer verscheen den 24sten Februari 1637, Otto van Hövel van Wüllen, bij Epe, en deelde mede, dat zijn neef Christoffel Otto van Hövel gestorven was almede diens zoon Frits van Hövel, Heer van *Carmillon* in Frankrijk (Bourgondië), ongeveer ¾ jaar geleden ; hij verklaarde diens erfgenaam te zijn voor de goederen te Ottenstein en vorderde den notaris op hem in 't bezit te stellen. Deze ging met hem naar de verschillende landerijen en gaf hem een kluit aarde in de hand van elk land.

In de genealogie van het geslacht van Hoevell of Hövell, kan men vinden, dat Frederik Willem, heer van *Carmillon*, zijn goed *Boerheim* bij Heidelberg den 26sten Juni 1636 testeerde aan Adriana van Hetterscheidt, weduwe van Herman van Coevorden en hij in datzelfde jaar gestorven is.

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

Een grafschrift op? — In afl. 10 v. den 56sten jrg. komt op blz. 579 deze vraag voor.

De inhoud van het daarbij opgenomen rijmpje doet mij vermoeden dat de bedoelde man kan zijn geweest een Kettingh. Men heeft in Den Haag een regeeringsgeslacht van dien naam gehad, dat als wapen voerde doorsneden : boven in blauw twee gouden vijfpuntige sterren, beneden : in zilver drie naast elkaar geplaatste groene klaverbladen. Is inderdaad een Kettingh bedoeld, dan zou volgens het rijmpje kunnen worden gespeld met „schaekels van een kettingh" en zou hij „aen syn eygen van" gehangen kunnen worden.

Waarschijnlijk kan men hier in Den Haag er meer licht over opsteken. Ik geeft slechts de gedachte aan.

MIEDEMA.

Genealogie von Münster. — Wij vestigen de aandacht van belanghebbenden op de verschijning van het werk: *Het archief der heerlijkheid Ruinen door Mr. J. G. C. Joosting, Rijksarchivaris in Drente. Leiden, Brill* 1907, waarin de beantwoording van verschillende in de vorige aflevering geplaatste vragen zal zijn te vinden.

RED.

KERKGESCHIEDENIS.

Jan Arentsz. — Wijlen professor H. C. Rogge gaf in den vierden jaargang, 1859, van de *Kalender voor de Protestanten in Nederland* een artikel over : Jan Arentszoon en de prediking der hervormden in Noord-Holland, inzonderheid buiten en in Amsterdam. Hij bediende zich daarvoor ook van aanteekeningen van Claas Barentsz. Hauwert, maar nam daaruit niet over het volgende, dat toch wel ter vermelding waardig was .

„Hij was een seer godvreesend man, ongemeen slegt en nederig in kleeding, waarover hij eens van syne toehoorders, welke hem gunstig waaren, door meedogenheid aangedaan wierd aangesproken, na de predicatie door hem op den 21 (?) Julij bij Enkhuysen in de Streek was gedaan (soo als het mij van geloofwaardige menschen aldaar woonende en in haar bijweesen geschied, voor waarheyd is medegedeeld). „Broeder, gij hebt ons verscheyden malen hier bediend, en wij bemerken de slegte gesteltenis van uwe kleeding (want hij was gekleed met een swart vaal kleed en een paar zeemleeren kousen aan) ; daarom hebben wij goed en nodig geacht bij deese geleegentheyt in uwe gesteltenis wat tot uw onderhouding meede te deelen." Deselven hadden te samen gebracht een somma van 60 gulden, dewelken zij hem aanpresenteerden te vereeren. Maar hij weigerde wel ernstig en onversettelijk die penningen te ontfangen of aan te nemen, zeggende tot hun : Het was hem om haar geld niet te doen, maar alleen dat hij hoopte de kennisse Jesu Christu onder haar en in hunne herten en zielen te planten."

Of Jan Arentsz. gehuwd is geweest en kinderen heeft gehad, is mij nergens zeker gebleken — schreef de heer Rogge. Dienaangaande kan medegedeeld worden, dat de vroedschap van Alkmaar den 14 September 1581 *f* 25 's jaars toestond voor de studie van zijn zoon Matheus, welk bedrag daarna tot *f* 70 verhoogd en later door den zoon van den predikant Pieter Cornelisz. genoten werd.

C. W. B.

Rotterdamsche beroerte in 1621 (Minuut-brieven betreff. de). —

Doorluchtige etc.

Wij hebben deur de heeren Perseyn en Wyngaarde mitsgaders den griffier Pots, binnen der stede van Rotterdam doen informeeren op de toekomste, vervolg ende uitgang van de tumulte ofte beroerte, die op Dynsdage voorlede, den 24 dezer maand, aldaer geweest is, zoo om de ware gelegenheid van dien te weten als om de principaalste auteurs ende aanvangers desselver tumulte ten exempele van anderen deur den magistraat aldaer te doen straffen naar gelegendheid van hare misdaad om daardeur een schrik te maken van sulx niet meer te beginnen. Ende hebben bevonden, dat tenselve dage buiten de stede van Rotterdam ter syde af van 't huis te Hooninge gedaen is een verboden predicatie van omtrent tusschen de 200 en 300 personen sterk, ende heeft een persoon, bij den baljuw gebruikt, die mede in de voorschr. vergaderinge geweest is, hem gevonden in de Oostpoort der voorschr. stede, ende den portier mitsgaders een dienaar van den dijkgraaf van Schielant aangesegd dat er een Arminiaansche predikant terstond zou inkomen, wijsende henluyden van verre aan, versoekende dat zij denselven zouden vangen, ende soo zij zulx niet en deden, zoo dreigde hij over henluiden te klagen, en den voorschreven prediker naerder aan de poorte komende, is sekerlijk aangewesen en deur den voorschr. dienaar ende portier gevankelijk genomen ende gehouden, wesende omtrent 12 uiren op den middag, 'twelk siende den persoon daarmede den voorschr. predicant quam aangaan ende nog eenen anderen die henluyden kort op de hielen volgde, spraken dselve twee personen, die onbekend zyn, met den anderen, en gelieten haar alsof ze den voorschreven predicant wilden ontsetten, waarop den portier zijn rapier trok ende sijn mitsdien naar binnen in de stad geloopen, alwaar zij de voorsch. apprehensie sulx gedevulgeerd hebben, dat daarvoor eenigen toeloop van volk naar de voorschr. poorte is gekomen. Is ook de voorschr. dijkgraef van Schielant van de voorschr. apprehensie geadverteert, dewelke daarop naar de voorschr. poort gekomen sijnde, heeft de voorschr. predik. eerst afgevraagd of hij buiten gepredikt hadde, die seyde : ja, ende siende dat verscheiden personen hem onbekend waren, trachtende om den voorschr. predikant te verlossen, heeft de dijkgraaf tot beletting van dien gebruikt de

bijwachte van de soldaten, die aldaar in de poorte was, sterk omtrent 16 of 17 personen, doch gemerkt de borgeren wegens deselve zeer wierpen met steenen, ende ook eenigen sijdgeweer, houwmessen en messen gebruikten, zoo is om meer soldaten gesonden en komende een partije van ongeveer 60 stuks derwaarts, en de borgeren, die van verre siende komen, hebben eenige van die de voorschr. poorte verlaten, en sijnde de voorschr. soldaten tegengeloopen, om die te keeren, en hebben teruggedreven ende een groot einde wegs en buiten orde (?) gebracht, totdat de burgemeester Yeman Bosman, het oproer gewaer wordende, uit synen huize en onder de soldaten liep, zeggende dat zij niet meer wijken, maar henluiden in den anderen sluiten, ende vrij schieten souden onder diegenen, die hen jegens haar stelden, waarop ook eenige schoten gegaan zijn daardeur de burgeren de vlucht genomen hebben en eer sulx geschiedde, werde seer geroepen dat men den burgemeester doodsmijten zoude, ende syn de soldaten daarna naar de poorte gemarcheerd, deur welke schoten ende ook eenige aan de voorschr. poort gegaen, doodgebleven zijn vier burgeren, daarvan den eene, wesende eenen sakkendrager, deur synen hals geschoten, op de plaatse dood gebleven is. Twee van de andere, synde den eene een metselaarszoon en den anderen een Oostindievaarder, zijn omtrent 10 of 12 uuren daarnaar gestorven, en de 4de, wesende een schoonmakergesel, den 3den nacht daarnaar overleden. Waarvan de 3 eersten bij nacht begraven syn, deur ordere van den magistraat als misdadigers, 't welck te meer gedaen is overmits bij dage meest allen de Armeniaenen mede ter begrafenisse gaen. Ende met haar getal daar syn nog gequetst twee kuipers, een seilmaker en een jonge van 13 jaren, welcke jonge oock periclitteert van sterven. Van de soldaten is er eenen, leggende onder kapitein Coupier doodgebleven, die geschoten was deur zijn been, 't welk men meent bij ongeluk van de soldaten selfs gedaan te zijn ende syn er nog drie van deselfde companie gequetst, waarvan de eene met een mes in zijn rugge is gesteken, den tweede met een hout, daar een knods aan was, op sijn hoofd geslagen, en de derde met een steen aan sijn hand gequetst, ende is er nog een soldaat van Kaptein Casenbroot gehouden in zijn slinker ellenboog, ende terwijlen de voorschr. tumulte duirde, zoo heeft de voorn. dijkgraaf van Schielant den gevangene boven op de Oostpoorte gebracht, in den morgenstond daaraan, tusschen 3 en 4 uren, van daar naar den Hage vervoerd, alwaar hij op de gevangen poirte gelogeerd ende

welbewaerd is, ende sijn wij van meeninge ten eersten over hem sententie te wijsen.

Onze voorschr. commissarissen hebben neffens de magistr. van Rotterd. groot devoir gedaen om te weten wie auteurs ende aanvangers van de voorschr. tumulte mogen geweest sijn, doch en heeft men vooralsnog met geen fundament anderen kunnen vangen, dan den voorschr. metselaarswijf, die haar soon doodgebleven is, dewelcke haren soon ende een ieder, die sij konde, wel anderhalve ure lange extraordinaris ophitste, mit seer vele ongebonden en villeine woorden, mitsgaders Jan Karel, waard in den Toelast tot Rotterd., die lange borgerkaptein aldaar geweest is, dewelcke met een bloote houwer hem jegens de soldaten stelde, willende dat niet laten op de vermaningen van burgem. Bosman, die hem daaromme zijn geweer ontweldigde, ende met hem...... geprocedeerd zal werden naar exigentie van sake al 't welck onse voorschr. commissarissen ons gerapporteert ende de informatie daarop genomen, gecommuniceert hebbende, hebben wij goed gevonden Uw Excellentie al 't selve mede te verwittigen, ende ook dat wij de informatie (aan den magistr. v. Rotterd.) weder teruggezonden hebben met last dat sij jegens de voorschr. gevangenen en anderen, die sy nog schuldig mogen bevinden sullen handelen naar gelegenheid van de sake. Waartoe wij henn luiden onse hulpe ende advijs aangeboden hebben, soo gijluiden sulx begeeren.

Waarmede Doorl. etc. bidden wij God Almacht dat hij u Vurstel. Doorl. lange in voorsp. wil conserveeren ende laten regieren.

Geschreven in den Hage den laatstlesten Augusti 1621.

25 Aug. 1621.

Doorluchtige Hooggeboren Furst,

Wij en hebben nyt willen laten u Furstelijcke Doorluchtigheid te adverteeren dat den officier van Schielant op gisteren naer den middach in de poorte van Rotterdam geapprehendeert heeft eenen afgesette Armeniaens predicant, genaemt Simon Lucasz., die gestaen heeft in de Betuwe, in een plaetse genoemt de Enge (Ingen) dewelken dien dach buyten Rotterdam omtrent 't huis te Hooningen gepredikt hadde, in een vergaderinge, die sterke omtrent drie hondert personen, welcke apprehensie in deser voege is toegegaen. Den voorschreven officier is geadverteerd geweest dat de voorschreven Sim. Lucasz. met noch drie personen quam gaen den wech bij thuys te Hooninge op den dijck over naar de voorschreven Stede toe ende

mitsdien heeft hij bedecktenlijke daarop doen waernemen, komende de voorschreven drie personen omtrent de stoepe van Rotterdam, zijn twee van de voorschreven drie personen voorgegaan binnen de stad ende de derde mit den voorschr. Sim. Lucas zijn gevolgd, ende bij de corps du garde is de voorschr. Sim. Lucaszn. aldaar vastgehouden en de persoon, die bij hem was, ontloopen, waernae de poorten van wederzijde van voorschr. corps de garde toegedaen zijn, om geen toeloop van volck te hebben, ende is den voorschreven Simon boven op de poorte aldaer gebracht en de middertijd is omtrent de voorschreven poorte groote toeloop van volck gekomen, ende ook den sergeant van de commandeur Metkerken met eenige soldaten, ende gemerkt eenige ingesetenen of personen, daaromtrent zijnde, de soldaten met steenen gooiden, daardoor een soldaat aan 't hoofd gekwetst werd, dat ook eenige burgeren hun geweer togen, zoo zijn eenige schoten *van*(?) soldaten gedaen ende sijn daermede vier personen gequetst ende eenen sakkendrager doodgeschoten, waarmede ende midden goede toezicht ende voorzichtigheid daarvoorts gebruikt is, de sake tot stilte gebracht is, ende is de voorschr. Simon Lucasz. door den voorschr. officier alhier desen morgen alhier op de voirpoirte van den hove gebracht, alwaar wij hem in goede versekeringe sullen houden ende examineeren, ende omme meer ontzag te maken en de ruste der stad van Rotterdam te vorderen, zoo seynden wij twee uit onzen raede neffens onzen griffier derwaerts, om henluyden op alles wel te informeeren, ende tegen de voorgangers ofte verwekkers der tumulten met communicatie van de magistraat van Rotterdam zulx te statueeren als dienstigst bevonden zal worden, waarmede Doorluchtige, bidden wij den almogenden God dat hij uw Furstelijke Doorluchtigheid lange in voorspoedige regieringe wil bewaren. Geschreven den Hage desen 14 Augusti 1621.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE NEDERL. PREDIKANTEN IN NOORD-AMERIKA, WEST-INDIË, AAN DE KAAP DE GOEDE HOOP EN ELDERS.

Verzameld door wijlen Prof. H. C. MILLIES.

Reeds in den jaargang 1891 van dit tijdschrift zijn uit de verzameling aanteekeningen van wijlen prof. Millies enkele uittreksels door mij bekend gemaakt, die ter Universiteitsbibliotheek te Utrecht berusten. Ik stel mij thans voor, die uittreksels geregeld

voort te zetten, beginnende met die aanteekeningen, welke de buitenlandsche zending betreffen, in zoover zij niet door vroegere schrijvers over dit onderwerp, zooals Troostenburg de Bruin en Grothe, gebruikt zijn. De aanteekeningen zijn door den schrijver in alphabetische orde gerangschikt naar de namen der predikanten, welke orde voor het voorgestelde doel ook wel het meest aanbevelenswaardig schijnt.

RED.

Predikanten in Noord-Amerika.

Johan Georg *Alsentz*
pred. te Germantown en Witsen, onder de coetus van Pensylvanien sedert 1760—1766.

Vincentius *Antonides*
pred. op Lang-Eiland 1706—c. 1720 of Nav. 1853, p. 359.

Jan (Johs.) Cornelisz. *Backer(us)*
doet een propositie over Joan. III, 16 den 6 Mei 1641; Cf. Acta Dep. cl. Amst. Dl. 39, p. 84, 85, 87, 88; weder 3 Sept. 1641, 7 Oct. 1641, weder 18 Nov. 1641 pag. 91. Geëxamineerd en voor Curaçao aanbevolen pag. 92, brief van hem 1644 p. 128; zijne demissie gevraagd p. 177.

Vervult in 1648 in Manhattas de plaats van D. Bogardus, wil naar Holland terug. Cf. Brieven Buitenl. kerken Cl. Amst. Dl. 26 p. 2; brief van hem ontv. 5 Oct. 1648, waarin hij ontslag vraagt p. 15, 20sq.; brief aan hem van 26 April 1649 p. 39; komt terug in de classis 1 Nov. 1649 p. 52, 61; gewezen pred. in Curaçao en N. Nederl. verzoekt getuigenis p. 64.

Johannes *Backerus*
beroepen en bevestigd op de Wael en Ooster-eynde op Texel in 1624--1625. Cf. Acta Synod. partic. Edam 12 Aug. 1625 no. 43.

Johannes Ludovicus *Backerus* Petr. fil.
in 1662 in het Fransche Collegie te Leiden als student in de Godgeleerdheid opgenomen. Vermoedelijk was hij een zoon van Ds. Petrus Backerius, in 1636 Pred. te Oudekerk a/d IJssel.
cf. Navorscher 1852 p. 112.

William *Bartholf*
c. 1720 Pred. te Hakkensak (N. Nederl.).

Fridericus Julius *Berger*
beroepen predikant naar Penn-

sylvanië 27 Maart 1765 te 's Gravenhage door Gedep. van der Synode van Z. Holland peremptoir geëxamineerd en bevestigd. cf. Boekzaal Janui 1765 p. 798.

Wilh. Christoph. *Berkenmeijer* uit Hamburg. Schreef: Getrouwe Herder- en Wachterstem, aangaande 't van Dierensche beroep ende Heukelsche bevestiging. N. York 1728 4°.

Giliam *Bertholf*
Predikant, komt in N. Nederl. 1694 cf. brief van H. C. Murphy.

Cornelius *Blaauw*
Predikant op Oostvlieland, beroepen tot Pred. in de provincie van Pomptan, Toteiva en Ganzegat (N. Nederl.) wordt, na bekomen ontslag van zijne gemeente en de Classis van Enkhuizen, in die dienst bevestigd, den 7 Juni 1762 in de Classis van Amsterdam . cf. Boekzaal Juni 1762 p. 731.

In Jan. 1770 als Pred. te Hakkenzak en Schralenburg onverwacht overl. cf. Boekzaal Jan. 1771, p. 102.

Bleymanes
sedert 1776 Pred. te Schiettenskirchen (onder de coetus van Pennsylvaniën) nog in 1781 werkz. cf. Naamreg. der predd. 's Gravenh. (1782) 12° p. 192.

Hermannus *Blom*
Predikant, komt in N. Nederl. 1660. — Of hij dezelfde is, die in 1671 te Woubrugge kwam en in 1682 † ? cf. brief van H. C. Murphy. Nav. 1855. Bijbl. p. XXIII.

Abraham *Blu(h)mer*
Pred. te Nordhampton, onder de coetus van Pennsylvaniën sedert 1771. Te Nordhampton, Jordan, Schlosserskirch en Aegypten nog in 1781—1785. cf. Naamreg. der predd. 's Gravenh. (1782) 12° p. 192. Sedert 1780 te Witthal (onder de coetus v. Pennsylvanien). Nog in 1798 werkz.

Everhardus *Bogardus*
tot Pred. beroepen naar N. Nederl. in de classe geëxamineerd, bevestigd door den kkraad v. Amsterdam, 15 Juli 1632. cf. Protocol Amsterd. Kkraad Dl. VI, p. 327 Klachten van Lubbert Dinclaken over hem. Dl. VII, p. 124. † na 1649.

Carolus Ludovicus *Böhm*
Pred. te Lancaster, onder de coetus van Pennsylvaniën, sedert 1771.

Sedert 1771 te Kruiskerke, Abitstown, Permutien, Davidskirch en Hanover (onder de coetus van Pennsylv.) nog in 1781 werkz. cf. Naamreg. der Predd. 's Gravenh. (1782) 12° p. 192.

Henricus *Boel.*
Pred. te N. York 1716. cf. Nav. 1853, p. 359.

Herm. Lancelot *Boelen* Gerh. fil. Pred. te Schonebeek (Classis Emmen Drente) beroepen naar een der gemeenten van N. York predikt 23 Juni 1765 afscheid. cf. Boekzaal Juli 1765 p. 112. 22 Juli 1765 in de antisynod. classis van Amsterd. bevestigd als pred. op het Lang Eiland in N. York cf. ibid. Aug. 1765 p. 225. te Jamaica, Newtown en Oesterbaai op 't Lang Eiland. In 1772 emeritus. Nog in 1781 in leven te Jamaica. cf. Naamreg. der Pred. 's Gravenh. (1782) 12° p. 190. † in 1796.

(*Wordt vervolgd.*)

TAAL- EN LETTERKUNDE.

HALFVERGETEN NEDERLANDSCHE LIEDJES.

Wie ze aanvult, en eveneens wie de wijze in notenschrift brengt en zendt aan dr. G. J. Boekenoogen te Leiden of aan mij, zal een goed werk doen.

A'dam, Wijttenbachstr. 18. Dr. W. ZUIDEMA.

I.

Hoe heerlijk is 't op zee te varen,
Als Hij maar onze stuurman is;
Dan vreezen wij voor geen gevaren,
Klippen en banken, die varen wij mis. (*bis*)

Nu moeten wij ons vaderland verlaten,
En moeten scheiden van vrind en lieve meid;
Maar wat kan ons 't schreien baten?
En 't is maar voor een korte tijd. (*bis*)

II.

(*Op dezelfde wijze als I*).

. . . .

(*verscheiden verzen ontbreken*).
Maar toen Maastricht werd aangevallen,
Kwamen de soldaten in kwartier;
. . . .
Vroegen wat daarnaast was een getier. (*bis*)

De oude sprak: „Dat is mijn werken;
„Dat is een wild en koppig dier;"
De soldaten konden het anders merken,
Braken den kelder los met getier. (*bis*)
. . . .

III.

(*Evenzoo, slechts één regel bekend*).

Rozelijn was pas achttien jaren.

IV.

. . . .

Refr. En dat molentje dat draait,
En dat wimpeltje dat waait;
Ik draaide, ik wierd soldaat —
Ach lieve meisjes, 't kan geen kwaad.

Gaan wij naar de Spaansche zee,
Lieve meisjes, ga je mee?
Als ik er aan u denk, breekt mijn harretjen in twee.
En dat molentje (enz.)

V.

Aan boord, aan boord, het zeemansleven!
Wie gaat er mee? Vivat de zee!
Vivat, vivat de zee, faldra,
Wie gaat er met ons mee, faldra?
Vivat de zee!
Gaan wij weer aan boord,
Verheugd en blij zingen wij
't Is voor een korte poos (?)
Kaatje wil niet huilen,
Daar hei-je m'n beste muilen!
Kaatje wil niet huilen,
Daar hei-je m'n beugeltasch!
Daar al mijn geld in was. (*bis*)
(*vervolg ontbr.*)

VI.

Op eenen morgenstond
Trok ik de velden rond,

Door bosschen en door groen,
Waar ik mijn liefste vond.
Al langs den waterkant,
Ja, ja, langs een rivier,
Zag ik een herderinnetje } *bis.*
Die zat in pleizier.

Ik sprak : mijn herderin,
Hoe zijt gij zoo verblijd ?
Hoe kunt gij in het groen
Verslijten uwen tijd ?
Hebt gij dan geenen vrind,
Die u door liefde mint ?
„Neen, neen", zoo sprak het meisje } *bis.*
„Ik ben geen trouw gezind.

„Jager, geloof mij vrij,
„Ik blijf hier in de wei ;
„Veel liever bij mijn schapen,
„Dan komen in de lij.
(4 *regels verloren*).

Ach schoone herderin,
Denk dat van mij toch niet,
Dat ik zoo'n jonge maagd
Zou brengen in 't verdriet.
Ik heb noch geld en goed,
Kasteelen in overvloed ;
'k Zal u een juffrouw maken ; } *bis.*
Als gij mijn voldoet.
(4 *regels verloren*).

„Ik ben nog jong van jaren,
„Ik heb nog geene zin ;
„Veel liever dan te paren, } *bis.*
„Blijf ik herderin."

Vaarwel dan fiere maagd,
Ik ga weêr op de jacht ;

Door bosschen en door groen,
Als g' u maar nie beklaagt.
Wilt gij niet met mij paren,
Hebt gij nog geene zin,
Dan ga ik weêr uit jagen; } *bis.*
Vaarwel herderin.

VII.

1 Een schildwacht, die bij duistre nachten
'tKasteel van zijnen heer bewaakt,
Houdt steeds zijn meisje in zijn gedachten,
Terwijl hij naar een kusje haakt.
Een ridder, fier op 't overwinnen,
Biedt hij u zijne jonkvrouw aan;
En waarom zou ik u niet minnen? } *bis.*
De lente doet de liefde ontstaan.

2 Een vlinder vliegt op menig schoontje;
Het beekje ruischt gelijk het riet;
Het duifje kirt zijn aanminnig toontje,
Terwijl het zijne gade ziet.
Ja, dit gezicht, dat streelt mijn zinnen;
Ik voel mijn hart en boezem slaan;
En waarom zou ik u niet minnen? } *bis.*
De lente doet de liefde ontstaan.

3 Een stuurman, die zeilt langs de baren,
Het oog gevestigd op een vaste reê;
Omzweefd van duizende gevaren,
Vreest hij noch storm, noch klip, noch zee.
'tGezicht der baren streelt zijn zinnen,
Zijn oog gevestigd op een vaste reê;
En waarom zou ik u niet minnen? } *bis.*
Want zonder liefde leeft men nooit tevreê.

4 Een meisje in 't fleuren van haar jaren,
Door eenen jongling eens gevraagd,
Haakt naar het uur dat zij zal paren,

Terwijl het eenzaam leven haar mishaagt.
In eenen droom streelt zij haar zinnen,
Terwijl zij 't beeld van haren gade ziet;
En waarom zou ik u niet minnen, } *bis.*
Terwijl gijzelf de liefde mij gebiedt? }

VIII.

Drie wijfjes, Saartje, Stijntje, Trui,
Vond men laatst bij elkander;
Zij klaagden haren bittren nood,
De een zoowel als d'ander.
Zij leefden alle drie In goede harmonie;
Maar ach, zij hadden mannen,
Beminnaars van 't Schiedammer nat;
Die dronken 't zelfs bij kannen,
Zoolang er wat was in 't vat.

2 Dat viel de lieve vrouwtjes hard;
Dat bleef maar op een praatje,
Tot Saartje op een inval kwam,
En sprak: „Zij moeten het laten;
„'k Wed dat ik ras mijn man, Ook d'uwen betren kan;
„'k Zal dadlijk eens probeeren,
„En als het lukt, dan zijn wij klaar;
„En dan moet gij tracteeren;
„„Kom helpen wij malkaar!"

3 Daar kwam de bakker zwaaiend aan,
Gevolgd van menig jongen;
Hij zwaaide rechts en links op zij
Met zotte bokkesprongen.
Saar liet hem in de schuur Neêr leggen door een buur,
En riep toen d'andre vrouwen;
Zij trokken samen een doodskleed aan,
En bleven bij 't ontwaken
Als stomme beelden staan.

4 Zoodra de bakker wakker wierd,

Stond hij van angst te beven;
Hij sprak: „Waar ben ik? zeg het mij!
„Heb ik den geest gegeven?"
Hij riep: „Mijn schuld is groot! Ik bakte vaak licht
„En mengde 't deeg met zemels; (brood,
„Nu ben ik op het doodenveld!"
Riep Saar met holle woorden (?):
„Nu zijt gij in de hel!"

....

Maar Saar was lang niet dom Kocht ras een kruier om;
En sprak: „breng gauw dat paartje
Daar ginder naar glasblazerij;
Ik zal de vracht betalen
En geven een fooi er bij."
(*vervolg ontbreekt.*)

IX.

....

Want anders hij niet drinken mocht. (*bis*)
(*slot van een vers*).

....

O, wat werd ons Pietje dol!

....

Allebei zijn vlerken
Bonden zij hem vast,
Als geslacht een verken,
(*regel verloren.*)
„Vrouw, daar is je man,"
Sprak de voorste drager;
Zij verschrikt er van:
„Leg hem maar wat lager;
„Leg hem maar in 't voorhuis neer,
„En vertrek dan met je leer!" (*bis*)

X.

(*Wijze onbekend.*)

Een rijke heer al uit de steden

Kwam laatst eens met zijn rijdend tuig
Buiten de stad van Gent gereden;
Tusschen 't jeugdig groenend kruid,
Zag hij daar een schoone boerinne
Met haar koetjes in de wei,
Die vol pleizier en blij van zinnen
Zong een lied van de koele Mei.

Onder 't lommer van de boomen
Heeft hij zijn rijtuig neêrgezet;
Is bij die schoone maagd gekomen,
Alsof hij daar had vrij belet.
Sprak hij: „Mijn overschoone godinne,
„Door uw schoonheid en zoet gezang,
„Komt gij mijn jonkheid overwinnen,
„De liefde stelt mij in bedwang."

„„Mijnheer, wil maar van hier vertrekken;
„„Ik bid u, laat me in rust en vree;
„„Zijt gij genegen om te gekken,
„„Ga bij een dame in de stee."
„„Mijnheer, zoekt gij mij te bedriegen
„„De meisjes (Een meisje ?) van het platteland ?

XI.

Vrouw Venus valsch, hoe hebt gij mij bedrogen,
Hoe brengt mij in zoo een zware pijn!
De liefde was door vrouw Venus valsch bedrogen,
Ik heb gezogen al van een valsch venijn.

XII.

(*1e regel verloren*)
Trok een Franschman, Ferdinand,
Met zijn echtvriendin Rosette,
Naar een vergelegen land.
Om kolonie daar te stichten,

Trok een aantal vreemde liên (*l.* vreemden meê ?)
Telkens zag men 't anker lichten,
En men stak weldra in zee.
. . . .
Wat zijn de meisjes toch
Vol boosheid en bedrog
. . . .

Ach vergeving! riep Rosette,
Ach, vergeving voor mijn man!
Breng ons naar den ariëtte (? ?)
Spaar ons hoe het wezen kan.
Zet ons op een eiland neder
En verhoor mijn arme beê;
Nog beminde ik hem zoo teeder;
Spaar (?) o spaar (?) mij, niet in zee!
. . . .
Vertrouw alleen op God
En troost u in uw lot.

Op een eiland neergezeten,
Leest zij 't heilig Bijbelblad,
Kalm en naakt (?) was haar geweten
En de Bijbel was haar schat.

(*Vervolg ontbreekt.* Wijze ongeveer: *Letzte Rose,* maar niet geheel; opteekening wenschelijk).

XIII.

(Wijze: *Treue Liebe.*)
Vaak zit ik in den stillen nacht
En zie omhoog der sterren pracht;
En denk aan mijnen Adriaan, } *bis.*
Die dobbert op den Oceaan. }
(*vervolg ontbreekt.*)

XIV.

(*verscheiden verzen verloren*)
„Zwerft gij dan zoo alleenig voort ?

„Kent gij geen stad, geen dorp, geen oord ?
„Zweeft u dan niet meer voor den geest, } *bis.*
„Wie of uw voedster is geweest ?"

„„Mijn voedster rust sinds lang in 't graf ;
„„Het schoone beeld, dat zij mij gaf ;
„„'t Was stervend, dat zij tot mij zei : } *bis.*
„„Neem dit en draag het aan uw zij.

„„O, draag het trouw, mijn lieve kind !
„„Wellicht, dat gij uw vader vindt !""
De jongling rukt het van zijn hart ; } *bis.*
De grijsaard zinkt ter aard van smart.

En slaakt een kreet van diepen rouw :
„Uw moeder is mijn echte vrouw !
„Hoe menig slapelooze nacht } *bis.*
„Heb ik om u reeds doorgebracht !"

....

„„Zoo dank ik dan den Opperheer ; } *bis.*
„„Ik heb mijn lieve ouders weer.""
(*verscheiden verzen en 7 regels verloren.*)

Slechts zéér gebrekkig ken ik :

XVII.

Drie zonen, ja, drie frissche kindren (*bis*)

De oudste was al twintig jaar,
En wou volstrekt niet naar hen luistren.

....

De vader sprak : „ach lieve zoon
„Wilt het verdriet van ons toch mijden,
„Is dat dan nu uw ouders loon ?

....

De zoon zegt tot zijn kameraad :
„Zij liggen allen wel te rusten
(1 *regel verloren*)
„Want anders zou 'k er weer van lusten."

De koopman is vol angst en zorg,
Kruipt spoedig uit het bed, wilt hooren,
Verbergt zich onder een bedsteê
En hield zich hier alzoo verholen. (*bis*)

Men ging het lijk terstond opdelven;
(1 *regel verloren.*)
De vrouw viel aanstonds van haar zelven. (*bis*)

„O Hemel, wat hebben wij gedaan!"

(*'t Vervolg ontbreekt.* Dit lied is van beteekenis, omdat de inhoud, een omgekeerde Sint-Juliaansgeschiedenis, vrij zeker uit een ouder prozawerk is geput. Wijze: *Colijn, een brave boerenzoon.*)

XVIII.

Malbroek die vaart in oorlog,
Rom pom pom paradititom,
Malbroek die vaart in oorlog
En hij komt nooit weêrom. (*ter*)
Hij zal wel wederom komen (enz.)
Al in de Pinksterweek.

De Pinksterweek was omme (enz.)
En hij komt niet weerom.

De vrouw klom op den toren (enz.)
Zoo hoog als zij maar kon.

Maar zij kon Malbroek niet hooren (enz.)
Want hij kwam nooit weerom.
(*Vervolg ontbreekt; wijze bekend.*

XIX.

HET INDIAANSCHE BLOEMENMEISJE OF DE VERLIEFDE SLAVIN.

Vreemdeling, wilt gij mij ontvluchten,
Langs den woesten Oceaan,

Alwaar de geur der zomervruchten
U niet meer verkwikken kan ?
Of hebt gij langs de stille dreven
Mij niet eeuw'ge trouw verpand ?
En nu wilt gij mij begeven ?
Blijf bij mij in 't Moorenland !

'k Zal alles doen, 'k zal voor u slaven,
'k Zal alles doen wat gij mij gebiedt ;
Ik zal u steeds met nectar laven ;
Vreemdeling, ach verlaat mij niet.
Ik zal uw pad met rozen strooien
En palmen uit het Moorenland ;
Ik zal mijn leven voor u wagen,
Terwijl gij wandlen gaat langs 't strand.

Ween zoo niet, gij teeder knaapje,
Gij zijt voor het leed te teêr ;
O schenk uw vader slechts een lachje,
Want gij ziet hem nimmer meer.
Ach, hoe kan het moglijk wezen,
Dat een vader zijn zoon niet mint ?
Zie de tranen, zie ze vloeien,
Van een moeder met haar kind !

Maar 'k zie reeds de zeilen zwellen,
Terwijl ik dolen ga langs 't strand ;
Ik hoor u reeds de dagen tellen,
Die u voeren naar 't vaderland.
Vlied dan heen, door niets bewogen ;
Eenmaal aan Europa's strand
Zucht gij, wie gij hebt trouw gezworen,
Zij stierf uit smart in 't Moorenland.

(Deze woorden zijn volledig. Ik voeg ze evenwel hierbij, omdat ze verdienen *beter* bewaard te worden, dan in de verknoeiing, die in „de Overtoomsche marktschipper" staat ; en omdat allicht deze of gene lezer beter dan ik de schoone wijze kan opteekenen).

XX.

Vaarwel bruintje schoon, de vreugd van mijn leven,
Wiens deugden staan op uw wangen geschreven.
Wij moeten gaan varen, ons scheepje ligt reê; } *bis.*
Vaarwel zoete zusje, wij gaan naar de zee! }

(*vers 2 verloren*).

Daar ging nu mijn Kloris, vol moed met zijn vrinden;
De zeilen zijn klaar om het anker te winden.
Waai op, Oostewindje, doch waai niet te fel! } *bis.*
Hij zwaait met zijn hoedje voor 't laatste vaarwel! }

......................bij nachten, bij dagen;
En ziet zij een zeeman, dan hoort men haar vragen:
„Zeg vrindje, wat dunkt je, komt Kloris haast weer?"
En zegt hij van neen, ja, dan vraagt zij niet meer.

....
....
Haar hoedje voltooid, waar alles op staat } *bis.*
Terwijl zij verheugd naar haar Kloris toe gaat. }

(Blijkbaar zeer verminkt; het stond letterlijk zoo op een vliegend blaadje. De zangers (40 jaar geleden) verminkten 't nog erger).

XXI.

Napoleon, waar zijt gij gebleven?
 Napoleon, waar is uwen tijd?
Eertijds waart gij Keizer van Rome,
 Daar gij op een eiland nu zijt.

Waar zijn alle mijn brave soldaten?
 Waar's Maria Louisa, waar mijn kind?
Zij hebben mij alle verlaten,
 Nu ik m' op een eiland bevind.

XXII.

Grobbendonk zat op den toren komt als aanduiding eener wijze voor in *De Singende Swaen*, dr. v. 1728, blz. 353. Blijkens dien aanhef moet het een lied zijn op de bevrijding van 's Hertogenbosch in 1629. Wie kan het in zijn geheel opgeven? of zeggen, waar het te vinden is?

XXIII.

Wat staan die boeren weêr te loeren!
De schippers komen aan den wal;
Het zijn en blijven toch maar boeren!
Het zeemansvolk komt overal.
Kom boertje kom, een reisje meê! } *bis.*
Geen beter leven als varen op zee! }

Wat wilt gij zeeman van de baren?
Ik hou veel meer van 't vaste land,
Dan zwerven op die woeste baren;
Ik hou veel meer van de boerenstand.
Hartjé (Adieu) dan, zeeman, vaar in vreê; } *bis.*
Heb goeie reis, ik ga d'er niet meê. }

Wat hebben de schippers niet te vreezen!
Storm en onweêr en duistere nacht;
Maar de boer staat op den akker,
Waar hij tot aan den avond wacht.
De landman slaapt altijd gerust, } *bis.*
Als hij in vrede zijn vrouwtje kust. }

XXIV.

Heksenlied. — Poot aan poot, de duivel is dood.

Dit wordt ergens (niet bij v. d. Bergh, Ned. myth., of Scheltema, Heksenproc.) opgegeven als heksenlied; wie kan zeggen, waar?

XXV.

Weerbaarheidslied. Ruim 30 jaar geleden heb ik er een gehoord met refrein:

Wij zijn weerb're mannen,

Weerb're mannen, weerb're mannen,
Wij zijn mannen van de Weerbaarheid.

Wie verschaft mij 't geheel ? en wie de muziek ? of opgave waar en wanneer 't is uitgegeven ?

XXVI.

Zwemvereenigingslied. (Wijze : *Der kleine Postillon*).

Tot zwemmen zijn wij klaar ;
Is maar de zomer daar,
Dan zwemmen wij vereend
Zoo vroolijk als een eend (!)
Zien wij een drenkeling,
Bij ons geen aarzeling
Tot redding van den mensch ;
Een goed gymnast, een flinke klant....

(*Vervolg ontbreekt.* Wie levert het ?)

XXVII.

(Wijze : *Wir hatten gebauet*).

Den beker geheven,
Gevuld tot den rand,
Om nieuwen moed te geven
Aan 't zuchtend Nederland.

(een nieuwe moed, die uit den beker moet komen, is zeker voor ons de ware niet. *Vers 2 ontbreekt ;* 3 luidt :)

Neem, God ! in uw hoede
Dat dierbare strand,
Waar Alva's ijz'ren roede
Den geest der vrijheid bant.

(die tegenw. tijd doet herkomst vermoeden uit een tooneelstuk in Alva's tijd spelend.)

XXVIII.

O Vader, Zoon en Heil'ge Geest !
Drieëenig weldoend God !

Die Neêrlands God steeds zijt geweest,
Schenk ons dat zalig lot!

(Dit is het slot van een lied, op verscheiden Christelijke scholen gezongen bij 't Oranjefeest van 1863; wijze: Wien Neerl. bloed).

Dr. W. ZUIDEMA.

Nog een volkslied (XLII, 158). — Voor eenigen tijd vond ik in „de Navorscher," Jaarg. 1892, pag. 243, een lied van Van Lennep, medegedeeld door den heer Aarsen. Ik heb datzelfde lied in mijn kindsheid van mijn moeder geleerd, en ben daardoor in de gelegenheid u mede te deelen, dat de afdruk in De Navorscher niet volledig is. Er ontbreekt één couplet tusschen coupl. 1 en 2, luidende:

Is 't u bekend, hoe 't heldenvolk van Romen,
Wiens macht weleer de wereld overwon,
Op Batoos erf zijn legers saâm deed komen,
Maar Batoos erf niet overheerschen kon?
Hoe slechts den naam der oorlogshafte Friezen
Den woesten Noor naar d'overkant verjoeg,
De Deensche vloot een andre ree deed kiezen
En 't Frankisch heer met bange siddring sloeg?

Verder levert mijn lezing (P) met die van den Heer Aarsen (A) de volgende varianten op:

Coupl. 1 vs. 4 (A) te allen tijd (P) ten allen tijd,

Hier verdient mijne lezing stellig de voorkeur. Van Lennep was zeer zorgvuldig in 't vermijden van den hiatus.

vs. 5 (A) Herinnert ge u. (P) Is 't u bekend.

vs. 7. (A) Lier. (P.) lied.

Coupl. 3 (A. 2) vs. 2 (A) voor 't Vlaamsche geweld (P) voor de overmacht.

vs. 4 (A) Vreemd gespuis. (P) Vlaamsch gespuis.

vs. 5 (A) plundring (P) plondring.

vs. 6 (A) onzinnige (P) dolzinnig.

vs. 7 (A) onverzienst. (P) onvoorzienst.

Coupl. 4 (A 3) vs. 6 (A) streed (P) stond.

Coupl. 5 (A 4) vs. 2 (A) verweerd, (P) verneerd.

Het lied is in 1831 in den Amsterdamschen stadsschouwburg gezongen door den toen beroemden tenorzanger W. P. de Chavonnes

Vrugt, en moet een onbeschrijfelijken indruk gemaakt hebben. Zoo men wellicht eenig belang stelt in de melodie, dan kan ik u die ook mededeelen. P. PET.

Onbekend dichtstuk. — Wie is de dichter, en hoe luidt de titel van het dichtstuk, dat begint als volgt :

Begin van het rijmstuk :
Daar klinkt een lied uit 't woest geklots der golven,
Een hymne uit 't ruischen van den oceaan,
Een lied, dat sprak door alle eeuwen henen,
Van eeuwig komen en van eeuwig gaan.
Dat lied klinkt uit de zee ons tegen,
Wanneer zij zacht de schoone stranden kust, enz. enz.

Velp. YBE YBES.

Nederl. spreekwijze (LVI, 45). — Bij Homerus komt de uitdrukking voor, dat het woord ontsnapt aan den wal der tanden.

En op grond daarvan en omdat het vlaamsch (gelukkig) minder afgesleten is dan het noord-nederlandsch, houd ik de uitdrukking „zijn mond voor de tanden houden" niet voor een uitvinding van den bedoelden schrijver, maar inderdaad voor den oorspronkelijken vorm van „zijn mond houden." Mr. H.

BOEKBESPREKING.

Nieuwe bijdragen tot kennis van de geschiedenis en het wezen van het Lutheranisme in de Nederlanden. 1e deel. Door Dr. J. W. Pont, kerkel. Hoogl. en Predikant bij de Herst. Evang. Luth. Gemeente te Amsterdam. 1)

Dit deel is bestemd te zijn het eerste eener serie van bijdragen tot de kennis van het Lutheranisme en van zijne geschiedenis en geestelijke stroomingen in ons vaderland. Het bevat twee bijdragen: Geschiedenis der Schiedamsche Luthersche gemeente (1757—1907) en: De belijdenis van de Luthersche gemeente te Antwerpen over de erfzonde, 1579.

De Luthersche gemeente te Schiedam behoort tot de jongeren in het kerkverband. Eerst den 8 Mei 1757 werd zij gesticht. In de eerste jaren had zij voortdurend met geldgebrek en kerkeraadsgeschillen te kampen. De schrijver deelt daarvan merkwaardige staaltjes mede. Met het herstel van Nederlands onafhankelijkheid brak ten slotte voor de gemeente een onafgebroken tijdperk van vrede en vooruitgang aan.

Kleiner van omvang, doch belangrijker van inhoud is de tweede bijdrage betreffende de Antwerpsche belijdenis over het leerstuk der erfzonde in 1579, naar aanleiding waarvan er diepgaande geschillen gerezen waren in den boezem der Luthersche gemeente, welke voor haren bloei zeer noodlottig waren. De schrijver heeft blijkbaar geene moeite ontzien, noch onderzoek gespaard, om dezen strijd in al zijne phasen te schilderen, en moest noodzakelijk daartoe zich verdiepen in het ontstaan en de ontwikkeling der Hervorming te Antwerpen, waarbij de Calvinisten en de Lutherschen soms naast, doch veelal tegenover elkander stonden.

Innerlijk door twisten verscheurd, en naar buiten kampende met de „Calvinisten en de Papisten" heeft de Antwerpensche kerk zich niet tot grooten bloei kunnen ontwikkelen. In 1585, bij de overgaaf

1) Schiedam, H. A. M. Roelants 1907. VII en 173 blz. 8°.

der stad aan Parma, daalde zij af tot een kleine gemeente onder het kruis.

Beide stukken zijn resultaten van ijverig en grondig archiefonderzoek en kenmerken zich door het mededeelen van allerlei bijzonderheden betreffende den Lutherschen kerkdienst, die verdienen voor vergetelheid bewaard te blijven. Het door ons besproken deel bevat zeer veel wetenswaardigs aangaande het godsdienstig leven in vroegere tijden en doet ons wenschen, dat de getoonde belangstelling van koopers en lezers den schrijver het antwoord moge geven dat hij in zijn „woord vooraf" te gemoet ziet. RED.

Nieuws uit oude boeken. Door F. Bezemer Sr. 1) Met platen, portretten en facsimile's.

„Hier is een schat vergaerd uit zeer veel oude boeken".

Deze eerste regel van het dichterlijke motto, dat de schrijver aan zijn boek liet voorafgaan, geeft al terstond een denkbeeld van den inhoud zijner pennevrucht. Wij hebben hier te doen met een bundeltje korte opstellen over boeken en boekjes, die over het geheel met een lantaarntje op de boekenmarkt zijn te zoeken, of andere, die hun vergeten hoekje uit de boekenkast sinds 40 jaren niet hebben verlaten. Zoo behandelt hij achtereenvolgens : *Martinet, Aardrijks- en geschiedkundige beschrijving der 17 Provinciën* ; *F. Baltensz., Gulden Kleinoodt* ; *A. v. de Venne, Sinnevonck op den Hollandschen turf ; Jan Luyken, Stichtelijke veerzen* ; *Godewyck's Wittebroodskinderen ; Koerbach's Bloemhof van allerley lieflijckheyd ; Van der Linden's Oera Lindabok ; Joachim's Polsbroekerwoud Reisontmoetingen ; Geel's proza en Simons' Poëzie ; Helmers' Hollandsche natie* en meer andere werken, die door vorm, door inhoud of plaatjes de opmerkzaamheid des schrijvers tot zich trokken. De heer Bezemer weet heel wat aardigs van de door hem besproken boeken te vertellen en doet dat op onderhoudende wijze. Hier vindt men bibliographie, in den aantrekkelijksten vorm, meer den inhoud dan het uiterlijk der boeken betreffende, terwijl de boekversiering soms door een vreemdsoortigen titel, een portret, een prentje of een autograaf vertegenwoordigd en verduidelijkt wordt. Wij hebben ons met de lectuur van het bundeltje zeer geamuseerd, en twijfelen

1) Meindert Boogaerdt Jr. Rotterdam (1907) IV, 302 en II blz. post 8°.

geenszins of ook anderen, wanneer zij het doorbladeren, zullen bewogen worden tot nadere kennismaking. RED.

Het Krijgsgeschiedkundig Archief en „de Waarheid" betreffende Beeringen. 5 Aug. 1831. Door F. de Bas. 1)

Kolonel de Bas protesteert in bovenstaand strijdschrift tegen de voorstelling van Jhr. J. C. C. den Beer Poortugael, alsof het vermeesteren van Beeringen op 5 Augustus 1831 zou zijn geschied door 100 vrijwillige Jagers, Leidsche studenten, zonder medewerking van anderen, een wapenfeit, dat wegens den geringen wederstand, door de Belgen geboden, op zich zelf van heel weinig belang geweest is. De hier gerezen polemiek zou dan ook niet zulk een omvang verkregen hebben, indien niet de goede naam van het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf, dat door den heer De Bas wordt bestuurd, in het geding ware gemengd, en deze terecht meende den ongemotiveerden aanval van Jhr. den Beer Poortugael te moeten afslaan. Op ons maakt de lezing van het geschrift den indruk, dat de tegenpartij in beide opzichten het pleit verloren heeft. RED.

1) Firma J. Wedding, Harderwijk, 79 blz. gr. 8°. Met 1 kaartje.

GESCHIEDENIS.

De dood van Maarschalk Ney (LVII 31). — De eenige, met wien de ongelukkige Ney op goeden voet stond was de Hertog van Tarente, Macdonald [1]). In zijn „Souvenirs" deelt Macdonald mede wat hij uit den mond van de „maréschale Ney" mocht vernemen na de terechtstelling van haar echtgenoot. Hij zegt dan : Ney had zijn gevangenneming kunnen ontkomen, indien hij dadelijk gebruik had gemaakt van de paspoorten, welke zijn vrouw van de opperbevelhebbers der geallieërde legers had verkregen. Zij smeekte haar echtgenoot op de knieën, om toch geen tijd te verliezen met te vluchten, waarop zij koel ten antwoord kreeg : „Il vous tarde madame, d'être débarassée de moi !"

Toen Lodewijk XVIII wederom met behulp van vreemde bajonetten op den troon gestegen was, werd Ney in het verbanningsbevel van den 14den Juli 1815 begrepen. Toen was het te laat. Ney ontkwam eenigen tijd aan de vervolging, die tegen hem ingesteld was, maar werd in zijn schuilplaats te Auvergne ontdekt. In October werd hij daar aangehouden, naar Parijs gevoerd en in de Conciergerie gevangen gezet. Op den 9den der volgende maand voor een krijgsraad gebracht zijnde, die zich onbevoegd verklaarde om hem te vonnissen, werd hij naar de Kamer der pairs verwezen. Van deze Kamer was geen toegefelijkheid te verwachten. Het was dan ook geen kleinigheid, nadat Ney eerst der koninklijke familie de verzekering had gegeven, Napoleon als een wild dier in een ijzeren kooi naar Parijs te zullen overbrengen, dat hij bij het terugzien van den keizer met zijn geheele legerkorps naar hem overliep. [2]) De beschuldiging werd door den procureur-generaal met uiterste verbittering volgehouden, en in weerwil der pogingen van zijn welsprekende verdedigers werd den 6den December het doodvonnis over den maarschalk uitgesproken. Met een heldhaftige gelatenheid hoorde hij de uitspraak van zijn vonnis aan en zag de dood evenzoo onbeschroomd in het gezicht als hij zulks in menigen veldslag gedaan had. In zijn laatste oogen-

---

[1]) Mémoires du général Baron de Dedem de Gelder.
[2]) Mémoires de la duchesse d'Abrantès, tome XVIII.

blikken werd hij door den priester van St. Sulpice bijgestaan en verried niet de minste zwakheid. Aan het einde van den tuin van het Luxembourg, tot gerechtplaats bestemd, gekomen, bedankte de rampzalige maarschalk den priester voor zijn liefdadige hulp. Het had hem verlicht, dat hij niet op het schavot, maar door het militair salvo zou sterven. Nauwelijks had hij het bepaalde punt bereikt of hij plaatste zich voor het executie-peloton, legde de rechterhand op de borst, wierp zijn hoed van zich en riep uit: „Leve Frankrijk! Richt op het hart, kameraden." Dit geschiedde in den morgen van den 7den December 1815 te negen uur. Aldus stierf in den ouderdom van 46 jaren deze krijgsoverste, die zich door zijn zeldzamen moed den bijnaam van „le brave des braves" verworven had. [1])

Van zijne executie vindt men een afbeelding met tekst in den Album van Dayot over het eerste Keizerrijk.

Voorts wordt dit drama beschreven in de (weinig betrouwbare) Mémoires d'une centemporaine par Ida Saint-Elme, eene Hollandsche geëxalteerde, excentrieke avonturierster, die eerst de maîtresse van den generaal Moreau en daarna langen tijd van Ney is geweest. Haar bijnaam was: „la Veuve de la Grande Armée".

Vrijenban bij Delft. C. F. GIJSBERTI HODENPIJL.

Margaretha van Mechelen (XLII 278). — Zie ook Nav. IV 230, VIII 80, XIII 143 en de Gids 1879 bl. 242. De Ned. Heraut VII 121.

In verband met de sedert jaren als opgelost te beschouwen kwestie van de verwarring van de bijzit van Prins Maurits met de vrouw van Philips van Steelandt, zijn de volgende vondsten niet van belang ontbloot:

Gemeentearchief Delft, Kerkel. Huwelijksreg.
Den 9en Martij 1597.
Jonker Philips van Steelandt Jonckghe(sell).
Edele Margareta van Mechelen Jongedr.

Archief Ned. Herv. gem. Delft in een fragment doopregister (1590 tot 1602)
25 Mrt. 1598. v(ader) Philips van Steelandt.
K(ind) Philips.

---

[1]) **Zie voor meerdere bijzonderheden: J. H. Engelbregt, Levensschetsen der voornaamste veldheeren en legerhoofden.**

get(uigen) Heer van Oyenbrugge wten naem van den Grave van Hohenlo : M(yn) E.(dele) vrouwe van Nieuwenaer : D(e) vrouwe van Oyenbrugge wten naem van Princesse van Arenberch. Pauwels van Mechelen [1]) en J(offer) Anna van Roijen, wed. van wijlandt (= wijlen) van (?) Marcus van Steelandt.

Dat deze Philips hoogstwaarschijnlijk dezelfde is, als de bij den dood van zijnen vader genoemde, vermoed ik daarom, 1°. omdat Philips in tegenstelling met de bewering van den heer J. G. Frederiks in de Gids (wel laatst genoemd, maar) NIET *uitdrukkelijk* de jongste geheeten" wordt in de vermelding van de „Erfscheiding der goederen van Philips van Steelandt, heer van Grijsenoort, drossaard van Buren, tusschen zijn kinderen Willem van Steeland, Anna Maria van Steeland, echtgenoote van David Marlot en Philips van Steeland, heer van Grijsenoort, drossaerd van Buren. 1624 Jan 10." (waarvan afschrift op den huize Hardenbroek, zie Kronijk Hist. Genootschap 1852 blz. 300). 2°. omdat als opvolger van den vader, èn als drossaard van Buren, èn als heer van (de grafsteen van den vader geeft *in*) Grysoirt, eerder de oudste, dan een jongere in aanmerking zal zijn gekomen, en vooralsnog niet een reden bekend is, waarom Willem in die opvolgingen voorbijgegaan zou zijn.

D. D. W. v. D.

Schimpdicht (LVII, 31). — Dit ziet blijkbaar op de woelingen der patriotten te Zutphen 1785—1787 (v. d. Aa, Aardrijksk. Woordenboek, art. Zutphen) en werpt een belangrijk licht over hun eigenlijken ondergrond. De Engelist is stellig Engelbertus Crookceus; Frans misschien de Franschman, van wien immers reeds toen de patriotten alle heil verwachtten. Opheldering der verdere toespelingen zou men moeten zoeken in de pamflettenliteratuur van dien tijd. De bekende catalogi geven echter geen licht; trouwens de meeste reiken zoo ver niet. DR. W. Z.

Visioen van Gustaaf III (LVII, 32). — Ik heb hiervan twee lezingen gezien — vele jaren geleden. — In beide was het een visioen van Karel XII, met de voorspelling, dat het onder den vijfden heerscher na hem (d.i. Gustaaf III) in vervulling zou gaan. Ook beriepen

[1]) Misschien oom van de moeder, genoemd naar zijn grootvader P. v. Mechelen × Anna v. Bruheze

beide zich op een notariëele acte, die terstond na 't gebeurde op Karel's last zou opgemaakt zijn en in het Zweedsch Rijksarchief berusten. Dat deze, zoo zij bestaat, valsch moet zijn, springt in 't oog. Alex. Dumas vermeldt in zijn *Mille et un fantômes* dit gezicht van Karel XII als een algemeen bekende zaak, wat natuurlijk op zijn best slechts bewijst, dat het verhaal ± 1850 in Parijsche letterkundige kringen bekend was. De Grande Encyclopédie, artt. Charles XII en Gustaaf III, zegt er echter niets van.

Dr. W. Z.

Verwonding van Franz Blücher. — Ik ben in 't bezit van eenige brieven van den veldmaarschalk Gerhard Lebrecht Blücher, van de jaren 1815—19 aan mijn grootvader geschreven, die een zwager was van Blücher's zoon Franz, daar deze gehuwd was met Gerhardina Grosse, zuster mijner grootmoeder.

In den brief van 13 Nov. 1815, uit Namen verzonden, wordt gemeld, dat hij nog op 't laatst in Parijs het ongeluk had met zijn paard neer te storten en den rechter schouder erg te bezeeren, maar dat het nu toch zoo goed gaat, dat na eenige rust spoedige herstelling te verwachten is. Verder schrijft Blücher daarin, dat hij van zijn zoon Franz zeer bevredigende berichten ontving, zoodat hij met zekerheid op zijne algeheele herstelling kan rekenen.

Nu vertelde mijn vader mij indertijd, dat Franz als kavallerie-officier in een gevecht een sabelhouw op het hoofd had gekregen, waardoor hij nog langen tijd na de genezing versuft was gebleven. Bij welke gelegenheid die verwonding werd bekomen, is mij echter onbekend. Weet soms iemand mij daaromtrent in te lichten?

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

HET GESLACHT RIPPERBANT. [1])

Den naem van dese Familie wort van olts geschreven RIPPERBANT dogh doer abuis en doer onkennisse vint men op verscheidene plaetsen geschreven en gegraveert : Ryperbant of Riperbant.

Dese Familie heeft in 't wapen-schilt, drij rode en drij sijlvere spitse Geeren d'een door d'ander tegens malkander inschietende, waermede het gehele schildt bekleet is ; de bovenste spitse Geer is roet, de 2e is wit of van sijlver, aldus alle ses dan roet dan sijlver na malkanderen volgen ; heeft oeck mede ut den openen helm een vronge, daerop een rode opstaande mutse, onder met een sijlveren of witten omslag, in desen omslagh beider sijde van dij mutse een opstaande pluim, d'een roet en d'ander wit of sijlver.

Is hier te weten dat ut dese voerseide Familie Ripperbant, voerende aldus het wapen, als hier voer beschreven staet, een jonger soon voer onbedenkelike tijden en voer enige hondert jaeren in vreemde landen verreist en so als wedersijts van beide so als sij twederlei dit wapen voeren, dogh sonder veranderinghe van naem, gesegt wort, in italien jonck komende sin verblijf aldaer lange tijd gehad heeft, en aldaer of doer gebrek van kennisse of met vrijwilligh voernemen : gelijck in voertijden meermael en meesten dij jongere soonen in d'Familie haer aengeboren vaederlick wapen geheel of ten deele plagten te veranderen uit eigene motiven of wel door toedoen van Lantsheeren, Koningen of Princen : hij oeck sin vaderlick aengeboren wapen verandert heeft in manire gelyck als op 't volgende blat bij getekent staet, te weeten, hij in plaets van dij rode en sijlvere spitse geeren d'een door d'andere schietende aengenomen heeft een swarten spar, daer boven aen ieder sijtt van dij spar een swarten bant of rinck en ondertusschen dij spar een swarten rinck in een golt veld, boven het helm ut een vronge sigh reserverende het olt vaderlicke helmteeken te weten dij hooge mutse met dij twee pluimen, dogh met,

[1]) Naar verschillende onuitgegeven oude documenten en familiepapieren die ondergeteekende verzamelde en die hier letterlijk worden weergeven. De namen der schrijvers konden wij niet achterhalen.

veranderinge van couleur, roet in swart en wit in geel of sijlver in golt volgens dij conleure in 't wapenschilt, aldus hij een swarte mutse met gelen of golden omslaghouder en beider sijden een pluim, een van golt en d'ander hoogh opstaende op het helm van sin nieuw wapenschilt heeft geset en sine nakomelingen to heeden observeren en alsnogh onderholden.

De Familie Ripperbant in dij Provintien en Landen van Cleve, Gelderlant, Graefschap Zutphen, Overijssel en andere benabuerde lantschappen voer onerdenckelicke tijden herwarts voer een adelick Familie gehalden en erkent is oeck met adelicke Familien van olts en nog heeden gealieert en parenteert, gelyck in olde en nieuwe authentieke chartres, hantvesten en monumenten, oock in dij archive tot Cleef en elders te sihen is.

Bevint zigh den naem en Familie Ripperbant in het Ridderboek of aentikenisse der Banneerheeren, Ridderschap en edele des Furstendoms Gelre en Graefschap Zutphen, sowel bij den afscheit den 17den May 1555 op den Landagh van den Amptluiden tot Niimegen genomen, overgegeven als dergenen die daer en boven in den Ridderboeck in der cancelien van Gelderlant bevonden, unt nogh zedert aengevangh derselver Amptluiden unt sunst aengeteikent sin.

Onder die Ridderschap in Veluwen, quartier van Arnhem sin aengeteikent bij Willem van Scherpenseel Landdrost in Veluwen den 24 May 1555. *Wilhelm van Scherpenzeel*, landdrost in Veluwen — *Joseph van Arnhem* — *Philips van Varick* — *Johan van Boecop* — *Carel van Steenbergen* — *Sweder van Appelthoern* — *Henrick Bentinck Reinier van Appelthoern* — *Otto van Deelen* — *Willem van Boickolt*, Drost van Wageningen — *Hendrick Bentinck* Rigter tot Arnhem en Velouwenzoom — *Francois van Haerst* — *Johan van der Stell* — DIDERICH VAN RIPPERBANT — *Johan Florissen van Haesoordt* — *Rijckquin* en *Henrick van Essen.*

Item onder diegenen, welcke in het Appelationsgericht in Velouwen verschreven sin, geweest anno 15.. .

Willem van Scherpenzeel — *Conraet van Meckeren* — ...... *Heer van Keppel en Voirst* — *Antonius heer toe Middagten* — *Joseph van Ahrnem* — *Carel van Gelder*, d'jonge — *Johan van der Stel*, de olde — *Johan van der Stel cousins soon* — *Johan toe Boecop* — *Winand van Beelen* — *Johan Staefoordt* — *Albert van Beelen* — *Willem van Bentinck, Sanders soon* — *Elbert van Voorst* — *Willem van Haeften, Ot-*

tens soon — Henrick van Essen — Willem van Haeste — Henrick van Keppel — Willem Markolt — Henrick van Issendoorn a Blois — Johan Bentinck Rentmr — *Riguijn van Essen*, Dijkgraeve, — *Carel van Steenbergen — Sweer van Appeltheern — Evert van Mekeren — Frederick van Suijlen*, absent — *Gijsbert ten Hove — Cornelis van Rijmsdick — Frederick de Ruyter — Henrick van der Lauwick — Aent toe Boecop*, Absens — *Willem van Broickhuisen — Joost van Bronckhorst* — DERRICK RIPPERBANT — *Frans van Haerst — Henrick Bentinck — Hermen van Mekeren — Daem van Heerde — Otto van den Zandt* Drost tot Harderwijck — *Gerrit van Mekeren — Cornelis Mom — Willem van Doornick — Willem van Heerde.*

Wij kunnen niet voorbijgaan hetgene E. Wassenberg Embricensis in sua Embricensi descriptione lib. 3 pag. 231 tot roem en lof van dese olt adelick Familie schrieft, met dese woorden

Inter Familias ut antiquissimas et nobilissimas huius urbis Ripperbantianam esse nullus reor Embricensium inficiari ausit, cum neminem nostrarum antiquitatum aliquatenus scientem latere possit hanc eandem una cum Heswiniis, cum Hobomannis et Schwalvenburgicis van den steen, plerumque Amptmannorum iudicum, consulum et scabinorum subsellia laudabiliter implissa ac fere sago, gladio, natam, vix unquam, pallium ettogam nisi magistratus gratia sumpisse vel induisse. Genorositas innata tamen lubens meritoque misericordiam in consortium admisit; hac pietate reliquis praeivit et domos quatuor solatio tenuiorum xenodochio post, ut dixi, Gerontocomio contiguas coniunxit : quisnam vero et quo tempore ea ex familia fundator et dotator fuerit, ipsos etiam Ripperbantios : quod et ipsum antiquitatum sapit, latet, ipsarum tamen aedicularum lateres coaevi xendochio, nunc Gerontocomio videntur, quodanno a partu virginis millesimo trecentesimo sexagesimo et quarto structum diximus. Quisquis vero fundator et liberalissimus dotator fuerit, ille sane, si non numero, multum tamen exemplo profuit. Paulatim enim plures alii, ut fieri solet nonnunquam et hic factum, secuti sunt, quorum pietatum ordine secundum senium, at consuevimus prosequamur, ubi prius tamen hoc retulerinus, Provisorem esse Theodorum Ripperbant, tamquam familiae suae caput, quo suum ante matrimonium cum Nobilissima Margaretha van Dorth, Embricensis, iuventutis Princeps trecentorum facile adolescentum selectissimae cohorti ductor praefuit.

Wij sullen hier in volgende bladeren enige deductie maken in dese

familie, van dij gene en in de linie, welke dij 3 rode en 3 sijlvere spitsen Geeren tegen malkander inschietende in haar wapenschilt hebben voer soveel men voereerst in enige onderhebbende chartres, hilixforwarden, Magescheiden, versegelde briven en gerigtlicke acte, protocollen, oock in Grafschriften en monumenten dieselve heeft kunnen opvinden, mitsgaders hare Naneven en wapenen der angehilickte geslagten en enige derselven angebore quartiren.

RIPPERBANT-ZALLANT.

BEERNT VAN RIPPERBANT troude juffer *Margaretha van Zallandt*, waermede hij behilickte, neffens andere goeren dat Goeth toe waverloe in den kerspel van Diedam gelegen. Anno 1333 is BEERNT RIPPERBANT van Otto, *Graeff tot Cleef* beleent worden met dat voers. Goeth toe waverloe in Diedam gelegen ; oeck sine Nakomelinge successive met dit voers. Goeth beleent sin tot dese nu nog levende inclus d'Heer DIDERICK RIPPERBANT, Drost van die vrij heerlickheeden Boxmeer, Haaps ....

1373. AERNT RIPPERBANT wort vermelt in een versegelden koopbrief Anno 1373, alwaer hij gekoft heeft van *Henrick Mome Hertwighers Sone*, die helfte van sin teende op Schockenweerde met d' helfte van den smalen theende hooge en zijde met sine toebehoeringe.

DIEDERIGH RIPPERBANT, Broeder van AERNT RIPPERBANT voers :

Anno 1391 heeft heer *Herman van Ghemen* heer toe Anholt, vrouwe *Herberigh van Aenholt* joncker *Gijsbert van Batenborgh* verkoft aen AERNT RIPPERBANT in behoef DIDERIGH RIPPERBANTS sins Broeder haeren teenden gelegen op Schockenweerde, groten theende en klenen teende hoogh en sijde, met all der teende toebehoer als die gelegen is. En voer Een edel Eigen Erve — daer boven nogh een teent oeck gelegen op Schockenweerde, groten theende en kleenen theenden mit allen sinen toebehoeren, en is dese theent een tinsguet van den Eerweerdigen manne den Doempraest tot Utregt.

Anno 1384 is voers. AERNT RIPPERBANT Rigter toe Huetem een gerigtlike verkopinge geschiet. En sin segel aen den koopbrief gehangen.

Anno 1391 heeft *Margarite van Batenborch* met joncker *Gijsbert van Batenborch* haren momber gerigtlike cessie gedaen aan DIDERICK RIPPERBANT van hare theenden Groot Ende Klein op Schockenweert, welcke theende en erve Een Edel Eighen is. Ende oeck

dij ander teent, welcke Een Thijnsgoet is van den Dompraest toe Utregt.

item anno 1394. Een versegelden brief van Herman van *Ghemen heer tot Aenholt*, Ridder, *Erborgs*(?) sin wettige bedghenote aen DIDERICH RIPPERBANT wegen dij tienden op Schockenweerde.

Anno 1380. Een versegelden brief van *Willem van der Horst* Derricks soon, waer in hij schuldigh bekent te sin aen Derrich Ripperbant 14 olde schilden.

AERNT RIPPERBANT voers. heeft aen sigh gehandelt en gekoft van der dunck op Schockenweert gelegen. Vide dij versegelde brieven de ao 1414.

AERNT RIPPERBANT heeft nogh geleeft ao 1417 Vide gesegelde brief van *Gijsbert* heer toe Batenburg En toe Anholt.

Ao. 1388. AERNT en DIEDERICK RIPPERBANT worden gemelt neffens *Johan van der Hoevelwijck, Steven Sniepert*, *Herman Weijdegans, Henrick Hoenreman* in Een pergementen brief ao 1388.

Ao 1410. BEERNT RIPPERBANT.

Anno 1410 heeft BEERNT RIPPERBANT gerigtlick verkoft aan *Gerhvigh van Vladeren* vifte half malder saetlants in d' Helter gelegen. Vide desen koopbrief. Item ao 1436 wort BEERNT RIPPERBANT genoemt in Een koopbrief.

Ao 1415. GHIJSBERT RIPPERBANT, Rigter toe Huetem. Vide een versigelden brief van Eene Gerigtlicke acte da ao 1415.

Anno 1443 in een versegelden brief wordt vermelt, dat GHIJSBERT RIPPERBANT'S vrou En kinderen Een vierde part hebben aen dat hertouge slagh, welcke 4de part of stuck Erve te wesen plagh. AERNT RIPPERBANT. Vide desen brief.

N. B. ut desen laesten brief solte vermoeden sin of GHIJSBERT RIPPERBANT Een soon van AERNT RIPPERBANT weere geweest, of viligt so Aernt ongetrout gestorven, of sonder kinders, dat hij als oom den Gijsbert voers. heeft nagelaten.

1427. Heer REINERUS RIPPERBANT canonicus ad S. Martin binne Embrick is gestorven anno 1427, den lesten Febr. — hij hadde dese canonicaet gekregen na doode van Heer Canonicus *Gosavinus Hasken*, welke gestorven waer.ao 1410 den 9den Febr.

RIPPERBANT-VOORST.

Ao 1434. Heer DERRICK VAN RIPPERBANT trouwde juffer *Aleid van Voorst*, weduwe van Erens van der Wilten.

vide hier van dij hilixvoorwaarden datiert anno 1434 den negsten Dinsdagh van S. Remigiusdagh des heiligen Bisschop.

DERRICK RIPPERBANT voers. is oeck beleent geweest met dat hier boven benoemde goet toe Waverloe in Diedam gelegen, van Hertogh Adolph van Cleve.

DERRICK RIPPERBANT wordt vermelt in een versegelden brief de anno 1429, meldende van 336 rs. gulden tusschen Derrick voers. en *Derrick Steenhuis* en *Jutte sin Echtewijff* vide desen brief.

item DERRICK RIPPERBANT wordt vermelt in een brief anno 1431 waarin *Derrick van den Steenhuis* aan hun verkoopt een derde deel van twee malder saetlant.

item DERRICK RIPPERBANT wort vermelt in een brief anno 1432, waer in *Derrick van den Steenhuis* aen hem verkoopt een derdendeel voer eenen halven Rijnssen gulden.

RIPPERBANT-HONREMAN-TILL.

Heer DERCK RIPPERBANT trouwde juffer *Adalheidis Honreman*, dochter van *Henrick Honreman*, (weduwe van *Evert van der Witten*) en vrou *van Till*, waer bij hij procreert heeft.

AERNT RIPPERBANT, sine vrou juffer *Elisabeth van Loeff*. Juffer MARGRIET VAN RIPPERBANT van den Hartogh van Cleef beleent met dat leengoet toe Waverloe in de Kersspel van Diedam toe Zutphensen Leensregten.

Anno 1454 op S. Sacramentsavont is na doode DERRICK RIPPERBANT een magescheit gemaakt tusschen *Alijt* of ADELHEIT WEDUWE DERRICKS RIPPERBANTS van eene sij en tusschen *Henrick*, *Gadert* en *Johan van Wijlack* gebonderen van wegen *Judith* haer moeder zal., suster van *Alijt* voers. ter andre sijtt, wegen dij nalatenschap en versterf van *Henrick Honreman* en *van Till* sine huisvrou, vader en moeder van *Aleidis* en *Judith* voers. En alde vader en alde moeder van *Henrick*, *Gadert* en *Johan van Wijlack* voernoemt :

In dit magescheit wort gemelt van een jaerlicxse of erfspendinge van alde Keyserse schilden op S. Catharinenavont in S. Martini Kercke binnen Embrick gemaekt van vrou *Belie*, huisvrou van *Henrick Honremans* tot last van haer beide doghters *Aleidis* en *Judith*. En dezen erfgenamen ieder half en half, aen sijde van RIPPERBANT en aen sijde van *Wijlack*, ieder met anderhalf Keysers

schilt dit magescheit hebben onderteikent : *Otto van Wijlack, Gerrit van Till—Sweder van der Steen— Gadert van Merwick.*

Anno 1444 op S. Blasiusdagh is magescheit gemaekt tussen *Judith Honreman* huisvr. van *Johan van Wijlack* en tussen *Aleit Honreman*, weduwe van *Evcrt van der Wijlten*, wegens versterf van *Henrick Honreman* haer vader, bij leven nogh van haer moeder. Scheitsvrienden sin *Otto van Wijlack, Werner Sniepert, Sweder van den Steen,·Gerrit Greve* d'jongere, *Gadert utter Mervick* momber van Alijt.

Anno 1489 is een magescheit gemaakt tusschen AERNT RIPPERBANT en salige MARGRIET VAN RIPPERBANT snie suster, huisvrou zalige Heer *Wilhelms van Suylen*, nagelatene kinderen, te weeten 6 soonen en 2 dogteren die nalatenschap van haer vader DERRICK VAN RIPPERBANT sin *Adelheidis Honreman* sine huisvrou.

In dit magescheit in scheitsluiden benoemd : *Steven van den Steen — Wilhelm Stecke — Wemmer Meckinck* En *Johan van Wijlack*.

WIJLACK-HONREMAN-TILL.

Juffer *Judith Honremans*, dogter van *Henrick Honreman* en vrou *van Till*, dochter van *Adelheidis Honreman* wed. van zal. DERRICK RIPPERBANT, in dat hier verstaende magescheid vermelt, trouwde Heer *Johan van Wijlack.*

Deze eheluiden hebben nagelaten drij soonen (oeck in voers : magescheit benoemt)

Heer *Henrick van Wijlack.*

Heer *Gadert van Wijlack.*

Heer *Johan van Wijlack*, sine vrou juffer *Elisabet Stroiff* dogter van Heer *Heill Stroiff* en van vrou *Judith van den Steen* Eheluiden, begraven in d' PP. Kruisbroeders kercke binnen Embrick. vide aldaer dij sarcksteen met de wapens en Grafschrift.

Heer *Johan van Wijlack* en Juffer *Elisabet Stroiff* Eheluiden, sin begraven in S. Aldegundis Kercke binnen Embrick, vide aldaer dij Sarchsteen met de vier quartieren van Wijlack ter regter, en vier van Stroiff ter linker zijde met dit Grafschrift : Anno 1505 starf Johan van Wijlack, anno 1505 starf Elisabeth Stroiff sine huisvrou. Bid voor die zielen.

HONREMAN, RIPPERBANT, LOEFF.

AERNT VAN RIPPERBANT, soon van DERRICK RIPPERBANT en AUA

vrou *Adelheidis Honreman*, troude juffer *Elisabeth van Loeff*, haer moeder waer *N. van den Bergel.* Dese Eheluiden hebben nagelaten een soon en 2 dogteren :

1 CRAGT RIPPERBANT sine vrou *Catharina van Elverick.*

2 ADELHEIDIS VAN RIPPERBANT.

3 MARGARETHA VAN RIPPERBANT, haer man *Sweder van den Steen.* Anno 1451 is AERNT RIPPERBANT na dode sins Vaders DERRICK RIPPERBANT beleent met dat Goet toe Waverloe in Diedam. Vide den Leenbrief notiert.

To weten, also DERRICK RIPPERBANT nu verstorven is, unt van min Gnadigen Her en Hartogen van Cleve toe Lehen ontvangen unt gehalten heeft dat Goet toe Waverloe in den Kerspel van Die dam toe Zutphens en Leensregten gelegen, soe heeft mine Gnadige Heer vurs. op huiden dags met dat selve goet beleent AERNT RIPPERBANT de vurs. Derriks soon tot alsulken regten, als wilnere Derrick vurs. dat van mine Gnadige Hern wilnere Hartogh Adolph voir, unt van minen Gnadigen Heer na ontvangen unt gehalden had, Vide den Leenbrief.

Anno 1504 is een magescheit gemaekt tussen CRAGT, ADELHEIT en MARGRIET RIPPERBANT huisvrou van *Sweder vau den Steen* wegens het versterf en nalatenschap van haer vader AERNT RIPPERBANT en moeder zal : *Elisabeth van Loef.*

In dit magescheit is aan CRAG RIPPERBANT neffen andere goederen toe deil gefallen het huis aan dij hospitaalse straet binnen Embrick, met dij Thinsen, hier tegen hij oeck dij erfspendinge ad 1½ olde keyserlicke Schilden in die Munster kercke op S. Catharinen Avont voer d'sielen van *Henrick Honreman* en sine vrou Belie betaten. Daer bij hij heeft gekregen die beide Lehen-goederen toe Didam en den hoef aan den Speelberg van sin vader heerkomend, item een leengoet in Braempt en een leengoet gelegen om langhs de stat Embricke geheeten, dat Reeckse lehen, van sine moeder zal. *Elsbeth of Elisabeth Loef* herkomende. Dit magescheit hebben ondersegelt : CRAGT RIPPERBANT — *Sweder van den Steen* — *Johan van Till* — *Aernt van Merwick* — *Gerrit van den Steen.*

N. B. in voors. magescheit wort ADELHEIDIS RIPPERBANT haer vader- en moederlijck erfgoed oeck specificiert en daar bij geset, dat men haer een rentmeester zal stellen, dij alle jaer rekeninge voer die vurden, en dat men den averschot alsdan beleggen sal.

Sodat dese juffer ADELHEIDIS RIPPERBANT niet kloeck en wijs

genogh schint geweest te sijn. Dan *Margriet* haer suster waer jonger en waer al getrout op data van dit magescheit.

Anno 1482 hebben AERNT RIPPERBANT en *Elsbeth* of *Elisabeth* sine huisvrou nogh geleeft, gelick blickt in een pergementen brieff bij een acte passeert voor Scepenen van Embrich.

Anno 1507 is verdragen tussen CRAGT RIPPERBANT, MARGRIET RIPPERBANT, weduwe van den Steen, en jufer ALEIDIS RIPPERBANT Broeder en Susters, dat CRAGT RIPPERBANT behalden sal den thiende op Schockenweert.

Anno Dni 1507 wort AERNT RIPPERBANT en *Elsben Lueff* sine huisvrou vermelt in een Leenbrief aen haer gegeven van den hertogh van Cleve, van dat erve en guett toe Reehen in kerspel van Embrich gelegen.

SUILEN, RIPPERBANT, HONREMAN.

Juffer MARGARETHA VAN RIPPERBANT, dogter van DERRICK VAN RIPPERBANT en van vrou *Adelheidis Honreman*, troude heer *Willem van Suilen.*

Dese Eheluiden sin all dooth geweest anno 1489, all wanneer Magescheit is gemaekt tussen dese eheluiden kinderen hier volgende benoemt, oeck in 't magescheit jeder gemelt en tussen AERNT RIPPERBANT jufer Margariets voers. Broeder.

Dese Eheluiden hebben nagelaten 6 soonen, 2 doghters.

Heer *Derrick van Suilen.*

Willem van Suilen.

Henrick van Suilen.

Gerrit van Suilen.

Frederick van Suilen.

Bruin van Suilen.

Jufer *Margareta van Suilen,* haer man *Johan van Delden.*

Jufer *Catharina van Suilen, haer man heer Gers van Scherpenseel.*

Item anno 1489 hebben dese voors. gebroederen en swagers bij accoort overgelaten dat Erve en goet op Schockenwart met sine toebehoringe en bezwerenisse, als daar op steet, aan haren oom AERNT RIPPERBANT, en *Elsbe* of *Elisabeth* sine huisvrouwe en hebben sij hier van een gesegelden pergamenten brief van gemaeck en te samen haere segels daeraan gehangen.

Anno 1492 hebben dese voorss. gebroederen en swagers overgelaten aen haer oom AERNT RIPPERBANT het derde deel aan 't leengoet waverloe in Diedam, hetwelck voers. gebroeders en Swagers gekomen was bij versterf van BERNT RIPPERBANT, dat *Margaretha van Salland*, egte huisvrou van Bernt Ripperbant voers. van hun in togte beseten heeft gehat.

RIPPERBANT, SUILEN, OSSEBROECK.

Heer *N. v. Suilen*, een soon van *Willem van Suilen* en van vrou MARGARETHA VAN RIPPERBANT, troude jufer *N. van Ossenbroeck* (so ick vermeine).

DELDEN gut. SUILEN. RIPPERBANT.

Jufer Margaretha, altste dogter van Heer *Willem van Suilen*, en van vrou *Margaretha Ripperbant* troude Heer *Johan van Delden*.

SCHERPENSEEL, SUILEN, RIPPERBANT.

JUfer Catharine, dogter van Heer *Willem van Suilen* en van vrou *Margaretha van Ripperbant*, troude heer *Gerselis van Scherpenseel*.

LOEFF, RIPPERBANT, ELVERICK, STROIFF al. EDELSTROIFF.

Heer CRAGT VAN RIPPERBANT, een soon van AERNT RIPPERBANT en van vrou ELISABETH VAN LOEF, troude anno 1506 juffer *Catharina van Elverick*, dogter van *Henrick van Elverick* [1]) en van vrou ...... Stroiff (al. Edel-stroiff) Vide dij Hilixforwarden de dato op maandagh naest onse Lieve vrouwen dagh Visitatie anno 1506 gemaekt, waer in vermelt wort *Henrick van Elverick* en sine behuisinge unt Hofstal toe Embrich op den nieuwen Steenwegh bij den

---

[1]) van 't huis van Oosterijck, agter Millingen gelegen in 't Land van Cleef, naderhant bij de Familie Keerskorf beseten.

P. P. Cruisbroederen Clooster, oeck sin soon *Jaspar van Elverick*, Dese hilixforwarden hebben neffens CRAGT RIPEERBANT en *Henrick van Elverick* ondertekent, *Wessel van Loe heer tot Wisselen, unt Drost in der Limerck — johan van Till :* (met den swarten ossenkop in golt velt :) drost tot Huissen — *Derrick van Suilen* unt *Willem van Suilen — Gerrit van den Steen — Aernt van Merwick* unt *Aernt van Rijswijck* (met de Bell).

Ao 1513 is tussen *Henrick van Elverick* en sin soon *jasper van Elverick* en tussen CRAGT RIPPERBANT een gerightlike Erfdeilinge geschiet.

CRAGT RIPPERBANT en *Catharina van Elverick* (sij waer al doet 1527) hebben nagelaten een soon en een dogter.

1. HENRICK RIPPERBANT sine eerste vrou *juffer Judith van Rijswijck* (met 't Rijss.)

sine 2de vrou juffer *Wilberigh Steck*, sonder kinder.

2. Juffer ELISABETH VAN RIPPERBANT, haer man *Wilhelm van Baer*, heer tot Slangenburg, Drost tot Lingen.

STECK - VAN DEN STEEN — RIPPERBANT - LOEF.

Juffer MARGARETHA VAN RIPPERBANT dogter van CRAGT RIPPERBANT en *vrou Elisabeth van Loef*, troude anno 1497 heer *Sweder van den Steen*, soon van *Steven van den Steen* en van vrou ...... *Steck.*

Vide dij hilixvoorwaerden Anno 1497 gemaekt, waer in mede AERNT RIPPERBANT vader van juffer Margaretha vermeld wort. Dese hilixvoorwaerden hebben ondersegelt : *Henrik Stroief, johan van Wijlack, Derrick Steck, Gerrit van den Steen, johan van Till* (met den Ossekop) *Derrick van Suilen, Gar van Scherpenseel* unt *Evert van Elst* (met dij 3 ruiten op een riege) wegen haer oom ende Neef AERNT RIPPERBANT van wegen juffer MARGRIET RIPPERBANT sine dogter.

Dese Eheluiden sin begraven in S. Martini kercke binnen Embrick, vide aldaer dij sarchsteen omtrent voor het altaar van S. Antonius de Padua, waerop van dese beide Eheluiden haer namen en sterfdagh staen gehouwen met vier Quartiren van *Sweder van den Steen* aan dij Rechtersijde, en vier quartiren van vrou MARGARETHA RIPPERBANT aan dij Linker sijde, dogh in een disordre geset.

Dan hier is te weten, dat *Sweder van den Steen* sin vader *Steven*

van den Steen en sine moeder *Johanna Steck* begraven sin binnen Embrick in de PP. Cruisbroeders kercke, alwaer op de sarchsteen aan de regter sijtt boven staet sin vaders wapen van den Steen, en sine vaders moeder wapen *van den Bongard* op dijselve sijtt onder op dij sarchsteen ; dan oeck aan dij lincker sijtt boven staet sin moeder wapen Steck en onder staet sin moeder moeders wapen RIPPERBANT.

Deze voers. vier quartieren motten op de sarchsteen van *Sweder van den Steen* in de Munster of S. Martinikercke aen de regter sijtt staen in dese ordre : 1. *van den steen.* 2. *Steck.* 3. *van den Bongard.* 4. *Ripperbant.*

Bevinden sich oeck dese vier quartieren in dese ordre binnen Embrich in S. Aldegundiskercke op een sarchsteen van Heer Henrick Stroiff aan de Lincker sijtt ; dan sine moeder een suster geweest is van *Sweder van den Steen* voers., en huisvrou van heer *Heill.*

Aldus bevinden sigh op dij sarchsteen aan dij lincker sijtt dij vier quartieren van vrou MARGARETHA RIPPERBANT, huisvrou van *Sweder van den Steen,* oeck in een disordre. Dan is hier te weten, dat de moeder van vrou MARGARETHA RIPPERBANT voers. geweest is, vrou *Elsbe* of *Elisabeth Loef* en haer vaders AERNT RIPPERBANTS moeder geweest is vrouwe *Adelheidis Honreman,* dien volgens haer vier aangebore quartieren in dese goede ordre gestelt motten worden : 1. RIPPERBANT, 2 *Loeff,* 3 *Honreman,* 4 *Bergel* ; dit vierde quartier is op den sarchsteen uitgebrokenof gesleten.

Op dij hier voergeseide sarchsteen in S. Martinikercke oeck te lesen is den sterfdagh van voorseide Eheluiden.

Dese sarchsteen heeft gehoert aen de *Familie van den Steen* en nu beseten wort bij de *Familie Mevoert,* van welcke kant dese sarchsteen met de Groef verhandelt en verkocht is aan de weduwe van Rentmeester *van der Opwijck* bij sterven van haer man welcke daar in begraven is anno 170....

8 quartieren van Heer CRAGT RIPPERBANT en van vrou *Catharina van Elverick.*

1 RIPPERBANT	1 Elverick
2 Loeff	2 Edel Stroeiff
3 Honreman	3 Amerlonck

4 Bergel   4 ....

RIPPERBANT-LEESTEN.

Heer .... RIPPERBANT.

Sine vrou *N. van Leesten.* Hiervan een soon N. VAN RIPPERBANT, getrout.

Tot bewijs van dit voorstaende dient gesihen te worden die begrafenisse en sarcksteen in *S. Martini Kercke* tot *Embrick* voer 't choer ter syden d' preeckstoel, waer op midden gehouwen staen die wapen van Heer *Baer* ter regter sijde en van RIPPERBANT sine huisvrou ter linckere met twee quartieren dogh sonder naem beider sijde.

So bevint sigh dan, dat d' moeder van dese M'vrouwe van *Baer* gebore RIPPERBANT haer moeders wapen is een Kruis gelick d' Familie *Bentinck* of Doetichem is hebbende. En haer Grootmoeders wapen sin 3 sweerden met golde gevesten twe schuins over malkanderen en een in midden regt opwarts, te samen met d' punten nederwarts, en met d' gevesten omhoogh en is dit het wapen, van d' familie *Leesten*, welcke dese 3 sweerden is vuirende in een roet velt.

N. B. is hier te ondersoeken welcke d' vader en moeder geweest sin van dese heer RIPPERBANT, dij aen Jfer *N. van Leesten* getrout is, en waer in dit geslagt-Boeck sij in d' geslagt-linie den aanvanck nemen ?

LEESTEN-RIPPERBANT.

Heer .... RIPPERBANT, wiens moeder waer *N. van Leesten*, troude .... welcke in haer vaderlick aengeboren wapen is hebbende een geankert kruis, gelick d' familie van *Doetichem* heeft in 't wapen.

Hiervan een dogter, juffer.... VAN RIPPERBANT getrout is aen Heer *van Baer.*

dit voerstaende daedlick bliekt en te sihen is op dij sarcksteen in S. Martini kercke, hiervoer vermelt.

BROICKHUISEN. BAER. RIPPERBANT.

Jfer .... RIPPERBANT, haer moeder waer *N*.......... welcke in haer wapenschilt vuirde een geanckert kruis gelick de Fa-

milie *Doetichem*, troude Heer *N. van Baer* sine moeder waer *N. van Broickhuisen* met d' brantaerkens, volgens dij sarcksteen hier voer meer gemelt in S. Martini kercke, waer op dese beide Eheluiden haer wapens midden naest malkanderen, en beider sijden twee quartieren gehouwen staen, alsmede dit Grafschrift.

Anno 1573 den 26 Junij is den edel unt eerentfesten *Frederick van Baer* moertelick gestoken worde der ziele Gott begnedige.

N. B. is hier te ondersoeken, (terwijl dit Grafschrift alleen vermelt van dij kant *van Baer*) of dese *Frederick van Baer*,[1]) eheman is geweest of dat hij een soon is geweest van voorst. juffer RIPPERBANT.

LINDEN-RIPPERBANT.

Heer *N. van Linden* troude juffer N. VAN RIPPERBANT volgens olde relatien en volgens dij kwartieren van *Heer van Suilen, Heere tot den Hardenbergh* hier op het volgende blat in ordre geset, gelick dij selve in een blasoen met hare couleuren geschildert waren, bevint sigh, dat eene juffer RIPPERBANT getrout is aen heer *N. van Linden.*

Hier van een dogter getrout aen Heer *N. van Balveren*, sine moeder, waer uit d' Familie *Diepenbroeck* waer van d' wapens op d' andere sijtt gesett staen.

DIEPENBROICK, BALVEREN, LINDEN, RIPPERBANT.

Heer *N. van Balveren*, sin moeder waer *Diepenbroeck* troude juffer *N. van Linden*, haer moeder waer RIPPERBANT.

waer van gebore juffer *N. van Balveren* welcke getrout is aen heer *N. van Suilen*, heer tot den *Hardenbergh*, sine moeder waer *N. van Bronkhorst*, van dise eheluiden op het volgende blat 8 quartiren staen, gelick dij selve in een Blaesoen sin getekent.

8 Quartieren
van Heer *N. van Suilen*
Heer tot den *Hardenberg*
en van vrou *N. van Balveren.*

[1]) In een uitvoerige, beredeneerde en nauwkeurig gedocumenteerde genealogie der families *van Baer* en *van Berchem*, zullen wij deze en andere families, die in deze bladzijden voorkomen bespreken, alsmede de verschillende onnauwkeurigheden, die door de(n) samensteller(s) van deze genealogische aanteekeningen gemaakt zijn. De lezer houde het ons derhalve ten goede, dat wij, nu nergens op deze bladzijden een noot of verklaring er aan toevoegen, maar het manuscript *letterlijk onveranderd* (met zijn onnauwkeurigheden) weergeven.

1	1
Suilen	*Balveren*
2	2
Bronkhorst	*Linden*
3	3
Ossenbroick	*Diepenbroick*
4	4
....	RIPPERBANT.

MEVOIRT-RIPPERBANT.

Heer .... van mevoirt al. *Medevoirt* is getrout aen juffer .... RIPPERBANT.

Dese Eheluiden sin begraven bij dij P. P. Observanten in d' kercke van haer clooster den Calvarien Bergh geheten, daer een groot kruis plag op te staen met een grote poort aen Heerenbergse wegs buiten Embrik.

Dan in dise clooster-kercke sigh bevonden heeft een sarcksteen waer op dij bovenstaende wapens van *Mevoirt* en sine vrou *N. Ripperbant* gehouwen sin, welke na den jare 1672 als den koninck van vranckrijck met krijgsmagt Gelderlant en enige benabuerde Provintien overweldigde en beherste en doemaels dij P. P. Observanten dij Fundamenten van haer ruineerde clooster en kercke gesogten, oeck dise Graf of Sarck-steen neffens anders sigh vonde, ende daer nae van die van *Mevoirt* van den huisen *Hassent* van daer gebracht op S. Aldegundis kerckhof binnen Embrick met intentie van die selve in d' kercke op haer Graffstede te leggen, deswegen sij dij wapens van *Mevoirt* met dij quartiren van dij geen, welcke aldaer in S. Aldegundis kercke van dese Familie begraven is, laten houwen op dij andere sijt van dij sarcksteen, latende dij vorige wapens van *Mevoirt* en van sin vrou RIPPERBANT ongeschonden aldus dat boven plag te liggen nu onder ligt, dij sarcksteen is nogh aldus te vinden aen dij andere sijt van S. Aldegundis kercke bij d' deur bij 't Altaer van ....

STECK-RIPPERBANT.

Juffer N. RIPPERBANT, troude *N. van Steck.* Hiervan geboren is juffer *Janeke* of *Johanna Steck* welcke getrout is aen *Stephen van*

der Steen volgens dij quartieren op eene sarcksteen in d' P. P. cruisbroeders kercke binnen Embrick is d' moeder van *Johanna Steck* geweest van dese Familie RIPPERBANT op desen Sarcksteen staet bovenaen dij regter sijt het wapen van *Stephen van der Steen* en aen dij selve sijt het wapen van sine moeder *N. van den Bongard* onder op den steen.

aen dij lincker sijtt op d' Sarcksteen staet boven het wapen van sin vrou *Janneke* of *Johanna Steck* aen dij selve sijtt onder op d' Sarcksteen staet het wapen van *Johanna Steck* haer moeder, N. RIPPERBANT.

VAN DEN BONGARD, VAN DEN STEEN, STECK, RIPPERBANT.

Juffer *Joanna van Steck,* haer moeder waer N, VAN RIPPERBANT troude Heer *Steven van den Steen,* sine moeder waer *N. van den Bongardt.*

Dese voers. wapenen staen gehouwen op d' Sarcksteen van haer beide Eheluiden Grafstede in P. P. cruisbroeders kercke binnen Embrick dogh in een ordre gelijck op d' andre sijt is te sihen met het volgend Graf-Schrift om den rant van die Sarcksteen.

Anno 1440 6 November starf *Steven van den Steen,* en *Janneke* sine huisvrou........

Dise Eheluiden hebben nagelaten. so geene kinder meer geweest sin.

1. *Sweder van den Steen,* sine vrou MARGARETA VAN RIPPERBANT, eene dogter van CRAGT RIPPERBANT en van vrou *Elisabeth Loeff,* hier voer vermelt met 8 quartiren van beide Eheluiden
2. Juffer *Judith van den Steen,* haer man heer *Heill van Stroiff,* dese Eheluiden sin begraven in voers. kercke van d' P. P. Cruisbroeders naest d' begrafenisse van haer vader en moeder voers. alwaer sigh d' sarcksteen bevint met d' wapen van *Stroiff* en *van Steen* in midden en aen ieder sitt 3 quartieren van dese

Eheluiden met dit Grafschrift om den rant.

Anno 1504. 23 Aprilis starf *Heill Stroiff.*

Anno 1492. 6 Aprilis starf juffer *Jut* sine huisvrou. van dese voerst. Eheluiden Heer *Heill van Stroiff* en vrou *Jut* of *Judith van den Steen* sine huisvrou is een soon *Henrick Stroiff* begraven in S. Aldegundics kercke binnen Embrick alwaer op dij sarcksteen omtrent bij den

tooren liggende dese op het volgende blatt getekende quartiren sigh vinden 4 van vader en 4 van moeder.

8 quartiren van *Henrick Stroif*,
4 van sine vader *Heill van Stroif*
4 van sine moeder *Judith van den Steen.*

1	1
Stroiff	*van den Steen*
2	2
....	*Steck*
3	3
Volden	*Van den Bongaard.*
4	4
....	RIPPERBANT.

STROIFF-RIPPERBANT.

Juffer N. RIPPERBANT troude Heer .... *van Stroif.* Het is te vermoeden, dat de Heer *Stroif*, welcke aen Jfr. RIPPERBANT is getrout, geheten is geweest *Johan Stroif*, welcke nogh geleeft heeft anno 1534, en doemael is geweest scepen toe Embrick en vermoedelick geweest een soon van *Heill Stroif* en van vrou *Judith van den Steen.*

1. Hier van is eene dogter geboren, juffer *N. Stroif*, welcke getrout is aen Heer *N. van den Steen*, volgens die quartiren sigh in een blasoen bevindende van *Henrick van den Steen* sin soen.

2. is te vermoeden dat hier oeck van geboren is *Johan Stroif*, welcke een vermaert krighs Generael is geweest in dienst van *Philippus* den 2den koninck van Spanien ende ao 1580 nogh in desen dienst is geweest.

daer na desen dienst quitirende sigh tot Embrick in rust begevende getrout heeft juffer *N. van den Steen*, gelick *E. Wassenbergh* in sine Embricksche beschrivinge verhaelt pag. 208 en aldaer tot sine woninge van gront nieu gebout heeft dat grote aensienlike huis, het welcke naderhant gemaeckt is en nogh dient tot een gimnasium of schole voer Studenten.

Bevint sigh op d' Graffstede in d' P. P. Cruisbroeders kercke binnen Embrick in het Grafschrift op d' Sarcksteen dat dis manhaften *Johan Stroiff* sin vrou geweest is juffer *Anna van Reet*, welcke

omtrent 7 jaeren na haer *Eheman Johan Stroif* geleeft heeft en sij is gestorven anno 1598.

so dat dise juffer *Anna van Reet* al. Reede dij 2e vrou is geweest van Heer *Johan Stroif* of so hij geen vrou te voer gehat heeft, so heeft Wassenbergh voers. in plaets van juffer *Reet* genoemt *Jfr van den Steen* is dogh te vermoeden dat hi 2 vrouwen gehat heeft.

RIPPERBANT. STROIF. VAN DEN STEEN.

Heer *Hans* of *Johan Stroif* Een soon /: als men vermeint :/ van Heer *Johan Stroif* en vrou N. RIPPERBANT, een vermaert krighs Generael in dienst van ***Philippus*** den 2den koninck van Spanien gelick voer gesegt is nogh in deesen geweest ao 1580. Desen dienst quitirende troude hij juffer *N. van den Steen* sine eerste vrou, en heeft tot sine woninge gebout gehat dat grote huis in weverstrate tot Embrick, welcke naderhant ao 1609 verkoft is aen dy P. P. S. J. En gemaekt tot Een Gimnasium of Scholen voer Studenten.

Dese Eheluiden hebben kindere gehat,

van desen heer *Johan Stroif* schrieft *E. Wassenbergh* in sine Embrickse historie pag. 277.

is vorders hier te weten dat Heer *Johan van Stroif* dit wapen den dubbelden swarten Adelaer met een sylve lancen doer d' borst of het hert doer stoken gevuirt heeft niet d' eerste, maer alle sine voerelderen van onerdincklike tijden, so dat dit selve wapen doer de keyser approbiert en priviligeert is om in alle Ridder acten en actiën te mogen gebruiken, en d' familie daertoe authoriseert en om vorders daer mede neffen andere des heiligen Roomsche Reighs wapen-Genossleute of Adelicken haer regt en geregtigheid te geniten. Staet ook te geloven dat van dij tijt af dij interesseerde in dese Familie om sigh te distinguiren begonnen hebben zich te noemen of van andere genoemt sin worden met t' woert Edel /: Edel. stroyf :/ ofschoon dat men op de Grafsteen van *Johan Stroif* en van d' Sinnigen, ock in Eenige andere bullen of Charters wenigh of niet dit bijwoort Edel bij den naem van *Stroif* vint.

vorders schrift E. Wassenbergh in sine Embrickse beschrivinge pag. 208 : van desen voers. Johan Stroif en van sin houlick.

RIPPERBANT. STROIJFF. REET al. REEDE. HAGENBEECK.

Heer *Hans* of *Johan Stroijf* hiervoer gemelt, troude voer die twede

mael juffer *Anna van Reet* of *Reede* /: haer moeder was van d' Familie *Hagenbeecke* :/ sij waer weduwe van heer *N. Mom* gut *Baersdonck*, huisvrou van heer *N. van Steenbergen.*

Johan Stroijf en vrou *Anna Reede*, of enige kinderen gehat of nagelaten is ons onbekant.

Dese Eheluiden sin begraven tot Embrick in d' kercke van die P. P. Cruis Broeders in sine voerElderen of Groet vaders *Heill van Stroijf* begravenisse onder een groten sarcksteen, waer op dij wapenen van *Heill van Stroijf* en vrou *Judith van den Steen* midden met 3 quartiren van ieder aen de sijden gehouwen sin ; oeck sin midden, naderhant op desen steen gehouwen aen een sijtt het wapen van *Reet*, een weer-haeck, daer tegen aen dij andere sijtt het wapen van haer moeder *Hagenbeecke*, hebbende 3 ringen in het wapen.

Daer onder staen op den steen gehouwen dese grafschriften.

Anno 1591. 28 November starf die erentvest, manhafte *Johan Stroijf.*

Anno 1598. 18 April starf die Eer unt rijcke doegsame juffer *Anna van Reet*, gewesene elicke huisvrou des vesten *Johan Stroijf.*

GREVE. VAN DEN STEEN. STROIJF. RIPPERBANT.

Juffer *N. Stroijf* of *Edel-Stroijf*, troude Heer .... *van den Steen.*

Hier van geboren :

Henrick van den Steen, sine vrou is geweest Juffer *Elisabeth van den Sande.* Hier van geboren 4 sonen en 3 dogters.

1. Heer *Johan van den Steen*, sine eerste vrou ...... de *Jeger* sine 2de vrou .... *van Capelle.*
2. Heer *Stephen van Steen*, Abt.
3. *Wilhelm van den Steen*, sine vrou *Magtildis de Greve* een jongere dogter van *de Wildt.*
4. *Gerhard van den Steen*, sine vrou *H. van Steck.*
5. Juffer *Elisabeth van den Steen*, haer man *H. van Vilsteren.*
6. Juffer *Johanna van den Steen*, haer man STEPHEN VAN RIPPERBANT.
7. Juffer *Anna van den Steen*, conventualinne des cloosters St. Agnitis binnen Embrick.

volgens dij quartiren sigh in een blasoen bevindende van *Henrick van den Steen* voers: so is sine moeder geweest *N. Stroif* of *Edel-Stroif*, en sine moeders moeder N. VAN RIPPERBANT.

vide hier naest dese sine vier quartieren van Heer *Henrick van den Steen*, en van vrou *Elisabeth van den Sande* Eheluiden.

Heer *Henrick van den Steen* is van sine moeders wegen, Eigener en heer geweest van dat grote streuffen huis van *Johan Stroif* hier voer genoemt in d' wulle wever straet tot Embrickgebout en heeft desen *Henrick van den Steen* en sine vrou *Elisabeth van den Sande* dat selve huis bewoont, hij is al doeth geweest anno 1609 als wanneer zij *Elisabeth van den Sande* weduwe van *Henrick van den Steen* verkoft heeft dat grote voerseide *Streuffen* huis aen dij P. P. S. J. welcke dat selve bequem gemaeckt hebben en nogh bruike tot een Gymnasium of Schoelen voer Studenten,

van dit huis en van dese verkopinge van dien schrieft *E. Wassenberg* in sine Embricksche beschrevinge pag. 209.

Quartiren
van Heer *Hendrick van den Steen*
en van vrou *Elisabeth van den Sande.*

Van den Steen	*Van den Sande*
Edel-Stroif	*Paaevoert*
Greve	*Galen*
RIPPERBANT	*Hoevelick.*

Juffer ANNA VAN RIPPERBANT troude heer *Simon van Elverick*, sij hebben beide nogh geleeft anno 1583.

JOHAN RIPPERBANT anno 1565, 25 Nov. om sonderlinge gunsten en vrintschappen vergunt en gegeven heeft aen HENRICK RIPPERBANT en sinen erven, bij leven aen sine 2de vrou *Wilberigh Steck*, ses daelder jaer rente, luit versegelde gericgtelicke brief voor Rigter en scepen der stat Embrick. Vide desen brief no. 38.

Juffer STEPHANA RIPPERBANT, conventualinne des cloosters S. Agnetis binnen Embrick. Vide : E. Wassenberg in sine Embrickse beschrivinge pag. 163.

ELVERICK. RIPPERBANT. RIJSWICK. BRUINTS.

HENRICK RIPPERBANT een soon van CRATO of CRAGT RIPPERBANT en van vrou *Catharina van Elverick* troude juffer *Jute* of *Judit*

van Rijswick, sine eerste vrou, dogter van Heer *Aernt van Rijswick* en vrou *Michielke van Bruints* volgens Hylixvorwarden opgerigt den 3den Nov. 1533 waer in mede benoemt wort *Jasper van Elverick* Ohem van HENRICK RIPPERBANT voors. item worden vermelt *Sibert van Rijswick* Praest tot Oldenzeel en *Wolter van Rijswick* Broeders van *Aernt van Rijswick* dienvolgens ohemen van jfr. *Judit van Rijswick* voerst. vide dese Hilixvoerwarden notiert 39.

Aernt van Rijswijck voernomt /: Een soon van *Derck van Rijswick* welcke gewoont heeft tot Calcker [1] :/ is gestorven den 3den Julie ao 1551, en begraven in St. Martini kercke tot Embrick, vide aldaer dij Graf-stede met d' Sarcksteen omtrent voer S. Georgius Cappel waer op sin Grafschrift te sihen, en staen midden op d' Sarcksteen dij wapenen *van Rijswick* en van *Bruints* en aen d' regter sijde boven staet het quartier *Rijswick* d' moeder van *Aernt van Rijswick* en onder staet het quartier van sine Groetmoeder bestaende in 6 leliën gelick Scharpenseel oeck aen d' lincker sijtt boven staet het quartier van die moeder van *Michiele Bruints*, welcke is geweest 3 roosen, en onder op dij Sarcksteen staet hare Groetmoeders quartier.

2. Anno 1560. 13 Julii is een magescheit opgerigt tussen kinderen van *Aernt van Rijswick* voorst. en *Michiles Bruins* sine huisvrou, namenlick: *Diederick van Rijswick* Praest tot Wissel, HENRICK RIPPERBANT als man en momber *Judith van Rijswick* sine huisvrou en *Marcel van Rijswick* en mede als Erfgenamen van salige juffer *Fijken van Rijswijk* en d' voerkindere van *Jasper van Elverick*, vide dit magescheit No. 40. d'moeder van voerst. voerkinderen is geweest *Gertruid van Rijswick* huisvrou van *Jasper van Elverick*, volgens hylixvorwarden de ao 1522, waer in *Aernt van Rijswijck* d' vader vann *Gertruid* voerst. genoemt wort, *Derricks* soon gelick oeck op d' Sarcksteen in S. Martini kercke tot Embrick, vide dese Hilixvorwarden no. 41.

Dij soonen van *Derrick van Rijswick* voers: namelick *Sibert van Rijswick praebst tot Wiesel*: /: naderhant praebts tot Oldenseel :/ *Bruin*, *Wolter*, *Arnolt*, *Johan*, *Otto*, *Henrich* unt *Derrick van Rijswick* gebruder sin anno 1500 van keyser maximiliaan geadelt en met haer adel. wapen begiftet worden tot adelicke priviligiën vide

---

[1]) sine huisvrou wort a° 1505 benoemt in een gesegelden brief met Gulken, dat is Migielken Bruyns eene dogter van cell of Marcel Bruins en Megtelt sine huisvrou als wanneer sy megtell weduwe waer van cell Bruins en nogh 2 sonen hadde, Willem Bruins canonicus tot Embrick daer na Deken en Francicus Bruins No. 41.

hier van d' copie authentike van het origineel dijploma berustende bij den Heer *van Buningk*.

Dese eheluiden HENRIC RIPPERBANT en vrou *Judith van Rijswick* hebben gehat 3 soonen en twee dogters :

1. AERNT RIPPERBANT, ongetrout gestorven of sonste sonder Lijfserven. Hij wort benoemt neffens sine andere Broeder en suster hier onderst. in een pergementen versegelden brief ao 1560 no. 41.
2. CRATO of CRAGT RIPPERBANT is canonicus geworden ad St. Martinum tot Embrick als *Derrick van Rijswick* Praest tot Wissel sine moeders Broeder dese praebinde resigneerde. Hij heeft oeck dese canonicaet verder resigneert en is getrout, sine vrou juffer *Elisabeth van der Legge*, vide E. Wassenberg in sine Embricksche beschrivinge onder het getal van dij H. H. canoniken pag. 84.
3. SIJBERT [1]) RIPPERBANT getrout, sine vrou juffer *Ida van den Steen van den Schwalvenburg*.
4. Juffer ANNA RIPPERBANT Geestelicke juffer in het clooster Marienbohem en daerna Abbadisse aldaer waer van schrieft HENRIC RIPPERBANT, SIJBERT VAN RIPPERBANT voers. soo in sine aenteikeningen mit dese woerden :

   Anno 1618. 20 Octobris obiit clarissima ANNA RIPPERBANT, Abbatissa in Mariënbohem, cuius anima aeterna pace fruatur.

   NB. Haer waer aengeboren een moulbes op eine scholder, welcke haer seer incommodierde daer 't swer habijt Gods, deswegen biddende, so 't haer saligh was daervan genesen te worden.
5. Jfer MICHIELE RIPPERBANT, getrout, haer man *Herman van Bergel*.

Anno 1569 den 10den Novemb. is een magescheit gemaeckt tusschen CRAGT RIPPERBANT, SIJBERT RIPPERBANT en jfer MICHIELE RIPPERBANT Broeders en Zuster wegen dij nalatenschap van haer zalige vader HENDRIK RIPPERBANT, en moeder vrou *Judith van Rijswijck*, in bijwesen van Bloetverwanten, vrienden en swageren : Diderick van Elverick Rigter Johan van Ulft toe Laeckhuisen, Steven van den Steen, Rigter toe Embrick, Wilhelm van Switen, Gerrit van Raeij /: voerende een climmenden leeu in 't wapen, op 't helm een Adelaers kopp tussen twee opgerigte vleugels :/ vide dit Magescheit no. 42.

---

[1]) In een ander H. S. staat Gijsbert.

NB. in voerst. Magescheit wordt niet benoemt Aernt Ripperbant onder d'kinderen van voerst. Eheluiden, hij sal doemaels al doet sin geweest. Hij wort genoemt een soon van Henrick Ripperbant bij dese sine hier voer benoemde broeders en Suster Anno 1561 in een gerigtelicke pergementen brief No. 43.

NB. in voers. magescheit en in dese voerseide gerigtelickepergementen brief wort niet vermelt jfer ANNA RIPPERBANT onder haer Broers en suster, dan sall ongetwijfelt in dij voerst. jaeren al sin geweest Geestelick in het clooster toe Marienbohem en afgemaeckt voer haer doel, als den gerigtlicke pergementen brief en voers. Magescheit gemaeckt sin.

Anno 1551. tussen Gerlagh en namens *Derrick van Rijswick* zaligh, soonen van *Otto van Rijswick* en *Elisabeth Plencken Aernt van Rijswick* Broeder en aen een sijtt en tussen *Derrick van Rijswick* praebs *tot Wissel*, *Marie van Rijswick*, HENRICK RIPPERBANT namens sine huisvrou *Judith van Rijswick* juffer *Fijken van Rijswick*, kinderen van *Aernt van Rijswick* en *Michielxen Bruints* ter ander sijtt, wegen dij nagelatene geraede en ongerade goederen van *Michielken*, huisvrou van *Aernt van Rijswick* dij voerhin een egte huisvrou was geweest van *Plencken en Aernt van Rijswick* voers;

8 Quartiren
van Heer HENRICK RIPPERBANT
en van *Judith van Rijswick*,

Eheluiden.

RIPPERBANT	*Rijswick*
Elverick	*Bruints*
Loeff	*Rijswick*
Edel-Stroif.	....

ELVERICK. RIPPERBANT. STECK.

Heer HENRICK VAN RIPPERBANT een soon van CRAGT RIPPERBANT en van vrou *Catharina van Elverick* troude Anno 1561 juffer *Wilberigh Stecke*, sine 2de vrouwe, na doode van *Judith Rijswick*, dij moeder van juffer *Wilberigh van Steck* waer N......
vide hier van dij Hilixvorwarden opgerigt den 5den dagh Septembris anno 1561, waer in benoemt en gesegelt hebben als vrinden

Willem van Baer, Drost tot Lingen — *Henrick van Elverick* en *Stephen van den Steen*, Rigter tot Embrick, *Andries Yseren*, *Elbert van Holthuisen*, hebbende boven een witten dwarsbalck, aen dy regter sijde een golde vifblaerige roos in een blaeu velt :/ *Gerrit Steck* — N°. 44.

Anno 1567. 11 Junij is na doode van HENRICK RIPPERBANT voers. Een gerigtelick magescheit gemaekt tussen *Wilberich Stecke* weduwe van HENRICK RIPPERBANT saligh, hier voernoemt en tussen sine voerkinderen, namentlick:

CRAGT-, SIJBERT- en MICHIELE VAN RIPPERBANT, Broeders en suster wegens het versterf van HENRICK RIPPERBANT, waer in dy weduwe van voernoemde voerkinderen afscheidet, en haere jaerlike togte op Paessen bestemt wort te verschinen, Dit magescheit of Scheidinge is N°. 45.

N. B. in dit magescheit niet gemelt word van enige kinderen in dese twede Ehe, zoo dat HENRICK RIPPERBANT in dese twede ehe geene kinder sal hebben nagelaten.

Anno 1554 heeft FREDERIK RIPPERBANT VAN GENDERINGEN en Jfr. *Assuera* zijn huisvrou verkoft ein Stuck land omtrent Mevoirts huis Hassent, gelegen aen HENRICK RIPPERBANT sin neef en Jfr. *Judith* sin huisvrou vide den brief no. 39.

BROICKHUISEN, BAER, RIPPERBANT, ELVERICK.

Juffer ELSKEN of ELISABET RIPPERBANT, een dogter van CRAGT RIPPERBANT, en van vrou *Catharina van Elverick* troude anno 1530 heer *Wilhelm van Baer Heer tot Slangenburg* Drost tot Lingen.

vide dij Hilixvorwaerden anno 1530 op maendagh na den Sondagh quasi, gemaeckt waer in Heer *Wilhelm van Baer* ten houlick brenckt dat huis ter Slangenburg met drij erven met allen veren toebehoer. Daer bij gaend niffens andere goederen meer : hier tegen jfer ELISABET RIPPERBANT uit eene vrijwillige medegave van haer moeder *Catharina van Elverick* weduw van CRAGT RIPPERBANT verscheide perseelen van Goeden, weidenen renten mede ten houlick brenckt, vide dese hilixvorwaerden N°. 46.

En bin in dese hilixvorwarden benoemt en hebben gesegelt *Wilhelm van Baer-Rutger van Diepenbroek* Drost tot Boeckholt — *Gerrit van Broickhuisen* Burgemeester tot Zutphen — *Evert Drost tot Straeten* unt *Rutger van Diepenbroeck* der jonge *catharina* weduwe

van juffer ELSKEN RIPPERBANT, HENRICK RIPPERBANT, haer Broeder, *Jasper van Elverick* harer ohem, *Gerrit IJseren* Rigter, en *Johan Stroeif.*

Anno 1559 den 19 Juli is een magescheit gemaeckt tusschen HENRICK RIPPERBANT en *Willem van Baer*, heer tot Slangenburg, Drost tot Lingen, namens sine huisvrou ELISABETH RIPPERBANT, Henricks suster, wegens d'naelatenschap van hare vader zaligh CRAGT RIPPERBANT en vrou *Catharina van Elverick* sine egte huisvrou, waer in mede benoemt worden, AERNT en CRAGT RIPPERBANT, soonen van HENRICK RIPPERBANT, voer haer en voer haer Broeder en suster, waer voer heeft gesegelt *Derrick van Rijswick*, haer oom *Praebst tot Wissel*; oeck hebben gesegelt, en sin daer in benoemt *Caerl van Middagten*, *Andries van Broickhuus*, *Steven van den Steen Henrick Elverick*, vide dit magescheit N°. 47 dese Eheluiden hebben kinder nagelaten.

1 *Derrick van den Baer Heer tot Slangenburg* en Landdrost sine vrou *Elisabet van Ripperda.*

RIPPERBANT, BAER, RIPPERDA, TWICKELO.

Heer *Derrick van Baer Heer tot Slangenburg* der Graefschap Zutphen en *Scholtens toe Lochum.*

Landrost, soon van *Willem Baer* en vr. ELISABETH RIPPERBANT Hij troude jfer *Elsebe van Ripperda*, haer moeder waer *N. van Twickeloe.* Hiervan sin geboren:

1 *Heer .... van Baer, Heer tot Slangenburg* sine vrou, oeck eene jfer *N. van Ripperda*, haer moeder waer *N. van Heijden*, vide hier van 8 quartieren van dese Eheluiden waer van geboren *Heer .... van Baer heer tot Slangenburg* troude jfer *N. van Voorst* dese eheluiden beide begraven tot Zellem, vide aldaer van de blasoenen ieder 16 quartiren. Hier van geboren Heer .... *van Baer* tot Slangenburg, sine vrou *N. v. Steenbergen* tot Duistervoort en Jfr. N. van Baer, haer man .... *van Steenbergen*, heer tot Riembeeck, ao 1617.

2 Jfer *Alit* of *Adelheidis van Baer*, sij troude heer *Johan van Odenneel* heer tot d'Haer en tot Hengvorden, Een soon van *Macharius van Odenneel* en van vrou *Margarita van Munster tot Dalem*; hier van geboren Jfer *Elsebe Margriet van Oldenneel* getrout aen heer *Wolter Johan Coeverden tot Scherpenseel.* Dij kinderen van *Wolter*

Johan van Coeverden en vrou *Elsebe Margriet van Oldenneel,* na doode van haer oom *Derrick van Oldenneel,* hebben geerft dij havesaet d'Haer in Overijssel.

8 quartieren
van *Heer .... van Baer*
Heer tot Slangenburg,
en van vrou *N. van Ripperda.*

Baer	*Ripperda*
Ripperda	*Heyden*
Ripperbant	*Twickelo*
Twickelo	*Rheede.*

RIJSWICK, RIPPERBANT.

CRAGT of CRATO RIPPERBANT een soon van HENRICK RIPPERBANT en van vrou *Judith van Rijswick,* als sin ohem *Derrick van Rijswick* sine canonicaet ad Stum Martinum binnen Embrick resigneerde, hij dise canonicaet heeft gekregen, dij selve weder quitiert heeft vide : E. Wassenbergh in sine Embrickse beschrivinge onder d'Register van enige canoniken ad S. Martinum aldaer pag. 84.

Hij troude juffer *Elisabeth van der Legge* al. *die Leeghe* in een brief de ao 1508 N°. 48 waer bij hij kinders procreert heeft van welcke juffer JUDITH RIPPERBANT, haer beide onmundighe dogterken, na sin doot nogh geleeft heeft ao 1576 als wanneer een verdragh of accoort is gemaeckt tussen joffer *Elisabeth die Leeghe* weduwe van wegen haer onmundige dogterken JUDITH RIPPERBANT, die sij nogh van salige CRAGT RIPPERBANT oere Eheman in leven behalden heeft en tussen SIJBERT RIPPERBANT en *Herman van den Bergel* den jongeren en juffer MICHIEL RIPPERBANT sine huisvrou. In dit accoort worden benoemt als Scheitsvrinden : Heer *Henrick van Cunerdorf* deken tot S. Walburgen binnen Arnem, Heer *Henrick van Wagtendonck* Pater in dem Fraterhuise binnen Embrick, juffer *Wilberich Stecke,* weduwe salige HENRICK RIPPERBANT *Johan Masschop, Henrick van Elverick* juffer *Elisabeth van der Legge* of *die Leege,* weduwe van CRAGT RIPPERBANT is hertrout aen Heer *Simon Glauw van Herstenhorst,* waer van ock kinderen gehat. juffer JUDITH RIPPERBANT zal dat geweest 1584.

Anno 1584, 13 Martii is magescheit gemaeckt tussen SIJBERT RIPPERBANT en *Herman van Bergel* namens sine huisvrouw, als erfgename zalige CRAGT RIPPERBANT haers broeders aen een sijt en *Simon Glauwe* wegens sine kinderen van jfer *Elisabeth van der Legge*, weduwe zaliger CRAGTEN RIPPERBANT, aen dij ander sijt wegens dij nalatenschap van d'afgestorvene kinderen van CRAGT RIPPERBANT hebben onderteekent en gesegelt ; SIPERT RIPPERBANT, *Herman van den Bergel, Simon Glauwe, Derrick van Baer*, Lantdrost der Graefschap Berg, *Sweer Gommerbach* En aen sijde *Simons Glauve, Beernt van Rijswick, Johan Masschop*, N°. 48.

RIJSWICK, RIPPERBANT, VAN DEN STEEN, BERCK.

Heer SIJBERT RIPPERBANT, soon van HENRICK RIPPERBANT, en van vrou *Judith van Rijswick*, troude ao 1587, juffer *Ida van den Steen*, eene dogter van *Stephen van den Steen tot den Schwalvenburg*, en van vrou *Catharina Bercks*.

vide dij Hilixvorwarden gemaeckt 16 martii anno 1587 waer in benoemt worden, en geteikent hebben aen sijden van SIJBERT RIPPERBANT, *Diederigh van Baer ter Slangenburgh*, LandtDrost der Graefschap Bergh, *Johan van Raesvelt ter Swaenenburg, Henrick van Elverick*, Rigter in d' Helter, en *Hermen van den Bergel* sin swaeger, aen sijde van juffer *Ida van den Steen* oer Broeder *Gerhart van den Steen* — *Henrick Streuff*, en *Wilhelm de Greve*, No. 49. SIJBERT RIPPERBANT is gestorven aen d' Peste ao 1616, 287bris.

Hier van sin geboren /: sine huisvrou *Ida van den Steen* is gestorven aen d' peste 1616 7 Octob :/

1 HENRICK RIPPERBANT, sine eerste vrou jfer *Margareta Angelmacher* ; sine 2de vrou jfer *Clara Breulman* heeft van beide geene kinder nagelaten.

2 STEPHEN VON RIPPERBANT, sine eerste vrou, jfer *Johanna van den Steen*, sine 2de vrou, jfer *Teodora van Gommerbach*, sine 3e vro jfer *Adelheidis van den Steen*, sine vierde vrou, jfer *Helena Maria van Bijlant* gut *Rijcke*.

3 jfer CATHARINA RIPPERBANT. Haer man, Heer *Wilhelm van Ploos*, Pant-Rigter tot Diedam, heeft gene kinderen nagelaten.

Anno 1627 den 6den May is een magescheit opgericht tussen Henrick Ripperbant Stephen Ripperbant en Catharina Ripperbant

Broeders en suster, wegens nalatenschap van haer vader en moeder zal. Sibert Ripperbant en Ida van den Steen N°. 35.

Anno 1588 den 4den Novemb. is magescheit gemaeckt tussen *Gerrit van den Steen*, juffer *judith van den Steen* gut *Greve*, juffer *Geeskens van den Steen*, juffer *Derrick van den Steen* genant *Mevoirt* jfer *Ida van den Steen* gut RIPPERBANT, Bruder en Swesters tot den Schwalvenburg, wegens die nalatenschap van haer vader *Steven van den Steen* Burgemeester tot Embrick, ende haer moeder *Catharina Berck.* In dit magescheit sin benoemt en hebben onderteekent *Gerrit van den Steen, Willem de Greve, Gerhart van den Steen* van wege sine Nigte *Gusken van den Steen*, en *Aernts* of *Arnold van den Steen, Willem van Mevoirt* wegens sine huisvrou, SIBERT RIPPERBANT wegens sine huisvrou, *Ida van den Steen.*

3 Anno 1619 den 2den December na doode van voers. Bruder en susters is magescheit gemaeckt tussen dij kinderen van *Willem d'Greve tot d'Witt* en vrou *Judith van den Steen* sine huisvrou voers. namelick *Andrea de Greve*, erfdogter tot *d'Witt*, geassiteert met haer eheman en momber heer *Otto van vogel*, Rigter der stad Embrick, jfer *Henrica de Greve* geassisteert met haer eheman en momber Heer *Gerharh Gigink*, en jfer *Magtelt de Greve* geassisteert met haer Eheman en momber Heer *Wilhelm van den Steen*, ter ener sijde, en tussen Heer HENRICK RIPPERBANT, Heer STEPHEN RIPPERBANT, en juffer CATHARINA RIPPERBANTS, kinderen van Heer SIJBERT RIPPERBANT en vrou *Ida van den Steen*, ter andere sijde, wegens dij nalatenschap van Heer *Gerard van den Steen* haere samentlike moeders Broeders en van juffer *Gusken van den Steen* van juffer *Aernt van den Steen*, juffer *Derck van den Steen* genant *Mevoirt* Haere samentlike moeders susteren *van den Steen tot den Schwalvenburch.* En is aen ieder van voornoemde twe suster kinderen, namenlick aen die van *Greve* en aen dy van RIPPERBANT neffens andere Goedere in dit geseide magescheit specificeert oeck toe deil gevallen ieder eene Halfscheit van 't olt Hottomanse Huis, vulgo den Schwalvenburgh geheten met den Bongaer ten Hoff, als oeck dij helfte der Schuren en anderen sijner annexen, Regt en Geregtigheeden gelijck als dij selve voer aen dij Hottomanse state tot Embrick en agter aen dij stats muir in sine voer en palingen, en doer daer thoe beroepenen en gevorderten metzelaren en timmerluiden bester gestalt van malkander separeert en geerfdeilet sin worden, verder inhalt daer over opgerigten bescheits en gemackter deilunge.

is oeck aen ieder sijtt van voernoemde twee suster kinderen, namentlick aen dij van *Greve* een, en aen dij van RIPPERBANT, andere sijt toe last gevallen ut die voerseide halve huis en andere meer in dit magescheidt benoemde goederen, vif segiel *Roggen* jaerlicks aen den Ahrmen van *Gerrit van den Steen* zal: in dit magescheit benoemt haere moeders Broeder Ahrmenhuiserkens aen den Mollenburgh, als oeck aen den Ahrmen van juffer *Derrick van den Steen* zal: gut van Mervoerd, haere moeders suster, Ahrmen huiserkens tegens St. Thonnishoff over toe Embrick, alle jair op S. Martini off Kersmiss unfeelbaer betalen.

dit magescheit hebben onderteekent en gesegelt van een sijtt dij respective erfgenamen *Otto Vogel*, *Gerhardt Gijginck*, *Willem van den Steen*. En van dij andere sijtt, dij Erfgenamen HENRICK RIPPERBANT, STEVEN RIPPERBANT, CATHARINA RIPPERBANT. En is genoteert N°. 52.

Dij aegale Halfscheit van voers. Olt Hottomans Stamhuis, vulgo den *Schwalvenburg* genoemd is verhandelt en verkoft nae voers: gemaecte magescheit, van Heer STEPHAN VAN RIPPERBANT, aen Heer *Johan van den Steen*, een soon van *Henrich van den Steen* en van vrou *Elisabeta van den Sande* /: welcke haer behuisinge verkoft hadde anno 1609, aen dij P. P. S. J. en van dij selve geappropieert is tot een Gymnasium en scholen voer Studenten gelijck nogh heeden gebruickt wort, in d'wullewefers straet olim doer heer *Johan Stroif* getimmert. Heer *Johan van den Steen* voers: troude juffre *N. de Jeger*, waer van een eenigedogter troude Heer .... *van Ripperda tot Winssum* wiens kinderen dese halfscheit verkoft hebben aen den Heer Oversten *N. van Frentz*.

Dij andere aegale Halfscheit van dese behuisunck is van dij van *Greve* per houlick door *Andrea van Greve*, bij theilunge met haere twee susteren, gekomen aen heer *Otto van Vogel*, daer desen sine dogter per Houlick aen heer *N. Closs*, wiens kinderen dese halfscheit van voers. behuisinck oeck hebben verkoft aen den Heer Oversten *N. van Frentz* voers. Aldus d'heer overste *Frentz* dit alt Hottomans stamhuis vulgo den *Schwalvenburg* geheten weder verenigt en te samen heeft gebragt afbrekende twee kameren, eene keuken, een spijker, een schuir, dij alnogh restirende behuisungh met spijker en schuir bewoent heeft en nogh heeden van andere bewoent wort.

Is hier te weeten dat d'heel STEPHEN VAN RIPPERBANT sine Halfscheit aen Heer *Jan van den Steen* verkopende /: gelick hier voer is

gesegt :/ hij voer sigh en voer sine Erfgenamen reserviert heeft sin rigt ende geregtigheit aen dij Groeve en begrafstede met den sarcksteen daer op in S. Martini kercke in Embrick tegen Bercks capelle gelegen onder dese voers. behuisungh aen d'familie steen voer desen gehorenden gelick ock op dese sarcksteen gehouwen staen midden het waepen van Heer *N. van den Steen* beneffen het wapen van sin vrou *N. van Greve.*

aen dij Regter sijde op dij sarcksteen boven weder staet het wapen van desen heer *van den Steen* daer onder nogh twe quartiren te weten het wapen van sine moeder *Andrea* daer onder het wapen van sine groetmoeder *N. van Gommerbagh* /: het welck sedert ao 1672 :/ is uitgesleten.

aen dij Lincker sijtt op dij sarcksteen boven oeck weder staet het wapen van sin vrou *N. de Greve* daer onder oeck nog twee quartiren te weeten 't wapen van hare moeder, daer onder 't wapen van haere groetmoeder *A. van Merwick* 't welck oeck sedert ao 1672 is utgesleten nogh onder op d' sarcksteen naderhant gehouwen is het wapen van *Steven van den Steen* en vrou *Johanna Berck* met dit Graf-Schrift om dij wapens: Anno 1581. 22 Juni starf *Stephen van den Steen* Burgemeester der stat Embrick Anno 1583 11 Juli starf *Catharina Bercks* sine huisvrou.

op dese sarcksteen is geen Grafschrift van heer *van den Steen* welcke aan vrou N. van Greve is getrout, maer vint sigh van sin vader en moeder dit Grafschrift ter sijden op d' steen. Anno 1512 starf *Gerrit van den Steen.*

Anno 15.. starf *Andrea,* sine huisvrou.

8 Quartiren
van Heer SIJBERT VAN
RIPPERBANT en van vrou,
Ida van den Steen, tot
Schwalvenburg.

Ripperbant	*van den Steen*
Rijswick	*Berck*
Elverick	*Greve*
Bruintz	*Meckink.*

VOLDEN, BERGEL, RIPPERBANT, RIJSWICK.

juffer MICHIELE RIPPERBANT, dogter van HENRICK RIPPERBANT,

en vrou *Judith van Rijswick*, troude heer *Herman van Bergel*, een soon van *Hermen van den Bergel* en van vrou *Helena Volden*.

vide dij Hilixvorwarden datiert ad 1574 29 September op S. Machielis-dagh in dese, Hilixvorwarden worden benoemt, van beide sijden gekozen Hilixluiden vrinden en magen : *Hermen van den Bergel* den *Olden-Henrick van Rijswick, Andries van Aller, Henrick van den Steen* No. 53.

Anno 1587 den 13 martii is magescheit gemaeckt tussen SIJBERT RIPPERBANT en *Hermen van den Bergel* namens sine huisvrou, als erfgenamen van salige CRAGT RIPPERBANT hare Broeder aen ene sijtt en *Simon Glauwe* wegens dij voerkinder van sine vrou, jfer *Elisabeth van der Legge*, weduwe van zalige CRAGT RIPPERBANT ander sijde, wegens dij nalatenschap van dese afgestorvene kinderen van CRAGT RIPPERBANT, gelick hier voer oeck gemelt is, in No. 48 geteikent.

2. Hier van geboren :

Henrick van Bergel, welke gestorven is ao 1625 den 5 Juny.

1. Anno 1620 10 Juni is gestorven vrou MICHAELE RIPPERBANT, weduwe van *Hermen van den Bergel* .

VAN DEN STEEN, RIPPERBANT, ANGELMAECHER. BERGEL.

Heer HENRICK RIPPERBANT, Alste soon van SIJBERT RIPPERBANT, en van vrou *Ida van den Steen*, troude jfer *Margareta Angelmächer*, sine eerste vrou, dogter van heer *Gerhart Angelmächer* Alt-Burgemeester des Heiligen Reichs vrij-stat Cöllen, en van vrou *Christina van Bergel.* Hij is gestorven anno 1626 11 Augusti tussen 7 en 8 uir 's morgens, heeft geen kinders nagelaten.

Heer HENRICK RIPPERBANT voers is anno .... in des H. Reichs-stat Cöllen in den Rath gekozen worden.

VAN DEN STEEN, RIPPERBANT, BREULMAN.

Heer HENRICK RIPPERBANT, soon van SIJBERT RIPPERBANT en van vrou *Ida van den Steen* troude juffer *Catharina Breulmans*, sine tweede vrouw, dochter van Heer .... *Breulman* en van vrou ....

Dese Eheluiden hebben gene kinderen nagelaten.

Ille obiit anno 16..

Illa obiit anno 16..

VAN DEN STEEN, RIPPERBANT, VAN DEN STEEN, SANDE.

Heer STEPHEN VAN RIPPERBANT, soon van SIBERT RIPPERBANT en van vrou *Ida van den Steen van Schwalvenburg* troude anno 16.. juffer *Joanna van den Steen*, sine eerste vrou, dogter van *Henrick van den Steen*, en van vrouwe *Elisabeth van den Sande*.

Hier van geboren.

SIBERTUS RIPPERBANT, anderhalf jaer olt sint is gestorven anno 1618 2den Novembris.

2. Anno 1637 den 12 Augusti is magescheit gemaeckt tussen Heer STEPHEN VAN RIPPERBANT en *Johan van den Steen*, vrou *Elisabeth van den Steen* weduwe *Vilsteren* en *Willem van den Steen*, suster en broeders, wegens d'nalatenschap van vrou *Joanna van den Steen*'sine eerste vrou. Hier in sin benoemt en hebben geteikent STEPHEN RIPPERBANT, *Johan van den Steen*, voer sigh en voer sine suster van *Vilsteren*, *Willem van den Steen*, HENRICK RIPPERBANT, *Willem van Plees*.

dit magescheit is getekent N°. 54.

1. Anno 1626 den 6den May na dode van vrou *Elisabeth van den Sande*, weduwe van *Henrick van den Steen* na dien nu heer *Stephen van den Steen* den 2den soon Abt des Godes huises en Adelick cloosters van Hamerdon, en joffer *Anna van den Steen* d' jungste dogter, conventualinne des cloosters Stae Agnitis tot Embrick afgemaeckt voer hin waer in een magescheit gemaeckt is tussen dij andere vif kinderen, als namentlick *Johan Wilhelm* en *Gerhart van den Steen*, joffer *Elisabet van den Steen* weduwe *Vilsteren*, En joffer *Johanna van den Steen* Huisvrou van STEPHEN RIPPERBANT vide No. 55.

8 Quartiren
van Heer STEPHEN RIPPERBANT,
8 Quartiren
van vrou *Johanna van den Steen*
sin eerste vrou.

Ripperbant, van den Steen	*Van den Steen, Sande*
Rijswick. Berck	*Edel-Stroif.Padevoert.*
Elverick. Greve	*Greve. Galen*
Bruintz. Meckink	RIPPERBANT.*Hoevelick.*

VAN DEN STEEN, RIPPERBANT, GOMMERBACH, RIJSWICK.

Heer STEPHEN VAN RIPPERBANT, soon van SIJBERT RIPPERBANT, en van vrou *Ida van den Steen*, troude juffer *Theodora van Gommerbach*, sine twede vrou, eene dogter van Heer *Derrick van Gommerbach*, en van vrou *Megtelt van Rijswick*.

vide die hilixvorwarden anno 1637 2den may opgerigt waer in benoemt en onderteikent hebben STEPHEN RIPPERBANT, *Theodora van Gommerbach*, *Wilhelm van Plees*, Rigter tot Diedam, Heer *Frederick Vogel* Canonicus toe Xanten, Embrich, en Elten, *Johan van den Steen*, *Herman van Woldenborgh*, overste Luitenant, en Ritmeester *Hermen van den Steen*, Burgermeester der stad Calcar en *Assweer van Louwen* N°. 56.

Dese Eheluiden hebben nagelaten :

1. DIDERICK VAN RIPPERBANT, sine vrou juffer *Margarita van Dorth tot Meyerinck*.
2 HENRICK, JOHAN VAN RIPPERBANT, Rittmeester tendienste van den Furste van Munster, is getrout anno 1702 .... en in S. Martinikercke bij sine voorelderen begraven.
3 jfer IDA CLARA VAN RIPPERBANT, haer man *Frans van Fuirden, tot den Bremmenhorst*.

8 Quartiren
van vrou *Theodora*
van Gommerbach, 2de
Ehe-vrou van Heer
STEPHEN VAN RIPPERBANT.

4 van vader	4 van moeder
Gommerbach	*Rijswick*
Hopp	*Gaetsnalt*
Merwijck	*Ringenberg*
Smilz gnt Bergh	*Waldenberg gnt Schenckern.*

VAN DEN STEEN, RIPPERBANT, VAN DEN STEEN, HOEN.

Heer STEPHEN VAN RIPPERBANT, een soon van SIJBERT RIPPER-

BANT, en van vrou *Ida van den Steen van den Schwalvenburg*, trouden anno 1655 juffer *Adelheit van den Steen van den Leewen-Poll*, sine darde vrou, eene dogter van Heer *Gerlich van den Steen* en van sine vrou *Adelheit van Hoen.*

vide hier van dij hilixvorwarden opgerigt den 14 Apr. 1655, waer in benoemt sin en onderteikent hebben vrinden neffens dij voers. Eheluiden: *Hermen van Woldenborgh, Willem Henrick van den Steen, Herman Lansinck, Gerhart Louwerman, Adelheit van Hoen,* weduwe *van den Steen, Engelbert van Schrieck, B. Groeven.* N°. 57.

Sij starf anno .... in d' kraem, nalatende eene dogter.

Juffer ADELHEIDIS IGNATIA VAN RIPPERBANT, ongetrout gestorven den 5de May 1713 anno aetatis 55, begraven tot Embrick in S. Martini kercke bij haere voerolderen.

8 Quartiren
van vrou *Adelheidis van den Steen*, darde vrou van
Heer STEPHEN VAN RIPPERBANT.

4 van vader	4 van moeder
van den Steen	*Hoen*
Rijswick	*Louwerman*
Gommerbach	*Till*
Ingenhaven	*Schrieck*

VAN DEN STEEN, RIPPERBANT, BIJLANT gnt RIJCKE SCHLADE.

Heer STEPHEN VAN RIPPERBANT, soon van SIJBERT VAN RIPPERBANT, en van vrou *Ida, van den Steen tot den Schwalvenburg,* troude vrou *Helina Maria van Bijlant,* gnt Rijcke sine vierde vrou, dogter van Heer .... *van Bijlant,* gnt Rijcke *Heer tot Meyerinck* en van vrou .... *van Schlade tot Luttinckhuisen.*

In dit vierde houlick sin geene kinderen geweest vide hier van dij Hilixvorwarden opgerigt anno 1659 den 23 may, welcke neffens voers. Eheluiden sin onderteekent van dese hier benoemde vrinden: *Hermen van Woldenborgh,* DIDERICK RIPPERBANT, *Hermen van*

Dorth, Pl. van Groeven, Johan van Fuirde, Amand Henrick van Fuirde, dese hilixvorwarden sin geteikent N°. 58.

Heer STEPHEN VAN RIPPERBANT voers. is gestorven ao. 16.. den .... begraven bij sine voerelderen in S. Martini kercke binnen Embrick, vide aldaer d'sarcksteen waer op van olts het wapen staet gehouwen.

Anno 1669 den 4den Augusti na doode van Heer STEPHEN VAN RIPPERBANT Een magescheit opgericht tussen DIDERIGH RIPPERBANT, JOHAN HENRICK RIPPERBANT, en jfer CLARA RIPPERBANT, sonen en dogter van dij 2de Ehe, en tussen Adelheides IGNATIA VAN RIPPERBANT enige dogter van dij darde Ehe, wegens dij nalatenschap van haer vader saligh STEPHEN VAN RIPPERBANT in welcke benoemt en ontsegelt hebben,

DIDERIGH RIPPERBANT, JOHAN HENRICK RIPPERBANT, *Wolfganck Frederick van Woldenborgh, David Ernst van Groeven, Gijsbert van Dorth, Goswijn van Buninck, van Buninck, Amand Henr: van Fuirden, Rudolph van Dorth, Gothart Gerlagh van Greeve.*

vide dit magescheit N°. 59.

8 Quartiren
van vrou *Helena*
Maria van Bijlant
gnt Rijcke tot Meij-
rinck 4de vrou van
Heer STEPHEN VAN RIPPERBANT.

Bijlant gnt *Rijcke*	*Schlade*
Rhemen	*Twickeloo*
Hall	*Asscheberg*
Keppel	*Galen*

WOLDENBORG, PLEES, RIPPERBANT, VAN DEN STEEN.

juffer CATHARINA VAN RIPPERBANT, dogter van SIJBERT VAN RIPPERBANT, en van vrou *Ida van den Steen* troude heer *Willem van Plees,* heer tot die *Steeghe,* Pant-Rigter tot Diedam, soon van *Jelis of Egidius van Plees tot Plees,* Pant-Rigter tot Diedam, en van vrou *Johanna van Woldenborgh,* Erfdogter en vrou tot die *Heeghe.*

Sij is gestorven tot Diedam op die Heeghe en aldaer in die Kercke begraven, sonder kinders nagelaten.

Die naeste quartiren van Heer *Willem van Plees* sin te sihen in d'kercke tot Diedam op een sarcksteen gehorende aen den huise die Heeghe, waer op midden staen gehouwen die wapenen van sin vaeder *Jelis van Plees* en van sine moeder vrou *Joanna van Woldenborg*, aen dij regter sijtt boven staet het wapen van Bemmel sin vaders moeder /: met d' 3 cijthaers :/ daer onder het wapen van *Honselaer* sin vaders Groetmoeder. aen dij lincker sijtt boven staet het wapen van *Sande* sine moeders moeder daer onder het waepen van *Deelen*, sine moeders Groet-moeder.

waer van hier op het volgende blatt dij afteikeninge of copie te sihen is.

Quartiren
van Heer *Willem van*
Plees, drij van sin vader,
drij van sine moeder, gelijck
dij selve oeck te sihen sin
op d'sarcksteen in d'kercke
tot Diedam.

Bemmel	*Sande*
Pletze	*Woldenburg.*
Honselaer	*Deelen.*

Heer *Willem van Plees* na doode van vrou CATHARINA RIPPERBANT, troude juffer *Bartruit van Leussen*, dogter van Heer........ *van Leussen* en vrou *Gerarda van Steck*, waer van geboren juffer *Joanna van Plees* Erfdoghter tot die Heeghe, welcke getrout met Heer *Willem van Erp*. Een jonger soon van den huisen *Holt* in Maes en Wael, dese havesaet die Heeghe aen d'Familie *van Erp* heeft gebragt.

GOMMERLACH, RIPPERBANT, DORTH, BIJLANT gnt. RIJCKE.

Heer DIDERIGH VAN RIPPERBANT, Drost der vrij Heerlickheit van Boxmeer Alste soon van STEPHEN VAN RIPPERBANT en van vrou *Theodora van Gommerbach*, troude jfer *Margareta van Dorth* tot *Meyerinck* dogter van heer *Hermen van Dorth* van vieracker, heer tot *Meyerinck* en van vrou *Anna Helena van Bijlant gnt Rijcke.*

Gelick te sihen bij Hilixvorwarden opgerigt den 24 may anno 1662, waer in benoemd en geteikent hebben : DIEDERIGH RIPPERBANT, JOHAN HENRICH RIPPERBANT, *Herman Woldenborgh*, *Amand Henrick van Fuirden*, *Herman van Dorth*, *Gijsbert van Dorth*, vide dese hilixvorwaerden N°. 60.

Heer DIEDERIGH VAN RIPPERBANT is oeck beleent ao .... met het goed in waverloe in d'heerlickheit Diedam, van Furstlicke clevise Lehen-kamer gelick sine voerelderen successive daer mede beleent sin van BEERNT RIPPERBANT, den welcke dit Goet behilickt heeft met sin vrou *N. van Zallant* en ao 1333 d'eerste van sine Familie daer mede beleent is, gelick hier voer in dit geslagtboeck mede vermelt is.

van dese Eheluiden sin geboren dese hier benoemde kinderen, behalve enige dij jonck gestorven sin.

1 STEPHEN HENRICK RIPPERBANT Luitenant in 't Regiment van den Heer Generael *Baer* heer tot Slangenborgh, ten dienste van d'verenigde Nederlanden.

daer na omtrent den jaire 1699 nae dij Indies verbrocken heeft aldaer verscheide militaire chargien bekleet, eindelick commandant sinde binnen Suratam op den 21 Sept. 1707 aen een heftige koerse overleden in den ouderdom van 40 jaeren.

2 juffer THEODORA ANNA RIPPERBANT, devotiese of geestilicke juffer.

3 juffer PETRONELLA CATHARINA VAN RIPPERBANT.

4 juffer MARIA MARGARETHA VAN RIPPERBANT.

5 juffer ANNA MARIA VAN RIPPERBANT.

6 HERMAN GIJSBERT VAN RIPPERBANT, Luitenant ten dienste van den koninck van Spangien.. Item THEODORA ANNA VAN RIPPERBANT ionck gestorven anno 1664. 17 Augusti neffens enige kinders meer ionck gestorven.

8 Quartiren
van Heer DIDERIGH RIPPERBANT en de
8 Quartiren
van vrou *Margaretha van Dorth.*

1	2	3	4
Ripperbant	Gommerbach	Dorth	Bijlant gnt Rijcke.
3	4	3	4
Van den Steen	Rijswick	Luessen	Schladen

5 Rijswick	6 Hopp	5 Vieracker	6 Rhemen
7 Berck	8 Gaetznalt	7 Grotenhuis	8 Zwickeloe.

BIJLANT gnt RIJCKE, FUIRDEN, RIPPERBANT, GOMMERBACH.

Jfer IDA CLARA VAN RIPPERBANT, dogter van STEPHEN VAN RIPPERBANT en van *Theodora van Gommerbach*, troude Heer *Frans Bernt van Fuirden*, alsten soon van heer *Johan van Fuirde heer tot den Bremmenhorst* en van vrou *Margaretha van Bijlant* gnt Rijcke tot Meyerinck.

Hiervan geboren :

Johan van Fuirden, ongetrout gestorven. *Reinart van Fuirden* luitenant ten dienste van de Koningh van Spanien.

sine vrou *Maria Eleonora de Liuraghi*, dogter van den heer *Anton Baltasar*, oberste luitenant, geboortig uit Italien.

Item *Joanna Marg. van Fuirden*, ongetrout gebleven.

Swaen (LVII, 86). — Mr. Johan Swaen, overl. 15 Jan. 1715, trouwde 15 Febr. 1701 Christina Wassinghs, d. van Christiaan en Anna Hartmann, geb. 17 Dec. 1680, uit welk huwelijk :

1 Johan Christiaan, die volgt.
2 Anna Elisabeth, geb. 13 Dec. 1703, † 3 Mei 1705.
3 Anna Geertruid, geb. 26 Aug. 1705.
4 Johanna Elisabeth, geb. 19 Jan. 1707.
5 Maria Sibylla, geb. 7 Dec. 1709.
6 Ernst Sigismund, geb. 15 April 1712 en genoemd naar zijnen oom E. S. Crellius, gehuwd met Jacomina Swaen, Hij was in 1774 colonel-commandant van het regiment dragonders van den Prins van Hessen-Cassel en lag in garnizoen te Kampen, later te Maastricht.
7 Jacoba, geb. 29 Juni 1714.

Mr. Johan Christiaan Swaen, vrijhr. van Poederoyen, geb. 28 Juli 1702, † 12 Nov. 1712, na gehuwd te zijn geweest met : 1° 3 Maart 1729 Elisabeth Cornelia Edzarda Chenel, d. van J. L. Chenel en Hester de Bussy de Rabutin, geb. 23 Sept. 1709, † 30 Dec. 1741,

2°. 12 Sept. 1747 C. F. Raven, kinderloos overleden. Uit het eerste huwelijk :

1 Johanna Catharina, geb. 12 Febr. 1730, † 7 Mei 1730.
2 Christina Hester, geb. 19 Febr. 1731.
3 Jacomina Catharina, geb. 22 Febr. 1732, † 5 Maart 1732.
4 Johanna Catharina geb. 19 Maart 1733.
5 Johan Lambert, geb. 23 Oct. 1734, vrijhr. van Poederoyen, geh. met Aleida Tulbagh (meerdere kinderen).
6 Antonis Peter, geb. 4 Maart 1737.

Von Münster (LVII, 92). — Johanna Huus, erfd. van Ruinen, in 1425 geh. met Jo^r^ Berend van Munster, was de kleind. van Arnold Huus, medeërfgen. van Johan, hr. van Ruinen, ridder, overl. 1385, en diens vrouw Zwedera van Heeckeren gen. Rechteren, overl. 1391, — die stierf in 1401 en bij zijn eerste vrouw, Lamme had : Johan Huus, hr. van Ruinen, overl. 1411, geh. met Machteld Mulert, overl. 1411, ouders van Johanna voornd.

Agnes de Vos van Steenwijk, geh. met Jo^r^ Henrick van Munster, hr. van Ruinen, was een dochter van Johan, hr. van Batinge, verm. 1457—1480, zoon van Henrick, hr. van B., verm. 1420—1456, kleinz. van Coenraad, hr. van B., verm. 1395—1420.

KERKGESCHIEDENIS.

DE HERVORMDE KERK TE AARLANDERVEEN,

door W. M. C. Regt.

Aarlanderveen, voor velen de incarnatie van al wat ouderwetsch is, ligt op een uur afstands ten N. van Alphen aan den Rijn. Dat wil zeggen : het zoogenaamde dorp. Het voornaamste deel der gemeente strekt zich in den tegenwoordigen tijd langs den rechteroever van den Ouden Rijn uit en wordt wegens zijn ligging tegenover Alphen doorgaans, doch oneigenlijk, met den naam „Alphen, lage zijde," betiteld. De hooge zijde, het eigenlijke Alphen, ontleende haar naam aan den door de Romeinen, uit een strategisch oogpunt, langs den linker Rijnoever aangelegden hoogen weg ; vandaar de tegenstelling.

Oud-Aarlanderveen is de benaming voor het dorp. De Aar (d. i. ader = waterloop) gaf haar naam aan den voormaligen, thans drooggelegden veenbodem.

Waarschijnlijk liep hier in overoude tijden een heirbaan, die de gemeenschap tusschen Lugdunum-Batavorum en het Sticht ten N. van den Ouden Rijn onderhield en waarvan nog gedeelten in de Oudshoornsche Buurt (Ridderbuurt) en de Ruige kade zullen zijn overgebleven. Deze weg bleef op eerbiedigen afstand van Vader Rijn, die gewoon was in voor- en najaar de landen langs zijn bedding heinde en ver onder water te zetten. Na het aanleggen van den hoogen weg, zooevengenoemd, genoten de landstreken ten N. van den Rijn wel wat al te veel van deze ongevraagde weldaden, zoodat een weg in de nabijheid van dezen stroom alleen maar op enkele tijden van het jaar zou zijn te gebruiken.

Gegevens om den tijd der stichting van Aarlanderveen voldoende vast te stellen, ontbreken ten eenenmale. Maar vóór het midden der dertiende eeuw bestond het al, want het wordt vermeld in het huwelijksverdrag tusschen *Floris IV*, Graaf van Holland, en *Machteld,* dochter van hertog *Hendrik van Brabant* (Zie *van den Bergh* : Oorkondenboek van Holland en Zeeland I. No. 245). — Op Aschwoensdag 1300 (= 15 Februari 1301) gaf *Graaf Jan II* aan *Aelbrecht*

van den Bossche ten vrijen eigen een weer lands te Aarlanderveen, welke hij in leene hield. Dit weer lands staat in oude stukken steeds bekend als „Aelbrechtsvierendeel-van den Bosch," werd nog alzoo in 1800 genoemd en is waarschijnlijk onder dien naam nóg wel bekend. Dit deel der gemeente Aarlanderveen heette ook wel „Pulmot."

Omstreeks 1300 maakte Aarlanderveen deel uit van de bezittingen van het edel geslacht *van Outshoorn*. Deze ridders hadden hun stamhuis in de Oudshoornsche Buurt; om die reden en om geen andere, de Ridderbuurt geheeten. De eerste, die onder den naam *van Outshoorn* in oude, echte documenten wordt vermeld, is *Willem* van *Outshoernen*, ridder, den 28 Augustus 1293 getuige van Graaf *Floris V*. Zijn zoon *Dirk* droeg Dinsdag na St. Lucas 1321 (= 20 November 1321) zijn ambachten Outshorne en Arlendervene aan Graaf *Willem van Henegouwen* op, ten einde de Graaf er *Dirks* zoon *Willem* mee zou verlijen. Deze *Willem van Outshoorn* behoorde onder de trouwste raadslieden van Graaf *Willem IV*, daarna van *Margaretha van Henegouwen* en later van den Verbeider Graaf *Willem V*, doch koos bij het ontbranden van den twist tusschen moeder en zoon de partij van *Margaretha*. Toen nu de aanhangers van *Willem* zegevierden, ontnam de Holl. graaf aan *Willem van Outshoorn* zijn heerlijkheden, die hij deels verkocht, deels aan zijn gunstelingen schonk, *Willem* overleefde het verlies van zijn goederen niet lang. Hij stierf in 1352 en werd te Haarlem in het pand der Predikheeren begraven.

Heer *Willem van Outshoorn*, wordt als Patroon der kerk van Aarlanderveen vermeld in een brief uit 1371.

Indien nu de familie *van Outshoorn* het jus patronatus niet als bizonder gunstbewijs van den Graaf van Holland, of misschien van hun onmiddellijken aanverwant *Jacob van Outshoorn*, Bisschop van Utrecht († 1322) heeft ontvangen, moeten wij aannemen, dat zij zelf de stichteres eener kerk te Aarlanderveen is geweest.

In deze kerk fundeerde *Willem II van Outshoorn*, ten zoen van een dier in dien tijd onophoudelijke twisten en veeten een kapellerie, waarvan hij de begeving aan zich hield.

Toen zijn goederen nu in 1351 waren geconfisqueerd en de heerlijkheden Oudshoorn en Aarlanderveen op Palmavond 1354 (= 28 Maart 1355) door Willem V waren verkocht aan *Arnout van IJsselsteyn*, ontspon zich omstreeks 1370 over de begeving van genoemde

kapellerie een twist tusschen *Machteld van Outshoorn*, Vrouwe van Raephorst, zuster van *Willem* voornoemd, en *Gerrit van Culenburch*, als momber en voogd van zijn vrouw *Baerte van Egmond*, die erfgename was van *Arnout van IJsselsteyn*.

Machteld had de kapellerie begeven, bewerende rechthebbende daartoe te zijn als onmiddellijke erfgename van *Willem*, uit wiens goederen de kapellerie was gesticht en waarvan hij de begever was geweest zijn leven lang. *Baerte* daartegen beweerde dat *Willem van Outshoorn* de kapellerie had gesticht als Ambachtsheer en als Patroon der kerke, en waar nu de heerlijkheid Aarlanderveen in andere handen was overgegaan, was de familie *van Outshoorn* van de verdere begeving verstoken.

Partijen onderwierpen zich ten slotte aan de uitspraak van den *Lands*heer. Doch ook *Hertog Aelbrecht* kon het niet uitzoeken. Ten einde raad, gaf hij beiden gelijk en stelde hij voor, dat én *Machteld* en haar nakomelingen én *Baerte* met haar nazaten de kapellerie om beurten zouden begeven. Wie deze uitspraak verbrak, zou 50 ponden Hollandsch verbeuren. (Register Lib. IV Aelbrecht, fol. 120 op het Rijksarchief).

Van de priesters, die vóór de Reformatie deze kerk hebben bediend, is al heel weinig bekend.

De eerste, wiens naam wij vonden aangeteekend is *Philips Gerritsz.* Bij de stichting van het Kapittel van St. Pancraskerk te Leiden door *Jan van Verneburg*. Bisschop van Utrecht, 27 October 1366, wordt onder andere geestelijken ook *Philips Gerritsz*, pastoor te Aarlanderveen, aangewezen tot het stichten van een prebende van ten minste vijftien ponden Hollandsch.

Omstreeks een eeuw later bediende *Franck Lambrechtsz. Zael* deze kerk. Wij danken zijn naam aan 's mans grafzerk, die bij de slooping der kerk in 1905 voor den dag kwam en waarop het volgende in gothische letteren te lezen was :

„*Franck Lambrechtsz. Zael*" priester van dese kerck, sterft in het jaer 1521 op St. Anthoniedach. Bidt voor mij tot Godt."

Van dezen pastoor is ook sprake in een oude verklaring van ingezetenen over het bevaren van de kerkvaart, A° 1540, 28 Januari stilo communi, bewaard in het gemeente-archief, en waarin gesproken wordt van den tijd, „doe heer *Vranck* s. g. (saliger gedachtenisse) pastoer was t' arleveen."

Van de latere priesters dezer kerk zijn ons nog bekend geworden

Jacob van Leeuwen en diens opvolger *Johan Adriaensz. van 's Gravenhage.* Bij den laatste staat het jaartal 1573 vermeld; hij bediende dus deze parochie in het heetst der tijden en kan getuige geweest zijn van de opkomst der Reformatie in de Rijnstreek. Onzin is het echter te gelooven dat ook in Aarlanderveen de bekende beeldenstorm heeft gewoed: behalve in de steden, en nog niet eens in alle, heeft het breken der beelden en verwoesten der kerksieraden bij uitzondering op kleine dorpen plaats gehad.

Hoe dit zij: voor Aarlanderveen ontbreken alle gegevens. De laatste pastoor, misschien de genoemde van *'s Gravenhage* heeft zijn dienst moeten neerleggen, door het besluit der Staten, 1581, waarbij de uitoefening van den R.-C. godsdienst werd verboden. Misschien werd de kerk, na van al haar sieraden te zijn ontdaan, gesloten. Doch in 1588 besloten de Staten dat overal de Herv. eeredienst zou worden ingevoerd. Of toen reeds dadelijk een predikant hier werd aangesteld, valt niet te zeggen. Twee jaar later was er wél een: toen kwam *Florentius Marci ab Halle* zich in de verlaten pastorie vestigen. Wij hebben echter reden te vermoeden dat een groot deel — zoo niet het grootste — aan de leerbegrippen der oude kerk was trouw gebleven.

In de eerste helft der zeventiende eeuw nam men te Aarlanderveen een krachtige opluiking van het Katholicisme waar. *Floris van Vianen* had hier zijn standplaats en bediende Aarlanderveen in combinatie met Alphen en Zwammerdam. Na hem wordt genoemd *Pieter Pelt,* geboortig van Utrecht, en hier denkelijk gekomen van Vianen; en *Gijsbert Bosman,* mede te Utrecht geboren. Deze was 6 Dec. 1627 te Anjou tot Licentiaet in de beide rechten gepromoveerd, staat als een goed poëet bekend en is in zijn pastorie te Aarlanderveen overleden. De verdere geschiedenis van de R. C. gemeente te Aarlanderveen valt buiten ons bestek (Zie Bijdr. Bisdom Haarlem I : 90, en III : 125.)

* *
*

De thans afgebroken kerk was oorspronkelijk aan de bizondere bescherming van Johannes den Dooper opgedragen en dateerde volgens de restanten van den ouden bouw uit het midden der 15e eeuw. Misschien een kwarteeuw later. In 1646 werd zij grootendeels vernieuwd en het plan der vernieuwde kerk werd in 1660

met nog eenige andere kerken aan *Cornelis de Vlaming van Outshoorn* overgelegd. Deze was nl. voornemens in zijn heerlijkheid Oudshoorn een kerk te stichten, waartoe hij zich de teekeningen en plannen der pas gebouwde kerken van Woubrugge, Aarlanderveen, Leiderdorp, Gouderak, Hellevoetsluis, Moerkapelle, Leidschendam en Maaslandsluis deed voorleggen, om uit die alle zijn keus te doen.

Van den oorspronkelijken bouw, midden der 15e eeuw was tot vóór de slooping nog in het koor een gedeelte muur met horizontale zandsteenen banden bewaard gebleven.

Het was een kruiskerk met een schip van drie travees, ondiepe transepten en een koor van twee travees. Zij lag vrij hoog, geheel vrij en in de richting der heilige linie met een afwijking van circa 7 graden naar Zuid. Wanneer de toren in het westen staat en het koor oostwaarts is gekeerd, spreekt men van de heilige linie. Bij oude kerken werd dit stelselmatig toegepast, doch thans is ook zelfs bij de nieuwe R. Cath. kerken deze richting prijsgegeven.

Tot in 1803 prijkte deze kerk met een vierkanten toren, terwijl op het kruispunt een kleiner open torentje was aangebracht.

Behalve in 1646, werden in 1708, 1762 en 1803 aan deze kerk belangrijke herstellingen verricht. De bestekken daarvan berusten nog in het vrij desolate gemeentearchief . In 1708 (aanbesteding 8 Maart) werd aan de zuidzijde der kerk een doodsbeenderenhuisje gebouwd, de toren werd „ondervangen voor het zakken", de gevels ter weerszijden van den toren ter hoogte van de kerk opgehaald en een „versteke" trap binnen de kerk aangebracht om naar het uurwerk van den toren te gaan. Het bestek was opgemaakt door *Floris Damen van Outshooren*, Mr. timmerman te Bodegraven. Aannemer was *Jan de Ruyter*, mede wonende aldaar, die volgens het bestek gehouden was het werk 15 April 1708 „bij der hant te nemen en aen te beginnen." De herstellingskosten beliepen *f* 1828–4–9.

Aanzienlijker bedrag vorderde de herstelling der kerk in 1762 toen er voor *f* 3236–14–16 aan werd verwerkt.

In 1803 eindelijk werd door de Municipaliteit en commissie uit de burgerij aanbesteed : het afbreken van den toren, het maken van het bekende koepeltorentje en het opmetselen van den achtergevel, waardoor de oude koorafsluiting te loor ging.

Inwendig bezat deze kerk nog een aardige oude betimmering een preekstoel, banken en doophek, waarop bloemguirlandes van

het midden der zeventiende eeuw en twee koperen lezenaars. Het oude houtwerk werd door den schilder *K. van Hellemond* te Alphen van zijn dikke verflaag ontdaan, bijgewerkt, en is thans in de nieuwe kerk grootendeels herplaatst.

Als voet voor den preekstoel diende en dient thans weer een oude achtkante blauwsteenen doopvont, met gothische roosjes op den rand en driepasversiering op de zijvlakken van het bekken en van den voet. Zij was gebarsten, door een ijzeren band bijeengehouden, en diende met een marmerverfje overtrokken, zooals gezegd is, als voet voor den kansel. Schrijver dezes maakte den Heer Hoofddirecteur van 's Rijksmuseum te Amsterdam op de vont opmerkzaam, terwijl zij uit de oude kerk verwijderd was geworden. *Jhr. van Riemsdijk* achtte haar zeker een plaatsje in 's Rijks verzameling waard en bood een goede som aan H. H. Kerkvoogden, doch deze waren niet tot afstand te bewegen. Voor de serie oude doopvonten in 's Rijksmuseum was zij een ware aanwinst geweest: thans, in dubbelen zin misplaatst, is het voor de goe-gemeente niets dan een oud prul, zonder eenige beteekenis.

De doopvont was volgens den stijl uit het midden der 15e eeuw en is dus gelijk met den bouw der kerk daarin geplaatst.

Behalve de reeds boven gemelde grafzerk van Pastoor *Zael* kwamen bij de slooping nog een paar andere te voorschijn. Op een daarvan las men: „*Claes Janszoon van Schellingerhout*, Schout en Secretaris van Oudshoorn, en den Gnephoek, sterft 19 Januari 1648 oud 64 jaar", een tweede zerk was van zeer ouden datum, het opschrift was echter zóó afgesleten, dat daaruit niets meer was wijs te worden, dan dat zij het graf had gedekt van den Aarlanderv. Schout *van Eyck* (± 1630).

Onder een zware zerk in het voormalige koor werd een onderaardsche gang ontdekt; het bestaan hiervan was tot dusverre onbekend. Dergelijke gangen heeft men in de naburige gemeenten Alphen en Koudekerk mede aangetroffen. De goe-gemeente ziet hierin altijd een bewijs voor het voormalig bestaan van een klooster. De zaak is, dat het pastoorshuis vroeger niet aan de kerk werd vastgebouwd, maar op eenigen afstand daarvan en de gang diende om den geestelijke de gelegenheid te verschaffen de gemeenschap met zijn kerk te onderhouden zonder zich aan de guurheid van het klimaat bloot te stellen, of ook om zijn kostbare gewaden voor vocht te behoeden.

In 1808 werd de kerk met een orgel voorzien. Den 29 Mei van dat jaar wijdde *Ds. Elbert Niekerk* het in met een rede over Psalm XXXIII vs. 2 en 3. In de thans gebouwde kerk is een nieuw orgel aangebracht, hoofdzakelijk gesticht door de bemoeiingen van de te Aarlv. gevestigde meisjesvereeniging.

De klok uit de oude kerk vertoonde weinig bijzonders. Zij draagt alleen het opschrift „*Aarlanderveen*, 1820" en is in den nieuwen toren herplaatst.

Nog een voorwerp is bij de slooping uit de kerk verwijderd, t. w. het restant van een graftombe, reeds voor menschenheugenis te loor gegaan. Dit restant bestaat uit een vierkant blok wit marmer, waarop in verheven beeldwerk een doodshoofd met twee gekruiste doodsbeenderen daaronder is te zien. Deze attributen van den dood (het heeft niets met het Aarlanderveensche gemeentewapen te maken) zijn bizonder fraai uitgevoerd, in arabische cijfers is daaronder het jaartal 1662 geplaatst, denkelijk het jaar van overlijden van een lid der familie *Nooms*, die langen tijd de ambachtsheerlijke rechten over Aarlanderveen heeft uitgeoefend. Maar het kan ook zijn dat het betrekking heeft op den predikant *van Deventer* wiens overlijdensjaar niet voldoende vaststaat.

* *
*

In 1905 is de oude kerk afgebroken. Z. Ex de Minister van Binn. Zaken en anderen hadden nog dringend restauratie aanbevolen, doch het was besloten dat het gebouw moest vallen. Instandhouding van het oude gebouw, stel, dat het kon worden gerestaureerd, ging boven de krachten der versmolten gemeente.

Nadat van Rijkswege opmetingen waren gedaan werd de kerk gesloopt; geen steen bleef op den anderen. Toen vertoonden zich de fondamenten van een veel oudere kerk aan het oog en zeker is het te betreuren, dat daarvan aan den Ned. Oudh. Bond of de Regeering geen kennis is gegeven daar waarschijnlijk verrassende resultaten bij een degelijk onderzoek waren verkregen. Hoe lang zal het duren, eer de gelegenheid zich daarvoor wéér opdoet!

Op dezelfde plaats is het nieuwe, veel kleinere kerkje verrezen met het front naar de dorpsstraat, de oude kerk keerde haar het koor toe. Het is gebouwd door de aannemers *J. van der Lijn, E. J. Brüggemann* en *K. Tolk* naar de plannen van den architect *A. van der Lee* en maakt een gunstigen indruk. Boven den ingang van het

kruiskerkje is een sierlijk torentje opgetrokken, waarin klok en gemeenteuurwerk een plaatsje gevonden heeft. Ter gemoetkoming in de kosten voor dezen toren betaalt de gemeente een vergoeding van *f* 50 's jaars. Boven het portaal bevindt zich het nieuwe orgel, verkregen door de toewijding van de alhier gevestigde meisjesvereeniging. Het front daarvan is echter nog uit de oude kerk. Preekstoel, doophek, banken en lichtkronen herinneren mede nog aan het oude gebouw. Het schelle daglicht wordt aangenaam getemperd door ramen met gekleurd glas. Als wandversiering prijken drie groote borden beschilderd met de namen der predikanten die sedert de reformatie aan den opbouw en de stichting der gemeente hebben gearbeid. Achter den antieken preekstoel en het fraaie oude koorhek bevindt zich de consistoriekamer.

Zondag 17 Dec. 1905 was voor de gemeente de blijde dag aangebroken, waarop zij voor het eerst in het nieuwe gebouw zou samenkomen. Het was bij die gelegenheid geheel bezet ; ook van naburige gemeenten waren velen gekomen om van de plechtigheid getuige te zijn, terwijl de predikanten der Ned. Herv. gemeenten van Ter Aar en van Leimuiden door hun tegenwoordigheid blijken van belangstelling gaven.

Te half 10 ure beklom de leeraar *Ds. Meerburg* den kansel en hield een plechtige inwijdingsrede naar aanleiding van 2 Cor. VI vs. 16 het middelste gedeelte („Want gij zijt de tempel des levenden Gods") welke rede getuigde van diepen ernst en grooten dank, in de allereerste plaats aan God, voor dit huis des gebeds der gemeente geschonken tot opbouwing en bevordering des geestelijken levens.

* *
*

Zooals uit de aan dit artikel toegevoegde predikantenlijst blijkt, kan de gemeente van Aarlanderveen bogen op een lange rij herders en leeraars, die voorzeker het grootste, het allergrootste deel conscientieus arbeidden aan den opbouw der gemeente. Velen van hen hadden inderdaad groote gaven van hoofd en hart en staan dan ook met roem in de geschiedenis der vaderlandsche kerk geboekt. Tien van hen zijn in dienst der gemeente overleden en rusten binnen de landpalen, de anderen zijn tot uitgebreider werkkring geroepen en hebben hun dagen elders geëindigd.

Wanneer door overlijden of vertrek het predikantsambt vaceerde, volgde men van oude tijden af den volgenden regel.

Twee kerkeraadsleden begaven zich naar den Ambachtsheer om handopening te verzoeken door middel van een geschrift, door den secretaris van Aarlanderveen opgesteld. Toestemming verkregen hebbende, verzocht men aan schout en ambachtsbewaarders om de beroepingskosten over het ambacht te willen omslaan. Daarna werden de beide consulenten, de predikanten van Nieuwkoop en Zwammerdam, uitgenoodigd aan het beroepingswerk deel te komen nemen. Zij hielden zitting in het „Hogehuis" (waarover later).

De Consulenten zitten binnen, de kerkeraad staat buiten en één voor één, eerst de ouderlingen, dan de diakenen, beide naar gelang van jaren, treden binnen, noemen den persoon, dien zij tot predikant begeeren en verlaten het vertrek. Die de meeste stemmen op zich vereenigt, is de beroepen predikant. Er werd dus geen nominatie gemaakt. De Consulenten stellen daarna den beroepsbrief op, die aanstonds aan den beroepene wordt opgezonden.

Dan vertrekt een commissie uit den kerkeraad naar den ambachtsheer met het verzoek het beroep te approbeeren. Wordt het geïmprobeerd, dan gaat alles van voren af aan, wordt het geapprobeerd, dan wordt ook de approbatie van Schout en Ambachtsbewaarders gevraagd. Is ook deze verkregen, dan wordt alles aan den beroepene medegedeeld en de Classis verzocht het beroep kerkelijk te maken.

Nog altijd geschiedt het beroep door den Kerkeraad doch andere punten zijn in den loop der tijden gewijzigd. De beroepingskosten nl. die voorheen soms zeer belangrijk waren, worden niet meer over de burgerlijke gemeente omgeslagen zooals weleer, maar komen uitsluitend voor rekening der kerkel. gemeente. Een deel daarvan wordt thans bekostigd uit een fondsje, dat den naam van het predikanten en ouderlingenfondsje draagt, waartoe de grondslag werd gelegd door een legaat van *K. van Leeuwen*, besproken bij olografisch testament, dato 3 Dec. 1829. Is de plaats vervuld dan ontvangt de predikant daaruit een toelage.

Voorheen had de verandering des kerkeraads omstreeks Pinksteren plaats, in 1821 vond men goed dit te bepalen op de helft van December, ten einde de verkozenen met Nieuwjaar konden worden bevestigd en den 1en Zondag in Januari in functie treden. De kerkeraad vulde zelf de vacature's aan. Kwam een ouderling of diaken in het laatste jaar van zijn bediening te overlijden, dan nam de laatst afgegane zijn plaats weer in en diende den tijd van den overledene uit.

***

De archieven der kerk van Aarlanderveen, dat van den Kerkeraad, zoowel als dat der kerkvoogdij, zijn van weinig beteekenis. Er is dan ook schrikkelijk mee huisgehouden. Papieren uit den Christelijk-Katholieken tijd zijn denkelijk in den tijd van Leiden's beleg vernietigd, of misschien door den laatsten pastoor medegenomen. Die tot 1620 kunnen door de Remonstranten zijn verdonkeremaand. Latere stukken hebben nog slechter lot ondergaan. Een bejaard ingezetene van Nieuwveen, wiens voorouders te Aarlanderveen in kerkelijke bediening waren geweest, deelde mij mede dat zijn grootmoeder „*van dat mooie stijve papier mouwtjes knipte.*" (in dien tijd droegen de vrouwen zoogenaamde pofmouwen) en de restanten werden aan de kinderen gegeven, „*die er de bonken lak afkrabbelden*", ze ten vure doemden, „*waar er zulke mooie vlammetjes van kwamen.*" O, sancta simplicitas!

Er werd dus een even practisch gebruik van gemaakt als de boer te Koudekerk deed, die ze voor „*boterpampiertjes*" bezigde. (De man wikkelde zijn kluiten boter in de oude charters van het kasteel Poelgeest).

Wat er na al deze gebeurlijkheden nog over was, raakte in den tijd der doleantie aan het zwerven. Of hier en daar „toevallig" wat is blijven liggen, kunnen wij niet zeggen, doch in verschillende kk. acta vóór dien tijd wordt verwezen naar notulenboeken, die volgens den door *Ds. Hengeveld* bewerkten inventaris thans niet meer aanwezig zijn.

Het restantje is met de papieren van de kerkvoogdij geborgen in een wel antieke, maar niet mooie kast, geplaatst in de consistoriskamer. Op het desolate gemeentearchief zijn stukken, die betrekking hebben op de kerk uit den tijd toen er van scheiding van Kerk en Staat nog geen sprake was. Het oudste daarvan is „Registratuer van de rentebrieven, competerende die pastorije tot Arlanderveen, dewelcken verschijnen den lesten dach december anno XVc zeven en tnegentich. Teerste jaer en zoe voorts."

Behalve bestekken en teekeningen en eenige onderhoudskosten bevat dit archief der voormalige kerkmeesters al heel weinig. Kerkerekeningen ontbreken geheel.

Aan het beheer der kerkmeesters werd in Januari 1820 een einde gemaakt door de instelling van het College van kerkvoogden en notabelen. De eersten, die als zoodanig in dienst werden gesteld waren de volgende vijf kerkvoogden: *Klaas van Leeuwen*, Assessor,

Bastiaan Schippers, ouderling, *Dirk van Leeuwen*, diaken, *Cornelis van der Lee junior* en *Cornelis Brunt*. De acht notabelen waren : *Petrus Johannes Heins* en *Bastiaan van Leeuwen*, oud-kerkmeesters, *Dirk de Groot*, ouderling, *Willem van Hemsbergen*, diaken, *Pieter van den Staay*, assessor, *Thijs de Jong*, *Arie Verhoog*, en *Jan Verduyn*.

De schoolmeester van het ambacht fungeerde tevens als voorlezer en voorzanger. Uit het ambacht genoot hij daarvoor *f* 181 en zijn aanstelling ontving hij volgens contract met den kerkeraad, dato 12 April 1772, van den Ambachtsheer. In 1795 trok de Municipaliteit dit recht wederrechtelijk aan zich.

Het kosterschap was hiervan gescheiden. Doorgaans werd dit en de functie van doodgraver uitgeoefend door den bode van het ambacht. Tot welke zonderlinge combinaties dit leidde, kan men daaruit opmaken dat de Hervormde kerk te Aarlanderveen in het laatste vierendeel der 17e eeuw een Roomschen koster had! In 1808 werden de ambten van schoolmeester en koster gecombineerd.

Kerk en pastorie werden volgens mededeeling van 1796, van oudsher als eigendom der geref. gemeente beschouwd. De toren werd echter door het ambacht onderhouden.

* *
*

Wat de diaconie aangaat : haar financiëele toestand was steeds, zoover de berichten gaan, gunstig te noemen. Den 7 Febr. 1776 werd haar octrooi vergund om de nagelaten goederen van haar gealimenteerden aan zich te trekken, zoo zich daarvoor geen descendenten interesseerden. En 30 April 1773 verkreeg zij vergunning om een duit te mogen heffen van elke roe turf, die aan de Westzijde van het ambacht geveend werd, welke duit in het jaar 1795 de som van *f* 149–2–14 opbracht. Dit moest echter met de R. C. worden gedeeld.

De bezittingen der Diaconie bestonden in 1796 uit obligatiën, losrentebrieven, eenig rietland en water, benevens twee huizen, alles te zamen getaxeerd op *f* 121802–6–, maar belast met een schuld van *f* 3900. Het rietland en water bracht jaarlijks circa 40 gulden op. Het eene huis, dat den naam droeg van „het Hogehuys" was vóór jaren door de diaconie aangekocht tot catechisatie en vergaderlokaal van den kerkeraad ; het andere stond aan de Rijpwetering onder Alkemade, doch werd gratis bewoond door een paar oude lidmaten.

Het Hogehuys zal oudtijds de woning van den ambachtsheer zijn geweest. Den 1 Maart 1854 nam de kerkeraad het besluit den naam om te doopen in „het Diaconiehuis." Zelfs werd er boete op gesteld om den ouden naam te gebruiken en den 3 Mei 1854 werd dan ook den diaken *Vergunst* een boete als zoodanig opgelegd! In 1851 is dit huis geheel verbouwd, op dezelfde plaats bevindt zich de Christelijke school. Volgens oude mededeeling bestond het Hogehuis uit een slachthuis, een stoep, straat, voorkamertje, gang, kelder, catechisatiekamer, bovenzolder, tuin metvruchtboomen en vóór aan den weg een schuur, het was dus op vrij groote schaal aangelegd.

In 1838 bezat de Diaconie aan Inschr. Grootb. Nationale Werkelijke schuld à 2½ % de som van *f* 47600—, drie certificaten dito in blanco samen *f* 1500.—, een inschrijving Grootb. Nat. Uitgest. Schuld à *f* 71200.—, 11 stuks kansbiljetten ieder *f* 1000 en 1/5 van een dito à *f* 200.

Door eenige aanzienlijke legaten is het kapitaal der diaconie sedert nog belangrijk toegenomen.

De Predikanten.

In de oude kerk te Aarlanderveen hingen een paar naamborden van predikanten, die aldaar sedert de Reformatie den dienst hebben verricht. Ook in de nieuwe kerk hebben zij een plaats gevonden. Mochten ze vroeger al zuiver geschreven zijn: door herhaaldelijk opschilderen is de spelling der namen foutief geworden en ook de jaartallen, die den diensttijd vermelden, lijden aan hetzelfde euvel.

Wij geven hieronder een naamlijst van predikanten, voor zoover wij die uit diverse gedrukte en ongedrukte bronnen konden opsporen, en voegen daaraan verschillende levensbijzonderheden toe, die naar wij hopen met welgevallen zullen worden ontvangen.

De veranderingen, welke wij ten opzichte van namen en jaartallen aanbrachten, gelieve men als even zoovele verbeteringen op bovengenoemde naamborden aan te merken.

1. *Florentius Marci ab Halle,* 1590—1600.

Deze predikant, die stellig naar zijn geboorteplaats of zijn plaats van herkomst den naam *ab Halle* aannam, is ongetwijfeld dezelfde

als *Florentius Marcus*, in 1585 te Haastrecht in dienst. Hij studeerde in Leiden en werd aldaar op den 22 Maart 1580 als herkomstig uit Emden, in het studentenalbum ingeschreven. In 1588 was hij buiten betrekking en werd toen door de Classis van Voorne, Putten en Overflakkee verzocht „bij provisie" den dienst te Bommenede te willen waarnemen. In het oudste actaboek dier Classis vindt men onder de acta van 29 November 1588 „*Florentius Marcij* sal bij provisie beroepen worden op Bommene ende de bescrijvijnge sal gedaen worden bij de dienaeren van den Briel".Uit de actaboeken der genoemde classis blijkt niet dat *F. M.* te Bommenede den dienst heeft verricht. Zoo ja, dan heeft dit maar kort geduurd, want 29 Mei 1589 wordt *Joos de Neve* als predikant aldaar vermeld.

Bijna alle schrijvers vermelden dat *F. M.* in 1588 van Bommenede naar Moordrecht is vertrokken en in 1589 als predikant te Mijnsheerenland in dienst trad. Met het oog op bovenstaande mededeelingen komt het mij waarschijnlijk voor, dat de opvolgende standplaatsen waren : Moordrecht, Bommenede en Mijnsheerenland. Van uit laatstgenoemde plaats nam hij in 1590 een beroep aan naar Aarlanderveen.

Hij heeft hier circa tien jaar het evangelie verkondigd. Bizonderheden uit zijn diensttijd alhier zijn niet op te geven, daar althans te Aarlanderveen alle oude stukken uit dien tijd verloren zijn gegaan. De eenige aanteekening die wij aantroffen, is voor de kennis van zijn handel en wandel van geen belang. Op den 1 Februari 1595 werd hem door de Staten van Holland en Westfriesfand toegestaan het gebruik van „de cingel" en het houtgewas tot onderhoud van het erf der pastorie te Aarlanderveen. (*Index op de resolutiën van de Staten van Holland en Westfriesland*).

In 1600 werd *Florentius Marci* van Aarlanderveen beroepen naar Oegstgeest. Op aanbeveling van *Gomarus* en *Trelcatius* den 6 September 1603 vandaar verroepen naar Sluis in Vlaanderen, werd hij daar 3 December 1603 bevestigd. Deze gemeente bleef hij nog 19 jaar stichten en overleed als dienstdoend predikant te Sluis 24 December 1622. Stellig is *Florentius Marci* in zijn tijd een man van beteekenis geweest, die in de stichting van nieuwe gemeenten een werkzaam aandeel heeft genomen. Zooveel te meer is het te betreuren dat omtrent zijn leven zoo weinig bekend is.

Hij was gehuwd met een zekere *Anna*, wier familienaam niet wordt vermeld. Den 19 October 1611 staat zij als getuige bij den

doop van een kind van den bekenden *Dr. Job du Rieu* te Sluis. (Zie *Soermans*, Kerkelijk Register, pag. 16, 18, 58, 72 en 136; —*Janssen*: Beschrijving van St. Anna-ter-Muiden, pag. 127 en 260; — *van der Aa*: Aardrijksk. Woordenboek VIII: 354; — Navorscher IV: 122, XL: 371, 372; — Gedrukte naamlijst der predikanten van Sluis; — Alg. Nederl. Familieblad XII: 184).

2. *Gerardus Livius*, 1600—1601.

Was een man van „singuliere" gaven, van wien verteld wordt, dat hij vroeger als muzikant van stad tot dorp reisde en zijn brood bedelde. Hij is hier, zoo 't schijnt, in 1600 tot predikant aangenomen en maakte spoedig promotie, daar hij reeds in het volgende jaar naar Nijmegen werd beroepen.

Hij was een ijverig anti-katholiek en maakte zich als zoodanig bekend in zijn boekje, dat onder den titel „*Bericht van de behoorlijcke en onbehoorlijcke eere der gelucksaligher Maghet Maria, weerde moeder ons Heeren Jesu Christi*," in 1613 in duodecimo te Nijmegen verscheen. Aanleiding daartoe gaf een op last van den bisschop *Masius* in de Catharinakerk te 's Hertogenbosch geplaatste glasschildering.

Het boekje werd beantwoord door een ander werkje, getiteld: „*Cort onderwijs Christiani Philomasii voor Gerardus Livio, woorden die tot Nieumeghenaer streckende tot beschermenisse van seeckere beelden, gestelt in een glase veynster der Parochiekercke van St. Catharina binnen de stadt van 's Hertogenbossche, van weghen mijn eerwaerdigste heere Gisbertus Masius, bisschop der selver stadt, dewelcken onder den naem Girardi Livii onverstandelyck ghelastert worden in een boecxken, ghenaemt: bericht,* (*etc.*)"; 's Hertogenbosch 1613, 12°.

Wel verre van het hierbij te laten zitten, maakte *Livius* zich onmiddellijk tot tegenweer op. Te Gorinchem bij *Adriaen Helmichs*, verscheen in 1614 in 8° „*Geschilderde onwetenheyt Gisb. Masii, bisschops tot Sertogenbosch, in St. Catharinenkerck opentlyck ten toon gestelt, en daernae van een onbekende quidam, die hem naempt Christ. Philomasius in een leugenboecxken verdediget. Nu wederleyt door Gerardum Livium, dienaer des Godd. woorts tot Nieumegen.*"

Als aanhanger der leerstellingen van *Arminius* werd *Livius* den 8 April 1618 met twee zijner ambtgenooten door den nieuwen Magistraat in zijn dienst geschorst, totdat een Algemeene Synode in hun zaak uitspraak zou hebben gedaan, door welke zij dan ook wer-

den ontzet. Doch door het aannemen van het dusgenoemde „Nymeegsche accoord" in Maart 1623 werd hij weder beroepbaar verklaard.

Twee jaar later, 21 Sept. 1625 werd hij predikant te Maasbommel, in 1626 te Rossum en in 1628 te Zalt-Bommel, in welke laatste plaats hij in 1636 is overleden.

(Zie *Paquot :* Mem. Lit. I, 304 ; — *Glasius :* Godg. Nederland, in het boek en in de bijvoegsels ; *Rogge* en *Tideman* : de Remonstrantsche Broederschap, blz. 346 ; — Navorscher X, omslagvel no. 8 ; *Brandt :* Hist. Ref. IV : 5, 9, 1003 ; — *Ypey* en *Dermout* II aant. bl. 183 en in den text bl. 274 ; Archief Kerk. Gesch. IV : 134, XV : 8, 22, 71 ; — Over genoemd glasraam handelt Taxandria VII : 143, en X bl. 62 en 63).

3. *Johannes Lydius*, 1601—1602.

Werd in 1578 te Frankfort geboren, alwaar zijn vader *Martinus* (later hoogleeraar te Franeker) toen tijdelijk vertoefde. De vader was in 1539 of '40 te Lubeck geboren waarheen diens ouders om de geloofsvervolging te ontgaan van uit Deventer waren uitgeweken.

In 1579 toen zijn vader tot predikant te Amsterdam beroepen was, kwam hij naar Holland, studeerde later aan de Hoogeschool te Leiden en ook te Amsterdam en trad als proponent, in 1601 te Aarlanderveen in dienst.

Slechts korten tijd was hij hier werkzaam, daar hij reeds een jaar later naar Oudewater werd beroepen, alwaar hij den dienst aanvaardde 11 April 1602. Hier arbeidde hij ruim 40 jaar en ontsliep er als dienstdoend predikant anno 1643.

Hoezeer geen uitgebreiden werkkring vindende, was hij een zeer geleerd man, die zich ook als Latijnsch dichter eenigen lof had verworven. (Zie *„Poëmata Alberti Eufrenii."* Lugd. Batav. 1601).

In 1601 wenschte hij een apologie voor *Erasmus* en een leerrede over de confessie door zijn vader uit te geven, doch de Synode van Z. H., dit voor dien tijd nog niet geraden achtende, weigerde de daarvoor noodige approbatie.

In 1607 was hij Praeses der Z. H. Synode, die hij te Delft opende met een rede over 1 Cor. I vs. 10—12 en te IJselstein sloot met Jeremia I vs. 9—12.

Van zijn uitgegeven werken zijn ons bekend :

„Prateoli narratio conciliorum omnium ecclesiae Christianae, cum

castigat. J. Lydii, acced. J. Lydii epistola cum A. Pavernagio." Lugd. Bat. 1610 in 8°.

. „*Opera Nicolai Clemangis Archidiaconi Bajocensis cum glossario Latino-Barbaro et cum analectis.*" Lugd. Bat. 1613 in fol. — Dit werk droeg hij op aan de Staten-Generaal, van wie hij daarvoor, volgens besluit van 24 September 1613 een belooning van 200 ponden à 40 grooten ontving.

„*Rob. Barnesii et Balei Vitae Pontificum cum continatione.*" (Cat. *N. Heinsii* II : 103, no. 857).

Waarschijnlijk was de onuitgegeven „*Commentarius de Fastis Romanorum*", door *Nic. Holstein* te Florence aan *Nic. Heinsius* ten geschenke gegeven, ook van de hand van *Johannes Lydius.* (*Vita Heinsii* voor zijn *Adversariorum IV*, in 1742 door *Petrus Burman junior* uitgegeven).

Johannes Lydius is driemaal gehuwd geweest. Zijn eerste echtgenoote heette *Trijntje van Gaen.* Hij hertrouwde te Amsterdam 20 Januari 1615 met *Lysbeth Claesdr. Hasselaer*, gedoopt in de Oude Kerk te Amsterdam in November 1579, begraven in de Nieuwe Kerk te A. 5 October 1622, weduwe van *Marten Ernst van Bassen*, en dochter van *Claes Dirksz. Hasselaer* en van *Geertjen Princen.*

Voor de derde maal huwde *Lydius* 27 Juli 1623 te Amsterdam met *Hester With*, geboren te Sandwich in Engeland in 1593, dochter van *Jesera With*, wonende te Amsterdam in de Coninxstraat.

Waarschijnlijk zijn uit het *derde* huwelijk gesproten :

A. *Henricus Lydius*, geboren te Oudewater, eerst predikant te Antwerpen en sedert 1660 te Maasdam, waar hij op den 20 Juli 1707 emeritus is geworden en een opvolger vond in zijn zoon *Nicolaus Lydius.*

B. *Nicolaus Lydius*, mede te Oudewater geboren, werd als kandidaat bevestigd te Zoeterwoude in 1667, te Franeker in Aug. 1680 en aldaar overleden in Juli 1686 na zich door een verklaring van het Hooglied bekend te hebben gemaakt.

(Zie : *van Kinschot :* Beschr. van Oudewater, bl. 45 en 142 ; — Navorscher VIII : 319, XV : 114, XXIII : 126 ; — *Brandt*, Hist. Ref. en Kk. Gesch. van *Uitenbogaerd* ; — *Bayle :* Dictionn. Crit. ; — *Soermans :* Kk. Register ; — *Glasius :* Godg. Nederl. ; — *van der Aa :* Biogr. Wdb. ; — *Schotel :* Kk. Dordrecht I, 260 ; — *Balen :* Beschr. van Dordrecht b.. 1331, 32 ; — *Vriemoet*, bl. 25 ; — Boekzaal van 1735 B bl. 521 ; — *J. W. Margadant.* Blikken in het kerke-

lijk en gemeentelijk leven onzer voorvaderen. Rotterdam 1905 en *J. E. Elias :* De vroedschap van Amsterdam II, 210).

4. *Jacobus Wilhelmi*, 1602—1606.

Meer dan deze sobere aanteekening is ons omtrent dezen predikant niet onder de oogen gekomen. Misschien is het ontbreken van zijn *van* — zóó hij er een had — oorzaak van deze onbekendheid.

Vacature, 1606—1617.

Ten minste, dit vermoeden wij, daar alle bizonderheden betreffende den dienst, gedurende dezen tijd, ontbreken. Wellicht is de dienst door naburige predikanten waargenomen of is Aarlanderveen met een nabijzijnde kerkelijke gemeente gecombineerd geweest.

5. *Johannes Pythius*, 1617—1619.

Werd geboren te Alphen aan den Rijn 1594,waar zijn vader *Frans Jansz. Pit*, doorgaans vermeld als *Franciscus Pythius*, van 1585 tot zijn dood in 1597 als predikant heeft gestaan.

Proponent zijnde, werd hij in 1617 te Aarlanderveen beroepen en bevestigd. Hij was de Remonstrantsche leerbegrippen toegedaan, evenals zijn broeder *Samuel P.*, die in 1613 tot predikant te Waarder bevestigd was geworden. Daarom werden zij in 1619 van hun bediening ontzet. (*Acta Syn. te Leiden* 1619, *art.* 27 en 37). Bij geen der beide broeders hadden de leerstellingen van *Arminius* echter diep wortel geschoten ; zij teekenden de „Acte van Stilstand." leefden vijf jaar „stichtelijk" te Amsterdam en verzoenden zich daarna met de Herv. kerk (*Acta Syn. te Woerden* 1625, *art.* 61). Die verzoening had plaats te Brielle (*Acta Class* 8 *April* 1625). Als gevolg daarvan werden zij door de Z. Holl. Synode wederom beroepbaar verklaard. *Samuel Pythius* hervatte daarop in 1628 den dienst in zijn vroegere gemeente Waarder, waar hij tot zijn dood in 1652 heeft gestaan.

Johannes, de Aarlv. predikant intusschen, werd reeds twee jaar eerder dienstdoend predikant. Volgens bericht aan de Classis van Voorne, Putten en Overflakkee, dd. 20 Aug. 1626, was *Johannes* beroepen tot predikant te Zwartewaal. Toen woonde hij te Middelharnis. Hij nam dit beroep aan en heeft die gemeente gediend tot 1658, als wanneer hij zijn emeritaat nam. In 1665 wordt zijn weduwe vermeld ; toen was hij dus overleden.

Johannes Pythius was weduwnaar, toen hij te Zwartewaal hertrouwde (ondertrouwd te Brielle 27 October 1630) met *Jannetje Taerling*, j. d. waarschijnlijk te Brielle gedoopt 16 Aug. 1600 als dochter van *Jan Jansz. Taerling* en van *Janneke Lenaertsdr.* Deze tweede echtgenoote overleed te Brielle 22 November 1668 en werd 28 d. a. v. te Zwartewaal begraven.

Uit het vorige huwelijk was gesproten :

A. *Francois Pythius*, denkelijk geboren te Aarlanderveen. In 1642 werd hij benoemd tot substituut-secretaris van Brielle. Den 29 October 1646 leefde hij nog, doch den 19 Maart 1647 was hij reeds overleden. Hij was 10 October 1645 te Brielle gehuwd met *Petronella Sem*, dochter van den Brielschen Vroedschap *Otto*. Zij hertrouwde 7 Februari 1651 met *Jan Eliasz. Venlo*, weduwnaar.

Uit dit huwelijk werden geboren :

B. *Engelbert Pythius*, geboren te Zwartewaal. Hij studeerde als extraordinair alumnus van Brielle en van hem wordt gezegd, dat hij in 1656 als proponent te Goudswaard in dienst is gekomen. Denkelijk is dat foutief, maar zeker is, dat hij zijn vader in 1658 te Zwartewaal heeft opgevolgd en in 1674 vandaar naar Willemstad vertrok, waar hij is 1682 is overleden.

C. *Johannes Pythius*, geboren te Zwartewaal, Als proponent in dienst getreden bij de Holl. Gem. te Yarmouth, is hij vandaar in 1662 gerepatriëerd. Hij werd in 1663 predikant te Rockanje en stond daar tot zijn dood in 1676. Eerst huwde hij te Brielle 21 Februari 1662 met *Claesje van der Hoeff*, j. d. wonende te Brielle, en hertrouwde in 1673 (ondertrouwd te 's Gravenhage 22 Januari 1673) met *Debora Marchier*, j. d. wonende te 's Gravenhage.

D. *Magdalena Pythius*, geboren te Zwartewaal, begraven te Brielle 20 Mei 1708, na driemaal te zijn gehuwd. Eerst, 20 Sept. 1667 te Brielle, met *Cornelis Steen*, j. m. Ten tweede in 1671 (te Brielle ondertrouwd 4 October 1671) met *Johan Schrijver*, j. m., die 15 Nov. 1689 te Brielle werd begraven. En ten derde (ondertrouwd te Brielle 10 Juni 1691 met *Ds. Antonius Didericus Hornhoven* of *Hornovius*, j. m. geboren te Utrecht, in 1702 als proponent in den dienst bevestigd te Dinteloord, waar hij in 1728 is overleden na in Nov. 1721 te zijn hertrouwd met *Petronella Thomée.*

(Zie over *Pythius : Brandt*, Hist. Ref. III : 865 ; — Archief v. Kerkgeschiedenis VII : 28, 382, 482; — en *H. de Jager:* De Brielsche Vroedschap,afgedrukt in Alg. Ned. Fambl.,voornamelijkVII :77, 78).

6. *Johannes van Teylingen*, 1619—1621.

Van dezen predikant, die overal in gedrukte bronnen *Johannes Frederici* heet, zal men te vergeefs in het een of ander werk andere gegevens zoeken, dan dat hij te Aarlanderveen in 1619 predikant is geweest.

Hij was de zoon van *Frederick Leyendecker, gesegt van Teylingen*, en van diens echtgenoote *Gerritje van Teylingen*, en kwam als proponent in 1619 van uit Utrecht te Aarlanderveen.

Van hem wordt beweerd, dat hij de Arminiaansche gevoelens was toegedaan en daarom in 1619 werd ontzet. Dit is stellig foutief. Hij is te Aarlanderveen in dienst der gemeente op den 7 April 1621 overleden en aldaar in de kerk begraven.

Anno 1611 is hij in de Oude Kerk te Amsterdam .gehuwd met *Susanna Heymans*, geboren te Leiden 1587, overleden 27 Februari 1653, begraven in de Westerkerk te Amsterdam, dochter van *Anthony Heymans* (zie : *van Meteren*) en van *Betteke Bouwens*. Uit dit huwelijk zijn o. a. gesproten :

A. *Johannes*, geboren te Amsterdam 4 Nov. 1614, gedoopt in de Oude Kerk.

B. *Cornelis*.

C. *Elisabeth*, gehuwd met *Ds. Wijnandus Mina* (Denkelijk : *Meinardus Mina*, als kandidaat bevestigd tot predikant in Brazilië, in 1647 te Schellinkhout, in 1659 te Bergen en daar overleden in 1665).

(De gegevens omtrent den Aarlv. predikant dank ik aan de welwillendheid van den Heer *J. W. des Tombe* te Utrecht).

7. *Samuel Veltius*, 1621—1649.

Hij werd als proponent beroepen, tot eersten predikant bij de nieuw gestichte gemeente te Borcharen, 12 September 1611, — vandaar verroepen naar Wychen en Leur 26 April 1615 werd hij in laatstgenoemde plaats om zijn Remonstrantsche gevoelens op den 13 Augustus 1619 in zijn dienst geschorst en den 3 September 1619 door de Geldersche Synode, te Nijmegen bijeengekomen, met nog vier andere predikanten afgezet.

Hij teekent echter de „Acte van Stilstand", verzoent zich daarna weder met de Hervormde Kerk en wordt opnieuw beroepbaar verklaard.

Den 17 September 1621 te Aarlanderveen beroepen, nam hij dit aan en bleef hier tot zijn dood in 1649 in bediening.

Zijn dochter *Johanna* verkreeg 26 Juni 1644 te Alphen aan den Rijn betoog naar Aarlanderveen, om daar te mogen huwen met *Mr. Ananias Corneliszoon van der Meer*, j. m. van Leiden, woonachtig te Alphen.

Zie over *Veltius : Brandt*, Hist. Ref. IV : 5, 10, 316 ; — Navorscher X : 269 ; — *Rogge en Tideman :* De Remonstr. Broederschap, bldz. 327 ; — *Kist en Royaards*, Archief VIII : 127, 139 ; — *F. Muller*, Bibl. van Pamfl. n°. 2293 en 2294 ; — Archief voor Kerkgesch. VII : 126, 139 en 394 ; — Bibl. van Pamfl. no. 2519).

8. *Theodorus van Deventer*, 1649—1663.

Geboren te Amsterdam in 1626, studeerde hij aan de hoogeschool te Leiden, waar hij 21 Juni 1643 als student in de theologie werd ingeschreven. Sedert 1648 student te Utrecht.

Proponent geworden, beriep men hem 29 October 1649 te Aarlanderveen, welk beroep door hem werd aanvaard en waar hij tot zijn dood, a° 1663, als predikant de gemeente stichtte.

Hij huwde 29 April 1653 te Nieuwveen met *Elisabeth van Swanenburgh*, weduwe van *Mr. Jacob Claesz. Outshoorn.*

9. *Wilhelmus* of *Guilielmus Condé*, 1663—1667.

Geboren te Utrecht, werd hij aldaar in Februari 1655 als student in de theologie aan de hoogeschool ingeschreven.

Proponent geworden, werd hij 22 October 1663 te Aarlanderveen beroepen, welk beroep 19—29 November (oude en nieuwe stijl) werd geapprobeerd door *Jhr. Adriaen de Ram van Schalkwijck*, Heer van Schalkwijk, Tull en 't Waal, als schoonvader van *Jhr. Pieter Nooms*, Baron des H. R. R. en ambachtsheer van Aarlanderveen, „sijn Edele ter saecke van syn swackheyt vervangende."

Hij is daarop alhier in dienst bevestigd en overleed te Aarlanderveen, óf in het laatst van 1666, óf in het vroege voorjaar van 1667.

Meerdere bizonderheden onbekend.

10. *Joannes Naminck*, 1667—1670.

Geboren te Amsterdam, werd hij in 1655 te Utrecht student en trad, kandidaat zijnde, in dienst te Vuren en Dalem in het jaar 1663.

Vandaar op den 22 Mei 1667 beroepen te Aarlanderveen, nam hij dit beroep aan en bleef hier in dienst tot zijn dood, die in 1670 voorviel.

(Zie Boekzaal 1738*b* bl 99).

11. *Johannes Quint*, 1670—1690.

Werd te Utrecht geboren, studeerde aldaar in 1643 aan de hoogeschool en werd in Aug. 1654 opnieuw als student ingeschreven.

Als proponent in 1657 beroepen, tot predikant bij de gecombineerde gemeenten van Herwijnen en Hellouw, bleef hij te Herwijnen, toen in 1668 de scheiding tot stand kwam.

Den 29 Mei 1670 (n. stijl) beroepen te Aarlanderveen, werd hij te Herwijnen tusschen 23 en 28 Juli van dat jaar gedimitteerd en pas den 9 November of daaromtrent te Aarlanderveen bevestigd door *Ds. Anthony van Houten*, pred. te Zwammerdam. Zij beroepingskosten bedroegen de aanzienlijke som van *f* 473-19-14.

In 1684 rezen er questies over zijn tractement. Den 10 Nov. 1684 nl. gelastten de Staten aan den Ontvanger-generaal *Johan van Bleyswijk* tot nader order geen tractement aan *Ds. Quint* uit te betalen (Brieven in het bezit van den Heer *J. van Borssum Waalkes* te Aarlanderveen). Den 23 Januari 1685 wordt geëxamineerd de missive van den Hoogen Raad, rakende het verleenen van een mandament tegen de voogden van den Heer van Aarlanderveen, in den naam van *Johannes Quintius*, predikant aldaar, met verzoek dat Gecommitteerde Raden denzelven predikant zijn tractement willen laten volgen. (*Index op de Resolutiën der Staten van H. en W. Fr.*).

Joh. Quint werd hier in 1690 beroepen naar Bergen-op-Zoom,waar hij in hetzelfde jaar bevestigd werd en in 1701 is overleden .

In 1673 gaf hij uit te Amsterdam : „*Raet voor het verdruckte Nederlant.*" Bovendien worden van *Johannes Quintius* en *Quintus*, ongetwijfeld een en denzelfden persoon met den Aarlv. pred. eenige godsdienstige geschriften vermeld door *Abcoude* in het Aanhangsel en Vervolg op het Naamregister van Nederduitsche Boeken. Leiden 1745. (Zie Navorscher X, omslagvel 4 en 11).

(*Wordt vervolgd.*)

OUDHEIDKUNDE.

Wiedemaand (LVII, 115). — „Men noemt deze maand *Juni*, ook *Wiedemaand*, van *wieden*, *weiden*, naardien de weiden dan op het beste zijn; doch naar het gevoelen van anderen, van *wieden*, *zuiveren*, alsof men zeide, dat het deze maand is, wanneer men het druk met wieden heeft en het gezaaide van onkruid moet gezuiverd worden." Sluyters, Handboek der Tijdrekenkunde, blz. 44.

A. AARSEN.

Wiedemaand (LVII, 115). — Jawel, in oude almanakken heet *Juni* ook wel *Wiedemaent*, of *Wedemaent*, ook wel *Brackmaent*. Zie mijn *Sprokkelhout*, waar op bl. 145 en 146 ook van andere namen zulke toenamen zijn opgegeven.

E. LAURILLARD.

Wiedemaand (LVII, 115). — Wiedemaand is de maand Juni of Zomermaand, in het Hoogduitsch Brachmonat.

's Gravenhage. J. D. WAGNER.

Verzameling Dijl (LVII, 114). — Over mr. Lucas Dijl heb ik in mijne jonkheid vaak hooren spreken, ook over zijne voor de vuist vervaardigde verzen, maar nooit iets vernomen over zijne nasporingen betreffende volksgebruiken in Noordholland en zijn verzamelen van vele zeldzame stukken.

Scheltema noemde hem, zonder daarbij te voegen wie hij was en waar hij woonde. Daarom moge het volgende niet te onpas zijn:

Lucas, zoon van Johannes Dijl en Anna Kley, werd te Alkmaar geboren den 22 Januari 1747. Reeds in September 1757 kwam hij ter latijnsche schole, vanwaar hij in September 1764 tot de academische lessen bevorderd werd. Het duurde echter, misschien wel door het overlijden van zijn vader in October 1762, tot 18 Augustus 1767, eer hij te Leiden als student in de rechtsgeleerdheid werd ingeschreven. Hij promoveerde reeds den 25 October 1768 op eene dissertatie

de emtione venditione, opgedragen aan zijn oom Cornelis Kley, den leenman der Nieuwburgen en kerkmeester der Groote kerk Anthonie Meerlaan, zijn oom den amsterdamschen koopman Jan Veeckens en den president-schepen en leenman der Nieuwburgen mr. Anthonie van Westhoven, en voorzien van 4 verzen, waarvan een door Joan Willem de Bruyn, predikant te Zuidzijpe, en een door Johan van Hoogstraten te 's Gravenhage.

Zich gevestigd hebbende in zijn geboortestad, trad hij den 21 Januari 1770 in het huwelijk met Elisabeth, dochter van mr. Jan Hendrik de Carpentier, en Catharina Coster. Hij was voor hetzelfde jaar tot schepen benoemd en vervulde die betrekking ook in de jaren 1771, 74, 75, 77 en 78. Den 2 Januari 1773 volgde zijn benoeming tot lid der vroedschap, den 27 November 1783 tot schout. Hij behoorde tot de partij der patriotten en wel tot de 3 heeren, die belast waren om den Erfstadhouder den brief te overhandigen, waarbij hem kennis werd gegeven van de vroedschapsresolutie van 24 Februari van laatstgenoemd jaar, betreffende het afschaffen van nominatiën ter electie en het vragen van recommandatiën.

Bij de plechtige overgift der geschenken aan de gereorganiseerde en nieuwgewapende schutterij, den 8 Juni 1785, voerde hij het woord in dichtmaat, welke „Aanspraak" gedrukt is achter de „Nauwkeurige Beschryving en Afbeelding" van het toen gebeurde.

Den 29 November 1786 op zijn verzoek ontslagen als schout, werd hij voor de jaren 1787 en 88 burgemeester, maar den 30 Mei van laatstgenoemd jaar ontnam de regeeringsverandering, volgens des Stadhouders publicatie van den 24, hem deze betrekking en tevens zijn zetel in de vroedschap. De omwenteling van Januari 1795 bracht hem weder naar voren : den 21 werd hij voor 2 maanden tot een van de representanten der burgerij en door dezen den volgenden dag tot burgemeester verkozen ; den 22 Maart tot representant voor één jaar, maar niet tot lid van het Comité van Algemeen Welzijn ; den 22 September tot een der 4 gecommitteerden in de vergadering der representanten van Holland ; in het laatst van April 1796 niet tot raadslid, maar in Maart 1797 bij de vervanging van aftredenden ; van Mei 1796 tot 15 Maart 1798 was hij ook lid der Commissie van Algemeen Welzijn.

Den 8 October 1797 hield hij voor de leden der Societeit voor Een- en Ondeelbaarheid eene historische redevoering in dichtmaat, ter herinnering van Alkmaar's ontzet in 1573.

Bij de ontbinding van den Raad, den 15 Mei 1798, toen het democratische element zegevierde, werd Dijl niet in het nieuwe stadsbestuur benoemd, maar den 5 Januari 1803, toen de gematigden aan het roer kwamen, door het Departementaal Bestuur tot lid van den Raad en door dezen den 10 tot lid der Kamer van Wethouders verkozen, in welke laatste hij zitting had tot het einde van 1805. Hij bleef tot zijn overlijden, den 7 October 1822, raadslid, door de benoemingen van Koning Lodewijk 20 Januari 1808, Keizer Napoleon 19 Maart 1811 en Koning Willem I 28 December 1815.

Zijn vrouw was hem reeds in December 1815, op 62-jarigen leeftijd, in den dood voorgegaan, na 11 jaren, lijdende aan hypochondrie, bedlegerig te zijn geweest. Hun huwelijk was kinderloos gebleven.

Van 1 Mei 1779 tot 30 April 1782 was Dijl gecommitteerde ter provinciale Rekenkamer. Den 13 Mei 1788 werd hij tot curator der latijnsche school, den 8 October 1806 tot lid-voorzitter der plaatselijke schoolcommissie benoemd.

Als eenig overgebleven erfgenaam zijner ouders, behoorde hij tot de vermogende ingezetenen. Aanvankelijk een middelmatig huis bewonende, betrok hij vervolgens een grooter, beide aan de Oude gracht. Ook liet hij in den Hout een fraai zomerverblijf, Vredehof genaamd, bouwen, hetgeen in 1814, toen hij geen eigenaar meer was, is verbrand. Door zijne tijdgenooten werd hij zeer geacht en bemind. A. J. v. d. Aa noemt hem in het Biografisch Woordenboek een weinig beduidend rijmelaar en van zijne verzen een „Zang ter bruiloft van den heer Johan van Hoogstraten en Mejufvrouw Sara Elisabeth van Weel" en een „Alleenspraak van Hypermnestra", het laatste in de Mengelstoffen van het Genootschap Kunstliefde spaart geen vlijt, deel IV, bl. 165. Dr. J. J. de Gelder oordeelt, in een in 1881 verschenen boekje over de Ontzetviering te Alkmaar, gunstiger over zijn letterwerk en heet hem „hoewel geen dichter, toch een meer dan middelmatig verzenmaker."

Jhr. mr. J. C. baron du Tour eindigde zijne den 8 October 1817 in de vergadering van het Nutsdepartement uitgesproken „Verhandeling over de bevrijding der stad Alkmaar van het beleg der spanjaarden" met een hem door Dijl verstrekt vers, ten opschrift hebbende : „De amazone spreekt". Aangezien de verhandeling in druk kwam, kunnen desbelusten nog van dit vers genieten.

C. W. BRUINVIS.

Draagpenning (LVII, 116). — In : Geschiedkundige Verzamelingen, I, door Jhr. C. H. C. A. v. Sijpesteijn, heet de penning: „Penninkje ter eere van den koning tijdens den Fransch-Duitschen oorlog. Kz. wapens van Elzas en Lotharingen (Zwiersina 201, Koper).

's Gravenhage. J. D. WAGNER.

Het wegen van kinderen in kerken (LVII, 117). — Een soortgelijk stukje staat in mijn *Sprokkelhout*, op blz. 119, 't Loopt uit op de volgende regelen :

„Niet onaannemelijk is de gemaakte gissing, dat men in sommige dringende gevallen een gift in geld of goed aan eene kerk of een heilige beloofde, gelijkstaande met de zwaarte, of een zooveelste der zwaarte, van eigen lichaam, of van het kind. Merkwaardig past hierbij het bericht, dat eens in de couranten stond, dat namelijk de Maharaja van Oedipoer in Hindostan, na zijn dood, in goud aan de armen werd gegeven ; dat wil zeggen : volgens zijn uitersten wil werd de waarde van zijne lichaamszwaarte in goud, onder de armen verdeeld."

E. LAURILLARD.

Jan de Hollander. — In deel D der hss. van Philips van Leefdale, blz. 116, wordt aangehaald „Geschiedenisse van onsen tyde geanno- „teerd door mr. Jan de Hollander hiestore(sic)graphe ende croni- „caire van Bergen Henegouwen"(sic). De verschillende schrijvers, die onzen bekenden wapenkundige vermelden, zwijgen allen over dezen zijnen titel, en evenzeer over 't aangehaalde werk. Bestaat het nog ? en zoo ja, waar ?

W. Z.

Langdurige winter, 1592/93. — In 't Camerboeck v. Delft (Rijksarchief) vind ik op 12 April 1793 verklaard, „dat notoir was, dat „opten XXI Martij lestleden de Haerlemermeer eerst van den vorst „geopent was."

W. Z.

Legendenverwarring. — In Revue de Paris 1898, p. 162, vind ik deze aanhaling uit het dagboek van Jean de Bry, ontsnapt aan den moord te Rastatt en later ambtenaar van Napoleon :

„Mais garde-toi d'oublier les promesses faites par Charles II lors „de la Restauration anglaise, et de quelle manière ses promesses „ont été tenues. Souviens-toi surtout qu'en faisant sceller les lettres „de grâce accordées à Cambacères : scellez toujours, disait alors „le prétendent au ministre qui refusait d'apposer le grand sceau ; „quand je serai monté sur mon trône, mes Parlements sauront bien „me prouver que j'ai outrepassé, comme vous me le dites, les droits „de la puissance royale, et les gens auxquels je fais grâce seront „rompus en place de Grève, avec mes lettres de grâce au cou."

Blijkbaar zijn hier drie legenden of anekdoten dooreengehaald : „over Karel II, uit den tijd van het Directoire (Cambacères) en uit de geschiedenis van Fr. vóór de omwenteling (roué en place de Grève). Wie kan ze scheiden en afzonderlijk de herkomst aanwijzen ?

W. Z.

Lof der Hoffmannsdruppels. — In den minder bekenden roman van Wolff en Deken : *Cornelia Wildschut, of de gevolgen der opvoeding* (I, 101), schrijft Cornelis de Groot, een pedant en wijsneuzig jongeling, aan Juffrouw Anna Hofman :

O *Hofmans druppels!* uwe kracht,
Die menig schoone maagd bewaarde voor 't verstikken,
Zijn overal bekend, en in gebruik gebragt,
Maar *Anna Hofman!* uwe kracht,
Daar mijne ziel van liefde smacht,
En drupjes van uw gunst, wen 't in uwe oogen lacht,
Wanneer mijn ziel van liefde smacht,
Kan mij oneindig meer verkwikken,
Men roem' des *Hofmans druppels* vrij,
Mijn *Hofmans druppels* dat zijt gij.

De Hoffmanns druppels zijn aldus genaamd naar den uitvinder, den beroemden geneesheer Friedrich Hoffmann (geb. te Halle 19 Febr. 1660, gest. ald. 12 November 1742). Ook in *Sara Burgerhart* wordt er van gesproken: „Letje knielde aan haren schoot, en gaf haar een glas water met Hofmansdruppels" schrijft Hendrik Edeling aan zijn broeder Cornelis, als hij hem de thuiskomst van Saartje na het avontuur met den heer R. verhaalt.

Mr. C. Bake.

KERKGESCHIEDENIS.

DE HERVORMDE KERK TE AARLANDERVEEN [1])

door W. M. C. Regt.

12. *Petrus du Marchie*. 1692—1737.

Werd, volgens eigenhandige aanteekening op het schutblad van het oude doopboek te Aarlanderveen, geboren te Spijkenisse en aldaar gedoopt 19 November 1661. Zijn vader *Nicolaas du Marchie* J. U. D. voorheen President van den Hoogen Raad te Mechelen was daar komen wonen en overleed er, en zijn moeder *Margarita de Vlieger* hertrouwde er ook met *Ds. Thomas Boon*, predikant te Spijkenisse van 1654 tot zijn dood in 1680.

Een broeder van *Petrus*, genaamd *Jacques*, was notaris te Brielle, een andere broeder *Nicolaas* stond als predikant te 's Heer Hendrikskinderen sedert 1702 en te Arnemuiden sedert 1710, alwaar hij 30 Mei 1730 overleed, een zoon *Jacobus du Marchie* nalatende, die als predikant te Hoogvliet, Oostzaan, Zierikzee en Amsterdam heeft gestaan en te Amst. overleed 30 Dec. 1748.

Petrus voornoemd werd, candidaat zijnde, in 1686 beroepen en bevestigd te Meteren en Est, welke plaats hij in 1690 verliet om een beroep naar Rossum op te volgen.

Den 28 December 1691 vandaar verroepen naar Aarlanderveen, werd hij dusschen den 26en en 30en April 1692 te Rossum gedimitteerd en den 18 Mei d. a. v. te Aarlanderveen bevestigd door *Ds. Petrus van Hulle*, pred. te Zevenhoven.

Zijn beroepingskosten overtroffen nog die van zijn voorganger, zij bedroegen de som van *f* 831–9–0. Den 13 April 1696 waren deze door den onwil van den Roomschen schout nog niet betaald, doch op dien datum werd deze veroordeeld tot vereffening.

Petrus du Marchie herdacht te Aarlanderveen in 1736 zijn 50-jarige evangeliebediening. Lang heeft hij daarna niet meer werkzaam mogen zijn. Een borstziekte van slechts acht dagen eindigde zijn welbesteed leven. Hij overleed in Mei 1737 (de juiste datum wordt

[1]) Vervolg van Nav. LVII, blz. 224.

nergens vermeld) oud zijnde 76 jaren, en werd 7 Mei op het koor in de kerk te Aarlanderveen begraven (graf no. 16). Zijn ambtgenoot *Ds. Aegydius Luyk* pred. te Nieuwkoop, hield daarbij een treffende lijkrede.

P. du M. is driemaal gehuwd geweest.

1°. met *Clara Jacoba van Sittert.*

2°. in 1717 (ondertrouwd te Amsterdam 26 Mei 1717) met *Elisabeth Wiers*, wonende te Amsterdam.

3°. in 1720 (ondertrouwd te Amsterdam 14 Aug. 1720) met *Margareta Cuylenburg*, Deze laatste gade overleed circa 6 weken vóór haar echtgenoot.

Uit het eerste huwelijk sproten vier kinderen :

A. *Catharina Elisabeth*, geboren te Alv. 10 Aug. 1704, te Amsterdam als overleden aangegeven om te worden begraven 9 October 1772. Huwde (ondertrouwd te Amsterdam 27 Januari 1728) met *Abraham Sasselee.*

B. *Margareta Jacoba*, geboren te Alv. 6 April 1707, overleden te Hoogvliet 30 October 1732. Huwt te Aarlanderveen 29 April 1731 met *Dr. Jacobus du Marchie*, geboren te 's Heer Hendrikskinderen 22 November 1706, pred. te Hoogvliet, Oostzaan, Zierikzee en Amsterdam, waar hij overleed 30 December 1748, na 14 October 1737 te Oostzaan hertrouwd te zijn met *Catharina Debora Servaas.*

C. *Anthonie*, geboren te Aarlanderveen 2 December 1709, waarschijnlijk jong overleden.

D. *Francina*, geboren te Aarlanderveen, 3 Sept. 1712, later echtgenoote van *Abraham van Waelwijk.*

(Zie Mdbl. van het Geneal. Herald. Genootsch. „de Nederl. Leeuw" XIX kolom 155—157 een fragment-genealogie *du Marchie* door mij uit verschillende bronnen opgesteld. Meerendeels ontleende ik de gegevens aan het protocol van den Oudshoornschen notaris *van Schellingerhout.* Het hierboven vermelde gelieve men als aanvulling en verbetering te willen aanmerken).

13. *Johannes Groenewegen*, 1738—1739.

Werd 7 Juli 1709 uit burgerouders te Zoetermeer geboren. Zijn vader behoorde tot de Remonstrantsche gemeente, zijn moeder tot de Herv. Kerk. Op circa 4½-jarigen leeftijd vertrok hij met zijn familie naar Kralingen.

Reeds vroeg kwam de begeerte in *Johannes* op, om tot den Evangeliedienst te worden opgeleid, waartoe echter weinig uitzicht bestond. Eerst op 24-jarigen leeftijd begon hij zich bij een onderwijzer te Gorinchem in de oude talen te oefenen en deed dit met zulk een ijver en goeden uitslag, dat hij in ruim één jaar al zijn medeleerlingen voorbijstreefde en bekwaam werd geoordeeld de academische lessen te kunnen volgen. Eerst begaf hij zich naar Groningen, waar hij zich aan de H. S. op den 12 Sept. 1735 als student deed inschrijven, daarna studeerde hij sedert 17 Sept. 1736 te Leiden. Op den 2 Juli 1737 werd hij bij de Classis van Leiden en Neder-Rijnland tot kandidaat aangenomen.

Als zoodanig beriep men hem 8 Juli 1737 te Aarlanderveen. Dit beroep aangenomen hebbende, werd hij aldaar 26 Januari 1738 bevestigd door *Ds. Cornelis Blom*, pred. te Kralingen, met een rede over Joa 1 : 6—8. Hijzelf deed intree met Psalm LI vs 14*b*, 15.

In Mei 1739 beroepen te Werkendam en de Werken, hield hij op den 2 Augustus 1739 te Aarlanderveen zijn afscheidsrede, naar aanleiding van Jeremia XVII : 16. Deze afscheidsrede verscheen in druk. Te Werkendam bevestigd 16 Augustus 1739 herdacht hij aldaar 31 Januari 1763 zijn 25 j. dienst als predikant. In het volgende jaar, op 12 Augustus 1764 overleed hij te Werkendam, een weduwe met 3 kinderen nalatende. *Ds. J. Claessen*, pred. te Leerdam, hield een lijkrede, naar aanleiding van Jes. XXII vs. 10, die in het licht verscheen.

Behalve van een paar godgeleerde werken en van de genoemde afscheidspredikatie te Aarlanderveen, is *Johannes Groenewegen* de schrijver van „*De lofzangen Israels, waaronder de Heere woond*," hiervan verscheen in 1758 te Gorinchem een tweede druk, terwijl nog een zevende druk in 1841 te 's Gravenhage ter perse werd gelegd.

Hij is tweemaal gehuwd geweest.

Eerst huwde hij (ondertrouwd te 's Gravenhage 18 Mei 1738) met : *Anna Maria Valk van Blanken*, j. d. uit 's Gravenhage, Zij overleed te Werkendam 1745 en schonk hem twee dochters.

Hij hertrouwde in 1749 met *Cornelia Josina Barovius*, geboren te Ameide, dochter van *Ds. Johannes Georgii Barovius* (geb. 26 Dec. 1665, als prop. bev. te Ameide 22 Oct. 1693, emeritus verklaard 1741, overleden 24 Februari 1745. Zie Boekzaal 1745). Zij overleefde hem en schonk hem één dochter.

's Mans broeder was *Jacob Groenewegen*, eveneens predikant.

Deze schreef een menigte godgeleerde werken en is bekend door de uitgave van een vervolgbundel van het werk zijns broeders, onder den titel „*De lofzangen Israels, zijnde een nieuw geestelijk gezangboek.*" 1755. Beide deelen zijn gezamenlijk dikwijls opnieuw gedrukt , de negende uitgave is die van Rotterdam 1879.

(Zie : *van der Aa :* Biogr. Wdb. ; — Boekzaal van 1756 B, bldz. 99 ; — *J. Claessen :* Lijkrede op *J.h. Gr. ;* — en *Frederiks en van den Branden :* Biogr. Wdb. der N. en Z. Nederl. Letterkunde).

14. *Wichardus Killewich*, 1740—1746.

Geboren te Huizen 4 Maart 1712, studeerde sedert 8 Sept. 1734 te Leiden (heet in het album : *Kelleweg*), werd 16 Augustus 1739 kandidaat en woonde toen te Huizen.

Als zoodanig op den 27 October 1739 te Aarlanderveen beroepen, nam hij dit aan en werd hier den 20 Maart 1740 bevestigd door *Ds. Johannes Esgers*, pred. te Amsterdam, met een rede door 1 Cor. XVI vs. 10 en 11*a*. Hijzelf deed intree met Nehemia II vers 20*b*.

Op den 24 October 1746 beroepen te Oud-Beierland, deed hij den 14 December van dat jaar afscheid te Aarlanderveen met 2 Thess. II vs. 15—17 en op den 1 Januari 1747 te Oud-Beierland zijn intrede. Door spraakbelemmering niet in staat zijnde zijn dienst behoorlijk waar te nemen, is hij te Oud-Beierland in 1764 emeritus geworden.

Hij vestigde zich daarna te Hoorn, waar hij op den 14 Augustus 1778 overleed, oud zijnde 66 jaar, 5 maanden en 10 dagen. Hij liet een weduwe na, met één dochter, *Swana Killewich*, die gehuwd was met *Adrianus van den Ham*, med. doct. te Vlaardingen.

Killewich is tweemaal gehuwd geweest :

Eerst huwde hij te Aarlanderveen, 21 Aug. 1742, met *Johanna Françoise van Teylingen*, denkelijk geboren te Leiden. Zij overleed in 1743 te Aarlanderveen en werd in de St. Pieterskerk te Leiden begraven, noordbeuk no. 55.

Daarna is hij te Aarlanderveen 2 Augustus 1746 hertrouwd met *Anna Schellinger*, j. d., geboren te Hoorn.

15. *Dirk Kaas*, 1747—1749.

Geboren te Rooterdam 22 Augustus 1722. Hij studeerde te Utrecht, in het bizonder onder *W. van Irhoven*, en werd 9 Augustus 1746 kandidaat onder de Classis van Utrecht.

Als zoodanig op den 24 Januari 1747 beroepen te Aarlv. werd hij daar 16 April bevestigd door *Dr. Henricus Wilhelmus Hoffius*, pred. te Sluipwijk, met een rede over Joh. X vs. 11—15. terwijl *Kaas* zijn intrede deed met Esra V vs. 11*b*.

In 1749 beroepen te Loosduinen, hield hij zijn afscheidsrede te Aarlanderveen 28 December 1749, naar aanleiding van Handel. XX vs. 30, 31*a*.

Hij stond daarna als predikant te Loosduinen, van 11 Januari 1750 tot 13 October 1754, te Sluis van 27 October 1754 tot 6 Maart 1763 en sedert 13 Maart 1763 te Goes. Hier wijdde hij 17 Januari 1773 de vernieuwde Kleine- of Gasthuiskerk in en vierde 16 April 1797 het feest van zijn 50-j. dienst als predikant. In 1802 was hij Praeses der Zeeuwsche Synode te Goes en is op den 31 December 1802 salvo honore et stipendio emeritus geworden.

Dirk Kaas, die een sterk gestel bezat, was een zeer geleerd man, had uitstekende predikgaven en een ongeveinsde godsvrucht. Hij overleed te Goes op den 10 Sept. 1806. In de Boekzaal van Sept. 1806, bldz. 365 komt een vers op hem voor.

16. *Jacobus van Eyk*, 1750—1752.

Geboren te Amsterdam in April 1723, voleindigde hij zijn studiën aan de H. S. te Leiden, waar hij 7 Sept. 1744 werd ingeschreven. Bij de Classis van Leiden en Neder-Rijnland op den 20 Januari 1749 proponent geworden, werd hij op den 12 Maart d. a. v. te Benthuizen beroepen, en aldaar 1 Juni 1749 bevestigd. Hier stond hij tot 16 Augustus 1750.

Hij was n. l. op den 17 Maart 1750 te Aarlanderveen beroepen, voor welk beroep hij wel had bedankt, doch na in Juni 1750 een herhaald beroep naar die gemeente te hebben ontvangen, achtte hij zich genoopt aan die roepstem gehoor te geven. Hij werd te Aarlanderveen 30 Augustus 1750 bevestigd door zijn zwager *Ds. Thomas Sprenger*, pred. te Hoogvliet, die daarbij tot text koos : Lucas XII, vs. 42—44. Hij zelf deed zijn intrede met Ezechiël XXIV vs. 16*a*.

Den 17 December 1752 preekte van *Eyk* te Aarlanderveen afscheid met Handel. XX vs. 32, als zijnde 26 October te voren beroepen naar Zierikzee. Hier stond hij als predikant van 31 Dec. 1752—5 Dec. 1762, daarna te Schiedam 25 Dec. 1762 tot zijn dood. Hij overleed te Schiedam 16 Nov. 1783 oud zijnde ruim 60 jaren. Een lijkrede op hem hield zijn ambtgenoot *G. Soetens* over Genes. XLIX vs. 18

Jacobus van Eyk was gehuwd met *Sara Sprenger*, geboren te Huizen, zuster van *Thomas Sprenger*, reeds bovenvermeld (predikant te Hoogvliet 24 Mei 1739, emeritus verklaard 1793, overleden 27 Dec. 1794) en dochter van *Ds. Godefridus Sprenger*, (als kandidaat beroepen te Angerloo 1 Juni 1705, te Valkoog in Juli en bev. 15 Sept. 1709, te Huizen in Dec. 1715 en bevest. 26 Januari 1716 en daar overleden 17 Oct. 1729. Zie Boekzaal 1729*b* bldz. 487).

Behalve een kind, dat 24 Aug. 1752 ongedoopt te Aarlanderveen overleed, sproot uit dit huwelijk :

Petrus Godefridus Sprenger van Eyk, geboren te Aarlanderveen 19 Aug. 1751 en gedoopt 22 Augustus d. a. v. Doopgetuigen waren : *Pieter van Eyk* en *Geertruid van Rhynen.*

Deze *P. G. S. van Eyk* studeerde te Leiden, waar hij 14 Sept. 1767 werd ingeschreven en daarna te Utrecht, en werd 7 Juni 1774 bij de Cl. van Utrecht proponent. Hij stond als predikant te Vuursche 7 Aug. 1774—17 Maart 1776, te Bergschenhoek 8 April 1776 —12 Maart 1780, te Sliedrecht 26 Maart 1780—11 Nov. 1781, te Rotterdam 25 Nov. 1781 tot zijn dood, 25 Juni 1806, weduwe en kinderen nalatende.

Uit hem spruit de bekende familie *Sprenger van Eyk.*

(Zie over *P. G. S. van Eyk : van der Aa*, Biogr. Wdb ; — *Schotel*, Gesch. van den Heidelb. Catechismus p. 353 ; — Nav. XV : 65, 66 ; — *Glasius :* Godg. Nederland, en de daar genoemde bronnen).

Een broeder van *Jacobus van Eyk*, den Aarlv. predikant, was *Johannes van Eyk*, mede te Amsterdam geboren. Pred. te Randwijk 26 Juni 1763— 26 Mei 1771, te Oud-Beierland 16 Juni 1771—28 Juli 1776, te Muiden 4 Aug. 1776, ontslagen 1788, doch werkelijk in 1795 afgetreden. Hij stierf te Amsterdam 11 Januari 1818 en schreef.

17. *Henricus Everaars*, 1753—1805.

Geboren te 's Gravenhage in 1729 uit *N. Everaars* en *Anna Magdalena Grimmelius*, Zijn moeder werd 18 Aug. 1756 te Aarlanderveen begraven ; een ongehuwde zuster, met name *Everdina Theodora Everaars*, mede aldaar 29 Juli 1789.

Henricus zelf werd te Leiden student 13 Sept. 1747. Hij schijnt zich eerst op de studie der rechtsgeleerdheid te hebben toegelegd en daarna tot die der theologie te zijn overgegaan. Op den 30 April 1753 werd hij bij de Classis van 's Gravenhage proponent.

Als zoodanig werd hij den 29 Mei 1753 te Aarlanderveen beroe-

pen. Dit aangenomen hebbende, werd hij aldaar 12 Augustus 1753 bevestigd door *Bernardinus de Moor*, hoogleeraar te Leiden, die daarbij tot text koos : Corinthe XXI : 15—17. Hijzelf deed intree met Zeph. III vs. 9.

Op den 16 Augustus 1778 herdenkt hij zijn 25 j. dienst met een rede over Psalm XLVIII vs. 10 of 20 en op den 14 Aug. 1803 zijn 50 j. dienst, predikende over 1 Samuel VII vs. 12.

In 1796 bestond zijn gemeente uit 644 zielen, verdeeld over 257 bejaarden, 282 kinderen en 65 dienstboden. Onder het getal 644 waren begrepen 13 personen, wonende aan de Vrijenhoef, die kerkelijk onder Aarlanderveen werden gerekend. De gereformeerden, wonende aan de Lage zijde van den Rijn, waren daar niet bij geteld, als ressorteerende onder Alphen.

Zijn ordinair tractement bedroeg *f* 700, te ontvangen op het Geestelijk Comptoir te Delft. Uit het ambacht genoot hij jaarlijks *f* 50 voor winteravondbeurten, benevens *f* 30 volgens een bepaling, waarvan de herkomst destijds onbekend was. In 1795 heeft echter de Municipaliteit van Aarlanderveen bij de omwending van zaken deze *f* 80 aan toelagen ingetrokken.

Uit den tijd van *Everaars* dagteekenen de nog aanwezige actaboeken en andere bescheiden in het kerkelijk archief. Zijn administratie liet niets te wenschen over ; hij heeft allles nauwkeurig bijgehouden, zoodat de toestand van kerk en gemeente uit zijn tijd met juistheid is na te gaan.

Henricus Everaars overleed te Aarlanderveen plotseling, in den nacht van 11 op 12 Mei 1805, nadat hij nog den vorigen avond gezond ter ruste was gegaan, oud zijnde bijna 76 jaar. *Ds. W. J: Sieverts*, pred. te Alphen, herdacht Zondag d. a. v. den doode naar aanleiding van Daniël XII vs. 13.

Op den 1 Mei 1757 was *Henricus Everaars* te Nieuwenhuis als j. m. van 's Gravenhage en pred. te Aarl. gehuwd met *Henrica Catharina Schey*, j. d. van Nieuwenhuis (graafsch. Bentheim).

Hunne kinderen, te Aarlanderveen gedoopt, waren :

1 *Anna Magdalena Everaars*, 18 Juni 1758, Getuige *Alida Arnoldina Grimmelius*, Jong overleden.

2 *Anna Geertruida Everaars*, 16 Maart 1760. Getuige als voren. Huwt 19 Juni 1786 te Aarlanderveen met

Ds. Arend van IJsendijk, geboren te Amsterdam 25 Februari 1759, kand. 1780. Pred. te Woudenberg 1781, — Wageningen

1782, — Deventer 1788, — van zijn bediening ontheven 1795, — weder pred. te Genemuiden 1795, — Amersfoort 1796, — Zwolle 1800, — Bedankt in 1801 voor het professoraat te Groningen, — Amsterdam 1802, — overleden te Zeist 3 Juni 1818.

3 *Abraham Everaars*, 14 Juni 1761. Getuige : *Fenna Margaretha Schey*. Dit kind werd te Aarlv. begraven 23 Aug. 1761.

4 *Abraham Everaars*, 3 October 1762, begraven 4 Sept. 1763.

5 *Abraham Everaars*, geboren te Aarlv. 21 Augustus 1764, gedoopt 26 Aug. Getuige : *Amena Geertruida Grimmelius*. Wordt pred. te Reeuwijk 1789, te Schipluiden 1791, te Amsterdam 1797, te IJselmuiden 1808, Stolwijk 1813. Emeritus 1814. Benoemd tot Indisch pred. 1817, Soerabaya 1817 en daar overleden 8 October 1818 na veel verdriet te hebben gehad. (Zie vooral : *Croese*, Predten van Amsterdam, — en *van Troostenb. de Bruyn*, Biogr. Wdb. van O. I. predtn, blz. 127).

6 *Anna Maghalena Everaars*, 22 Januari 1766. Getuige : *Helena Gesina Grimmelius*.

7 *Lucretia Wilhelmina Everaars*, 17 Juli 1768. Getuigen : *Lucas Schey* en *Willem Frans Schey*. — Zij overleed te Alphen 11 Maart 1856 en was in Juni 1789 te Aarlanderveen gehuwd met *Cornelis van der Lee*, notaris en secretaris aldaar. Over de familie *van der Lee* deel ik een en ander mee in Bijlage II.

18. *Elbert Niekerk*, 1805—1835.

Werd geboren te Abcoude in 1770. Hij was eerst bij het onderwijs werkzaam en wel te Molenaarsgraaf, doch meer lust gevoelende om zich voor het predikambt te bekwamen, liet hij zich 20 Sept 1802 aan de H. S. te Utrecht als student in de theologie inschrijven.

Proponent onder de Cl. van Utrecht geworden, beriep men hem 9 April 1804 tot adjunct-predikant te Kortenhoef, Aldaar bevestigd 1 Juli 1804, stond hij daar tot 10 Nov. 1805.

Hij was n. l. op den 4 Sept. 1805 te Aarlanderveen beroepen, waar hij op den 17 November van dat jaar bevestigd werd door *Ds. Hendrik Huyser*, predikant te Langeraar, met een rede over Luc. X vs. 16. *Niekerk* deed 's namiddags zijn intrede, tot text kiezende Jes. LII vs. 7.

Den 29 Mei 1808 wijdde hij het nieuwe orgel te Aarlv. in met een toepassel. leerrede naar aanleiding kan Psalm XXXIII vs. 2 en 3, en herdacht den 5 Juli 1829 zijn 25 j. ambtsvervulling, gevolgd

door de herdenking van zijn 25 j. dienst te Aarlv. 17 Nov. 1830.

De gemeente, die vooral in de eerste jaren van zijn dienst met finantiëele bezwaren had te kampen, kwam deze gelukkig te boven, terwijl zij in de latere jaren onder de werkelijk bloeiende mocht worden gerangschikt. Een goed overzicht van den kerkelijken toestand uit zijn diensttijd is gemakkelijk te verkrijgen door de goede zorgen, waarmee *Niekerk* al het wetenswaardige, dat in zijn tijd voorviel, heeft genotuleerd. Bovendien schreef hij een fraaie en duidelijke hand.

In 1820 hield het college van kerkmeesters op te bestaan en werd de instandhouding der openbare eeredienst opgedragen aan kerkvoogden en notabelen. Vijf jaar later werd de kk. herdenking van den slag bij Waterloo ingevoerd, terwijl in hetzelfde jaar 1825 besloten werd elk jaar voor de ongelukkige Waldenzen te collecteeren.

Als proeve van kerkelijke tucht vermelden wij, dat 7 Dec. 1827 de ex-predikant *B. A. van Meerbeek* aan het opzicht van den kerkeraad van Aarlanderveen werd toevertrouwd. Deze ongelukkige, te voren predikant te Simonshaven, Kalslagen en Nieuwveen, was door den drank tot den bedelstaf gebracht en eindigde later zijn rampzalig bestaan in het armhuis te Hazerswoude.

Elbert Niekerk had in 1835 zijn emeritaat verzocht, doch hij heeft het genoegen van de hem toegedachte rust niet mogen smaken. Hij overleed te Aarlanderveen 5 Nov. 1835, 's avonds om 9 uur, aan het water, in den ouderdom van 65 jaar. *Ds. G. Romyn*, pred. te Bodegraven hield Zondag d.a.v. een lijkrede over Daniël XII vs. 3. Bij zijn begrafenis had *Ds. Romyn*, ook namens zijn ringbroeders, eenige dichtregelen uitgesproken, geplaatst in de Boekzaal van Januari 1836, bldz. 74.

E. Niekerk was gehuwd met *Marrigje de Kluyver*. Zij overleed te Aarlanderveen 4 Februari 1812, begraven 8 dito, oud 36 jaar, dochter van *Jacob de Kluyver* en van *Annetje den Besten*.

Uit dit huwelijk werden geboren :

1 *Jacob Niekerk*, geboren te Molenaarsgraaf in 1800. Heel- en vroedmeester te Aarlanderveen, later geneesheer te Zwammerdam. Hij overleed te Delft 6 April 1854 en was op den 20 April 1828 te Alphen gehuwd met *Alida Margrieta Spruyt*, geboren te Alphen 26 Mei 1807, overleden te Aarlanderveen 17 September 1858, dochter van *Gijsbert Spruyt* en van *Raampje Treur*.

Uit hun huwelijk bestaan afstammelingen.

2 *Jannetta Pieternella Niekerk*, begraven te Aarlanderveen 4 Aug. 1808.
3 *Dirkina Magdalena Niekerk*, geboren te Aarlv. 31 Januari 1806.
4 *Pieter Jan Niekerk*, volgt hieronder.
5 *Jannetta Elberta Niekerk*, geboren te Aarlv. 6 Januari 1812.

Pieter Jan Niekerk, hiervóór onder 4 vermeld, werd te Aarlanderveen 10 December 1808 geboren. Hij was mr. timmerman, en koopman te Aarlanderveen en overleed er 19 Mei 1873, na tweemaal gehuwd te zijn geweest.

1° te Aarlanderveen 2 Maart 1834 met *Geertje Kop*, geboren te Aarlv. 22 April 1815, en overleden 7 Sept. 1840, dochter van *Hendrik Kop* en van *Willempje Kloot.*

2° te Koudekerk of Hazerswoude 16 September 1846 met *Cornelia van Vliet*, geboren te Hazerswoude 7 Juni 1815, overleden te Amsterdam ten huize van haar dochter *Maria*. Kinderen uit deze huwelijken waren :

1 *Elbert*, geb. 12 Nov. 1834, overl. 19 Nov. 1851.
2 *Hendrik Niekerk*, geboren te Aarlv. 21 Aug. 1836, woont te Oudshoorn. Huwde 10 Mei 1867 te Oudshoorn met *IJda van den Boom*, geboren te Oudshoorn 26 Januari 1839, en overleden 5 Augustus 1902, dochter van *Gerrit* en van *Hendrika Hogervorst.*
3 *Jacob N.* geboren 7 Februari 1838.
4 *Willem Niekerk*, geboren te Aarlv. 2 Dec. 1839, woont nog te Aarlanderveen, lage zijde. Huwde 28 Juni 1867 te Oudshoorn met *Johanna Hendrica van der Wel*, geb. te Oudshoorn 23 Juli 1849, overleden te Aarlanderveen 4 Juni 1895, dochter van *Hendrik* en van *Johanna van den Bos.*
5 *Cornelia N.* geb. 10 Juli 1847.
6 *Jan N.*, geb. 19 Sept. 1850, overl. 2 Juli 1851.
7 *Maria N.* geboren te Aarlv. 20 Maart 1849, huwt te Alphen 26 Januari 1888 met *P. S. van Dorp*, weduwnaar van *J. J. Korbee*, hoofd eener Christel. school te Amsterdam.
8 *Elbert N.* geb. 24 Mei 1854.

19. *Jan Jacob Knap*, 1836—1843.

Geboren te Amsterdam 27 Juni 1806, werd hij kandidaat bij het Prov. Kbst. van Z. H. 1829.

Hij stond eerst als predikant van 6 Sept. 1829—26 Febr. 1832 te Valkenburg en van 11 Maart 1832—28 Febr. 1836 te Heerde.

Op den 3 December 1835 beroepen te Aarlanderveen, werd hij alhier 6 Maart 1836 bevestigd door *Ds. G. Romyn*, pred. te Bodegraven met een rede over Joh. XVII vs. 20 en 21*a*. Hij zelf deed 'smiddags zijn intree met 2 Cor. IV vs. 7.

Ofschoon de kerkelijke acta goed zijn bijgehouden (maar zeer onduidelijk geschreven) bevatten zij voor de geschiedenis van het gemeenteleven te Aarlanderveen weinig bizonders. Naast de gewone bezigheden des kerkeraads, behelzen zij eenige proeven van kerkelijke tucht en hieronder zouden wij ook de weinige gevallen van „Afscheiding" kunnen rangschikken, doch ook deze zijn van geen overwegend belang. Alleen dient te worden vermeld dat de toen in dienst zijnde koster en voorzanger, meester *J. C. Boeser*, de zijde de afgescheidenen koos.

Op den 28 Juli 1842 beroepen te Vollenhove en 2 Nov. 1842 te Doornspijk, nam hij Vollenhove aan, doch komt op zijn besluit terug (*zie Boekzaal* 1843 *pag.* 234) en aanvaardt het beroep naar Doornspijk.

Zij houdt daarop den 5 Februari 1843 te Aarlanderveen zijn afscheidsrede, naar aanleiding van Handel. XX vs. 32. Deze rede werd uitgegeven.

Daarna stond hij als predikant te Doornspijk van 12 Febr. 1843—21 Juli 1844 ; — te Fijnaart 4 Aug. 1864—12 Oct. 1845 ; — te Heeg 19 Oct. 1845—3 April 1853 ; — te Oud Alblas 10 April 1853—4 Nov. 1855 ; — te Putten 11 Nov. 1855—4 Maart 1857 ; — te Opheusden 8 Maart 1857—29 Nov. 1857; — te Vlissingen 6 Dec. 1857--26 Febr. 1860 ; — te Losdorp 11 Maart 1860—25 Mei 1862 ; — te Woudsend 1 Juni 1862 tot zijn dood.

Hij överleed te Woudsend na een ongesteldheid van weinige uren, 29 Maart 1865, oud zijnde 59 jaar. *Ds. H. J. P. van der Linden*, pred^{t} te Heeg, herdacht Zondag d.a.v. den doode met Joh. XIX vs. 30*b*.

Van *Ds. Knap*, op wien niet minder dan 53 beroepen waren uitgebracht, zijn ons de volgende werken bekend :

„*Het eenzaam bidden.*"

„*Leerrede over Jesaia XLII vs. 3a.*" (1835).

„*Iets over de bekeering des onbekeerden zondaars.*" (1839).

„*Woorden aan afgedwaalden.*" (1841).

In 1841 plaatste hij een voorrede in „*A. W. Francken : de Weg des Geloofs.*"

„*Pinksteren, het feest der H. Geestes.*" (1842).

„*Afscheidsrede te Aarlanderveen, uitgesproken* 5 *Febr.* 1843, *naar aanleiding van Handel. XX :* 32." (1843).

„*Intreerede te Doornspijk, gehouden* 12 *Februari* 1843, *naar aanleiding van Marcus XVI vs.* 15*b.*" (1843).

In 1844 plaatst hij een voorrede in den 2en druk van *Th. van der Groe :* „*Heidelb. Catechismus.*"

„*Het sterven van Jezus*" (18..).

„*Leerredenen en overdenkingen.*" (met *H. van Griethuysen* en *J. E. Eykman*) (1847).

„*Psalm XXIII vs.* 1." (1849).

Jan Jacob Knap was gehuwd met *Catharina Christina van Reenen.*

Te Aarlanderveen werden uit dit huwelijk geboren :

1 *Gerrit,* 25 Juni 1836.

2 *Catharina Christina,* 10 Juli 1837.

3 *Johanna Geertruida Jacoba,* 21 April 1839.

4 *Johannes François,* 26 Februari 1841, overl. 15 Sept. 1842.

Een zoon was ook :

Christoffel Knap, geboren te Heerde in 1834. Kand. in Ovl. 1858 en als pred. ber. te Gerkesklooster 3 October 1858, te Wolsum 14 April 1861, te Oldebroek 18 Juni 1865, te IJlst 1868, te Noordwijk binnen 15 Aug. 1869, te Oosterbierum 6 Aug. 1871, te Kralingen 6 Oct. 1872, te Kampen 4 April 1875, te Rijnsburg 9 Nov. 1879, te Kampen 2e keer 14 Nov. 1880 en aldaar overleden 24 Mei 1892.

Uit diens huwelijk met *Johanna Geertruida Huberts,* geboren te Amersfoort in 1839, sproot :

Jan Jacob Knap Czn, geboren te Oldebroek 1867. Kand. bij de Waalsche commissie in 1890. Waalsch pred[t] te Maastricht 16 April 1893, idem te Groningen 26 Aug. 1894, Groningen N. H. Gemeente 9 Mei 1897.

20. *Gerardus van der Flier Alb. zoon,* 1843—1845.

Geboren te Nijkerk in 1805, studeerde sedert 7 Januari 1829 te Utrecht.

Kandidaat geworden, stond hij eerst als pred. te Schraard 8 Aug. 1838—17 April 1842, daarna te Genemuiden 1 Mei 1842, —30 Juli 1843.

Op den 11 Mei 1843 met algemeene stemmen beroepen te Aarlanderveen, werd hij alhier 6 Augustus 1843 bevestigd door *Ds. H. van Schelle,* pred. te Ter Aar, met Hebr. XIII vs. 17, terwijl hij 's namiddags zijn intree deed met 1 Tim. I vs. 15.

Ds. G. van der Flier arbeidde hier slechts twee jaren. Den 25 April 1849 beroepen te Oosterwolde (Cl. Harderwijk), nam hij dit beroep aan en eindigde daarop zijn dienst te Aarlanderveen 31 Aug. g. 1845 met een rede over Philipp. I vs. 27. Den volgenden Zondag werd hij tot zijn nieuwe gemeente ingeleid, waar hij tot zijn dood heeft gestaan.

Hij overleed te Oosterwolde op den 7 December 1862, oud zijnde 57 en een half jaar. De consulent *C. J. Krafft* hield een lijkrede naar aanleiding van Hebr. XIII vs. 7.

Bij uiterste wilsbeschikking had *Ds. van der Flier,* die een weduwe naliet, *f* 500 aan de diaconiearmen te Nijkerk, *f* 2000 aan het Oude mannen en vrouwenhuis aldaar, en *f* 2000 tot instandhouding der school in het nabijgelegen Nijkerkerveen gelegateerd.

21. *Jacob van der Werff,* 1846—1852.

Geboren te Harkstede in Groningen, 10 Aug. 1812. Zijn vader was *Luitje van der Werff,* geboren in 1750, predikant respectievelijk te Sellinge 20 Aug. 1786—6 Nov. 1795 en te Harkstede 20 Nov. 1795 tot zijn dood 9 Aug. 1825. Bij zijn weduwe *L. Nijborg* liet hij negen kinderen na, waarvan *Jacob* er één was.

In 1836 kandidaat geworden bij het Prov. Kbst. van Drente, hield hij op zijn eerste standplaats, Zwartsluis, verblijf van 20 Dec. 1840 tot 4 Januari 1846.

Den 24 October 1845 was hij nl. beroepen te Aarlanderveen, waar hij op den 11 Januari van het volgend jaar werd bevestigd door *Ds. H. van Schelle,* pred. te Ter Aar, met een rede over 1 Cor. IV vs. 1. 's Namiddags deed de bevestigde zijn intree met Matth. XI vs. 1.

Den 7 Januari 1852 op Koninklijke collatie beroepen te Hedel, hield hij den 21 Maart 1852 te Aarlanderveen zijn afscheidsrede met 1 Petr. I vs. 25.

Hij stond daarna als pred[t] te Hedel 28 Maart 1852—25 Sept. 1853 ; te Kesteren 2 Oct. 1853—21 Maart 1858 ; — te Oud-Alblas 28 Maart 1858—20 Nov. 1859 ; — te Wijk bij Heusden 27 Nov. 1859—30 Maart 1862 ; — te Huizen 6 April 1862—7 Febr. 1864 ; — te Elspeet 14 Febr. 1864—28 Sept. 1873 ; — te IJselmuiden

5 October 1873—27 Juni 1875. Den 4 Juli 1875 voor de tweede maal tot zijn vroegere standplaats Kesteren overgekomen, overleed hij hier in dienst der gemeente op den 29 Jan. 1887.

22. *Gijsbertus Bernardus van den Broek*, 1852—1858.

Hij werd op den 12 Juli 1821 te Scherpenzeel geboren, waar zijn vader *Wouterus Gijsbertus v. d. B.* (geb. te Barneveld 10 Nov. 1788, overl. te Hilversum 19 Januari 1861), gehuwd met *Margaretha Hondius*, destijds als predikant in dienst was.

In 1848 kandidaat geworden onder Utrecht, stond hij eerst als predikant te Bunschoten 25 Maart 1849—31 Oct. 1852.

Op den 11 Augustus 1852 met algemeene stemmen beroepen te Aarlanderveen, bedankte hij, doch op den 30 Augustus d. a. v. weder aldaar beroepen, nam hij dit aan.

Den 7 November 1852 te Aarlanderveen bevestigd door zijn vader *W. G. van den Broek*, toen pred. te 's Grevelduin Kapelle, met een rede over Matth. XXVIII vs. 18*b*, deed hijzelf 's namiddags intree met Rom. XV vs. 32 en 33.

Ds. G. B. van den Broek was een wakker predikant en ijvervol leeraar, onder wiens leiding de gemeente in moreelen zin zeer vooruit is gegaan. De kk. acta uit zijn diensttijd zijn belangrijk te noemen.

Den 14 Januari 1853 besluit de kerkeraad den Goeden Vrijdag zoowel 's morgens als 's avonds door een godsdienstoefening te herdenken. (sedert 2 April 1862 echter alleen 's avonds). Den 6 April 1853 werd een adres aan Z. M. den Koning gepresenteerd, onderteekend door 127 manslidmaten, tot wering der Bissch. Hiërarchie. 1 Febr. 1854 dringen predikant en kerkeraad bij de gemeente aan op afschaffing der kermis; terwijl men den 5 Maart 1856 een adres aan de Tweede Kamer richt om den bijbel op de scholen te behouden.

Hij genoot *f* 750 uit 's Lands kas; *f* 180 voor de waarneming der winteravondbeurten en *f* 50 uit een legaat van zekeren *K. van Leeuwen*. Bovendien was hem circa *f* 100 toegezegd voor onderhoud van den tuin en voor 't onderhoud van de pastorie, terwijl hem behalve vrije woning ook vrijdom van alle belastingen waren toegestaan.

Terwijl hij hier stond, werd hij in 1854 op koninkl. collatie te Vianen beroepen en in 1855 te Scherpenisse, doch hij vond geen vrijheid de gemeente Aarlanderveen te verlaten, die hij dan ook tot zijn dood heeft bediend.

Den 16 December 1857 was hij ziek en kon de kerkeraadsverga-

deringen niet meer leiden. Dit geschiedde met goedvinden van den kk. raad en van het Cl. Bestuur door den consulent *Ds. J. E. Steenbakker Morilyon Loysen*, pred. te Bodegraven.

Hij heeft geen dienst meer gedaan en stierf den 18 Maart 1858 te Aarlanderveen, 's morgens om 7 uur, in den jeugdigen leeftijd van 36 jaar. Herhaalde bloedspuwing had aan zijn langdurig lijden een einde gemaakt. Den 23 Maart werd hij ten grave gebracht, terwijl de bovengenoemde consulent Zondag d. a. v. de gemeente met een lijkrede naar aanleiding van Matth. XXIV vs. 44 ten zeerste stichtte.

Ds. van den Broek liet een weduwe na, *Helena Siminia Dekema* genaamd, met wie hij op den 2 Februari 1849 was gehuwd. Zij werd te Enkhuizen geboren 11 Januari 1822, overleed te Utrecht 15 Januari 1901 en was dochter van *Simon Jansz D.* en van *Naatje Bekker.*

23. *Carel Hendrik ten Harmsen van der Beek*, 1859—1862.

Op den 19 April 1831 te Deventer geboren, werd hij 23 Mei 1850 student te Utrecht en in 1853 kandidaat bij het Prov. Kbst. aldaar.

Hij stond eerst als pred. te Amstelveen 16 Juli 1854 —19 April 1857; daarna te Amerongen 26 April 1857—5 Juni 1859.

Op den 2 Maart 1859 met algemeene stemmen beroepen te Aarlanderveen, volgde hij dit beroep op en werd te Aarlanderveen 12 Juni 1859 bevestigd door zijn zwager *Ds. F. A. van Loenen*, pred. te Vianen, sprekende naar aanleiding van 2 Cor. II vs. 16*c*. De bevestigde deed 's middags zijn intrede met Handel IV vs. 29*b*.

In 1860 bedankte hij voor een beroep naar Goedereede, in 1862 voor Engwierum, Bleskensgraaf en Hofwegen en voor Loosduinen, Den 22 Mei 1862 berichtte hij echter aan zijn gemeente, dat hij het beroep naar Hantum en Hantumhuizen had geaccepteerd, waarop hij den 27sten Juli 1862 te Aarlanderveen zijn afscheidsrede hield met Handel. XX vs. 32.

Daarna stond hij als pred. te Hantum c. a. van 10 Aug. 1862 —22 April 1866, te Reitsum 29 April 1866 tot 2 October 1870 en te Valburg van 16 October 1870 tot zijn dood, 10 September 1894.

Hij was op den 22 Sept. 1854 gehuwd met *Catharina Wilhelmina van Loenen*, zuster van *Ds. Frederik Adriaan* voornoemd, die als emeritus pred. 11 Juni 1900 te Voorburg is overleden.

Uit dit huwelijk werd op den 8 Februari 1860 te Aarlanderveen een zoon, *Willem Laurens ten Harmsen van der Beek*, geboren, die als

benoemd districtscommissaris in Suriname, op den 24 Februari 1891 te 's Gravenhage huwde met *Maria van Hattem* geboren te Rotterdam, oud 26 jaar, dochter van *Wouter* en van *Wilhelmina Frederika van Aken*.

Een andere zoon was *H. D. ten Harmsen van der Beek* als kand. bevestigd tot predikant te Altforst en Appeltern in 1881, te Maasbommel 1887 en daar den 4 Mei 1888 op jeugdigen leeftijd overleden.

Een dochter zal zijn : *J. H. F. J. ten Harmsen van der Beek* die 4 Dec. 1883 te Valburg huwde met *C. J. van der Veen*.

24. *Charles John Bryce*, 1863—1865.

Geboren te Amsterdam 19 Augustus 1831, werd hij kand. bij het Prov. Kbst. van Utrecht 1853. Hij stond eerst als predikant te St. Jansga, van 26 Maart 1854—12 October 1856, te Vreeland 2 Nov. 1856—13 Febr. 1859 en te IJlst 20 Februari 1859 tot 22 Februari 1863.

Beroepen te Aarlanderveen 31 October 1862, werd hij alhier op den 8 Maart 1863 bevestigd door *Ds. J. E. Steenbakker Morilyon Loysen*, pred. te Bodegraven, met Joh. XVI vs. 33. Hij zelf deed 's namiddags zijn intree, sprekende naar aanleiding van Genes. XXXI vs. 13*a*.

Terwijl hij te Aarlanderveen als predikant stond, bedankte hij in 1863 voor het op hem uitgebrachte beroep naar Berkel, in 1864 voor Bodegraven, in 1865 voor Harderwijk, Ridderkerk en Kralingen, doch achtte zich verplicht een in Mei 1865 op hem uitgebracht beroep naar Alphen aan den Rijn aan te nemen.

Hij eindigde daarop 30 Juli 1865 zijn dienst te Aarlanderveen met Philipp. IV vs. 8 en 9, en werd den 13 Aug. 1865 te Alphen bevestigd, van welke gemeente hij den 5 Mei 1869 afscheid nam om die standplaats met de Residentie te verwisselen. Den 9 Mei te 's Gravenhage bevestigd, deed hij daar 12 Mei zijn intree en zet daar nog steeds vol ijver, niettegenstaande zijn hoogen leeftijd, zijn herderlijk dienstwerk voort.

In 1857 heeft hij uitgegeven : *Handleiding bij de Aardrijkskunde van de landen, die buiten Palestina in den Bijbel voorkomen*." Ook zijn *afscheidsrede van de gemeente Alphen* verscheen in druk.

Bij zijn echtgenoote *Maria Hendrika Benschop*, geboren te Naarden 26 Dec. 1821, verwekte hij 3 kinderen :

1 *Alexander Charles Bryce*, geb. te St. Johannesga 17 Mei 1856.

2 *Anna Maria Brycc*, geb. te Vreeland 22 April 1858.
3 *Wilhelmina Johanna Bryce*, geb. te IJlst 20 Januari 1861.

25. *Isaac Johannes Ippius Fockens*, 1865—1868.

Geboren te Ede 1 April 1839, zoon van *Eppo I. F.*, Kapitein ter zee bij de Ned. Marine, en van *Jkvr. Johanna Petronella Rammelman Elsevier*. Kleinzoon van *Lucas Fockens*, predikant, laatst te Sneek, en van *Anna Wilhelmina Havingha*. Achterkleinzoon van *Antonius Havingha*, predikant te 't Zandt, en van *Titia Ippius*.

Hij studeerde te Utrecht sedert 12 Sept. 1857 en werd in 1862 kandidaat bij het Prov. Kbst. van Gelderland. Als zoodanig bevestigd tot predikant te Heemse 1 Maart 1863, nam hij van deze standplaats afscheid 1 Oct. 1865.

Hij was n. l. op den 1 Augustus 1865 met algemeene stemmen beroepen te Aarlanderveen, waar hij 15 October d. a. v. werd bevestigd door zijn zwager *Jan Wolter Felix*, pred. te Utrecht , met een rede over 1 Tim. IV vs. 10*a*. 's Namiddags intree met Jac. I vs. 21*b*.

Hij bedankte in 1865 voor Garijp en Suameer en in 1867 voor Vaassen, doch nam een 24 Dec. 1867 op hem uitgebracht beroep naar Beesd aan.

29 Maart 1868 afscheid te Aarlanderveen met Joh. XVII vs. 8*a* Te Beesd waar hij *Dr. Abraham Kuyper* als predikant opvolgde, stond hij van 6 April 1868—26 Maart 1871, daarna te Scharnegoutum en Loënga van 2 April 1871 tot zijn dood, 29 Dec. 1876.

Ds. Ippius Fockens was in Februari 1863 te Leiden gehuwd met *Maria Gerardina de Mare*, geboren te Leiden, waar zij thans nog als weduwe woont, dochter van *Abraham de Mare* en van *Johanna Catharina van Benten*.

Uit dit huwelijk sproten o. a. de volgende kinderen :

1 *Abraham Johannes I. F.*, geboren te Ambt Hardenberg en overleden te Aarlanderveen 27 Nov. 1865, oud zes maanden.
2 *Isaac Johannes I. F.* geboren te Aarlanderveen 18 Maart 1867.
3 *Abraham Johannes Cath. I. F.* geboren te Beesd in 1868, overleden te Leiderdorp 27 Dec. 1883.
4 *A. W. Ippius Fockens*, kand. in Drenthe 1894. Bevestigd tot pred. te Hemmen 13 Sept. 1896 ; te Zetten op den 26 Januari 1904 gehuwd met *Hermine Agnes van den Bergh*, geboren te Schaarsbergen 6 September 1881, dochter van *Dr. Mr. Willem*

van den Bergh, hooglr. aan de Vrije Universiteit, en van *Ida Pierson*.

5. *Eppo I. F.* geboren te Scharnegoutum en Loënga in 1874, kand in Zld. 1900, sedert 19 Mei 1901 pred. bij de N. H. gem. te Purmerland en den Ilp ; gehuwd te Leiden 28 Nov. 1901 met *Jacoba C. Klinkert*.

26. *Gerben Ringnalda*, 1868—1870.

Geboren te IJlst 5 Juni 1828, zoon van *Willem Hotzes R.* en van *Richtje Cornelia Oppedijk.* Broeder van *Ds. Murco Nicolaas Ringnalda*, geboren in 1832, pred. te Midwolda, Gorredijk en Deinum, sedert 1 Nov. 1899 emeritus en te Leeuwarden overleden 1 Januari 1907 (vierde 27 April 1884 zijn 25 j. echtvereen. met *C. E. Fockens*).

Gerben werd kandidaat onder Utrecht in 1865. Zijn eerste standplaats was Woudsend, waar hij van 7 Januari 1866 tot 27 Sept. 1868 de gemeente stichtte.

Beroepen te Aarlanderveen 17 Juli 1868, werd hij daar op 4 October bevestigd door den consulent *Ds. Willem Mense*, pred. te Bodegraven, met een rede over Josua I vs. 6*a*. Hijzelf deed intree met Jerem. I vs. 5*b*.

In den korten tijd dien hij te Aarlanderveen stond, arbeidde hij vlijtig en op waardige wijze aan den opbouw der gemeente. Hij maakte schikkingen aangaande de kerkel. huwelijksinzegening van paren, die in onkuischheid hadden geleefd, en voor den doop der kinderen daaruit geboren. Hij richt met zijn gemeente adressen aan de Tweede Kamer over de doodstraf, regelde de diaconie op afdoende wijze en streed tegen de vele volksvermaken, meer nog tegen de gevolgen welke die na zich sleepten. (zie acta van 1 Maart 1869, 23 Maart 1870, 13 Juli, 15 Aug. en 18 Aug. 1870.) Nog weinige dagen voor zijn vertrek werd de doop alleen dan wettig verklaard, wanneer dit geschiedde volgens Matth. XXVIII vs. 19. (acta 7 October 1870).

In 1869 bedankte hij voor Nunspeet, Elburg en Scheveningen, in 1870 voor Oosterwolde, Bergambacht, Ooltgensplaat, Zevenbergen, Overschie, Nieuw- en St. Joostland, Ermeloo en Huizen, doch nam het in September 1870 op hem uitgebrachte beroep naar Doornspijk aan.

Hij eindigde daarop zijn dienst te Aarlanderveen 30 October 1870, met een rede over 2 Tim. I vs. 13 en vertrok naar Doornspijk,

waar hij van 6 Nov. 1870—19 Juli 1874 stond, daarna te Spijk bij Appingadam 26 Juli 1874—6 Nov. 1876, te 's Grevelduinkapelle 20 Nov. 1876—30 Maart 1879, te Oldebroek 6 April 1879—Juli 1886. Den 1 Aug. 1886 werd hij te Utrecht predikant en legde daar 23 Maart 1887 zijn bediening neer, overgaande tot de Geref. kerk. Den 19 Maart 1893 in gelijke hoedanigheid bevestigd te Apeldoorn, werd hij daar emeritus op den 1 Februari 1898. Hij ging toen te Velp wonen en genoot nog zes jaren van zijn rust. Toen werd hij lijdende. Ter betere verpleging overgebracht naar het Diaconessenhuis te Arnhem overleed hij in die inrichting 22 Januari 1904.

Ds. Ringnalda was gehuwd met *Johanna Hartgerink*, geboren te Nijverdal 5 November 1836. Uit dit huwelijk sproten :

1 *Willem R.* geb. te IJlst 2 Maart 1858. Kand. bij de Ned. Herv. kerk 1882. Pred. te Loon op Zand 10 Sept. 1882, te Harmelen 26 Sept. 1886 tot 19 Mei 1887. Pred. bij de Geref. Kerk te Groningen 1 Juni 1890, te Oudewater 1894, te Haarlem 3 Mei 1896.

2 *Anna Margaretha R.* geb. te IJlst 26 Oct. 1859.

3 *Dirk R.* geb. te Woudsend 3 Maart 1867. Hij studeerde aan de Vrije Universiteit en werd in 1891 kandidaat . Bevest. tot pred. bij de Geref. Gemeente te IJlst 28 Febr. 1892, te Oudshoorn 1895, te Schiedam 10 Juli 1898. Hij is gehuwd met *Dirkje van Oostveen*, geb. te Woerden 10 Juli 1873, uit welk huwelijk o. a. zijn geboren :

   a *Gerben R.*, geb. te IJlst 28 Jan. 1894.
   b *Arie R.*, geb. te Oudshoorn 2 Juli 1895.
   c *Johanna R.*, geb. te Oudshoorn 22 Juni 1897 .

Het geslacht *Ringnalda* is een priesterlijke familie, waarvan verschillende leden reeds vóór honderd jaren als predikanten voorkomen. De eerste, die wij als zoodanig vonden opgeteekend, was *Bote* of *Boëtius Ringnalda*, geboren te Friens (gemeente Idaarderadeel) in Mei 1730, zoon van *Bouwe Abrahams*, schoolmeester aldaar. *Bote* trad als kand. in dienst te Lutkewierum in 1758, te Welsrijp 1781 en dàar overleden 29 Sept. 1795. Zie verder verschillende predikanten van dien naam in het werk van *T. A. Romein :* Naamlijst der predikanten van Friesland.

27. *Pieter Steffens Bartstra*, 1871—1872.

Geboren te Bolsward 24 Juni 1841. Zijn eigenlijke naam was al-

leen *Pieter*, doch als zoon van *Steffen* schreef hij zich op Friesche manier als boven.

Hij werd in 1868 kandidaat bij het Prov. Kbst. van Overijsel en als zoodanig op den 30 Aug. 1868 bevestigd tot predikant te Gaast en Ferwoude. Den 4 December 1870 wijdde hij als consulent de nieuwe kerk te Idsegahuizen in, met 1 Petr. II : 4,5 en stond op zijn eerste standplaats tot 1871.

Nadat reeds 7 October 1870 toezegging van beroep aan hem was gegeven en hij dit voorloopig had aangenomen, werd 18 November 1870 een formeel beroep door de Aarlanderveensche gemeente op hem uitgebracht. Hij werd daarop te Aarlv. 26 Maart 1871 bevestigd door zijn schoonvader *Ds. J. H. Gravenstein*, met een rede over 2 Tim. IV vs. *2a.* en deed 's namiddags intree met Handel. XXIII vs. 19*b*.

In 1871 bedankte hij voor Heusden en voor Herveld, in 1872 voor Eemnes, Huizen, Buren, Maassluis en IJselmuiden doch nam een in September 1872 verkregen beroep naar Klundert aan.

Den 27 October 1872 nam hij van zijn gemeente te Aarlanderveen afscheid met Psalm LXXI vs. 16*a* en vertrok naar Klundert. Na een zevenjarig verblijf aldaar ging hij in 1879 naar Wassenaar, waar hij den 6 Juni 1880 het 300-jarig bestaan van die kerkelijke gemeente herdacht met een rede naar aanleiding van Klaagliederen V vs. 21. In 1892 nam hij een beroep aan naar Krimpen aan de Lek, in 1894 naar Streefkerk, in 1896 naar Zegveld, in 1899 naar Nijkerk en stond sedert 18 Augustus 1901 te Zuilen.

Terwijl hij bij zijn familie te Oosterbeek was overleed *Ds. Bartstra* na een kortstondig lijden op den 11 Aug. 1906.

Hij was een bescheiden mensch, die weinig haakte naar wereldsche eer. Meermalen beroepen naar groote steden (Amsterdam o. a. in Mei 1875 en in Juni 1881) bedankte hij steeds daarvoor, de voorkeur gevende aan een kleine, landelijke gemeente.

Op den 25 Maart 1870 was hij te Serooskerke op W. gehuwd met *Johanna Jacoba Gravenstein*, geboren te Leiden 3 November 1837, dochter van *Ds. J. H. Gravenstein* (geb. 1808, kand. 1860, resp. pred. te Loon op Zand 1861, Serooskerke 1864, de Bilt 1871, emeritus 31 Juli 1887 en overleden 13 Juli 1898).

28. *Petrus Albertus Jacobus Noordink*, 1874—1879.

Geboren te Enkhuizen 31 Mei 1831 uit een predikantenfamilie

die veel verdienstelijke leeraars aan de Ned. Herv. Kerk heeft geschonken.

Grootvader was *Johannes Noordink*, pred. te Kalslagen, Winkel, Wilnis, Heusden, Maassluis en Zutfen, waar hij 14 Juli 1822 overleed.

Vader was *Adam Philip Winold Noordink*, geb. 1790, resp. pred. te Brandwijk, Stolwijk, Oud Beierland en Enkhuizen waar hij 12 October 1848 stierf. Deze huwde 13 Mei 1828 met *Alegonda Jacoba Theodora Moerel*, dochter van *Ds. P. A. J. Moerel*, pred. te Zeddam, Voorthuizen en Hasselt en van *A. C. Wijs.*

Uit dit huwelijk sproten o. a. drie predikanten, waarvan *Johannes Noordink* den 5 Maart 1882 te Oene overleed, *Wilhelm Eliza* nog als dienstdoend pred. te Maartensdijk (Utr.) staat, en de derde de Aarlanderveensche pred. is.

Hij werd kandidaat in Gelderl. 1856 en stond, voor zijn overkomst alhier, als pred. te Blauwkapel 1857, Makkum 1862, Zelhem 1865, Goënga 1870 en Broek op Langendijk 1872.

Den 27 April 1874 met algemeene stemmen beroepen te Aarlanderveen, nam hij dit beroep aan, en werd alhier 12 Juli 1874 bevestigd door *Ds. W. Krayenbelt*, pred. te Bodegraven, met een rede over Jesaja III vs. 10, 11. Hij zelf deed intree met Col. I vs. 28.

In 1876 werd hier een nieuwe Christelijke school gesticht.

Ds. Noordink bedankte in 1876 voor Idsegahuizen, in 1878 voor eenzelfde, herhaald beroep, in 1878 ook voor Biggekerke, doch nam het in het volgend jaar ontvangen beroep naar Warns aan.

Hij houdt daarop op 17 Aug. 1879 te Aarlanderveen zijn afscheidsrede met Rom. XVI vs. 24 en vertrekt naar Warns. In 1880 ging hij vandaar naar Stad aan 't Haringvliet, in 1884 naar St. Annaland, diende sedert 1886 zijn vroegere gemeende Blauwkapel nog twee jaren en werd aldaar 8 November 1888 emeritus. Hij heeft zich daarna metterwoon te Utrecht gevestigd.

Ds. Noordink was gehuwd met *Cornelia Tjebber*, geboren te Hindeloopen 4 Januari 1831.

29. *Eduard Victor Joseph Jäpchen*, 1880—1881.

Hij werd 31 Mei 1843 geboren te Leutschen in Hongarije, studeerde te Utrecht en werd in November 1875 kandidaat. Zijn eerste standplaats was Eemnes-buiten waar hij van 6 Febr. 1876 tot zijn overkomst alhier de gemeente stichtte.

Op den 23 October 1879 met algemeene stemmen te Aarlanderveen beroepen nam hij dit beroep 12 November aan en werd alhier 18 Januari 1880 tot zijn nieuwe gemeente ingeleid door *Ds. J. G. Verhoeff*, pred. te Bodegraven, met Handel. I vs. 8. Hij aanvaardde zijn dienst in den namiddag met Rom VIII vs. 3, 4. Slechts korten tijd mocht de Aarlanderv. gemeente de vruchten van zijn arbeid genieten ; in het volgend jaar beroepen naar Kokkengen, deed hij 8 Mei 1881 te Aarlanderveen zijn afscheid met Efeze III vs. 17. In 1890 is hij van Kokkengen beroepen naar Oene, waar hij in dienst der gemeente overleed 28 Januari 1893.

Jäpchen was gehuwd met *Margaretha Antoinette Nagtegaal* bij wie hij o. a. de volgende kinderen verwekte :

1 *Jacob*, geboren te Eemnes 27 Dec. 1876.
2 *Antoinette*, geboren te Eemnes 7 Januari 1878.
3 *Hendrik*, geboren te Eemnes 18 October 1879.
4 *Margaretha Antoinette*, geb. te Aarlanderveen 15 Nov. 1880.

30. *Johan Herman Wensinck*, 1881—1884.

Werd 22 Februari 1854 te Zutphen geboren en in 1878 kandidaat bij het Prov. Kbst. van Overijsel. Hij stond eerst als predikant te Wezepe van 20 April 1879 tot 9 October 1881.

In Juli 1881 gelijktijdig beroepen te Aarlanderveen en Bergschenhoek nam hij Aarlanderveen aan en werd daar 16 October 1881 bevestigd door zijn schoonvader *Ds. J. Vermeer*, pred. te Zwolle, met een rede over 2 Tim. II vs. 1 en 15. 's Namiddags deed de nieuwe predikant zijn intree met 2 Cor. IV vs. 5.

Terwijl hij alhier als predikant stond ontving hij in 1882 beroep naar Meppel, in 1883 naar Gouderak, Woubrugge, Krimpen aan de Lek, Mijdrecht, Barendrecht en Harderwijk, en in 1884 naar Oudewater, Nieuw Lekkerland en Nieuw-Beierland. Hij bedankte voor die alle, doch nam een beroep naar Neerlangbroek aan. Hij eindigde daarop zijn dienst te Aarlanderveen 27 Juli 1884 in de avondgodsdienstoefening, met Numeri VI vs. 24—26, vertrok naar Neerlangbroek, ging in 1887 naar Benschop, in 1889 naar Nijkerk, en staat sedert 18 Sept. 1898 te Alphen aan den Rijn, waar hij 24 April 1904 onder vele blijken van belangstelling zijn 25j. dienst herdacht.

Hij is gehuwd met *Anna Sara Geertruida Vermeer* geboren te Koudekerke in Zeeland, 12 Augustus 1858 , dochter van *Ds. Johan-*

nes Vermeer Azn. (kand. te Utr. 1857, pred. resp. te Koudekerke 1858, Genemuiden 1861, Linschoten 1865, Vlissingen 1867, en Zwolle sedert 9 Aug. 1868) en zuster van den bekenden Haagschen predikant *Anthonie Johannes Adrianus Vermeer.*

Uit dit huwelijk zijn geboren.:

1 *Arent Jan*, geb. te Aarlanderveen 7 Aug. 1882, promoveerde Maart 1908 te Leiden tot doctor in de Semitische talen en letterkunde (cum laude).
2 *Hendrina Cornelia*, geb. te Aarlanderveen 15 Nov. 1883.
3 *Anna Sara Geertruida* geb. te Nijkerk 26 Januari 1896.

31. *Jurre Osinga*, 1886—1887.

Geboren te Tzum 25 Augustus 1854, werd kandidaat bij het Prov. Kbst. van Friesland 1882. Als zoodanig trad hij 27 Augustus 1882 te Idsegahuizen en Piaam en dienst en werd vandaar op den 10 December 1885 beroepen naar Aarlanderveen, waar hij 21 Maart 1886 in zijn dienst werd bevestigd door den consulent *Ds. J. G.Verhoeff* pred. te Bodegraven, met een rede over 2 Tim. IV vs. 1—5. Hijzelf deed 's namiddags zijn intree met 1 Cor. II vs. 2.

Den 1 Februari 1887 heeft hij met den geheelen kerkeraad de Synodale organisatie van 1816 voor de geheele gemeente ter zijde gesteld met het doel weder te gaan leven naar de kerkenordening van 1618 „welke hier 200 jaren van kracht is geweest en nooit op wettige wijze is afgeschaft. Soli deo Gloria."

Als gevolg daarvan door het Prov. Kerkbest van Z. Holl 24 Februari 1887 uit zijn bediening ontzet en predikant geworden bij de Nederd. Geref. kerk te Aarlanderveen. Sedert 7 April 1889 in gelijke bediening te Gouda, vandaar in 1896 vertrokken naar Vianen staat hij sedert 16 Mei 1897 te Werkendam.

Bij zijn echtgenoote *Berber Brouwer*, geboren te Tzum 4 Dec. 1857, won hij de volgende kinderen :

1 *Klazina*, geb. te Kleef in Duitschland 2 Juli 1882.
2 *Eeltje* (zoon), geb. te Idsegahuizen 23 Dec. 1883.
3 *Sicco*, geboren als voren 30 Maart 1885.
4 *Petrus Johannes*, geboren te Aarlanderveen 6 Mei 1886.
5 *Accolinus Albertus*, geboren als voren 5 Aug. 1887.
6 *Nicolaas*, geb. als voren 18 Dec. 1888.

32. *Christiaan Hengeveld*, 1889—1892.

Hij werd te Ambt-Doetichem geboren 28 Mei 1852 en in 1879

kandidaat onder Utrecht. Den 12 October 1879 trad hij als predikant in dienst te Schore en Vlake, in 1881 te Rumpt waar hij tot 1889 verbleef.

Den 3 Januari 1889 was hij n. l. met algemeene stemmen beroepen te Aarlanderveen waar hij voor een groote schare belangstellenden op den 12 Mei werd bevestigd door zijn zwager *Ds. C. R. Rijnenberg*, pred. te Valkenburg, met 2 Tim. I vs. 8*b*. Hij zelf deed 's namiddags intree met Handel. VIII vs. 35.

Zijn taak was hier verre van gemakkelijk. De gemeente scheen door de doleantie geheel te zijn gedesorganiseerd. Bedroeg het getal lidmaten op den 26 Sept. 1889 slechts 20 à 25 en had de Herv. Gemeente wekelijksch geen 80 kerkgangers, een jaar later was het getal lidmaten bijna verdubbeld en volgens opgave van 28 October 1890 werden de ochtendgodsdienstoefeningen geregeld door 150 hoorders bezocht. Het zielental bedroeg op laatstgenoemd tijdstip ruim 250.

Op den 8 Aug. 1892 benoemd tot predikant in N. O. I. preekte hij 28 Augustus 1892 te Aarlanderveen afscheid en werd bij aankomst in Indië te Meester Cornelis geplaatst. Sedert 1898 staat hij als predikant te Pasoeroean.

Hij was gehuwd met *Jansje Engelina van Wijk*, geboren te Leiden 20 Maart 1854 en had bij haar deze vijf kinderen:

1 *Johanna Petronella*, geb. te Schore 18 Juni 1880.
2 *Lina Elisabeth*, geb. te Rumpt 11 Dec. 1882.
3 *Anna Charlotte Christine*, geb. als voren 23 Aug. 1886.
4 *Hendrik Johannes Christiaan*, geb. als voren 20 Jan. 1888.
5 *Thomasina*, geb. te Aarlanderveen 5 Dec. 1890.

Ds. Cornelis Reinhard Rijnenberg bovengenoemd was te Leiden 27 Maart 1884 gehuwd met *Engelina van Wijk.*

33. *Johan Hendrik Willebrands*, 1893—1899.

Was te Leiden geboren 4 Febr. 1862 als zoon van *Carel* en van *Maria Helena Hoogeboom*. In 1887 was hij bij het Prov. Kbst. van Z. H. kandidaat geworden en was daarna van 26 Febr. 1888 tot 26 Februari 1893 predikant te Oude-Wetering.

Nadat reeds toezegging van beroep aan hem was gegeven, werd hij 3 November 1892 alhier formeel beroepen en den 5 Maart 1893 door den consulent *Ds. J. G. Verhoeff*, pred. te Bodegraven, bevestigd met een rede over Hebr. XVIII vs. 17*m*. Intree met 1 Cor. II vs. 2.

Hij stichtte hier een Christelijke leesbibliotheek en ijverde sterk voor de inwendige zending. De collecten die hij daarvoor in zijn gemeente hield, beliepen vrij groote bedragen en namen steeds toe, zoodat in 1896 *f* 117, in 1897 *f* 123, in 1898 *f* 138 aan verschillende nuttige instellingen kon worden afgedragen. Hij was in zijn gemeente zeer bemind en de deelneming was algemeen toen men 10 Maart 1899 vernam dat de geachte leeraar na een langdurig lijden was heengegaan. Den 14 Maart werd hij te Aarlanderveen begraven, terwijl *Ds. Verhoeff* Zondag d. a. v. de overledene in een treffende lijkrede herdacht. Aan zijn weduwe werd het annus gratiae toegestaan.

Ds. Willebrands was gehuwd met *Anna Maria van Dörnberg Heiden*, geboren te Woubrugge 26 Maart 1863, thans te Noordwijk aan Zee woonachtig en dochter van *Frederik Otto van Dörnberg Heiden* († Loosduinen 17 Augustus 1906, oud ruim 80 jaar), en van *M. Maaskant.*

Zij schonk haar echtgenoot de volgende kinderen :

1 *Maria Helena*, geb. te Oude Wetering 22 Mei 1889.
2 *Frederika Maria*, geb. als voren 5 Aug. 1890.
3 *Carel*, geboren als voren 2 Januari 1892.
4 *Sophia Charlotte*, geboren te Aarlanderveen 29 Mei 1895.
5 *Willemina*, geb. te Aarlanderveen 25 Sept. 1897.

34. *Dirk Meerburg*, 1900—heden.

Geboren te Katwijk aan Zee 2 Mei 1863, zoon van *Dirk*, reeder en lid van den gemeenteraad te Katwijk, († te Katwijk 19 Maart 1905 oud ruim 72 jaren) en van diens eerste echtgenoote *Adriana van Duyvenbooden.*

Broeder van *Pieter Samuel Meerburg* (geb. te Katwijk 19 Juni 1861, pred. resp. te Kethel, Capelle a. d. IJsel, 's Graveland, Maasland, Hillegom, thans rustend en sedert 5 April 1900 echtgenoot van *Jkvr. Henriëtte Lucretia Johanna Six van Vromade*).

In 1888 kandidaat geworden onder Utrecht, trad hij 2 Sept. 1888 in dienst te Waarde in Zeeland, en 23 Nov. 1890 te Vreeswijk.

Beroepen te Aarlanderveen, nam hij dit aan, en werd 23 Sept. 1900 alhier bevestigd door zijn reeds bovengemelden broeder, *Ds. P. S. Meerburg*, toen pred. te Maasland, met een rede over Matth XXVIII vs. 19, 20, terwijl hij zelf voor een groote schare belangstellenden intree preekte naar aanleiding van 1 Cor. I vs. 23.

De collecten voor in- en uitwendige zending namen onder zijn her-

derlijk dienstwerk nog steeds toe, in 1900 beliepen deze ruim *f* 157, in 1902 ruim *f* 176. Door zijn bemoeiingen werd hier vanwege de kerkvoogdij een bewaarschool in het leven geroepen, terwijl het oude bouwvallige kerkgebouw vervangen werd door een geheel nieuw, op Zondag 17 Dec. 1905 door *Ds. Meerburg* op plechtige wijze ingewijd. Zijn gemeente bestond toen uit 68 huisgezinnen, te zamen tellende 354 zielen. Een gestadige vooruitgang ten goede !

Gaarne willen wij hopen dat het hem nog lange jaren gegeven zij de Aarlanderveensche gemeente te stichten. Wij voegen daaraan een woord van dank toe voor zijn bemiddeling en vriendelijke aanwijzingen waardoor deze geschiedenis een zekere mate van volledigheid heeft kunnen verkrijgen.

Ds. Meerburg is gehuwd met *Hillegonda Jacoba Fermina van Schaardenburg*, geboren te Hekendorp 16 Juli 1868, uit welken echt werden geboren :

1 *Agatha Adriana*, geboren te Vreeswijk 26 Nov. 1891.

2 *Eduarda Willemina*, geboren als voren 12 Febr. 1894.

Oudshoorn. W. M. C. REGT.

BIJLAGE I.

OUDERLINGEN N. H. GEMEENTE 1772—1906.

Aken, G. van, 1854, 55.

Baas, Ary, 1788—90, 93—95, 99—1801, 3—5, 8—10.
Berk, Abraham van den, 1772—76, 78—80, 83—85, 87—89.
Broekhuizen, Hermanus, 1888—1906.
Bijl, Jaspersz. Cornelis van der, 1843—44, 51—54, 61—65, 67—71, 73—74, overleden 15 October 1874.
Bijl, Jan van der, 1882—87, ontzet door het Prov. Kbst. v. Z. H. 24 Febr. 1887.

Dufayan, Hendrik, 1829, 30.

Gooyer, Jan de, 1813—15, 23—24, 27—28, 32—33, overl. 1833.
Groot, Dirk de, 1818—20.

Harmelen, Ary van, 1806—8.
Harmelen, Boudewijn van, 1781—82, overleden einde 1782.
Hemmen, Stephanus van, 1835—37, 44—45.

Jong, C. B., 1877—81.
Jong, Tijs de, 1814—22, 24—25, 31—34.

Kelderman, Meindert, 1809—11.

Lee Senior, Cornelis van der, 1775—77, 79—81, 84—86, 90—92, 95—97, 1801—3.
Lee, Cornelis van der, 1834—42.
Leeuwen Lzn., Dirk van, 1815—17, 30—31.
Leeuwen, Gerrit van, 1812—14.
Leeuwen Lzn., Klaas v., 1828—29, 35, overl. 1835.
Leeuwen Senior, Leendert v., 1792—94, 96—98, 1800—3.
Leeuwen Lzn., Leendert v., 1826—27.
Leeuwen Dzn., Pieter v., 1860—66, 72—77.
Liefaert, Leendert, 1811—13, 16—18.
Lipsius, Rokus, 1804—06.
Lok, Cornelis, 1888—1902.

Meyers, Cornelis, 1856—60, 66—73, overleden 1873.

Oliemans, Dirk, 1847—48.
Oliemans, Samuel (broeder van Dirk), 1845—46.

Pierart, Bartholomeus, 1777—79, 82—84, 86—88, 91—93, 97—1800, 1802—04.
Plomp, Jan, 1840—43, 46—47, 49—50, 55—59.

Schellingerhout Cornelisz., Jan, 1773—75, 76—78, 80—84, 85—87, 89—91, 94—96.
Schellingerhout Simonz., Jan, 1773—75.
Schippers, Bastiaan, 1819—21, 25—26, 33—34, bediening neergelegd 34.
Schuller, Leendert, 1875—76, 78—80, 87, door het Prov. Kbst. v. Z. H. ontzet 24 Febr. 1887.
Staay, Pieter van der, 1838—39.
Stichter, Willem, 1810—12.

Valkenburg, D. A. van, 1903—06.
Verduyn, Jan, 1822—23.
Verhoeff, Dirk, 1881—83.
Vollebregt, Jan, 1850—53.
Vos, Teunis de, 1798—1800.

Waas, Jan Frederik, 1807—9.
Wal, Hendrik van der, 1848—49.

DIAKENEN, N. H. GEMEENTE 1770—1906.

Baas, Ary, 1775—77, 80—82, 84—86.
Biekhart, Teunis, 1791—93.
Bleeker, Arie den, 1825—26.
Bol, W., 1903—6.
Breeveld, Cornelis, 1884—87, door het Prov. Kbst. van Z. H. ontzet 24 Febr. 1887.
Broekhuizen, Cornelis, 1875—78.

Brouwer, Willem, 1779—81.
Brunt, Cornelis, 1817—19.
Bijl Jaspersz., Cornelis van der, 1828—29, 34—42, 45—46.
Bijl, Jan van der, 1876—80.

Comans, Arnoldus, 1774—76.

Dam Willemsz., Ary, 1826—27.
Dam junior, Arie, 1879—83.
Dam, Willem, 1815—17.
Donk, D. van, 1861—63, overl. 1863.
Dufayan, Hendrik, 1820—22, 32—33.

Eden, P. van, 1851—54.
Egmond, C. van, 1883—84, 87, ontzet door het Prov. Kbst. van Z. H. 24 Febr. 1887.
Egmond, Willem van, 1856—60, 63—65.
Egmond junior, Willem v., 1892—1901.

Gooyer, Jan de, 1806—08.
Groot, Dirk de, 1810—12.

Harmelen, Ary van 1796—98, 1800—2, 1805.
Harmelen, Boudewijn van, 1773—75, 77—79.
Hazeboom, Abraham, 1803—5, overleden 1805.
Hemmen, Stephanus van, 1823—24.
Hemsbergen, Willem van, 1818—20.

Jong, C. B. de, 1872—73.
Jong, Jan de, 1846—47.
Jong, Tijs de, 1808—10.
Jonker, Jacobus, 1785—87, 92—94.

Kelderman, Hendrik, 1830—31.
Kraan, Cornelis van der, 1862—66.

Lee, Cornelis van der, 1773—75.
Lee, Mr. Cornelis van der, 1888—1898.
Leeuwen, Bastiaan van, 1813—15, 22—23.
Leeuwen Dirksz., Dirk van, 1850—53.
Leeuwen Leendertsz., Dirk van, 1802—04, 09—12, 19—21.
Leeuwen Pietersz., Dirk van, 1867—71.
Leeuwen Gerritsz„ Jan van, 1831—32, 35 eervol ontsl. wegens zwakte 1835.
Leeuwen Leendertsz., Jan van, 1790—92, 94—96.
Leeuwen Leendertsz., Jan van, 1855—59.
Leeuwen senior, Leendert v., 1788—90.
Leeuwen Bastiaansz., Leendert van, 1833—34.
Leeuwen Dirksz., Leendert v., 1824—25.
Leeuwen Leendertsz., Leendert van, 1804—06.
Leeuwen, Claas van, 1798—1800, 07—09.
Leeuwen Jan Leendertsz., Leendert v., 1829—30.
Leeuwen Pietersz., Pieter van, 1840—43, 47—48.
Leeuwen, T. van, 1906—07.

Meyers, Cornelis, 1849—50.

Nieuwland, Petrus van, 1789—91.

Odet, Henricus, 1772—73, 78—80, 82—84.
Oliemans, Samuel, 1838—39, 43—44.

Pierart, Bartholomeus, 1771—72.
Plomp, Jan, 1827—28, 35—37, 60—61.

Riet, Cornelis van 't, 1881—82.
Rijlaarsdam, Jacobus, 1901—05.

Schellingerhout, Hendrik, 1783—85, 87—89.
Schellingerhout, Jan Dirksz., 1769—70, 76—78.
Schellingerhout, Jan Simonsz., 1770—71.
Schuller, Leendert, 1866—74.
Sepers, Matthijs, 1888—91.
Staay, Pieter van der, 1812—14.
Stigter, Hendrik, 1781—83, 95—97, 1801—03.
Stigter, Willem, 1797—99.

Valkenburg, D. A. van, 1898—1902.
Verduyn, Jan, 1816—18.
Vergunst, Daniel, 1854—55.
Verhoog, Ary, 1814—16.
Vliet, Leendert van, 1848—49.
Vollebregt, Jan, 1844—45.
Vos, Teunis de, 1793—95.

Wieringen, Hendrik Aartsz. v., 1786—88.

Zwart, Teunis, 1799—1801.

BIJLAGE II.

DE FAMILIE VAN DER LEE.

I. *Cornelis van der Lee*, woonde te Oudewater en was gehuwd met *Jannetje de Man*, die te Aarlanderveen als weduwe 22 Januari 1769 overleed. Hun zoon was :
1 *Cornelis*, volgt onder II.

II. *Cornelis van der Lee*, geboren te Oudewater, wordt secretaris van Aarlanderveen. Was in 1773, 74 en 75 diaken, in 1775—77, 79—81, 84—86, 90—92, 95—97, 1801—3 ouderling bij de Ned. H. gemeente en is te Aarlanderveen overleden 9 Augustus 1808. Hij was eerst gehuwd met *Ariaantje van Ingen* bij wie hij geen kinderen verwekte en hertrouwde te Aarlanderveen 25 Mei 1760 met *Geertruy van Wieringen*, gedoopt te Aarlanderveen 30 April 1736, overleden aldaar 22 Juni 1796, dochter van *Cornelis Ariensz. van Wieringen* en van *Maria Gerritsdr. van Leeuwen*.

Bij zijn tweede vrouw had hij :
1 *Cornelia*, gedoopt te Aarlanderveen 23 Aug. 1761, overleden in September d. a. v.
2 *Cornelis*, volgt III.
3 *Ary*, gedoopt te Aarlanderveen 9 Februari 1766.
4 *Marijtje*, gedoopt te Aarlanderveen 21 Juni 1767.
5 *Johannes*, gedoopt als voren 24 Juli 1774, overl. 10 Maart 1778.
6 *Maria*, gedoopt als voren 3 Januari 1776.
7 *Johannes*, gedoopt als voren 23 Januari 1780, overleden te Aarlanderveen 14 Februari 1805.

III. *Cornelis van der Lee*, geboren te Aarlanderveen en daar in de Herv. Kerk gedoopt 30 Januari 1763, wordt Secretaris en Notaris te Aarlanderveen.

Hij overleed te Bodegraven 14 Januari 1825 en was in Juni 1789 te Aarlanderveen gehuwd met *Lucretia Wilhelmina Everaars*, geb. te Aarlanderveen en daar gedoopt 17 Juli 1768 overleden te Alphen aan den Rijn 11 Maart 1856, dochter van den predikant *Henricus Everaars* en van *Henrica Catharina Schey*.

Zij wonnen maar drie kinderen :

1 *Cornelis*, volgt IV.

2 *Henrica Catharina*, geboren te Aarlanderveen 31 Januari 1793, gedoopt 3 Februari ; gehuwd met *Petrus Johannes Heins* geboren te Zevenhoven, gedoopt aldaar 27 Maart 1785, student in de medicijnen te Amsterdam 1805—1807, genees-, heel- en verloskundige te Aarlanderveen waar hij stierf 19 Augustus 1846, zoon van den Zevenhovenschen predikant *Hemmo Heins* en van *Johanna Moriaanshoofd*.

3 *Geertruida*, geboren te Aarlanderveen 5 Januari 1801, gedoopt 7 Januari. Ongehuwd overleden te Alphen 10 Januari 1885 na een groot aantal legaten te hebben vermaakt aan diverse nuttige en weldadige inrichtingen. (zie *Rijnbode* van 15 Maart 1885).

IV. *Cornelis van der Lee*, geboren te Aarlanderveen 13 Februari 1791, gedoopt 16 Februari. Notaris te Aarlanderveen. In 1834—1842 ouderling bij de N. H. gemeente . Overleden te Aarlanderveen 16 Maart 1872. Hij huwde tweemaal :

1° met *Maria Zeeman*, geboren te Zevenhuizen, overleden te Aarlanderveen, 31 Mei 1845, oud 51 jaar en 4 maanden, dochter van *Teunis* en van *Susanna Christina van der Bell*,

2° met *Margaretha Hooftman*, geboren te Boskoop 4 Februari 1819, overleden te Aarlanderveen 21 Nov. 1898, dochter van *Teunis* en van *Catharina Johanna van Ree*.

Uit het eerste huwelijk sproten twaalf kinderen, waarvan er zeven jong overleden en de andere vijf volgen ; uit het tweede huwelijk werden er zes geboren, waarvan één jong overleed en mede 5 volgen.

1 *Cornelis Henricus*, gebooren te Aarlv. 29 Mei 1818.

2 *Johannes Abraham*, volgt V.

3 *Susanna Christina Antoinette*, geb. te Aarlanderveen 21 Sept. 1823, overleden aldaar 24 Februari 1881, huwt te Aarlveen 22 Mei 1851 met *Jan Willem van Hamersvelt*, geboren te Naarden in 1819, chirurgijn, heel- en vroedmeester wonende te Ter Aar, overleden te Aarlanderveen 1 December 1863, zoon van *Hendrik* en van *Magdalena Hendrika Ponse*.

4 *Lucas Willem*, geboren te Aarlanderveen 16 Sept. 1824.

5 *Johanna Petronella*, geboren te Aarl.veen 13 Mei 1830, huwde

aldaar 2 Juni 1848 met *Joseph Aleid Benjamin van Epen*, geboren te Maastricht 19 Juni 1822, genees-, heel- en verloskundige, overleden te Aarlanderveen 21 April 1856, zoon van den predikant *Cornelius van Epen* en van *Maria de Wilde* (Zie genealogie *van Epen :* Alg. Ned. Familieblad II bl. 209).

6 *Maria*, geboren te Aarl.veen 23 Mei 1847. Huwt aldaar 23 Mei 1879 *Huibrecht Hengeveld*, geboren te Alphen, oud 31 jaar, zoon van *Jan*, en van *Ermpje van Dam.*

7 *Lucretia Wilhelmina*, geb. te Aarlanderveen 26 Febr. 1850 huwde te Aarlanderveen 2 Mei 1872 met *Teunis Vergunst* geboren aldaar 25 Juni 1846, er overleden 6 Februari 1907. Zoon van *Daniel* en van *Masje Treur.*

8 *Catharina Johanna*, geb. te Aarlanderveen 18 Oct. 1851, overleden aldaar 21 Maart 1901.

9 *Margareta Cornelia*, geb. te Aarlanderveen 7 Nov. 1854.

10 *Jan Willem van der Lee*, geboren te Aarlanderveen 30 Mei 1856. Burgemeester van zijn geboorteplaats.

V. *Joannes Abraham van der Lee*, geboren te Aarlanderveen 20 Sept. 1821, wordt 12 Juli 1855 in zijn vaders plaats benoemd tot Notaris te Aarlanderveen, was daar Pres. Kerkv. der N.H. Gemeente en is overleden 11 Februari 1898.

Hij huwde 15 Juni 1849 met *Theodora Zeeman* [1]), geboren te Numansdorp 3 Juni 1822, nog te Aarlanderveen in leven, bij wie hij acht kinderen verwekte.:

1 *Maria Cornelia*, geboren te Zoeterwoude 27 Mei 1850. Zij huwde te Aarlanderveen 13 Juni 1878 *Pieter Adrianus Ottolander*, oud 25 jaar, boomkweeker, geb. te Boskoop, zoon van *Corn. Joh. Willem*, en van *Immetje Noppen.*

2 *Elisabeth Susanna Petronella*, geb. te Aarlv. 12 Aug. 1852.

3 *Cornelis*, volgt VI.

4 *Pieternella*, geb. te Aarl.veen 12 Sept. 1857.

5 *Susanna Christina Antoinette*, geb. als voren 28 Dec. 1859.

6 *Johanna*, geb. als voren 5 October 1862.

7 *Henricus Cornelis*, geb. als voren 6 Sept. 1865, sedert 27 December 1894 als arts gevestigd te Enkhuizen.

---

[1]) C. F. Zeeman, geb. 1828. Kandt in Zld. 1853. Predt. te Welsum 2 Juli 1854, te Zonnemaire 15 Juni 1862. Emert. na 1903. † Haarlem 12 Juni 1906 broeder van Mevr. de Wed. J. A. van der Lee-Zeeman.

8 *Anton*, geb. als voren 26 Febr. 1869.

VI. *Mr. Cornelis van der Lee*, geboren te Sassenheim 20 Juli 1854, in zijn vaders plaats benoemd tot Notaris te Aarlanderveen waar hij tevens als Pres. Kerkvoogd der N. H. Gemeente en Lid van den Gemeenteraad fungeert.

Hij huwde te Utrecht 14 Augustus 1884 *Johanna Maria Nagtegaal*, geb. te Utrecht 22 November 1860, bij wie hij een zoon won:

1 *Johannes Abraham*, geboren te Aarl.veen 13 Sept. 1885.

***

Over het wapen van deze familie *van der Lee* leze men mijn artikel in het Mdbl. „de Nederl. Leeuw" XVIII: 142, 143.

W. M. C. Regt.

Beknopte Inventaris van het

OUD-ARCHIEF DER GROOTE OF SINT-JACOBSKERK

te 's Gravenhage.

Samengesteld door W. Baron Snouckaert van Schauburg.

Inleiding.

Toen ik ruim tien jaar geleden dezen inventaris samenstelde, was het niet mijn voornemen dien te publiceeren. Verschillende vragen tot mij gericht deden mij echter het belang hiervan inzien. Mogelijk zullen alle stukken niet meer in dezelfde orde voorkomen, als ze toen door mij werden geplaatst, doch het zal mij een voldoening zijn indien de navorschers, zij het dan door deze beknopte inventaris, weten, welke bronnen in dit kerkelijk archief aanwezig zijn. Met de bekende welwillendheid van Heeren Kerkvoogden zal het raadplegen van die bronnen niet moeilijk vallen.

's Gravenhage, Mei 1908. W. S. v. S.

Groote Kerk.

In het Choor.

Rentmeesters rekeningen (23 pakken).

1557—1561
1562—1567 (66 ontbreekt)
1577—1583
1584—1591
1592—1599
1600—1608
1609—1615
1616—1621
1622—1629
1630—1633
1634—1637
1638—1641
1642—1648
1649—1653
1654—1662
.... (gaping)
1669—1684
1685—1700
1701—1710
1711—1724
1725—1744
1745—1764
1765—1784
1785—1809

Kosters rekeningen (3 pakken)

1737—1758
1759—1777
1778—1809

Grafboeken.

I. Register in lederen omslag, getiteld : „De graven in de Eerste „ende tweede regel van t' hooch altaer op 't Choor syn Anno XVIc „twintich in 't verleggen van de kerck gevonden, ende bij de Heeren „Kerck-Meesters aen de naevolgende personen vercocht enz.".

II. In perkament gebonden „Register van de graven in de Parochiekerk van 's Gravenhage genaemt St. Jacobskerk ende gevolgt 't voorgaende kerkeboek beginnende met de eerste January Seventien hondert en aght en twintigh, als eerstelijk de graven in den eersten en tweden regel op het hooge Choor agter de Tombe van Obdam, tegens de twee Oost-pilaeren beginnende van noorden aen" enz. Met alphabetisch register.

III. In perkament gebonden : „Register van de graven op het Choor in de Parochiekerk van 's Gravenhage genaemt St. Jacobsker, soals de selve in 't verleggen van de kerk sijn bevonden, beginnend met den 1° en 2° regel op het hooge Choor, agter de Tombe van Obdam, tegens de 2 oostpilaren.

IV. In perkament gebonden „register van de graven in de Parochiekerk van 's Gravenhage gen. St. Jacobskerk soals de zelve in 't verleggen van de kerk syn bevonden, waervan de twee eerste kruiswerken behelsen ieder 6 regels het derde kruiswerk 5, en het vierde of halve kruiswerk 3 regels, ieder regel heeft 30 graven, beginnende voor het Choor, 1° regel 1° bruiswerk van noorden aan." (nb. III en VI zijn ongeveer duplicaten van II.)

V. In perkament gebonden „register der graven in de Grooteof te St. Jacobskerk in 's Gravenh., beginnende met den Eersten Januarij agtien honderd twee en twintig, als eerstelijk de graven in den eersten en tweeden regel op het hooge Koor, agter de tombe van Obdam tegen de twee oostpilaren, beginnende de telling van Noorden aan, en zijnde bevonden naar de gedaane publieke oproeping in 1821 enz." met alhpabetische register. (Hierin los omslag bevattende akten van overboekingen van Graven in de Groote, Nieuwe en Kloosterkerk).

VI. Een pak inhoudende :

a. Lijst der graven van de Gr. kerk met de namen der bezitters (zonder jaartal, de eerste regel ontbreekt).
b. Alphabetische naamlijst der overgeboekte graven in het Nieuwe grafboek. (zondr. jaartal).
c. Register der graven Gr. kerk, zoogenaamde aparte graven, zoo kelders als zandgraven. (van 1759 tot ± 1816).
d. Grafboekje Gr. K. van 1788 tot 1814, benevens eene lijst van de Schalen, verder begraven 1786 tot 1810.
e. Begraven Gr. Kerk 1811 tot 1814.
f. Bergaven Gr. Kerk (Jan.) 1815 tot (Dec.) 1826.
g. Losse bladen begr. 1819 tot 1823.
h. Grafboek G. K. (Jan.) 1827 tot (Dec.) 1829.

In zwart linnen band „register der zitplaatsen in de Groote Kerk, met alphabetisch register.

Op perkament, Platte grond der Gr. kerk A. 1737 waarop aan duiding der zitplaatsen.

Op linnen beplakt, Plattegrond als boven, zonder jaartal, waarop ligging der graven met de namen der bezitters voor zoover die bekend waren. (N. B. op de vouwen erg doorgesleten).

Een pakket stukken inhoudende : (In portefeuille)

A. Losse stukken, op perkament, (allen latijn).

B. Eigendommen Groote kerk.
C. Extracten van den testamenten.
D. Differenten rakende de drie kerken.

Nieuwe kerk.

Rekeningh van *Pieter Stalpart van der Wielen*, ontfanger van de Societijt.

1648—1649 tot Oct. 1650	1 Oct. 1655 tot Sept. 1656
1 Oct. 1650 „ Sept. 1651	1656
„ 1651 „ „ 1652	1657 tot 1658.
„ 1652 „ „ 1653	1658 „ Dec. 1660
„ 1654 „ „ 1654	Jan. 1661 „ Sept. 1662
„ 1654 „ „ 1655	Oct. 1662 „ Dec. 1663

1664 1667 1670 1673 1676 1679
1665 1668 1671 1674 1677 1680
1666 1669 1672 1675 1678

Reeckeninge van *Johan van Byemont*, rentmeester.

1681 1684 1687 1690 1693 1696 1699 1702 1705 ....
1682 1685 1688 1691 1694 1697 1700 1703 1706 1709
1683 1686 1689 1692 1695 1698 1701 1704 1707 1710

Rekeningh van N. K. van wijlen den rentmr. *Joh. Meijnart* gedaen bij desselfs erfgenamen.

1711 en 1712 (2 deelen)

Reekeningh *Mr. Corn. Keetlaer* voor de erffgen. van wijlen Mr. *Johan Meijnart*, rentmr. van de N. Kerk.

1713 1717 1721 1725 1729
1714 1718 1722 1726 1730
1715 1719 1723 1727 1731
1716 1720 1724 1728 1732

Reeckening van *Hendrik Muilman*, koster der N. K.

1732, 1733, 1734.

Reekeninge van *Mr. Willem Duurkan*, rentmr.

1735, 1736 en 1737. (een los dl. 1737), 1738, 1739.

Rekening *Mr. F. van der Hoop*.

1740—43	1766—71
1744—47	1772—77

1748—51	1766—71
1752—55	1772—77
1756—60	1778—84
1761—65	1885—94

Losse dln. 1762, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 80.

Rekening *Franc van der Goes*

1795	1799	1803 (2 dln.)	1807
1796	1800	1804 („)	1808
1797	1801	1805 („)	1899
....	1802	1806	1810

Grafboeken.

I. Register der graven in Nijeuwekerk van ± 1650 tot 1829 (dit register bevat alleen de overboekingen der eigen graven).

II. Grafboek waarin opgeteekend de namen der bezitters van de eigen graven.

III. Grafboek der N. K. zoo huur als eigen graven met overboekingen.

IV. Maandstaten van den ontfang wegens het begraven.
1 Jan. 1787 tot Dec. 1829.

V. Register van Begravenisse in de N. K. van 1 Jan. 1820 tot Dec. 1829.

Een kistje, inhoudende koopakten van huizen en gronden, tot de N. K. behoorende — 17e eeuw. —

Een kooperen plaat, waarop gegraveerd de platte grond der Nieuwe kerk.

Kloosterkerk.

Reekeningen van de Cloosterkerk van *Mr. Caspar Clotterbooke*, junior, rentmeester.

1763—1768	1775—1580 (2 dln).
1769—1774	1781—1785 („).

Rekening van *Mr. Gerard Jacob Noortbergh van Brandwijk*, als rentmeester.

1786—1790.

Grafboeken.

1771—72—73 1783—1787

1774—1778	1788—1793
1779—1782	1794—1797

Register van overboekingen van eigengraven in de Kl. kerk van ± 1780 tot 1830.

Lijst der begravenen in de K. K. onder beheeer van *Mr. van Raden*, als koster.

Mei 1807 tot Febr. 1817.

Domeniskelder 1826. Westkapel 1826.

Oostkapel of Nieuwe kelder 1826 (2 boekjes).

In de Consistoriekamer.

de kast naast de tombe van Assendelft.

Acta classis Hagrensis (10 dln. t. w.)

A I. het I° boeck (8°) in perkament omslag)

	van 1576—1593	Folio's in perkament gebonden.
	(gaping)	
A II.	1636—1676	
A III.	1676—1711	
A IV.	1712—1738	
A V.	1739—1753	
A VI.	1754—1776	
A VII.	1776—1781	
	(gaping).	
A VIII.	1793—1807	
A IX.	1808—1816	

Acta Classis van Delftland (7 dln folio in bruin lederen omslag).

B. I. met opschrift „Het 2 Notitie boek des Classis van Delftlandt, van 5 Nov. 1582—April 1603.

B II.	19 Juny 1603 —	5 Juli 1621
B III.	15 July 1621—	15 Nov. 1660
B IV.	17 Jan. 1661 —	4 Oct. 1668.
	(gaping).	
B V.	3 Jan. 1689—	25 Juny 1708
B VI.	7 Jan. 1709 —	7 Apr. 1727
B VII.	6 Jan .1727 —	17 Sept. 1753

C. Register der Noodlijdende kerken 1739—1779 (formaat en band als boven.).

D. Synodale Resolutien van 1728—1791, betreffende de noodlijdende kerken en personen voor de Eerw. Classis van Delft, met Alphabetische register. (in verband als boven).

E. Miscellanæ (in band als boven), bevattende :

a. Formulieren van verschijde stukken door den scriba en anderen woordelijk te volgen.

b.. Lijst der drukfouten in Bijbels, Psalmboeken en Lithurgien.

c. Pligten van Deputaten en Classis Synodael.

d. Lijst der Synodale boeken en schriften.

e. Inventaris van Boeken en papieren in de Classiccale kasse.

F. Classikaal protocol, off register van alle kerckelijke Beroupingen der E. E. Broederen de kerken dienaren resorteren onder den classe van Delft en Delftlant respective. (2 dln.).

F I. 1601—1741 (f°. in perk.).

F II. 1742—1814

G. Afschrift van de Beroep Brieven in alle de kerken des classis van 's Gravenhage van :

± 1646—1803 (f°. in perk.).

H. Libe Classicalis aengefange n ende begonnen den dertienden Augusti Anno 1607 tot 4 Februari 1636 (f°. in perkament gebonden).

I. Handelingen van de Classis van Delft en Delftland over de Synodale acte van 1733—1754(5).

J. Notulen Classis Ordinari gehouden te Delft (2 dln.).

I. 1754—1790

1790—1816

K. Repertorium des E. Classis van Delft en Delftland, op. nieuws in ordre gebragt, zedert A° 1683 aangevult tot dato deses. En op de tafel des E. Classes nedergelegt den 9 April A° 1725 door *Arnoldus Bortius*. Classis Actuarius.

L. Repertorium Classicale Artorum Classicalum Haga. Classis Hagiensis.

M. Repertorium voor het Classis van 's Gravenhage.

N. Rekenbouck van den ontfanck ende uytgeeff van de middelen soo ordinair als extra ordinair des E. Classis van 's Gravenhage (2 dln.)

N I. 1645—1736

N II. 1737—1770

O. Reponsa Classis Delphentis ad acta Synodi Hollandiae.

1787—1809

P. Reckenboeck van de Subsidien des E. Classis van 's Gravenhage van 6 Nov. 1690—1774.

Q. The Church book of the Englisch Congregation at the Hague. Inhoudende : Doop en trouw inschrijvingen benevens acts and resolutions of the consistory.

Doopen van 1689—1821
trouwen van 1678—1821

R. Notulen (en Extracten uit de resolutien) van de Heeren Kerkmeesteren van de Groote of St. Jacobskerk in 's Gravenhage (1 deel in los perkament omslag).

van 9 Dec. 1733 — 2 Dec. 1788
van 14 Sept. 1796 — 20 Febr. 1798
van 17 Mrt. 1798 — 2e Sept. 1800
van 20 Sept. 1800 — 16 Juny 1802.

S. Eenige voorname Classicale Resolutien over verscheydene saken, bijeen versamelt ten gebruycke des Classis 1691. (8° in perkament omslag, bevat ook een lijst van de domine's behoorende tot verschillende klassen in Nd. Holl.).

Eenige losse pakken.

a. Brieven, quitantiën enz. afkomstig uit den boedel van den heer P. Verster, en zijne weduwe (18e eeuw).

b. Idem, afkomstig van den boedel van Mevrouw Le Clerc Johnston.

c. Quitantiën Engelsche kerk (9 pakken).

d. Gegraveerd koperen plaat, afkomstig van de lijkkist van Theodore Marie de Carnin Comte de Lillers, overl. te 's Gravenhage den 5 Mei 1762 (geb. 10 Mey 1700.)

e. Trouw- en doopbilletten uit de Nieuwekerk 1849.

f. Papieren quitantien enz. uit den boedel van wijlen juffr. Harrisson (18e eeuw).

g. Kerkbriefjes uit Batavia 1827 en '28.

h. Brieven, Quitantien e. a. papieren nagelaten door wijlen juffr. Corn. de Meele overl. 1 April 1764. (2 pakken).

j. Quitantien, brieven enz. gevonden in den boedel van Mr. Ears (18e eeuw).

k. Brieven, processtukken uit den boedel van de Luit. Le Clerc ± 1760.

1. In perkament omslag, opschrift : „Dit is die fideacie van die drie misse als Sonedach, Diensdach en Donredach mitsgrs scepe brieve copien." achterin volgt eene lijst van de gemeene broe-

deren en susters die in Sinte Jacobs broederscap zyn en is begone in 't jar XVc VII. (seve) in februarij.

2. Perkament, Losrentebrief ten behouve en proffijte van den arme wees ende Pesthuysen alhier, groot 18 £, 15 Sch. van 40 groot, losbaer den penninck sestien, waarvan de eerste rente verschenen den 1 Mey 1606 enz. ten laste van Adriaen Schrevelsz, Pieter van Treslong, Jacob Cornelsz. van Wou ende Jan Jansz. Cocq, kerckmrs. van Sint Jacobs Parochiekerke, gecompareert voor Heijman Gillissoon Kiggelaar ende Govert Jacobssoon van Duijnen, Schepenen in 's Gravenhage den 1 December 1606, ondert. M. Penninck.

3. Perkament met opgedr. Cl. S. van 6 St.

Acte van Koop en Verkoop van twee Comptoiren, het eene staende aen de suijt en t' andere aen de noortsijde van S'Jacobskerck aldhr., voor de somme van 1000 guldens, ten behoeve van den Heijligen geestarmen, op eene losrente van 62 £, 10 Schell. te XL grooten 't pont, waarvan de eerste rente is verschenen den 1 Meij 1626 enz. ten laste van Johan Quartelaar en de Thomas Cassiopijn, kerckmeesters van 's Gravenhage, gecompareert voor Johan Honneur ende Hendrick van Slychtenhorst op den 27 Juny 1626. ondertr: Zuijdervliet.

met aanh. zegel van Joh. Honneur, dat van Slijchtenhorst ontbreekt.

4. Perkament. Overeenkomst tusschen de regeejing van den Haag en de kerkmrs. van St. Jacboskercke om de Vischmerct te doen verleggen van de plaetse daer die tot nog toe geweest is, tot op den hoek van de Schoolstraet, benevens eenige bepalingen omtrent het ontvangen van gelden die door het verhuren dier vischmarkt opgebracht werden. 14 Aug. 1592 (zie Haagsch Jaarboekje 1893 blz. 80 en vlg.).

5. Instructie voor den organist, betreffende de feesten en Hoochtijden met die aposteldagen, die hij van de kerckmeester aedgenomen heeft te spelen, 't geheele jaer gedaerende.

6. Lijste der Kerckmeesters, heiligegeestmrs. weesmrs., Leproosmrs., over de jaren 1588, 1589 en 1590. Geextraheerd uytte cedule in de missive by syn Excie. an de magistraat van Hage gedirigeert in date V. febr. lestleden (1808) Get. M. Pennink.

7. 28 April 1660. Gifte gedaan door kerkmeesters der Groote Kerk aan Juffr. Maria Couslandt wed. Cornelis Pieterss. van der

Ruygh, waarin zij voor haar en haren erfgenamen in eigendom krijgt een graf, liggende onder het orgel der voorss. kerck.

8. Afteekening in potlood van de Sepulture van Heere Willem Boreel, overl. te Parijs den 29 Sept. A°. 1668.

9. Twee teekeningen in inkt, modellen van wapenborden.

10 Perkament met opgepl. zegels der Scnepenen Mr. J. P. Dierquens en Hendr. van Ourijk.

Acte van Koop en Verkoop van seeker gedeelte van huijsinge genaemt de Leprooshuis Cappel staande en geleegen op St. Jacobskerkhof, binnen in het huysje van ouds genaamt het Boererolletje. Koopers : Kerkmrs. v. St. Jacobskerk.

Verkoopers : Mr. Jacob Willem Bosch, rentmrs. van het Leproos off proveniershuys, als procuratie hebbende voor gem. stichting. Get. Joh. v. Renesse. 5 Mey 1741.

11 Perkament met opgedr. Cl. S. van 4 gl. 1754 benevens de opgedr. zegels van Carel de Lille en Gerard van Eversdijk.

Acte van Koop en Verkoop van twee woningen onder een dak, gelegen aan de zuytzijde van de St. Jacobskerk tegen den Toren.

Koopers : Heeren Kerkmrs van St. Jacobskerk.

Verkoopers : de erfgenamen wijlen Neeltje Snoek wed. Beekman.

Get. C. Dierkens. 6 Meij 1754.

12 Perkament met opgedr. Cl. zegel v. 24 St. 1687 en aanhangend zegel van Mr. Joh. Dedel (geschonden).

Acte van koop en verkoop van Sekerhuijs gelegen aan de zuijtzijde van St. Jacobskerkhof tegen den toorn,

Kooper : Melchior die Jardin.

verkooper : Michiel Boelhuijs.

Get. Anthonis de Veer — 15 Mey 1710 —.

13 Perkament met opgedr. Cl. S. v. 48 St. 1684, de zegels der schepenen ontbreken.

Acte van koop en verkoop, het zelfde (?) huis bedoeld onder no. 12.

Kooper Melchior du Jardin.

Verkooper Maria Bender wed. wijlen Maarten Bomhof.

Get. Anthonis de Veer 15 Mey 1710.

14 (Perkamnet) Anthorisatie van den Hove van Holland in dato 12 maart 1565, aan Kerkmrs van St. Jacobskerke om te mogen

transporteeren, twee rentebrieven groot 6 & 9 £ £ aan yemant dien 't hun geduncken. Hier aan gehecht een ontvang bewijs van Jan Plumeon in dato 1 Meij 1549, en minuut van kerkmrs van St. Jacobskerke waarbij zij gemelde twee rente brieven transporteeren aan Mr. Aarnoult Coebel ontfanger gl. van de Staten van Holland.

15 Op perkament, Copie van de fundacie van 't officij dat Bartelmeeusz. Pick gesticht heeft 6 Julio 1497...

16 (Perkament). Acte van koop en verkoop van 720 roeien lants in Monster 31 Mei 1430.

Kooper : Willem Lambrechtsz.

Verkooper : J. Pietersz. ed Claes Jacobsz.

Hiervan een koopbr. van twee vijfdln van 11(2) morgen lants in Monsterambacht in dd. St. Oldulphus dach, 1441. Verkooper Jacob van Bleijswijck Dircxsz. kooper : Jan Bartelmezoen.

17 29 July 1582. (Copie.) Procuratie aan Floris van Coolhem, om als notaris van de kerkmrs te ontvangen voor de gemeenebroeders van het Sint Jans Gilde de brieven en registers die aan gen. kerkmrs bij inventaris geleverd zijn.

18 Perkament met opgedr. Cl. S. van 48 St. 1728, alsmede die van de Schepenen Mr. Gijsbert van Kinschot en Dr. Jacob de Bije.

Acte van koop en verkoop in dd. 4 febr. 1728 van seeker huijzinge, gelegen aan de oostzijde van het St. Jacobskerkhof.

Koopers : kerkmrs van St. Jacobskerk.

Verkoopers : Francoise van Sevenhuijse, meerderjarige dogter, en Maria van Sevenhuyse, wed. wijlen Willem Beukelaer, eenige nagelaten kinderen en erfgenamen van wijlen Leendert Seevenhuijse.

19 Perkament met opgedr. Cl. S. van 48 St. en die van de Schepenen Mr. Willem van Assendelft en Johan Steenis.

Acte van koop en verkoop, van sekerhuis gelegen aan de suijt sijde van St. Jacobskerkhof tegen den toren (zie 12 en 13) en dd 22 Mei 1713.

Verkooper : Melchior du Jardijn.

kooper : Johannes Beekman.

20 Perkament met opgedr. Cl. Segel v. 24 St. 1687 benevens de zegels der Schepenen Mr. W. van Assendelft en Jeh. Steenis.

Schuldbrief van dd. 1 July 1722 waarin Johannis Beekman verklaart schuldig te zijn aan vrouwe Louise Crommon Doua-

iriere wijlen Ernst Pieter van Wefort van Ossenbergh de somma van 1000 Car. guldens.

21 Opgedr. Cl. S. v. 12 St. 1677.

10 April 1680, Consent van kerkmrs van St. Jacobskerk aan aan Martijn Bomhoff, Spaensche Stoelmaeker, om den grond aan de westz. d. kerk, daar het afdak get. no. 30 is, tot een woonhuijs te vertimmeren.

22 Opgedr. Cl. S. 12 St. 1751.

30 July 1751. Overeenkomst tusschen de Proportione Eygėnaars ter Eenre aangaande de van ouds genaamde Assendelfts Capelle en de WeEdele Heeren Kerkmrs van de Gr. of S. J. kerk ter andere zijde.

23 (Copie) in dato 10 Nov. 1758.

Extr. testament van Jkvr. Anna Catharina van Thije, opgem. v. d. notaris Jan Ardenois 19 Juny 1748.

24 Opgedr, Cl. S. v. 6. St. 1773.

Extract in dd. 12 mrt. 1773 uit het testament van vrouwe Cornelia van der Salm, wed. wijlen Hugo van Son, en sijn leeve afgetreede procureur voor de respective Hoven van Justitie in Holland. Opgemaakt den 21 Meij 1764 voor den notaris Johannis Sijthoff.

25 Opgedr. Cl. S. v. 6 St. 1770.

Extract in dd. 8 Nov. 1770, testament van Mevr. Albertina Adriana de Blair wed. wijlen den WelEdgeb. Heer Mr. Cornelis Dierkens, in desselfs leeven secretaris van 's Gravenhage.

Opgem. den 29 febr. 1768 voor den nots. Adriaan van de Werve, hierbij een extract uit het register der graven van de Gr. Kerk.

26 Opgedr. Cl. S. 6 St. 1776.

Extract in dd. 15 Sept. 1773, testament van vrouwe Catharina Elisabeth Crudorp, douairiere wijlen den WelEd. Gestr. Heer Jacob de la Fontaine, opgem. voor den not. Lambertus van Alphen den 28 Juny 1773.

27 Extract in dd. 11 Mey 1776 testament vrouwe Maria de Vrieze douariere WelEdgeb. Hr. Hendrik Ernst de Bertij, in leven hofraad en resident van Z. K. H. van Poolen en keurvorst van Saxen, opgem. voor den not. Jan van den Bos den 27 Nov. 1773. Hier in o. m. gevoegd eene missive van Martinius Eyssell, als executeur van bovengen. testament (na 1788) betrekking hebbende

op het legaat gemaakt aan de Groote kerk (benevens 2 stukken op zegel).

28 Opgedr. Cl. S. 6 St. 1780.
Extract in dd. 28 Dec. 1781, testament v. d. WelEdgeb. Hr. Mr. Constantijn van Renesse, opgem. v. d. not. Arnold van Munster den 17 July 1775.

29 Opgedr. Cl. S., 6 St. 1781.
Extract testament en dd. 3 Mey 1781, van vrouwe Anna Brakman wed. v. d. WelEdgeb. Hr. Jacob van Zaanen. — opgem^{t}. den 29 Apr. 1777 v. d. nots Joannes Huijgens.

30 Opgedr. Cl. 6 St. 1780.
Extract testament in dd. 18 Nov. 1780 van Abraham Cortebrant, agent enz. alhr. in den Haage. Opgem. v. d. not. P. C. Haagen den 28 Augustus 1780.

31 Opgedr. Cl. S. 6 St. 1786.
Extract tesament in dd. 13 Jan. 1786, van Mr. Petrus Adrianus Swalmius, advocaat alhier in den Haag, opgem^{t}. den 5 mrt. 1783 voor den nots. Thomas Adrianus Scheurleer.

32 Opgedr. Classe S. 6. St. 1787.
Ectract testament in dd. 27 Jan. 1787, van den Hr. David Bysterveld procureur voor de beide Hoven van Justitie, opgem: den 9 aug. 1784 v. d. not. Cornelis Gerardus van der Kest Wittens.

33 Opgedr. Cl. S. 6 St. 1803.
Extract testament in dd 23 Jan 1803 van den Hr. Martinus van der Graght, adv. Fiscaal der Domeijnen van Holland, opgem. den 22 Jan. 1802 voor den nots Anthonij van Ogten, hierbij een extr. uit het register der graven van Gr. Kerk f° 76.

34 Opgedr. Cl. S. v. 12 St. 1802.
Extract testament in dd. .... 1802, van mejuffr. Johanna Aletha Moll, won. alh. opgem. den 18 Juny 1802, voor den not Willem Jacobus Huijgens.

35 15 mrt. 1808, Belofte vans kerkmrs der Gr. Kerk, om volgens begeerte van vrouwe Anna Magdalena Jongbloet wed. wijlen Mr. Andreas Ardesch, met haar graff te handelen.

36 Opgedr. Cl. S. 6 St. 1782.
Extract testament dd. 31 Jan. 1782, van Mej. Gezula van der Helst opgem. den 26 Nov. 1777 v. d. not. Adrianus Roos. Hierbij een extract uit het register der graven v. d. Nieuwe kerk e. a. stukken.

37 Opgedr. Cl. S. 6 St. 8 Penn.
1 Aug. 1816. Extr. test. van J. .... L.... van Oldenbarneveld gen. Tulling wed^{e} Rooyer, over een graf in de kl. kerk.
38 1737. Memorie van graeven die blijven liggen sonder dat iemand na de selve omsiet, off eygent, beginnende agter de tombe van den graaf van Wassenaar.
39 Concept bestek waarna Kerkmeesteren van de Gr. Kerk, zouden kunnen vervaardigen een orgel in de voorss, kerk (zond. datum doch ± 1790).
40 Verklaring van Joacheim, Isak en Emanuel Reichner dd 27 Sept. 1794, dat zij voor de somma van 4500 gld. het orgel in de Gr. Kerk in orde zullen brengen.
41 Rapport van Van Roijen, aan zijn zeer geëerde medeleden over al of niet gepastheid van het bidden bij het openen der vergaderingen (zond. datum, doch ± 1800, blijkt niet welke vergadederingen hier bedoeld worden).
42 Extract uit het Verbaal van het verhandelde bij de commissie tot instandhouding van de openbaren Herv. Gosddst in 's Gravenhage 29 Mrt. 1825.
43 (minuut) rakende de zitplaatsen in de Kl. Kerk.
44 Een wapen in O. I. inkt geteekend, voorstellende een schild beladen met een dwarsbalk, in het schildhoofd vergezeld van drie eendjes, evenzoo in de zijden van den balk een eend.
46 Simpel kopy om tot legger te dienen). Bepalingen rakende het benoemen van een predikant, 23 Oct. 1828.
45 Prijsuitschrijving voor eene verbetering van het inwendige der Groote Kerk en van het orgel 1827.
47 Veranderingen in de inrichting van het dagel. Kerkel. Bestuur (± 1850).
48 Staten der goederen behoorende tot de Gr. Kerk.
49 Staten der goederen behoorende tot de Groote-, klooster- en Nieuwe-Kerk. 1848, benevens algem. Inventaris van de Gebouwen, eigendommen, goederen en effecten toebeh. aan de drie kerken.
49* Eenige gedr. stukken. — Bepalingen der Commissie tot instandhouding en bevordering van den openbare Godsdienst in de Nederd. Gemeente in den Haag., dd. 10 Febr. 1801, 8 Sept. 1809, 5 aug. 1811, 12 Oct. 1811, 9 mrt. 1812, 11 Jan. 1813, 2 Aug. 1813.
50 Het gebed, vermoedelijk opende de commissie t. instandhouding enz. daarmede de vergadering.

51 Copie van een request aan Z. M. den Koning der Nederl. enz. dd. 12 Meij 1819, van het Provinciaal Kerkbestuur van Zeeland, waarin zij verzoeken om art. 11 ver het reglement op de administratie der kerkelijke fondsen van den Eeredienst bij de Herv. Gemeente in de Provintie Zeeland te veranderen.

52 (Gedrukt) Reglement op de administratie der kerkel. fondsen en kosten van den Eeredst bij de Herv. Gem. in de provincie Zeeland. (met bijgeschreven veranderingen).

53 Oude & Nieuwe Instructien voor den koster-, bank- en hekkiebewaarster.

54 Extracten uit de Resolutien van de Heeren Gecommitteerden ter Societijt van den Hage van 1722 tot 1808.

Deze extracten raken meerendeels de nieuwe kerk, ook wel de drie kerken in het algemeen.

55 (Gedrukt) Orders omtrent de zitplaatsen in de klooster-Groote, Nieuwe en Fransche kerken, voor de leden en ministers der aanst. regeering, gedurende den openbaren Godsdst. ingaande den 19 Meij 1805.

56 (Gedrukr). Vijf stuks circulaires van de Commissie tot instandhouding en bevordering van den openbaren Herv. Godst in de Nederd. Gem. van 's Gravenh. aan verschillende staats Collegien, betreff. het hernemen der zitplaatsen in de respect. kerken.

57 Extracten uit het register der Resolutien van de Ed. Mog. Heeren Gecomm. raden v. d. Staaten v. Holl. en Westfr.

Deze extracten raken de drie kerken, vele over het luiden met de klokken, bij het overlijden van leden van het huis van Oranje.

58 Reglem. betreff. de kosten v. h. begraven en beluijden der dooden, in de Gr. of St. Jacobsk. in 's Gravenh.

59 Reglem. als voren (no. 58).

60 Tarief op het recht van begraven in de Kloosterkerk zoo van de graven aan Particulieren toebeh., als mede het arbeidtsloon van dezelven en de emolumenten aan den koster competeerende.

61 Acte van transport van een graf in de Gr. K. op Pieter van der Burgh by dode en overl. van sijn moeder Juffr. Maria Cousland enz. dd. 12 febr. 1704. Extract uit het register der graven Gr. Kerk.

62 Opgedr. Cl. S. v. 6 St. 1687.

Acte van transport van een graf in de Gr. Kerk op Mr. Samuel v. Schagen, adv. enz. getr. met Juffr. Gearille de Clercq.

63 20 Julij 1583. Copie, acte waarbij Jan Wolf, aangest. wordt tot rentmr. van de kerken incomen en goederen van den Haghe.

64 (Gedrukt). Keure rakende het uijtvoeren van de Lijcken overl. binnen de stad Delft 2 Dec. 1672.

65 (Gedrukt). Ordonnantie ende regt aan de kerken binnen Delft op het handen van de wapenen binnen deselve. — dd. 26 Oct. 1680. —

66 (Gedrukt) Keure op het begraven des morgens ende des avonds van dooden binnen de stad Delft. 2 Dec. 1672.

67 2 febr. 1754. Ordonnantie van de magistraat van 's Gravenhage aan Kerkmrss van St. Jacobskerk, waarin zij benoemt tot kerkmrn dier kerk tot 2 febr. 1655 Mr. C. v. Kinschot, J. Sixti, Mr. Ph. Doubleth hr. v. Groenevelt en Mr. H. Both v. der Eem.

68 2 febr. 1656. Gelijke ordonnantie waariin J. Sixti, Mr. Philips Doubleth, Mr. H. Both van der Eem en Thomas Cletcher, tot kerkmrs der S. Jacobskerk aangesteld worden.

69 Gewijzigde instructie voor den koster van de Nieuwe Kerk, gedaan in de vergadering van de societijt op den 16 Februari 1724.

70 Resolutie genomen op den 22 febr. 1724, door de Heeren van de societeijt waarbij o. m. Hendrik Muilman, door het overlijden van Kornelis Andries van Dievort tot koster der Nieuwe kerk wordt aangesteld.

71 Instructie voor den bankbewaarder van de Societeyts bank in de N. K. Gearresteerd den 9 Nov. 1724.

72 (Gedrukte) ordonnantie betreffende het regt van de kerken binnen Delft, wegens het openen van de eygen-mitsgrs van de huyre van de kercke grafplaatsen binnen deselve, alsmede op de kerkhoven van dien. 2 Dec. 1680.

73 .. Dec. 1771. Instructie voor Jacobi Potholt, als organist van de Groote kerk.

74 .. Dec. 1741. Instructie voor Albertus Groneman als organist der Groote Kerk.

75 Memorie omtrent de wijze waarop de predikanten bij gelegenheid der Synodes gehouden in 1760, 1771 en 1772 in de Consistorie kamer van de Groote kerk zijn ontvangen.

76 30 Mrt 1674. Lijste van het regt de Kloosterverk competeerende soo van huur van graven en regt van begraaven, hangen

van wapens en regt van Luyen als het arbeijdsloon van den coster, graafmaker en anderen.

77 30 Juny 1736. Reglement wegens het beluyden ende begraven der dooden, openen der graven en ophangen van wapens in de Groote Kerk.

78 Concept bepalingen rakende het hangen van wapens in de Groote kerk.

78*a* Idem met aanteekeningen (zonder datum).

79 27 April 1739. Ordonnantie op het plaatsen van wapens in de Groote Kerk.

80 Instructie voor den opzichter van de zitplaatsen (zondr datum).

81 (Gedrukt.) P. G. S. A. F. Gedachte bij het Grav van Mr. Bartholomeus de Moor van Immerzeel, raad, oud-Burgemr., Scholarch en kerkmr. te Gouda overl. den 4 Oct. 1779.

82 Opgedr. Cl. S. v. 6. St. 1795.
12 Meij 1795. Extr. uit het reg. der resolutien v. d. raad van 's Hage, waarin de Burgers C. van Hoey, van Nuijs, van Ysseldijck en Colla tot kerkmrs der Groote kerk ben[d] worden.

83 5 April 1796. (Gedrukt). Publicatie van het Gemeente Bestuur van den Haag, waarin alle ambtenaren gelast worden zekere belofte in handen van gemeld bestuur af te leggen op verbeurte hunner ambt.

84 Opgedr. Cl. S. 6 St. 1796.
Extract (in dd. 28 April 1796). Uit het register der resolutien van den Raad der gemeente van den Hage, waarin de burgers Nicolaes van Nuys, Joh. Ebbe, L. Thomeeze en J. A. Potier tot kerkmrs. van de Gr. kerk aangesteld worden.

85 (Gedrukt). Ordonnantie van kerkmrn van de Gr. of St. Jacobskerk, aan de Bank oppassers en stoelenzetters, om te zorgen dat er gedurende de predikdst niet in de gangpaden gestaan wordt.

86 (Gedrukt). Circulaire (in 12 artikelen) van het Provinciaal Bestuur van Holland aan de verschillende kerkgenootschappen rakende het scheijden van kerk en staat, met begeleidend schrijven van de magistraat en opdragt aan kerkmrs v. St. Jacoyskerk.

87 Opgedr. Cl. S ; v 6 St. 1798.
13 Febr. 1798. Extract uyt de Resolutien v. d. raad d. Gem. 's Gravenh. waarin aan regenten der versch. godshuizen aangezegd wordt om alle beambten, suppoosten, werkbazen en leve-

ranciers, welke onwaardig zijn, te dimitteeren en inderselver plaatsen waardige ende tegenwoordige orde van zaaken toegedaan zijnde persoonen aan te stellen.

88 8 July 1802. Extract uit het register der resolutien v,h v. Gem. Bestuur van den Haage waarin het reglement voor kerkmrn van de Groote kerk door het Gem. Best. wordt bekrachtigd.

89 22 Juny 1802 (opgedr. Cl. S. v. 6. St. 1802).
Extr. uit het reg. der resolutien van het Gem. Best. v. d. Hage waarin ben. zijn tot kerkmrn v. d. Gr. Kerk J. Slicher, H. C. Caan, J. de Kempenaar en J. Ch. van Kretschmar.

90 16 Sept. 1802. Ordonnantie van Kerkmrn van de Gr. Kerk voor de twee geraasweerders.

91 (Kopie), 6 Mei 1805. Extract uit het register der Staatsbesluiten van de Bataafsche Republiek, rakende bepalingen op het gebruik der zitplaatsen door leden der regeering, hierbij een schrijven van den secretaris van Staat aan kerkmrn v. d. Gr. Kerk over het zelfde onderwerp.

92 (Gedrukt). 15 Mei 1805. Schikking tusschen den Secretaris van Staat voor de Binnenl. Zaken en kerkmrn van de Klooster-, Groote-, Nieuwe en Fransche kerken om zitplaatsen in genoemde kerken voor de leden en ministers der aanst. regeering open te stellen.

93 Catalogus bibliothecae Classicalis Hagae (bevattende 16 nommers).

94 Catalogus Bibliothecae Classis Hagaenae, opgestelt en aan de Classis overgegeven door G. v. Kessel den 24 Apr. 1741.

95 Catalogus Bibliothecae Classis Haganae, opgestelt, en aan de Eerw. Classis overgegeven door Guilielmus Muilman den 26 April 1745.

96 Catalogus Bibliothecae Haganae opgestelt door D. D. Wigbold Muilman Willemsz. en Johannes Jacobus Serrurier, Predikanten in 's Gravenhage en door den eersten aan de Eerw. Classis overgegeeven den 24 April 1775.

97 Lijst der Kerkeboeken tot Voorburg opgemaakt volgens resolutie van de Classis van 's Hage. dd. 25 April 1741 en aan de visitatores Ecclessiarum overgegeven den 6 May 1746.

98 Register der boeken tot de kerk van Rijswijk behoorende, die aldaar gevonden worden.

99 Lijst van de Boeken, die de diaconije te Wassenaar heeft bewaert en sorgvuldigh moet bewaeren.

100 Lijst der kerkelijke boeken te Monster.
101 Lijst van boeken behoorende aan de diaconie van Scheveningen.
102 Lijst der kerkenboeken van Wateringen.
103 8 Nov. 1778. Bekentmaking van de kerkeraad te Monster aan de Classis tot 's Haagen van het voorgevallene tusschen die kerkenraad en de Ed. aghtb. gerechte aldaer.

Een paar aanteekeningen betr. den bouw der St. Peterskerk te Oirschot. — Nu de herstelling van den gedeeltelijk ingestorten toren der St. Peterskerk te Oirschot weder de aandacht op dit terecht zoo vermaarde kerkgebouw heeft gevestigd, kunnen de volgende bijzonderheden omtrent de stichting daarvan, welke als aanvulling kunnen strekken op het dienaangaande door pastoor Schutjes medegedeelde, misschien onder de lezers van dit tijdschrift enkele belangstellenden vinden.

Zooals bekend is, was de oude Parochiekerk van Oirschot in 1462 afgebrand en werd spoedig daarna tot den bouw van een nieuwe overgegaan. Nog in 1472 werd daaraan gewerkt, meldt pastoor Schutjes, maar het staat vast, dat zelfs dertig jaar later de kerk nog niet geheel voltooid was. De bezwaren, aan den bouw verbonden, kunnen niet licht overschat worden. Wanneer men zich een oogenblik indenkt in de omstandigheden, waaronder een zoo reusachtig werk tot stand moest worden gebracht, kan men niet anders dan eerbied hebben voor de godsvrucht van ons voorgeslacht, welke zoovele bezwaren deed overwinnen en zoovele offers deed brengen.

Een acte van Juli 1503, voorkomende in het protocol der Oirschotsche Schepenbank, geeft ons een blik op de moeilijkheden, waarmede de kerkmeesters te kampen hadden. De inkomsten van de kerk waren niet ruim. „Tot behulp der timmeringe" was daarom over de gemeene geburen in de acht hertgangen der vrijheid van Oirschot een hoofdelijke omslag gesteld, krachtens welke niet alleen geld, maar ook kalk en steen ten behoeve van het werk moest worden aangebracht. Het ging er al mede als met dergelijke hoofdelijke omslagen in den tegenwoordigen tijd. Kerkmeesters hadden groote moeite om het geld binnen te krijgen „ende alsoe onder den onwilligen onbetaelt bliven hangende, daer mede die goetwilligen onwillich werden te betalen ende te geven." In Juli 1503 gaven

daarom de gemeene geburen „met enen sondaghs gebode daertoe bijeen geropen," aan de nieuw benoemde kerkmeesters de uitdrukkelijke opdracht alle pachten, cijnsen, renten, schulden en gezette penningen „ofte die tot behoef der selver kercken noch geset sellen werden" met alle gestrengheid in te vorderen en de nalatigen zoo noodig gerechtelijk te vervolgen. Voor elken der acht hertgangen zouden de kerkmeesters iemand aanstellen om de gezette penningen te heffen en te beuren, „daer voer allen ende enen yegeliken personen daer gebrek aen sijn sal te mogen executeren ende ter vroenten te stellen, gelijck oft sij met allen solempniteyten van recht verwonnen waren." Het ontbrak blijkbaar ook toen niet aan personen, die tegen den hoofdelijken omslag geen bezwaar hadden voor zoover die hun buurman trof, maar, wanneer ook bij hen zelven werd aangeklopt, meer of minder deugdelijke redenen wisten aan te voeren, waarom zij nu juist van deze heffing vrij behoorden te zijn. De opdracht der kerkmeesteren hield daarom uitdrukkelijk in, „dat hem niemant hier tegen en sal mogen behelpen met clerckscappen, porterien, Sunte Petersmanscappen oft ander enigen indulte oft prevelegien ; sij en sellen betalen den iersten penninck metten lesten."

Een aardige akte betreffende het versieren van het inwendige van het kerkgebouw komt voor in de protocollen der schepenbank van 's Hertogenbosch. Jan soon van wijlen Goessen van Aken had voor de kerk drie beelden gemaakt, voorstellende Christus aan het kruis, Onze Lieve Vrouw en St. Jan Evangelist. Op 7 Mei 1512 beloofde hij ten overstaan van schepenen van 's Hertogenbosch aan den kerkmeester Jan van Vlierden, dat hij, indien aan de beelden, die dus blijkbaar nog niet geplaatst waren, iets mocht overkomen, deze zou terugnemen en daarvoor drie andere dergelijke zou in de plaats leveren of voor elk daarvan aan de kerk 11 rijnsgulden van 20 stuiver het stuk zou betalen.

Ten slotte moge hier eene plaats vinden een uit de Oirschotsche protocollen getrokken lijst van hen, die in de moeilijke jaren van den bouw en de voltooiing der kerk het ambt van kerkmeester hebben bekleed of, zooals de titel volledig wordt genoemd : „kerckmeester, rectoer, provisoer ende besorgher der fabrieken der Oirschot collegiale ende parochie kercke."

Jacop Philipsz. van Hersel, 1465.

Willem Vos, president-schepen, 1465—'67.

Heer Jorden Jansz. van Geldrop, kanunnik, 1468—'71.
Jan Willem Vos soen, president-schepen, 1468—'74.
Rutger Beelaerts, schepen, 1473—'85.
Henrick van de Ven, schepen, 1477—'85.
Heer Natanel Robbillaert, Kanunnik, 1478—'79.
Henrick van Ostaden, schepen, 1478.
Heer Arnt die Crom, kanunnik, 1480.
Heer Henrick die Crom, kanunnik, 1485.
Heer Ghijsbrecht Henrickxs. van Gestel, priester, 1489.
Daniel Arntss van der Ameyden, 1489—'96.
Henrick Henricks van de Ven, 1489.
Heer en Mr. Daniel van Hersel, kanunnik, 1491—1507.
Corstiaen Henricks van de Velde, H. Geestmeester, 1493.
Aelbrecht vande Maerslaer, schepen, 1493—1511.
Arnt Jacob Smollerssoen, schepen, 1494—'97.
Heer Jan Robillaert, kanunnik, 1495—1504.
Henrick Woutersz. van den Dijck, schepen, 1495.
Henrick Rutger Beelaerts soen, president-schepen, 1496—1534.
Heer Marten Vleminck, priester en notaris, 1496—'98.
Happo Jan Vos soen, schepen, 1504, '05.
Gerard Henrickss. van de Ven, schepen, 1506—'8.
Everard Marcelis Willems soens soen, schepen, 1506—'9.
Mr. Arnt van der Ameyden, schepen, 1509.
Heer Thomas van der Snepscoet, priester, 1509.
Jan van Vlierden, 1511, '12.
Heer Henrick Stockelman, priester, 1512.

B. v. B.

Bergen-op-Zoom. — Door een vriendelijke mededeeling van den Heer J. W. Enschedé kon ik de volgende opgave, waaraan de aanduiding van de stad ontbrak, thuisbrengen, en tevens de dienstjaren van den organist aangeven. De lijst is opgemaakt door wijlen den heer G. J. F. Mes, destijds archivaris van Bergen o. Z.

D. W. v. D.

Organist :

1588 tot 1609 Mr. Robbrecht de Mol.

Kosters :

van 158. tot 1604 Bastiaan.
1604—1622 Cornelis van Nispen.

1622—1625 Ferdinand Vertolen.
1625—.... Jan van der hagen.
vóór 1659—1680 Adriaan Claassen van Dalen.
1680—1711 Hendrik de Hamer.
1711—1728 Geertruy v. Wiechen wed. van H. de Hamer.
1728—1750 Hendrik de Hamer (haar zoon).
1750—1773 Johanna van Sinnen wed. H. de H.
1773—1802 Matthijs de Hamer.
1802—1834 Robbert Carel Stewart.
1834—.... B. Wennink.

Voorzangers en voorlezers;

vóór 1603—1634 Jacob van der Heide.
28 Apr. 1634—1649 Walraven de Vries.
21 Mei 1649—1655 Anthoni Maes.
26 Mei 1655—1681 Jan de Vries.
1681—1722 na eerst Walraven de Vries, zijn zoon, toegestaan om wegens de zwakte van den vader van tijd tot tijd in zijn plaats op te treden.
1722—1723 Hendrik de Bond.
1723—1729 Philips van de Leier.
10 Dec. 1729—1739 Hendrik Corstiaenssen, 5 Febr. 1729 geschorst.
1739—1741 Jacobus van Erkel.
1741—1788 Hendrik Kluyt.
1788—1811 Abraham de Wilde.
1811—1824 Bastiaan van Vugt, ook genaamd de Vugt.
1824—1829 Govert van Herson.
1829— na 1850 Dirk Pauwels.

Noordkerk. — De vereering, die de dames Wolff en Deken voor den advokaat Noordkerk gevoelden, spreken zij ook uit in de *Cornelia Wildschut* (I 343):

„Zulke advokaten hebben wij in groote steden noodig, daar is ge-
„legenheid om alle dag recht en gerechtigheid te verdedigen....
„de onderdrukten, de armen, de weduwen, de listig bedrogenen
„bidden zeer alle daag God den Heer om een anderen *Noordkerk*,
„maar hij zou om eens dien grooten man te kunnen navolgen, den
„ „kop wat minder warm moeten hebben!" "

Secten. — .... zo als het deeze Schrijvers gegaan is, gaat het

met de Secten : hoe vele kleine gemeenten van ketters zijn versmolten ! de geest spreekt niet meer door de Quakers : de Broedergemeenten laten de lammetjes, die zij zig in *IJs-* en *Groenland* verzameld hebben, van gebrek vergaan : de *Rhijnbergers* zijn verzameld tot hunne Vaderen, en hunne kinderen hebben den geest niet om hen na te kunnen volgen : de *Haakjens en Oogjens*, de *Kruikjens*, de *Baardmannetjens*, de *Huiskoper Menoniten*, hebben zich met de kinderen der wereld verbonden, en leven slechts als geschikt braave Christenmenschen : de *Mennoniten van de Zon*, vinden niet langer zulk een monster in *Galenus* . kort gezegd : alles komt en vergaat indien men de menschen maar niet tegenspreekt, of uit het land jaagt.

(Wolff & Deken, Historie van Mejuffrouw Cornelia Wildschut 1798, I 321/322).

Mr. C. B.

UTRECHTS LEERAREN OMSTREEKS 1825.

Ik werd onlangs door een mijner vrienden, ofschoon ik lang geen dichter ben, gevraagd een versje te maken ter eer en tot lof van hen, waar *Utrecht* zich op mag beroemen : de *leeraars* in dees grijze stad.

'K heb dan voor u, *eerwaarde heren*,
het speeltuijg nu ter hand gevat,
verschoon dan dit gebrekkig lied,
en hoont toch mijne zangster niet.

de agtbare *van Beuningen.*
Van Beuningen reeds hoog in jaren,
en de oudste herder, der gemeente
o achtbre vriend, zo waard de hulde
die u mijn zangster tans verleend,
mog utrecht zig nog lang verheugen
in het bezit van zulk een man
die in den winter van zijn leven

met vuur eens jongelings spreken kon,
  die in den dienst van zijnen heer
zijn vreugde vindt, zijn lust en eer.

nu de regtzinnige *Wolterbeek.*
  O Wolterbeek regtzinnig herder,
de vriend van de ernstige ouderdom,
wanneer gij optreed in den tempel,
  daar preekt in 't achtbare heiligdom
en uw getrouwe volgelingen,
  steeds opwekt tot regtzinnigheid,
en dan aan hen een taal laat horen,
  die jublend uwe mond verspreidt,
dan roepen zij vol geestdrift uijt:
  wat heeft die man een schoon geluijd.

de ijvrig *Van Mariënhoff.*
  Ja 'k roem u als een ijvrig herder,
nu wel eerwaardig van mariënhoff
  die in 't bezoeken van uw vrienden
steeds vreugde vindt, verdient mijn lof;
  want ligt er heer, of rijke burger,
of vrouw, uijt een stervend gezin
  op het ziekbed neder, weldra vinden
ze u daar, bezield door menschenmin,
  de laster, zegt: 't is om 't legaat
en noemt uw ijver eigenbaat.

de opgeruimde *Hugenholtz.*
  Zo opgeruimd en blij van harte
die naam is Hugenholtz, u waard,
  gij zingt ons vaak van hemelvreugde
en roemt toch 't goede dezer aard.
  met u verheffen wij ons harte
omhoog ten zaligen hemel in,
  wanneer gij preekt van waar genoegen
en van den reinen hemelzin,
  die daar bezield den sterveling,
vereerd met zijnen vriendenkring.

de gulle *Voorduin*, emeritus nu.
  Wie nooit dees aard een plaats der smarte
mag noemen, gij voorzeker niet,
  uw openhartig vrolijk wezen,
verkondigt immers geen verdriet.
  en van den leerstoel zijn uw woorden,
steeds woorden van een blij gemoed;
  lang smaakt aan tavel van uw vrienden,
de wijn en 't wild gebraad u goed,
  maar, blijft bewaard voor 't droef gevoel
om flaauw te vallen op den stoel.

den diep denkende *Beverlo Brouwer.*
  Op u mag Utrecht zich beroemen,
als op een man, met een gelaat
  waarop geleerdheid word gelezen,
en wijsheid als gegriffeld staat.
  zoo vaak ik naar uw redenen hoorde,
heeft die geleerdheid mij verbaast
  nu eens vernam ik zagt gefluister,
dan weer een stem, die donder raast,
  waar bij uw oog zo vreeslijk rolt,
dat nu mijn bloed in de ader stolt.

de ernstige *Mezens.*
  U kan ik niet naar waarde roemen,
begaafd met ernst, vrijmoedigheid
  die reeds zovele door uw redenen,
van 't pad der ondeugd heb geleid.
  een man, die vrienden en vriendinnen
in elken stand zig heeft gemaakt,
  die vaak door elk wordt aangebeden
wanneer gij nauwlijks hem genaakt.
  men wil dus eens dat gij zult gaan
vrienden biedt steeds haar, koetsie u aan,

nu de geleerde *van Oort.*
  Van Oort ik durf het dan te wagen,
van u te spreken in mijn lied,
als van man, een begaafd met kunde,

op wien een blik met vreugde ziet.
ja Utrecht mag er roem in stellen,
dat ze u tot haren Leeraar heeft
wiens redenen vaak een elk verrukken,
wiens taal den jongeling wijsheid geeft,
zo word door ons en 't nageslagt
u ware hulde toegebragt.

de hartelijken *Franke.*
'K behoef gewis u niet te zeggen,
hoe dierbaar ge aan ons harte zijt,
hoe wij noch onlangs ons verheugden
toen ge u opnieuw heb toegewijd
aan de gemeente hier, slaat ze [1])
waarover ouderdom en jeugd,
wij allen 't reinst genoegen smaakt, [1])
geniet tot loon de zalige vreugd,
dat g' eens ten jongste dage maait,
wat uwe hand hier mildelijk zaait.

zoo heb ik dan, eerwaarde heeren,
van u gezegd, wat gij hier deedt.
misschien heb ik nog veel vergeten,
maar meerder kwam niet voor mijn geest,
neem dan genoegen met hetgeene
ik van u zeide in mijn lied,
verschoon den onervaren zanger,
dat er geen meerder lof geschied.
vergeef ook mij, zo 'k heb gefaald
en niet getrouw uw beeld gemaald.

Naar een oud handschrift medegedeeld door de Red.

[1]) Deze twee regels zijn onverstaanbaar. Red.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

NOG EEN ANDER VOLKSLIED.

Nationaal lied.

Wijze : *Te souviens tu* etc.

Herinnert ge u, sprak laatst een oude krijger,
Dien schoonen dag dat Neerlands heldental,
Euroops tiran, dien nooit verzaden tijger,
Stortte in zijn vaart, en bracht ten wissen val ?
Hoe Nassau's telg ons wees het pad der glorie,
Zijn heldenmoed ons werd ten vredesboô ?
Dien dag van roem voor Nederlands historie ?
Het is, het was *de dag van Waterloo !*

Herinnert ge u, hoe op de woeste baren,
Het Leeuwenkroost, door Ruyters schim geleid,
Met Luipaard saam, de slaafsche Christenscharen,
Van 't ijzren juk des Islams heeft bevrijd ?
Slechts voor een poos in diepen nacht bedolven,
Klonk weer op nieuw de glans onzes baniers,
Die zegepraal op het gebied der golven :
Het is, het was de *zege van Algiers !*

Herinnert ge u, hoe in die hemelstreken,
Waar zich verheft die trotsche Bato's stad,
Een Sultan eens zijn woord dorst te verbreken,
Dat hij weleer zoo duur bezworen had ?
Maar 't dappre kroost der eedle Batavieren
Verschijnt en heft alreeds den zegezang.
Dien nieuwen roem voor Nederlands banieren,
Het is, het was de *roem van Palembang !*

Herinnert ge u, doch neen ! 'k voel 't, mijn toonen
Zijn veel te zwak voor den verheven lof,
Laat Barden vrij Vorst Willems deugden kroonen,
Ik zink in 't niet voor zooveel prijzensstof.
Ik stamel slechts mijn krijgsherinneringen.

Dat eedler lied mijn zwakke stem vervang!
Zoo zal ons kroost nog eens de glorie zingen
Van *Waterloo*, *Algiers* en *Palembang!*

No. 63 *van „Feestvreugde" een verzameling gezelschapsliederen.*

A. AARSEN.

Daar was een meisje van Sinterniklaas. — De woorden van dit liedje bezit ik volledig; wie bezorgt mij de wijze in noten- of cijferschrift? Dr. W. ZUIDEMA.

Op, op met de vierkleur, de vlag van ons land. — Wie kan dit (Transvaalsche?) lied en de wijze meedeelen? Dr. W. Z.

De jagers van Van Dam; wordt gevraagd, n.l. het lied zelf en de parodie. De wijze is bekend: „Voyez sur cette roche" uit Fra Diavolo. Dr. W. Z.

Zie Navorscher, 1894, blz. 217 enz. — Red.

Reden die prijst een zeer heerlick vry gemoet. — Dit wordt in Camerboeck v. Delft (Rijksarch.) op 27 Sept. 1583 vermeld als seditieulx liedeken, aldaar verspreid door Aper Franss. van der Houwe, die 't ontvangen had van Corn. de Hooghe, zich noemend bastaard van Karel V, te 's Gr. onthoofd 23 (29) Lentem. '83 (Wagenaar VII, blz. 493, Bor. XVIII B., Hooft XX. Ress. Holl. 22 Mrt. '83). Wie weet er meer van? W. Z.

Variant op Palamedes (reg. 1—4). — „Uit hetgeen gij mij van den heer des huizes gezegd hebt, maak ik op, dat hij een man is:

„Die waakt, en peinst, en zorgt, en zwoegt, en tilt, en zweet,
„Ter oorbair voor 't gezin zijn levenstijd besteedt,
„Maar ver van vrouw en kind nauwhartig te bedillen,
„Zijn waar genoegen vindt in juist als zij te willen."

Mevrouw Christina Lenting in *Historie van Mejuffrouw Cornelia Wildschut, of de gevolgen der opvoeding*, uitgegeven door E. Bekker, Wed. Ds. Wolff, en A Deken (Niet vertaald). 's Gravenhage, 1793, I, 53. Mr. C. BAKE.

Constantijn Huygens. — In welk tijdschrift komt voor, of bij welken uitgever en wanneer is verschenen:

Van Dam van Brakel, De eer van Constantijn Huygens gehandhaafd tegen het vermoeden van oneerlijke dijkverlating.

D. W. VAN DAM.

KERKGESCHIEDENIS.

BRIEFWISSELING BETREFFENDE DE NEDERDUITSCH-GEREFORMEERDE KERK IN O.-INDIE.

In 1906 verscheen te Amsterdam bij de Hollandsch-Afrikaansche Uitgevers-Maatschappij, voorheen Dusseau & Co, het eerste deel van een zeer omvangrijk werk, getiteld: Bouwstoffen voor de Geschiedenis der Nederduitsch-Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika, door C. Spoelstra, predikant bij de Ned. Herv. Gemeente te Geervliet.

Zijn arbeid heeft ten doel een volledige bronnenpublicatie, den druk van de voornaamste, zoo niet alle onuitgegeven documenten die licht kunnen werpen op de geschiedenis van genoemde kerken, welke tot 1842 in een zeer nauw kerkverband hebben gestaan tot de Hervormde kerk in het Moederland. In aansluiting aan genoemd standaardwerk van Ds. Spoelstra, waarvan het nut niet licht zal kunnen worden overschat, deel ik thans in dit tijdschrift een drietal brieven mede, die wegens hun belangrijken inhoud alleszins verdienen door den druk te worden bekend gemaakt.

Ze zijn geschreven uit Kaap de Goede Hoop en Batavia door Ds. G. Reinking, oud-predikant te Nederlangbroek, aan B. C. baron van Lijnden van Lunenburg, en wel naar aanleiding van een drietal verhandelingen over de beste middelen om de ware leer van het Evangelie in de Koloniën van den Staat te bevestigen en voort te planten, waarover hem advies gevraagd was. De briefwisseling bevat o.a. een plan tot oprichting van een kweekschool voor zendelingen en tot stichting van een zendelinggenootschap; zij berust ter Universiteitsbibliotheek te Utrecht (Tiele, Catalogus v. codd. mss. No. 1314). RED.

CABO DE GOEDE HOOP den 2 Maart 1776.

HoogEdele, Hooggeborene Heer!

De brief over de beste middelen, om de ware en zuivere leer

van het Evangelij in de Colonien van den Staat te bevestigen en voort te planten, welke hierneevens gaat, heeft mij zolang opgehouden, dat ik nu slegts kort kan schrijven, dewijl de Brieven deeze dag moeten besorgt worden, en ik morgen moet prediken voor D. Serrurier, wiens schoonvader deeze middag word begraven. Ik refereer mij dan aan hetgeen de Heer Vos U.E. betrekkelijk onze reise meld, en aan een omstandiger Brief, die ik van hier met de scheepen, die in April vertrekken, hoop te zenden.

Nooijt denk ik met kragtiger en aangenamer aandoening, dan wanneer ik mij erinner, dat ik te Nederlangbroek eenen Heer van Lunenburg gehad heb, die mijn leeven zo veraangenaamt, en mijn Gemeente, aan welke mijn ziel altoos verbonden blijft, neevens mij onophoudelijk heeft beweldadigt. Het laatste teederhartige Afscheid, hetwelk U.H.W.Geborene en Mevrouw ook van mij namen, en de daarop gevolgde Brief van den 5 October 1775, door den Heer Swel(len)grebel bij mijn aankomst aan de Caap besorgt, treffen mij op dit oogenblik zo, dat ik mij bedwingen moet, wil ik dit Blad niet met tranen besproeijen, tranen, die de gemoedsaandoeningen zouden te kennen geeven, welke mijn pen niet kunnen beschrijven. Mag ik dan niet meer dat aangename genieten? Neen, zal ik het dan nooijt weer genieten ? Dat moogt gij niet begeeren : indien gij naar uw wenschen en de verwagting der Godvrugtigen in uw werk gelukkig moogt slagen, hebt gij uw korte leeftijd in Oostindië wel nodig. Zult gij dan van uwen Lunenburg niets goeds meer hebben ? Ja, hij zal uwe oude Gemeente, die niet nauw in uwe ingewanden is, met zijne vaderlijke liefde onophoudelijk agtervolgen : uw gedurige voorbidder zijn : in uwe moedelooste tijden door telkens te schrijven U bestieren en een riem onder het hart steeken. Ja zelfs, gaat het wel, met andere Heeren uwe toekomende, de Oostindische kerk, tot een Vaderlandsche, dat is tot een lof op aarden maken. Maar evenwel nooijt in het vaderland wederzien nooijt, nooijt.... Zo de Heere lust aan u heeft, hij zal u wederhalen, zelfs zonder nadeel der Indische kerk, en zo niet, in het Hemelsche Vaderland zult gij na weinige dagen hem en alle uwe vrienden in den Heere ontmoeten. — Vergeef deeze uitweiding.

De Brief over de beste middelen ter bevordering van den Godsdienst in de Vaderlandsche Colonien had ik aan iemant gegeven, om uit te schrijven. Doch de Copie was erger dan mijn eigen Geschrift. Des ik de Copie moest behouden, en het origineel, mijn

eigen Geschrift, hoe slegt het is, mits deezen overzend. De Edele Heer Vos, met wien ik dikwijls over dit stuk gehandelt heb, en uit wiens discourssen ik veel in hetzelve heb laten invloeijen, schijnt over een en andere dingen meer bekommernis te hebben, dan ik. Doch ik vertrouw, dat wij misschien aan de Caap, althans te Batavia gelegenheid zullen hebben, om onze gedagten te beschaven, en hetgeen gebrekkelijk is verbeeteren. Dit Geschrift ondertusschen geef ik zo aan U.H.W.Geborene over, dat U.H.W. Geborene daarvan geheel meester is, en met hetzelve naar uwe wijsheid en goedheid mag handelen, zo als best oordeelt. Gelijk ik de vrijheid neem, de belangens der Oostindische Kerk aan U.H.W.Geborene en de andere Heeren Opgeeveren der bewuste vraag op het allersterkste aan te beveelen. Zo bied ik mij door deezen ook plegtiglijk aan, om, in zover ik daarin van dienst kan zijn, alles te mogen aanwenden, wat de Heeren best keuren, zodat ik daarover altijd orders wil afwagten. Onze reis is tamelijk lang, doch gemakkelijk geweest en zeer veraangenaamt door de Londensche reize.

Ik heb gepredikt, gecattegiseert, Avondmaal gehouden, en zo ik vertrouw niet geheel zonder nut.

Mijn meeste vermaak is het stigtelijke Gezelschap, dat ik heb met................

Eene ligte ongesteltheid, die ik gehad heb na het passeeren der Linie, is schielijk weggenomen. Een val agterover met het uitstappen in het bedde was sterk, maar door de genadige Voorzienigheid heeft dezelve mijn leeven niet weggenomen. Dikwijls ben ik zeer moedeloos geweest, maar dikwijls hebben Gods vertroostingen mijn ziel levendig gemaakt. Veel had ik te schrijven, veel aan U.H.W.Geborene, omdat (ik) weet aan wien. Doch de tijd is weg.

In de beroeping van D. Kolff op mijne plaats berust ik in de weg van 's Heeren aanbiddelijke Voorzienigheid. Van harten wensch ik daarover des Heeren zeegen, en dat de Beroepene mijne Kinderen, die de Heere, zo ik vertrouw, mij gegeeven heeft, en mijne Cathegisanten verder mag aankweeken, en voor veelen tot zeegen gestelt worden. Vreede vinde ik, dat ik mij betrekkelijk het Beroep op die wijze gedragen heb, als U. H.W.Geborene bekent is : en het verblijd mij zeer, dat U.H.W.Geborene een gelijke gerustheid in hetzelfde grondbeginzel maken mag.

Mogte ik nu met alle scheepen van U.H.W.Geborene Brieven

hebben, Brieven, hoe klein ook, van uwe hand zijn altijd aangenaam, aangenaam insonderheid, als zij betrekking hebben op de welstand van U.H.W.Geborene en Mevrouw en allen, die U.H.W.Geb. lief en waard zijn, waar onder ik nu niet alleen de inwoonders van Nederlangbroek, ja van het geheele Nederland telle, maar ook die van der Staten volkplantingen.

Nu, de Heere vergelde alle die arbeid der liefde, aan mij en mijne Gemeente beweezen, met alle die zeegeningen, die mijn hart toewenscht aan U.H.W.Geborene, aan Mevrouw, kinderen en aanzienlijke famille ! Ja, Hij doe er zo en zo toe ! Hij doe boven bidden en denken. Hiermede, na vriendelijke groetenis aan de Huizen van Sterkenberg, Leunenburg, Sandenberg, Groenestein (waarvan de twee eersten de volgende gelegenheid Brieven hoop te zenden) den predikant en Gemeente, vooral de Kerkeraad van Nederlangbroek, blijf ik met alle eerbied

HoogEdel HoogwelGeborene Heer
U.H.W.G. verpligte en toegenegenste Dienaar
G. REINKING.

Cabo de goede Hoop den 2 Maart 1776.

P. S. Laat de Heer Aninck en alle de Stichtsche vrienden van mij aan U.H.W.G. bekent, door U.H.W.G. hunne Brieven, die hoop ik veele zullen zijn, aan mij besorgen.

Bijlage.

BRIEF OVER

De beste middelen, om de ware en zuivere Leer van het Euangelij in de Colonien van den Staat te bevestigen en voort te planten.

....

De drie Verhandelingen, over dit gewigtig onderwerp opgestelt, heb ik met aandagt gelezen. Zij dragen de kennelijkste blijken van der schrijveren grote kundigheid en blakende ijver voor de eer van onzen gezeegenden Verlosser. — Er is nogthans naar mijne gedagten een voorname zaak in, welke kan worden aangeraden.

I. Zij is deeze : in het Vaderland zal een kweekschool worden opgerigt, waar in te minsten 24 jongelingen worden toebereid, om het Leeraarampt, in de Land-talen der Colonien, waar te neemen. Dit is, behoudens beeter oordeel, gansch niet raadzaam.

1. Het zal nooijt worden ten uitvoer gebragt. — Waar vind men zoveel jongelingen, die een gevaarlijke en op veelerlei wijze onaangename heen en terug reise naar en van de Indien willen onderneemen, ter aanleering der Indische Talen, waarlijk een allerlastigst werk, opdat zij, onder den titel van Indische Taalmeesters, in het vaderland voor een besolding misschien van 400 gl. 's jaarlijks, hun leeven lang, het verdrietigste werk des waerelds zouden doen, namelijk schoolhouden. Het is waar, men zoude dezelve van de Compagniescheepen kunnen neemen. Maar dan zoude men jonges moeten neemen, die hun eerste reis doen, en daardoor, indien zij niet reeds bedorven zijn, niet geheel bedorven worden. Zij zouden er lust en geschiktheid toe moeten hebben en hoe weinige zijn er zelfs, die tot de zeevaart, daar zij aan zijn, die vereischtens bezitten! Hoeveele zouden zig in de Indien aan dat werk onttrekken! En zij, die al bekwaam wierden, zouden, in het Vaderland terugkomende, niet kunnen verpligt worden, om als Taalmeesters te dienen, ten zij om het brood te hebben, om het welke te krijgen zij, naar gedagten, liever varen zouden. — Hoe bekomt men ook dat aantal van begaafde en deugdzame jongelingen, welke zig willen laten bereiden, om met vaarwelzegging van het lieve Vaderland, een grote en moeilijke reise te onderneemen opdat zij in de Indien voor een geringe besolding, het Euangelij in vreemde talen mogten prediken! Men zegt, uit de Gods-huizen, wees-huizen en andere gemeene Burger- of Boerehuizen. Maar die zullen er afkeerig van zijn. Gaan zij er toe over, de lastigheid van het werk (het leeren van een der Indische Talen, het Latijn, Grieksch, Hebreusch, Geschiedenissen, Oudheden, Wijsbegeerte en Godgeleerdheid) zal hen doen veranderen van besluit. En zijn er zulke uitsteekende jongelingen in de gemelde huizen, welke dit werk zouden ten uitvoer kunnen en willen volbrengen, zulke zullen over tien of twaalf jaren voor de Vaderlandsche Kerk, die gebrek aan Leeraren krijgt, met alle ijver worden opgezogt. — Op wat wijze zal men ook zulk een ontzaggelijk capitaal krijgen, dat derzelver renten genoegzaam zijn en voor de kweekelingen, en voor de Taalmeesters, en al die dingen, die tot den ganschen uitvoer van dit plan vereischt worden! Men kan dit welligt (onder)stellen, maar het is meer dan waarschijnlijk, dat de ervarenheid het teegendeel zal leeren.

2. Volgens deeze voorslag zullen er in geen 15 jaren aan de In-

dische Kerken predikanten besorgt worden, hetgeen waarlijk te laat is. — Tenminste zullen er 15 jaren voorbijgaan, eer de Indische Kerken van Leeraren worden voorzien. Zullen er geen 5 jaar nodig zijn, eer er een Genootschap ter voortplanting van den Christelijken Godsdienst is opgerigt, en die alles heeft geregelt, zowel als de kosten gevonden ? — Zullen er geen 5 jaren nodig zijn (2 jaren voor de heen en terugreize, en drie jaren voor 't grondig leeren van een der Indische talen), eer men in het Vaderland Indische Taalmeesters ziet ? En worden er dan nog geen 5, ja meer jaren vereischt, eer de Kweekelingen in staat zijn om het Leeraarsambt in een der Indische Talen naar behoren te kunnen verrigten ? — Dit nu komt zeekerlijk al te laat. — De voorstanders van den Godsdienst te Oostindie, Zijn HoogEd. van der Parra en andere Leden der hoge Regeering, zijn, naar den mensch gesproken, den weg van alle vleesch gegaan, en wie weet, welke opvolgers zij hebben zullen ? Zieltogend, en dan, om zo te spreken, aan den laatsten snik, twelk in die tusschentijd niet zal belet worden door die weinige en dat bekende soort van Leeraren, welke gemeenlijk derwaarts worden gezonden.

3. Op deeze wijs zal ook de Indische kerk nooijt voorzien worden van een aantal Leeraren, zoals genoegzaam is voor dezelve — stel 24 jongelingen in het Kweekschool, waarvan het 4de deel alle jaar als Leeraren uitkomt, namelijk 6. Maar van die zes sterft of verongelukt een op de reise, nog een overlijd in zijn eerste verblijf, of bestemming naar een ongezonde plaats. Van de vier, die overblijven, krijgt de Westindie alle jaar een en Oostindie alle jaar drie. In tien jaren zullen er dan 40 predikanten voor de beide Indien zijn. Zijn er nu in het Vaderland bijna 1800 predikanten, welke haar werk wel kunnen vinden : wat, bid ik, zullen 40 predikanten in die ontzaglijk uitgestrekte Landen doen ? Zij mogen zo wat en zo wat, gelijk men spreekt, de Godsdienst bevestigen, maar zij zullen ze onder Heidenen en Mohammethanen nooijt kunnen voortplanten. — Men zal hierteegen inbrengen, dat dit getal van 40 predikanten, hetwelk in de eerste tien jaren is gekomen, gedurigljk vermeerdert word en in 50 jaren zeer zal toegenomen zijn. Doch hierop dient, dat ieder predikant volgens Compagnies order slegts tien jaren is verbonden, waarvan deeze en geene wel gebruik zullen maken, en somtijds wel moeten maken : — dat, indien zij alle blijven,men aan dezelve, door elkander gereekent, niet meer

kan geeven, dan een tijd van twaalf jaren, welke zij in het heilig Dienstwerk doorbrengen. En dan zal men bij slot van Reekening bevinden, dat het getal van 40 Leeraren over 50 jaren tot 70 is aangegroeit, waarvan Westindie 17 en Oostindie 53 heeft.

4. Eindelijk het opgegeven plan berooft de Indische, althans de Oostindische Kerk van het dugtig regt, twelk zij heeft, om proponenten en predikanten te vormen en te ordenen. — Dit regt heeft zeekerlijk de Oostindische Kerk. — Zij heeft een presbyterium, een Ouderlingschap, bestaande uit predikanten en ouderlingen. Doch die komt het toe zulke personen voort te brengen en te zenden. — In de Batavische Kerkeordening word dit ook vermeld. In de oude Kerkeordening vant jaar 1623 was dit begreepen, want het Noord-Hollandsche Synode schreef in het jaar 1675 aan de Indische Kerk, om *volgens de Kerkorde van't jaar* 1623 *met het bijeenroepen der naastgelegene Kerken, proponenten en predikanten te mogen maken.* In de nieuwe Kerkeordening van 't jaar 1643, gemaakt onder Ant. van Diemen, Gouverneur Generaal, word dit in het *Hoofdstuk van de Diensten* uitdrukkelijk gezegt. No. 5 *de examinatie of ondersoeking beide der leer en des levens zal staan bij den predikanten en Kerkeraad: en No.* 8 *de Kerkeraad zal met advijs van de hoge Overheid dezelve* (namelijk die zig tot het Dienstwerk aanbieden) *eerst examineeren en nadat zij dezelve in 't examineeren bevind, haar een tijdlang in het prediken* (*ten minsten een half jaar*) *laten proponeeren, en dan voorts met haar handelen, als oordeelen stigtelijk te weezen.* — En gelijk dit regt door de vaderlandsche Kerk aan de Oostindische is toegestaan, gelijk blijkt uit het schrijven van Noord-Holland int jaar 1675, waarvan zo even melden: zo heeft de Oostindische Kerk dit regt ook geoeffent, van het jaar 1621 tot het jaar 1693 een groot aantal predikanten en proponenten makende, totdat zij den 5 Februari 1691 besloot, *om naar het Vaderland te schrijven, dat zij na het vorderen van Aken* (die 1692 proponent en 1693 predikant is gemaakt) *zouden ophouden met andere Krankbesoekers tot proponenten ten ware bij hogen nood, te vorderen.* [1])

In de tegenwoordige euw heeft zij ook meermalen predikanten gemaakt, zo als uit de Synodale Acten van Zuid en Noord-Holland blijkt, en zo wij meenen heeft het Gymnasium te Ceilon ook

---

[1]) Valentijn, Beschrijving van Java over den Godsdienst. 4e deel over de jaren 1675, 1643, 1621—1693, 1691.

deeze en geene proponenten voortgebragt. Doch de papieren, hierop betrekkelijk, hebben wij niet kunnen zien, maar hopen daartoe eerlang gelegenheid te hebben, om met meer grond over de toedragt deezer zaak in de teegenwoordige euw te kunnen oordeelen. Wij twijffelen niet, of er zal veel swarigheid gemaakt worden, om de Oostindische Kerk het regt, dat zij heeft om proponenten en predikanten te maken, te laten gebruiken. Er zijn ook waarlijk zulke gewigtige Bedenkingen teegen, dat de beschroomtheid hierover geenzins ongegrond is. Doch wij hopen dezelve zo ligt te maken, dat, indien zij niet geheel zijn weggenomen, ten minsten geen merkelijk beswaar zullen zijn. — Men zegt, dat *de afhanglijkheid, welke in de Colonien moet bewaart worden, noodzakelijk vereischt, dat de Kerkelijken zowel in het Vaderland worden aangestelt, als de politijcqen.* Maar wij mogen ook lijden, dat, indien er Kerkelijken van het Vaderland worden gezonden, zij ook hunne aanstelling in het Vaderland hebben : „doch meenen teevens, dat gelijk zommige politieken in de Colonien op approbatie van het Vaderland worden aangestelt, de Kerkelijken in de Colonien insgelijks kunnen worden aangestelt op approbatie van het Vaderland : en kunnen niet zien, dat er op die wijze eenige vermindering van de afhanglijkheid der Colonien word ingevoert, tenzij men dagt, dat de afhanglijkheid meer plaats moest hebben in het Kerkelijke, dan in het Burgerlijke. — Men voegt er bij : *dat het Vaderland de Moeder is van de Indische Kerk, welke derhalve boven haar is, en haar van Leeraren moet voorsien, gelijk zij dat regt van possessie al lang gehad en geoeffent heeft.* Doch alhoewel het zeeker is, dat het Vaderland de Indische Kerk als gebaart heeft, zo heeft zij evenwel geen ander superieuriteit boven dezelve, dan dat de Indische zig volgens haar leer en Kerkorde moet schikken, voor 't overige zijn zij Broeders en hebben een Heere. Het Vaderland als de Moeder diende de Indische Kerk van Leeraren te voorsien, doch dewijl haar dat onmooglijk is, zal die tederlievende Moeder gaarne zien dat haar kind zig zelfs van Leeraren versorge, opdat het bij gebrek van zielevoedsel niet verga, en zij daardoor kinderloos worde. En wat betreft het regt van possessie, indien hetzelve in het Burgerlijke tot nadeel der Colonien was, zouden de Staten het zekerlijk vernietigen, hoewel te meer nu dit tot een onbeschrijflijk nadeel en vernieting (sic) der Godsdienst strekt in de Colonien. En dewijl een onregtvaardige possessie in het

Burgerlijke nooit geld; zo kan het zoveel minder in het Kerkelijke gelden. — Vervolgens zegt men, dat een Kerkschool in Oostindien geen stand kan houden, dat de Indische kinderen ongeschikt zijn tot de studie, en dat de regtzinnigheid in het uiterste gevaar word gebragt, als men in Oostindie proponenten en predikanten voortbragt en een zending gaf. Dit is het allergewigtigste, zo ik meen, dat kan worden tegengeworpen. En hierom zullen wij ons hierbij wat langer moeten ophouden. In *Oostindie*, zegt men, *kan een kweekschool geen stand houden.* Wij bekennen, het eene is reeds vernietigt, en het ander heeft niet veel te beduiden. Maar waar komt het vandaan? Omdat men niet gesorgt heeft, dat er door en door bekwame Leeraren en leerlingen van goede en eenigzints uitsteekende vermogens in waren. Misschien is ook in de gansche inrigting van de Kweekscholen veel te berispen, daar wij nogthans niet van kunnen oordeelen, omdat wij geen geleegenheid gehad hebben dezelve te leeren kennen. Maak hierin verandering en het Oostindisch Kweekschool zal bestendig en luisterrijk zijn. Ja maar, zegt men, *de Indische, zelfs de Europeesche kinderen zijn ongeschikt tot de studie,* zij hebben geen vermogens, welke daartoe vereischt worden. Men zoude hierop kunnen vragen, of men dan onder de Europeesche en Indiaansche kinderen niet zulke gevonden heeft, welke mannen van grote bekwaamheden zijn geworden, is het niet in de Kerk, ten minsten in de Burgerstaat? Dit kan een deskundige niet ontkennen, en derhalve is de stelling niet algemeen waar. Men zal hierop een uitvlugt maken, en zeggen, die menschen hebben alles gehad, wat maar vereischt wierd, om hen tot zulke menschen te maken. Wij stemmen dit toe; doch beweeren teevens, dat die Indische en Europeesche kinderen goede vermogens moeten gehad hebben, of alles was te vergeefsch aan hen te koste gelegt. Wij vragen verder of menschen, die allerlei kunstig werk kunnen leeren, niet geschikt zijn, om ook die dingen zig eigen te maken, die tot den predikdienst nodig zijn? Waarom kan hun geest zig zowel in het laaste als in het eerste niet vertonen? Men zal antwoorden, wat er de reede van zij, kunnen wij niet zozeer bepalen; maar de bevinding leert, dat zij wel bekwaam zijn tot allerlei kunstwerk, maar niet tot de studie. Wij antwoorden, neem de reede weg, waarom zij niet bekwaam zijn tot de studie, en zij zullen er bekwaam toe zijn. Welke invloed de warme lugtstreek op de lighamen, en daardoor op de zielen

der menschen hebben, zij berooft hen niet van die bekwaamheid, waardoor zij tot allerlei weetenschappen gebragt worden. De grote kennis der oude Aegyptenaren, Joden, Chaldeuwen, Persianen, Arabiers en andere bewoners der heete lugtstreek wederlegt dit ten eenemale. Waar is dan de ware reede hiervan te zoeken ? In de bedorvene opvoeding, waardoor de Indische kinderen tot niets anders worden opgeleid (over het algemeen gesproken) dan tot een dierlijk en zinlijk leeven, bestaande in de opvolging van die neigingen, die wij met de dieren gemeen hebben, en de aanwending van die middelen, welke hen dat kunnen aanbrengen, hetzij slavenwerk, hetzij comptoir en diergelijke beezigheden. Deeze beklaaglijke opvoeding heeft zijn oirsprong in de onkunde van den Godsdienst, hetzij een geheele, hetzij een gedeeltelijke, welke bij de Ouderen, die hetzelfde leeven leiden, gevonden word, en tot de kinderen wordt overgeplant. Neem dan die schandelijke opvoeding weg door een vroege onderwijzing in den Godsdienst. Laten de Heeren en Vrouwen hunne kinderen en die van hunne slaven zo vroeg als mooglijk is, den Godsdienst inboesemen, een Godsdienst, welke ons leert den weg der versoening met een vertoornt God door het geloof in Zijnen soon, en teevens ons leert, dat wij matig, regtvaardig en Godzalig moeten leeven. Geschied dit, wij verseekeren ons, dat onder de Indische kinderen, door den Zeegen des Heeren, zulke gevonden worden, die niet minder geschikt zullen zijn tot de studie, als de Vaderlandsche. Wat belangt *de vrees voor onregtzinnigheid*, indien het Kweekschool in Oostindie was : wat zullen wij daarop antwoorden ? Is er dan geen vrees, dat de gansche Christelijke Godsdienst in de Colonien vervalt ? Zijn zij, die *gemeenlijk* derwaarts gesonden worden, beeter Bewaarders der regtzinnigheid, als in de Colonien kunnen gemaakt worden ? En is de regtzinnigheid niet genoeg beveiligt, als de Examina verrigt worden volgens de Formulieren der Vaderlandsche Kerk, door de Geexamineerden onderteekent, gewaakt, dat overeenkomstig dezelve geleert word, en daarvan jaarlijks aan de Vaderlandsche Kerk word verslag gedaan ? . . . . Eindelijk voegt men er bij, dat de verbeetering der Indische kinderen, waardoor zij tot kennis en het geloof van den Godsdienst worden gebragt, veel nadeel konde aanbrengen en aan de Compij en aan derzelver Dienaren, ja, misschien de Colonien van de heerschappij van den Staat afscheiden. Maar ware het eenigzins nadeelig voor het vader-

land, zo als onderstelt word, zoude men dat niet over hebben voor de eer van God en de behoudenis van zo veele arme menschen ? Of zoude men om des voordeels wille de voortplanting der Godsdienst, waartoe elk Christen op het duurste verplicht is, moeten varen laten? De grootste staatkundigen der Oude Volkeren hebben altijd begreepen, dat de welstant van hunne Landen aan den bloeij der kunsten en weetenschappen en Godsdienst verbonden was. Van datzelfde begrip zijn de teegenwoordige ook. De Keizerin van Rusland, de beroemde Catharina, om geen andere te noemen, stelt in navolging van Peter de Groote zonder eenige vrees alles in het werk wat mooglijk is, om de woeste Russchen te beschaven. En de slavernij, die groote tak van voordeel, is met het Christendom bestaanbaar, ja het Christendom is zelfs alleszins geschikt, om meerdere voordeelen van de Colonien te trekken, dan nu geschied, gelijk dit in het jaar 1775 in een Latijnsche inwijdingsverhandeling (welke te Oostindie in Nederduitsch zal besorgt worden) overtuigend is aangetoond door den Heer J. Beeldsnijder, waardigen soon van den Heer Beeldsnijder, Burgemeester te Edam, van wegens die stad gecommitteerde ter Admiraliteit van Amsterdam.

Na dit alles overwogen te hebben, zal dan de vraag zijn, waar men het Kweekschool, zonder 't welk geen Leeraren aan de Indische Kerken kunnen besorgt worden, moet oprigten, indien het niet in het Vaderland moet zijn ?

II. Hierop antwoorden wij, dat *de Colonien zelve, althans de Oostindische de regte plaats is, daar het Kweekschool moet zijn, om jongelingen tot den predikdienst bekwaam te maken en te bevorderen.* Het is nodig, dat wij onze gedagten over dit stuk nader voordragen, wanneer wij teevens gebruik zullen maken van verscheidene treffelijke Aanmerkingen, welke in de voorgemelde verhandelingen zijn medegedeelt.

1. Te Batavia, de Hooftstad van Nederlands Indie, moet een twaalftal Vaderlandsche predikanten, welke de vereischte bekwaamheden hebben, gehouden worden, om, behalven hun gewoon werk, jongelingen bekwaam te maken, om alle deelen van het predikampt in de meestbekende Talen dier Colonie waar te neemen. — Het moeten *Vaderlandsche* predikanten zijn, welke de *vereischte bekwaamheden hebben.* Vaderlanders zijn ten opzigt van hunne regtzinnigheid en andere vereischten best bekent, en in de

Colonien het aangenaamst. Niet allerlei Vaderlandsche predikanten, maar zulke, die tot dat werk bekwaam zijn; die in alle de weetenschappen, die een predikant hebben moet en hem sieraad bijzetten, ervaren zijn, duidelijk, bondig, nadrukkelijk, onderscheiden en aangenaam prediken, in hun Dienstwerk zig ijverig, voorbeeldig, wijs, deftig en minsaam gedragen hebben. — Behalven het gewoon werk van prediken, cathegiseeren, huisbezoeking, moeten zij in de *meestbekende Talen*, Nederduitsch, Maleitsch en Portugeesch, jongelingen bekwaam maken tot den predikdienst. — Jongelingen, die grote vermogens en lust hebben, zullen zij onderwijzen in de Hebreusche en Grieksche Taal, Logica en Metaphysica, Geschiedenissen en Oudheden, en Godgeleerdheid. Indien er een Latijnsch school mogt zijn (gelijk er te Batavia wel een goed Rector en Conrector is te vinden), daar deeze jongelingen in onderweezen zijn, zullen zij zomtijds collegie int Latijn houden. Deeze jongelingen, indien (zij) Europeesen zijn, zullen gezonden worden naar die plaatzen, in welke volgens Compagniesorder predikanten geweest zijn. Jongelingen van grote ijver en deugd, doch gemeene vermogens zullen zij eenigen smaak van een goede redeneerkunde geeven, en vooral hen in den Christelijken Godsdienst zo ver brengen, dat zij, alhoewel eenvoudige, nogthans nuttige predikanten kunnen zijn. Deeze zullen in den Dienst der Kerke zijn op plaatzen, daar geen predikanten zijn geweest, nog volgens Compagnies order moeten zijn. Om dit dubbeld werk, 'twelk deeze predikanten moeten verrigten, is er een twaalftal nodig, 4 in het Nederduitsch, 4 in het Maleitsch, en 4 in het Portugeesch. Ieder viertal zoude misschien het werk zo kunnen verdeelen, dat *een* onderwijs gaf in de Talen en Oudheden, een in de Philosophie en Geschiedenissen, en twee in de Theologie, waartoe de Theologia Theoretica en practica, Emblematica, Typica, Prophetica, en alles wat een Godgeleerde weeten moet, vooral ook de Hermeneutica en Preekkunde dient gebragt te worden.

2. Om dit twaalftal predikanten van bovengenoemde hoedanigheden te vinden, zoude zeer gemakkelijk zijn. Het is in het Vaderland overvloedig bekent, dat verscheidene waardige predikanten op geringe plaatzen staan, reeds 12 en meer jaren daar geweest zijn, zonder dat er eenige waarschijnlijkheid is, om naar groter, voordeeliger en aangenamer plaatsen verroepen te worden. Zulke, dunkt mij, zouden daartoe moeten aangezogt worden, en ik ver-

trouw, dat zij daartoe zouden worden overgehaalt, indien zij door gepaste drangredenen daartoe wierden aangezet en *aangemoedigt*. Deeze nu zijn de volgende. Ieder predikant moest behalven het Douceur van 1000 of 1200 gl., twelk de I. A. O. Compagnie geeft, een vereering gedaan worden van 6000 gl. ter goedmaking van de te doene onkosten, waarvan de helft int Vaderland, en de helft te Oostindie bij zijn aankomst betaalt word. Hij moest voorsien worden van een tamelijk aantal vrageboekjes, Nieuwe Testamenten en Psalmboeken, en bij de Monstering van het volk door den Bewindhebber uitdrukkelijk aan den Capitain en verdere officieren worden aanbevolen, om hem alle eer en teevens alle hulp toe te brengen, opdat hij kan preeken, cathegiseeren en het H. Avondmaal bedienen, zo dikwijls de tijd, volgens het Journaal, zulks toelaat, en de gewoonte in het Vaderland met zig brengt. Te Oostindie zal hij niet alleen het gewone Tractement van predikant genieten, maar om het aankweeken van jongelingen tot den predikdienst, duizend Rijksdaalders jaarlijks meer hebben en den Titel van Vaderlandsche Professor dragen. — Nadat hij twaalf jaren in den dienst is geweest, zal hij mogen vertrekken naar 't Vaderland, en een Emeritustractement van 600 gulden tot zijn dood genieten. Doch wil hij blijven in den dienst, hij zal in zijn tractement verhoogt worden met 200 Rijksdaalders. Bij zijn overlijden vrouw en kinderen nalatende, zal die vrouw een weduwtractement van 600 gl. tot haar dood genieten, en indien bij haar afsterven een of meer van hare kinderen minderjarig zijn, zal dat Tractement op dezelve vallen, en zolang aanhouden, tot dat het jongste kind 20 jaren heeft bereikt. Deeze drangreedenen zijn genoegzaam om hen over te halen.

3. Maar nu komt de grootste swarigheid, namelijk om het *Fonds* te vinden, waaruit de onkosten, die hier gedaan moeten worden, kunnen goedgemaakt worden. Laten wij, zo ver wij kunnen, de penningen, die nodig zijn, in het ruwe opgeven. De vereering van 6000 gl., welke geschied aan ieder deezer 12 predikanten, maakt een som uit van twee en zeventig duizend guldens. Daar komt nog 18 duizend guldens bij, omdat van de twaalf naar alle waarschijnlijkheid 2 op reis en nog 2 bij hun eerste aankomst en verblijf te Batavia overlijden. Doch er gaat ook weer twaalf duizend gl. van af, omdat het twaalftal predikanten, door elkander gereekent, twaalf jaren in hun dienst zijn (zie Bladz. 294 No. 3)

Dus blijkt, dat de som, in twaalf jaren hiertoe nodig, is 78 duizend gulden, en ieder jaar 6 duizend, 3 hondert 33 gl. 3 stuivers en eenige penningen. De drie predikanten, die er te Batavia nu meer zullen zijn, als Compagnie's order vereischt, maakt, zo ik meen, een som uit van 9 duizend gulden jaarlijks, welke, gevoegt bij de vorige 6 duizend, 3 hondert, 33 gl. jeder jaar is 15 duizend, 3 hondert en 33 gl. De duizend Rijksdaalders, die aan jeder van deeze twaalf boven het gewone gegeeven word, maakt alle jaar 30 duizend guldens, welke, gevoegt bij de vorige 15 duizend 3 hondert 33 gl. een som is van 45 duizend, 3 hondert 33 gulden. Voeg hier nu nog duizend gulden bij, welke men reekenen moet voor een Emeritus, of een weduwe, of minderjarige kinderen.... dan zal tot het Batavisch Kweekschool alle jaar nodig zijn een som van 46 duizend gulden 3 hondert 33 gulden, of laten wij een vol getal neemen 47 duizend gulden. Waar nu die ontsaglijke som alle jaar vandaan gehaalt? Waar een altoosdurend Fonds gevonden, waar uit alle jaar 47 duizend guldens kan geschept worden? Mij dunkt, daar is gemaklijk raad toe. De eerste som van ses of zeven duisent gulden, welke tot een vereering aan derwaarts gesondene Leeraren word gegeeven, dient door het Vaderland opgebragt te worden. En hiertoe is nog geen tweemaal hondertduizend gulden als een vast Capitaal nodig, om 'sjaarlijks zeeven duizend aan Rente te ontfangen. Nu dit is gemakkelijk te bekomen. In voorgemelde Verhandelingen word in No. 5 het legaat van den Heer Mogge van Renesse te Zierikzee opgegeeven, en in No. 10 word uitgereekent, dat door een algemeene collecte zelfs een som van twee millioenen kan versamelt worden. Ik voeg hier nog bij, dat gelijk men jaarlijks voor andere noodlijdende Kerken een grote som van alle Vaderlandsche Kerken bijeenversamelt, men dit ook zoude kunnen doen ter formeering van dit Fonds. De tweede som van negen duizend guiden, door de vermeerdering van drie predikanten te Batavia, dunkt mij, zullen de Heeren Bewindhebberen, met de uiterste geneegenheid alle jaar geeven, dewijl er onder 's Heeren Zeegen, zoveel nut is van te wagten..... De laatste som van dertig duizend gulden, welke jaarlijks boven het gewone tractement aan die twaalf predikanten zal gegeven worden, moet te Oostindie gevonden worden. En hoe gemaklijk tot de interessen van 30 duizend gulden een capitaal, een vast capitaal kan gevonden worden door de wijse schikking van Heeren Bewindhebberen, en

den Gouverneur Generaal met andere Leeden der hoge Regeering, behoeft niet aangeweezen te worden. Dus is het capitaal gevonden, waaruit de jaarlijksche intrest van 47 duizend gulden voortvloeijt. Het is waar, veele onkosten moeten gedaan worden met het drukken van den Bijbel en andere Godsdienstige Boeken in de Indische Talen. De predikanten, die uit het Kweekschool voortkomen, Cathegiseërmeesters en schoolmeesters moeten ook tractementen hebben. Doch de Fondsen, die in het Vaderland en in Oostindie gevonden zijn, zullen door aanzienlijke en gegoede Godvrugtigen met legaten, en op andere wijzen gedurig toenemen, en altijd door de wijsheid en ijver van de Bestierders deezer zaak iets worden uitgedagt, dat hierin voorsiet.

Wij noemden daar Bestierders van deeze goede zaak, hetwelk aanleiding geeft, om van dezelve nader te handelen.

4. In het Vaderland moet een *Genootschap ter bevestiging en voortplanting van den Christelijken Godsdienst in de Colonien van den Staat* worden opgerigt, met bewilliging van Hun H.H. M.M. van de Staten van Holland en Zeeland en van de Kamer van Zeventienen. De Leeden van hetzelfde zijn *Ordinaire*, welke de vergadering bijwoonen en bij meerderheid van stemmen alles besluiten. Deeze zullen 30 zijn, 15 politieken en 15 Kerkelijken, waarvan 9 politieken en 9 kerkelijken uit Holland, bijsonderlijk Amsterdam, en zes politieken en zes kerkelijken uit Zeeland genomen worden. Vervolgens *Extraordinaire* Leeden, welke met de Vergadering correspondeeren, dezelve mogen bijwonen en een advijseerende stem hebben. Deze mogen een onbepaald getal uitmaken, en kunnen uit alle provintien verkoren worden. Eindelijk *Honoraire*, welke de Vergadering niet behoeven bij te wonen, maar door de schriftelijke inleevering van hunne gedagten een concludeerende stem hebben, en van alles zoveel berigt ontfangen, alsof zij in persoon de vergadering bijwonen. Deeze worden uit die Heeren, welke de vraag, die wij behandelen, hebben opgegeeven en uit andere aanzienlijke, kundige en Godvrugtige lieden, vooral zulke, die in de Staten Generaal, in de Staten van Holland en Zeeland, in de Kamer van Zeventienen, en in de Hollandsche en Zeelandsche Kerk grote invloed hebben. De gelijkheid in 't getal van politieken en Kerkelijken moet altijd worden in agt genomen. De Beschermer van dit Genootschap zal zijn de eerste in H.H. M.M. in de Staten van Holland en Zeeland, en de Kamer van Zeeven-

tienen, namelijk de tegenwoordige Erfstadhouder. De Vergadering zal beurtelings in Holland te Amsterdam en in Zeeland te Middelburg gehouden worden, vast eenmaal in het jaar, ter welker bijwoning H.H. M.M. de Staten van Holland en Zeeland en Z. Hoogheid Gecommitteerden mogen zenden, welke van alles kennis zullen krijgen ; en de Kamer van Zeeventienen een Bewindhebber zend, welke een concludeerende stem heeft. Voor de president, Burgemeester van die stad, waar de Vergadering word gehouden, is een stoel geplaatst.

De bestierders van de vergadering zijn kerkelijken, — de praesident, welke beurtelings uit Holland en Zeeland word genomen, en welke de Vergadering met den gebeede opent, de zaken, die behandeld moeten worden, voordraagt, de stemmen opneemt, zijn eigen gevoelens opgeeft, de conclusie opmaakt, en met den gebede eindigt. Twee secretarissen, een Hollandsche en een Zeelandsche, welke het verhandelde in de Vergadering boeken, de brieven uit naam van het Genootschap afzenden, brieven van de Leeden ontfangen enz. Deeze moeten altijd aanblijven, en voor de sware moeijte jaarlijks een vast douceur genieten. Zolang als het Genootschap niet tot stand is gebragt, dienden de Heeren Opgeeveren dezer vraag *een* bijeenkomst te houden, waarin zij de consideratien, die men over de drie uitgekomene Verhandelingen en in het Vaderland en te Oostindie maakt, in orde brengen, en het plan, zo als het verbetert is, arresteeren, en als een regel, waarna zij werken zullen, vaststellen en onderteekenen. Dit geschied zijnde, moeten zij een *tweede* bijeenkomst houden, waarin zij de requesten, welke aan de Staten Generaal, aan de Staten van Holland en Zeeland, en aan de Kamer van Zeeventienen, om te bewilligen tot de oprigting van dit Genootschap moeten gepresenteert worden, in orde brengen, onderteekenen, en op den van hun bepaalden tijd ter vereischte plaatzen inleeveren. Dan volgt een *derde* bijeenkomst, waarin de bekomen appoinctementen worden nagezien, de Leeden, althans de Ordinaire Leeden verkoren, de praesident uit Holland voor de naastvolgende vergadering, benevens de twee vast aanblijvende secretarissen, een uit Holland en een uit Zeeland, aangestelt. Wanneer het Genootschap tot dusverre is opgerigt, word de eerste plegtige vergadering gehouden in Holland te Amsterdam, waar door de Heeren Opstelleren deezer vraag de Ordinaire Leeden worden ontfangen,

en aan dezelve, en bijsonderlijk aan den president en secretarissen, benevens den Heer Bewindhebber hunne plaatzen aangeweezen. Tevens word op voorstel der Heeren, die deze zaak zo ver gebragt hebben, door de Ordinaire Leeden en den Heer Bewindhebber Z. Hoogheid tot protector van het Genootschap verkoren.

Het plan, ter bevestiging en voortplanting van den Christelijken Godsdienst in de Colonien van den Staat gemaakt, wordt bevestigt en door de Leeden des Genootschaps en den Heere Bewindhebber, qualitate qua, onderteekent. De Heeren Opstelleren der vraag, welke nu hun werk gedaan hebben, worden door het Genootschap en den Heer Bewindhebber daarop aanstonts tot *Honoraire Leeden*, die nu in persoon, en naderhand door geschriften, een concludeerende stem hebben, verkoren en plaatsen aangeweezen. Waarop de Ordinaire en Honoraire Leeden, beneevens den Heer Bewindhebber een begin maken met de invoering van het plan, door de regeling van alles, wat nodig is, om vaste Fondsen in het Vaderland en te Oostindie te hebben, waaruit het Kweekschool zal gestigt en onderhouden worden. Eindelijk word een der Leeden uit de politieken met de twee secretarissen gecommitteert, om Z. Hoogheid het protectorschap van het Genootschap op te dragen, eenige Extraordinaire Leeden uit de eerste politieken en voornaamste Kerkelijken verkoren, waarvan door de secretarissen hen kennis word gegeeven en indien er geen Gecommitteerdens van H.H. M.M. en van de Staten van Holland en Zeeland in de vergadering mogten zijn, door de secretarissen een berigt, uit naam des Genootschaps, voor deeze reis aan Hooggemelde Heeren, werde gegeeven, zo als voornamenlijk en altijd geschieden zal aan die geene, die de zaak te Oostindie bevorderlijk zijn. In het volgende jaar word de tweede plegtige vergadering in Zeeland te Middelburg gehouden, waarin de Handelingen der eerste vergadering worden geresumeert, de Rapporten van de Fondsen en van Z. Hoogheid, en van de Staten van Holland en Zeeland, de Kamer van Zeeventienen, de Extraordinaire Leeden en de Indische Heeren ingebragt, naar bevinding van zaken geresolveert, en zulken, die het Genootschap uit de Extraordinaire Leden het meest zijn bevorderlijk geweest, tot *Honoraire Leden* aangestelt, welke met de reeds verkorene een gelijk getal van politieken en kerkelijken (predikanten, professoren) moeten uitmaken. De derde plegtige Vergadering, welke te Amsterdam word gehouden, resumeert de

Acten der vorige, doet, zo wij hopen, verslag van de reeds opgerigte Fondsen in het Vaderland en te Oostindie, en tragt bij provisie een of twee der bekwaamste Vaderlandsche predikanten naar Batavia te zenden, en dat op deze wijze. Na dat het Genootschap hem heeft geschikt gekeurt, en hij de voorstelling, desaangaande aan hem geschied, heeft aangenomen, word hij tot Leeraar van Batavia, en teevens tot een meedeaankweeker van jongelingen tot den predikdienst, onder den Titul van Vaderlandsche professor door Heeren Bewindhebberen gedispicieert (salve emolumento) en door de Classen van Holland en Zeeland of uit derzelver naam door de Gecommitteerdens ad res exteras, als zodanig bevestigt en geordent. Waarop het Genootschap hem op allerlei wijze, gelijk ook Heeren Bewindhebberen, dat volgens het vorig gemelde zal besorgen, om met aangenaamheid de grote reise te onderneemen en, onder Gods Zeegen, gelukkiglijk ten einde brengen. Van de volgende vergaderingen des Genootschaps willen wij niet spreeken, en wij zijn reeds bevreest, dat wij teveel gezegt hebben, terwijl dit in handen moet komen van zulken, die deezer zaken door en door kundig zijn, en ons gebrekkig schrijven niet nodig hebben. Doch het is uit de pen. Het is gevloeijd uit een welmeenend hart. en van hem, die gaarne een medewerker wenschte te zijn van de blijdschap van het Indische Sion. Dit, weet ik, zal mij verschonen.

5. Dan, niet alleen in het Vaderland, maar ook in Oostindie moet *een Genootschap worden opgerigt, ter bevestiging en voortplanting van den Christelijken Godsdienst in die Colonien.* Hiervan kan ik weinig zeggen, also de eigenlijke Regeeringsform in het Burgerlijke en Kerkelijke, benevens de personen, die er in zijn, zo te Batavia, als elders, mij niet genoeg bekent zijn. Wanneer ik daarvan nader onderrigting bekom, hoop ik in staat te zijn, omstandiger te kunnen melden. Het is zeeker, dat de Gouverneur Generaal en Leeden der Hoge Regeering, die de Souverainiteit der Colonie repraesenteeren, in dit Genootschaps allereerst moeten zijn. Want Hooggemelde personen stellen alle Leeraren te Batavia aan, beroepen hen, besorgen aan een jeder van dezelve het meerder tractement van 1000 Rijksdaalders: — kunnen neevens de Kamer van Zeeventienen die schikking maken, waardoor een altoosdurend Fonds, waaruit 's jaarlijks 30 duizend gulden voortkomen, word gevonden: — en kunnen niet alleen de predikanten beschermen,

aanmoedigen, maar ook verscheidene nodige en nuttige dingen ter bevestiging en voortplanting van den Godsdienst door hun gezag uitvoeren. Andere politieken, Gouverneur, Residenten, Opperhoofden, of welke andere namen aan Hun Edelen gegeven worden, welke op Semarang, Ceilon, Columbo, ja op plaatsen, daar geen predikanten zijn, Bengalen enz. veel zouden kunnen te weeg brengen tot bevestiging en voortplanting der Godsdienst, en bescherming der predikanten, die zij hebben, of mogten bekomen, moeten ook in dit Genootschap een aanmerkelijke plaats beslaan. De Batavische predikanten, die het onderwijs der Nazireërs word toevertrouwt, hebben de meeste kennis van de onderscheidene bekwaamheden en geaartheid, kunnen dus best oordeelen, voor welke plaatsen het geschikste waren. Misschien zijn er nog andere dingen, die aan de Batavische Kerkeraad, uit predikanten en Ouderlingen bestaande, en aan de naastgeleegene Kerken nog meer betrekking tot dit Genootschap geeven. Zo wij dan op gelegde gronden mogten redeneeren, zouden wij oordeelen, dat het Genootschap, 't welk opgerigt moet worden, in dezer voegen dient geschikt te worden. De Leeden van hetzelve zijn Ordinaire, die de vergadering bijwonen, en bij meerderheid van stemmen besluiten. Zij zouden een twaalftal kunnen uitmaken, zes politieke, welke uit Leden der hoge Regeering, en zes Kerkelijken, welke uit de predikanten van Batavia genomen worden. Extraordinaire, welke uit politieken en Kerkelijken, die buiten Batavia op de verscheidene Comptoiren zijn, genomen kunnen worden. De Honoraire Leden zouden alleen kunnen aangesteld worden uit zulke, die veel tot bevordering van het Genootschap doen, en alles aanwenden, om hetzelve tot stand te brengen en luisterrijk te maken. Zo veel als mogelijk is, dient hier de gelijkheid van getal in Kerkelijken en politieken te worden in agt genomen. De Bestuurders zijn drie Kerkelijken, een praesident en twee secretarissen, waarvan de eene de correspondentie met de buiten Comptoiren en het Vaderland, en de tweede alle aanteekeningen houd. Z. Hoogheid zal ook hiervan protector zijn. Zijn Hoog Edelheid zend een Gecommitteerde, die een concludeerende stem heeft. Ter plaats, waar de vergadering gehouden word, welke Batavia is, staat ook een stoel voor den praesident der politie. De eerste verkiesing der gewone Leeden staat aan den Gouverneur Generaal. Doch als het Genootschap tot stand is gebragt, zal het zelf hare gewone,

buitengewone en Honoraire Leden verkiezen. De zaken, waarover het Genootschap handelt, zijn de volgende: Een Fonds te formeeren, uit welker capitaal jaarlijks de interest van 30 duizend gl. voortkomt. Een bekwame Rector en Conrector, die een Latijnsche school, onder het opzigt des Genootschaps te Batavia houden, op een behoorlijk tractement aanstellen om de Europeesche kinderen en zo er zeer vlugge geesten onder de Inlandsche zijn, ook die in het Latijn onderwijzen. Een Godshuis, waarin slavenjongens, van 2, 3, 4 en meer jaren, onder het opzigt des Genootschaps, leezen, schrijven, zingen, reekenen en de eerste beginzelen van den Godsdienst leeren. Verscheidene schikkingen te maken, dat en te Batavia en in de buiten Comptoiren de Godsdienst meerder als een zaak van gewigt beschouwd word. Allerlei middelen gebruiken, die de wijsheid en deugd opgeeven, om en het Godshuis slavekinderen, en het Latijnsche school Europeesche, en de predikanten Kweekelingen te besorgen. Verder, als er door de predikanten jongelingen tot den predikdienst zijn bekwaam gemaakt, en dezelve door de Batavische predikanten, in teegenwoordigheid van de Kerkeraad en naastbij geleegene predikanten op het loflijk examen tot den predikdienst zijn toegelaten, is het werk van het Genootschap, dezelve te plaatzen, eerst daar, waar predikanten geweest zijn, en vervolgens op die plaatsen, daar geen predikanten nog geweest zijn, dezelve een behoorlijk Tractement op die plaatzen, daar geen Tractement is, besorgen, aan de Gouverneurs en andere Regeerders kragtig aanbeveelen, en alles aan te wenden, wat hun ijver, vlijt en wijze getrouwheid kan opwekken. Of er Missionarissen ,waarvan in de Verhandeling No. 5 gesproken word, moeten zijn, kan nu bepaalt worden, te weeten, als het Genootschap onder hunne kweekelingen zulken heeft, die daartoe wijsheid en deugd, ijver en vrijmoedigheid hebben, met een woord, die den geest van de eerste Tranquebarsche Missionarissen hebben, ja, dan zoude het Genootschap dezelve, met behoorlijk gezag bekleed, met vereischte boeken, en wat meer mag zijn, kunnen afzenden. Eindelijk zoude het nuttig zijn, indien het Genootschap wist uit te werken, dat er een Kerkelijke vierschaar, onder den naam van synode te Batavia wierd opgerigt, bestaande uit twee Commissarissen politiek, de Batavische Kerkeraad, Ouderlingen en predikanten, en de naastbij geleegene Kerken, welke alle jaar alle verschillen der Kerkelijken afdoet, betrekkelijk de leer en het

leeven der predikanten, ouderlingen, Diakenen en Ledematen. Een dergelijke vierschaar, doch onderworpen aan de Batavische, zoude te Columbo, uit een Commissaris politiek en de actueele predikanten en Ouderlingen aldaar kunnen worden ingerigt, als nodig was, 't welk oordeelt over de zaken van Indie om de West.

Ziedaar het een en ander, in groote haast medegedeelt. Ach, dat de Heere, die heeft in het hart gegeeven, om deeze vraag ter beantwoording op te geeven, ook nodige wijsheid aan die Heeren verleene, om hun Godvrugtig oogmerk te bereiken, ten einde de weegen Sions, die hier treuren, nog eens verblijd wierden. Al is er ook slegts een wolke van een mans hand, er kan een overvloedige zegen uit voortkomen. Wat is er niet uitgerigt te Halle? Doch ik moet sluiten. Alle Godvrugtigen in het Vaderland, en die hier mogten weeten, wat UEd. bedoelen, zeegenen UEd. in hun harte, en bidden, dat de God des Hemels het U mag doen gelukken.

Cabo de Goede Hoop, den 1 Maart 1776.

BIJLAGEN tot den Brief over de beste middelen om de ware en zuivere leer van het Euangelij in de Colonien van den Staat te bevestigen en voort te planten. Ondertekent Cabo de Goede Hoop den 1 Maart 1776.

Wij hebben in ons verder verblijf aan de Caap onze gedagten gedurig laten gaan over alles wat betrekkelijk was tot de beste middelen ter bevestiging en voortplanting van den Christelijken Godsdienst. Dit is van dit gevolg geweest, dat wij genoodzaakt wierden, om eenige Aanmerkingen en Bijvoegzelen over en tot onze gezondene Brief te laten volgen, welke wij en afzonderlijk en met het Duplicaat der Brief, onder den Titel van *Bijlagen* afzenden. Om te weten, tot welke bijsondere stukken dezelve behoren, hebben wij in het Duplicaat van den overgezondenen Brief deze teekens gebruikt (1), (2), (3).

Wij gaan tot de zaak zelve over.

Eerste Bijlage op Bladzijde 1. (1) Wij zeggen, dat de voorslag, welke in de drie verhandelingen gedaan word, om namelijk *in het Vaderland een kweekschool op te rigten, niet is aan te raden.* Twelk wij nader aanwijzen. Hierbij moeten wij het een en ander aan-

merken. Wat, zal men vragen, moeten wij denken van het plan, om *Missionarissen*, waarvan in gemelde Verhandelingen gesproken word, te gebruiken ? Dit, naar onze gedagten. Missionarissen zijn *goed*, als het land der Colonien gelijkformig was aan het Vaderland, namelijk *Dorpen*, *Gehugten*, *Vlekken* en diergelijke hebbende, over welke alle de Regeering het gebied had. *Missionarissen*, als het de uitstekendste menschen zijn, gelijk de eerste Tranquebarsche zendelingen waren, zouden allernuttigst zijn. Maar waar vind men die ?.... En zo men ooijt Missionarissen nam, diende men dezelve in de Colonien te bereiden, als het gemaklijkste, of van de Vaderlandsche Academien, daar zoekende, of er onder die zijn, die God met buitengewone gaven heeft beschonken. Zo deed de beroemde Francken. Men kan vragen, wat te oordeelen zij van die *Friesche Candidati*, waarvan in een der Verhandelingen word gemeld. Wij antwoorden dat *alle* predikanten, die naar Indie gesonden worden, zulke *Canditati* zijn, als hebbende een algemeene zending voor de Oostindische Kerk, doch daar komende, een *bijsondere* krijgen, door de aanwijzing der plaats, alwaar zij dienen zullen. Nog is de vraag, wat te zeggen van die *verzending* der predikanten enz., die te Indie plaats heeft gehad, tot afschrik voor anderen, om derwaarts te reisen, en tot een dwangmiddel om brave predikanten tot een schielijke terugreise te noodsaken? Hierop dient, dat de Oostindische Kerkelijke Wetten zulk een straf niet opleggen : dat de staatkunde wel eens mede gebragt heeft, om een predikant, die zig in Burgerlijke Zaken te veel hebbende ingelaten, en zig op zulk een plaats gehaat hebbende gemaakt, naar elders te versenden, daar hij nuttig konde zijn : dat men misschien wel meermalen de kerkelijke tugt zoude gebruikt hebben, indien men zo gemaklijk predikanten kon krijgen, als in het vaderland : en dat het niet te denken is, dat de magt der Hoge Regeering, die mogelijk wel misbruikt is, ooijt zal misbruikt worden, indien er in het vaderland en te Oostindie een Genootschap is opgerigt, twelk de Godsdienst tragt te bevestigen en voort te planten. — Eindelijk kan men vragen, welk *gebruik* van de drie Verhandelingen kan gemaakt worden ? Dit is waarlijk groot en menigvuldig, namelijk, om een plan te zijn van de tweeerlei genoodschappen — teevens van het Kweekschool — van de onkosten, daartoe te vinden — en een instructie voor de gevormde predikanten, wat te vermijden, en wat te betragten, om de Godsdienst bevorderlijk

te zijn enz. Zo als wij, mutatis mutandis, daarvan gebruik gemaakt hebben in onzen Brief, en nader zoude gedaan kunnen worden.

Tweede Bijlage tot Bladzijde 4 (2). Wij spreeken daar in het breede van het *dugtig regt, 'twelk de Oostindische Kerk heeft, om proponenten en predikanten te vormen en te ordenen.* Wij hebben ten tijde van ons verblijf alhier eenige papieren gezien, die ons nu in staat stellen, om met meer grond daarover te handelen. De volgende aanmerkingen zijn daartoe dienende.

1. Onder alle de reedenen, welke H.H. M.M. de Staten Generaal bewogen hebben, om Octroij te verleenen, tot het oprigten der Oostindische Maatschappij, was ook de *vordering en verbreiding van de ware christelijke Religie.* — Ingevolge hiervan was het dan de post van Heeren Bewindhebberen, om aan Oostindie, van welkers Kerk zij *patronen* waren, Leeraren te besorgen. Het was hun werk, personen, die na een kerkelijk ondersoek, hetzij praeparatoir of ook peremtoir, waren bekwaam gekeurt, te *dispicieeren,* en na gedane dispositie, *Kerkelijke Beroeping* te laten toekomen. — Om dit werk gemaklijk te maken, hebben Hun Ed. Achtb. den E. Classen van Holland en Zeeland, en wel die daar Kamers waren, niet alleen versogt, om bekwame personen, welke tot den Oostindischen Kerkdienst konden gedispicieert worden, op te geeven, maar gemelde Classen ook aangestelt, om die personen, welke Hun Ed.Achtb. tot dienst der Oostindische Kerk hadden *gedispicieert, Kerkelijk te beroepen en te ordenen.*

Hieruit blijkt, dat de oorsprong van het *patronaatschap* der Heeren Bewindhebberen over de Oostindische Kerk is te zoeken in de *verleende magt* door de Staten Generaal, de wettige Souverain der Colonien : dat de oorsaak van de *besorging der Leeraren* voor de Oostindische Kerk, welke door de Classen van Holland en Zeeland geschied, te vinden is in de opdragt van deeze zaak aan dezelve door de Bewindhebberen, de Heeren en Meesters der gemelde Colonien : — en dat H.H. M.M. niet godvrugtiger, de Heeren Bewindhebberen niet wijser, en de voornoemde Classen niet getrouwer konden handelen, dan geschied is : want de Christen souverainen moeten den Christelijken Godsdienst vorderen en uitbreiden ; de Kerkpatronen hebben daarin de hulp der kerkelijken nodig ; en de Kerkelijken zijn verbonden aan de wetten, bij de Vaderlandsche Kerk aangenomen, om zig daar na te gedragen. Met een woord, daar er een Christelijke kerk in een hei-

densche en Mahomedaansche landstreek moest *opgerigt en eerst geplant worden*, bij het eerst gegeeven Octroij aan de Maatschappij in 't jaar 1602, kon geen andere weg worden ingeslagen, dan men gedaan heeft.

2. Dan, nadat van het jaar 1602 door het besorgen van Leeraren de Christelijke Godsdienst te Oostindie eenigzints geplant was, Ouderlingen, Diakenen, schoolmeesters en andere waren aangestelt, ja, er zelfs onder die waren, welke tot den predikdienst tot stigting zouden kunnen worden gebruikt, zo heeft men voor deeze Oostindische Kerk eene *Kerkordening* besorgt, waar na dezelve zig zouden gedragen.

De *eerste* Kerkordening, waar na zij zig gedragen moest, is in het jaar 1623 haar besorgt. — In deselve word Art. 4 gezegt, dat de wettelijke Beroeping der geene, die nooijt in den dienst geweest zijn, zo wel in de steeden, als ten platten lande, onder anderen ook bestaat in de *Examinatien of ondersoekingen, beide der Leere en des Leevens, welke staan zal bij den Predikant en Kerkenraad van de respective of naastgelegenste plaatsen.* En Art. 5. *Men zal geen schoolmeesters enz. tot predikant toelaten, tenzij dat men verzeekert zij van hare singuliere gaven enz. Zo wanneer dan zodanige personen zig tot den Dienst praesenteeren, zal de Kerkeraad met advijs van de naastgelegene Kerkelijke Vergadering dezelve eerst examineeren, en dan voorts met hun handelen, als zij oordeelen zal stigtelijk te weezen.* — Deeze Kerkordening heeft de vereischte *goedkeuring* gekreegen. Te Batavia heeft de Kerkelijke Vergadering 1624 goedgevonden *dezelve bij provisie en tot nader order van het Vaderland alzo te agtervolgen.* (Den 17 October 1624 geschreeven ter ordonnantie van den Ed. Heer Generaal en Raden van Indie, onderteekent J. v. Doreslaar.)

„De Gouverneur Generaal P. de Carpentier heeft goedgevonden „ten versoeke van de Vergadering, dat bij provisie tot nader order „en behoorlijke rectificatie van Nederland alzo zal agtervolgt en „gebruikt worden" enz. — In het Vaderland is dezelve ook goedgekeurt. Dit heeft de Vaderlandsche Kerk gedaan. *De Deputati van de Synoden van Zuid en Noord-Holland hebben deeze Kerkeordening voor de Indische Kerk opgestelt.* De deputatie van Zuid en Noord-Holland hebben in het jaar 1754 geoordeelt, dat op de vraag der Indische Kerken, *of en hoeverre hun de magt toekomt, om proponenten en predikanten te qualificeeren en te ordenen?* konde

geschreven worden aan dezelve, *dat hetzelve reeds voorlang gedetermineert was in de Kerkordeninge A° 1623, waaruit bleek, dat hun die magt toekwam, gelijk in het Rapport van D. Deputati in Actis Synodi van dit jaar, op de Indische Zaken te vinden, is betoogt en van de Gecommitteerden ad illam causam is erkent.* De Synodus van Noord-Holland heeft wel geoordeelt, *dat het best was, daarover niet naar Indie te schrijven, maar aan de Vergadering van Zeeventienen zig te addresseren, doch heeft de zaak zelf niet ontkent* [1]) De Heeren Bewindhebberen hebben ook hetzelfde gedaan. *Het is er zoverre vandaan, dat het examineeren een qualificeeren van proponenten en predikanten in Indien met de ordres van de Heeren Zeeventienen zoude strijdig zijn, dat zulks inteegendeel der Indische Kerke met advijs der naastgelegenste predikanten en kerken toekomt volgens de Kerkeordeningen A° 1623 — en dat dit Regt der Indische Kerke door verscheidene iteratieve Resolutien van de Heeren Zeeventienen van tijd tot tijd is bekragtigt, waarvan men na eene possessie van verre over de hondert jaren te vergeefsch soude tragten die Kerken te depossideeren.* Wij neemen de woorden over van het Synodus van Noord-Holland, gehouden binnen Haarlem in 't jaar 1653 [2]).

De *andere* Kerkeordening, de nieuwere, welke de Oostindische Kerk tot een rigtsnoer dient, is den 7 December van het jaar 1643, onder den Gouverneur Generaal Antonius van Diemen, opgestelt. Men vind dezelve in het *Alphabetisch Recueil van statutaire Wetten* van Indie, en daaruit overgenomen bij Valentijn in zijn bekend werk 4e deel, *Javaas Godsdienst* op het jaar 1643. Zij verschilt betrekkelijk het qualificeeren en ordenen van proponenten en predikanten van die van A°. 1623 daarin, dat in het 5 Artikel, 'twelk handelt van het examineeren van schoolmeesters enz. gesproken word van den Kerkeraad met *advijs van de hoge Overheid*, twelk in de eerste niet gevonden word. En dit bijvoegsel is duidelijkshalven, door de Hoge Regeering in een Resolutie A° 1750 dus gestelt, *met voorkennis en toestemming* [3]). Ook deeze Kerkeordening is door de goedkeuring van de vorige, met welke zij in het weezenlijke overeenstemt, van zelfs goedgekeurt. Doch er is daaren-

---

[1]) Alles wat wij tot dusverre gezegt hebben van die Kerkordening van A° 1623 is overgenomen uit de Acte van het Synode van N.-Holland gehouden te Amsterdam, A° 1754, Art. 44 *Indische Zaken.*

[2]) Zie die Acte. Art. 44 *Indische Zaken.*

[3]) Acta Synodi van N.-Holland A° 1753 Art. 44, 45 en Alphabetisch Recueil van statutaire wetten, over *Kerkelijke Zaken.*

boven nog eene uitdrukkelijke en onmiddellijke goedkeuring gevolgt. Te Batavia is den 29 Aug. 1765 gerapporteert *Ten opzigt der Kerkelijke Zaken in 't algemeen zal in stipte observantie blijven de Kerkelijke Ordonnantie van den 7 December* 1643 ; *de voorgestelde verandering naast de* 10 § *schijnt ons mede goed en noodzakelijk.* En daarop is den 21 Maart 1766 deeze Resolutie van den Rade van Indie gevolgt : *goedgevonden zijnde* (rakende de Godsdienst en Kerkelijke zaken) om dienaangaande voor het meeste gedeelte te blijven bij de statutaire wetten, waar de propositie bij het Rapport zig te gedragen aan de in vigeur zijnde goede ordres, zo is verstaan, dezelve na aanwijzing bij den anderen in voegzame orde gecolligeert te laten drukken, om zodanig tot ordonnantie dezer Regeering door den eersten Secretaris onderteekent en voorts gedistribueert te worden : te weten de Kerkelijke ordonnantie van den 7 December 1643 [1]). In het Vaderland is dit ook geschied. *Heeren Bewindhebberen hebben uitdrukkelijk geresolveert, dat de predikanten te Indie de Kerkeordening van Batavia A° 1643 zullen moeten onderhouden gelijk te zien is in Actis Synodi A°* 1655 *Art.* 24 *en A°* 1750 *Art.* 44. Zo drukken zig eenige classen in de Noord-Hollandsche Synodale Acte van het jaar 1753 in het einde van Art. 44 rondborstig uit. Wat betreft de Acta Synodi van 'tjaar 1655, waarvan zij spreeken, die hebben wij niet gezien. Dog wat aangaat de Synodale Acte van 1750, Art. 44, daarin berigt de Classis van Amsterdam, dat de Gedeputeerden ad res exteras in de vergadering van Zeeventienen hadden voorgedragen het versoek, dat de Kerkeraad van Batavia mogt belet worden, om personen te examineeren en te qualificeeren tot den predikdienst, tenzij in zommige gevallen, en met kennis der Hoge Kerkvergadering, en daarop geantwoord was : *dat dit regt den Kerken van Indie was toegestaan van de oprigting der Compagnie af ; schoon zij er zeldzaam gebruik van gemaakt hebben, en dat, indien er misbruik van gemaakt wierd, daar tegen ordre zoude gestelt worden.* Zedert het jaar 1750 tot 1774 heeft de Kamer van Zeeventienen voorzover uit de Synodale Acten blijkt, zig ook niet anders verklaart. De Vaderlandsche Kerk heeft dezelve ook goedgekeurt. De Deputati van N.-Holland, welke neevens de Deputatie van Z.-Holland alles betrekkelijk dit stuk hadden nagezien, berigten

---

[1]) Rapport van statutaire wetten, over *Kerkelijke Zaken* en Extract uit de Resolutie van Rade van Indië op Vrijdag den 21 Maart 1766 over hetzelve.

in het Synode van Noord-Holland A° 1753 Art. 44 onder anderen No. 3, dat de Kerkordening van 1643 alleen daarin devieert van die van A° 1623, dat zij spreekt van den Kerkeraad *met advis van de Hoge Overheid. Maar*, hierop moet gelet worden, *heeft men die Kerkeordening in dit en meer notabele poincten niet kunnen in meer dan hondert jaren verandert krijgen, het zoude vergeefsche moeite zijn, zulks thans te zoeken : en de praktijk heeft doen zien, dàt men dit woord Kerkeraad in den zin der Kerkeordening van A°* 1623 *heeft opgevat van een Kerkeraad met advijs der naastgeleegenste Kerken ; terwijl de communicative handel in deezen met de Hoge Overheid niet is te verwerpen, als maar deeze nooijt* (*gelijk wij wenschen*) *misbruik maakt van haar auctoriteit.* Dit Berigt en praeadvijs is toen in een synodale Resolutie verandert. Zuid-Holland heeft ook op dezelfde wijze gedagt, want in een Brief van den Bataviscben Kerkeraad, den 20 October 1754 word berigt, *dat de Christelijke Synodus van Zuid-Holland van* 1753 *hun het regt heeft gegeven om in tijd van nood proponenten tot predikanten te formeeren* [1]).

3. Agtervolgens deeze Kerkeordening is in de vorige euw, zoals wij in den Brief hebben aangewezen, een groot aantal tot proponenten en predikanten na voorgaande Examina door de Indische Kerken aangestelt. Hetzelfde is ook geschied in de tegenwoordige euw. A° 1745 te Batavia van Tol. Te Columbo 1749 Carel Schiller. Uit het Ceilonse seminarium A° 1763 drie studenten tot proponenten voor't Inlandsch Christendom bevordert, namelijk: Manuel, Ondatie en Morgazpa. A° 1770 is de prop: de Silva tot Landpredikant (die 5 rijksdaalders meer per maand, en den Titul van Inlands predikant heeft, schoon hij geen Bondzegelen mag bedienen) bevordert. A° 1777 is de prop: Francisco tot Landpredikant, en nog twee studenten tot proponenten aangestelt. [2])

4. Niettegenstaande dit alles is er nogthans vooral in deeze euw, door de Synode van Holland, bijsonderlijk Noord-Holland, teegen dit regt der Oostindische Kerken om zig naar hare Kerkeordening te gedragen, veel tegenkanting geschied. Wij zouden uit de Synodale Acten kunnen aantonen, hoe zeedert het jaar 1747 tot het jaar 1755 altijd geweest is een stof van twist en moeijte. Doch dat lust ons niet. Wij willen alleen opgemerkt hebben, dat

---

[1]) Acta Synodi Noord-Hollandiae Anno 1755 Art 44.
[2]) Acta Syn. Holls. 1757, 1762, 1769, 1770.

na lang over en weer te disputeeren, de zaak daartoe gebragt is, dat het regt der Oostindische Kerk, om zelfs proponenten en predikanten te vormen en te ordenen, en door de Kamer van Zeeventienen en door de Synoden van Zuid en Noord-Holland is erkent ; zoals gezien is, en dat niet alleen de Kamer van Zeeventienen zorgen zal, dat van dit regt geen misbruik gemaakt werde, maar dat ook in het jaar 1756, wanneer hier voor de laatste maal over gehandelt is, de Synoden van Z. en N.-Holland zamen stemden om alle *misbruik* in het qualificeeren van proponenten en predikanten te Indie voor te komen. Ten laasten het is ook een uitgemaakte zaak, dat alles wat tegen dit regt der Indische Kerk is ingebragt, geen steek kan houden. Alles wat men daarteegen heeft ingebragt, althans het voornaamste, is in de Synodale Acte van Noord-Holland van 't jaar 1748 opgegeeven: namenlijk, dat de Kerkeordening van Batavia *strijd met de Dortsche Kerkeordening, met de Conventie van Heeren Bewindhebberen, met de Synoden van Z. en N.-Holland, en de Classis van Amsterdam, ja zelfs met de conventie van Batavische Kerkeraad met de Classis van Amsterdam.* Zo ook in de Synodale Acten van N.-Holland A° 1752 en 1753, dat de Kerkeraad van Batavia *geen Instrument door de Indische Regeering geratificeert, ook door Heeren Bewindhebberen geapprobeert, kunnen tonen, waarin haar dit regt is gegeeven.* Doch dit alles is van geen of zeer weinig belang. Laten wij dit tonen.

Men zegt *de Batavische Kerkenordening strijd met de Dordrechtse Kerkenordening, welke het qualificeeren tot den predikdienst niet aan Kerkenraden, maar aan Classen toestaat.* Maar — de Dordrechtse Kerkeordening is opgestelt, niet voor de buitenlandsche Kerken, maar voor de binnenlandsche, die van de Vereenigde Nederlanden. De Dordrechtse Kerkordening is zelf in alle Provintien niet in alles overgenomen, en wil men daartoe de Indische Colonien verpligten ? In de Approbatie van het Dordsche Synode, door H.H. M.M., de Souverain van Oostindie, word ook aan de Hervormde Kerk *alleen* geboden, om zig volgens de daar in vastgestelde Leer nopens de 5 bekende articulen te gedragen. En wil men, dat ook ten opzigt van de Kerkorder de Oostindische Kerke in alles geschikt worde naar de Dordrechse bepalinge, dan zeggen wij met de Synode van Noord-Holland, in 'tjaar 1758 te Haarlem gehouden (Art. 44) *dat de Kerkeraad van Batavia altijd een kleine Classis*

formeert, en andere Kerken in dit geval hunne medeburen plagten te convoceeren.

Maar, zal men zeggen, *de Batavische Kerkeordening is strijdig met de Conventie, welke Heeren Bewindhebberen gemaakt hebben met de Synoden van Zuid en Noord-Holland, ja, met de Classis van Amsterdam.* Doch, alhoewel wij van die Conventie niet weeten, zo weeten wij evenwel dit, dat Deputati Synodi of Deputati Classis dit nooijt aan Heeren Bewindhebberen hebben voorgesteld, of zullen voorstellen als een reeden, waarom de Batavische Kerkeordening niet deugt, dat er geen ander Conventie kan plaats hebben, als dat de Heeren Bewindhebberen zo als in onze eerste Bijlage is aangemerkt, aan de gemelde Synoden en Classis heeft opgedragen, om aan haar E. Agtbare personen, bekwaam tot den dienst der Oostindische Kerk, te besorgen, en dezelve na dat hun E. Agtbare hen gedispicieert hadden, Kerkelijk te beroepen en te ordenen : — Eindelijk dat gelijk H.H. M.M. als zij over Heeren Bewindhebberen niet voldaan zijn, het verdere Octroij kunnen weigeren ; zo ook de Heeren Bewindhebberen die Synoden en Classis, als zij oordeelen, dat de Oostindische Kerk, waarvan zij *patronen* zijn, door dezelve benadeelt word, die Kerkelijke bestelling kunnen afneemen.

Zegt men verder, *dat de Batavische Kerkorder strijd met de Conventie, welke de Batavische Kerkeraad heeft gemaakt met de Classis van Amsterdam,* ook hiervan kunnen wij niet anders zeggen, dan dit : dat de Kerkeraad geen Conventie kan maken, die doorgaat, tenzij met goedvinden van de Hoge Indische Regeering, onder welke zij staat : en dat de Kerkeraad een Conventie gemaakt hebbende, waardoor de Indische Kerk van hare privilegien zoude van berooft worden, de Indische Kerk zig daarom niet behoeft dezelve te laten beroven, nog anderen vrijheid hebben, om dien roof te doen. Voegt men eindelijk er bij, *dat de Oostindische Kerk geen Instrument kan tonen, door Heeren Bewindhebberen geapprobeert, waaruit blijken zou, dat zij zig naar haar Kerkeordening mogt gedragen,* wij antwoorden dat wij niet weeten, of zij dat doen kan, doch nog minder weeten, of zij daartoe verpligt is : dat de Hoge Indische Regeering nooijt die Kerkordening, zelfs A° 1766 zoude geratificeert hebben, indien dit niet de wil was van Heeren Bewindhebberen : en dat de Batavische Kerkeraad nu een Instru-

ment, door Heeren Bewindhebberen geapprobeert, kan vertonen uit de Synodale Acte, van Noord-Holland, en wel van 1750 en 1753, te voren aangehaalt.

Derde Bijlage tot Bladzijde (3). Wij hebben ter deezer plaatse, op N°. 3 gelijk ook iets op N°. 2 voorgedragen, dat bij nadere overweeging verandering en vermeerdering vereischt, zo ten opzigt van het Genootschap in het Vaderland, als betrekkelijk het Genootschap in Oostindie.

1. Wat belangt het *genootschap in het Vaderland.* Hetzelve diende zo schielijk mooglijk het twaalftal predikanten, van voorengemelte vereischten en bekwaamheden uit te kiezen en naar Indie te zenden. Want het gebrek aan Leeraren is er zo groot, dat indien er geen spoedige en kragtdadige onderstant komt, de christelijke Godsdienst aldaar te gronde gaan moet. Zo schrijven die van Batavia in twee Brieven, van den 28 Oct. 1771 en die van Colombo in een brief van den 7 Nov. 1771, te vinden in de Acte van 't Noord-Hollandsche Synode, vant jaar 1772. De Batavische Kerkeraad heeft in een brief van den 23 October 1758, in 't Noord-Hollandsche Synode van 1759 voorkomende, duidelijk getoont, dat de Indische Kerk sestig predikanten nodig heeft. Het proiect, door de Synoden van Zuid en Noord-Holland gemaakt, om dezelve meer predikanten te besorgen, is door de Kamer van Zeeventienen geheel afgeslagen, zodat daarvan niet is te hopen. In de Noord-Hollandsche Synodale Acte van A° 1774, de laaste, die wij hier gezien hebben, was het gansche getal van predikanten slegts drie en twintig, en bedriegt ons het geheugen niet, zo is er nog *een* in het jaar 1775 bijgekomen. Doch wij hebben in het Vaderland en hier vernomen, dat er drie zijn gestorven, en een naar het Vaderland is vertrokken. Derhalven is in gansch Oostindie thans een getal van twintig predikanten. De onkosten, die het Genootschap tot dat einde zal moeten doen, belopen een som van een tonne gouds, volgens deze *uitrekening.* Voor 12 predikanten, ieder 2000 rijksdaalders tot een extraordinair douceur tot.......... *f* 60000
voor hunne weduwen en weezen, die in 't Vaderland mogen zijn, 1500 's jaarlijks, en in 12 jaren.......... - 18000
voor de drie, die op reise sterven, welke moeten wederom aangevult worden .... - 7500
voor de drie die, te Indie sterven bij of kort na hun

aankomst, en aangevult moeten worden............ *f* 15000

f 100500

Om deeze som van 100000 te erlangen zoude het Genoodschap die middelen van collecten enz. in de Brief gemeld, kunnen gebruiken, en misschien zouden Heeren Bewindhebberen, die weegens het minder getal predikanten, welke volgens Compagnies-orde moesten weezen, een grote som van predikants-tractementen in cassa hielden, hiertoe een aanmerkelijke gifte doen. Deeze som, die er aanstonts diende te zijn, om te kunnen gebruikt worden, zoude mitsdien niet geheel nodig zijn, indien er een of twee predikanten te Oostindie of te Batavia mogten zijn, die tot de uitvoering van het plan geschikt waren, twelk 5 à 10 duizend gl. zoude verschillen ; indien er geen 6 maar slechts 4, 2 op reis en 2 te Batavia stierven, hetwelk 7 duizend 5 hondert gl. uitwint ; en indien er geen 1500 gl. jaarlijks, maar slegts 1000 gl. nodig was voor der predikanten weduwen en weezen, hetwelk in de 12 jaren 6000 gl. zoude uitwinnen. En heeft het Genoodschap die gansche som nodig, misschien zullen die extraordinaire douceurs naderhand niet nodig zijn, omdat bij tijdvervolg zommige bekwame en tot het oogmerk geschikte predikanten wel zouden kunnen resolveren, om ter oorsaak *ook* van het dubbelde Tractement, een behoorlijk inkomen, sonder het gemelde geschenk, zig door het Genoodschap tot den dienst der Oostindische Kerk te laten overhalen. En, indien dit niet mogt te verwagten zijn, zo zoude er wel een toereikend Fonds in het vaderland op den duur te vinden zijn, waaruit de intressen 's jaarlijks konden gevonden worden, welks het Genoodschap en voor predikanten en voor andere dingen nodig heeft, vooral indien de eerstgezondene predikanten de Christelijke Godsdienst te Oostindie mogten vorderlijk zijn en verbreiden.

2. Het Genootschap in Oostindie te Batavia zal grote kosten moeten doen. Het zal 's jaarlijks 20000 Rijksdaalders nodig hebben, 12000 Rd. voor het buitengewone Tractement, 't welk de 12 predikanten voor het aankweeken van jongelingen tot de Oostindische Kerkedienst, vooral voor de Buiten-Comptoiren en de Inlanders alle jaar genieten ; nog 1000 Rd. voor der predikanten weduwen en weezen te Oostindie ; en eindelijk 7000 Rd. voor het

[1]) **Hier is 1000 gl. minder gestelt, dan in den Brief.**

Seminarium, als het op den ouden voet, zoals het geweest is, wederom wierd opgerigt. Dan zoude het nog een grote som moeten hebben, om een geschikt gebouw, met de nodige toestel tot een Kweekschool te verkrijgen. Deeze onkosten zoude de Oostindische Maatschappij op deeze wijze kunnen vinden. Wat aangaat de 20000 Rd., welke alle jaar nodig zijn, deeze zijn gemaklijk te vinden in een belasting op de verhoging in gagien en verbetering in Bedieningen, alsmeede uit condemnatien tot pecuniaire Amendes en Boeten, hetwelk zo veel meer zoude opbrengen, indien de Collegien, welke daartoe gequalificeert zijn, wierden aangemoedigt, om in de condemnatien de voorrang te geeven aan het Seminarium, zo als geschied is, toen het Seminarium in stand was, alhoewel het ten dien tijde slegts de helft daarvan trok (zijnde de ander helft voor de Akademie van de Zeevaart gebruikt) hetwelk vergoed wierd door eenige toevoegzelen, die hetzelve nog van de pagten trok. Wat betreft de penningen, welke nodig zijn tot het gebouw en de nodige toestel van hetzelve voor een Seminarium, die kunnen gevonden worden uit de grote Erfenis die de Diakenij te Batavia heeft *renteloos* leggen, onder die voorwaarde, dat indien de Diakenij bij schaarsheid hare middelen of inkomsten nodig had, aan dezelve daarvoor een matige intrest betaalt wierde, welke uit de tevoren genoemde inkomsten van het Seminarium moeten worden opgebragt.

Dit is gevraagt voor de predikanten ter vermeerdering der Tractementen, doch, door de Heeren Zeeventienen niet geaggreëerd. Doch dewijl voor het gebruik van dit capitaal tot het gemelde einde niets is, dat stoten kan, integendeel alles is, wat daartoe kan aanzetten, zo mag men vertrouwen, dat de Kamer van Zeeventienen hierin zal accordeeren. Eindelijk: dewijl wij gemeent hebben, dat zij te Batavia slegts 9 predikanten mogten hebben, doch uit de Statutaire wetten gezien hebben, dat derzelver getal op [1]) elf is bepaalt, zo zoude de E. Agtbare Compagnie maar *een* predikant meer tot haar laste hebben, en die 12 predikanten, teevens Medecuratoren van het Seminarium zijnde, en daarvoor van het Oostindische Genootschap besoldiging trekkende, zoude het Seminarium minder kostbaar zijn.

Cabo de Goede Hoop, den 26 Maart 1776.

---

[1]) In 't jaar 1743 is zelfs het predikantsgetal op twaalf bepaalt.

Hoog Edel Hoog Wel Geboren Heer!

Het soude mij sonderling aangenaam zijn, mogte ik nu, volgens vorig schrijven, U.H.W.G. meer melden, dan ik gedaan heb. Doch dit is mij wederom onmooglijk. Men tijd is weg.

Mijn *Brief* over de beste middelen, om de ware en zuivere Leer van het Evangelij in de Colonien van den Staat te bevestigen en voort te planten, welke (ik) hoop dat U.H.W.G. ontfangen zal hebben, nam te voren zo veel tijd weg, dat (ik) maar kort kon schrijven. Nu hebben de *Bijlagen* tot dien *Brief*, welke U.H.W.G. met het Duplicaat dier Brief bekomt, mij zo bezig gehouden, dat er slegts weinige tijd overig is voor de vaderlandsche Brieven, waarvan deeze de *eerste* is. Ben ik te voren verschoont, laat dat ook nu geschieden.

De Edele Heer Vos, met wien ik dikwijls gesproken heb over de beste wijze, om den Godsdienst te Oostindie bevorderlijk te zijn, is volkomen met mij van hetzelfde begrip, en de derde Bijlage welke (3) voorkomt, is wat het weezenlijke betreft, haar oorsprong aan Zijn Edele verschuldigt. Ik vertrouw, dat Zijn Edele dit aan U.H.W.G. of aan den WelEd. Gestr. Heer, den secretaris van de Staten en Lande van Utrecht, den Heer N. Vos ter deezer gelegenheid zal melden.

Bij onze eerste aankomst alhier kreegen wij de droevigste tijding uit Oostindie, namelijk, dat er een aanhoudende droogte was, een grote meenigte zieken en doden, en dat zelfs de Gouverneur Generaal gevaarlijk ziek was. Van dien tijd af aan was ik met veele vreezen vervult, totdat dezelve mij den 20 Maart overkwamen, wanneer ik met den Ed. Heer Vos alhier buiten zijnde een brief ontfing, waarin het smertelijk overlijden van Zijn Edelh. Van der Parra wierd gemeld, en ik tevens versogt, om op eene zagte wijze die harde boodschap aan den Ed. Heer Vos te brengen. Hoe ik toen gestelt was, kan ik niet beschrijven, maar U.H.W.G. gemaklijk nagaan. Op dat oogenblik mogt ik tot eenige bemoediging mij nogthans erinneren, dat de grote Koning der Kerke in euwigheid leeft, en dat de Apostelen in omstandigheden waren gebragt, dat zij zelfs het vonnis des doods in hun zelven hadden, opdat zij niet op zig zelven zouden vertrouwen, maar op God, die de doden verwekt. Het komt mij ook hoe langer hoe klaarder voor, dat, zullen zij, die de welstand van de Oostindische Kerk

ter harte gaat, ooijt jets goeds voor dezelve uitrigten, de Heere op een wonderbare wijze tusschen beide zal moeten komen, en zij derhalven niet op zig zelven moeten vertrouwen, maar hun hope stellen op den levendigen God. Dit hoop ik zal U.H.W.G. en andere Heeren, die het Oostindische Sion beminnen, nevens mij opmerken, opdat wij toch niet moedeloos worden en niet vertragen, maar gemoedigt in den Heere het begonnen werk, elk in het zijne, met ijver voortzetten. Gelijk het mij grotelijks tot troost is, dat mijne waardige vrienden, door middel deezer droevige omstandigheden zo veel te meer zullen worden opgewekt, om voor mij te bidden, zo wil ik ook, dat U.H.W.G. en anderen, zo er eenige bemoediging in is, tot vertroosting mogen gebruiken, dat ik ook onder die ben, die nu vooral in liefde gedenken aan U.H.W.G. en allen, die naar het Oostindische Sion vragen.

De Caap, wier hooge rotsagtige bergen met overhangende wolken bedekt, eene wonderlijke vertooning maken, is door de gematigde lugtstreek, de overvloed van levensmiddelen, de goede geaartheid der inwoonderen en andere dingen, een aangename en verrukkelijke plaats. Het is er zover van daan, dat de Godsdienst onder de Africanen, die vrije Lieden zijn, en de slaven, die van elders gebracht werden, bekent kan worden gemaakt, dat zelfs duizenden Europeesen, die Christenen zijn, in maanden en jaren geen Godsdienst kunnen bijwonen, en verscheidene groote Gemeenten een langen tijd Herderloos geweest zijn, en nog eenigen binnen korten tijd zonder Leeraren zullen worden. Zij, welke eenig medelijden hebben met hunne Natuurgenoten, moeten met innerlijke ontferming bewogen worden over zulk een grote, onbegrijpelijk grote schare, welke als verloren schapen zijn, die geenen Herder hebben. Het gebeurt mij althans menigmaal, dat het gezigt dier ellendige mij zodanig treft, dat het mij de tranen uit de oogen perst. Zo het mij voorkomt, zoude er wel kans zijn, om aldaar de Godsdienst onder de Africanen, de Hottentotten voort te planten. Die menschen zijn van een zagte aart en natuurlijke deugdzaamheid. Zij zijn vriendelijk, beleeft, en gansch niet misdeelt van vermogens. Veele van dezelve spreeken Nederduitsch. Veele Europeesche Boeren verstaan het Hottentotsch, en kunnen het spreeken. En dat zijn Boeren, die men in 't Vaderland Heeren mag noemen. Indien er gezorgt wierd, dat op de plaatsen, daar predikanten moeten zijn, ze ook waren, en deeze niet alleen zelfs de Godsdienst ijverig

bevorderden, maar ook anderen, vooral Boerenzoons bondig in den Godsdienst onderweezen, zoude men daardoor veel voordeel konnen doen. Het zoude den predikanten wel aan te raden zijn, om derwaarts te gaan. Want behalven de aangenaamheid van het land, mag ik tot lof van hetzelve zeggen, dat de Inwoonderen van hetzelve, vooral ten plattenlande, zo veel liefde den Leeraren toedragen, dat zij, gelijk de Galatiërs voor Paulus, hunne ogen zouden uitgraven en hen dezelve geeven. De predikant Goldbach, eertijds te Maurik, en nu alhier te Swartland den H. Dienst waarneemende, bevind dat tot mijne blijdschap in zulk een grote trap, dat Z. Eerw. niets meer kan wenschen. Het Genootschap zoude zeekerlijk grote kosting hebben, om de predikanten van vereischte bekwaamheden te besorgen, doch geen kosting dragen van de Alumni; de Boeren zijn in staat, om hunne soons aldaar te kunnen laten studeeren. Het is waar, die nieuw gemaakte predikanten moeten Tractementen hebben. Doch gaarne zullen de Inwoonders collecten laten doen, de Opzienders over de Diakenij aan de Caap, die schatrijk is, zullen geeven en de Compagnie, die door de Hottentotten meer voordeel ontfangt, zal ook wel behulpzaam zijn. Maar wat schrijf ik toch? Het is uit de pen, het zal er uit blijven. Het is aan U.H.W.G. en de Heere weet tot wat einde?

Aan de Caap heb ik gepredikt over I Petr. 18 en te Swartland, daar ik met de Edele Heer Vos en anderen geweest ben, heb ik gepredikt over Hebr. 7 : 25.

De predikanten welke hier zijn, heb ik met groot genoegen gehoort, vooral D. Serrurier, welke op de Vaderlandsche wijze, dat is, duidelijk, bondig en Godvruchtig predikt.

Wij zijn voorneemens den 3 April aan Boord te gaan, en indien de wind gunstig is, den 4 April onse reise naar Batavia aanneemen. Dat dit een aandoenlijke zaak voor mij is, zal U.H.W.Geb. wel geloven, al is het dat ik dit in de bijzonderheden niet aanwijze.

Bij de herinnering dat dit de eerste Brief is, en er nog eene menigte moeten geschreeven worden, al is het reeds den 30 Maart, zo word ik genoodzaakt, hoe ongaarne, om deeze te eindigen. Na U.H.W.G. benevens Mevrouw en kinderen en allen, die U. H.W.G. dierbaar zijn, het uitneemenste van 's Heeren zegeningen te hebben toegewenscht, blijf ik met een hart vol van allerlei

aandoeningen, bijsonderlijk ook met dankbaarheid en eerbied voor altoos

HoogEdel HoogWelGeboren Heer!
U.H.W.Geborenes D. W. Dienaar
G. REIN-KING.

Cabo de Goede Hoop, den 30 Maart 1776.

P. S. Laat U.H.W.Geborene aangenaam zijn, mijnentwege te groeten de Heer van Sandenburg en Du Tombe, bijsonderlijk — mijne Kerkeraad van mijne liefde — als ook die van het Gerechte van mijne agting — vrouw de Bruin van mijn medelijden — en anderen van mijne gebeden ten hunnen nutte, ook betrekkelijk hunnen nieuwen Leeraar, op het kragtigste verzeekeren enz. — terwijl ik verlang naar een Brief van onze smit C. van Cothen, en Winckelman.

P. S. De Heer Avinck, aan wien ik zoveel verpligting heb, kan ik weegens de korte tijd weinig schrijven. Zeg, bid ik, Z.Ed. de reede, onder zulke voorwaarden als U.H.W.Geb. nodig oordeelt, en maak op die wijze, dat hij alles weet.

Den Heer van Lunenburg.

HoogWelGeboren Heer!

Gelijk ik hoop, dat mijn Brief van Sept. 1776 U.HoogWelGeb. is besorgt geworden, zo heb ik tot mijne grote blijdschap Uwe geeerde letteren van Augustus van datzelfde jaar wel ontfangen.

U. HoogWelGeb. zal uit de mijne gezien hebben, dat ik hier ook onaangename dingen gewaar wierd, bij welke alle nog gekomen is eene ware beroerte, welke den Heer Vos heeft getroffen.

Het is hier om veele redenen voor een predikant niet zeer aangenaam. Zijn leeven is weegens het heete en ongesonde climaat niet alleen vermoeijend, maar ook in duizenden gevaren. Zijn dienstwerk niet alleen allerlastigst; maar ook moedbeneemend, wegens de kleinagting voor de Godsdienst, en het gering getal dergeenen, die de genade Gods in waarheid bekent hebben.

Des niettegenstaande moet ik met dankzegging erkennen, dat ik tot hiertoe een tamelijke gezondheid geniete, mijn werk naar

mijn vermogens kan waarnemen, een goed aantal onder mijne Toeh. en in mijne twee Cathegisatien heb, en veele onverdiende weldadigheid geduriglijk ontfang. En ofschoon ik dikwijls denk waartoe ben ik gekomen ? ik mag nogthans mij telkens erinneren, dat ik de keus heb gedaan naar mijn beste weetenschap en het algemeen oordeel van alle mijn kundige en godvrugtige vrienden.

Dus ik nu niet meer moet ondersoeken, maar berusten in den weg, welken de Heer met mij gehouden heeft, en uitziende en wagtende blijven op het heil des Heeren.

Zo weinig bijsonderheden ik uit deeze Gewesten kan schrijven, zo veel te meer heeft U.H.W.Geb. mij medegedeelt, welke thans de onderwerpen zijns zullen van deeze Letteren.

Het plan ter bevestiging en voortplanting van den Christelijken Godsdienst in de Indien, door mij met goedkeuring en behulp van den Ed. Vos opgestelt, en aan U.H.W.Geb. gesonden, heeft veele mislagen wegens de bekrompenheid des tijds, welke ik daartoe gehad heb en andere oirsaken. Doch het regt der Oostindische Kerk, om bekwame personen tot proponenten en predikanten te vorderen, is niet chimerijk, en de bewijzen, die daarvoor zijn bijgebragt, heb ik niet uit een Repertorium of Register der Synodale Acten gehaalt, maar uit de Synodale Acten zelf, die aan de Caap de Goede Hoop wel bij de hand waren.

Het kan ondertusschen wel zijn, dat in de aanhalinge van dezelve, dat is in de Nommers, misslagen plaats hebben. Indien men in deeze Landen een kweekschool oprigte, zoude het gezonde Colombo, daar de levenswijs min kostbaar en onmatig is, niet verwerpelijk zijn. Doch de aart van dit Kweekschool, en de natuur van deze regeeringsvorm vorderen, dat de Hooftplaats, Batavia, worde uitgekosen. Het is zeker, dat de Vaderlandsche Synoden het regt der Oostindische Kerk wel zouden willen verkleinen, en als een herssenschim verwerpen. Doch het is ook zeeker, dat de Heeren Majores in 't Vaderland, de Hoge Regeering, benevens de Kerkeraad dezer plaatse geheel anders denken, en niets zullen aannemen, hetwelk op dat Regt eenige inbreuk doet.

De Brief, door de Kerkeraad aan de Synoden nu afgesonden, is over dat stuk vrij sterk, gelijk U.H.W.Geb. zien kan uit het nevensgaande papier, waarvan het substantieele in den Brief gevonden word.

Onse Kerkeraad heeft daarenboven, op bevel der Hoge Overheid

het plan van prof. Hofstede ondersogt, ende onbestaanbaarheid van de Kerkelijke Missie enz. aangeweezen. Het spijt mij, dat er eenige hatelijkheeden in zijn. Bij de eerste gelegenheid hoop ik dit Geschrift te zenden. Ik heb ook mijne gedagten over dit gewigtig stuk nader laten gaan, een gedeelte mijner aanteekeningen op het papier gebragt, en zal, zodra ik ze voltooijt heb, U.H.W.Geb. dezelve toezenden.

Het bedroeft mij zeer, dat er geen overeenstemming is tusschen de Hollandsche Synoden en de Indische Kerk, omdat dit een grote hinderpaal zijn zal voor de bevordering van het heilsaam oogmerk van allen, die Sion beminnen. Ik hoop derhalven, dat er wijze maatregelen mogen genomen worden ter meerdere vereening van die twee partijen, opdat de goede zaak geen nadeel lijde. Nog meer bedroeft het mij, dat, welke goede en zigzelven op allerlei wijze aanprijzende middelen ter bevordering van den Godsdienst in Indie worden opgegeeven, er veel rede is van vreese dat ze niet werkstellig zullen gemaakt worden, althans niet met die ijver en voorsigtigheid, met die kloekmoedigheid en volstandigheid, welke vereischt worden, tenzij de Heere op een buitengewone wijze tusschen beide kome.

U.H.W.Geb. en anderen moeten daarom niet moedeloos worden en het voorgenomen werk staken.

De beste onderneemingen ontmoeten den meesten tegenstant. Het geloof ziet niet op waarschijnlijkheden, maar op Hem, die magtig is te doen boven bidden en denken, op Hem, die zegt, „daar zij ligt" en het is er. Laten wij dan, als Abrahams kinderen, Abrahams geloof oeffenen, waardoor hij „tegen hope op hope gelooft heeft". Het is zeeker een grote hinderpaal voor de bevordering van den Godsdienst in dit land, dat het gemeen een andere Maleitsche en Portugeesche Taal spreekt, dan die waarin de Bijbel is overgezet, en waarin gemeenlijk gepredikt word. Hierdoor heeft de Gemeente geen of weinig nut van den Bijbel en deszelfs uitleggingen, althans niet te Batavia.

Dat er zulk een groot verschil is tusschen de Taal, die men spreekt, en tusschen die, waarin men preekt, is niet te veranderen. Welke aanmerkelijke veranderingen heeft b.v. de Latijnsche taal ondergaan? Zoude iemant, die wat Munnike Latijn, vooral in de zogenaemde ijsere euwen, geleert heeft, een Cicero, Julius Caesar, Curtius enz. verstaan kunnen? Immers neen. Hetzelfde heeft hier plaats.

Daarenboven het Maleisch is hier geen Landtaal, maar door de kooplieden van Malaia of de lantstreek van Malakka hier ingevoert. Zij is dus alleen in zoverre hier ingevoert, als de koophandel vereischte. De woorden, die betrekking hebben op den Godsdienst en andere zaken, neemen de Overzetteren van den Bijbel en de predikanten over uit het Arabisch, maar de Gemeente uit het Javaansch, Portugeesch, Hollandsch enz. Hetzelfde heeft plaats in het Portugeesch ; de Gemeente heeft niet alleen andere woorden, maar ook een geheel ander tongval dan de predikanten.

Dan, om deeze swarigheid te boven te komen, heb ik eindelijk gedagt, dat men te Batavia het Maleisch diende te laten vervallen, en in deszelfs plaatse onze Nederlandsche spraak invoeren. In mijn geschrift zal ik daarover onderscheidenlijk handelen.

Het komt mij ondertusschen voor, gelijk U.H.W.Geb. meld, dat het allernuttigst zoude zijn, om een genoegsaam aantal van Leeraren en Schoolmeesters ,of Krankebezoekers, welker werk ook schoolhouden is, voor de reeds gestigte Gemeentens te zenden. En indien dit mogte geschieden, zoude het billijk zijn, dat die laaste personen, die hier arme dagen hebben, een douceur kregen, en vermeerdering van inkomsten, ik zoude althans nooijt de vrijmoedigheid hebben, om, zo lang de zaken op deezen voet blijven, een kundig en onberispelijk man op te wekken, om als schoolmeester of Krankbezoeker te herwaarts komen.

Gelijk ik wel gewenscht had, dat D. Kalff zo schielijk niet geweegt had in het aanneemen tot Leden der Kerk veele menschen die waarlijk den Godsdienst niet verstaan, en nogthans hoop, dat deeze alle tot kennis der waarheid mogen komen, zo zoude het mij ook zeer aangenaam geweest zijn, dat de Kerkeraad in de beroeping van D. Rijpland meer voorsigtigheid had gebruikt, en daardoor zig beveiligt had voor billijke verwijting. Het is nogthans mijne hartelijke bede, dat die Leeraar mijne oude Gemeente tot grote stigting mag zijn, en mijne veelvuldige gebeden, voor dezelve uitgestort, mogen verhoort worden.

Het spijt mij zeer, dat Winkelman en Van Cothen niet geschreven hebben, zij zouden met deeze bezending hunne brieven beantwoord hebben gekregen. Het is mij zeer lief, dat de Bruin en zijn vrouw voorleden jaar nog leefden, en ik hoop dat ze nog mogen welvaren.

Mogten de bovengemelde en anderen van mijne nooijt te ver-

getene Gemeente hartelijk mijnentwege gegroet, en van mijne liefde versekert worden. Gelijk ik U HoogWelGeb. van tijd tot (tijd) alles zal overzenden wat eenige betrekking heeft op de bevordering van den Godsdienst in deze gewesten ; zo zoude het mij ook zeer veel eer en genoegen zijn, wanneer ik telkens mogte verneemen wat goeds in het Vaderland door U.H.W.Geb. en andere voedster Heeren der Kerk gedaan was.

Voorts, U.H.W.Geb. hartelijk bedankende voor het Boek over de zaak van D. Kleman, en de veelvuldige bewijzen Uwer H. W.Geb. goedheid jegens mij, heb ik de eer, na veele zegeningen over U.H.W.Geb. over Mevrouw, kinderen en aanzienlijke familie te hebben toegebeden, met verschuldigde eerbied te zijn,

HoogWelGeboren Heer !

U HoogWelGeb. Ootmoedige Dienaar

G. Reinking.

Batavia, den 4 November 1777.

HoogEdel Hoog WelGeboren Heer !

De hiernevens gesondene beoordeeling en de Brief heb ik met mijn naam niet onderteekent, opdat U HoogWel Geb. daarvan een onbeschroomd gebruik kan maken. Behalven deeze twee copijen heb ik nog een derde laten uitschrijven, welke ik U Hoog WelGeb. met het eerst vertrekkende schip zal laten toekomen.

Deeze Brief is geschikt tot eenige bijsonderheden, welke op mij zelf en andere dingen betreklijk zijn.

Zeedert mijn laaste schrijven in November 1777 ben ik zeer onpasselijk geweest. De gansche maand December des voorledenen en een gedeelte van de maand Januarij van het tegenwoordige jaar heb ik aan koortse, sware hoofdpijn en slapeloosheid zeer gezukkelt.

Thans ben ik wederom hersteld en neem mijn Dienst waar. Gods goedertierenheid, die mij niet heeft afgesneden, en mij in mijne ziekte nabij is geweest, kan ik niet genoeg erkennen en groot maken.

Hoe het hier voor een predikant is, heb ik meermalen gemeld. Het is zeeker niet aangenaam, indien er zijn, die als Diotrephessen de eerste willen zijn, en andere niets agten, zo als hier ook plaats

heeft, waarvan U HoogWelGeb. het bewijs ligtelijk zal vinden.

Hoe ongesond deeze Hoofdplaats is, kan U HoogWelGeb. daaruit afneemen, dat er in het afgeloopen jaar maanden zijn geweest, dat er in de Hospitalen drie en vierhondert Europezen gestorven zijn, en dat derzelver getal thans zo klein is, dat de twee schepen, welke repatrieren moeten, niet voorzien van dezelve kunnen worden, tenzij dan dat deeze stad bijna van soldaten en matrosen geheel ontbloot wierd.

Op de Malabaar, en Macasser heeft de I. Compagnie oorlog, welke van ver uitzigt is, en het is een gunstige voorzienigheid, dat de verschillende Natien, die te Batavia zijn, altezeer van elkaar verwijdert zijn, dan dat ze zig vereenigen souden, om ons te doen delogeeren. Menschen, die eenig nadenken hebben, deeze dingen overweegende, en daarbij in aanmerking neemende het diep verval van den Godsdienst, kunnen niet ontveinsen, dat veelerlei bekommernis hun hart vervult.

De dood van de oude Juffrouw Leliveld, mijn waardige vriendin, welke U HoogWelGeb. denkelijk reeds bekent is, heeft mij zeer bedroeft.

Naar den aart der liefde denk ik dat ze in de euwige ruste is ingegaan. Doch ik had haar gaarne nog wat zien leeven.

Des Sondags tusschen de twee predicatien ben ik nog bij haar E. geweest. Zij was niet genegen, te sterven, zij had daar ook geen gedagte van, gelijk ik ook niet. En ondertusschen is zij nog dien eigensten nagt gestorven. De Edele Heer Vos, zo het mij toeschijnt, werd niet sterker. Indien ZijnEd. meer ruimte voor zijn geestelijke staat had, en andere genoegens had, zoude ZijnEd. waarschijnlijk gesonder zijn.

Hoeveel menschen hier sterven, de huwelijken, hoe ongelukkig dezelve dikwijls uitvallen, worden nogthans daardoor niet gestremt.

De Heer Van der Parra zal trouwen mer Juffrouw Breton, dochter van een Raad van Indie ; de Heer Cook ,onze reisgenoot, met de oudste dochter van den Ed. Heer Vos ; de ondercoopman Micherts met Jongejuffrouw Meurs, en Swenke, zoon van den prof. in den Haag, met Juffrouw Sonneveld, welke twee laastgenoemde Juffrouwen met ons herwaarts zijn vertrokken.

Het heeft mij en een ieder zeer verwondert, dat de Heer Van Iperen tot ons overkomt. Ik wensch, dat Zijn Eerw. zig daarover nooijt beklage, maar altijd reede hebbe, om deze bestelling der

Goddelijke voorsienigheid, als wijs en goedertieren, te aanbidden.

Het zal mij ongemeen verblijden, uit een breedvoerige Brief te mogen verneemen, dat U HoogWelGeb. en Mevrouw benevens U HoogWelGeb. kinderen en verdere aanzienlijke familie de goedgunstigheden des Heeren op allerlei wijze ondervinden.

Veel verlangen gevoel ik ook, om het goede mijner geweezene Gemeente gewaar te worden. Ofschoon ik na het lighaam ver van dezelve ben afgescheiden, ik ben nogthans naar den geest dikwijls bij haar tegenwoordig, vooral in deeze wintertijd, wanneer ik mij tegelijk herinner, hoeveel aangename avonduren ik met U Hoog WelGeb. op Lunenburg heb doorgebragt. Bijna zoude ik zeggen, O, mihi praeteritos referat si Jupiter annos. Ik heb de blijde hoop, dat U HoogWelGeb. mij veel goeds zal melden van het Collegie de propaganda fide. En terwijl ik mij aan U HoogWelGeb. aanhoudende toegeneegenheid en voorbidding op het nedrigste aanbeveel, zo is mijne hartelijke wensch, dat de Heere U HoogWelGeb. Zijne vaderlijke goedertierenheid gevoelig doe beseffen, met kragt uit den Hoogte aangorde, om het Land en der Kerke nuttig te zijn, en teevens goedertierene weegen houde met allen, die het ander ik van U HoogWelGeb. zijn.

Hiemede heb ik de eer te zijn met verschuldigt respect,

HoogEdel, HoogWelGeboren Heer!

U HoogEd. HoogWelGeb.'s altoos verpligte Dienaar

G. Reinking.

Batavia, den 1 Februarij 1778.

P. S. Een gelijk stel papieren moet U HoogW.Geb. nog besorgt worden.

Den Heer Van Lunenburg.

Batavia, den 29 Januarij 1779.

HoogEdel HoogWelGeboren Heer!

U.H.W.G. Brief van den 9 October nevens de gedigten en overdenkingen van den Heer van Alphen zijn mij door den Heer Van Dam den 3 Julij 1778 wel besorgt geworden.

Het verstrekte mij tot blijde dankzegging, dat U.H.W.G. eene

gewenschte gesondheid genoot, mij in veel liefde gedagtig waart, en de welstant van het Oostindische Sion met alle ijver poogt te bevorderen.

Ofschoon ik zelf meermalen moedeloos ben, en dikwijls denk, de Oostindische Kerk is onherstelbaar ; zo oordeel ik mij nogthans verpligt, om U.H.W.G. en anderen nevens mij zelven op te wekken tot een gemoedigde stantvastigheid in de voortzetting onser pogingen ten welzijn van den heilrijken Godsdienst in deeze Landen.

De beloften, aangaande de verbreiding der christelijke leer over den ganschen aardbodem zullen onfeilbaar vervult worden, en waarom zoude dat geen begin kunnen nemen in onze dagen ?

De swarigheden, die zig hier opdoen, zijn zeeker wel en zo het schijnt, bijna onoverkomelijk. Doch hebben wij geloof, wij zullen ze overwinnen, en met die wolke der getuigen, Hebr. 11 gemeld, grote zaken kunnen uitrigten.

En het zij zo, van alle de pogingen, die aangewend worden, mogten wij de gewenschte uitslag niet zien, nog den Heere een huis bouwen, het zoude Hem nogthans welgevallig zijn, dat wij dit in ons hart hadden, en die in onse plaatse komen, de Salomo's, zouden het begonnen werk ten uitvoer en de volmaaktheid brengen.

Het doet mij van harte leed, dat de zaken in mijn oude Gemeente die mij altijd dierbaar zal blijven, op geenen beeteren voet staan, zoals mij door anderen ook is medegedeelt. Veele zaken zoude ik daarover kunnen aanmerken, indien UEd. dezelve niet gemakkelijk konde nagaan, en het niet schijnen zoude, dat ik partijdig handelde.

Dit alleen zal ik melden, dat een Kerkeraao kwalijk handelt, wanneer ze een persoon, die door hunnen sielenvriend word voorgedragen, en dien zij belooft hebben te zullen verkiezen, naderhand om nietige en valsche redenen varen laten : dat Leden der Gemeente niet zeer te prijsen zijn, die daarvan oorsaak zijn, en eenen anderen teegens Kerkeraads genegenheid willen opdringen : en dat, de zaken zo gestelt zijnde, en de Kerkeraad en die bijsondere Leden, ja de geheele Gemeente de bittere gevolgen van dien verkeerden handel zij zien of zien het niet, gewoonlijk ondervinden. Wat is het voor U.H.W.G. eene aangename gerustheid, daarin geen stap gedaan te hebben, die berispelijk is.

Ik hoop ondertusschen, dat mijn geweezene Gemeente ont-

ferming mag vinden, en deszelfs Leeraar, wien ik vriendelijk versoek te groeten, niet alleen gezet op zijn plaats mag blijven en het gansche jaar prediken en cathegiseeren, maar ook ten tijde des H. Avondmaals sterk aanzetten, tot de waarneeming van dien pligt, en de regte wijze, op welke dezelve moet verrigt worden, opdat geen onkundige en ergerlijke menschen die heilige plegtigheid ontheiligen.

Het Geschrift van den Heer Van Alphen voor welk geschenk ik U.H.W.G. mijne nederige dankzegging betuig, is volkomen naar mijn smaak, zo niet betrekkelijk de versen in onrijm, althans betrekkelijk de zaken zelf, die en in de verssen en in derzelver voorrede worden voorgedragen.

Ik geloof ze niet alleen volkomenlijk in de bepalingen, in welke ze zijn voorgestelt, maar (mag ik openhartig spreeken) ik heb se zelf mogen ondervinden, zelf in deeze Gewesten, toen mij Godvrugtigen door den dood ontrukt wierden en vooral die *eene* U H.W.G. bekent, en die ondervinding was mij tot troost en zaligheid. Alleen zoude ik wenschen, dat die brave Heer eens overwegen mogt, of de afgestorvene heiligen ook niet langs eenen anderen weg, dan door de overdenking van het voorledene kennis hebben van den bijsonderen geestelijken staat der geloovigen op aarde ? en of dit niet slegts in de Geestkunde, maar ook uit de heilige schrift kan betoogt worden.

De gemeenten in deeze gewesten blijven in denzelfden staat. Ongodsdienstigheid en losbandigheid in gevoelens en zeeden verminderen in geenen deele.

Wij zijn verblijd over de aanstelling van D. Nupoort tot predikant te Batavia. Zijn Eerw. geeft tot *hiertoe* wel genoegen met zijne predicatien en met zijne verkeering, niet slegts bij de minderen, maar vooral bij de *Groten*. De andere drie predikanten, die herwaarts zijn gekomen, zijn reeds geplaatst op Ambon, Ternaten en Macasser.

De ziekte en sterfte onder de menschen gaat hier zijnen ouden gang.

Schoon wij geen predikanten tot hiertoe verloren hebben, zo zijn ze nogthans aan deeze Hoofdplaats alle ziek geweest, terwijl van de vijf in de Nederduitsche Gemeente nog drie zijn, die een swak en sukkelend leeven leiden.

Onder die behoor ik ook, hebbende in December des voorledenen jaars en in Januarij van het tegenwoordige met veel moeij-

te mijn Dienst slegts een en andermaal kunnen waarnemen. En alhoewel ik thans merkelijk gebetert ben, zo word ik nogthans zulk een grote swakheid gewaar, als ik nooijt, zelfs uit sware ziektens komende, gekent heb.

Ondertusschen kan dit voor mij nuttig weezen. Het verpligt mij niet alleen tot een stricte dieet en vermijding van een uitgebreide verkeering, die zeer gevaarlijk is, maar het doet mij ook meer op mijn einde merken, en zet mij aan om een afgetrokken en vreemdelings-leeven te leiden.

Mevrouw Van der Parra, met wien ik onder de aanzienelijken de meeste omgang heb, is een vrouw, die voortreffelijke hoedanigheden heeft, en die hier een sieraat, ik had bijna gezegt de eenigste sieraat is van deeze Kerk, en de regte patronesse van brave predikanten. De Heer Raad Ordinair J. Vos, bij welken ik dikwijls koom, is thans redelijk welvarende, doch schijnt door zijn droefgeestigheid, uit oirsaken hier niet te melden voorkomende, en zijn lighaams en zijn zielewelstand geenszins te bevorderen. Hier door kan ik ook dat genoegen niet hebben, 't welk ik en mijne waardige vrienden zig hebben voorgestelt. (NB) ik weet aan wien ik dit schrijf.

Mijne predikwijze, UH.W.G. bekent, is nog dezelfde. Zij verwekt geen verwondering en verrukking, nog schijnt bij den wijzen (1 Kor. 7) zeer behaaglijk, doch ik blijf op goede gronden daarin volharden. Mijn stijl is verre van het verhevene, omdat het gros der Gemeente daar minder vatbaar voor is, als de Nederlangbroekers, en zij moeite genoeg heeft om het eenvoudige Nederduitsch te verstaan. Ik vrees zeer, dat mijn dubbeld stel papieren over de verbreiding van den Godsdienst en de bijlagen met nodige Aanmerkingen, op de twee schepen, in Januarij en Februarij 1778 van hier vertrokken, besorgt, niet zijn overgekomen, dewijl hier tijding is, dat zij nog de Caap nog Sint Helena hebben aangedaan, en derhalven waarschijnlijk zijn verongelukt.

Hierom heb ik het nodig geoordeelt U H.W.G. een Triplicaat met deeze schepen te zenden, en wel alleen van mijne „Beoordeeling dewijl de Bijlagen in 't Vaderland te bekomen zijn, en mij 't ondoenlijk is, om dezelve op nieuws te laten uitschrijven.

In November 1778 heb ik wederom andere papieren betrekkelijk de staat der Kerken en eenige Bijlagen en Aanmerkingen overgesonden, waarvan U H.W.G. thans het Duplicaat bekomt. Indien

het mij de korte tijd toelaat, zal ik nog eenen algemeenen Brief, die in andere handen mag komen, over het Kerkelijke er bijvoegen. De vrouw van Sterkenburg, welke ik vriendelijk laat groeten, heeft mij vereert met een Brief, doch dezelve in 't laast dezer Maand ontfangen hebbende, kan ik ze niet beantwoorden.

Ik twijffel geenzins, of veelen zullen zig beklagen, dat ik geheel niet of zeer weinig schrijf. En ik moet schult bekennen. Doch ik moet aan zo veele schrijven over veelerlei zaken, en word dikwijls door mijne bezigheden of swakheid verhindert, om dat te doen, dat ik gaarne wil. Laat ook dit ter mijner verontschuldiging strekken niet alleen bij mijne Langbroeksche Gemeente, maar vooral bij de Gravin van Rechteren, van welke ik twee hartelijke brieven ontfangen, doch onbeantwoord heb gelaten.

Gelijk ik nedrig versoek de Heeren Bennet, Hinlopen, Segaar en Peirolet van mijne hoogagting te verzekeren, nevens allen, die in liefde aan mij gedenken, zo is mijn hartelijke beede, dat U H.W.G. en zeer gerespecteerde familie op allerlei wijze des Heeren goedgunstigheden tot in lengte van dagen mogen genieten, mij altoos noemende,

Hoog Edel HoogWelGeboren Heer!

U H.W. D. W. Dienaar

G. Reinking.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

P. Ramus (Pierre de la Ramée), wiskundige en wijsgeer, voorlooper van Descartes, geb. te Cuth 1515, † te Parijs 1572 in den Bartholomeusnacht. Men vraagt opgaaf, waar exemplaren zijner *wijsgeerige* werken in *Nederland* worden aangetroffen, ten behoeve van een wetenschappelijk doel. Wat in de openbare bibliotheken te Amsterdam, Groningen, 's Gravenhage, Leiden en Utrecht berust, is den vrager reeds bekend. Red.

Goethe's verblijf te Jena. — Wie kan mij nadere aanwijzing doen betreffende eene plaats in Goethe's brieven (gedrukt te Weimar), alwaar hij verslag geeft omtrent zijne bevinding van de universiteits-bibliotheek te Jena omstr. 1799—1802?

Red.

De duivel sterft en herleeft. — Dit werd verteld door een of meer der „heksen" in het groote Zweedsche bloedgeding van 1670 (Balthasar Bekker, Betoverde Weereld, Boek IV, blz. 253 der uitg. v. 1739). Wie kent er meer voorbeelden van? W. Z.

„Wrok der Duitsche Koningsvrouwe". — Bilderdijk, in zijne romance: „Elius" spreekt van de Betuwe als van „de welige landouwe, die nog den ouden wrok gedenkt der Duitsche Koningsvrouwe." Ik las vroeger eens eene verklaring dezer toespeling, maar kan mij die niet meer herinneren. Waarop slaat zij?"

Middelburg. Mr. B. F. W. VON B. FOCK.

Staaltjes van volksetymologie. — Kortgeleden hoorde ik de volgende woordafleidingen uit den prijs voor bepaalde soorten van brood:

kadet = quatre dutes
duvekater (waddixveen) =
= deux fois quatre.

Voor de juistheid kan ik niet instaan. D. W. v. D.

NOG WAT HALF VERGETEN LIEDJES.

1. Wij zijn in uw schaduw geboren
   Rood wit blauw (enz.).

2. 'k Ben fier en trotsch als ik de kleuren
   Van 't oude Neerland wappren zie.

3. Wil men 't geweer gaan laden
   Men knielt of legt zich neêr.

Volledige woorden en wijze (in noten- of cijferschrift) gevraagd.

Amsterdam. W. ZUIDEMA.

URKUNDLICHES ÜBER DIE VAN LYNDEN

I

Das Wappen der Grafen und Freiherren von Linden in Bayern und Württemberg.

Von

Baron Adhemar von Linden. [1]

Wir sind gezwungen, da wir der Geschichte und ihren Forschungen unterstehen, in erster Linie die historische Entwicklung eines Familienwappens mit all seinen, auch missverständlichen Abwandlungsstufen streng historisch zu erforschen und objectif zu würdigen suchen, müssen zu verstehen streben, wie ein Wappen entstanden, im Laufe der Zeiten geworden ist, und wie es sich jetzt konkret, wirklich repräsentirt. Wir dürfen aber nicht wenn anders wir Historiker bleiben wollen, das Wappen so darstellen, wie wir es nach, doch erst aus der heraldischen Praxis abstrahirten Begriffen wünschen, dass es geworden wäre und jetzt aussehe.

Herr Johan Leonard van Linden [2]) war Comtur der Malteser Ritterordenscommende Frankfurt und Mosbach vom Jahre 1719 bis zum Jahre 1751, und ist beigelegt, mit seiner Gemahlin, in der ehemaligen Kirche des souveränen Malteser Ritter-Ordens zu Mosbach (Hessen).[3]) Das Epitaph auf dessen Grabstein zeigt einen

[1]) In den Abschnitten II und III dieser Studie erbringen wir den wissenschaftlichen Beweis, dass die einzig richtige Schreibart für den Familiennamen der Von Linden in Bayern und Württemberg die vlämische Form „Van Lynden" ist.

[2]) Herr Johan Leonard van Linden war Sohn des Herrn Johan Peter van Linden und Enkel des Peter van Linden, der, um 1650, mit seinen Kindern aus zweiter Ehe, aus Brabant an den Mittelrhein zog, und der Stammvater der in Bayern und Württemberg begüterten Grafen und Freiherren von Linden wurde.

[3]) Seit ungefähr anno 1400 waren die Membra Frankfurt, *Mosbach*, Gelnhausen und Rüdigheim zu einer Commende unter der Balley Wetterau vereinigt; diese Commende hiess Frankfurt und Mosbach; der Commenthur wohnte auf dem einen

Wappenschild: Gespalten; vorn, ein natürlicher aus einem Dreiberg im Schildfuss wachsender Lindenbaum; hinten, ein Löwe, in dessen Pranken ein Ring. Ueber dem Schilde, eine mit Edelsteinen besetzte fünfblätterige Laubkrone. Eine Zeichnung des Wappens folgt daneben.

Der Wappenschild Johan Leonard's van Linden zeigt die Vereinigung zweier Wappen durch Nebeneinanderlegung der halbirten Schilde. Die Längstheilung wurde hier angewendet, weil sie für die Darstellung der beiden Figuren die zweckmässigste war. Denn bei der Quertheilung hätte weder der Baum noch der Löwe in proportionirter Form dargestellt werden können.

Wie erklären sich die beiden auf diese Weise vereinigten Wappen?

Es kommen in allen Gauen Germaniens seit dem Ende des dreizehnten Jahrhunderts Beispiele vor, dass rittermässige Geschlechter das Wappen ihrer Lehensherren theils pure, theils mit veränderten Farben, theils mit einem mindernden Beizeichen weit über das Mittelalter hinaus geführt, oder auch das ihrige mit demjenigen ihres Lehensherrn vereinigt haben.[1]) Demzufolge sind die im Wappenschild des Johan Leonard van Linden vereinigten zwei Wappen dem letzteren Gebrauche zuzuschreiben d. h. sein Wappen ist mit demjenigen des Lehensherrn seiner unmittelbaren Vorfahren vereinigt, wie aus folgenden Erörterungen erhellt.

Wer war der Lehensherr der unmittelbaren Vorfahren des Johan Leonard van Linden?

Da die Van Lynde von Lynde und Spauwen, die unmittelbaren Vorfahren des Johan Leonard van Linden, Dienstmänner der

---

oder anderen Hof abwechselnd, früher stets zu Mosbach. Die Kirche in Mosbach ist von den Johanniter-Rittern später als 1218 erbaut. Der Hauptaltar ist wie die Kirche selbst, der Enthauptung Johannes des Täufers dedicirt; die zwei Nebenaltäre sind der linke der Hlg. Maria, der rechte den Hlg. 14 Nothhelfern gewidmet (Steiner, Alterthümer des Bachgaues, I, pp. 268, 269 und 270).

[1]) Im Jahre 1296 siegeln die Gebrüder Conrad von Husen und Peter von Schongow. Der letztere führt im Schild drei Sparren, Conrad dagegen hat einen gespaltenen Schild, darin vorn ein Löwe, hinten die drei Sparren. Da Conrad von Husen ein Dienstmann der Herzoge von Bayern war und der Löwe in späteren Quellen in den Farben des sogenannten pfälzischen Löwen erscheint, so ist der Löwe in dem gedachten Siegel jedenfalls der herzogliche (Seiler, G. A., Geschichte der Heraldik, p. 182).

Herr Johan Leonard van Linden.

1682—1751.

Aebtissin von Munsterbilsen, [1]) Herrin von Linne, [2]) deren Wappenschild einen *Lindenbaum* zeigt, waren, so hat man dieses Heroldsstück (Lindenbaum) in dem Wappen des Johan Leonard

---

[1]) Die Aebtissin von Munsterbilsen war Herrin von Lynde, heute Martenslynde, nach dem Namen Martin, dem Heiligen der Kirche des Ortes. Das Wappen der Aebtissin von Munsterbilsen war, wie folgt: Gespalten, mit rothem Schildhaupt; vorn, in Gold fünf rothe Leisten (Grafen von Looz); hinten, in Silber ein natürlicher *Lindenbaum (für Lynde)*. Das Wappen des Grafen von Looz, Lehensherr der Aebtissin von Munsterbilsen, ist somit mit demjenigen der Aebtissin vereinigt in ihrer Eigenschaft als Herrin von Linne oder Lynde (Wolters, Munsterbilsen), geradeso wie das Wappen des Johan Leonard van Linden vereinigt ist mit dem Wappen der Aebtissin von Munsterbilsen, Lehensherr seiner unmittelbaren Vorfahren, der Van Linde von Linde und Spauwen.

Man findet in der Liste der Vasallen der Aebtissin von Munsterbilsen:

Johannes de Linne feodalis abbatisse und *Wilhelmus filius Wilhelmi de Linde*, feodalis domine abbatisse Bilsiensis (Hasselt, Staatsarchiv, Munsterbilsen, vol. 4, p.10).

Feodales in Munsterbilsen, et Wilre, Amelsdorp, Bylsen et Spauden investiti anno m°cccxc° (1390). Item *Wilhelmus de Linde* de Vletingen de j bon. terre sito inter Wilre et Amelsdorp prope herwech; idem iiij virg. prati sitas in pratis de Rothem (Ibid., Staatsarchiv, Munsterbilsen, Adelskapitel, Reg. I, f° 77).

[2]) *Linne* oder *Linde* ist eine ehemalige Gemeinde der Grafschaft Looz d. h. sie wurde von Looz oder vom Grafen von Looz belehnt. Sie stand in erster Instanz unter der hohen Gerichtsbarkeit (äusseren) von Bilsen (ehemals Munsterbilsen), deren Sitz anfänglich in *Linde* selbst war. Aus diesem Grunde ist das Wappen van Looz mit demjenigen von *Linde* vereinigt. In *Linde* war noch ein Lehenshof, welcher vom Grafen von Looz belehnt wurde; es ist derselbe mit welchem *Johannes de Lynne*, am 15 Januar 1365, in Curingen belehnt worden ist (Corswarem, de, Mémoire sur les anciennes limites du Limbourg; Borman, Chev. C. de, Les fiefs du Comté de Looz p. 12; Utrecht, De Navorscher, 1892 und 1893).

Loys van Linden war Dapifer (Truchsess) des Grafen von Looz; erwähnt in der Urkunde von 1282, durch welche Arnold, Graf van Looz, dem Willem, Abt des Klosters von St. Truiden (St. Trond), die Vogtei von Hechteren verkauft (Mantelius, Historia lossensis, p. 218).

Etymologie von Linne. — Lienne. Charte d'Ide, comtesse de Boulogne, de la 4me indication 1096 (Wolters, Munsterbilsen, p. 46). — *Mertyns Lynde* in parochia de Lynne et Lynne bei den Biessen (Reliefs faits à la salle de Curange, le 15 Janvier 1365). — *Villa de Linde sancti Martini* (Item, le 22 Dec. 1376) *Linde, tilleul. Sint Martens linde, tilleul de St. Martin.* Ce saint est le patron de la commune (Bulletin de la Societé scientifique et littéraire du Limbourg, t. VI, p. 138). — *Martenslinde, Linden, Lynne, Martynslynde* (Borman, Chevalier C. de, Les fiefs du Comté de Looz, pp. 12. 16. 55. 83. 84. 96. 100. 161. 198 und 201. — (cours et maisons à), pp. 18. 19. 171. Les dénominations de plus de 30 communes, dans le Limbourg belge moderne, provenant de noms propres chrétiens prouvent évidemment, qu'ils ne sont pas antérieurs à l'introduction du christianisme. Sous cec noms figure aussi *Martens-linde.*

van Linden als das Wappen der Aebtissin, Lehensherr seiner unmittelbaren Vorfahren, anzusprechen. Das Wappenthier, der *Löwe*, der hinten im Wappenschild des Johan Leonard repräsentirt ist, ist das den Van Lynden in Cleve, in Geldern, in Kur-Köln, in Limburg und in Brabant *gemeinsame* Wappenthier, [1]) welche Thatsache zur Annahme berechtigt, dass diese fünf Linien der Van Lyn-

---

[1]) Die Van Lynden welche den Löwen als Wappenthier im Siegel führen.

In Brabant. 1339. April 10. — *Heer Johannes van Lynden* van Wynde, ridder: ein *Löwe* mit Turnierkragen zu drei Latzen. Umschrift: + + (*Jan van Wynde* (Brüssel, St. Arch., Urkunden der Herzoge von Brabant, No. 499).

1374. Dezember 21. — *Geldolf van der Linden*, Sohn des *heer Johannes van Lynden von Winde: ein gekrönter Löwe.* Umschrift: + *S'Gheldolf vâ Winde* (Ibid., St. Arch., Urkdn. der Herzoge von Brabant, No. 3340).

1374. Dezember 21. — *Jan van Linden: ein gekrönter Löwe* mit Herzschild darin ein Gemeines Kreuz. Umschrift: + *S'Johannis de Linne* (Ibid., St. Arch., Urkdn. der Herzoge von Brabant No. 3355).

1472. — *Gotfried van der Linden:* ein Schrägbalken mit drei Sparren belegt; im Ober- und Untereck je einen fünfstrahligen Stern. Schildhalter h. links: *ein Löwe.* Umschrift: *Goe van der Linden* (Ibid., St. Arch., Coll. Sig., No. 12265).

In Cleve. 1342. Mai 14. — *Bernhard van der Lynden*: *drei Löwen* (2, 1) mit siebenfacher Leistenquertheilung; die vier Ecken der Epicykloide zeigen den Buchstaben S; der Schild ist überhöht von einem Adler. Umschrift: *S. Bernardi de Linden* (Scholten, Dr. Rob., Die Stadt Cleve, Urkunde No. 62).

Anmerkung. — Die Dreizahl (drei Löwen im vorgenannten Siegelwappen) führt stets auf die Einheit, als ihr Ursprüngliches zurück und deutet allemal auf eine jüngere Abzweigung von dem Hauptstamme hin (Seiler, G. A., Geschichte der Heraldik, p. 202).

In Geldern. 1444. April 17. — *Dierick van Lynden*, knape: *ein Löwe*; ein Bord um den Schild. Umschrift: *Dirc van Lienen* (Düsseldorf, St. Arch. Urkunden des Reichsstiftes Elten No. 31).

In Limburg. 1482. Februar 3. — *Laurees* (Lorenz) *van Lynde*: eine fünfblätterige Rose. Schildhalter: *ein gekrönter Löwe* (Hasselt, St. Arch., Transfix zu einem Schriftstück (Inventaire des archives du chapitre noble de Munsterbilsen par Henri van Neuss, No. 1014).

1499. Februar 23. — *Derselbe Laurees van Lynde*: *Dasselbe Wappen*: Umschrift: *Laurees vâ Lyn* (Maestricht, St. Arch., Archiv zu den 12 Aposteln).

1475. — *Lambrecht van Linde*, Schöffe zu Maestricht: *ein Löwe* mit Freiviertel (rechts) darin eine Hutfeh (3,3). Umschrift: *S. Labti de Lind Sca Tietis* (Ibid., St. Arch., Museum des Archivs) (Der Originalstempel dieses Siegels ist vollständig erhalten.)

den einen *gemeinsamen* Ursprung hatten, denn Familien mit gleichem Wappen, gleichem Familiennamen im nämlichen Lande sind eines Stammes und Ursprungs, zumal das Wappen einer der erheblichsten Beweise der Stammesgenossenschaft ist und im Lehenswesen eine grosse Bedeutung hat. Thatsächlich nahm das Lehensrecht fast aller deutschen Staaten den Beweis der Verwandtschaft vermittelst des Wappens als gültig an und gewährte unter solchen Umständen die Lehensfolge.

Die Vermuthung also, dass der Lindenbaum vorn im Wappenschild des Johan Leonard van Linden das heraldische Symbol der Linie der Van Lynden in Brabant von welcher er abstammte gewesen sein könnte, ist daher ausgeschlossen, denn, wie bereits erwähnt, war das Wappenthier des Geschlechtes der *Löwe*, der auch, wissenschaftlich richtig, hinten im Wappenschild des Johan Leonard dargestellt ist.

Welches waren die Beweggründe die zur Vereinigung des Wap-

1484. November 9. — *Lambrecht van Lynde*: Eisenhutfeh (4, 3) mit Balken darin eine Rose zwischen zwei Lilien. Schildhalter: *ein Löwe*. Umschrift: *Lambrecht vâ Lide* (Ibid., St. Arch., Museum des Archivs).

Im Lande Lüttich. 1609. — *Jean de Lyntre de Baillonville*, Gemahl der Mademoiselle Anne d'Orio, Sohn des Jean de Lyntre und der Marguerite d'Oumale, Enkel des Laurent de Lyntre dit de Spauwen (wohnend in Wihogne) und der Eve de Waha de Baillonville, Urenkel des Laurees van Lynde von Spauwen: *in Gold ein schwarzer*, *gekrönter Löwe* mit Herzschild darin eine fünfblätterige Rose. Helmschmuck: eine goldene (rechts) und zwei silberne Straussenfedern. Decken: *schwarz-golden*. Die Wappen seiner acht Ahnen in Glas gemalt auf einem Fenster der Kirche des Heiligen Thomas in Lüttich (Lüttich, St. Arch., Conseil Privé, Lefort, 1e Serie, Reg. XIII, folio 59bis; und Register 16 3ter Theil. Utrecht, De Navorscher, 1893, pp. 503—508; Borman Chevalier C. de, Les échevins de la souveraine Justice de Liège, II, p. 519).

In Bayern und Wirttemberg. 1682—1751. — *Herr Johan Leonard van Linden*: gespalten; vorn, ein Lindenbaum; hinten, *ein Löwe in dessen Pranken ein Ring*. Ueber dem Schilde, eine mit Edelsteinen besetzte, fünfblätterige Laubkrone (Auf dem Epitaph des Grabsteines des Johan Leonard in der ehemaligen Malteser Ritterordenskirche zu Mosbach).

Anmerkung. Durch den simultanen Gebrauch von Wappenthier und Heroldsbild (wie dies bei den Van Lynde von Spauwen der Fall ist) durch willkürliche Abweichungen in der sphragistischen Anwendung derselben, wird weder das Recht der Wappenvererbung noch die Stammeseinheit berührt.

pens des Johan Leonard van Linden mit demjenigen des ehemaligen Lehensherrn seiner unmittelbaren Vorfahren in den Niederlanden Veranlassung gegeben haben?

Wie eingangs erwähnt, verliess *Peter van Linden*, der Grossvater des *Johan Leonard*, die Niederlande, um 1650. Die uralte Geschichte und grosse Cultur des vlämischen Volksstammes erfüllt den Vlämen mit einer ausgeprägten Stammesgemeinschaft, und hieraus kann man mit Sicherheit schliessen, dass der Vereinigung der beiden Wappen die Idee zu Grunde lag, einerseits, den Ursprung des nach Deutschland ausgewanderten Zweiges der Van Lynde von der vlämischen Linie gleichen Namens für alle Zukunft zu sichern, andrerseits, um als Bindeglied zu dienen zwischen den in den Niederlanden verbliebenen Familienmitgliedern und Verwandten, und zu Besiegelung von Dokumenten, denn, wie bekannt, war noch zu der damaligen Zeitperiode die Anwendung der Wappensiegel von ungleich wichtigerer Bedeutung als sie es heute ist. Diese Annahme ist um so tiefer begründet, angesichts der Thatsache, dass die Van Lynde von Lynde und Spauwen in allen ihren bekannten Wappensiegeln stets mit dem Wappenthiere ihres Geschlechtes, dem *Löwen allein*, oder mit dem Lindenbaum *pure* [1]) gesiegelt haben, aber *kein* Fall ist uns bekannt wo sie in ihren Wappensiegeln die beiden Wappen d. h. ihr Geschlechtswappen den *Löwen*, mit dem Wappen ihres Lehensherrn, dem *Lindenbaum*, vereinigt hätten, wie dies in dem Wappenschild des Johan Leonard van Linden der Fall ist.

Noch ein anderer, wichtiger Umstand beherrschte die Lage. Johan Leonard war Malteser Ordensritter und Comtur. Mit dem Namen Comtur oder Commenthur waren diejenigen Ordensritter bezeichnet, denen Commenden oder die Ordensgüter zu verwalten

---

[1]) Die Van Lynden welche den Lindenbaum als Wappenbild im Siegel führen.

1334. Oktober 8. — *Wouter van der Linden*, Schöffe zu Termonde, siegelt: Ein natürlicher *Lindenbaum*, nicht entwurzelt, auf dem Schildfuss stehend. Umschrift: + S'Wouter van der Linde (Gent, Staatsarchiv, Abtei Zwyveke lez-Termonde (Veröffentlicht von H. van Vlaminech in seinem Urkundenbuch dieser Abtei f°. 114, No. 98).

1438. März 22. — *Conrard van der Lynden*, Schöffe zu Opkanne (bei Maestricht), siegelt: ein natürlicher entwurzelter *Lindenbaum*. Umschrift: + S. Koens van der Lynden (Maestricht, Staatsarchiv, Archiv der Kreuzbrüder).

Nach J. B. Rietstap, Armorial Général: *Lynden* (*van der*)—*Gueldre*. D'argent à un *tilleul* triplement étagé de sin. terassé du même.

und zu geniessen anvertraut sind. Die Ritter müssen vom Adel sein und ihre adelige Proben nach der Gewohnheit der Zungen und Nationen, in welchen sie aufgenommen werden wollen, beweisen. Bei den Deutschen anfänglich acht Ahnen später sechzehn, mit Schild und Helm. — Cavalieri de Justicia wurden diejenigen Ordensritter genannt, welchen, als ältesten Mitgliedern des Ordens, von rechtswegen eine Commende zugesprochen wurde, während mit dem Namen Cavalieri di Gratia solche Ordensritter bezeichnet wurden, welchen ohne genügsame Proben des Adels wegen ihrer Verdienste zu dem Ritterstande erhoben auch zu den Commenden und dergleichen zugelassen wurden aber doch nicht aller Rechte der Ritter, als des Grosskeuzes, der Prioraten und anderer höchster Aemter vollkommen fähig waren.

In welche der eben genannten Kategorien von Ordensrittern Johan Leonard einzureihen ist, kann hier nicht bestimmt werden, weil die Aufschwörungen und Personalakte der Commende Mosbach, trotz allseitiger und langwieriger Nachforschungen noch nicht eruirt werden konnten; man muss aber annehmen, dass die Adelsprobe mit Schild und Helm des Johan Leonard befriedigend ausgefallen sein muss, da er ein und dreissig Jahre lang Comtur der Commende Mosbach war und dieselbe während dieser Zeit, wie das Epitaph auf seinem Grabstein sagt, löblich verwaltet hat.

Wir gehen daher kaum fehl, wenn wir in den genannten Muthmassungen und Vorkommnissen die Ursache erblicken, welche zur Vereinigung des Van Lynden'schen Wappens mit demjenigen des ehemaligen Lehensherrn dieses Geschlechtes geführt und hiedurch — abgesehen von den bis auf das Jahr 1280 vorhandenen urkundlichen genealogischen Nachweisen — den Ursprung des aus den Van Lynde von Lynde (Limburg) hervorgegangenen, in Deutschland niedergelassenen Zweiges, dessen Träger Johan Leonard Van Linden war, klargelegt hat, zumal der urprüngliche Grund der zur Vereinigung der beiden Wappen legitimirte, das Lehensverhältniss, längst hinfällig geworden war. Uebrigens, scheint es, bei den Van Lynden von Lynde (Limburg) wenigstens, der Gebrauch gewesen zu sein, bei permanenter Niederlassung eines Zweiges des Geschlechtes in fremdem Lande, das Geschlechtswappen mit dem Wappen des ursprünglichen Lehensherrn, der Aebtissin von Munsterbilsen, die, als Herrin von Linne, einen Lindenbaum in ihrem Wappenführte, zu vereinen, wie dies mit dem Wappen des Johan Leonard

geschehen ist, oder auch, wie es bei den Van der Lynden im ehemaligen Ordenslande Preussen der Fall war, den Lindenbaum pure zu führen an Stelle ihres eigenen Wappens, des Ast-Andreaskreuzes, wie in einem folgenden Abschnitt nachgewiesen werden wird. In dem letzteren Falle wurde der Lindenbaum durch einen Baumzweig zu fünf Blättern dargestellt, und, was äusserst selten in der Heraldik, ach als Helmzier angewendet.

Der Lindenbaum, ohne Wappensymbol des niederländischen, adeligen Geschlechtes der herren van Lynden zu sein, und nur deren ursprüngliches Lehensverhältniss bezeichnend, wurde somit zu einem Wahrzeichen des Geschlechtes das auf dessen Ursprung hindeuteten.

Das figürliche Beizeichen des *Ringes* in den Pranken des Löwen im Wappenschild des Johan Leonard van Linden ist ein Zusatz nebensächlicher Natur. Die vielen Verzweigungen des Geschlechtes halfen sich theils durch verschiedene Helmzeichen, theils aber auch durch Beizeichen in Schilde, deren Verwendung eine *willkürliche* ist. In dem hier gegebenen Falle scheint das Beizeichen des Ringes zur Unterscheidung des nach Deutschland eingewanderten Zweiges des Geschlechtes von der vlämischen Linie desselben gedient zu haben. Es muss als ein historisch-heraldisches Stück in dem Wappen der von Linden in Bayern und Württemberg seinen Platz haben [1])

Die *Laubkrone* über dem Wappenschild des Johan Leonard van Linden muss wohl als eine ritterliche bezeichnet werden, es war aber auch damals Sitte, dass der hohe und *niedere* Adel [2]) die

---

[1]) Die figürlichen Beizeichen kommen in keinem Theile Germaniens häufiger vor, als in den Ländern am Rhein, die sich vielvach von dem französischen Geschmack beherrschen liessen. Die Vorliebe für Beizeichen geht dort zuweilen so weit, dass nicht bloss die Linien, sondern einzelne Personen durch Beizeichen unterschieden werden. Die vielen Verzweigungen des Geschlechts halfen sich theils durch verschiedene Helmzeichen, theils aber auch durch Beizeichen im Schilde (Seiler, G. A., Geschichte der Heraldik, p. 238).

[2]) Hält man an der allgemeinen Kundbarkeit des Herkommens fest, im Gegensatz zum germanischen Uradel, so ergibt es sich, dass die erst vom 13ten Jahrhunderte an nachweisbare Ausdehnung des Adelsbegriffes auf massenhaft auftretende, als *niederer* Adel bezeichnete Familien, so etwas wie eine contradictio in adjecto enthält. Was nieder ist entzieht sich der allgemeinen, oder ist doch wenigstens nicht Gegenstand traditioneller Beachtung. Wer sollte sich um die Abstammung der nie aus der Masse des Volkes auftauchenden, oder alsbald wieder darin verschwindenden Geschlechter bekümmert haben, als höchstens diese selbst.

Auf dem europäischen Continent werden die Mitglieder des hohen Adels zu

Laubkrone häufig mit Hinweglassung des Helmes auf ihre Schilde zu setzen pflegten. Menestrier sagt hierüber: „Tant de couronnes „que nous voyons sur leurs (Allemans) casques ne sont pas des „marques de dignitez comme parmy nous, puisque plusieurs simples „Gentilshommes en portent; mais la marque des *Tournois*, où ils „ont esté couronnez apres avoir bien fait. Les Dames les y cou- „ronnoient elle mesmes, et ces couronnes sont nommées dans les „vieux Romans chappelets d'honneur, c'est à dire petit chappeaux, „guirlandes, ou couronnes. [1]) Demnach stammen diese Kronen von den Turnieren her. Sei dem wie immer, die Laubkrone gehört of-

---

Fürsten, die Wirthschaftsbeamten nicht zu Pächtern, wie in England, sondern zu *niederem Adel*, die hörigen Bauern nicht zu freien Bauern oder freien Lohnarbeitern, wie in England, sondern zu leibeigenen Bauern, Büdnern und solchem Gesinde. Es konnte also in England keine so üppige Kleinadelsbildung entstehen, als auf dem europäischen Continente. Jene Classe, welche auf dem Continente zu adeligen Aftervasallen wurde, wurde zu einer Pächterklasse in England. Während auf dem Continente also ein ländlicher Kleinadel entsteht, der seinen Theil der Grundrente im Kriege und am Hofe consumirt, entsteht in England ein Pächterstand, der seinen Unternehmergewinn capitalisirt. Das 16. Jahrhundert findet in England den gesammten landwirthschaftlichen Betrieb in Händen von reichen Pächtern auf mittelgrossen Höfen und freien wohlhabenden Bauern auf den alten Mansen.

Der niedere Adel auf dem Continente bezog seine Einkünfte von der hörigen Bauernschaft, viel mehr als aus eigener Regie auf dem verhältnismässig kleinen Boden des Frohnhofes. Der Staatenprocess und die Theilnahme der grossen und nachher der kleinen Adeligen daran, und der fürstliche Hofhalt, und die Betheiligung der Grundherren daran, haben bis zu Anfang des 19. Jahrhunderts die Capitalbildung auf dem Lande — im grossen und ganzen — nicht aufkommen lassen. In England hat das Gegentheil in derselben Zeit stattgefunden, darum blieb der Continent arm, als England schon reich wurde.

[1]) Menestrier, R. P. Cl. François, S. J., L'origine des Armoiries, Lyon, 1771, pp. 176—77. Menestrier's Definirung des Chapelet oder der Krone ist in Uebereinstimmung mit Seyler's diesbezüglicher Aussage:

Dieses *Schapel* diente unendlich häufig als Geschenk der Frauen an ihre Ritter, welche das Schapel in der Regel auf dem Helme trugen.

Heinzelin von Konstanz (vor 1300) singt in *der Minne Lehre:*

552 swer miner muoter unde mir
der minneclichen Künegin
ze dienste will gebunden sin
und unser minneclich gebot
lieplich nebet âne spot
der sol dicke gekroenet sin
mit manegem vînen schappelin.

(Seyler, Gust. A., Geschichte der Heraldik, p. 190).

fenbar, in gleicher Weise wie die anderen heraldischen Stücke zu den historischen Bestandtheilen des Wappenschildes der van Linden in Bayern und Württemberg, weil sie nicht das Gebilde eines Heroldsamtes ist, sonderen auf den untrüglichen Ueberlieferungen beruht, und ihr daher eine historische Bedeutung beizumessen ist.

Soll jedoch die Laubkrone über dem Kleinod von Schildhaltern getragen werden, so müssen die letzteren aus dem Wappen entnommen werden d. h. das Wappenthier tritt in Concurrenz mit dem Heroldsstück, indem es, aus sphragistischen Ursachen, nicht im Schild, sondern ausserhalb, als Schildhalter repräsentirt wird. Die Schildhalter wurden daher im 14ten Jahrhundert nicht willkürlich gewählt, sondern dem Wappen entnommen d. h. das Wappenthier des betreffenden Wappens wurde als Schildhalter benützt. Dies bezieht sich jedoch nur auf die Wappen der ältesten Familien die, vor dem Gebrauch der Heroldsstücke bereits ein Wappenthier als Wappensymbol besessen haben. [1])

Da *heer Johannes van Lynden van Wynde*, ridder, *in* 1339, *den Löwen*, das am Mittel-und Unterrhein-beliebteste Wappenthier der grossen Geschlechter, als Wappensymbol führte, [2]) so müssten, nach den eben erwähnten Erörterungen die Schildhalter im van Linden'schen Wappen dem letzteren entnommen werden d. h. *Löwen* müssten demselben als Schildhalter dienen, wie aus den Siegelwappen des Gotfried van der Linden, 1472, des Laurees van Lynde, 1482, und des Lambrecht van Lynde, 1484, [3]) ersichtlich ist.

In betreff des *Helmschmucks* im Wappen des Johan Leonard van Linden muss die einfache Wiederholung des Wappenbildes auf dem

[1]) Max Fugger schreibt an den Herzog Albrecht V von Bayern, in dessen Auftrag er bei einem Goldschmiede ein Kleinod anfertigen lassen wollte unter dem 25 August 1566:

„Das Muster aber hat den Fehler, dass die Greifen zu gross, das ist aber darum geschehen, dass mich für gut hant angesehen, dass nicht Greifen, sondern *Löwen* sein sollen, *von wegen E. F. G. Wappen.* Also hat er von Anfang Löwen gemacht, die haben aber nicht passen wollen, denn weil sie nicht Flügel gehabt, hat der Goldschmied gedacht, das untere Bassament würde noch zu schmal sein und also aus den Löwen Greifen gemacht. Zum andern haben wir in I. F. G. Vorzeichnung diesen Mangel gefunden, dass die Greifen am Kleinod hängen und *haben kein Fundament,* darauf sie stehen, welches weder dem Goldschmied noch mir gefallen will. Ich weiss gleichwohl zuvor, dass E. F. G. nicht gern viel Spengelwerk an Ihren Kleinodien haben wollen, aber doch gedünckt mich, soll den Greifen etwas unter die Füsse machen (Seiler, G. A., Geschichte der Heraldik, p. 368).

[2]) Van Lynden'sche Sigillographie, eingangs dieser Studie. [3]) Ibid.

Helme angewendet werden, weil ein Helmkleinod in dessen Wappen nicht vorhanden ist. Diese Anwendung des Helmschmucks entspricht dem Geschmack des hier behandelten Zeitraums, und wurde auch, wie weiter unten ersichtlich, von dem betreffenden Heroldsamte, für den Helmschmuck auf dem Wappen des Johan Henrik van Linden, Sohn des Johan Leonard, zum Ausdruck gebracht.

Ebensowenig als wie für die wissenschaftliche Auslegung des Wappenschildes Johan Leonard's van Linden auf dessen Grabstein in der ehemaligen Kirche des souv. Malteser R. O. zu Mosbach, benöthigte man die Kenntnisse des Heroldsbeamten für die *Farbenbezeichnung* dieses Wappens, zumal das betreffende Heroldsamt einen bemerkenswerthen Irrthum in der Auslegung desselben bekundet hat. Das Wappen wie dessen Blasonirung waren seit Jahrhunderten wohl bekannt, und dürfen daher keiner zweifelhaften Auslegung ausgesetzt werden. Die Farbenbezeichnung ist gegeben in dem i. J. 1609 auf Glas gemalten Wappen des Messire Jean de Lyntre oder van Lynde auf einem Fenster in der Kirche zum Hlg. Thomas in Lüttich, und in mehreren vom Wappenherold Lefort blasonirten Wappen der De Lyntre. [1]) Aus diesen heraldischen Monumenten ergibt sich die folgende Blasonirung für das Wappen des Johan Leonard van Linden; *In Gold ein schwarzer Löwe in dessen Pranken ein Ring; über dem Schilde eine goldene mit Edelsteinen besetzte fünfblätterige Laubkrone.*

In Betreff der eben bekundeten veränderten Orthographie des Familiennamens sei hier nur kurz erwähnt, dass die Verwandlung

---

[1]) Luttich, Staatsarchiv, Conseil Privé, Lefort 1te Serie, Reg. XIII, folio 59 bis, und Register 16, 3ter Theil; Utrecht, De Navorscher, 1893, pp. 503—508.

Lefort gibt wohl dem Jean de Lyntre, Gemahl der Dame Anne d'Orjo, drei Straussenfedern als Helmschmuck. Es ist aber hier zu constatiren, dass die Straussenfedern im frühen Mittelalter ein sehr seltener und kostbarer Gegenstand gewesen sind und dass erst die Aufschliessung Afrika's durch die Portugiesen die Möglichkeit einer allgemeinen Verwendung derselben gewährt hat. Dementsprechend kommen diese Federn im frühen Mittelalter höchst selten als Helmschmuck vor, in späterer Zeit werden sie vielfach von Familien geführt, die früher einen Helmschmuck anscheinend gar nicht gebraucht haben, oder man habe aus Kleinodien, die ursprünglich einen ganz anderen Charakter haben, Straussenfedern gemacht. Diese sind im späteren Mittelalter der *natürliche* Schmuck des Helmes und daher *indifferente* Helmzeichen, die keine Familie als etwas Kennzeichnendes für sich besonders in Anspruch nehmen kann.

von Lynde in Lynt oder Lyntre sich aus der Uebersiedlung eines Zweiges dieser vlämischen Familie in wallonisches Sprachgebiet erklärt. [1])

Da das feudale Verhältniss, welches die Vereinigung des Wappensymbols eines Feudalherrn mit demjenigen seines Vasallen als dem Recht und Gebrauche gemäss erscheinen liess, schon längst nicht mehr besteht, daher für die Beibehaltung des Lindenbaums, dem Wappen der Aebtissin von Munsterbilsen, als Herrin von Linne, ehemaliger Lehensherr der Van Lynde von Lynde und Spauwen, unmittelbarer Vorfahren des Johan Leonard van Linden, in dem Wappenschild von dessen Nachkommen, den Von Linden in Bayern und Württemberg, keine raison d'être mehr vorhanden ist, so kann die *Ausscheidung* dieses Wappenbildes (Lindenbaum) aus dem Wappenschilde der Letzteren ohne Verletzung von Rechten geschehen, da durch die Umwälzungen, die Träger solcher Rechte verschwunden sind oder ihnen die Rechtsausübung thatsächlich unmöglich gemacht haben, in Folge dessen das Wappen eines Feudalherrn in dem Wappenschilde der Nachfolger seiner ehemaligen Vassallen ein Unding, eine contradictio in subjecto wäre.

Angesichts dieser veränderten Sachlage, und auf Grund der angezogenen heraldisch-sphragistischen Monumente und den aus denselben hervorgehenden wissenschaftlichen Beweisführungen, ergibt sich mit unerbittlicher Logik das historische Wappen der Von Linden in Oesterreich, Bayern und Württemberg von selbst: **In Gold, ein schwarzer Löwe, in dessen Pranken ein Ring. Ueber dem Helme eine mit Edelsteinen besetzte, fünfblätterige, goldene Laubkrone, darauf ein wachsender, schwarzer Löwe, in dessen Pranken ein Ring, als Helmkleinod. Decken: schwarz-golden.**

Eine im reinen Wappenstil, in konkreter Form reproducirte Zeichnung dieses auf der alten Wappenkunst basirten historischen Stammwappens, das sich streng an die Formen seines ersten Vorkommens hält, folgt daneben.

Besehen wir nun, welch bemerkenswerthes, man möchte beinahe sagen tragisches Schicksal dieses in allen Ehren und Rechtens von den Ahnen ererbten, Jahrhunderte alten Stammwappens der Van Lynden, infolge geradezu unerklärlicher Verhältnisse und Zustände über sich ergehen lassen musste. Es ist wohl bekannt, dass die

[1]) Utrecht, De Navorscher 1893, pp. 503—508; Borman, Chevalier C. de, Les échevins de la souveraine Justice de Liège, II, p. 519.

Adhemar, Baron van Lynden

In Gold, ein schwarzer Löwe, in dessen Pranken ein Ring. Ueber dem Helme, eine mit Edelsteinen besetzte fünfblätterige goldene Laubkrone, darauf ein wachsender schwarzer Löwe, in dessen Pranken ein Ring, als Helmkleinod. Decken: schwarz-golden.

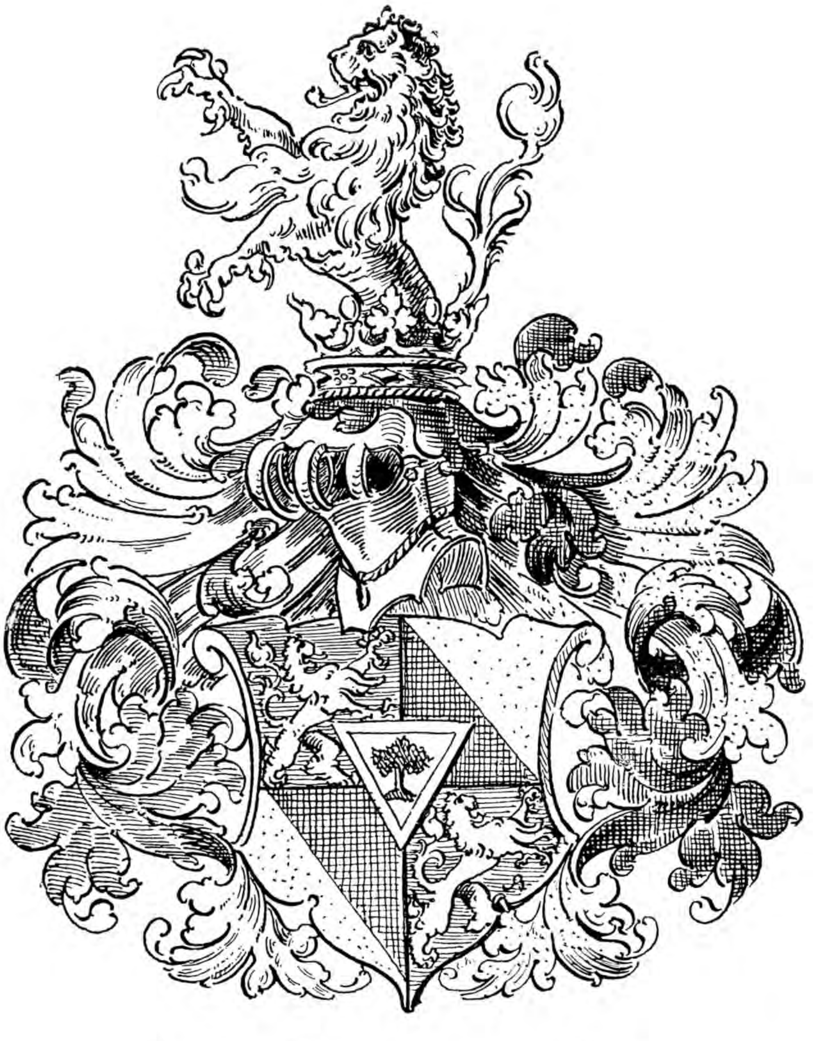

Johan Hendrik van Linden.

5 November 1780.

heraldischen und sphragistischen Hilfswissenschaften während des 18ten Jahrhunderts und bis in die Mitte des 19ten Jahrhunderts im Argen lagen, aber diese Thatsache würde kaum hinreichen um die unrichtige Auslegung resp. Reproducirung eines in Stein gehauenen, gut erhaltenen Wappenschildes zu erklären. Es scheint hier der Fehler beiden Seiten anzuhaften : demjenigen Mitgliede der Familie welches s. z. die Zeichnung des Wappenschildes des Johan Leonard van Linden ausführen liess, wie auch dem betreffenden Heroldsamte, welches diese Zeichnung nicht richtigau slegen konnte. Sei dem wie immer, es sind Verirrungen die, von welcher Seite sie auch kommen mögen, kaum zu entschuldigen sind.

Herr Johan Henrich van Linden, der beigelegt ist, mit seiner Gemahlin, unter dem Hochaltar der Kirche zu Unsrer Lieben Frau in Aschaffenburg, [1]) ein Sohn des obgenannten Herrn Johan Leonard van Linden, wurde, in 1780, vom Kaiser Joseph II in den Reichsadelstand des heiligen römischen Reichs Deutscher Nation erhoben mit gleichzeitiger Verleihung des folgenden Wappens: Einen in vier Theile getheilten Schild, in dessen erstem und viertem blauen Feld ein silberner links zum Grimmen schreitender Löwe mit vorgeschlagener Zunge, und aufgewundenen Schwanz zu ersehen ist und das zweite und dritte Feld ist mit Gold und schwarz rechts schräg getheilt. Die Mitte des Schildes ist mit einem silbernen mit der Spitze abwärts gestellten Triangel belegt worauf eine Linde auf grünem Wasen erscheint. Auf dem Schildt ein rechtsgekehrter, blau angelofener ofener, roth gefüterter mit goldenem Kleinod und rechts mit Silber und blau, links aber mit Gold und schwarz herabhangenden Decken gezierter goldgekrönter adelicher Turnierhelm. Auf der Krone ist ein rechts gewendeter, wachsender silberner Löw mit vorgeschlagener rothen Zunge und aufgewundenen Schwanz. [2])

Dieses Wappen, dessen bildliche Darstellung daneben folgt, wurde dem Herrn Johan Henrich van Linden und seinen ehelichen Leibeserben und derenselben Erbens Erben beiderlei Geschlechts verliehen.

Dieses, in der obigen Weise beschriebene und bildlich dargestellte Wappen der Von Linden in Bayern und Württemberg muss wohl

---

[1]) **Aschaffenburg, Kirche zu U. L. Frau, unter dem Hochaltar, Grüfte Nos. 20, 55.**

[2]) **Wien, K. und K. Ministerium des Inneren, Adelsarchiv, Diplom vom 20ten November 1780.**

als der Einbildung des betreffenden Heroldsbeamten entsprungen angesehen werden, und dokumentirt den Inbegriff der zur Zeit der Verleihung desselben vorherrschenden Verfall der heraldischen Wissenschaft. Man muss es ansprechen, nicht als die wissenschaftliche Auslegung des Wappens Johan Leonard's van Linden, so wie es auf dessen Grabstein in der ehemaligen Malteser Ritterordenskirche zu Mosbach dargestellt ist, sondern als ein solches, wie es der betreffende Heroldsbeamte nach, doch erst aus der heraldischen Praxis abstrahirten Begriffen wünschte, dass es geworden wäre und jetzt aussehe.

Das in Wort und Bild dargestellte Wappen illustrirt den fundamentalen Irrthum, den *Lindenbaum* in einem Herzschild oder Triangel d. h. als das *Stammwappen* der Van Lynden darzustellen, während er doch nur das Wappenbild des ehemaligen Lehensherrn derselben, der Aebtissin von Munsterbilsen, als Herrin von Linne repräsentirt, wie aus den obigen Beweisführungen hervorgeht, und das wirkliche Geschlechtswappen der Van Lynden der Löwe ist, wie er, ganz richtig, hinten im Wappenschild des Johan Leonard dargestellt ist. Der Lindenbaum in dem Wappenschild der Van Lynden, sofern und soweit sie von demselben Gebrauch gemacht haben, hat daher seine Rechtsbasis ausschliesslich in den *öffentlichen Ehrenämtern*, welche die Vorfahren derselben, als *Vasallen* ihres Feudalherrn ausgeübt haben.

Der Mangel an Kenntniss in den niederländischen Lehens-und den mit denselben in Verbindung stehenden Wappenverhältnissen seitens des betreffenden Heroldsbeamten hatte die hieraus hervorgehende weitere unrichtige Auslegung des Wappenschildes Johan Leonard's zur Folge: die *irreführende* Position des Löwen, und die aus derselben entstandenen rechts schräg getheilten Felder, die ihre Begründung nur in der Einbildungskraft des Heroldsbeamten finden, der die, durch sein Verschulden hervorgerufenen leeren Räume auszufüllen hatte. Zudem fehlt in der Zeichnung das für die deutsche Linie der Von Linden von historischer Bedeutung gewordene Beizeichen des *Ringes* in den Pranken des Löwen. Die officielle *Farbenbezeichnung* des Wappens war, wie wir in dieser Studie nachgewiesen haben, ebenso überflüssig wie die unrichtige Darstellung des Wappens selbst, das wir oben in konkreter Form und historischer Blasonirung, so wie es sich wirklich repräsentirt, dargestellt haben. Nur die *Laubkrone* auf dem Helme und der

auf der selben wachsende Löwe sind in dem Wappen richtig dargestellt, der Löwe allerdings *ohne* den Ring in den Pranken. Die heraldische Beschreibung des Wappens im Diplom erinnert zu Genüge an die Zopfzeit.

Am 7 September 1790 wurde derselbe Herr Johan Henrik von Linden vom Kurfürsten Karl Theodor von Pfalz-Bayern, als Reichsvikar, in den Reichsfreiherrenstand erhoben, und wurde ihm sammt seinen ehelichen Leibeserben und derenselben Erbens Erben beiderlei Geschlechts das vom Kaiser Joseph II verliehene, oben beschriebene und abgebildete und vom Kurfürst Karl Theodor, als Reichsvikar, *vermehrte* Wappen bestätigt. [1]) Die *Vermehrung* des Wappens besteht in einem zweiten Turnierhelm mit einem *Lindenbaum* als Helmzier, und einer Freiherrnkrone (!) über dem Schilde. Ferners wurde der erste Helm mit dem her.r. sehenden Löwen als Helmzier her.l. gewendet, um dem zweiten Helm en face gegenüber zu stehen.

Als ob es nicht genug des Unheils wäre, das altehrwürdige Wappens des Herrn Johan Leonard van Linden heraldisch mishandelt zu haben, musste die Verstümmelung desselben auch noch *vermehrt* werden!

Die unrichtige Auslegung des Wappens musste, demgemäss eine ebenso unrichtige Vermehrung desselben zur Folge haben, womit dem im bekannten Sinn und Geschmack der Zeitperiode schwelgenden Heroldsbeamten wohl gedient gewesen sein mochte, worüber aber die damit betroffene Familie unmöglich mit Stillschweigen hinweggehen kann, sondern auf ihrem legitimen Rechte zur Führung des von den Ahnen ererbten Wappens in seiner historischen Darstellung und Bedeutung bestehen mus.

Es war nicht allgemeiner Gebrauch bei Erhebungen in eine höhere adelige Rangsclasse auch das mit derselben verbundene Wappen zu vermehren, zumal nicht bei Familien die seit Jahrhunderten im Besitze eines altadeligen, ererbten Wappens waren, und sich noch genügend historischen Sinn bewahrt hatten, um eine Umwandlung desselben zu verpönen. Dem betreffenden Heroldsamte muss daher bei der „Vermehrung" des Von Linden'schen Wappens ein anderer von dem Gebrauche abweichender Ideengang vorgeschwebt haben.

---

[1]) **Wien, K. u. K. Ministerium des Innern, Adelsarchiv.**

Welcher Art waren nun die Leitmotive der betreffenden Behörde, welche zur „Vermehrung" des Wappens Anlass gegeben haben?

Bei Erhebung des Herrn Johan Henrik van Linden in den Adelsstand des heiligen Römischen Reichs, Deutscher Nation, bei gleichzeitiger Bestätigung des von seinem Vater, Herrn Johan Leonard van Linden, ererbten Wappens, so wie es auf dessen Grabstein in der ehemaligen Malteser Ritterordenskirche zu Mosbach dargestellt ist, repräsentirt der betreffende Heroldsbeamte den in diesem Wappenschild (gespalten) her. r. befindlichen Lindenbaum, der, wie wir nun wissen, das Wappen des ehemaligen Lehensherren der Van Lynden darstellt, in dem für Herrn Johan Henrik neu bestätigten Wappen, in einem Herzschild d. h. der Lindenbaum wurde zum *Stammwappen* der Van Lynden gemacht, und hiermit wurde die Verballhornung des Wappens eingeleitet. Denn, wenn der Lindenbaum wirklich das Stammwappen der Familie gewesen wäre, so hätte er, nach heraldischem Gebrauche, zum Helmschmuck erhoben werden müssen, nicht der Löwe, der, nach der Lage die ihm der Heroldsbeamte im Schilde gegeben hat, nicht das Stammwappen repräsentirt. Hiedurch wurde in dem neu bestätigten Wappen ein Gegensatz geschaffen der einer richtigen Auslegung desselben entgegenstand. Dieser begangene Grundirrthum in der Auslegung des Wappens musste dem betreffenden Heroldsamte, zehn Jahre später, klar vor Augen gestanden und, um denselben zu modificiren, zur „Vermehrung" des Wappens Anlass gegeben haben. In Folge dessen wurde der Lindenbaum, in gleicher Weise wie der Löwe im Helmschmuck wiederholt, und damit der Gegensatz, nach des Heroldsamtes Dafürhalten, in so fern gelöst, als es nun jedem der das Wappen besah, freistand die Bedeutung der beiden Helmkleinode (Lindenbaum und Löwe) *ganz nach Belieben auszulegen, ohne zu bemerken dass das Wappen verballhornt wurde.* Mit anderen Worten: Die manifestirte Unkenntniss des betreffenden Beamten, in der Auslegung des Wappens wurde auf Kosten der historischen Wahrheit gedeckt, deren Vertuschung die damit betroffene Familie, zu ihren Nachtheile, in Mitleidenschaft zog.

Doch, nicht genug mit der Verstümmelung des, nun in historischer und wissenschaftlicher Weise festgestellten, und neu auferstandenen Wappens der Von Linden in Bayern und Württemberg! Abermals verwandelt sich die heraldische Scene, und das Unerhörte

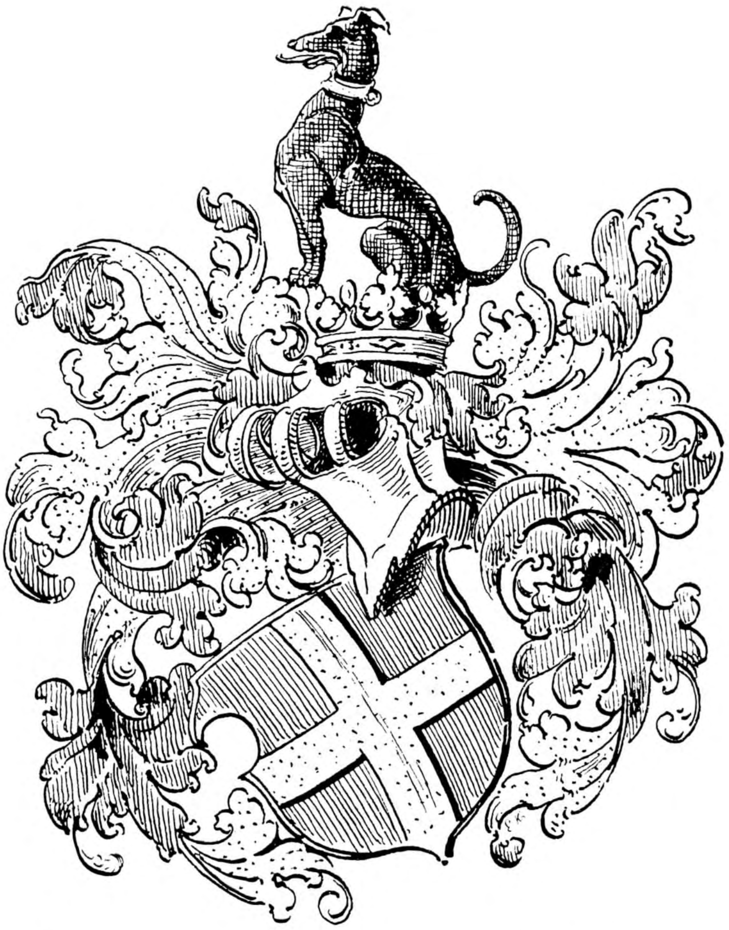

Die Grafen und Freiherren Van Lynden
in Geldern

geschieht: der altehrwürdige Wappenschild des Herrn Johan Leonard van Linden, vom Heroldsamte unrichtig ausgelegt, und in der verballhornten Form vom Kaiser Joseph II bestätigt, wird, von einem Mitglied der eigenen Familie, kurz und bündig, aufgegeben und durch ein neues, ihr in keiner Weise gehöriges ersetzt. Folgendes ist der Hergang dieser Wappeneinziehung respective Wappen-Usurpirung.

Am 17ten Januar 1832 lässt sich Philipp Heinrich Gertrud, Freiherr von Linden, Römischer Graf, vom Herzog zu Anhalt-Köthen, dessen Kammerherr er war, einen eigenen, auf das ganze Geschlecht ausgedehnten Wappenbrief zu folgendem Wappen ertheilen: In Roth, ein goldenes Kreuz; auf dem Schild ein goldgekrönter Turnierhelm, darüber ein sitzender, rechtsgekehrter schwarzer Windhund mit goldenem Halsband. Eine Zeichnung dieses Wappens folgt daneben.

Woher kommt dieses eben in Wort und Bild dargestellte Wappen das die von Linden in Bayern und Württemberg sich angeeignet haben, unter *Verläugnung* ihres in allen Ehren und Rechtens von den Ahnen erebten uralten Wappens, und bis heute noch führen? Die Antwort hierauf erhalten wir in der Auto-Biographie des erwähnten Philipp Heinrich Gertrud, Freiherrn von Linden, Römischer Graf, eines Ur-Enkels des obgenannten Herrn Johan Leonard von Linden, der in der ehemaligen Malteser Ritterordenskirche zu Mosbach beigelegt, und auf dessen Grabstein daselbst das historische Wappen dieses Zweiges der Van Lynden repräsentirt ist. Dort steht wörtlich........................

„Dieses sein Lieblingsstudium (Genealogie und Heraldik) gab „ihm auch die Veranlassung sich von seinem Herzog (Herzog von „Anhalt-Köthen) bei dem Abgang der Familien Dokumente, (sic) „einen eigenen, auf das ganze Geschlecht ausgedehnten Wappenbrief „ertheilen zu lassen." Mit anderen Worten: Weil Philipp Heinrich Gertrud Von Linden in seinen Musestunden sich mit heraldischen und genealogischen Studien beschäftigte, und im Verlauf derselben ersehen haben muss, dass eine Linie der Van Lynden in den Niederlanden das eben beschriebene und in Zeichnung dargestellte Wappen führt, hat er sich veranlasst gefunden, sich von seinem Herzog dieses Wappen für sich und sein Geschlecht ertheilen zu lassen, und der souveräne Herzog von Anhalt-Köthen hat diesem Ansuchen auf nur mündlichem Vortrage hin, ohne Vor-

lage von urkundlichen Belegen, welche die Führung dieses Wappens berechtigen würden, ohne weiters statt gegeben Dies Alles geschah angesichts der oben dargestellten Thatsachen, dass das wirkliche historische Wappen der Familie auf dem Grabstein seines Ur-Grossvaters, Johan Leonard van Linden, repräsentirt ist, und dass dieses Wappen seinem Grossvater Johan Henrich von Linden, bei dessen Erhebung in den Reichsadels respective Reichsfreiherren-stand vom Kaiser Joseph II, allerdings in unrichtiger Auslegung, bestätigt worden ist

Man sieht aus den obigen heraldischen Monumenten, und aus den an dieselben sich schliessenden Erörterungen zu welchen Verwirrungen die Verballhornung des Wappens auf dem Grabstein des Johan Leonard Van Linden durch das betreffende Heroldsamt geführt, und welch bemerkenswerthe Entwicklung in diesem Wappen sich im Lauf der Zeit an demselben vollzogen hat. Deren Ergebniss ist, dass das historisch überlieferte Wappen des Johan Leonard zuerst unrichtig ausgelegt, und so in officiellen Dokumenten dargestellt wurde und schliesslich einem neuen, der Familie nicht gehörigen Wappen den Platz räumen musste. Eine bedenkliche Art Familientraditionen in Ehren zu halten! Allerdings, wenn es sich um ein altes adeliges Haus handelt, macht man gewöhnlich einen Unterschied zwischen der Familie als dem engeren Begriffe, und dem Geschlechte oder dem Hause als dem weiteren Begriffe. Danach brauchen sich die Traditionen der Familie eines Einzelnen noch lange nicht mit den Traditionen anderer Zweige oder des Gesammthauses zu decken.

Wer möchte, unter solchen Umständen, nach Lesung dieser Studie auch nur einen Moment zweifeln, dass, angesichts der heraldisch-sphragistischen Feststellung des historischen Wappens der Von Linden in Oesterreich, Bayern und Württemberg auch die praktischen Consequenzen aus diesem wissenschaftlichen Resultate gezogen zu werden haben d. h. dass das Wappen dieses Zweiges der Von Linden auf seine historische Basis zurückgestellt zu werden hat. Das usurpirte Wappen, welches dieser Zweig der Von Lynden seit 1832 zu führen keinen Anstand nahm, muss, zweifellos, *aufgegeben* werden, und das legitime Wappen des Geschlechtes, so wie wir es hier oben auf Grund des Wappenschildes auf dem Grabstein des Johan Leonard van Linden festgestellt haben, an dessen Platz treten.

Es steht so viel fest, dass neuerdings einzelne Wappenkundige den noch immer in gewisser Beziehung tonangebenden nicht sowohl künstlerisch als vielmehr nur juristisch und diplomatisch gebildeten Heroldsämtern und deren Gebietern im guten Geschmack weit vorausgeeilt sind, und es daher wohl an der Zeit sein dürfte, die starren sich abgelebten Formen aufzugeben und ihnen neues Leben einzuhauchen.

Die alte Wappenkunst lässt sich zwar nicht mehr zurückerzwingen, nachdem die alten Schilde den Schildern der Zierkunst längst haben weichen müssen. Das Jahr 1487, in welchem das letze National-Turnier zu Worms abgehalten wurde, ist thatsächlich als dasjenige zu bezeichnen, in welchem das alte mit dem Heerwesen verbundene Wappenwesen seinen letzen Halt im öffentlichen Leben verloren hat. Gleichwohl dürfte aber dem alten Adel unverwehrt bleiben, sich der Wappenformen seines ersten Vorkommens zu bedienen, also vorzugsweise seiner Stammwappen, und dazu nur eines Helmes mit in etwaiger Wirklichkeit tragbarer Helmdecke und schildesgrossem Kleinode.

II
Das Niederländische Prädikat „Van"

Der Mangel an Kenntniss in den niederländischen Lehens- und den mit denselben in Verbindung stehenden Wappenverhältnissen seitens des betreffenden Heroldsamtes, welche die oben erörterte Verwirrung in dem Wappen der von Linden in Bayern und Würtemberg verursacht hatte, manifestirte sich auch in der unrichtigen Auslegung des niederländischen Partikels „Van".

In den Niederlanden ist das von einer ausserordentlich grossen Anzahl Familien geführte Prädikat „van" bekanntlich kein adeliges Prädikat. Dieses „van" darf *nicht* von dem eingeschriebenen Adel, resp. vom alten nicht eingeschriebenen und auch von bürgerlichen bei schriftlichen resp. mündlichen Gebrauch in eine fremde Sprache übersetzt werden. Derartige Uebersetzungen können nur zu Irthümern Veranlassung geben. Dasselbe gilt von Vornamen, die man ebenfalls nicht übersetzen soll.

Dies beweist klar, dass der Partikel „van" *unzertrennlich* vom Familiennamen ist, und daher, in diesem Falle, zu dem mit einem Ortsnamen in Verbindung gebrachten Familiennamen „Van Linde" gehört, *und nicht in „von" übersetzt werden darf*, denn, thatsächlich,

hat hier die Ubersetzung des niederländischen „van" in das deutsche „von", das erst unter Kaiser Leopold I in Deutschland Adelsprädikat wurde, und also vor 1625, noch nicht mit einem Namen in Verbindung gebracht werden kann, der kein Ortsname ist — die Vermuthung erweckt, die Von Linden in Bayern und Württemberg seien deutscher Abkunft und eine adelige Familie neueren Ursprungs, während sie doch, wie aus dieser Studie erhellt, von vlämischer Abkunft war, und zu den ältesten adeligen Geschlechtern in den Niederlanden zählte.

Da aber, wie bekannt, keines der jetzt blühenden Fürsten, Herren- und Adelsgeschlechter zum Uradel, der als solcher vollständig ausgestorben und in den Stürmen der Völkerwanderung verweht ist, gezählt werden kann, in welche Zeitperiode der christlichen Civilisation ist dann der Ursprung zu legen, um einen *Vorrang* in betreff der adeligen Abstammung begründen zu können? Wir antworten: diejenigen lebenden Geschlechter, deren urkundlich beglaubigte Vorfahren mindestens um die Wende des 13. und, wenn man will, zu Beginn des 14 Jahrhunderts, in den betreffenden Urkunden dieser Zeitperiode mit Herzog oder Graf oder Ritter oder Herr benannt werden, gehören unumstösslich dem ältesten Adel der Nation an. (S. Anmerkung). Bei der „Gleichstellung" der Familien kommt es jedoch weniger darauf an, welcher Titel ihnen zugekommen ist, als darauf, welche Berechtigungen ihnen ertheilt wurden, und da muss bezüglich der Van Lynde konstatirt werden, dass dieselben in ihrem Lande die hohe Gerichtsbarkeit ausübten, was ursprünglich das Haupt Kriterium der Adelswürde war.

Anmerkung.

Selbstwerständlich können viele Herrengeschlechter, und die meisten Fürstengeschlechter, ihre Herkunft auch bis in das 12. Jahrhundert, einige sogar bis in das 11. Jahrhundert bekunden. Unter dieser Bekundung verstehen wir aber nur eine solche, bei der die Filiation des jetzt blühenden Geschlechtes mit demjenigen in der genannten Zeitperiode vorkommenden Geschlechte gleichen Namens, urkundlich nachgewiesen werden kann, da ja, wie bekannt, der Familienname eines im frühen Mittelalter vorkommenden Geschlechtes noch kein Beweis ist, dass dasselbe mit dem jetzt blühenden Geschlechte gleichen Namens identisch sei. Ebenso müssten, in einem solchen Falle, die aus den betreffenden Urkunden gezogenen genealogischen Daten, durch die dazu gehörigen sphragistischen Monumente bestätigt werden.

Die, unter den Hausmeiern der Frankenkönige sich bildenden, grossen Grundherren wurden zu hohem Adel und zu Lehensvasallen des Königs. Als auch die carolin-

In dieser Bezichung sind den Van Lynde die folgenden, urkundlich nachweisbaren Hofgerichte (Courtils[1]) zuzusprechen:

1280 Schon vor dieser Zeitepoche. Das Hofgericht von *Emmen in Linde*[2])

1326 Ein Hofgericht in *Linne*, welches *Lambrecht van Linde* besass, und welches vor ihm, seinem Vater *Thomas* (*Her Moes van Linne*) gehörte. Es ging später auf Thomas, Sohn des Lambrecht van Lynde über.[3])

1365 Das Hofgericht genannt *Linne*, mit welchem sich *Johan van Lynne* (Linie der van Lynde von Spauwen) belehnen liess. [4])

1417 Das Hofgericht genannt *Berchhoff*, in Spauwen, welches dem *Arnold van Lynde* gehörte.[5])

1425 Das Hofgericht von *Terwaerden*, welches dem *Johan van Lynden* gehörte, als Erbschaft seiner Gemahlin Odilie van Herten.[6])

1427 Die Hälfte des Hofgerichtes von *Eelen*.[7])

1472 Ein Hofgericht in *Wellen* dem *Johan van Lynde* gehörend.[8])

1381 Das Schloss *Gellick* mit Hofgericht, wie auch *Hoebeeck*, *Ionckout*, *Gorsleeuw*, *Spauwen* etc., dem *Lambrecht van Lynde, genannt van den Bosch von Mopertingen*, Gemahl der Aleyde Marteal de la Neuville, gehörig.[9])

---

gische Dynastie verviel, waren sie inzwischen noch mächtiger geworden, und machen sich in Deutschland unter der sächsischen Dynastie zu *Landesherren*. Dies der Ursprung der heutigen regierenden und mediatisirten Fürsten- und Grafengeschlechten.

[1]) Courtil = Hofgericht mit Wiesen, Land, Obstgärten, Teichen und allem sonstigen Zugehör. An diesen Hofgerichten waren Richter (mayeurs) und Schöffen (échevins) welche alle Gerichtsakte auszufertigen, und auf die Ausführung der Gesetze zu sehen hatten. [2]) Maestricht, Staats-Archiv, Deutsch-Ordens Commende Alten-Biesen (Vieux Ioncs), p. 3 & 5. [3]) Utrecht, De Navorscher, 1892. [4]) Borman, Chevalier C. de, Les fiefs du Comte de Looz, p. 12; Utrecht, De Navorscher, 1892. [5]) Ibid., De Navorscher, 1892. [6]) Curingen (salle de Curange) Feudal-gerichtshof, Bd. I, p. 139, 28 Februar 145; vol. 10 f° 43; Munsterbilsen, Feudal-Gerichtshof, 23 Dezbr 1434; Ibid., 19 Okt. 1461., Ibid., 19 Juli 1506; 6 Mai 1527 und 29 Februar 1536. Utrecht, De Navorscher, 1892. [7]) Munsterbilsen, Feudal-Gerichtshof, Adels-Kapitel, Reg. I. p. 161, 21 Februar 1427. [8]) Idid. Feud. Ger. Hof, Reg. IV, p. 14, 19 Juli 1472. [9]) Borman, Chev. C. de, Les fiefs du Comté de Looz, p, 246. Utrecht, De Navorscher, 1892.

Wir begegnen somit die Van Linde in Spauwen [1]) und Linde oder Martenslynde, [2]) wo sie die hohe Gerichtsbarkeit, also ihre Herrenrechte ausübten; das in Martenslynde befindliche Lehens-Hofgericht war abhängig von Curingen, [3]) und wurde, wie oben ersichtlich, Johan van Lynde am 15 Januar 1365 mit demselben belehnt.

Die Abhängigkeit der Van Lynde von Spauwen vom Feudal Gerichtshof in Curingen [4]) (Salle de Curange) beweist, dass dieselben nicht reichsunmittelbar, sondern Vasallen des Grafen von Looz waren in gleicher Weise wie die anderen Ritter und Juncker der Grafschaft, und sie gehörten daher zum ältesten niederländischen Adel und zwar nicht als von Ministerialen [5]) abstammend, sondern von den freien, dem Herrenstande des Landes, der brillante Chevalerie du comté de Looz, wie Mr. de Borman sich ausdrückt, [6]) und somit auch zum ältesten Adel des ehemaligen Heiligen Römischen Reichs Deutscher Nation, denn, wie bekannt gehörten die ganzen

---

[1], [2], [3] und [4]) Die für die Van Linden in den Niederlanden, in Bayern und Württemberg nun so historisch gewordenen Oertlichkeiten *Linde*, und *Spauwen* grenzten aneinander, und die Bewohner von Linde standen unter der Gerichtsbarkeit von Spauwen. Spauwen liegt nord-östlich von Tongeren, etwas mehr als halbwegs von Maestricht. Nicht weit von Spauwen in nordwestlicher Richtung lag Linde, das heutige Martenslynde, welches zur Grafschaft Looz gehörte; es stand unter unmittelbarer Gerichtsbarkeit (Erste Instanz), des äusseren Gerichtshofes von Bilsen. Dieser Gerichtshof hatte zuerst seinen Sitz in Martenslynde selbst, wo auch ein von Looz abhängiger Lehens Gerichtshof war, der abhängig wurde von Curingen, dem Feudel-Gerichtshof, des Grafen von Looz, von welchem Saumery (Délices du pays de Liège) sagt: „A Curange les Comtes de Looz établirent le siège de leur Cour féodale, dite la salle de Curange, transférée à Maeseyck en 1457 et rétablie dans sa résidence primitive en 1469". Die Oertlichkeiten Linde und Spauwen sowie alle anderen Wohn- und Stammsitze des Geschlechtes Van Lynde oder Lynden waren in den ehemaligen Stammlanden der Carolinger d. h. an der Wiege unserer Civilisation gelegen.

[5]) Ministerialen = Dienstleute. Dieselben zählten zu den Mittelfreien oder zum niederen Adel; ihrer Abstammung nach grossentheils Hörige und Halbfreie, aber durch Hofdienst, grossen Grundbesitz und vornehme Lebensart des Dienst und Hofrechtes theilhaftig und konnten sich erst im 12. Jahrhuntert als ein besonderer Geburtsstand unfreier, aber waffenfähiger und in hohen Ehren stehender Erbdiener des Kaisers und der geistlichen und weltlichen Fürsten darstellen. In den Quellen des ausgehenden 13. Jahrhunderts ist nur noch selten, in jenen des 14. Jahrhunters gar nicht mehr die Rede von der Ministeralität rittermässiger Lente.

[6]) Borman, C. de, Chevalier, Histoire du Château de Colmont, p. 43.

Niederlande in ältesten Zeiten einzelnen feudalen Geistlichen und weltlichen Herren die in mehr oder minder losem Verbande mit dem Heiligen Römischen Reiche standen.

Die Theilnahme eines Adeligen an den Turnieren des Mittelalters war wohl auch ein Beweis alten Adels, jedoch der Lehenbezitz von Hofgerichten bedingte eo ipso die Turnierfähigkeit, umgekehrt aber waren die Turnierfähigen nicht nothwendigerweise im Besitze von Hofgerichten, also auch nicht den Freien dem Herrenstande des Landes angehörig. Auch vermochte der Ministeriale nicht das, was ein nach Ritterart lebender *Schöffenbarfreier* zu thun im Stande war. Besonders bei gerichtlichen Handlungen, sowie bei Besetzung von Stellen, mit welchen eine Gerichtsbarkeit verbunden ist, zeigen sich Vorzüge der Freiheit vor der Ministerialität. Denn der Schöffenbarfreie durfte nämlich in allen Dingen die sein Leben, seine Freiheit, Ehre und Gut betrafen, nur von Ebenbürtigen gerichtet werden, während selbst der hochgestellte Ministeriale zuerst emancipirt werden musste, um als Richter den Standesbegriffen der Bewohner des betreffenden Gerichtssprengels völlig zu genügen [1]).

III.
Die Ortographie des Familiennamens „Linden".

Geradeso wie in der Auslegung des den Van Linden seit Urzeiten gehörigen Wappens gesündigt wurde und wie es dem von ihrem Familiennamen unzertrennlichen Partikel „Van" ergangen ist, so auch wurde die Schreibart des Familiennamens selbst nicht mit der demselben gebürenden historischen Treue behandelt, wie die hier folgenden Erörterungen bekunden werden.

Zuvörderst ist hier wahrzunehmen, dass es sich um eine Familie handelt, welche rein vlämischen Ursprungs ist und dass deren Name bis an die Anfänge der Familiennamensbildung reicht, wie aus den in den letzten Abschnitten dieser Arbeit berichteten Urkunden aus den Jahren 1151 und 1220 ersichtlich ist. Nun ist es eine Thatsache, dass in dem von der vlämischen Bevölkerung bewohnten Lande d.h. von der deutschen Grenze bis an den Aermelkanal bis zu Ende des 13 Jahrhunderts eine andere germanische Sprache gesprochen wurde als das aus demselben hervorgegangene

[1]) Roth, Ritterwürde und Ritterstand, p. 373.

Vlämisch oder, wie man eigentlich sagen und schreiben sollte, das Vlamische (Vlaamsch), welches ein Zweig der niederdeutschen Sprache (Dietsche Taal) ist die einst in verschiedenen Hauptdialekten ganz Niederdeutschland, Holland und Belgien beherrschte. Die politischen Scheidungen, welche die Glaubenstrennung des 16. Jahrhunderts im Gefolge hatte, lösten dieses gemeinsame Band. Durch Luther breitete sich das Hochdeutsche auch nach Norddeutschland aus; in den abgefallenen Niederlanden entwickelte sich das Holländische zu einer selbständigen Sprache und Literatur; in dem eben noch durch seine Kunstblüte, wie durch Handel und Industrie mit Italien wetteifernden Flandern sank das Niederdeutsche zu einer Volkssprache untergeordneten Ranges herab und lebte nur in einer spärlichen Literatur weiter, deren katholische Richtung sich in den urwüchsigen Rügeliedern der Antwerpener Lehrerin Anna Bijns gegen Luther sehr kräftig ausdrückt. Das Vlämische ist somit aus der niederdeutschen Sprache hervorgegangen (in vlämisch : dietsch, in wallonisch : thiois), ein Dialekt der ebensoviele Abarten aufweist als es Oertlichkeiten in dem östlichen Flandern gibt dessen Hauptstadt Gent, von jeher Ausgangspunkt und Hauptstützpunkt der vlämischen Bewegung, ziemlich im Mittelpunkt der vlämischen Provinzen liegt. Letztere bestehen aus Ostflandern, Westflandern, Antwerpen, Limburg und vorwiegend vlämisch Brabant [1]). Aber, bevor die niederdeutsche Sprache ein Dialekt des Vlämischen oder des Deutschen geworden ist, war sie das *Original* dieser Sprachen; ein flüchtiger Einblick in die alten Ritterromane, den Roman des Fuchses, das Niebelungenlied, und selbst die Lieder des Walther von der Vogelweide wirkt diesbezüglich überzeugend. Dasselbe sprachliche Phenomen wie für das Niederdeutsche hat sich mit dem Wallonischen ereignet, welches, nachdem es die Muttersprache (romanische Sprache) war, zur Rolle eines Dialektes der französischen Sprache herabgesunken ist. Mythologische Ursachen erklären diese Thatsache, und der Artikel Dits, Tuisco etc. in den Werken der Brüder Grimm kann hier, belehrend, herangezogen werden.

Das Dietsch oder Niederdeutsche ist für den Vlämen was das Romanische für den Franzosen ist, und war im ganzen von der vlämischen Bevölkerung bewohnten Lande bis über das dreizehnte Jahrhundert hinaus deren Umgangssprache. Sie hatte, unter an-

[1]) „Historisch-politische Blätter", Bd. 141, pag. 16.

deren Besonderheiten, die Schreibart **i** für **y** und der Laut **i** für **y** hat sich selbst bis auf unsere Tage im dietsch sprechenden Theile des Landes (Brügge und Umgebung) erhalten. Der Name Van Lynden wird daher nicht ausgesprochen: Van Laïnden, sondern man spricht ihn aus: Van Linden. Beweise hiefür findet man zu Beginn der Nederlandsche Dichterhalle von Heremans und in den Gedichten der Herzoge Johan und Henrik von Brabant. Die Schreibart y hat immer die form i und wurde als i ausgesprochen.

In betreff der Ersetzung des i durch y, in dietsch, scheint sich diese Umwandlung in jener Zeitepoche vollzogen zu haben als das Vlämische entschieden die Oberhand erhielt, welch' letztere Thatsache in das Ende des 13ten Jahrhunderts und den Anfang des 14ten Jahrhunderts zu setzen ist. Ueberzeugend sind diesbezüglich die Urkunden seit dem Beginn des 14ten Jahrhunderts, in welchen durchaus die Schreibart y für i vorherrschend ist. Das y in Lynden repräsentirt die *vlämische* Schreibart des Namens, während die Schreibart i an das vor dem 14ten Jahrhundert gesprochene Ditsch oder Niederdeutsche erinnert. Die im Deutschen bestehende Regel, wo das y den Laut i hat, beweist des weiteren das Gesagte in betreff des Alters und der Originalität der niederdeutschen Sprache.

Das Holländische und das Vlämische sind somit aus einer germanischen Sprache hervorgegangen, und haben sich nebeneinander entwickelt in dem sie sich gegenseitig zu durchdringen suchten, wofür deren klassische Schriftsteller ein beredtes Zeugnis geben. für das Holländische haben wir Cats, Vondel, Hooft, Huyghens etc., und das Vlamische brachten, ausser dem allgemein beliebten und ebenso unermüdlichen Hendrik Conscience eine ganze Schaar begabter Dichter und Schriftsteller: Ledeganck, Prudens van Duyse, Theodor van Rijswijk, Jan van Beers, Dautzenberg, de Brauwere, Emanuel Hiel und Guido Gezelle zu neuem Leben.

Aus den obigen Erörterungen geht klar hervor, dass das niederländische Partikel „van" in unzertrennlicher Weise zu dem mit einem Ortsnamen in Verbindung gebrachten Familiennamen „Lynden" gehört und nicht in eine fremde Sprache übersetzt werden darf, und dass der Familiennamen selbst nicht mit einem „i" sondern mit einem „y" geschrieben zu werden hat, gemäss der vlämischen Schreibart.

IV
Die Anfänge der Van Lynde von Lynde und Spauwen.

Die ersten Generationen der Van Linne (Linde) von Linde (heute Martenslynde), und Spauwen d. h. die unmittelbaren Vorfahren der *Von Linden in Bayern und Württemberg* besassen einen bedeutenden Gütercomplex in Lynde, welchen sie, zum Theile, von der Deutschen Ritterordensballei Alten-Biesen [1]) zu Lehen hielten. In den Urkunden dieses Ordens von 1280—1400 erscheinen die Van Lynde, thatsächlich theils als Grundbesitzer, theils als Pächter des Ordens. [2])

In 1280 hatte *Here Moes* (Thomas) *van Linne* einen in Linne gelegenen Hof von der Deutschen Ritterordensballei zu Lehen, in welchen sein Sohn *Lambrecht van Linne*, nachfolgte, und ausserdem noch eine grosse Anzahl von Grundstücken von derselben Ordensballei zu Lehen hielt, während ein anderer Sohn, *Willem*

---

[1]) Die *Deutsche Ritterordensniederlassung Alten-Biesen* (*Vieux Joncs*) *oder Niederlande* wurde unter dem vierten Meister des Ordens, Herman van Salza, um das Jahr 1220 gegründet. Mechtildis, Aebtissin zu Munsterbilsen und Graf Arnold van Lohn (Looz) schenkten mit Bewilligung des Bischoff's Hugo von Lüttich im Jahre 1220 dem Orden eine Kapelle bei Maestricht, die man „in den Biessen" d. h. juncus, in einem sumpfigen Orte gelegen, nannte, weshalb auch diese Ballei „Ballivia junctana" hiess. Von dieser Zeitperiode an sieht man die van Linde in engen Beziehungen zu diesem mächtigen Orden, woraus man schliessen kann, dass sie an der Wiege dieser Ordensniederlassung gestanden und an deren Culturarbeit theilgenommen haben müssen, zumal ihr Verhältniss zu derselben mehr weniger bis in's 18te Jahrhundert gedauert hat. Geradeso wie die van Lynden in Holland, standen die van Lynde von Lynde und Spauwen im Vasallenverhältniss zum Deutschen Ritterorden; die ersteren huldigten der Lehensherrlichkeit der Ballei Utrecht, die letzteren derjenigen der Ballei Alten-Biesen, die sich zu einer der grössten des Ordens herausbildete.

Unter dem Landcomtur von Biessen standen die Hauscomture von vierzehn Commenden oder Ordenshäusern. Diese Commenden waren: 1) Alten-Biesen bei Linde; 2) Neuen-Biesen in Maestricht; 3) Iungen-Biesen in Cöln; 4) Beckevoort; 5) Gemert; 6) Siersdorf; 7) St. Aegidien zu Aachen; 8) St. Andreas in Lüttich; 9) Petersfuren, 10) Gruitrode und Vilcht; 11) Oerdingen und Holt; 12) Bernsheim; 13) Aschaffenburg; 14) Ramersdorf bei Bonn (Wolters, Alten-Biesen p. 18).

[2]) Maestricht, St. Arch, Deutsche Ritterordensballei Alten-Biesen, Register: „De joer ons here m°c°c° ende lxxx, under octave van paschen due wart dit buc begonnen. Dit sin degene die loet sin van gud shus van den bisen, ende dit sin die heren do met ave hilt", Laetboek, pp. 3. 5. 7. 9. 30. 36. 61. 106. 250; Pitantieboek pp. 5. 6. 7. 12 etc.

van Linde, in 1326, als *Deutscher Ordensritter*, erwähnt wird. *Johan van Linde*, Sohn des Johan und Enkel des *Lambrecht van Linne* war Nachfolger in dem Hofe von Lynne, und wurde am 12 Febr. 1417 vor dem Gerichtshof von Munsterbilsen mit den Gütern seiner Gattin belehnt. Johan van Linde, Stammvater der Van Linde von Spauwen hatte drei Söhne: *Lambrecht van Lynde, joncker, Arnold van Lynde*, welcher die Linie von Spauwen fortpflanzte. und Johan van Lynde, Stammvater der Linie von Terwaerden.

Das Testament der Domicella *Alcydis und der Domicella Gertrudis van Linne* vom 28 September 1308 bekundet, dass sie zu Folge ihres Titels „Domicella" adeliger Abkunft waren, und wenn die Töchter vom Adel sind, so muss dies auch bei deren Vater, *Lambrecht van Linne*, der Fall gewesen sein. Da Aleyde und Gertrude van Linne ihr Testament zusammen gemacht haben, muss man vermuthen, dass sie bereits in einem gewissen Alter standen, und dass Beide an den Tod dachten. Das mindeste was man ihnen beilegen kann, wäre 50 oder 60 Jahre. Dies ergibt deren Geburtsjahr, und, in Folge dessen, die Existenz Lambrechts, ihres Vaters, um 1258 oder 1248. [1])

In dem Akt von 1315 erscheint *Carl van Linne* als *Deutscher Ordensritter* (Broeder) [2]) Die Urkunde vom 6 Juli 1322 zeigt die Van Lynde als Lehensmannen des Deutschen Ritterordens.[3]) Am 21 Dezember 1338 hat *Johan van Linne* eine Streitigkeit mit dem Deutschen Ritterorden etc. Er starb vor 1365, denn in diesem Jahre wird sein Sohn mit dessen Gütern belehnt.[4]) Am 30 Mai 1376 wird eine Schenkung erwähnt welche *Johannes dictus van Linde, armiger*, wohnend apud Hochstraten prope de bysen, dem Beguinenhof in St. Trond gemacht hat. [5])

Die Van Lynde von Lynde und Spauwen, die Van Lynde von Terwaerden und die De Lyntre von Wihogne führten dasselbe Wappensymbol, *den Löwen*, in ihren Siegeln. [6])

In 1282 ist *Loys van Linde dapifer* (*Truchsess*) des Grafen von

---

[1]) Bulletin de la Société scientifique et Littéraire de Limbourg, XV, No. 24; Original, Tongres, Archiv des Hospitals; Utrecht, De Navorscher 1896, pp. 372—390.

[2]) Maestricht, St. Arch, Alten-Biesen, Laetboek, p. 250. [3]) Düsseldorf, St. Arch, Deutsche Ritterordenscommende Bernstein No. 54; Hennes, No. 420.

[4]) Maestricht, St. Arch, Alten-Biesen No. 92. [5]) St. Trond, Archiv des Beguinenhofs, Zinsregister van Hoesselt. [6]) Utrecht, De Navorscher 1896.

Looz. [1]) Am 9 März 1368 wird mittelst Schreiben der Schöffen von Maestricht eine Abtretung von Gütern von Seite des *Johan van Lynne, joncker,* berichtet. [2]) Am 22 Sept. 1371 begegnen wir Elisabeth van Kestele als Wittwe des *Rutger de Tylia, ridder.* [3]) *Willem van der Linde* erwähnt als Kämpfer in der Schlacht von Staveren. 26 Sept. 1345. [4]) In 1334 wird *Lenald de Tilia* (van der Linden) als Zeuge erwäht [5]) In 1470 werden *jonker Loys van Linde* von Cleynen Spauwen und *Laurees van Linde, Schöffe* daselbst bei einem Güterverkauf erwähnt. [6])

Urkunden zur frühesten Geschichte von LINNE
(*Sint Martens-linde*), Limburg.

24 Juni 943.

Balderik, bisschop van Utrecht, geeft aan den zoon van graaf Reinier (Geldern) en aan zijne zonen Balderik en Rudolf in precario Rura, Liethorp, *Linne*, Suletheim, Hodorp, Ascalon, Malicalieol en Curnelo, en ontvangt daar tegen eene curtis in Willere met de Kerk te Bochem en de halve kerk te Fischelo. [7])

30 October 1057.

Dietwin, bisschop van Luik, en Willem, bisschop van Utrecht, bevestigen de overeenkomst tusschen hunne voorgangers Baldrik en Adelbold aangegaan, waarbij de eerste de kerken van Berg en *Linne*, in zijn bisdom gelegen doch hoorende onder Utrecht, vrijlaat van alle diensten, waartegen hij op het praedium Leinderkirca eene kerk mag stichten. [8])

XIIe eeuw.

Opgave der inkomsten van de kerk van O. L. V. te Aken te Erkelens, Haslo, *Linne* en Swalmen. [9])

[1]) Wolters, Looz, p. 101; Mantelius, Historia lossensis, p. 218. [2]) Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg, IV, p. 484.
[3]) Franquinet, Oorkonden Bescheiden van het Kapittel van O. L. Vrouwekerk te Maestricht, p. 143, No. 105. [4]) Maldeghem J. v., La bataille de Staveren en Frise, 26 Sept. 1345, p. 83. [5]) Bulletin de la Société Scientifique du Limbourg, XV, p. 342. [6]) Franquinet, G. D. Oorkonden van het Klooster der Predikheeren te Maestricht, p. 101, Urkunde No. 68.
[7]) Sloet, Baron L. A. J. W., Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutfen tot op den Slag van Woeringen, 5 Juni 1288, Urkunde No. 84. [8]) Ibid., Urk. No. 171. [9]) Ibid., Urk. No. 200.

In het jaar 1188.

Philips, aartsbisschop van Keulen, koopt Kriekenbeek en merdere goederen, waaronder de burg Bredevoort en *Linne* geweest kunnen zijn. [1])

2 Märt 1223.

Zeuge : Johannes pleblanus in *Linne* et decanus Suestrensis capituli, *Arnoldus de Rode* et alii. [2])

In het jaar 1230.

Zeuge : Johannes decanus de *Linne*. [3])

Overeenkomst tusschen Otto, graaf van Gelre, en Elisabeth van Spremond, gewezen gravin van Kleef, en hare dochter Jutta, over het *oppidum Linne*. [4])

4 Augustus 1277.

Hendrik van Montfoort, gewezen bisschop van Luik, geeft na zijn overlijden, met voorbehoud van levenslang vruchtgebruik, aan Reinald, graaf van Gelre, zijn burg Montfoort, Nieuw-Stad, Echt, *Linne*, Vlodorp en al zijne overige villae. [5])

12 December 1277.

Hendrik van Montfoort, gewezen bisschop van Luik, verklaart, dat Reinald, graaf van Gelre, de ware erfgenaam en heer is van zijn burg Montfoort, van Nieuw-Stad, genaamd Elsene, *van Linne* en van de villae Echt, Vlodorp, Roosteren, Posterholt en Odilenberg, en dat zijne burgmannen en de schepenen der gezegde plaatsen den graaf trouw gezworen hebben, alles onder voorbehoud van levenslang vruchtgebruik. [6])

V.

Die frühesten Urkunden über die van Lijnden.

1151.

Schenkung des *Ruther van Linden* und seines Sohnes *Ywan* der

---

[1]) Sloet, Baron L. A. J. W., Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutfen etc., Urk. No. 374. [2]) Ibid., Urk. No. 471. [3]) Ibid., Urk. No. 532. [4]) Ibid., Urk. No. 812. [5]) Ibid., Urk. No. 986. [6]) Ibid., Urk. No. 992.

Zehnten von Rode (Rhode-Sanct Peter) und von Halderth (Houwdert) an die Abtei von Parc.

In nomine sancte et individue trinitatis. Notum esse volumus tam presentis quam futuri temporis christi fidelibus quod godefridus dux Lotharingie qui et marchio una cum matre sua Lutgarde nobili ducissa per resignationem et petitionem *Rutheri de Lenden* et filii sui *Ywani* dimedictatem decime de rode et de halderth quam e predecessorum hereditate juste et quiete possederat beate marie in parcho et pauperibus christi ibidem degentibus pro salute anime sue et suorum in perpetuum possidendam sine omni contradictione tradens contradidit. Et ut hujus rei traditio in perpetuum in convulsa permaneat sigilli nostri impressione et testium astipulatione corroborare curavit, sunt itaque hii testes Gosuinus de Holthem gerardus de Hullenberg. sigerus de Heverla. ingelbertus de Mensel. franco pincerna. gosuinus cleppinc. Henricus pedagogus. sebaldus Lovaniensis et alardus filius ejus. gerardus de score. Acta sunt hec. anno incarnationis dominice M. C. L. I. concurrentibus VII epacta una. indictione XIIII. luna XII. [1])

Da die Familiennamen in der Zeitperiode von 1150—1200 ihren Anfang nahmen, so muss die Urkunde von 1151 als eine der ältesten Personalurkunden unserer Zeitrechnung angesprochen worden. Sie bekundet, dass *Ruther van Linden* den Zehnten von Rode (Rhode Sanct Peter) und von Halderth (Houwaert) als Lehenbesitz von seinen Vorfahren für sich und seine Nachkommen (suorum) auf ewige

[1]) Brussel, Generalarchiv des Königreichs, Chartular der Abtei von Parc, fol. 4vso; Original: Archiv der Abtei vcn Parc bei Löwen. — Raymakers, Notice historique sur l'ancienne abbaye de Parc, p. 17.

Anmerkung. Alphonse Wauters berichtet auch die Urkunde in seinen „Tables des chartes et diplomes imprimés", Bd. 2, p. 342, gibt aber dem Ruther van Linden den Vornamen „René", welcher jedoch nicht gleichbedeutend mit „Ruther" ist; der eine ist lateinischen Ursprungs (Re-natus) der andere germanischen Ursprungs (Rut-heer). Hier liegt somit von Seite Wauters, ein Irrthum vor. Der Vorname René (Rennatus) kommt überhaupt in dem Chartular der Abtei von Parc nicht vor.

N.B. Wauters bemerkt, dass diese Urkunde von 1151 und die folgende von 1158 die Lokalität **Linden** bei Löwen in Brabant betreffen. Die letzere lautet wie folgt: Anno 1158 — Godescale, Abbé d'Affighem, assigne au monastère de Vierbeek, le jour ou l'on y jeta le fondement de nouveaux bâtiments, plusieurs biens et revenus, et notamment l'autel de *Linden*. Actum est hoc anno incarnati Verbi MCLVIII, indictione VI.

Sanderus, Chorographia sacra Vlierbaci, p. 5, ct Chorographicia sacra Brabantiae, t. I. p. 56.

Zeiten (in perpetuum) ererbt hat. Demzufolge, müsste der nächste Besitzer der beiden Lehen sein Sohn *Ywan* gewesen sein. Hier ist aber eine Lücke in dem urkundlichen Material der Abtei von Parc, welche verhindert den unmittelbaren Nachfolger des Ywan in konkreter Weise festzustellen; man muss gleichwohl annehmen, dass Ywan der Nachfolger seines Vaters, Ruther van Linden, in den Lehen von Rode und Halderth war. Der nächste Besitzer des Zehnten von Rode, war *Arnold van Rode* der, im Jahre 1222, um die Summe von 190 Löwener Pfunden, auf neun Jahre, auf den grossen und kleinen Zehnten von Rode verzichtet.[1]) Arnold wird, in 1147, als Zeuge erwähnt; [2]) in 1155 schenkt er der Abtei von Parc 4 Bünder Wiesen; [3]) in 1185 ersehen wir dass Arnold einen Sohn namens Arnold hatte; [4]) in 1226 überlässt er der Abtei von Parc 2 Bünder für eine Seelenmesse [5]) und in 1227 überträgt Arnold die Hälfte des Patronatsrechtes der Kirehe von Rode an die Abtei von Parc. [6])

Aus diesen Begebenheiten muss man wohl schliessen, dass Ywan der Sohn Ruthers Van Linden, keine Nachkommen hatte, und dass er vor dem Jahre 1222 gestorben ist, da in diesem Jahre Arnold van Rode in erblichem Besitze des Zehnten von Rode war, und daher ein naher Verwandter des Ruther gewesen sein muss. Thatsächlich, sind die Van Linden und die Van Rode eines Stammes, wie in einem anderen Abschnitt dieser Artikelserie nachgewissen werden wird.

Da Arnold van Rode bereits i. J. 1147 als Zeuge auftritt, muss er, in 1222, zum mindesten 85 Jahre alt gewesen sein. In 1231 wird sein Sohn Arnold als miles de Rode genannt d. h. er bekleidete eine militärische Funktion in diesem Orte. In diesem Jahre auch schenkte dessen Sohn Gosuin der Abtei von Parc, mit Bewilligung seines Vaters, den Zehnten von Rode und das Patronatsrecht der Kirche dieses Ortes. [7]) Arnold II von Rode scheint demnach seine Rechte auf den Zehnten von Rode und das Patronatsrecht der Kirche sich vorbehalten und die Nutzniessung derselben auf seinen Sohn Gosuin übertragen zu haben. In 1248 übertragen Arnold II von Rode und Gotfried van Bruel, Bürger

---

[1]) Brussel, General archivdes Königreichs, Chartular der Abtei von Parc, 3bis f° 3.
[2]) Ibid., fol° I^vso. [3]) Ibid., fol° 2. [4]) Ibid., fol° 2 und r^se. [5]) Ibid., f° 4 ^vso.
[6]) Ibid., fol° 5.
[7]) Ibid., Generalarchiv des Königreichs, Chartular der Abtei von Parc fol. 3 ^vso.

von Löwen, der Abtei von Parc den in Hovis gelegenen Theil ihrer Mühle mit den dazugehörigen Wiesen, Zins, etc. [1]) Arnold II ist, in 1250, noch am Leben, in 1257 wird aber Gosuinus filius bone memorie domini Arnoldi militis de Rode genannt, somit war er um diese Zeid tod. [2])

Arnold I von Rode war ein Vetter (vielleicht auch Bruder) des Ruther von Linden; der, im Besitze des letzteren gewesene Zehnt von Halderth wird in den Urkunden der Abtei von Parc nicht mehr erwähnt. Arnold I war verheirathet mit Mabilia N.; Arnold II mit Maghtildis N. und Gosuin van Rode mit Katherine N. [3]) Die von 1227 bis 1239 genannten Henricus de Rode et frater ejus sind aller Wahrscheinlichkeit nach Söhne des Gosuin van Rode, [4]) und der in 1201 erwähnte Hendrik van Rode dürfte ein Sohn Arnolds I gewesen sein. [5]) Aus den hier angezogenen Urkunden ergibt sich das folgende genealogische Verhältniss.

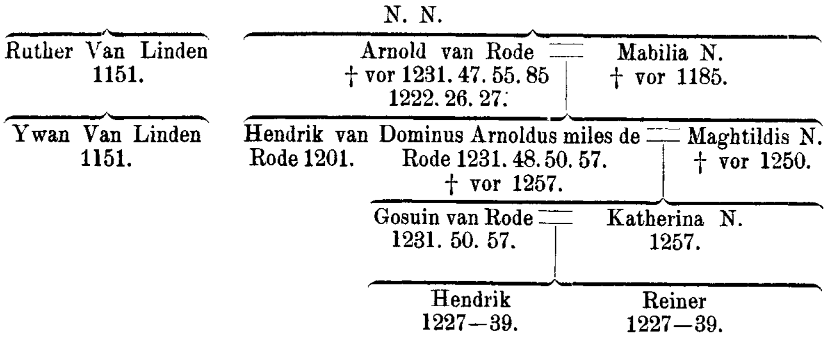

1220.

Henrik Sohn des Henrik van Linden und dessen Brüder stiften für eine Seelenmesse einen ihnen gehörigen im Kirchsprengel von *Wenghe* (Winde) gelegenen Zehnten.

Henricus dei gratia prepositus et decanus ac totum capitulum ecclesie beati petri in lovanio universis quibus presens scriptum exhiberi contigerit salutem in auctore salutis/ universitate vestre notum facimus quod *henricus filius henrici de Linden ac fratres ipsius* animarum suarum saluti volentis consulere, quicquid juris habebant in decima jacente in territorio ecclesie de *Wenghe*, vi-

[1]) Brüssel, G. d. H., Chartular der Abtei Parc, fol. 18. [2]) Ibid., fol. 25 und fol. 5 vso. [3]) Ibid., fol. 2 und vso. [4]) Ibid., fol. 15 vso. [5]) Ibid., fol. 3.

delicet nonam tam minoris quam majoris ejusdem decime partem leprosis de banco prope lovanium manentibus/ decani lovaniensis concilii et franconis ecclesie de wenghe tunc investiti consensu interveniente libere contulerunt et ipsos in corporalem ejusdem decime possessionem induxerunt, corporale etiam juramentum praestantes quod nullam de cetero dictis leprosis super ipsa decima moverent questionem/ nec aliis aliquam ipsis movendi questionem darent occasionem/ ut igitur dictus legitime collationis contractus perpetuum robur obtineat nec aliquorum temeritate possit infirmari/ presens scriptum sigilli nostri roboravimus impressione/ tum predictis fratribus tum ipsis leprosis testimonium nostrum super prescripto collationis contractu pariter invocantibus Ego autem Lodvicus (sic) lovaniensis concilii decanus sigillum meum duxi apponendum/ Datum lovanii (sic) Anno dominice incarnationis Millesimo ducentesimo xx° mense decembri/ [1])

Die in der Urkunde von 1220 genannte Oertlichkeit Wenghe (Winde), das heutige Neerwinden (Brabant), war ein Stammsitz der Van Lynden, nach welchem sie sich nannten, wie aus den betreffenden Urkunden und den Umschriften der an denselben hängenden Wappensiegeln zu entnehmen ist.[2]) Der in der Urkunde genannte Henrik, Sohn des Henrik van Linden. und dessen Brüder, welche einen ihnen gehörigen, in Wenghe gelegenen Zehnten für eine Seelenmesse stiften, waren daher, die Vorfahren des here Johan van Lynden van Wijnde, ridder, 1339. Es ist nicht der Zweck dieser Studie alle sich auf diese Linie der Van Lynden beziehenden Urkunden zu enumeriren, und wir müssen uns daher auf Beigabe einer urkundlich begründeten Genealogie dieser Linie beschränken, unter Beifügung einiger zu derselben gehörenden Persönlichkeiten.

Wir begegnen, in 1264, einen *Johannes de Winda* (Winde), *miles*, als dapifer (Truchsess) des Herzogs von Iülich. Sein Wappensiegel zeigt einen *Löwen.* [3]) — In 1272, einen *Walterus, miles de Winde.* Wappensiegel [3] ein *Löwe*, mit einem gedornten Stab. [4]) Ein Walter van Linde, ridder, wird auch in 1265 genannt [5]).

---

[1]) Brüssel, Archives Générales du Royaume, Etablissement religieux, Carton 4724, pièce 14. [2]) S. Sigillographie der Van Lynden, eingangs dieser Studie. [3]) Düsseldorf, Staatsarchiv, Commende Biesen No. 11. [4]) Raadt, J.-Th. de, Sceaux Armoriés des Pays-Bas, IV, p. 256. [5]) Brüssel, Arch. Gén. du Royaume, Abbaye de St. Trond, No. 273.

In 1358, ein *Johan van Winde,* Schöffe von Léau. Wappensiegel: ein *Löwe* mit einem das Ganze überdeckenden Stab. [1]) In 1268 einen *Ywanus, miles de Winde,* der, am 29 September 1268 einen Schied macht zwischen dem Oberen des Klosters von Insula Ducis in Gempe (bei Wenghe Sanct Georg) und Henricus de Langhenpule. Wappensiegel: *Ein Andreaskreuz,* belegt mit fünf Muscheln. [2]) Schliesslich begegnen wir einem Goodevaart (Gotfried) Van Winde, als Kämpfer in der Schlacht von Woeringen, 1288.[3])

Es ist hier zu betonen, dass die hier genannten Van Winde, geradeso wie die Van Lynden, *den Löwen,* als Wappensymbol in ihren Siegeln führen, mit Ausnahme des Ywanus, miles de Winde, dessen Wappensiegel ein *Andreaskreuz* zeigt. Wie in einem anderen Abschnitt ersichtlich werden wird, siegelte eine Linie der Van Lynden in Cleve auch mit dem Andreaskreuz.

* * *

---

[1]) Raadt, J.-Th. de, Sceaux Armoriés des Pays-Bas, IV, p. 256. [2]) Ibid., IV, p. 257—258. [3]) Brüssel, General archiv des Köningreichs, Abtei von St. Trond.

Genealogie der Van der Linden van Ouderaen und der Van der Linden van Winde.

N. N.

Walter I de Tilia = van der Linden genannt van Ouderaen zu Myssche bei Beke circa 1250; Willem van der Linden circa 1250.

Walter II de Tilia, (van der Lynden) 1312.; Here Dierick van der Lynden genannt van Ouderaen, 1364.; Here Johan van der Lynden van Wynde, ridder, 1339.

Dierick van der Lynden.; Walter III van der Lynden, 1371.; Arnold van der Lynden oder van Ouderaen, 1374.; Gotfried van der Lynden, 1350.; Here Geldolf van der Lynde von Winde, ridder, 1371.

Here Plissis van der Lynden, † 1438.; Dierick van der Lynden oder van Ouderaen.; Johan van der Lynden.; Geldolf II van der Lynden ridder, 1433. 34. 35.; Catherina van Winde genannt van der Lynden (Johan van Beert).

Johan van der Lynden oder van Ouderaen.; N. van der Linden.; Geldolf III van der Lynden.

Dierick van der Lynden oder van Ouderaen.; N. van der Linden.

Marie van Lynde von Russon (Rutten) testirt am 22 Aug. 1545.; Jan Dierick van Lynde 1545.; Luyte van Lynde 1545.; Thonis oder Anton van Lynde 1545.; Anna van Winde oder van der Lynden (Johan van Rijckel, here van Oirbeek).; Franziska van der Lynden (Raes, here van Rijckel) Franziska † 8 April 1597.

VI

Die Grafen und Freiherren van Lynden in Geldern.

Es ist lange bezweifelt worden, ob es eigene Herren von Linn (Kr. Krefeld, Rgbz. Düsseldorf) gegeben habe. Das bis jetzt aufgefundene Urkunden-Material lässt indess wohl kaum noch mehr weitere Zweifel zu.

Eine Grenzstreitigkeit zwischen den Bewohnern von Kempen und Fischeln, die sich über einen gemeinsamen Wald erhoben und die Jahre lang ohne Entscheidung geschwebt hatte, fand am 18 Juni 1186 unter Zuthun des *Gerlacus de Linne miles* und des benachbarten Holzgrafen Adolph van Wilre endlich eine gütliche Beilegung. Das Geschlecht zu dem der eben genannte Gerlach gehörte, hielt sich nur kurze Zeit im Gebiete von Linne auf um dann später *in Diensten der Grafen später Herzoge von Cleve* völlig aus der dortigen Erinnerung zu schwinden [1]).

Otto de Linne und sein Bruder verkaufen dem Erzbischoff Philipp von Cöln ihr *Allod de Linne* zwischen 1169—1191. [2]) Gerlach van Linne, 1186, war somit ein Bruder des *Otto van Linne, ridder,* der uns mit seinem Sohne *Gerhard* im Jahre 1218 begegnet, als es galt der Aebtissin von Gerresheim ein Zeugniss über den dortigen Zoll und das Gericht auszustellen . [3]) Der Sohn *Gerhard* erscheint noch mehrmals in Urkunden von 1234—1264, in der von 1234 nennt er sich miles, [4]) in der von 1244 dominus de Linne [5]) und in derjenigen von 1245 führt er den Titel „vir nobilis" [6]) was auf die Ausübung der Herrenrechte im Gebiete von Linne schliessen lässt und man annehmen muss, dass Gerhard das von seinem Va-

[1]) Keussen, Herm., Linn und seine Geschichte, in: „Die Heimath". Wochenblatt für Kunde der niederrheinischen Geschichte, etc. (Fischeln, 1876, N° 5 vom 25 Januar, S. 18). [2]) Korth, Mittheilungen aus dem Historischen Archiv der Stadt Köln, XI, p. 62. [3]) Keussen, Herm., Linn und seine Geschichte. [4]) Düsseldorf, Staatsarchiv, Camp, Urkunde N° 65. [5]) Ibid. St. Arch., Kloster Meer, Urk. N° 32. [6]) Ibid., St. Arch., Deutschordens Commende Cöln, Urk. N° 6; Hennes, I. H., Codex Diplomaticus Ordinis Sanctae Mariae Theutonicorum, Urk. N° 65. Nobilis ist die Bezeichnung der zwischen Fürsten und Ministerialen stehenden Klasse weltlicher Grossen. *Nobiles oder nobilis* ist die gewönliche Bezeichnung für den Grafen wie für den einfachen Edeln, und nicht selten werden in den Kaiserurkunden die Grafen mit den übrigen Edeln unter der Gesammtbezeichnung „Nobilis" von den Principes geschieden. Das Prädikat Nobilis umfasst den ganzen Stand der Magnaten, Herzoge und Markgrafen, welche nicht Fürsten waren, ebensowohl, als den Grafen und den einfachen Edeln (Fricker, Kaiserurkunden, pp. 101 & 114).

ter, Ritter Otto, verkaufte Allod von Linne wieder an sich gebracht hat, und dass er die Herrscherrechte im Gebiete von Linne an sich riss. Unwahrscheinlich ist dies nicht, da nach Verfall der Gauverfassung mancher der freien Grundbesitzer die hohe und niedere Gerichtsbarkeit auf der eigenen Scholle hatte, freilich um eine Zeit später in die Lehensabhängigkeit der mächtig aufstrebenden Grafen und Dynasten der Umgegend zu gerathen und die Vorrechte wieder einzubüssen. Dies ist bei den Herren van Linne eingetreten, denn wir finden sie im vierzehnten Jahrhundert in der Lehensabhängigkeit des Clever Grafengeschlechtes.

Wir begegnen nämlich im vierzehnten Jahrhundert in der Grafschaft späterem Herzogthum Cleve eine gewisse Anzahl von Persönlichkeiten aus dem Geschlechte der *Van Linne* welche daselbst Allod und Lehenbesitz haben, und theilweise in Diensten der Clever Grafen stehen. Unter der Zahl derselben erscheint im Jahre 1356 ein *Johan van Linne, ridder*, der von Johan van Cleve (später Graf v. Cl.), *Herr zu Linn*, mit dem Hof zu Wolfram im Clevischen auf Lebzeiten belehnt wird. Sein Siegelwappen zeigt einen Schild im Schild, über das Ganze einen Bastardquerbalken d. h. er siegelte mit dem Wappen seines Lehensherrn, des Grafen Johan van Cleve, dessen natürlicher Sohn er war. [1]) Der Ursprung des Johan musste hier betont werden, um diesbezüglichen etwaigen Irrungen vorzubeugen, es erhellt aber aus der angezogenen Urkunde des Stiftes Kaiserswerth, dass das Gebiet von Lynn, in 1356, im Besitze der Grafen von Cleve war. Ein weiterer Akt, vom Jahre 1392, bekundet, dass Friedrich von Saarweerden, Erzbischoff von Köln, und Adolph, Graf von Cleve, sich über den Besitz von Linne und dessen Gerechtsame in Xanten vergleichen. [2])

Das Verschwinden des Geschlechtes der Herren van Linne aus dem Gebiete von Linn muss also wohl dem Umstande zugemessen werden, dass sie die beherrschende Stellung, welche sie in diesem Gebiete durch die hervorragenden Eigenschaften des Gerhard van Linne, vir nobilis, erlangt haben, in Folge von politischen Umwälzungen oder auch durch unglückliche Fehden mit den Nachbarn wieder verloren. haben.

---

[1]) Düsseldorf, St. Arch., Kaiserswerth, Urk. N° 129. 130; Ibid., St. Arch., Cleve-Mark, Urk. N° 290. [2]) Binterim und Mooren, „Die Erzdiöcese Köln" 1892 resp. 1830, p. 313, N° 420.

Da man unter dem Titel „vir nobilis" welchen *Gerhard van Linne* in der Urkunde von 1245 führte, im dreizehnten Jahrhundert die Grafen begriff, und ein Graf ohne Grafschaft zu jener Zeit ein Unding gewesen wäre, so stellt sich die Frage, ob Gerhard die Grafschaft als ein Reichsamt und Fahnenlehen vom Reiche hatte, oder ob er mit derselben von einem Reichsfürsten, etwa vom Grafen von Looz belehnt wurde? Eines ist sicher: die Herren van Linne hatten das Gebiet von Linn, aus was immer für welchen Gründen gegen das Ende des dreizehnten Jahrhunderts verlassen, und sie tauchen im 14ten Jahrhundert im Lande Cleve wieder auf. Gerhard van Linne und dessen Nachkommen müssen daher dort zu suchen sein.

Ein derartig thatkräftiges Geschlecht wird sich aber nicht ohne weiters durch die Missgunst der Zeiten und Verhältnisse an die Wand drücken lassen, sondern seine Thätigkeit in anderer Richtung fortsetzen. Thatsächlich, begegnen wir im Lande Cleve eine bedeutende Anzahl von Persönlichkeiten aus dem Geschlechte der Herren van Linne die gleichnamig sind mit den Van Lynden in Geldern, aus der Zeitperiode von 1300—1400. Zur Identificirung derselben, haben wir die Mühe nicht gescheut, diese Persönlichkeiten in einer hier folgenden Tabelle, den Herren van Lynden, wie sie in den Annales de la maison de Lynden (Butkens) repräsentirt sind, zur Vergleichung gegenüber zu stellen, unter gleichzeitiger Beifügung der diesbezüglichen Regesten. [1])

---

[1]) *1316 Mai 5* — Vor Richter Otto van Schonenberg und Gerichtsleuten Heinrich van der Vorst, Stephan van Deest, dessen Sohn Gotfried, Johan van Heze, Arnold van Hoesden, und Herman Ricoldi tragen Eheleute Arnold und Aleid Kade, Eheleute Ruloff und Aleid Kade, Eheleute Wilhelm und Aleid Kade, Arnold und Griet van Hoesden, Diedrich van der Eynge und dessen Sohn Gottschalk von wegen der *domicelle van Lynden* die Kadinkhofstaat in Deest an die Erbpächter (pensionarii) des Grafen von Geldern, nämlich Wilhelm Adamssohn von Afferden, dessen Bruder Heinrich, Gottschalk Stephani und Johan Witte *von wegen derselben* Dame an Stephan van Deest und die Zinsmeister Johan van Heze, Heinrich van der Voirt und dessen Stiefsöhne auf, worauf die Zinsmeister die Hofstat an Bruder Gerhard van Deest in Behuf Grafenthals für einen landesherrlichen Erbzins von 2 Schilling und 3 Hühnern, die Amtsmänner des *Herrn van Lynden* für jährlich 2 Schilling, Johan van Heze für 1 Tournos, Heinrich van der Voirt und seine Stiefkinder für 1 Brabantschen übertragen (Scholten, Rob. Dr. Das Cisterzienserinnen-Kloster Grafenthal, Urkunde No 125).

1317 Juli 22 — *Johan van Lynden* nimmt mit dem Konversbruder Gerhard Keysar von Grafenthal einen Tausch von nicht näher benannten Gütern in *Deest*

unter Vorbehalt der Rechte, welche jede Partei gehabt hat, vor (Gaesdonck, Goch, Priesterhaus, Archiv des Klosters Grafenthal, Chartular II. fol. 93 und fol. 89).

1327 April 17 — Vor Anton van Boningen, Richter zwischen Maas und Waal, und den Gerichtsleuten Herman Gerlach, Stephan van Deest, Diedrich Vos, Diebold van Weli, Herman Mettenson, Wilhelm Kade verkaufen in *Deest* unter Bürgschaft von Johan van Puflik, *Goeswinus*, *filius quondam domini Hillini de Lynden*, *militis*, Herman Gerlach, Wilhelm Frise, Stephan van Deest und Gerhard Wrede, die das Einlager in Afferden geloben, *Theodoricus dictus de Lynden miles et Ermgardis eius uxor legitima* an Bruder Johan, Rentmeister von Grafenthal, alle ihre Güter in *Winssen*, *Deest*, *Afferden* und *Druten* (Scholten, Grafenthal, Urkunde N° 151).

1382 August 31 — Vor Ritter Wouter van Ysendorn, Richter in Neder-Betuwe, und Gerichtsleuten Helmich van Wely, Henrich van Gent, und Diedrich Gelyssohn von Ewijk verkaufen in Kesteren *her Steven van Lynden end her Gosen Van Lynden soen heren Stevens van Lynden riddere*, an Priester Arnold van Oye als Rentmeister von Grafenthal für 58 alte Goldschild und 17 Dordrechtsche Placken einen in der Malscap von Hien zwischen der Landwehr und Gerhard van Zinteren gelegenen Kamp von 9 Morgen 200 Ruthen deichfreies Land mit Aussonderung des Houthuyschen Deichs unter Bürgschaft von Gerhard Tengnagel, Diedrich van Ewijk, Arnt van den Zante, Lubbert van den Zante und Rutger Pytzert (Ibid., Grafenthal, Urkunde N° 238; Gaesdonck, Goch, Priesterhaus, Archiv des Klosters Grafenthal).

1374 Marz 26 — Johan van Benthem als her van Heeswyck und seine Frau *Mechteld van Lynden* verpfänden eine Rente von 25 Malter Roggen und $^1/_2$ Fuder Wein, eigenen, besseren Gewächses an das Gasthaus in Nijmegen. Am 26 April 1381 verkaufte Walrav van Benthem als her van Heeswyck, Sohn des Johan, die Rente für 500 Schild, die er zur Deckung der Schulden seines Vaters verwandte (Ibid., Grafenthal, Urkunden N°s. 228. 232 und 236; Chartular I, fols. 196—206).

Anmerkung. — Die Überreste der ehemaligen Cisterzienserinnen Abtei Grafenthal oder Neukloster liegen nordwestlich von Goch im Pfarrdorf Asperden am linken Ufer der Niers. Grafenthal oder Grevendahl war der Cisterzienser Abtei Camp bei Rheinberg, die im Jahre 1122 von Erzbischoff Friedrich I von Cöln gestiftet wurde, untergeordnet.

Cleve.

Dominus Hillinius de Lynden, miles, Deest, † vor dem 17 April 1327.[1]
Domicelle van Lynden, Deest, 5 Mai 1316.[2]

Geldern. (Annales de la maison de Lynden von Butkens).

Isabeau de Lynden, femme de Gauthier, Seigneur de Loenresloet, chevalier, dont l'on désire scavoir la posterité[1]
Isabeau war *Schwester* des Dierick, here van Lynden, ridder, der hier folgt.

Theodericus (Dierick) dictus de Lynden miles = *Ermengardis N.* verkaufen am 17 April 1327 in Deest *alle ihre Güter in Winssen, Deest, Afferden und Druten* unter Bürgschaft des *Gosuin, Sohn des Hillin van Lynden, ridder*, an das Kloster Grafenthal.[3]

I. *Dierick, here van Lynden, ridder, 1342, Erbschenk von Geldern* = *circa 1312, Ermengarde van Keppel.* 1333, 1 März — Didderic van Lynden, ridder, ist, unter Anderen, Bürge in dem Heirathsvertrag zwischen Willem, Graf von Jülich und Margaretha, ältester Tochter des Grafen Reinald von Geldern. Dierick siegelt mit dem *Gemeinen Kreuz.*[2]
II. *Dierick Frederik van Lynden, Graf van Alstburch, her van Elst*, 1300. 23. 40. 44 = 1. *Aleyde van Vernemborch*; 2. *Walburg van Mörs.*[3]
III. *Dierick van Lynden*, Johanniter, † im Kriege gegen die Sarazenen.[4]

Gosuin van Lynden, *Sohn des dominus Hillinius de Lynden, miles*, Deest, 17 April 1327.[4]

I. *Gosuin van Lynden* † 1270.[5]
II. *Gosuin van Lynden* = *Aleyde van Holthusen.* Er siegelt die Urkunde von 1299 mit dem *Schwebenden, Getatzten Kreuz.* Dieses Siegelwappen ist in den Annales unterdrückt (Preuves, p. 21), und wird dem Gosuin auf Seite 358 das *Gemeine Kreuz* als Wappen gegeben. Ohne Nachkommen.[6]
III. *Gosuin van Lynden, ridder, here van Vernhuyse etc.*, erwähnt 1369 als Lehensmann der Abtei von St. Paul, Utrecht, 1376, 77 = *Agnes van Gronstein* † 1342.[7]
IV. *Gosuin van Lynden, ridder, here van Vernhuyse, etc.*, erwähnt 1399. 1427[8] = *Alise van Appeldorn*, † 1376.[9]

---

1) Scholten, Rob. Dr., Das Cisterziense-rinnen-Kloster Grafenthal oder Vallis Comitis zu Asperden im Kreise Cleve, Cleve, 1899, Urkunde No. 151. 2) Ibid., Urkunde No. 125. 3) Ibid., Urk. No. 151. 4) Ibid., Urk. No. 151.

1) Annales de la maison de Lynden von Butkens, Antwerpen, 1626, p. 94. 2) Ibid., p. 103; Nijhoff, Gdkw., Urk. No. 269; Utrecht, De Navorscher 1893—1896. 3) Ibid., 372. 4) Ibid., p. 358. 5) p. 355. 6) Ibid., p. 358. 7) Ibid., p. 363. 8) Ibid., p. 367. 9) Ibid., p. 375.

Her Steven van Lynden end her Gosen van Lynden soen heren Stevens van Lynden riddere, verkaufen am 31 August 1382 neun Morgen Landes an das Kloster Grafenthal. [1]) Steven und Gosuin siegeln die Urkunde mit denselben Wappensiegeln mit welchen sie verschiedene Urkunden in Geldern gesiegelt haben (Arnhem, Staatsarchiv). Die Helmzier auf dem Siegelwappen des Gosuin, der *Heidenhut*, ist diejenige der jüngeren Linie der van Lynden in Geldern. Bei beiden ist das *Gemeine Kreuz* das Wappensymbol.	I. *Steven van Lynden, ridder, here van Elst, Vernhuyse*, etc. = 1313, *Marie Botkens.* Steven erwähnt 1296. Er hat keinen Sohn Namens Gosuin. [1]) II. *Steven van Lynden. ridder, Baron van Hemmen, here van Alst, Boelenham en Mussenberg* † 1400 = 1360 *Elisabeth van Hemmen, vrouwe van Boedelenham en Mussenberg.* Er hatte einen Sohn *Gosuin van Lynden, ridder, here van Alst*, etc. † 1445 = *Sophie van Driele.* [2]) III. *Steven van Lynden* = 1377, *Anna van Schonauven*, Nur ein Sohn Namens *Dierick* erwähnt. [3])
Johan van Lynden, 22 Juli 1317, Deest. [2])	I. *Johan van Lynden, ridder, here van Vernhuyse, Alst*, etc.. = 1281 *Agnes van Randenrode* † 1302. [4]) II. *Johan van Lynden, genannt van Lede, ridder, Domherr zu Utrecht* und zu *Mynden*, erwähnt 1299. [5]) III. *Johan van Lynden, ridder, here van Vernhuyse en Elst*, etc., † 1340 = *Agnes van Keppel*, Schwester der Ermengarde. [6]) IV. *Johan, here van Lynden, Leede Oudenweert, Ommeren, etc., Erbschenk von Geldern* † 1382 in Lynden = 1338, *Isabeau van Polanen*; 2, *Margarethe van Gennep.* [7])
Johan van Benthem als here van Heeswyck und seine Frau *Mechteld van Lynden* verpfänden am 26 März 1374 eine Rente an das Gasthaus in Nijmegen. [3])	*Mehaut de Lynden* espousa Jean d'Hollande dict *de Bentheim;* la posterité desquels je n'ay jusques ores sceu apprendre. [8]) Mehaut ist Tochter des Dierick, here van Lynden, ridder, und der Ermengarde van Keppel.
1) Gaesdonck bei Goch, Priesterhaus, Archiv des Klosters Grafenthal. 2) Ibid., Chartular II, fol. 93 und fol. 98. 3) Scholten, Grafenthal, Urkunden Nos. 228 und 236.	1) Ibid., p. 145. 2) Ibid., p. 362. 3) Ibid., p. 357. 4) Ibid., p. 94. 5) Ibid., p. 361. 6) Ibid., p. 106. 7) Ibid., p. 103.

Wir schreiten zur Identificirung der in der vorstehenden Vergleichungstabelle vertretenen Persönlichkeiten und beginnen mit *Dominus Hillinius de Lynden, miles*, † *vor* 1327, dessen Existenz zum mindesten in das letzte Viertel des dreizehnten Jahrhunderts gelegt zu werden hat, und mit dessen Erscheinen eine genealogische Enthüllung ersten Ranges vor unsere Augen tritt.

Es ist hier zuvörderst zu betonen, das Hillinius den Titel „domi-

nus" wie auch denjenigen eines „miles" führte ; er war daher durch seine Geburt hochgestellt und besass, als Ausfluss der beiden Titel eigenthumsrechtliche Gerichtsbarkeit, woraus hervorgeht, dass seine Herrlichheit, nicht Lehens-sondern Allodbesitz und im Lande Cleve gelegen war, da sein Sohn Gosuin, in 1327, Bürge war für Theodoricus dictus de Lynden miles et Ermgardis ejus uxor legitima beim Verkauf von allen ihren Gütern im Lande Cleve.

Die genannten Titel welche dom. Hillinius führte, bekunden, dass er dieselben in der succession auf seinen Vater ererbt hat, der somit ein hochgestellter Herr gewesen sein muss, welcher, allem Anscheine nach, der *erste* Besitzer der im Lande Cleve gelegenen Güter in Deest, Winssen, Druten und Afferden war, welche die dem dom. Hillinius resp. dessen Sohn Dierick gehörige Herrlichheit bildeten, und beim Census in Deest „qui pertinet ad bonae de Lynen" genannt werden. Damit kommen wir direkt auf die Spur des Vaters des dom. Hillinius, die auf *Gerhard van Linne, nobilis vir*, 1264, Sohn des Otto van Linne, ridder, hindeutet, der, wie oben nachgewiesen, sein Gebiet von Linn, mit seinen Geschlechtsgenossen verlassen und sich dem Lande Cleve zugéwendet hatte.

Thatsächlich, treffen hier alle Bedingungen zu, welche dieses genealogische Verhältniss rechtfertigen: Gleicher Ursprung, gleicher Familiename, gleiche Titel, gleiche Wappen (Andreaskreuz) und das richtige Altersverhältniss von Vater zu Sohn. Herr Hillinius van Lynden, ridder, war somit ein Sohn des heren Gerhard Van Linne, nobilis vir, der die oben genannte Herrlichheit durch Kauf an sich gebracht und auf seinen Sohn Hillinius vererbt hatte. Da nun *Dierick van Lynden, ridder*, diese Herrlichheit, in 1327, unter Bürgschaft des Gosuin Van Lynden, Sohnes des dom. Hillinius verkauft hatte, so war er der Sohn des dom. Hillinius und Bruder des Gosuin. Dom. Hillinius wird in der Verkaufsurkunde als „quondam dom. Hillinius etc. bezeichnet. Er war daher tot vor dem 17 April 1327. Unstreitig, war er eine durch seine Geburt und vermöge seines Ranges und Besitzes hochgestellte Persönlichkeit. Trotzdem, wird er in keiner Genealogie der Van Lynden erwähnt.

Wir haben daher mit der befremdenden Thatsache zu rechnen, dass die Existenz des Dominus Hillinius de Lynden, miles, unterdrückt wurde oder unbekannt war. Gewöhnlich, wenn in causas genealogicis die Wahrheit der menschlichen Eitelkeit weichen

muss, beliebt man die Existenz minderwerthiger Persönlichkeiten in den Familiengeschichten zu unterdrücken, aber nicht solche deren hervorragender Rang und Besitz urkundlich nachgewiesen werden kann, zumal wenn es sich um Persönlichkeiten aus dem dreizehnten Jahrhundert handelt. Wie also war es möglich und welches waren die Beweggründe, welche zur Unterdrückung der Existenz einer Persönlichkeit von so hervorragendem Rang und Besitz wie her Hillin van Lynden, ridder, in der Genealogie der Van Lynden in Cleve geführt haben? Es ist wohl bekannt, dass fast in keinem Zweige der Geschichte bewusst und unbewusst mehr gefälscht und getäuscht worden ist als in dem der Genealogie. Wie man in derselben Fürstenhäuser von trojanischen Helden, fabelhaften Stammesherzogen etc. ableitete, so pfropfte man Geschlechter des niederen Adels auf solche des hohen Adels, machte gleichnamige, aber stammesverschiedene Geschlechter zu einem Geschlechte, leitete endlich bürgerliche Familien von adeligen Geschlechtern gleichen oder ähnlichen Namens ab, war überhaupt in keiner Weise des Grundprincips jeder gewissenhaften Forschung „prima historiae lex est, ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat" eingedenk. — Aber in diesem Falle handelt es sich nicht um eine gewöhnliche Fälschung oder Täuschung, sondern um die Unterdrückung der Existenz einer hochstehenden Persönlichkeit aus dem dreizehnten Jahrhundert, von welcher abzustammen man es sich zur Ehre hätte anrechnen müssen. Um Licht in diese bemerkenswerthe genealogische Erscheinung zu bringen, müssen wir auf die Annales de la maison de Lynden (von Butkens) zurückgreifen.

Wir haben in zahlreichen Veröffentlichungen in „De Navorscher" viele der in diesem Buche vorhandenen genealogischen und sphragistischen Fälschungen aufgedeckt, und nachgewiesen, dass der wirkliche Autor dieses von der Wissenschaft, seit seinem Erscheinen, in 1626, ablehnend behandelten Buches, Ernst van Lynden, Reichsgraf von Reckheim, war. In Folge der intimen Beziehungen seines Grosvaters, Dierick van Lynden, heer van Dormael[1]) zu den Grafen van der Marck-Cleve, ehelichte er Dame Anne

[1]) Utrecht, De Navorscher, 1900, Der Schlüssel zu den Fälschungen in: „Butkens, Annales de la maison de Lynden". Dierick van Lynden, Ritter, Burggraf von Dormal; Ibid., De Navorscher, 1901, Butkens' Fälschungen in seinen Annales de la maison, de Lynden, Kritik und Anti-Kritik.

Antoinette Gouffier, Tochter des Marquis de Bonifet, und war entschlossen, das sich ihm vorgesteckte Ziel, seiner Abstammung einen hocharistokratischen Hintergrund zu geben, rücksichtslos durchzuführen. Ernst van Lynden lebte, nicht in Geldern, von wo er seine Abstammung von den dort angesessenen Van Lynden herzuleiten beflissen war, sondern im Lütticher Lande, wo er seine Besitzungen hatte, kannte daher die Geldrisch-Clevischen Verhältnisse nicht aus eigener Anschauung, aber er hatte dort einen Freund, „here Adrian van Winssen, ridder, etc. personnage bien entendue en toute antiquité qui m'a assisté singulièrement aux recherches de ce présent oeuvre," der ihm mit seinen Kenntnissen, in einer Art die einer besseren Sache würdig gewesen wäre, zur Verwirklichung seines Zieles behilflich war. [1])

Die Van Lynden im Lande Cleve, welche dieses Land nach dem Verkauf aller ihrer Güter daselbst verlassen haben, tauchen bald nachher in Geldern auf, welche Thatsache wir, vorderhand etwas unvermittelt mitzutheilen haben, weil die chronologische Ordnung der zu identificirenden Persönlichkeiten in der Vergleichungstabelle unterbrochen zu werden hat wegen der dazwischen kommenden Erörterung über die Ursachen welche zur Unterdrückung der Existenz des Dominus Hillinius de Lynden, miles, geführt haben.

Hätte nun Ernst van Lynden den Dominus Hillinius de Lynden, miles, als Stammvater der Van Lynden in Geldern-Cleve in seinem genealogischen Systeme festgestellt, so wäre er, wie wir hier oben nachgewiesen haben, auf die Herren Van Linne im Lande Linn gestossen. Diese Abstammung passte aber seiner Eitelkeit nicht. Das von den Van Lynden in Cleve seit ihrer Ankunft in Geldern, als Vasallen des Deutschen Ritterordens angenommene *Gemeine Kreuz* dieses Ordens als ihr Wappensymbol, das mit demjenigen der Grafen d'Aspremont in Lothringen übereinstimmt, gab ihm die Veranlassung zur Verwirklichung seines Planes, denn in der *Aehnlichkeit* der beiden genannten Wappen ist die Entstehung seiner Annales de la maison de Lynden zu suchen, der alle anderen genealogischen und sphragistischen Bedenken zu weichen hatten und welchen Dominus Hillinius de Lynden, miles, zum Opfer fallen musste. Es war beschlossene Sache die Abstammung der Van Lynden in Cleve-Geldern von den Grafen d'As-

---

[1]) Butkens, Christ., Annales de la maison de Lynden, p. 50.

premont in Lothringen herzuleiten. Dieses verwegene genealogisch-sphragistische Abenteuer wurde auch, mit gebührender Schärfe von der Wissenschaft gebrandmarkt. [1])

Hatten die Compilatoren der „Annales"Kentniss von der Existenz der die Van Lynden betreffenden Urkunden im Kloster Grafenthal?

Diese Frage muss wohl in negativer Weise beantwortet werden, da sie entgegengesetzten Falles, zu Folge des Inhaltes der Urkunde vom 17 April 1327, welche besagt, dass Dierick van Lynden, ridder, und Ermengarde (van Keppel), seine Frau, alle ihre Güter in Deest, Afferden, Winssen und Druten verkauft haben, und dass Gosuin Sohn des verst. Dominus Hillinius de Lynden, miles, einer der Bürgen bei dem Verkaufe war, die Compilirung der „Annales" nach dem genannten System, nicht hätten unternehmen können, und so veröffentlichten sie dieselben unbewusst der Thatsache, dass die genannten Urkunden ihr Werk eines Tages ad absurdum führen werden. Auch bei der Identificirung der Mechtelde van Lynden werden wir einen weiteren Beweis darüber erbringen, dass die Compilatoren der „Annales" die Grafenthaler Urkunden nicht gekannt hatten.

Welche Ursachen verhinderten die Compilatoren der „Annales" die Urkunden des Klosters Grafenthal zu Rathe zu ziehen?

Da die Van Lynden von Cleve-Geldern um die Zeit in welcher die „Annales" compilirt wurden d. h. zu Anfang des 17ten Jahrhunderts, schon seit 1333, also ständig in Geldern angesessen waren, und die Compilatoren dieses Buches nur die holländischen Archive über die Van Lynden zu Rathe gezogen haben, wo deren Genealogie mit Dierick van Lynden, ridder, erster Erbschenk von Geldern = Ermengarde Van Keppel *endet, dessen Ursprung daher nicht ausfindig zu machen war,* so scheinen sie alle weiteren Forschungen über seinen Ursprung eingestellt zu haben. Thatsächlich, sind die Geldrischen Urkunden in den jetzigen Staatsarchiven von Utrecht, Arnhem, La Haye und ein bedeutender Theil derselben

---

[1]) Spaen, Baron van, Inleiding tot de Geschiedenis van Gelderland, Bd. III, p. 438 und Bd. II, pp. 60—65; Lainé, M., Archives Générales et historiques de la noblesse de France, Bd. IX, p. 22, note; Stein d'Altenstein, Baron de, „Annuaire de la Noblesse de Belgique" Jahrgang 1880, Bd. 34 p. 36, 37 und 38; Utrecht, „De Navorscher" 1893, Gefälschte Urkunden, VI, Die Herren van Lynden, Reichsgrafen von Reckheim und deren Nachkommen, die Grafen d'Aspremont-Lynden, Herren von Barvaux, in Belgien.

im Düsseldorfer Staatsarchive aufbewahrt, in welch' letzterem auch das Archiv des ehemaligen Herzogthums Cleve deponirt ist. Wir kennen alle die in den genannten Archiven auf die Van Lynden sich beziehenden Urkunden, und besitzen Abschriften derselben, aber in keiner wird die Urkunde aus dem Archiv des Klosters Grafenthal vom 17 April 1327 oder überhaupt die Existenz des in derselben bekundeten Dominus Hillinius de Lynden, miles, erwähnt. Die Compilatoren der „Annales" fühlten sich daher, nach ihrem Dafürhalten, sicher, und waren der Ueberzeugung, dass der Ursprung des Dierick Van Lynden, ridder = Ermengarde van Keppel nicht eruirt werden könne, und sie schritten demgemäss dazu, die von Dierick bis zu Arnold d'Aspremont, 1138, aufsteigenden sechs Generationen der Van Lynden frei, aus dem unerschöpflichen Borne ihrer Einbildungskraft zu *erfinden.* Als Beweis dessen diene die Thatsache, dass die in den Niederlanden im zwölften und dreizehnten Jahrhunderte in den genannten Archiven und in den vorhandenen diesbezüglichen Urkundenbüchern vorkommenden Persönlichkeiten aus dem Geschlechte der Van Lynden in dieser Studie ihren Platz gefunden haben, aber in den Annales de la maison de Lynden von Butkens nicht repräsentirt sind. [1])

[1]) Der eigentliche Titel der „Annales" sofern dieselben als ein ernst zu nehmendes Buch angesehen werden könnten, hätte sein sollen: Geschichte der Linie der heren Van Lynden in Geldern (von 1330—1600) aus dem Hause der Van Lynden in den Niederlanden, compilirt und veröffentlicht von Ernst Van Lynden, Reichsgraf von Reckheim, zu dessem speciellen Gebrauch und demjenigen seiner Nachkommen, der sich Comtes d'Aspremont de Lynden nennenden Familie in Belgien.

Aber, nach dem nun erfolgten Urtheil der Geschichte, basirt auf unbestrittenen in den betreffenden Archiven deponirten Urkunden und Siegelwappen, muss dieses Buch lediglich als ein kühmer, nun abgeschlagener Versuch zur Unterdrückung der Geschichte des wirklichen Hauses der Van Lynden in den Niederlanden genannt werden, da, ausser der entstellten Geschichte der Linie der Van Lynden in Geldern von 1330—1600, *keine* der Linien des Geschlechtes in Brabant, Limburg, Lüttich und Cleve, die die Hauptträger des Namens waren, in demselben repräsentirt sind.

Gegenüber der Zusammenfassung der Butkensschen Resultate muss man constatiren, dass deren Hauptergebnisse in allen ihren Theilen unwahr sind. Statt der Annalen des Hauses Van Lynden wird uns in allen Stücken ein Zerrbild vorgelegt, das wir mit Entrüstung als eine ungeheuerliche Entstellung zurückweisen. Nicht Annalen ersehen wir in dem Buche, sondern eine Fülle von erfundenen, gefälschten und entstellten Urkunden und Siegelwappen.

Die neueste Wendung die sich mit den Annalen des Hauses Van Lynden durch unsere Veröffentlichungen in „De Navorscher" vollzogen hat, zeigt, dass Geschichte

In dem Vorgehenden sind die Ursachen zu suchen, in Folge welcher die Compilatoren der „Annales" die Existenz des Archivs des Klosters Grafenthal in ihrem genealogisch-sphragistischen Plane nicht in Berechnung gezogen haben.

Diese Abschwenkung von dem hier zu behandelnden Hauptgegenstand war nothwendig zur Erklärung der bemerkenswerthen Thatsache, dass Dominus Hillinius de Lynden miles von den Compilatoren der „Annales" todtgeschwiegen wurde. Dies musste klargestellt werden.

Wir schreiten nun zur weiteren Identificirung der Persönlichkeiten in der Vergleichungstabelle.

In Deest, dem Familiensitze der Van Lynden im Lande Cleve, dort, wo Goeswinus, filius quondam domini Hillini de Lynden militis, einer der Bürgen war für Theodoricus (Dierick) de Lynden miles et Ermgardis eius uxor legitima, beim Verkauf aller ihrer Güter im Lande Cleve, in Deest sagen wir, erscheint am 5 Mai 1316 eine *domicelle van Lynden* beim Verkauf der Kadinckhofstat daselbst. Wer ist diese Dame ?

Der Titel „domicelle" sagt, dass sie adeliger Abkunft und nicht verheirathet war, und die Unterlassung der Nennung ihres Vornamens deutet darauf hin, dass sie die *einzige* Tochter des dominus Van Lynden war. Da sie bei dem Verkauf der Kadinckhofstat ihre eigenen Vertreter (Stephan van Deest, etc.) hatte, muss man schliessen, dass sie über gewisse Eigenthumsrechte in Deest verfügte, und dort bei ihrem Vater, dominus Hillinius de Lynden wohnte. Der letztere muss daher um die Zeit der Ausstellung der Urkunde (5 Mai 1316) noch am Leben gewesen sein, da dessen Amtsmänner die Hofstat für einen landesherrlichen Erbzins von 2 Schilling an Bruder Gerhard von Deest in Behuf Grafenthals

---

und Tradition im Leben der Geschlechter stärker sind, als alle betörenden genealogisch-sphragistischen Gaukelspiele von einzelnen Mitgliedern derselben, und dass politische Rechte und gesellschaftliche Stellungen, welchen die Jahrhunderte die Weihe gegeben, dem Felsen gleichen, an dem sich die selbstsüchtige Woge brechen muss, ob sie auch noch so sehr brandet und schäumt.

Staunend, muss man jedoch billigerweise fragen, wie es möglich war, dass solch ein genealogischer Roman, mit begleitenden, massenhaften heraldisch-sphragistischen Phantasie Zeichnungen, nicht sofort, nach dessen Veröffentlichung, von berufener Seite, den Thatsachen gemäss richtig gestellt wurde, zumal das in nächster Nähe gelegene Archiv des Klosters Grafenthal das nöthige urkundliche Material zu liefern in der Lage war.

übertragen. Da es ferner durch die Urkunde vom 17 April 1327 erwiesen ist, dass Dierick Van Lynden ridder und seine Frau Ermengarde alle ihre Güter in Winssen, Deest, Afferden und Druten im Lande Cleve an das Kloster Grafenthal verkauft haben d.h. dass sie Besitzer der genannten Güter gewesen sind, so erfolgt hieraus, *dass Dierick van Lynden, ridder, der Erbe seines Vaters Hillinius und daher Bruder des Gosuin und der domicelle de Lynden war.* Diese letztere Dame ist daher identisch mit der in der Vergleichungstabelle berichteten Isabeau van Lynden, Frau des Walter, here van Loenresloet, ridder, welche, nach den „Annales", die einzige Schwester des Dierick, here van Lynden, ridder, Gemahl der Ermengarde van Keppel, war.

Dierick Van Lynden ridder und seine Frau, Ermengarde, werden seit dem Jahre 1327 nicht mehr in den Clever Urkunden erwähnt, wir werden sie aber in Geldern mittelst der „Annales" wiederfinden. Zu deren Identificirung haben wir in der „Tabelle" die Zeitgenossen desselben mit dem Vornamen Dierick zur Vergleichung herangezogen. Es sind daselbst Dierick I, II & III. Nur die beiden letzteren kommen hier in Betracht, da aber deren Frauen nicht den Vornamen Ermengarde führen, vorausgesetzt, dass sie überhaupt urkundlich nachgewiesen werden können, so bleibt nur Dierick I, und hier, in Dierick, here van Lynden ridder und seiner Frau, Ermengarde van Keppel, treffen alle Bedingungen zu, um in denselben die gleichnamigen Persönlichkeiten aus dem Lande Cleve zu erkennen: gleiche Vor-und Familiennamen, gleicher Vorname seiner Frau, deren Familie aus Geldern stammt. Aber, was noch mehr, wir begegnen *drei* deren Kinder, *Johan*, *Steven* und *Mechteld*, und einen Enkel, *Gosuin*, im Lande Cleve, in den Urkunden des Klosters Grafenthal, wie folgt.

Johan van Lynden, der älteste Sohn und Nachfolger Diericks schliesst, am 22 Juli 1317, in Deest, einen Güteraustausch mit Grafenthal ab. Er führt noch nicht den Titel eines „knapen", muss daher noch in jugendlichem Alter gestanden haben.

Johan wohnte in Deest, dem Familiensitze der Van Lynden in Cleve, bei seiner Tante, der domicelle van Lynden resp. bei seinem Grossvater, dominus Hillinius de Lynden miles, denn man ist gerechtfertigt anzunehmen, dass letzterer, um diese Zeit, noch am Leben war, weil dessen Tochter, die domicelle van Lynden, noch in Deest, dem Familiensitz wohnte, welcher Umstand wohl kaum

in Betracht gezogen werden könnte, wenn ihr Vater nicht mehr am Leben gewesen wäre. Die Identification des Johan wird vervollständigt durch die in der Vergleichungstabelle herangezogenen, zeitgenössischen Van Lynden mit dem Vornamen Johan. Johan I war schon in 1281 in Besitz und Rang, als Johan, 1317, in Deest, noch in jugendlichem Alter stand. Johan II war, in 1299, bereits Domherr zu Utrecht und Minden, welche Thatsache gewiss in der Urkunde von 1317 hervorgehoben worden wäre, und Johan III kann schon desshalb nicht identisch sein mit Johan, 1317, weil seine Frau, Agnes van Keppel, eine Schwester der Ermengarde war, und man wohl kaum annehmen kann, dass Johan, 1317, die Schwester seiner Mutter geheirathet hätte. Die drei genannten Persönlichkeiten können somit hier nicht in Betracht kommen. Ueberdies sind dieselben nicht urkundlich bekannt, sondern den „Annales" entnommen. Es bleibt daher nur noch Johan IV, der spätere here van Lynden, Sohn des Dierick und der Ermengarde van Keppel, dem er in 1360 succedirte. Er starb in 1381, denn in diesem Jahre ist sein Bruder Steven der Vormund seiner Frau und Kinder (Utrecht, De Navorscher, 1896).

Her Steven van Lynden end her Gosen van Lynden soen heren Stevens van Lynden riddere [1]), verkaufen, am 4 August 1382, 9 Morgen Landes an das Kloster Grafenthal. Drei zeitgenössische Persönlichkeiten der Van Lynden in Geldern führen denselben Vornamen. Steven I hat keinen Sohn Namens Gosuin, und Steven III Sohn hat den Vornamen Dierick. Bleibt noch Steven II und dessen Sohn Gosuin, bei welchen die Identität mit Steven und Gosuin, 1382, vollkommen ist; dieselben Vor-und Familiennamen, dieselben Titel,

---

[1]) 1382 August 4 (St Egidius) — *Her Steven van Lynden end her Gosen van Lynden soen heren Stevens riddere* etc.: *Ein Gemeines Kreuz.* Umschrift: *S. Ste-phani-de-Lie-nden. Her Gosen van Lynden ridder: Ein Gemeines Kreuz.* Helmschmuck: *ein Heidenhut.* Nur ein Bruchstück des Siegels erhalten, auf welchem der Heidenhut und ein Theil des oberen Schildrandes mit einem Stück des horizontalen Balkens des Kreuzes sichtbar sind. Der Schild ist schief angelehnt. Das Siegelwappen repräsentirt das bekannte Wappen der jüngeren Linie der Van Lynden in Geldern.

[2]) 1378 deys Donresd. na s. Valentynsdach — Wy Walraven van Benthem end *Mechtelt van Lyenden*, wittelike beddeghenoet wilneer *heren Johans van Benthem*: Allianzwappen der beiden Ehegatten: Gespalten; vorn, geviert; in 1 und 4 ein Löwe, in 2 und 3 acht Münzen (Benthem); hinten, *ein Gemeines Kreuz* (*Lynden*). 1378 f. 6. d. purificat. b. m. Ic *Walraven van Benthem* doe kont, dat want her Johan van Benthem myn here end *vader* etc.: Geviert; in 1 und 4 elf Münzen, in 2 und 3 ein Löwe (Gaesdonck bei Goch, Priesterhaus, Archiv des Kloster Grafenthal).

dasselbe Wappensymbol. Her Steven van Lynden end her Gosen van Lynden soen heren Stevens van Lynden riddere, 1382, sind daher identisch mit dem in der Vergleichungstabelle herangezogenen here Steven van Lynden, ridder, Baron van Hemmen, Sohn des Dierick und der Ermengarde van Keppel, der, in 1360, Elisabeth, Erbin von Hemmen heirathete, und mit dessen Sohn, here Gosuin van Lynden, ridder. Noch eine Dame aus der Linie der Van Lynden in Cleve-Geldern erscheint in den Urkunden des Klosters Grafenthal. Es ist *Mechteld van Lynden, Frau des heren Johan van Benthem.* Beide Ehegatten (der Gatte, als here van Heeswyck) verpfänden, am 24 März 1374, eine Rente an das Gasthaus in Nijmegen.[1]) Nach dem Tode Johan's van Benthem verglich sich sein *Sohn Walrav* am 5 Februar 1378 im Einvernehmen mit seinen Neffen Reinhold, here van Oye, Walrav und Willem van Oye mit dem Gasthaus dahin, dass dieses die Rente freigab, und er gestattete, dass das Gasthaus die Erbpacht aus den Gütern von Johan van Erkel, der seine *Schwester Agnes* zur Frau hatte, verbürgte. Auf Verlangen von *Walrav van Benthem und seiner Mutter Mechteld van Lynden* willigte der Magistrat von Nijmegen ein, und verkaufte dann Walrav am 26 April 1381, als here van Heeswyk, unter den Mitsiegeln der Van Oye, die sich unter Gelobung des Einlagers in Nijmegen oder Goch für ihn verbürgten, die Rente für 500 Schild, die er zur Deckung der Schulden seines Vaters verwandte, an Grafenthal.[2]) *Mechteld van Lynden* ist identisch mit der in der Vergleichungstabelle, unter Geldern, berichteten *Mehaut de Lynden, épouse de Jean d' Hollande dict Bentheim,* einziger Tochter des Dierick, here van Lynden, ridder, und der Ermengarde van Keppel. Die Compilatoren der „Annales" übersetzen den Vornamen „Mechteld" mit dem französischen Vornamen „Mehaut" (?), und nennen ihren Gatten Johan van Holland (?) genannt Bentheim, und sie fügen hinzu „la posterité desquels je n'aye jusques ores sceu apprendre", welch' letzteres Eingeständniss einen weiteren Beweis liefert, dass dieselben keine Ahnung von der Existenz der Urkunden im Archiv des Klosters Grafenthal hatten, denn, wie oben ersichtlich, werden in denselben zwei Kinder, *Walrav und Agnes,* des Johan van Benthem und seiner Frau *Mechteld van Lynden* erwähnt. Johan van Benthem war ein Sohn des Walrav van Benthem und einer Toch-

[1]) Scholten, Grafenthal, Urkdn. No. 228 und 236.

[2]) Note 2 auf der vorhergehenden Seite.

ter des Otto van Halt, ridder, und seiner Frau Elisabeth N. —

Es erübrigt noch festzustellen, welchen Platz die Compilatoren der „Annales" dem *Gosuin*, Sohn des heren Hillinius van Lynden, ridder, 1327, in ihrem genealogischen System eingeräumt haben. Da dieselben keine Kenntniss von den Urkunden des Klosters Grafenthal hatten, so war ihnen der Ursprung des Gosuin ebensowenig bekannt wie der seines Bruders Diedrick, here van Lynden, Sie begegneten ihn in den Geldrischen Urkunden geradeso wie die oben erwähnten Persönlichkeiten der Linie Van Lynden von Cleve-Geldern ; es war daher ihre Aufgabe denselben auf irgend eineWeise in die von ihnen construirte Genealogie einzureihen, da seine Existenz *urkundlich* bekannt war. In der Vergleichungstabelle sehen wir, unter Geldern, vier Van Lynden mit dem Vornamen Gosuin, die Zeitgenossen des Gosuin, 1327, hätten sein können. Da aber die Gosuine unter I, III und IV urkundlich nicht vorkommen in den obgenannten Staatsarchiven, so bleibt diesbezüglich nur Gosuin II. Denselben begegnen wir, thatsächlich als Zeugen, in der Urkunde von 1299. Die Compilatoren berichten nicht sein an dieser Urkunde hängendes Siegelwappen, weil es, nicht ein Gemeines Kreuz, sondern ein Schwebendes Tatzenkreuz vorstellt, wie an der Originalurkunde im Staatsarchiv zu Utrecht ersichtlich ist. In ihr sphragistisches System passt nur das Gemeine Kreuz, das Wappensymbol des Deutschen Ritterordens, dessen Lehensmann Gosuin war, und das sich mit dem Aspremont 'schen Wappen deckt, nicht wissend, dass dieser Orden um die besagte Zeitperiode sich auch des Schwebenden Tatzenkreuzes, als Wappensymbol bediente. Unser Gosuin wird, demgemäss, auf Seite 358 der „Annales" mit dem Gemeinen Kreuz, als Wappensymbol, ausgestattet, und als dessen Frau wird Aleyde van Holthusen genannt. An Stelle seines wirklichen Vaters, des heren Hillin van Lynden, ridder, wird ihm Johan van Lynden, here van Vernhuyse, als Vater und Agnes van Randenrode, als Mutter, gegeben, und die Compilatoren berufen sich diesbezüglich auf die Urkunde von 1299, wo er nur als Zeuge erscheint. Dieser urkundlich festgestellte Gosuin van Lynden ist offenbar identisch mit Gosuin, Sohn des heren Hillin van Lynden, ridder, 1327. Der genealogische Zusammenhang welcher sich aus den hier oben besprochenen Urkunden über die Herren van Linne und den aus denselben hervorgegangenen Van Lynden in Cleve-Geldern ergibt, ist, wie folgt :

N. N.

Gerlach van Linne, ridder, 1186.69.91, | Otto van Linne, ridder, = N. 1169-91

Gerhard, here van Linne, nobilis vir, = N. 1234-64.

her Hillin van Lynden, ridder, = N. † vor 1327.

Gosuin van Linden 1299-1327 | Dierick, here van Lynden, ridder, 1327-31-33 = Ermengarde van Keppel | Domicelle van Lynden (Isabeau van Lynden), 1316 = Walter, here van Loenresloet, ridder,

Johan van Lynden (Johan, here van Lynden), 1317. † 1381 = 1. Isabeau van Polanen; 2. Margarethe van Gennep. | here Steven van Lynden, ridder, 1382 = Elisabeth van Hemmen, vrouwe van Boedelenham und Mussenberg. | Mechteld van Lynden, 1374-78 = Johan van Benthem, here van Heeswyck.

her Gosuin van Lynden, ridder, 1382. | Walrav van Benthem, 1378-81.

Es ist hier nicht der Ort den genealogischen Zusammenhang der Generationen des Geschlechtes Van Lynden aus dem zwölften und dreizehnten Jahrhundert zu behandeln, unsere Aufgabe ist vielmehr den Ursprung der Grafen und Freiherren van Lynden in Geldern festzustellen. Wir behalten uns daher vor auf das erstere in weiteren Veröffentlichungen zurück zu kommen, und begnügen uns hier unten einige der zahlreichen Persönlichkeiten des Geschlechtes aus den genannten Jahrhunderten urkundlich aufzuführen. [1])

[1]) 1172 sine die — Bischoff Philipp von Osnabrück bekundet, dass Propst Gerhard zu St. Johann auf eine Besitzung verzichtet hat. Zu den anwesenden Ministerialen gehörten *Amelungus de Linen et gener suus Florencius* (Philippi, Osnabrücker Urkundenbuch, I, No. 330).

Amelungen van Linen wird, am 20 April 1217, als Droste von Osnabrück-erwähnt, und von 1252—1268 führt er den Titel eines Ritters. Er kommt in zahlreichen Urkunden vor (Ibid. II, No. 86; III, No. 54 etc).

1182 sine die — Bischoff Arnold von Osnabrück bekundet, dass das Kloster Oesede Grundbesitz erworben hat. Unter den „nobiles", die zugegen sind, erscheint *Theodericus ter Line* (Ibid., I, No. 365).

1186 sine die — Bischoff Arnold von Osnabrück bekundet die Beilegung seines Streites mit dem Grafen Symon von Tecklenburg, dem Vogt seiner Kirche. Zu den anwesenden Osnabrückern „laici nobiles in beneficati" gehört *Svether de Linen* (Ibid., I, No. 385).

1220 — Auf Veranlassung des Klosters Hardehausen zwingt Sibold van Strovorde seine Schwester zum Verzicht auf einige Besitzungen. Unter den Zeugen: *Giseherus de Tilia* (Wilmans-Finke, Westfälisches Urkundenbuch, IV, No. 89).

1238 Juli 31 — *Macharius de Linne, dessen Frau Aleidis und ihre Shöne*

Albertus, *Conradus*, *Bernardus*, *Theodericus und Gerhardus* verzichten zu Gunsten des Katherinen Klosters in Dortmund auf alle Ansprüche auf einen Hof Westerich zu Kirchlinde gehörig (Rübel, Dortmunder Urkundenbuch, I, No. 75).

1238 Oktober 10 — Bischoff Bernhard von Paderborn stiftet seine Memorie im Kloster Gerden. Unter den Zeugen *Hermannus de Tilia* miles, Bruder des Amelungen van Linen (Wilmans-Finke, Westfäl. Urkundenbuch, IV, No. 277).

1252 December 8 — Bruno erwählter Bischoff von Osnabrück bekundet, dass dem Kloster Gertrudenberg eine Zahlung versprochen ist. Unter den Zeugen: *Hunoldus de Linne,* armiger (Philippi, Osnabrücker Urkdbch., III, No. 62).

1255 — Heinrich Sinke verzichtet zu Longendreer vor dem Freigrafen des Grafen Dietrich von Isenberg zu Gunsten des Katherinenklosters in Dortmund auf $3^1/_2$ Morgen Landes in Linne (Kirchlinde). Unter den Zeugen: *Conradus de Linne* (Rübel, Dortmunder Urkundenbuch, I, No. 102).

1257 Mai 29 — Bischoff Widekind von Minden überträgt dem Kloster Levern den Zehnten in Westrup und die halbe Mühle in Hollwede. Unter den Zeugen: *Everhardus de Linne*, miles (Hoogeweg, Wesfälisches Urkundenbuch, IV, No. 669).

1265 Februar 11 — Bischoff Kuno von Minden giebt seine Zustimmung dass die Wittwe des *Winandus de Linne mit Namen Bertradis sowie deren Kinder Bernhardus, Israhel*, *Bertradis und Sophija* ihr Recht auf den Zehnten eines Erbes in Linne (Kreis Osnabrück) dem Morizstift von Minden verkaufen (Ibid., VI, No. 814).

1267 August 5 — Der Ritter Gerwin von Rinkenrode trennt ein zur Freigrafschaft des Grafen Engelbert van der Mark gehöriges Haus und verleibt derselben dafür ein anderes ein. Unter den Zeugen: *Bruno ad Tiliam,* miles (Wilmans-Finke, Westfälisches Urkundenbuch, III, No. 793).

1281 September 17 — Die Grafen Christian und Otto von Oldenburg übertragen dem Kloster Börstel Grundbesitz. Unter den Zeugen *die 4 Brüder Herpo*, *Fredericus*, *Bartoldus und Clericus de Linen, Ritter* (Bär, Osnabrücker Urkundenbuch, IV, No. 28).

Um 1313 (?) — Testament des *Theodericus de Lynden*, Propstes von St. Mauritz bei Münster (Münster, Staatsarchiv, Msc. I, 69, fol. 660ʳ).

1314 Juli 1 — *Gerlacus van Linne*, miles, und Herebordus van Mederike versprechen dem Kloster Wormeln Schadlosigkeit den Söhnen des Arnoldus Woijlff gegenüber wegen der von dem Ritter Everhard Woijlff gekauften drei Hufen in Wettsingen.

Das Siegel des *Gerlach van Linne* verletzt erhalten. Schild mit Schildeshaupt. Im Schild 3 (2: 1) Korngarben, im Schildeshaupt drei sechsblätterige Rosen. Umschrift: S. Gerlaci mil[itis di]c[t]i de Lin[n]e (Ibid., St. Arch., Wormeln No. 24).

In het jaar 1245 — Herman, graaf van Loon, geft aan het kloster Betlehem de kerk te Varseveld met de mannen van S. Pancras en S. Odulf, de advocatie met de daartoe behoorende huizen Swolle, Sosekink, Egelo, Busveld, Lieveding en Braamt, eenige erven en eenige akkers in Weel. Unter den Zeugen: *Bernardus de Linde* (Sloet, Baron L. A. J. W., Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutfen tot op den Slag van Woeringen, 5 Juni 1288, Urkunde No. 650).

1266 — *Thitmarus et Burghardus de Linne,* Zeugen in der Urkunde des Grafen Theoderich von Cleve, der bestätigt, dass die Brüder Rutger, Symon, Everhard und Cesarius de Hulst auf die von ihrem Vater, Ritter Theoderich (Dierick) de

Hulst, dem Kloster Herkrade verkauften Güter zu Vosnach Verzicht geleistet haben (Düsseldorf, St. Arch., Herkrade, Urk. No. $4^1/_2$).

1282 Januar 22 — Henricus miles dictus Stal de Anstorp verkauft der Johannitercommende zu Köln 2 mansi Ackerland prope Villam Lovenich pertinentes in curiam Guntersdorp, nachdem sie von *Gobelinus de Gluwele de Tilia sororis predicti Henrici Stal*, der sie inne hatte, resignirt worden waren. Als Tochter des Henricus Stal wird *Alheidis* genannt. Ferner gelobt Henr. Stal, quod *Arnoldus, frater carnalis predicti Gobelini de Tilia*, qui est absens et in Francia manens, ut dicitur, infra annum vel post quando venerit, predictis bonis debeat effectuare et penitus renunciare.

Hec acta sunt in presentia dom. Hermani plebani de Viggine, dom. Hermani et Henrici cognati eius de Foresto, et Danielis de Vreggine militum, Theodorici de Villa Lovenich et *Gobelini dicti de Tilia*, qui dicuntur vulgariter hyen (?) et homines curtis in Guntersdorp (Düsseldorf, St. Arch., Copiar der Johannitercommende Köln, Msc. B 80^d S. 500).

1296 September 3 — *Wilhelmus ter Lynden, Schöffe zu Uerdingen*, Zeuge in der Urkunde des Paul van Uerdingen, der dem Deutschen Ritterorden eine Holzgewalt verkauft im Wald Kurtbrugh und zu Dunge mit 15 Tagwerk Ackerland (Düsseldorf, St. Arch., D. O. Commende Köln, Urk. No. 98.

1296 August 22 — Menso dictus de Bekehusen tauscht mit den Johannitern zu Borken gewisse Grundstücke aus. Acta sunt hec coram judice Goswino Brant milite, Everhardo de Reken, Hermanno Brunhardine, Wernero de Domo lapidea, Wexelo de Tellinchove, Hinrico Clenkine, Johanne Brunhardine, *Laniberto de* [*Ti*]*lia* etc. etc. MCCXCVI in octava assumptionis Marie (Düsseldorf, St. Arch., Johanniter Commende Wesel No. 6).

1296—1300 — IX Kalendas Aprilis obiit *Emundus de Tilia*, qui legavit ecclesie VI solidos (Düsseldorf, St. Arch., Necrolog des Stifts Kaiserswerth, Msc. A 120, f. 11a).

Kalendas februarii Brigide virginis . . . . item obiit *Emundus de Tilia*, qui pro se et *Johanne filio* legavit VI solidos ecclesie (Ibid., f. 5b).

II Kalendas septembris . . . . . Anno domini 1355 obiit *Henricus de Linden* opidanus Assindensis, pater *domini Henrici de Linden* fratris nostri, pro quo eiusque parentibus, fratribus, sororibus et pueris tres grossos antiquos de tribus florenis ex domibus ante portam dictam Veltporce camerarius dabit (Ibid., f. 26b).

1397 12 April. Obiit *Conegundus mater dominus Henrici de Linden* fratris nostri, pro que eiusque parentibus, fratribus, sororibus et pueris tres grossos antiquos camerarius dabit de tribus florenis ex domibus ante Veltporce anno domini 1397 (Ibid., f. 13a).

VI nonas octobris obiit anno domini MCCCC sexto *dominus Hinricus de Linden*, pro quo maldrum tritici panis fori de domo quondam sua (Ibid., f. 30a).

1317 Juni 11 — Gerhardus de Hamerstene, Vicegerens des Johanniterordens für Niederdeutschland, bekundet von Ritter Engelbert von Gemene in dem Johanniterhaus zu Borken eine Seelmesse gestiftet zu haben. — Acta sunt hec coram magistris civium et scabinis in Borken tunc temporis videlicet Ottone de Loveshem, Johanne Brunhardine, *Oberto de Tilia* etc. (Ibid., St. Arch., Johanniter Commende Wesel, No. 20).

1341 Juli 9 — *Henricus de Lynden*, consul opidi Assindensis (Essen) bezeugt

Wenn nun die Van Lynden im Lande Cleve, nachdem sie alle ihre Güter daselbst verkauft und (1327—31) sich in Geldern definitiv niedergelassen hatten, hohe Aemter daselbst bekleideten und in einem mehr weniger nahen Verhältniss zu ihrem neuen Landesherrn, den Grafen später Herzogen von Geldern gestanden haben, so sehen wir, trotzdem, dass ihre Beziehungen zu ihrem früheren Landesherrn, den Herzogen von Cleve, fortdauerten. Wir finden thatsächlich in den Fehderegistern, dass Steven van Lynden, here tot Hemmen, jüngerer Sohn des Dierick, here van Lynden, ridder, und der Ermengarde van Keppel, dann Dierick van Lynden, here tot Hemmen, Sohn des Steven, Johan van der Lynden, Bastardsohn des Steven, und noch mehrere andere Van Lynden zu den Helfern der Grafen von Cleve zählten, und dass dieses Kampfgenossenschaftsverhältniss zu dem Cleve'schen Regentenhause auch im vierzehnten und fünfzehnten Jahrhundert andauerte. [1])

---

mit den übrigen Ratsherren der Stadt, dass Henricus dictus Wynre und Frau Jutta gewisse Grundstücke an Yda de Bobarden, Kanonissin des Stifts Bellinghausen verkauft haben (Ibid., St. Arch., Bellinghausen, No. 21).

[1]) 1346, Marz 28. *Reinardus de Linda* besiegelt eine Urkunde des Grafen Diedrich von Cleve für das Stift zu Cleve (Düsseldorf, St. Arch., nur in Abschrift erhalten im Copiar des Stifts im Archiv des hoogen Raad vom Adel im Haag f, g^b).

1370, Mai 23. Herzog Eduard von Geldern gelobt der Stadt Emmerich, welche sein Helfer geworden in der Fehde gegen den Grafen von Cleve und Genossen: *Steven van Lynden*, Herm. v. Eyle etc. und deren Helfershelfer, Schadloshaltung (Ibid., St. Arch., Emmerich, Stadtarchiv, Urk. No. 44).

1397, Mai 7. *Diderich van Lynden, here tot Hymmen*, sagt als Helfer des Grafen Adolf von Cleve dem Herzog Wilhelm von Berg mit vielen anderen Fehde an (Ibid. St. Arch., Jülich-Berg, Litteralien, 1397, g 1).

1397, Mai 7. *Johan van der Lynden* sagt mit vielen anderen als Helfer des Herzogs Adolf von Cleve dem Herzog Wilhelm von Berg Fehde an (Ibid., St. Arch., Jülich-Berg, Litteralien g. 1. 1397).

1399, Jan. 16. *Goidike van der Lynden* wird Helfer Herberds van Herdike gegen den Herzog von Berg (Ibid., St. Arch., Fehderegister, Jülich-Berg, Litteralien g 3).

1399, Mai 15. *Rotger van der Linden* wird Helfer des Grafen von Cleve gegen den Herzog von Berg (Ibid., St. Arch., Fehderegister, Jülich-Berg, Litteralien G No. 3).

1423, Juni 15. *Dyderich van Lin* sagt mit vielen anderen dem Graf Ruprecht van Virneburg Fehde an als Helfer des Herzog Adolf von Cleve (Ibid., St. Arch., Jülich-Berg, Litteralien 1432 I 8, No. 75).

Nun denn, da der Ursprung der heren van Lynden in Geldern durch die Urkunden des Klosters Grafenthal und von Linne klipp und klar festgestellt ist d. h. dass sie aus den heren van Lynden im Lande Cleve und die letzteren aus den heren van Linne (Crefeld) hervorgegangen sind, so wird es auch verständlich warum die drei heraldisch-sphragistischen Autoritäten, Siebmacher, Lefort und Fahne, den Van Lynden, Erbschenken in Geldern, nicht das Gemeine Kreuz, sondern dasjenige Wappen zugesprochen haben, welches derjenigen Linie der Van Lynden angehört von der sie ihre Abstammung herleiten, und diese Linie waren die Van Lynden im Lande Cleve, welche das Gemeine Andreaskreuz als Wappensymbol führten. [1])

Warum sind die Van Lynden, nach dem sie, in 1327, alle ihre Güter im Lande Cleve veräussert hatten, zu der Veränderung ihres Wappens geschritten? Dieselben haben Cleve verlassen und sich

---

1423, ———	*Ernst van der Lynden* wird als Helfer des Herzogs Adolf von Cleve Feind des Herzogs Adolf von Jülich-Berg und seines Sohnes Ruprecht (Ibid., St. Arch., Jülich-Berg, Litteralien 1432 I 8, No. 73).
1433, Dezember 24.	*Johan van Lyn* wird Helfer des Herzogs von Cleve gegen den Herzog von Berg (Ibid., St. Arch., Fehderegister, Jülich-Berg, Litteralien 1432 I 8, No. 73).
1477, ———	*Ernst van der Lynden* in Diensten des Grafen von Cleve auf Schloss Arnsberg (Ibid., St. Arch., Cleve-Mark, Verhältniss zu Kurköln No. 2, Küchenbuch).

[1]) *Siebmacher* berichtet, dass die *Linden*, *Erbschenken von Geldern*, das folgende Wappen führten: Schild: Auf Schwarz ein goldenes Andreaskreuz. Helm: gekrönt; Kopf und Hals eines s. Bracken. Decken: Schwarz und Gold (Siebmacher F., Grosses und Allgemeines Wappenbuch III, 2te Abtheilung, p. 239).

In dem Wappencodex *Lefort* findet man zwei Wappen der *Van Lynden*. Beide Schilde zeigen dasselbe Wappen, das Andreaskreuz, die Zimire allein sind verschieden. Die Identität beider Wappen mit dem Wappen, welches Siebmacher den Van Lynden, Erbschenken von Geldern, zuschreibt ist vollkommen. In dem einen wie in dem anderen dasselbe schwarze Feld, dasselbe goldene Andreaskreuz, derselbe schwarze Brackenkopf, dieselbe goldene Krone auf dem Helme. Die Helmzier auf dem zweiten Schild ist ein rother Böhmischer Hut. (Lüttich, Staatsarchiv, Wappencodex Lefort, p. 115, Tafel III).

Fahne sagt: *Linden*, sie waren *Erbschenken von Geldern* und ist ihr Wappen im Cöllnischen Vasallenbuch blasonirt: in Schwarz ein goldenes Andreaskreuz, auf dem goldgekrönten Helm ein schwarzer Hundekopf mit rother ausgeschlagener Zunge. Die Helmdecken sind Schwarz und Gold. Sie scheinen wohl mit den Beek und Rohe (Rode) eines Stammes. (Fahne, Köllnische, Jülichsche und Berg'sche Geschlechter, II, p. 88).

in Geldern definitiv festgesetzt, und aus diesem Umstande wird es verständlich, dass sie durch äussere Gründe gedrängt wurden, nach dem Rechtsgebrauch der damaligen Zeit, eine Veränderung in ihrem Wappen vorzunehmen. Als äussere Veranlassungen müssen hier diejenigen bezeichnet werden, welche in Veränderungen auf den Besitz der Van Lynden sich entwickelt haben, und auf deren Stellung zu ihrem Lehensherrn. Es erübrigt diese Ursachen auf Grund urkundlichen Materials zu untersuchen.

Das älteste Siegelwappen der Van Lynden in Geldern hängt an der Urkunde vom 29 Sept. 1299. Es ist dasjenige des *Gosuin van Linden*, der diese Urkunde mit vielen anderen, worunter der Bischoff von Utrecht, dessen Dekan, Chorherren und Capläne, bezeugt, und repräsentirt ein *Getatztes und Schwebendes Kreuz.* Umschrift: + S. Gosuini de Linden. [1])

Vier und dreissig Jahre später, am 1 März 1333, verbürgt sich der aus dem Lande Cleve eingewanderte *Dierick van Lynden, ridder*, wie wir nun wissen, der Bruder des ebengenannten Gosuin, in dem Heirathsvertrag zwischen Willem, Graf von Jülich und Margaretha, ältester Tochter Rainalds, Grafen von Geldern. Siegelwappen: ein *Gemeines Kreuz.* Umschrift: + S. Teoderici de Lienden. [2]) Seit dieser Zeitperiode (1333) wird das Gemeine Kreuz im Wappen der Van Lynden in Geldern bis auf den heutigen Tag geführt.

Und am 17 April 1444 siegelt ein *Dierick van Lynden, knape*, in Geldern eine Urkunde. Das Wappenbild auf dessen Siegel repräsentirt einen *Löwen.* Umschrift: Dirc van Lienen. [3])

Derselbe Dierick siegelt am 23 April 1444 mit demselben Wappensiegel eine andere Urkunde, durch welche er von der Aebtissin des Reichsstiftes Elten mit dem Zehnt von Beloe oder Bulloe (bei Arnhem in der Veluwe) belehnt wurde. Aus dieser Urkunde geht hervor, dass Dierick nebst seinen Brüdern Wilhelm und Gerith, geradeso wie die Van Lynden, Erbschenken von Geldern (für die

---

[1]) Utrecht, Staatsarchiv, Archivalien von St. Peter; Ibid., De Navorscher 1896. Diese Urkunde ist in den Annales de la maison de Lynden, Butkens, 1626, in extenso veröffentlicht, das an derselben hängende Siegelwappen des Gosuin van Linden aber unterdrückt.

[2]) Nijhoff, Gedenkwaard. van Gelderland, Bd. I, No. 268; Utrecht, De Navorscher, 1893, Tafel I, Siegel 2.

) Düsseldorf, Staatsarchiv, Urkunden des Reichsstiftes Elten. Urk. No. 31.

Hälfte von Lienden), Dienstmannen der Aebtissin des Reichsstiftes Elten waren. [1])

Die Thatsache, dass *ein Zweig der Van Lynden in Geldern* den *Löwen* als Wappenthier im Siegel führte, beweist zunächst, dass, wenn der Zweig einer Linie den Löwen als deren Wappenthier ansprach, dass das Geschlecht selbst von dem dieser Zweig abstammte dasselbe Wappenthier, den Löwen, geführt haben muss, in gleicher Weise als wie die anderen Linien der Van Lynden oder Linden in Brabant, in Cleve, in Limburg und in Deutschland den Löwen als ihr Wappenthier betrachtet haben [2]); ferner, da die Linie von welcher der genannte Zweig abstammte, nicht mit dem Wappenthier des Geschlechtes (Löwe), sondern mit einem anderen Wappenbilde siegelte, so kann man einerseits mit Sicherheit schliessen, dass Gosuin van Linden, 1299, und Dierick van Lynden, ridder, 1333, mit dem Wappenbild ihrer Lehensherren siegelten, und dass, andrerseits, der *Löwe* das Wappenthier des Gesammtgeschlechtes repräsentirt, denn, um die Mitte des 13. Jahrhunderts wurden die Wappen das Eigenthum der Familien, und schon von dieser Zeit an kann man auf die Verwandtschaft der Familien, welche die gleichen Wappen führen, schliessen. Wenn daher Gosuin, 1299, und Dierick, 1333, mit dem Schwebenden Tatzenkreuze resp. Gemeinen Kreuze gesiegelt haben, so muss diese Wappenverschiedenheit auf eine *Lehens-Absonderung* bezogen werden.

Dass auch die Herren van Linne, aus denen die Van Lynden in Cleve hervorgegangen sind, das Wappenthier des Geschlechtes, den *Löwen* geführt haben, geht aus den an den Urkunden über *Bernard van Lynden, knape*, hängenden Wappensiegeln dieser Persönlichkeit hervor. Die an drei Urkunden hängenden Wappensiegel des Bernard zeigen das gleiche Wappenbild: *drei Löwen* (2, 1) mit siebenfacher Leistenquertheilung; die 4 Ecken der Epicykloide sind mit dem Buchstaben S bezeichnet. Der Schild ist überhöht von einem Adler. Umschrift: S. Bernardi de Linden. [3])

[1]) Ibid. Anmerkung. Auch hier wurden in den Annales de la maison de Lynden von Butkens, nicht nur das an dieser Urkunde hängende Wappensiegel des Dierick van Lynden, knape, sondern auch dessen Existenz unterdrückt.

[2]) Sigillographie der Van Lynden im Abschnitt I dieser Studie.

[3]) Düsseldorf, Staatsarchiv, Jülich-Berg, Urk. No. 509; Ibid., St. Arch., Kurcöln, Urk. No. 838; Kalkar, St. Arch., Urk. No. 31; Scholten, Dr Rob., „Die Stadt Cleve" Urk., Nos. 62 und 4.

Die Dreizahl (drei Löwen im vorgenannten Wappensiegel) führt stets auf die *Einheit* als ihr Ursprüngliches zurück und deutet allemal auf eine jüngere Abzweigung von dem Haupstamme hin (Seiler, G. A., Geschichte der Heraldik, p. 202).

Dieser heraldische Grundsatz bezieht sich, thatsächlich, auf den vorliegenden Fall: *Bernard van Lynden*, ein Vetter oder vielleicht auch Bruder des Dierick van Lynden, ridder, Erbschenk von Geldern, daher aus den Herren van Linne hervorgegangen, hat durch seinen Uebergang aus dem Gebiete von Linn in das Land Cleve, nach der Rechtsanschauung der damaligen Zeit, da er einen jüngeren Zweig des Hauptstammes repräsentirt, sein Wappen dahin verändert, dass er anstatt einem Löwen, deren drei in seinem Wappen führte.

In einer der angezogenen Urkunden wird Bernhard van der Lynden als famulus des Grafen von Cleve genannt (Scholten, Die Stadt Cleve, Urkunde No. 4).

Wer nun war der Lehensherr der Van Lynden in Geldern dessen Wappen verschiedene Kreuzesformen zeigen?

Johan, here van Lienden, war Präfect der Veluwe. [1]) Die Veluwe gehörte anfangs gänzlich oder zum grossen Theil der Kirche von Utrecht d. h. der Bischoff von Utrecht war deren Lehensherr. Sollte daher vielleicht Gosuin van Linden ein Dienstmann desselben gewesen sein, und, in Folge dessen mit dem Wappenbild seines Lehensherrn die Urkunde von 1299 gesiegelt haben? Das Wappen des Bischoffs von Utrecht, welches ein St. Jacob's Kreuz darstellt, spricht gegen diese Annahme. [2]) Ebenso ist es ausgeschlossen, dass Gosuin mit dem Wappenbild des Herzogs von Brabant, Lehensherr der Veluwe bis 1311, oder des Grafen von Geldern der die Veluwe als Afterlehen vom Herzoge von Brabant erhielt, die Urkunde von 1299, als deren Dienstmann gesiegelt hätte, da deren Wappenbild einen springenden Löwen repräsentirt.

Bleibt noch der Deutsche Ritterorden, Ballei Utrecht, und hier kann man mit Sicherheit schliessen, dass *Gosuin van Linden* ein Lehensmann desselben gewesen sei, da das Schwebende Tatzenkreuz mit dem er die Urkunde siegelte, um jene Zeitperiode die vom Deutschen Ritterorden geführte Kreuzesform war. Tatsächlich

[1]) Pontanus, Historia Geldriae, p. 309; Utrecht, De Navorscher 1896.

[2]) Schrott, Martin, Wappenbuch des hohen Geistlichen & Weltlichen Standes der Christenheit in Europa etc., München, 1576.

siegelte der Hochmeister Herman de Barth (1192—1197) mit dem *Schwebenden Tatzenkreuz,* [1]) ja, nach einer Abbildung des Wappens dieses Hochmeisters ist das Deutsche Ritterordenskreuz als *Gemeines Kreuz* dargestellt,[2]) während man in 1430—1440 das *Schwebende Tatzenkreuz* auf den Münzen, welche der Hochmeister Yvan de Cortenbach schlagen liess, findet. [3]) In 1588 siegelt der Hochmeister Henrich van Ruyschenberch mit dem *Gemeinen Kreuz.*[4])

Es ist somit erwiesen, dass der Deutsche Ritterorden sich bis Ausgang des Mittelalters des *Schwebenden Tatzenkreuzes wie auch des Gemeinen Kreuzes als Wappensymbol bediente,* und hierauf lässt sich die Thatsache, dass die *Van Lynden in Geldern,* Vasallen des Deutschen Ritterordens, das *Schwebende Tatzenkreuz,* anno 1299, in das *Gemeine Kreuz,* anno 1333, geändert haben, zurückführen (Utrecht, de Navorscher, 1893, Die Sigillographie des Hauses Van Lynden, S. III, Das Kreuz der Van Lynden).

Wie enge die Beziehungen der Van Lynden zu dem Deutschen Ritterorden waren, erhellt auch aus der Thatsache, dass vier Mitglieder derselben Comthure der Ordens-Ballei Utrecht waren. [5])

---

[1]) Publications de la Société Archéologique de Limbourg, I, p. 321.

[2]) Kurtzer Auszug der Preussischen Chroniken von dem Jahre 1200 bis auf diese jetzige Zeit, in welchen alle Hochmeister sambt etzlichen iren fürnembsten Kriegen, Handlungen und Thaten bis auf jetzigen lobreich regierenden Landesfürsten erzelet werden, mit erbawung aller Stedt und Schlösser im Lande etc. Im Drucke verfertigt durch jener F. D. Buchdruckere Johan Daubman 1566. — „Der Deutsche Herold" XXVII pp. 104 & 105.

[3]) Wolters, Vieux Joncs.

[4]) Ibid.

[5]) *Gaspar van Lynden* wird *Comthur* in Leyde am 17 Januar 1599. Zum Coadjutor erwählt am 26 September 1616, wird er als solcher von den Utrechter Staaten am 7 Oktober 1617 gewählt und succedirte auf Dierick van Blois als *Landcomthur* am 29 Mai 1619. Geb. in 1575, gest. 27 März 1620, beigelegt in der ehemaligen Deutsch-Ordens Kirche zu Utrecht.

Gaspar-Henrik van Lynden, here van Ressen, eingeschrieben in der Ritterschaft von Nymegen, Rathspräsident des Hofes, Vorstand der Rekenkamer von Geldern. Geb. 1696. Juncker, 21 Sept. 1740. *Titular-Comthur* von Middelburg. *Comthur* in Doesburg, 4 Okt. 1746; in Schoten, 29 Sept. 1750; in Reenen, 23 Sept. 1753. Gest., 28 März 1759.

Jacob Dierick van Lynden genannt van Blitterswyck, General-Major, Mitglied des Militairgerichtshofes. Geb. 10 Jan. 1707. Juncker, 23 Sept. 1760. *Comthur* in Middelburg, 14 Sept. 1762. Gest., 15 Aug. 1764.

Herman-Willem-Johan van Lynden, here van Oldenaller, eingeschrieben in der Ritterschaft der Veluwe 1752; Domherr von Harderwyck etc. Getauft in Arn-

Nach Butkens, soll ein Bruder des Gosuin van Linden, 1299, Wenzel(?) mit Namen, Deutscher Ordensritter in Preussen gewesen sein. [1]) Interessant ist der Umstand, dass, wo immer der Deutsche Ritterorden seine Niederlassungen hatte, mag es in den Niederlanden, in Deutschland, im ehemaligen Ordenslande Preussen oder an den Heiligen Stätten in Palestina gewesen sein, stets findet man die Van Lynden von Linne in Limburg, und die Van Linne von Linne bei Crefeld mit demselben enge verbunden. Ein beredtes Zeugniss hiefür geben die monumentalen, im Frührennaissance Styl ausgeführten Grabdenkmäler der Van Lynden in der Sanct Marienkirche in Thorn [2]) und in Wotenik (Preussen).

Bis in die Baltischen Provinzen drangen die Van Lynden im Frühen Mittelalter vor, und war der erste Erzbischoff von Riga (im 13. Jahrhundert) ein Mitglied dieses Geschlechtes.

Der Deutsche Ritterorden scheint sich noch einer dritten Kreuzesform bedient zu haben, denn, in 1292, siegelt *Wilhelmus de Linde*, Schöffe zu Uerdingen mit dem *Schwebenden, Gewöhnlichen Tatzenkreuz.* Uerdingen oder Oerdingen war eine Commende des Deutschen Ritterordens, Ballei Alten-Biesen. [3])

Es ist hier zu bemerken, dass zwischen dem Tempel-Ritterorden und dem Deutschen Ritterorden mehrfach Misshelligkeiten in betreff der Form des von denselben zu führenden Kreuzes ent-

hem 8 Sept. 1773; *Comthur* in Middelburg, 26 Aug. 1777; in Schaluynen, 12 Aug. 1783; in Leyde, 5 Sept. 1786; in Till, 13 Sept. 1791. Gest. in Oldenaller, 18 Dezbr. 1803.

[1]) Butkens, Christophe, Annales de la maison de Lynden, Antwerpen, 1626, p. 359. [2]) Semrau, Arthur, Die Grabdenkmäler der Sanct Marienkirche zu Thorn, Thorn bei E. Lambeck, 1892, pp. 2. 7. 12. 26. 27. 51. 58; Beilage 1, und Bau- und Kunstdenkmal VI und VII. p. 290; Tafel 3 und 10.

[3]) Düsseldorf, St. Arch., D. O. Commende Köln, No. 82.

Anmerkung.

Die Siegel an der Urkunde von 1292, März 28, sind stark verwischt. Da sie ausserdem zum Theil abgerissen waren und in neuerer Zeit mit Zwirn wieder angenäht wurden, so lässt sich nicht mit voller Sicherheit feststellen, dass das Siegel mit dem Kreuz dasjenige des Wilhelmus de Linde ist. Die Wahrscheinlichkeit spricht jedoch dafür, dass der Abdruck als Siegel Wilhelm's de Linde gelten soll, weil es an letzter Stelle hängt und Wilhelmus auch in der Urkunde am Schluss der Schöfffenreihe steht. Aber auch die Möglichkeit muss zugegeben werden, dass man es dabei überhaupt mit dem Abdruck einer Münze zu thun hat, denn das Kreuz tritt einem auf diesem nicht erhaben entgegen, sondern vertieft. Immerhin wird das Siegel mit einiger Sicherheit Wilhelmus de Linde zugesprochen werden können. Deutlich sichtbar ist das Schwebende, Gewöhnliche Tatzenkreuz noch.

standen, und von Papst Innocens III geschlichtet worden sind, [1]) und würde wohl ein genaues Studium dieser Streitfragen die Ursachen aufdecken, infolge welcher sich der Deutsche Ritterorden der zwei Kreuzesformen als Wappensymbol bedient hat.

Das Helmkleinod der Van Lynden in Geldern. [2])

Der Helmschmuck der Herren van Linne aus dem Lande Linn, 1185—1245, ist nicht bekannt, da, wie es scheint, keine Wappensiegel derselben sich erhalten haben; man konnte nur aus der Thatsache, dass einer von deren Nachkommen im Lande Cleve, *Bernard van der Lynden, knape*, 1342—1360, das Wappenbild des Gesammtgeschlechtes, den *Löwen*, im Schilde führte, mit Sicherheit schliesschen, dass dies auch das Wappenbild seiner Vorfahren gewesen sein muss, wie wir oben näher begründet haben. Dagegen wissen wir nach den Zeugnissen von Siebmacher, Lefort und Fahne, dass Dierick van Lijnden, ridder, Erbschenk von Geldern, *während seiner Niederlassung in Cleve* d. h. vor dem Jahre 1333, die folgende Helmzier führte: Helm: *gekrönt*; *Rumpf eines schwarzen Bracken*. Decken: *Schwarz und Gold*. Diese Helmzier gilt wohl für die *ältere* Linie, denn, nach Lefort, der die betreffenden Wappensiegel selbst gesehen hat, führten die Van Lynden in Cleve auch einen *rothen Böhmischen Hut* als Helmkleinod, dessen Bestimmung wohl der jüngeren Linie zugeschrieben werden muss.

Gelre, der zeitgenössische Wappenherold des Johan, here van Lienden, Sohn des Dierick, Erbschenk von Geldern, stellt den Helmschmuck der Van Lynden in seinem „Wapenboek" nicht dar, nur der rothe Schild mit dem goldenen Gemeinen Kreuz ist dort als Van Lynden'sches Wappen repräsentirt. Steven van Lienden, Bruder des Johan, here van Lienden, Erbschenk von Geldern, führte als Helmzierde einen *Heidenhut* auf dessen Spitze ein kleiner *Löwe* sichtbar ist.[3]) Der Heidenhut als Helmschmuck der Van Lienden in Geldern verschwand zu Ende des 14ten Jahrhunderts, und wurde durch den *Sitzenden Schwarzen Windhund mit goldenem Halsband* ersetzt. Die Erklärung dieser Umwandlung des Helmschmucks liegt gänzlich in der Heirath des genannten

---

[1]) Grote, Geschichte des Preussischen Wappens, p. 12; Voigt, Preussische Geschichte, II, 35 ff. [2]) Utrecht, De Navorscher, 1893, Sigillographie des Hauses Van Lynden, § IV, Der Helmschmuck der Van Lynden. [3]) Arnhem, St. Arch., Rekenkamer von Geldern Nos. 437 & 380; Düsseldorf, St. Arch., Jülich-Berg No. 873.

Steven Van Lienden mit Elisabeth, einziger Tochter und Erbin des here Willem Borre van Dornick, here van Hemmen, welcher den Sitzenden Schwarzen Windhund mit goldenem Halsband als Helmschmuck in seinem Wappen führte, der von den Nachkommen des Steven bis auf den heutigen Tag als Helmschmuck beibehalten worden ist. Dieser Helmschmuck erinnert somit an die Familie Borre van Dornick, von welcher die Herrschaft Hemmen und andere Bezitzungen auf die einzig überlebende Linie der Van Lynden in Geldern gekommen sind.[1]) Es erübrigt noch, zu untersuchen, auf welche Weise sich der Erwerb des von den Van Lynden in Cleve-Geldern geführten Gemeinen Andreaskreuzes, als Wappensymbol, in wissenschaftlicher Beziehung erklären lässt.

Der Sachlage nach, sind die Van Lynden im Lande Cleve aus den Herren van Linne (Crefeld) hervorgegangen, welch letztere, wie oben dargestellt, ihr Gebiet von Linn verlassen haben, um sich im Lande Cleve niederzulassen.Thatsächlich, wurde her Hillin van Lynden, ridder, Besitzer eines gewissen Landcomplexes daselbst (Winssen, Deest, Afferden, und Druten), und war somit, sein Titel sagt es, Herr dieses Allodbesitzes über welches er Eigenthumsrechtliche Gerichtsbarkeit ausübte. Sein Sohn, Dierick van Lynden, ridder, Gatte der Ermengarde van Keppel, nachheriger Erbschenk von Geldern, war Nachfolger in diesem Allodbesitz, welchen er an 17 April 1327 an das Kloster Grafenthal verkaufte, und darauf das Land Cleve verliess, um sich in die Dienste des Grafen von Geldern zu begeben. Beide, Vater und Sohn, führten bis zu diesem Zeitpunkte das *Gemeine* Andreaskreuz als Wappensymbol, wie von Siebmacher, Lefort und Fahne berichtet wird. Die rechtlichen Mittel des Wappenerwerbs waren, zu der damaligen Zeitperiode, Kauf, Erlangung einer Schenkung oder Belehnung, und eines dieser Mittel war vielleicht die Veranlassung zur Annahme des Gemeinen Andreaskreuzes von Seite der Van Lynden.

Andererseits wissen wir auch, dass Bernard van Lynden, knape, 1342—60, im Lande Cleve, Vetter oder Bruder des Dierick van Lynden, ridder, = Ermengarde van Keppel, das Wappenthier des Geschlechtes, *den Löwen*, in verminderter Form, als Zweig des Haupstammes, geführt hat. Man geht daher mit der Annahme nicht fehl, dass dessen Vorfahren im Gebiete von Linn, dasselbe Wappen im Schilde führten d. h. das den Van Lynden in Brabant, Gel-

[1]) **Utrecht, De Navorscher 1893, pp. 663—688.**

dern, Cleve, Lüttich und Deutschland gemeinsame Wappenthier, *den Löwen.*

Hier stellt sich nun die Frage ob die Linie der Van Lynden im Lande Cleve das Gemeine Andreaskreuz erst in diesem Lande angenommen oder schon im Gebiete von Linne geführt habe ?

Wie eingangs dieser Studie dargestellt, erscheint die erste Persönlichkeit derer Van Linne, Gerlacus de Linne, miles, urkundlich zum erstenmal am 18 Juni 1189. Seiler, sagt, erst gegen Ende genau im letzten Zehntel des 12 Jahrhunderts kommt die Bezeichnung von wâpen oder wâfen für das Schildzeichen auf, zuerst in Erec des Hartmann von der Aue, gedichtet um 1190; [1]) während Bütkens, für die Niederlande, den Anfang der Wappen in das Jahr 1160 setzt. [2]) Die Wappen wurden ursprünglich aus eigener Wahl nach freiem Belieben jedes Einzelnen angenommen. Als jedoch die Wappen aufgehört hatten, etwas persönlich Kennzeichnendes zu sein, nachdem sie erblich geworden und in eine enge Beziehung zum Besitz getreten waren, dürfte sich allmählig eine gewisse Autorität der Lehensherren in Wappensachen geltend gemacht haben, sei es durch ausdrückliche oder stillschweigende Anerkennung der gewählten Wappen, sei es durch unmittelbare Verleihung derselben.

Demnach, da das Erscheinen des Gerlacus de Linne, miles, genau in die Zeit der Entstehung der Wappen fällt, dürften wir mit der Annahme kaum fehl gehen, dass Gerlacus, der erste urkundlich bekannte Herr von Linne, sein Wappen, das Gemeine Andreaskreuz, nicht durch Kauf, Schenkung oder Belehnung erworben, sondern dasselbe aus *eigener Wahl* angenommen hat. Wir werden in dieser Annahme durch das Siegelwappen der Schöffen von Linne bestärkt [3]). Dasselbe zeigt ein Schlüssel-Andreaskreuz, also, dieselbe Form des Kreuzes, wie dasjenige der Herren van Linne in Cleve, mit dem Unterschied, dass das Kreuz des Schöffenwappens aus Schlüsseln gebildet ist. Wir machen nämlich die Wahrnehmung, dass die zu

---

[1]) Seiler, Gustav A., Geschichte der Heraldik, p. 69. [2]) Certes il nous serait bien difficile, sagt Butkens, de trouver quelles armoiries les Princes mêmes portoient en ce temps-là, puisque dans leurs sceaux l'on ne trouve aucune marque au Blason, et veritablement le port des armes n'est si ancien, ny les armes si hereditaires, comme on les imagine maintenant, et en ce qu'on peut iuger des sceaux, le Blason en nos quartiers n'a esté en usage que peu deuant l'an MCLX (Butkens, Christophe F., Trophées de Brabant, L. 4, chap. 3).

[3]) Düsseldorf, St. Arch., Col. Nos. 1188 und $1212^1/_2$; Raadt, J. Th. de, Sceaux Armoriés des Pays-Bas, tom. II, p. 361.

einem grösseren Ländercomplex in Beziehung stehenden Schöffen, das Wappen des Herrn dieses Gebietes, in etwas veränderter Form führen. [1]) Die Thatsache, dass die Van Linne das Andreaskreuz als ihr Wappensymbol gewählt haben, schliesst nicht aus, dass sie nicht auch den Löwen als Wappenthier geführt hätten, es ist vielmehr sicher, dass dies der Fall war, weil einer ihrer Nachkommen im Lande Cleve, Bernard van Lynden, knape, 1342, dieses Wappenthier in seinem Siegelwappen führte. [2]). Denn der Umstand, dass im Verlauf des 13. Jahrhunderts der Schild der Hauptträger des Wappens geworden war, hatte eine sehr wichtige Folge: die Aufnahme einer Reihe neuer Formen in das Wappenwesen. Und das Nebeneinanderbestehen von Wappen und dem zum Wappen werdenden Bilderschmuck, sowie die Concurrenz von Fahne und Schild als Träger des Wappens erklärt das häufige Vorkommen von *zwei* Wappen bei einem Geschlecht.

Das abstracte Wappen, so wie es uns in den Liedern bis gegen 1200 entgegentritt, besteht fast immer aus Thieren, Vögeln oder gemeinen Figuren (z. B. einer Krone). Daher kommt es, dass sich

---

[1]) Wir geben hier einige Beispiele zur Bekräftigung dieser Behauptung.

Gerardus, dominus de Wassenbergh (bei Linne), 1241, März: type equestre; le bouclier à *un lion couronné, à la queue fourché.*	*Les échevins de Wassenbergh* 1343: *un lion à la queue fourché.*
Philippe de Merode, comte de Middelburg etc., 1618: *quatre pals et une bordure engrêlée.*	*Les échevins de Mérode* (Jülich) 1784: *quatre pals et une bordure engrêlée.*
Ludovicus, miles et dominus de Levedale, homo nobilis, 1275: *trois roses,* au franc quartier brochant, fretté et muni d'une bordure.	*Les échevins de Levedale,* 1275: de . . . . *à la rose.*
Othon, sire de Cuijck, 1339: type equestre; le bouclier, l'ailette et la house à *deux fasces et à huit merlettes en orle.*	*Les échevins de Sambeek (Cuijk)* 14e sciéle: parti; au 1er *deux fasces, accompagné de huit merlettes rangées en orle;* au 2e, un lion et un semé de billets etc.
L'abbesse de Munsterbilsen, domina de Linne (Limbourg): parti; au 1er *un bourlé;* au 2e *un arbre terrassé.*	*Les échevins de Bilsen* (Munsterbilsen) 1648: parti; au 1er, coupé; a, un saint, tennant un glaive, à cheval, passant à d.; b, *un arbre terrassé*; au 2e, *un bourlé.*

(Raadt, J. Th. de, Sceaux Armoriés des Pays-Bas).

[2]) Düsseldorf, St. Arch., Jülich-Berg, no. 509; Ibid., St. Arch., Kurköln, no. 838; Kalkar, St. Arch., no. 31; Scholten, Dr. Rob., Die Stadt Cleve, nos. 62 und 4.

nur Wappenthiere oder gemeine Wappenfiguren einerseits und Heroldsfiguren anderseits Concurrenz machen. [1])

Aus dem Vorgehenden geht daher klar hervor, dass die Van Linne sich für das eine ihrer Wappen, die sie auf Fahne und Schild führten, entschieden haben, und dieses Wappen war das *Gemeine Andreaskreuz*, das wir auch bei den aus den Van Linne hervorgegangenen Zweigen der Van der Lynden in Aachen und Preussen als *Ast-Andreaskreuz* wieder finden, und sogar den *Schlüssel*, der im Schöffensiegel von Linne das Material zur Andreaskreuzform bildete, als *Beizeichen* im Wappen der *Van der Lynden zu Aachen* repräsentirt sehen.

Hiermit gehen wir kaum fehl, wenn wir endgiltig feststellen, dass die von Siebmacher, Lefort und Fahne gemachte Behauptung, dass die *Van Lynden, Erbschenken von Geldern, das Gemeine Andreaskreuz als ihr Wappensymbol führten*, durch das in dieser Studie angezogene Urkundenmaterial und den an dieselben geknüpften Erörterungen vollauf *bestätigt* wird.

Die Van Linne (Crefeld) scheinen sich daher für das Andreaskreuz noch *während* ihres Aufenthaltes in ihrem Gebiete entschieden zu haben, da, wie oben berichtet, das Schöffensiegel von Linne auch diese Kreuzesform zeigt, und die Schöffensiegel, abgesehen von kleinen nebensächlichen Aenderungen, identisch sind mit dem Siegelwappen des Lehensherrn in dessen Gebiet der Gerichtssprengel gelegen war. Damit glauben wir, die oben gestellte Frage, ob die Van Linne das Andreaskreuz schon in Linne oder erst in Cleve angenommen haben, einer genügsamen Antwort zugeführt zu haben.

VII.
Die Herren van Lynden in Aachen und im ehemaligen Ordenslande Preussen.

Mitglieder der heren van Lynden in Cleve haben sich theils in Aachen, Sitz einer Deutschen Ritterordenscommende, Ballei Alten-Biesen, niedergelassen, theils sind sie dem Deutschen Ritterorden in das ferne Ordensland Preussen gefolgt. Es begegnen uns nämlich in den Urkunden von 1321, 26 und 40 [2]) eine Reihe von

[1]) Seiler, G. A., Geschichte der Heraldik, p. 78.

[2]) 1321 Februari 10. — Goswin van Geuthe beurkundet, dass er die Aegidien Kapelle zu Aachen nebst dabei liegendem Hof von Reinard van Bongart gekauft und dem *Deutschen Ritterordenshause zu Biesen* übergeben habe.

Persönlichkeiten aus diesen Zweigen der Van Lynden und des mit ihnen stammverwandten Geschlechtes der *Van Rode,* welche zunächst das folgende genealogische Verhältniss ergeben:

N. N.			
Gerardus de Tilia.		N. N.	
Johannes van der Lynden.	Conrad van der Lynden.	Johan van Rode.	Frank van Rode.

Die Urkunde vom 1 Sept. 1340 ist besiegelt durch die drei Aussteller, die drei Siegel hängen — mehr oder weniger beschädigt an. Das Wappen ist bei allen drei Siegeln das *gleiche: ein Ast-Andreaskreuz* zwischen dessen unteren Armen ein *Schlüssel* steht. Schildhalter: ein rechtsblickender *Adler.* Die Umschrift des rechten Siegels lautet (die ergänzten Buchstaben sind eingeklammert): [S.] *Johann*(*is de*) *Tilia;* die des zweiten: S. *Johannis d*(*e*) *Roide;* die des dritten ist schwer zu entziffern, höchst wahrscheinlich ist aber zu lesen: (*S. Franconis*) *de Rode* civi. Aqv. d. h. civis Aquen-

---

Acta sunt hec Aquis in domo *Johannis et Franconis fratrum de Rohde* in presencia testium fidedignorum qui Aquis vulgariter denclude dicuntur; videlicet ego sepedictus Gosvinus, Reinardus de Opheim, *Gerardus de Tilia*, *Johannes de Rode*, Wernerus de Gurzenich, Symon et Michael fratres Juncheit, *Johannes filius Gerardi de Tilia*, etc. (Hennes, Joh. Heinr., Codex Diplomaticus Ordinis Sanctae Mariae Theutonicorum, Urkunde No. 410).

1326 August 4. — Tilman Ainland und Nesa, Wittwe des Ritters Gerhard van Berge, verkaufen der Aegidien Kapelle zu Aachen zwei Morgen Landes zwischen dem Pont- und Königsthor daselbst.

Premissis eciam condicionibus interfuerunt testes et dingmanni a partibus predictis hinc et inde vocati et rogati, videlicet *Gerardus de Tilia*, *Johannes et Franko fratres dicti de Rode*, *Lodewicus de Royde*, etc. (Ibid., Cod. Dip. Ord. S. M. Th., Urkunde No. 432).

1340 September 1. — Michael van der Junckeyt, Deutscher Ordensritter des Hospitals St. Maria in Jerusalem, hatte den *Conrard van der Lynden* getödtet. *Johan van der Lynden* und *Johan* und *Frank van Rode*, *Bruder* und *Vetter des Conrard*, versprechen dieses Verbrechen dem *Deutschen Ritterorden* nicht nachzutragen; wenn aber Michael van der Junckeit den Orden verlässt, um in die Welt zurückzukehren, werden sie ihn als ihren tödlichen Feind betrachten (Ibid., Cod. Dip. Ord. S. M. Th., No. 449; Düsseldorf, Staatsarchiv, Deutsche Ritterordensballei, Alten-Biesen, Urk. No. 48; Utrecht, De Navorscher, 1894, pp. 166—176, Tafel III, Siegel 31 und 32; Ibid., 1895, pp. 390 und 391).

sis. Eine Facsimile Zeichnung der Siegel des *Johan van der Lynden* und des *Johan van Rode* (Vetter) folgen hier:

Johan van der Linden
1. September 1340

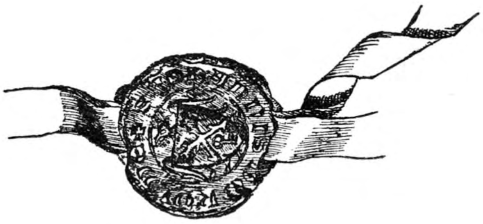

Johan van Rode
1. September 1340

Johan van der Linden, leen heer dis huf leens des heren van Valkenburchs, ghesat van des heren weghen van der Sleyde (Schleiden), dat zu Aghen ghelegen is, 1364: *ein Ast-Andreaskreuz*. Schildhalter: ein wilder Mann, ohne Keule. S.: zwei löwenartige Leoparden, aus dem Rand des Siegelfeldes hervortretend. Umschrift: ..oan van der Lin.... [1]).

Henrik van der Linden, Schöffe in Aachen, 1370. I: *ein Ast-Andreaskreuz*. Umschrift: ....nrici van ....nden Scb'i.... [2]).

Der in den angezogenen Urkunden zu Tage tretende heraldisch-sphragistische Thatbestand ist klar: die Familien *Van Lynden* und *Van Rode* sind eines Stammes, wie Fahne behauptet, denn, um die Mitte des 13. Jahrhunderts werden die Wappen das Eigenthum der Familien, und schon von dieser Zeit an kann man auf die Verwandtschaft der Familien, welche die gleichen Wappen führen, schliessen. Wenn daher Dierick van Lynden, ridder, nachmaliger Erbschenk von Geldern, vor 1327, mit dem Gemeinen Andreaskreuz, und die Van Lynden in Aachen, in 1340, mit dem Ast-Andreaskreuze siegelten, so muss die bei den letzteren hervortretende Verschiedenheit in der Form des Andreaskreuzes auf eine Lehensabsonderung bezogen werden, die, thatsächlich, durch deren Niederlassung in Aachen begründet ist. Das figürliche Beizeichen des *Schlüssels* zwischen den unteren Armen des Andreaskreuzes in den Siegelwappen des *Johan van der Lynden* und *Johan van Rode*

[1]) Düsseldorf, St. Arch., Commende Biesen, No. 66. [2]) Ibid. St. Arch., Commende Biesen, No. 23, 71.

ist ein Zusatz von historischer Bedeutung: er repräsentirt das *Schöffensiegel von Lynne*, das ein Schlüssel-Andreaskreuz zum heraldischen Symbol hatte, und das somit an den Ursprung der Van der Lynden von Cleve-Aachen aus dem Gebiete von Linne, dessen Beherrschung Gerhard van Linne, nobilis vir, 1245, auf kurze Zeit an sich gerissen hatte, erinnert. [1])

Wer war der in der Urkunde von 1321 genannte *Gerardus de Tilia*? Ueber diese Frage mögen die folgenden Punkte hervorgehoben werden. a) In der Urkunde von 1245 über Gerardus de Linne, nobilis vir, wie in den Urkunden von 1321 und 1326 handelt es sich um Stiftungen des Deutschen Ritterordens, im ersteren Falle um eine solche im Deutsch-Ordenshause zu Neuss, in den beiden anderen um eine für die Deutsch Ordensballei Altenbiesen. b) Die Nähe der Oertlichkeiten (Aachen und Neuss) zueinander, wo die Urkunden bezeugt werden und wo, wie in den zwei letzteren Urkunden ersichtlich, ein Zweig der Van Lynden von Cleve etablirt war. c) Die Aehnlichkeit des Vornamens (Gerardus), bei den zwei Persönlichkeiten in den Urkunden von 1245 und 1321, der, wie es zu damaliger Zeit allgemeiner Gebrauch war, mit demjenigen des Grossvaters und Enkels übereinstimmt. Die Aehnlichkeit des Familiennamens (Linne, Tilia, Lynden) bei beiden Persönlichkeiten. Diese Erwägungen sprechen dafür, dass man in Gerardus de Tilia, 1321, einen Enkel oder vielleicht einen Sohn des Gerardus de Linne, nobilis vir, 1245, erblicken kann. Gerardus, 1321, wird in den Urkunden nicht mehr erwähnt.

Ein anderer *Gerardus van Lynden*, 1364, welcher dem Deutschen Ritterorden in das ehemalige Ordensland Preussen als Priester gefolgt war, wurde daselbst, während der Hlg. Messe, von der damals noch halb heidnischen Bevölkerung ermordet. Ein monumentaler Grabstein wurde ihm in der Kirche zu Wotenik (bei Demmin in Preussen) gesetzt, der den tragischen Vorfall in Reliefarbeit darstellt. Das Relief zeigt Gerardus van Lynden in Lebensgrösse, rechts und links seine Mörder. Der gewappnete Mann, unten links, mit Schild, in welchem noch Spuren des Ast-Andreaskreuzes sichtbar sind, scheint den Vater des Gerardus vorzustellen, die Figur rechts, seine trauernde Mutter. Die Priesterkleidung und die

[1]) Düsseldorf, St. Arch., 12 März 1394 und 1 Oktober 1395 Nos. 1212½ und 1288; Schlüssel-Andreaskreuz, die Schlüsselbärte nach oben gestellt: Sigillum Scabinorum in Lynne.

Haartracht der lebensgrossen Figur sind äusserst interessant. [1]) Eine Facsimile-Reproduction dieses prächtigen mittelalterlichen Denkmals findet sich daneben.

Aeussere Veranlassungen beherrschten somit die Lage in Bezug auf die Van Lynden, welche aus Cleve nach Aachen gezogen waren, und sie fanden zunächst ihren Ausdruck in der Wappenveränderung, die darin bestand, dass das *Gemeine Andreaskreuz* durch ein *Ast-Andreaskreuz ersetzt* wurde.

Zahlreiche Personalakte über die *Van der Lynden* und die *Van Rode* in Aachen bekunden deren Thätigkeit als Richter und Schöffen und deren Besitz, woraus ihre sociale Stellung beurtheilt werden kann. Denn zum Schöffenthum gehörte freier, untheilbarer Grundbesitz, desshalb konnten nur jene Söhne Schöffen werden, auf die sich das erforderliche Schöffengut vererbt hatte. Die Schöppenbar-Freiheit berührt ausschliesslich die *Gerichtsverfassung* nicht das Heerwesen. [2])

Es ist nicht unsere Aufgabe den genealogischen Zusammenhang der Van Lynden, der Van Rode und der Van Beke des Näheren zu

[1]) Unter den Kirchen Acten in Wotenich (bei Demmin in Preussen) befindet sich ein Schriftstück folgenden Inhalts:

1356. *Gerhard de Lynden* ist 1356 bei der Messe vor dem Altar mit Spiesse in Wotenick ermordet, dessen Körper nach Nossendorf gebracht und vor dem Altar begraben. Auf dem Leichstein ist sein Bildniss und grausamer That ausgehauen. Hac Inscript. Anno Dom. M.CCCLVI quarto Sabbato ante Jacobi Apostoli interfectus fuit Dn. Gerhardus de Lynden Pleban in Wotenick in Altari hora Missae. Orate pro anima ejus.

In Wirklichkeit lautet die Umschrift, wie sie heute noch lesbar ist, folgendermassen, wobei die eingeklammerten Silben Ergänzung sind:

„*anno d[omi]ni m.c.c.c.l.x? quarto sabbato a[n]te jacobi ap[osto]li interfect[us] fuit d[omi]nus gherard[us] d[e] lynden plebanus in woteneke i[n] altari hora misse orate deum pro anima ejus.*"

[2]) Eine hohe Bedeutung hatte die Ahnenprobe durch das Gerichtsverfahren des Mittelalters, welches neben anderen Gottesurtheilen auch den *Zweikampf* als Beweismittel zuliess. Hiebei war es Vorschrift, dass ein Zweikampf nur unter Rechtsgenossen stattfinden konnte. Niemand brauchte weder einem Uebergenossen noch einem Untergenossen im Zweikampf zu stehen. Der *Sachsenspiegel* sagt in Art. Ij:

„Welch *scheppinbar frie* man *eynen seinen gnossen* czu kampfe anspricht der bedarff czu beweisene seine vier anen vnd seyn hantgemal vnd dy czu benumene adir yenner weigert ym kampfes mit rechte. Wer sich des andern czu Kampfe onderwint, entgehit er ym mit rechte er muss on mit busse lassen."

„In „Dietrichs erster Ausfahrt" (15. Jahrh.) fragte Dietrich von Bern den Libertein der mit „justieren" will, nach seiner Geburt (Seiler, G. A., Geschichte der Heraldik, p. 56).

erörtern, weil diese allgemein interessante Frage, ihres grossen Umfanges halber, separat behandelt zu werden hat. Es genüge darauf hinzuweisen, dass die hier oben zu Tage tretende Stammeseinheit der beiden ersten genannten Geschlechter, schon aus der im Abschnitt V berichteten Urkunde von 1151 zu ersehen ist. Aus derselben geht hervor, dass *Ruther van Linden*, in 1151, den Zehnten von Rode als Lehensbesitz von seinen Vorfahren für sich und seine Nachkommen auf ewige Zeiten ererbt hat. Bereits in 1222 finden wir aber, dass *Arnold van Rode*, um die Summe von 190 Löwener Pfunden, auf neun Jahre auf den grossen und kleinen Zehnten von *Rode* verzichtet. Arnold war demgemäss wahrscheinlich schon lange vor 1222 im Besitze des Zehnten von Rode, der von Ruther van Linden auf die Van Rode überging, die offenbar nahe Verwandte derselben waren, in derselbenWeise wie die aus den obenweiter berichtetenUrkunden von 1321.26 und 40 sich ergebende Stammeseinheit der beiden Geschlechter. In Bezug auf letztere war, nach Keussen, thatsächlich im Gebiete von Linn (Crefeld) ein Rittersitz Rath (zwischen Traar und Bockum), der jedoch häufig seinen Besitzer gewechselt hat. *Heinrich und Bruno van Rode* begegnen uns 1246 in einer Urkunde des Grafen Otto von Geldern, in welcher dieser der Abtei Camp den Lohof zu Willich vom Lehensverbande freigab. *Henrik van Rode, ridder*, erscheint noch einmal, in 1259, in einer Urkunde, welche den ärgerlichen Streit über das Patronat der Kirche in Crefeld beilegte. Als seine Söhne dürfen wir wohl die Gebrüder *Johan und Henrik van Rode* ansehen, die zwischen 1262 und 1272 vielfach in Urkunden vorkommen. — Während eines vollen Jahrhunderts beinahe fehlen jegliche Nachrichten. Erst 1365 stossen wir wieder auf einen Besitzer von Rath. Es ist dies *Johan van Rode*, der in dem genannten Jahre die Belehnung mit Haus Rath vom Erzbischoff Engelbert von Köln erhielt. Sein Sohn *Pilgrim de Royde* erhielt dieselbe am 26 Okt 1370. Als nächster Nachfolger erscheint *Gottschalk van Rode* (*Royde*) der uns, in 1392, in einer Urkunde des Grafen Theoderich van Mörs begegnet. Die Van Rode waren theils an Orten ansässig, die ihren Namen von „rotten" ableiten, theils mit der Farbe „roth" zu thun haben. [1])

Die Gelehrten sind der Meinung, dass die Familiennamen nach

[1]) Keussen, Dr., Linn und seine Geschichte, Wochenblatt für Kunde der niederrheinischen Geschichte No. 39, 23 Sep. 1876.

dem Jahre 1150 entstanden sind, und dass die Siegelwappen zwischen 1180 und 1190 ihren Anfang genommeu haben, und, thatsächlich, bestätigen das diesbezügliche Urkundenmaterial und die von demselben unzertrennlichen sphragistischen Monumente ihre Behauptung. Aber, wie keine Regel ohne Ausnahme, so machen wir auch hier die Wahrnehmung, dass die Van Rode, nach den Zeugnissen der Chronikschreiber, ihren Familiennamen bereits im zehnten Jahrhundert geführt haben, wie folgt:

Her Vranck van Rode, riddere, leefde, te Loven anno 930 (3 Lilien im Schild). [1])

Gerit van Rode, reissde ten heijligen land anno 1110 (Ein Andreaskreuz im Schild). [2])

Her Vranck van Rode, riddere, wert verslaegen anno 1125. [3])

Raes van Rode, nack ten heyligen Lande, anno 1147. [4])

Aus diesen, wenn auch nicht urkundlich begründeten Berichten, und auf Grund des in unserem Besitze befindlichen reichen urkundlichen Materials über die Van Rode, neigen wir der Meinung zu, dass der Familienname „Rode" von dem germanischen Worte „rôden" herzuleiten ist, welches bedeutet, dass sich fürher an den in den Niederlanden überaus zahlreichen mit „Rode" benannten Oertlichkeiten ausgedehnte Wälder befanden, die, um für die festen Niederlassungen Raum zu gewinnen, *ausgerodet* wurden. Bei der bäuerlichen Bevölkerung Süddeutschlands hat das Wort „roden" oder „ausroden" heute noch dieselbe Bedeutung.

Mitglieder der *Van der Lynden* von Aachen folgten dem Deutschen Ritterorden nach dem Ordenslande Preussen, wo deren Andenken durch monumentale im Frührenaissancestil ausgeführte Grabdenkmäler in der Sanct Marienkirche zu Thorn verewigt ist, auf denen die in Stein gehauenen Wappenschilder derselben zu sehen sind mit derem Wappen, dem *Ast-Andreaskreuz*, ja, auf einem der Grabsteine verschwindet das Ast-Andreaskreuz um einem mit *fünf Blättern belegten Baumzweige* im Schilde Platz zu machen und, was nur sehr selten vorkommt, auch als Helmschmuck zu dienen. Das Gemeine Andreaskreuz in ein Ast-Andreaskreuz und letzteres in einen mit fünf Blättern belegten Baumzweig als Wappenveränderung in Folge von Lehensabsonderung zu bekunden, wie

---

[1]) Geschiedenis van Loven, p. 290; Pietri Divaci, Rerum Lovaniensium, lib. II, p. 87. [2]) Ibid. [3]) Ibid. [4]) Ibid.

es hier bei den Van der Lynden von Aachen geschehen ist,[1]) lässt auf die Absicht schliessen, einen Baum im Wappen zu versinnbildlichen, und, da in den verschiedenen Baumarten in der Heraldik nur dann dem Namen nach ein Unterschied gemacht wird, wenn der Name des Geschlechtes die Baumart andeutet

Epitaphium d. Familie (v. d. Linde.)

Grabstein N°. 18 (v. d. Linde.)

[1]) Semrau, Arthur Die Grabdenkmäler der Sanct Marienkirche zu Thorn; Thorn bei E. Lambeck, 1892.

Im unteren Abschlusse des Denkmals der Van der Linde in der Sanct Marienkirche zu Thorn befinden sich in den zwei Hälften eines Faches je zwei Inschriften. In der rechten Hälfte die Inschriften des Bürgermeisters Nicolaus van der Linde, + 1563, und des gleichnamigen Bürgermeisters, + 1574: Nobilis atque *clarissimus vir dominus Nicolaus van der Linde senior* consul regiae urbis Thoruniensis obüt XVII Decembr. anno MDLXIII. *Nobilis atque clarissimus vir dom. Nicolaus van der Linde iunior* (filius) superioris consul regiae civitatis Thorun. obüt XI Aprilis anno dn. MDLXXIV. In der linken Hälfte die Inschriften der beiden Gemahlinnen. Spectatissimae virtutis matrona d. Anna Fridewald coniunx domini Nicolai van der Linde senioris obiit VI Novemb. anno domine MDLVII. Spectatissimae virtutis matrona domina Barbara Ficken domini Nicolai iunioris coniunx obiit XV Septemb. anno domini MDLXXXIV. Auf dem Fache unter dem Bilde steht folgende Inschrift:

Haec genti monumenta suae posuere nepotes
qui de Lindano stemmate nomen habent
annos ter centum cuius generosa propago
asserirt patrium reque fideque solum
perpetuamque sibi peperit post funera famam
cuius honore novo nunc quoque floret honos.

— (also mit anderen Worten, nur bei redenden Wappen) — so kann hier nur der *Lindenbaum* gemeint sein, [1]) der, wie wir im ersten Abschnitt dieser Studie nachgewiesen haben, das Wappensymbol des ehemaligen Lehensherrn der Van Lynde von Lynde und Spauwen, der Aebtissin von Munsterbilsen, Herrin von Linde, war, und von denselben in ihrer Eigenschaft als Lehensmannen derselben, von einigen Mitgliedern des Geschlechtes geführt worden ist, dem daher als Motif zu der genannten Wappenänderung eine tiefsinnige Bedeutung nicht abgesprochen werden kann. Es ist in Folge dessen nicht unmöglich, dass die bei den Van Lynden von Aachen-Preussen vorgenommene Aenderung des Ast-Andreaskreuzes in einen fünfblätterigen Lindenbaumzweig auf einen genealogischen Zusammenhang derselben mit den Van Linne in Limburg, Lehensmannen der Aebtissin von Munsterbilsen, die, als Herrin von Linne, einen Lindenbaum in ihrem Wappen führte, hindeuten könnte. Und diese Vermuthung wird zur Gewissheit, wenn man sieht, das Willem van Billen (Bilsen) 1374, sicherlich ein Lehensmann der Aebtissin, das Wappen seiner Lehensherrin, den Lindenbaum, sogar durch *drei Lindenbaumblätter* in seinem Siegelwappen dargestellt hat. [2])

Wenn daher irgendwelche Wechselbeziehungen zwischen dem Linne bei Krefeld und dem Linne in Limburg in frühesten Zeiten bestanden haben sollten, so würde dem letzteren der Vorrang gebühren d. h. die Van Linne bei Krefeld würden solchenfalls ihren Ursprung von den Van Linne in Limburg herzuleiten haben, da die Geschichte von Linne in Limburg im Jahre 943 ihren Anfang nimmt, [3]) während diejenige von Linne bei Krefeld erst

---

[1]) Hefner, O. T. von, Handbuch der theoretischen und praktischen Heraldik. Manuscript im Besitz des Fürsten J. K. zu Hohenlohe-Waldburg.

[2]) Billen (Bilsen) Willem van, jadis prisonnier à Bastweiler, sous Robert de Namur; i.t. 437 moutons, 1374: *trois feuilles de tilleul*, renversées, sans tiges, et un annelet en coeur. L: * S Wilhelmus de Blisia (Raadt, J. Th. de, Sceaux Armoriés des Pays-Bas I, p. 255). Blisia ist die lateinische Uebersetzung für Bilsen.

Die Thatsache, dass hier ein Fall gegeben ist, in welchem der Lindenbaum durch einen Lindenbaumzweig ja sogar durch Lindenbaumblätter repräsentirt wird, ist für die Kenntniss der mittelalterlichen Heraldik und Sphragistik von Wichtigkeit, da selbst Hohenlohe und Hefner diesen Fall in ihren Werken nicht besprochen haben, trotzdem er ventilirt worden ist. [3]) Sloet, L. A. J. W. Baron, Oorkondenboek der Grafschappen Gelre en Zutfen tot op den Slag van Woeringen, 5 Juni 1288, Urkunden Nos. 84, 171, 200, 374, 471, 532, 812, 986 und 992.

zwischen 1155—1165 beginnt. [1]) Letzteres liegt, thatsächlich, in nordöstlicher Richtung, nicht sehr weit von Linne in Limburg.

Wir werden kaum in der Annahme fehlgehen, dass es, schliesslich, wünschenswerth erscheint, die Hauptpunkte, welche wir in dieser Artikelserie urkundlich und sphragistisch festgestellt zu haben glauben, in kurz gefasster Form hier zu wiederholen.

A. Der *Löwe* war das gemeinsame Wappenthier der Linien des adeligen Geschlechtes der Van Lynden in Brabant, Limburg, Cleve, Geldern und Deutschland, und wurde, wie die Sigillographie in Abschnitt I dieser Studie zeigt, von den genannten Linien als Wappenbild geführt.

B. Die heren van Lynden in Geldern gehen aus den heren van Lynden im Lande Cleve hervor, und diese aus den heren van Linne (Crefeld). Die Letzteren hatten, gemäss den vorherrschenden, oben erklärten Wappenverhältnissen zwei verschiedene Wappenbilder: den *Löwen* und das *Andreaskreuz*. Ungleich den anderen benannten Linien der Van Lynden, welche den *Löwen* als Wappensymbol beibehielten, gaben die heren van Linne (Crefeld) ihrem Heroldsbild, dem *Andreaskreuz*, den Vorzug, und betrachteten dasselbe als ihr Wappenbild, auch während ihres Aufenthaltes im Lande Cleve, bis circa 1330. Das Helmkleinod derselben war, nach Siebmacher, Lefort und Fahne, ein *Brackenrumpf* für die ältere Linie, ein *Böhmischer Hut* für die Jüngere. Nach dem am 17 April 1327 stattgefundenen Verkauf aller ihrer Güter im Lande Cleve, verliessen die heren van Lynden dieses Land und erscheinen in Geldern, wo sie, nach dem Gebrauche der damaligen Zeit, das Wappenbild ihres neuen Lehensherrn, des Deutschen Ritterordens, zu dem ihrigen machten. Dieses Wappenbild war das *Gemeine Kreuz*, das die heren van Lynden in Geldern bis auf den heutigen Tag führen. Ihr Helmkleinod (für die jüngere Linie) der *Heidenhut*, verschwand zu Ende des 14ten Jahrhunderts, und wurde, aus den oben angegebenen Gründen, durch den Sitzenden, Schwarzen Windhund mit goldenem Halsband ersetzt.

C. Die heren *van Lynden in Aachen* und im ehemaligen Ordenslande Preussen führten, zur Unterscheidung von den heren van Linne (Crefeld), aus denen sie hervorgegangen waren, anstatt dem

[1]) Ibid., Urkunden Nos. 302 und 430.

Gemeinen Andreaskreuz ein *Ast-Andreaskreuz* mit einem *Schlüssel* zwischen den unteren Armen des Kreuzes, als Beizeichen, in Hindeutung auf das Schöffensiegel von Linne (Crefeld), welches aus einem *Schlüssel-Andreaskreuz* bestand. Der Zweig der Van Linden im ehemaligen Ordenslande Preussen führte, ausser dem Ast-Andreaskreuz, *einen mit fünf Blättern belegten Baumzweig*, zur Versinnbildlichung eines Baumes. Es kann hier nur der Lindenbaum gemeint sein, das Wappensymbol der Aebtissin von Munsterbilsen, als Herrin von Linne (Limburg), aus welcher Thatsache zu schliessen ist, dass die heren van Linne (Crefeld) aus den heren van Linne (Limburg) hervorgegangen sind, dass somit das Linne (in Limburg) die Wiege des gesammten in den Niederlanden, diesseits wie jenseits des Rheins ansässig gewesenen adeligen Geschlechtes der Van Lynden war.

D. Die Grafen und Freiherren von Linden in Oesterreich, Bayern und Württemberg, leiten ihren Ursprung von den heren van Lynne (Limburg) ab, wie schon aus deren Wappen, so wie es auf dem Grabstein des Johan Leonard van Linden, Comtur des souv. Malteser R.O., Commende Mosbach, dargestellt ist, zu ersehen ist: gespalten; vorn, der *Lindenbaum*, das Wappensymbol des ursprünglichen Lehensherrn der Van Linne, der Aebtissin von Munsterbilsen, als Herrin von Linne; hinten, der *Löwe*, das Wappenthier des Gesammtgeschlechtes der Van Lynden.

E. Dass *Schwebende Tatzenkreuz* im Siegelwappen des *Gosuin van Linden*, 1299, war das Wappensymbol seines Lehensherrn, des Deutschen Ritterordens, welcher sich um diese Zeitperiode der beiden Kreuzesformen, des Schwebenden Tatzenkreuzes wie des Gemeinen Kreuzes, bediente.

Die auf die Van Lynden in Geldern bezughabenden Auszüge aus dem Tynsboek des Reichsstiftes Elten.

LIENDEN (Betuwe).

Lienden, oorspronkelijk eene bezitting van Elten, bleef slechts voor de helft aan die Abdij. Maar in het Tynsboek komt dit ook uitdrukkelijk voor. „Dat halve ghericht to *Lynden* hoge en syde (?) putke en galghe, is der Abdien van Elten, en wie ein Heer is van

Lynden, die heuet dat gepacht van der Abdien. Jaerlix te betalen met XIX Marck". [1])

In den j. o. H. dusent vierhundert en........is ghek. *gherijt die Rempe* en lyet op sijn leen in dit selue leen heeft terstond mede ontfanghen *Alert van lyenden* oirkonde mannen ons heren van ghelre in mans stat alls *sander tengnagell* en *heymeric van wedinch.* [2])

In den j. o. H. MCCCC° en VIII ontf. *die vrouwe van hoekelem* den teende tot *aelst* den teende to *lienden* den teenden to *merten* en ellic as een vijf marc leen. En die halue herrlichheit te *lienden* mijt *den aelde hof to lienden* en is een dienstman g. En wt den dienstman g. heuet die Abdie jaerl. XIX marc En ontf. des Saterd. na Thome En *Deric die Wollef van lienden* wart daer man af En daer waren manne auer *Reynolt v. Aeswijn Vrancke v. lengel en Johan v. ceps.* [3])

In den j. o. H. MCCCC° en IX ontf. *die vr. v. Horn Greuynne van marre en v. Garnyach vrouwe der lande van duffel* en van *lienden* die heerlichh. to *lienden* mit den *aelden hoff* en sijn tobehoren to enen dijnstman g. En wt den dijnstman g. heuet die Abdie jaerl. XIX m. En den teende to *liende* den t. to *Aelst* den t. to *merten* ellic een vijf m. leen beheld. ons en onser Abdien ons rechten En al man s. rechten. [4])

Zum besseren Verständniss des genealogischen Zusammenhangs der in den obigen Akten genannten Lyndenschen Persönlichkeiten dürfte es angemessen sein dieselben näher zu bezeichnen. Wir beginnen mit *Alert van Lyenden.* Er ist identisch mit dem in der Urkunde vom 21 Oktober 1454 erwähnten *Alert van Lienden,* anlässlich der Schlichtung einer Streitigkeit zwischen dem Vormund seiner *Tochter Fin* und der Aebtissin (von Elten) Agnes van Bronckhorst. [5]) Alert gehörte zu denjenigen Van Lynden in Gel-

---

[1]) Kist, N. C. Het Necrologium en het Tynsboek van het Adelijk Jufferen-Stift te Hoog-Elten, p. 155. Die Aebtissinnen von Elten führen, seit sie sich der Wappensiegel bedienen, soweit bei Stichproben festgestellt werden konnte, *die Wappen ihrer Familie.* Ein eigentliches Stiftswappen ist bisher *nicht* ermittelt worden. Im Kapittelsiegel findet sich als Heiliger St. Vitus, wie man ihn auf der Agraffe dargestellt sieht, die als ein Bestandtheil des früheren Schatzes des Stiftes Elten im South-Kensington Museum in London aufbewahrt wird. [2]) Ibid., p. 165. [3]) Ibid., p. 168. [4]) Ibid., p. 169. [5]) Düsseldorf, Staatsarchiv, Urkunden des Reichsstiftes Elten No. 45.

dern welche mit dem Wappenthier des Geschlechtes, dem *Löwen*, siegelten. Die Gattin des Alert van Lynden war Gertrud van Brienen. [1])

Die *Vrouwe van Hoekelem*, 1408, ist identisch mit *Isabeau, Tochter des Johan, here van Lynden*, ridder, Erbschenk von Geldern + 1380. Sie heirathete *Otto van Arckel, here van Heukelom.* [2])

Deric die Wollef van Lienden war ein natürlicher Sohn des eben genannten *Johan, here van Lynden.*

Die vr. v. Horn greuynne van marre en v. Garnyach etc., 1409, *ist identisch mit Marie van Hoorn, vrouwe van Duffel en van Geel, Wittwe des Dierick, here van Lynden, ridder, Erbschenk van Geldern* + 1408, mit dem die ältere Linie der Van Lynden in Geldern im Mannesstamme erlischt, und, in Folge dessen, Johan van Arckel, here van Heukelom, Sohn der Schwester des Dierick, here van Lynden + 1408, Nachfolger in dem Erbschenkamt von Geldern wird. [3]) Marie van Hoorn heirathete in II Ehe Alexander Stewart, Earl of Mar and Gariach. [4])

---

[1]) Utrecht, De Navorscher 1896, pp. 363, 64, 65,66 und 67. [2]) Ibid., De Navorscher 1891, Gefälschte Urkunden. [3]) Ibid., De Navorscher 1891, „Gefälschte Urkunden".

[4]) *Alexander* (*Stewart*) *Earl of Mar, or Earl of Mar and Garioch*, by virtue of the charter of 9 Dec. 1404, above mentioned, made by his wife, the Countess Isobel, in favour of him and their common issue, *was a bastard son of Robert* (*Stewart*) *Earl of Buchan who was 4th son of King Robert II* (*of Scotland*). He was several times (1406, 1407, and again 1416) Ambassador to England; assisted the Duke of Burgundy in 1408 in quelling an insurrection at Liége; was in command of the Royal Forces at the Battle of Harlow, against the Lord of the Isles, 1411, and was about 1418, Warden of the Marches. Tho' by the death s. p. of his wife, the Countess Isobel, above mentioned, and the consequent failure of any of his heirs being in succession to the Earldom he had become but a life tenant and thereof he obtained from his Crown on his resignation (just as if such resignation had been that of a dignity to which he was absolutely entitled) a regrant thereof, and was cr. 28 May 1426, Earl of Mar for his life with rem. to his bastard son Sir Thomas Stewart, and the heirs male of his body with rem. to the Crown. *He married secondly Marie, widow of Thierry* (*Dierick*) *de Lienden* (who d. 1408) *daughter and heiress of Willem van Hoorn of Duffel in Brabant by his wife Marie van Randerode.* The will of this lady („Dame de Duffel") is dated 1433. a)

The Earl d. s. p. legit. 1435, when (his bastard son, who was in rem. to the dignity, having d. s. p. and v. p.), the Earldom cr. by the charter of 1426, reverted to the Crown.

DE GESLACHTKUNDE OP NIEUWE BANEN.

In het begin van Augustus van dit jaar zal te Giessen een cursus worden gehouden, waarop wij de aandacht van allen, die zich met de beoefening van wetenschappelijke geslachtkunde bezighouden, willen vestigen.

Het initiatief daartoe werd genomen door prof. Dr. R. Sommer te Giessen, schrijver o.a. van : *Familienforschung und Vererbungslehre*, welk werk in de eerste aflevering van dit tijdschrift door Dr. J. H. F. Kohlbrugge is aangekondigd.

Volgens het program van den cursus zal daarin worden behandeld de aangeboren aanleg en hare beteekenis voor het gebied der psychologie, der geneeskunst in het algemeen en der psychiatrie in het bijzonder, verder der opvoedkunde met betrekking tot aangeboren zwakzinnigheid en der strafrechterlijke psychologie.

De cursus is daarom in de eerste plaats bestemd voor artsen, bijzonder voor hen, die over krankzinnigen gesteld zijn, voor onderwijzers, speciaal voor degenen, die achterlijke en idiote kinderen onderrichten, voor rechtsgeleerden, die met strafrecht en strafvordering in aanraking komen, voor geestelijken en ten slotte voor alle

---

a) She was dead before 28 June 1436 as her nephew and heir „*Johan van Hoorn*, *Sire de Perwez*" speaks of her at that date as deceased. He styles her „Countess de Marr et de Garviach, Dame du pays de Duffel et de Gheel. The Earl is spoken of, on 13 Marth 1410 [Reg. Mag. Sig., p. 250] as „*Alexr. Seneschall*, *comes de Marr et de Garviach ac Dnus de Duffle in Brabancia* (Cocaine, G. E. The Complete Peerage, Vol. V. p. 223).

Die frühesten Nachrichten über Linne (*Crefeld*).

Linne, Kr. Krefeld, Rgbz. Düsseldorp.

Tusschen de jaren 1155 en 1165.

Bezittingen en inkomsten der abdij Deutz, en hoe de abt jaarlijks de curtes in de Nederlanden bezoekt.

———— Villici de *Linne* et Vische in eodem. . . . . . [1])

In het jaar 1212.

Gerard, heer van Wassenberg, verklaart dat de vader zijner vrouw, Rutger van Merheim, *een mansus te Linne*, genoemd Regencenhoeve, aan het klooster Camp gegeven heeft. [2])

Linn. Les échevins de Lynne, 1394, 5: deux clefs, passées en *sautoir*, les pannetons en haut, L.: Sigillum scabinorum in Lynne. [3])

---

[1]) Sloet, Baron L. A. J. W. Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutfen tot op den Slag van Woeringen, 5 Juni 1288, Urkunde No. 302. [2]) Ibid., Urk. No. 430. [3]) Düsseldorf, Staatsarchiv, Col., Nos. 1188 und 1212½; Raadt, J. Th. de, Sceaux Armoriés des Pays Bas, tom. II, p 361.

beschaafden, die de beteekenis beseffen van den aangeboren aanleg, van afstamming en familie.

De studie van den aangeboren aanleg leidt tot familienasporing. Daarbij moet gelet worden eensdeels op de geslachtkunde, anderdeels op de natuurwetenschappelijke ervaringen, verkregen op het gebied van lichamelijke geneeskunde, van ontwikkelingsleer, alsmede van plant- en dierkunde.

Er zullen voordrachten gehouden worden: 1 en 2 door Prof. Sommer en Prof. Dannemann te Giessen over: De aangeboren aanleg op het gebied van psychologie, psychiatrie, opvoedkunde (met betrekking tot aangeboren zwakzinnigheid) en kriminaalpsychologie.

3. Door Dr. S. Kekule van Stradonitz, over grondbegrippen en methoden der genealogie.

4. door Dr. Strahl, hoogleeraar te Giessen, over kiemcellen en hare ontwikkeling.

5. door Dr. Hansen, hoogleeraar in de plantkunde te Giessen, over variatie, overerving en soortvorming bij planten.

6. door Dr. Martin, hoogleeraar in de veeartsenijkundige ontleedkunde te Giessen, over de ontwikkeling en voortteeling van diersoorten.

Mochten wij in een der wetenschappelijke Duitsche tijdschriften een kritisch verslag van dezen cursus aantreffen, dan zullen wij ook daarop de aandacht in ons tijdschrift vestigen. De zaak dunkt ons van zeer groot belang, in de eerste plaats wegens hare beteekenis voor de kennis der sociale ontwikkelingsleer, maar ook omdat de beoefening der geslachtkunde op deze wijs gelegenheid verkrijgt om langs nieuwe banen de belangstelling te herwinnen bij een groot deel van het wetenschappelijk publiek, dat zich thans om bekende redenen van haar met minachting afwendt. RED.

GENEALOGISCHE AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE FAMILIE VAN DAM (AMERSFOORT).

V.

A. CLARA ELYSABET VAN DAM.

Clara Elysabet van Dam werd den 19^{den} November 1682 te Amsterdam *geboren.* [1]) Den 20sten d.a.v. werd zij *gedoopt* in de Westerkerk door domine Cornelis Lycochton als het kind van Willem van Dam en van Bregitte graeflant. [2]) Getuigen waren de Hr. Cornelis graeflant, haar oom en juffr. Anna Hasselaer, de tweede vrouw van haar grootvader, mr. Pieter van Dam. Ook de domine was nog in de familie, daar hij gehuwd was met Anna Graafland, een jongere zuster van Clara Elysabet's grootvader Cornelis Graafland. Zij heette blijkbaar naar hare beide grootmoeders : Clara van de Venne (× Cornelis Graafland) en Elisabeth Poeyt van Overryne (× mr. Pieter van Dam.)

Den 20^{en} Juni 1717 was zij meter bij den doop te Utrecht van het derde kind van haren broeder mr. Willem van Dam, dat naar haar Clara Elisabeth werd gedoopt. [3])

Den 16^{en} Nov. 1720 passeerden Clara Elisabeth, Lydia Adriana en Bregitta van Dam, susters en meerderjarige Juffrouwen, woonagtig in de doelenstraat te Amsterdam, de middelste der opgemelde drie Juffrouwen althans onpasselijk, en de twee andere gesond, haar testament voor notaris Hendrik de Wilde te Amsterdam. De eerst stervende maakte haar 2 zusters en haar 4 broeders, de Heeren Pieter, Jacob, Willem en Carel van Dam, erfgenamen, ieder voor $^1/_6$ part, doch onder voorwaarde, dat haar broeder, de Hr. Mr. Pieter van Dam van zijn erfportie alleen het vruchtgebruik zou hebben, zijn leven lang. Zijn erfportie zou daartoe onder berusting blijven van hare executeurs, die hem jaarlijks de vruchten zouden moeten uitkeeren. Na diens overlijden zou zijn erfportie gelijkelijk worden verdeeld onder de dan nog in leven zijnde broers en zusters. Wanneer een van de 3 zusters overleden zou zijn, begeerden de 2 andere, dat het geheele testament op gelijke wijze „achtervolgd" zou worden bij het overlijden van de tweede testatrice [3a]).

Den 26^{en} Maart 1721 passeerde C. E. v. D. met hare beide zusters een acte voor notaris Johs. van Geuns, waarbij zij zich ter somma van *f* 50.000 borg stelden voor haren broeder Karel, kassier van de Ka-

mer Amsterdam der West-Indische Compie. en van de Geoctroyeerde Societeit van Suriname, in diens genoemde hoedanigheden. Daar laatstbedoelde Societeit eenige jaren later een afzonderlijke borgtocht eischte, stelden de beide overgebleven zusters, Clara Elysabet en Lidia Adriana, zich bij acte, den 2en April 1727 voor notaris van Geuns gepasseerd, borg voor *f* 20.000 ten behoeve dier Societeit, waarop zij den 6en Augustus d. a. v. gedechargeerd werden van eerstgenoemden borgtocht en den 7en November 1753, na den dood van Karel van Dam, ook van laatstgenoemde. [4])

Zij *huwde* 25 October 1734 te Amsterdam Ds. Johan Costard de la Moraisière, nadat zij den 8en t. v. aangeteekend waren als: „Domine Johan Costard de Lamorajsiere, van Kaan in Normandië Predikant hier ter steeden, Laast wedr. van vrouwe Margreta Eelbo en Jonkvrouwe Clara Elisabet van Dam, van Amsterdam oud 51 jaar ouds. doot, Geassisteert met haar Broeder, d'Hr. Karel van Dam." [5]) Het huwelijk vond volgens de eerste klasse plaats, zoodat *f* 60 aan rechten betaald werd. [6]) Voor haar man wordt verwezen naar het slot van dit stuk.

Zij *overleed* den 6en October 1755, [7]) hoogstwaarschijnlijk te Amsterdam en werd den 10en d. a. v. *begraven* in de Oude Kerk aldaar als: „V. Clara Elisabeth van Dam, huijsvrouw van Johan Costart de la Moraisiere, bedienaar des Goddelijken Woords, op de Keijzersgragt, bij de Utrechtse straat El. Ga. Cap. no. 25. *) *f* 8.—:—. bij avond begraven komt voor 't Ligt *f* 2 : 10 :—." [8]) Den 9en October 1755 was het recht tot begraven 1e klasse à *f* 30 voor haar betaald. [9]) Zij werd derhalve begraven in het graf, dat haar met haar man gemeenschappelijk toebehoorde (zie hieronder) en niet in het graf in de Oude Kerk, Vrouwenkoor no. 74, 8e laag, dat zij in 1727 †) van die kerk gekocht had. [10]) Hierin werden hare beide jongere zusters begraven. (Zie onder B. en C.)

Hare *nalatenschap* blijkt uit de „Memorie van goederen, Nagelaten bij Clara Elizabeth van Dam, obiit 6 October A° 1755." [11]) Zij liet *f* 108.334 na, waaronder „Een huis en Erve, staande op de Keyzersgragt. Z. Z. tusschen de Utrechtsche straat en Reguliersgragt, bewd. bij Ds. Johannes Costard de La Moraisière. *f* 14.000." „Het vruchtgebruik van de voorsz. Goederen word geërfd door

---

*) **Nummer van het graf in de Elisabeths Gaeven Capel.**

†) **Het jaartal is niet duidelijk geschreven en kan ook 1725 zijn, wat in verband met het overlijden van de onder C genoemde zuster niet onwaarschijnlijk is.**

des overledenes nagelaten man, oud boven de 75 jaar. Jaarlijks waardig *f* 2708. De Eigendom daarvan gaat over aan Haar Broeder (Mr. Willem van Dam, de eenig overgeblevene), en eenige Erfgenaam ab intestato." De eed op de juistheid der aangifte werd 21 Januari 1756 gedaan door Hendrik van Stigt, volgens acte dd. 8 Dec. 1755 „gevolmachtigd van de Heeren mr. Willem van Dam, oud-schepen en raad der stad Utrecht (haar broeder) en Jacob van Dam, Raad van dezelve Stad (diens jongste zoon), als Executeurs van den Testamente van Clara Elizabeth van Dam." De 20e penning werd 29 Juni 1756 voldaan.

In deze nalatenschap was begrepen de helft van het vermogen van haar jongeren broeder Karel, met diens dood den 20en October 1753 geërfd. [4])

Hare *handteekening* komt voor in het Kerkelijk Huw. Inteekenregister van Amsterdam.

Zij *woonde* in 1725 met hare zusters in het ouderlijke huis in de Doelestraat (zie onder C.), waarin de ongehuwde kinderen krachtens des vaders testament, den 15en Oct. 1710 vóór notaris Hendrik de Wilde te Amsterdam gepasseerd, na diens dood voor *f* 800 's jaars mochten blijven wonen. [3a]) De 4 overgebleven kinderen transporteerden dit huis den 17en Nov. 1735 aan mr. Cornelis Hop. [11a])

Johan(nes) Costard de la Moraisière werd den 6en Dec. 1668 *geboren* te Caen (Normandië) als zoon van Marinus (Marin) Costard de Vaurecent de la Moraisière en van Catharina Carbonnel. [12]) Hij nam, toen Lodewijk XIV het Edict van Nantes had herroepen, de wijk naar Holland en bezocht als student de hoogeschool te Franeker en die te Leiden, waar Johannes de la Moraisière Gallus 18. T.*" (= uit Frankrijk ; 18 jaar oud ; theologisch student, gratis ingeschreven) den 3en September 1686 ingeschreven werd. [13]) Vooral oefende hij zich aan de Illustre School te Dordrecht onder Salomon van Til. In 1698 werd hij, nog proponent zijnde, te Wassenaar beroepen, vier jaar later te Wesel. In 1706 vertrok hij naar Dordrecht, sloeg aldaar in Febr. 1709 een beroep naar Utrecht af, doch nam dat van de Nederduitsch Hervormde Kerk te Amsterdam, dd. 12 Maart 1715 aan. †) Den 5en Mei d. a. v. werd hij hier beves-

†) Vorsterman van Oyen, deel I, blz. 185 (Geslacht van Dam) noemt hem ten onrechte „*Waalsch* predikant".

tigd. [14]) „Drie en veertig jaren diende hij deze gemeente met voor„beeldige getrouwheid en hij was een goed wijngaerdenier in dien „bloeyenden wijngaerd." In de „Negen en Twintig Eerekransen, door de Ned. Hervormde Gemeente te Amsterdam voor hunne leeraars gevlochten" wordt hij de godvruchtige Moraisière genoemd, en in de „Eerekranzen, ten spyt der Lasteraren en hunne verfoeyelyke schen-tytels" van zijnen duidelijken, gemakkelijken en netten predikstijl melding gemaakt. [15])

Hij *overleed* te Amsterdam den 13en October 1758 [16]) en werd den 19en d. a. v. bij zijne tweede vrouw begraven in de Oude Kerk [17]) als : „d.me Johan Costard de la Moraisiere, bedienaar des Goddelijken Woords van de Keyzersgragt, tussen de Reguliersgragt ende Utrechtse straat. El. Ga. Cap. no. 25. *f* 8:—:— bij Avond begraven komt voor 't Ligt *f* 2:10:—." [8]) Het bedoelde graf was bij acte van transport den 11en November 1738 gesteld op naam van „Ds. Johannes Costard de la Moraisière en desselfs huysvrouw Clara Elisabeth van Dam." [10]) In 1774 stond dit graf nog ten name van Theodorus Martinus Costard de la Moraisière. *) „Op authorisatie van Jan Stoffels dit graf geruimd 4 diep en de beenderen tot last van de kerk geborgen 11 May 1791." [10])

Gerhardus Schierhout, die in de laatste jaren den predikdienst voor hem had waargenomen (Gerhardus Kuipers had dit in 1745 ook eenigen tijd gedaan) sprak op Zondag den 15en October 1758 des avonds in de Oude Kerk over : „Abrahams dood, volgens Gen. XXIV : 8, in een lijkrede toegepast op het zalig afsterven van den Wel-edelen, Welgeboren, zeer geleerde en Godvruchtige Heer J. C. de la Moraisière, enz., overleden den XIII en begraven den XIX October 1758" (in druk verschenen). Ook Theodorus van Schelluine en Winoldus Budde hielden lijkreden op hunnen ontslapen vriend. [15])

Den 17en October 1758 werd het recht op het begraven à *f* 30 (1ste klasse) voor hem betaald. [9])

Bij zijn komst te Amsterdam in 1715 vestigde de la Moraisière zich in een huis op de Lauriergracht bij de Konijnenstraat. Niettegenstaande het huis aan de Keizersgracht bij de Utrechtsche straat blijkens het voorgaande zijn tweede vrouw toebehoorde,

---

*) **Zijn zoon uit zijn eerste huwelijk. Hij overleed te Oudewater in 1768, waar hij sinds 1741 predikant was.**

woonde de la Moraisière hier reeds in 1718. Hij overleed daar ook en bleef tot zijn dood predikant. [18])

Zijn *handteekening* komt voor in Schotel, Deel II en in het Kerk. Huw. Inteeken register van Amsterdam.

„Hebben geen kinderen bij den anderen verwekt, dog Hij heeft nagelaten 1 zoon en 1 dogter" [1]) (uit zijn eerste huwelijk).

AANTEEKENINGEN.

[1]) Ferwerda. Genealogie van het Geslagte Van Dam, 12e Generatie, v. 1. Hier heet zij Clara Elizabeth, wat niet overeenkomt met het doopboek. [2]) Zie voor hare ouders de genealogische aanteekeningen-van Dam, IV. [3]) Doopboek Janskerk te Utrecht. [3a]) Testament, in afschrift in het familie-archief aanwezig. [4]) Zie de genealogische aanteekeningen-van Dam, I. [5]) Kerkelijk Huw. Inteek. Reg. Amsterdam; conform Ferwerda. Het extract uit het trouwboek van Amsterdam, vervaardigd door mr. Harmen Berewout en berustend op het oud archief, zegt ten onrechte, dat het aanteekenen op 6 October plaats vond. [6]) Oud archief van Amsterdam, middel op het trouwen. [7]) Ferwerda; zie ook de aangifte harer nalatenschap. [8]) Begraafregister der Oude Kerk. [9]) Middel op het begraven; oud archief Amsterdam. [10]) Grafboek Oude Kerk. [11]) Collaterale successie van Amsterdam; boek n°. 33. [11a]) Zie voor de geschiedenis van dit huis, thans het verkooplokaal van de firma Frederik Muller, het artikel van den heer D. C. Meyer Jr. in het zesde jaarboek der vereeniging Amstelodamum. [12]) Ferwerda; conform een m. s. genealogie Graafland in het bezit der familie van Dam. [13]) Album studiosorum Lugd. Bat. [14]) Conform J. Wagenaar, Amsterdam, IIe stuk, blz. 145 (Naamlijst der Predikanten van de Nederduitsche Gereformeerde Kerken te Amsterdam). [15]) Deze en voorgaande bijzonderheden zijn ontleend aan Dr. G. D. J. Schotel. Kerkelijk Dordrecht, Deel II, blz. 271—274. van der Aa, biographisch woordenboek, heeft ter zake voornamelijk hieruit geput. [16]) Ferwerda; conform Schotel en een te vermelden lijkrede. [17]) Conform Ferwerda. [18]) Heereboekjes van Amsterdam.

B. LIDIA ADRIANA VAN DAM.

Lidia Adriana van Dam werd den 21en Augustus 1685 te Amsterdam *geboren* [1]) en den 22en d. a. v. door Domine van Leeuwen *gedoopt* in de Zuiderkerk als kind van Willem van Dam en van Bregetta Graafland. De getuigen waren Pieter Graafland, een oudere broeder van de moeder en Adriana van Dam, de oudste zuster van den vader. [2]) Hoogstwaarschijnlijk werd zij genoemd naar hare grootmoeder van vaderszijde, Lidia van Segwaert en naar hare bovengenoemde tante Adriana van Dam.

Den 23en April 1719 was zij getuige bij den doop in de Jacobikerk te Utrecht van Willem Adriaan van Dam, zoon van haren

broeder, mr. Willem van Dam. [3]) Voorts was zij meermalen borg voor haren broeder Karel van Dam, kassier van de Kamer Amsterdam der West-Indische Compagnie en van de Geoctroyeerde Societeit van Suriname, door hem in beide genoemde qualiteiten te stellen. [4]) Zie voor haar *testament*, d.d. 16 Nov. 1720, onder A. Den 17[en] Nov. 1735 transporteerde zij met hare in leven zijnde broers en zuster het ouderlijke huis in de Doelestraat te Amsterdam (zie onder A.)

Zij *overleed* ongetrouwd den 2[en] Juli 1747 te Delft, waar zij woonde. [1]) Den 8[en] Juli d. a. v. werd het lijk van „Juffr. Lidia Adriana van Dam van het Oud Delft bij het gemeenlandshuis, gevoert met een Jagt, en 18 lijkd[rs] na Amsterdam, bejaarde dr." [5]) Den 9[en] Juli werd zij in de Oude Kerk te Amsterdam *begraven* als „Lidia Adriana van Dam, van Delft, met een Jagt hier gebragt. 't Vr. Cr. (vrouwenchoor) no. 74. *f* 8:—:—. bij Avond begraven komt voor 't Ligt *f* 2:10:—." [6]) Zij werd derhalve begraven in hetzelfde graf, waarin haar jongere zuster Bregitta sedert 1725 rustte (zie onder C.) Het recht voor het begraven 1[e] klasse werd 8 Juli 1747 dubbel voor haar betaald (2 × *f* 30) [7]), omdat zij elders overleden was. Om laatstgenoemde reden komt zij niet voor in de registers van de collaterale successie van Amsterdam, zoodat gegevens omtrent haar vermogen mij ontbreken.

AANTEEKENINGEN.

[1]) Genealogie van het Geslagte Van Dam bij Ferwerda; 12[e] generatie, v. 3. [2]) Doopboek Zuiderkerk te Amsterdam. [3]) Doopboek Jacobikerk te Utrecht. [4]) Zie hiervoor meer uitvoerig de genealogische aanteekeningen-van Dam, I. [5]) Register van de dooden, n[o]. 139, Oud-archief Delft. [6]) Begraafregister der Oude Kerk te Amsterdam. [7]) Oud-archief Amsterdam; middel op het begraven.

C. Bregitta van Dam.

Bregitta van Dam werd den 13[en] Januari 1698 te Amsterdam *geboren* [1]) en den 15[en] d. a. v. *gedoopt* in de Zuiderkerk door domine Eversdijck als dochter van Willem van dam en Bregetta graeflant. Getuigen waren Karel Rudolph van Kuffelaer (gehuwd met de oudste zuster haars vaders, Adriana van Dam) voor Nicolaes bogaen *) van Belois (gehuwd met de jongste zuster haars vaders, Berta Johanna van Dam) en Jacoba Valkonier. [2]) (Jacoba Valckenier, echtgenoote van mr. Joan Graafland, een oudere broeder van Bregitta Graafland). Zij heet blijkbaar naar hare moeder.

*) Lees: Bogaert.

Zie voor haar *testament* d.d. 16 Nov. 1720, onder A.

Den 26en Maart 1721 was zij met hare beide hiervóór genoemde zusters borg voor haar broeder Karel van Dam. [3])

Zij *overleed* ongetrouwd te Amsterdam den 27en September 1725 [1]) en werd den 2en October d. a. v. begraven in de Oude Kerk als : „Brigitta van dam, in de N. doelestr. *f* 8:—:—. bij avont begraven int graf vrouwecoor no. 74 *f* 2:10:—." [4]) Dit graf werd in 1727 door haar oudere zuster Clara Elysabet gekocht (zie onder *A*). Het stond 31 Mei 1774 nog ten name van haar broeder, mr. Willem van Dam. In het grafboek staat daarbij aangeteekend : „Op authorisatie van Wouter Zeelt dit graf 4 diep geruimd ; alle de beenderen in een kistje getransporteerd in Vrouwen choor no. 70 den 23 April 1779." Ook dit graf was een oud familiegraf, dat nog in 1774 ten name van mr. Willem van Dam stond. In het grafboek staat daarbij : „Om verzuimde verhooging etc. aan de kerk vervallen en tot kerkgraf gebruikt. (geen jaartal).

A°. 1851. 11 December. Dit graf geruimd 4 diep." [5])

Den 2en October 1725 werd het recht voor het begraven, zijnde f 30 (1ste klasse), voor haar betaald. [6])

Uit de „Memorie van goederen, nagelaten bij Bregitta van Dam, overleden den 27 September 1725" blijkt, dat zij een *vermogen* van *f* 45.307:19 naliet, waaronder „$\frac{1}{6}$ Part in een huys en erve in de nieuwe doelestraat aan de Oostzijde, bewoond bij Juffen van Dam." Dit $\frac{1}{6}$ part was *f* 4000 waard. [7]) Hieruit blijkt, dat zij met hare zusters samenwoonde in een huis, dat het eigendom was van de 6 destijds in leven zijnde kinderen van wijlen mr. Willem van Dam (ob. 1713). Daar ook de vader in deze straat gewoond had, [8]) was dit blijkbaar het ouderlijke huis. Haar broeder Carel van Dam deed als „Executeur van den Testamente van zijn zuster Bregitta van Dam" den eed op de juistheid der aangifte den 30en Oct. 1725. De 20e penning werd 12 Dec. d. a. v. voldaan. [7])

AANTEEKENINGEN.

[1]) Genealogie van het Geslagte Van Dam bij Ferwerda; 12e generatie, v. 9 [2]) Doopboek Zuiderkerk te Amsterdam. [3]) Zie de genealogische aanteekeningen-van Dam, I. [4]) Begraafregister Oude Kerk te Amsterdam. [5]) Grafboek Oude Kerk. [6]) Oud-archief Amsterdam; middel op het begraven. [7]) Registers van de collaterale successie, Oud archief te Amsterdam. [8]) Zie de genealogische aanteekeningen-van Dam, IV.

Amsterdam, Mei 1907. W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

HET PREDIKANTENGESLACHT NAHUYS,
bewerkt door D. G. van Epen.

Mijne overgrootmoeder van Dam was een juffrouw Nahuys, gesproten uit een der vele takken van het bekende geslacht (van) Nahuys. Daarom kocht ik eenige jaren geleden, bij het verschijnen, het biographisch en genealogisch werk van den Heer D. G. van Epen, redacteur van het Adelsarchief, getiteld: „Het predikantengeslacht Nahuys." Daarin vond ik als aanhangsel op de genealogische gegevens betreffende mijne overgrootmoeder Gertruida Elisabeth Nahuys eenige biographische aanteekeningen betreffende mijn overgrootvader, mr. Willem van Dam, Heer van Isselt, waarvan vele mij niet bekend waren, doch die aanvankelijk op gezag als juist aangenomen werden. Het gold hier immers een afzonderlijk uitgegeven, oogenschijnlijk met zorg bewerkte genealogie, afkomstig van niemand minder dan van den redacteur van het Adelsarchief. Een nader onderzoek naar de „faits et gestes" van mijn overgrootvader, onlangs door mij ingesteld, wierp echter zulk een vreemd licht op de bedoelde genealogische en biographische aanteekeningen, dat ik mij verplicht acht de uitkomsten van mijn onderzoek in breeder kring bekend te maken. Daardoor zal ieder belangstellende zich een juist denkbeeld kunnen vormen van de zorg, waarmede de genoemde genealogie is bewerkt en weten, dat hij haar hebbe te aanvaarden onder benefice van inventaris.

Eenvoudigheidshalve laten wij de gegevens van den Heer Van Epen hier volledig en woordelijk vooraf gaan:

„O. 1. Geertruida Elizabeth Nahuys,

geboren te Goes 13 April 1761, overleden te Utrecht 23 Januari 1823. Zij huwde te Utrecht 12 Augustus 1784 met mr. Willem van Dam, heer van Isselt, geboren te Utrecht 9 November 1757, overleden te Utrecht Januari 1832, zoon van mr. Jacob van Dam, heer van Isselt en Pijlsweerd, schepen en raad te Utrecht, en van Aletta Francina Buyck. Uit dit huwelijk zes kinderen.

Hare acht kwartieren zijn:

Van Dam,	Buyck,
Pit,	van Heurn,
Graafland,	Ruysch,
Ruysch.	Uytenbogaard.

W. VAN DAM werd 1777 als student te Utrecht ingeschreven en promoveerde aldaar in dat jaar tot doctor in de beide rechten op eene dissertatie „de tutela imprimis testamentaria tam Romana quam Belgica". Hij vestigde zich eerst te Wijk bij Duurstede en werd in 1781 kanunnik van St. Pieter. Den 20en October 1784 tot raad in de Vroedschap te Utrecht gekozen, werd hij 20 October 1785 in plaats van mr. A. Looten door de Vroedschap tot hoogheemraad van den Lekdijk-bovendams aangesteld. Den 22en November van hetzelfde jaar werd hij gecommitteerd tot de publieke verkoopingen en in 1786 gecommitteerd ter momboirkamer. In 1786 was hij schepen te Utrecht. Den 2en Augustus 1786 werd door VAN DAM, die tot de patriottische partij behoorde, op de Neude te Utrecht den eed afgelegd op het zoogenaamd Nieuw Stedelijk Regeerings Reglement, wat aanleiding was, dat hij 17 September 1787 als raad werd geremoveerd. Hij vestigde zich toen te Breda, alwaar hij 1792 als lid der Fransche gemeente werd aangenomen. Na de omwenteling werd hij lid van het departementaal bestuur te Utrecht. In 1803 treffen wij hem te Leiden aan, alwaar hij zich 12 Mei nog op 45-jarigen leeftijd als student liet inschrijven. De raadpensionaris SCHIMMELPENNINCK benoemde hem 10 Juli 1805 tot raad van Finantie te Utrecht. Na herstel onzer onafhankelijkheid vervulde hij het ambt van directeur der stedelijke belastingen aldaar."

Omtrent het hiervóór aangehaalde valt het volgende op te merken :

1°. De hier behandelde juffrouw Nahuys werd te Goes gedoopt als GERTRUIDA ELISABETH, zoodat, waar men aan de doopboeken vasthouden moet als zijnde de officiëele inschrijvingsregisters van dien tijd, haar naam niet geheel juist weergegeven is.

2°. Zij overleed te Utrecht 24 Januari 1823, ('s avonds ten 9 uur), wat blijkt èn uit de gegevens van den burgerlijken stand te Utrecht èn uit een, enkele dagen later verschenen advertentie, in de Utrechtsche Courant.[1]

3°. Haar huwelijk met mr. Willem van Dam werd den 16en Augustus 1784 gesloten. In het betreffende huwelijks-inteekenre-

[1]) Ook het bekende werk van Vorsterman van Oyen geeft ten onrechte op, dat zij den 23sten Januari 1823 overleed.

gister op het oud-archief van Utrecht vindt men naast de inschrijving van hun huwelijk : „Gebode in de france kerk. 16 Aug. getroud in de Cath. kerk door A. Blanck."

4°. Mr. Willem van Dam overleed te Utrecht blijkens de gegevens van den burgerlijken stand den 10^{en} Januari 1832. Een eenvoudig onderzoek aldaar zou den Schr. in staat gesteld hebben den juisten datum in te vullen.

5°. Zijn vader was Jakob van Dam, Heer van Isselt en Pylsweerd. In mijne genealogische aanteekeningen-II betreffende de familie van Dam heb ik medegedeeld, dat hij soms ten onrechte Mr. genoemd wordt.

6°. De vermelde 8 kwartieren zijn uit den aard der zaak *zijne* kwartieren en niet „hare."

7°. Mr. Willem van Dam vestigde zich na zijn promotie *niet* te Wijk bij Duurstede, doch bleef te Utrecht woonachtig. Uit de Utrechtsche Naemwijzers, Commissieboekjes enz. blijkt, dat hij zich in 1777 liet inschrijven als practiseerend advocaat voor het Hof der provincie Utrecht, terwijl hij in hetzelfde jaar potmeester van de Jacobikerk werd, wat hij bleef tot 1780. Voorts werd hij in 1778 regent van het Elisabeth's gasthuis of weeshuis, in 1779 vaandrig in het vendel Bloedkuyl, in 1783 kapitein-luitenant in dat vendel, enz. De meeste dezer betrekkingen sluiten de mogelijkheid uit, dat hij te Wijk bij Duurstede woonde. Bovendien blijkt uit genoemde boekjes, dat hij van 1777 tot aan zijn huwelijk in 1784 woonde „in 't Springweg", vermoedelijk bij zijne ouders. Hoogstwaarschijnlijk verwarde de Heer Van Epen, Wijk bij Duurstede als woonplaats opgevende, hem met een zekeren Willem van Dam, die in de Naemwijzers voorkomt, aldaar echter nimmer *Mr.* noch *Heer van Isselt* wordt genoemd en die van 1781 tot en met 1805 een der H.H. Canoniken van St. Jan binnen de stad Wijk bij Duurstede was. Sedert 1782 vervulde hij, wonende te Zeist, tevens de functie van cameraar en secretaris van dit Kapittel. Ook als zoodanig werd hij in 1806 vervangen, zoodat hij wellicht in dit jaar overleed. Bedoelde W. van Dam te Zeist was tevens gadermeester van tal van Utrechtsche gerechten en sedert 1797 heemraad van de Nieuwe ofte Biltsche en Zeystergrift. Met van Dam x Nahuys heeft deze Willem van Dam echter niets te maken.

8°. Mr. Willem van Dam werd in 1779 (niet in 1781) kanunnik in het Kapittel van St. Marie (niet van St. Pieter); de

eerste 2 jaren behoorde hij tot de z.g. „non-capitulares". De genoemde Naemwijzers toonen dit van jaar tot jaar. Ook uit zijn benoeming tot raad der vroedschap blijkt, dat hij afstand moest doen van zijne „Canonisye van St. Marie."

9°. Werd mr. Willem van Dam den 19en en niet den 20en October 1784 gekozen tot raad in de vroedschap van Utrecht. De vroedschapsnotulen van dien dag wijzen dit uit. [1])

10°. Werd mr. Willem van Dam niet 20, doch 24 October 1785 door de vroedschap benoemd tot hoogheemraad van den Lekdijkbovendams ; die commissie ging den 12en t. v. in. De vroedschapsresolutieboeken van Utrecht toonen dit.

11°. Dat mr. Willem van Dam in 1786 gecommitteerd werd ter momboirkamer is juist. Eenmaal de stedelijke commissiën opnoemende, hadden ook verscheidene andere vermeld kunnen worden, waartoe mr. Willem van Dam den zelfden 12en October van dat jaar werd benoemd. Men zie het Commissieboekje voor 1787.

12°. Den 2en Augustus 1786 verscheen mr. Willem van Dam *niet* op de Neude; ook beëedigde hij dien dag *niet* het z.g. nieuw Stedelijk Regeerings Reglement, om de eenvoudige reden, dat zulks door de 7 gecontinueerde raden (waaronder van Dam) eerst den 12en October 1786 op de Neude geschiedde. Een aandachtige lezing van de gebeurtenissen, die van 1785 tot 1787 te Utrecht plaats vonden, zou ook den Heer Van Epen deze overtuiging geschonken hebben.

13°. Niet mr. W. van Dam, doch van Dam, neé Nahuys (Madame Gertrude Elisabeth, épouse de Monsieur mr. G. van Dam) werd 20 Maart 1792 als lidmaat van de Waalsche kerk te Breda ingeschreven. Zijn inschrijving is noch in het lidmatenboek der Waalsche kerk noch in dat der Groote kerk te vinden.

14°. Vermeldt de Heer van Epen, dat mr. W. van Dam „na de omwenteling" lid werd van het departementaal bestuur te Utrecht. De omwenteling, waarbij de departementen ingesteld werden, vond plaats in 1798, terwijl mr. Willem van Dam eerst den 26en Juli 1805 benoemd werd tot lid van het Departementaal Bestuur 's Lands van Utrecht. De woorden „na de omwenteling" geven derhalve een scheeve voorstelling van zaken.

15°. Werd mr. W. v. D. volgens de notulen van het Departementaal Bestuur van Utrecht den 19en (niet den 10en) Juli 1805

[1]) Ook de Nieuwe Nederlandsche jaarboeken, 1784, blz. 1695, vermelden ten onrechte, dat hij den 20sten October benoemd werd.

benoemd tot Raad van finantiën in het departement Utrecht, terwijl hij

16°. na het herstel onzer onafhankelijkheid in 1813 aanvankelijk plaats nam in de vroedschap van Utrecht en eerst den 4en November 1816 door den raad benoemd werd tot directeur voor de stedelijke belastingen aldaar.

Voegen wij aan het bovenstaande nog toe, dat volgens den Heer van Epen de ouders van Gertruida Elisabeth Nahuys te Goes huwden den 14en April 1759, terwijl dit volgens het trouwboek dier stad 15 April 1760 moet zijn, dat hare moeder te Oosthuizen geboren werd (er staat: te Goes), dat haar vader W. A. Nahuys niet 16 Sept. 1772 luitenant werd, doch 23 Juli 1752 sous-lieutenant met den rang van lieutenant en 4 Aug. 1754 lieut. effectif; voorts 14 inplaats van 16 Juli 1773 kapitein en 1 Aug. 1785 majoor effectif (er staat: 8 Aug. 1775), dan kan men zich, dunkt ons, voldoende een denkbeeld vormen omtrent de juistheid der genealogie-Nahuys en de zorg, waarmede zij bewerkt is.

Omtrent de waarde, aan genealogische studiën toe te kennen, loopen de meeningen zeer uiteen. Zien sommigen daarin een integreerend deel onzer vaderlandsche geschiedenis, anderen halen er minachtend de schouders voor op en achten den daaraan besteden tijd als met beuzelingen verspild. Ook hier zal de waarheid wel ongeveer in het midden liggen, terwijl veel afhangt van de wijze, waarop de studiën plaats vinden, en van het kleed, waarin hare uitkomsten gestoken worden. Doch daarover zullen allen het eens zijn, dat genealogische en biographische aanteekeningen, die, hoewel niet moedwillig vervalscht, zonder nauwkeurig onderzoek zijn bijeengeraapt en zonder zorg worden gepubliceerd, niet alleen zonder waarde zijn, doch, wat erger is, den navorscher en den geschiedschrijver op een dwaalspoor leiden.

Wij hopen voor de instelling, waarvan de Heer D. G. van Epen de redacteur is en waarvoor hij jaarlijks tal van gegevens publiceert, dat deze op grooter betrouwbaarheid kunnen bogen dan zulks met zijne genealogie-Nahuys het geval is.

Teteringen. W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

N.B. De bedoelde genealogie vermeldt in de tweede generatie Pieter van Nahuys, „*overleden* te Oirschot 3 Januari en aldaar

begraven 10 Januari 1678." (Conform Rietstap, Wapenboek van den Nederlandschen Adel, II). In een noot wordt hetzelfde nog eenigszins uitvoeriger gegeven, doch zonder vermelding van de bron. Een onderzoek, dat twee Heeren uit Oirschot, in verbinding staande tot de Hervormde Kerk dier gemeente, zoo vriendelijk waren voor mij in te stellen, leidde slechts tot de uitkomst, dat op 3 Januari 1678 te Oirschot *gedoopt* is Pieter, het kind van den stadhouder Jacobus van Nahuys (een zoon van bovengenoemden Pieter), welk kind den 10^{en} d. a. v. overleden is. Dit kind komt niet vóór in de genealogie-Nahuys, volgens welke Jacobus van Nahuys eerst in 1683 huwde. De kleinzoon zou derhalve gedoopt zijn op den dag, dat zijn grootvader overleed. Het is mogelijk, hoewel niet waarschijnlijk. In ieder geval kon men te Oirschot van des grootvaders overlijden geen aanteekeningen vinden. Wellicht kan de Heer van Epen in dezen eenig nader licht ontsteken?

v. D. v. I.

Swaen. — Ondergeteekende is bezig met het bewerken van een genealogie van het Geldersche geslacht Swaen en verzoekt allen, die daartoe in staat zijn, hem daarbij behulpzaam te willen wezen. Inzonderheid zullen hem nadere gegevens omtrent de navolgende leden van dit geslacht, hunne vrouwen en kinderen, welkom zijn.

a. Peter Swaen (circa 1425) x Elisabeth van Ophem. Wie waren zijn ouders en die zijner vrouw?

Kinderen: 1 *Valenus Swaen*. 2. *Henricus Swaen*.

b. Valenus Swaen, burgemeester van Gelder in 1460, x Barbera Bertholdi.

Kinderen: 1. *Peter Swaen*. 2. *Johannes Swaen*.

c. Henricus Swaen, Prior in het Carmeliter klooster te Gelder. ob. 1456.

d. Peter Swaen burgemeester van Gelder in 1500 x *Hester van Ruitenburgh*, dochter van *Carel v. R.* en *Henrietta van Wijenhorst*.

Kinderen: 1. *Valenus Swaen*. 2. *Ruth Swaen*.

e. Johannes Swaen, Pater in het Carmeliter klooster te Gelder ob. 1534.

f. Valenus Swaen, burgemeester, rigter en rentmeester der stad Gelder, a°. 1565, x *Anna Maria Scherders*, dochter van *Johan Scherders* en *Aletta van Schenk*.

Een ? kind. *Jan Swaen.*

g. Ruth Swaen. In 1565 gemeensman der stad Gelder.

h. Jan Swaen, burgemeester van Gelder in 1580. × 1e *Anna van Bodtber.* Zij leeft nog 15 Nov. 1573. 2e. *Margaretha van Slaesburgh,* dochter van *Wenrich van Slaesburgh,* ritmeester onder Maarten van Rossum en *Heesken van Honseler, dochter van Kaldenhoven.*

Kinderen: 1. Valenus Swaen. 2. Hester. 3. N. N. 4. Barbera. 5. Margaretha.

Van deze kinderen hebben vooral de volgende nadere toelichting noodig:

i. Hester × Joncker *Van Hamerstein,* kamerheer van den Keurvorst van Brandenburg.

j. N. N. Swaen × *N. N. Hassingh.*

k. Barbera × Jonker *Van der Horst.*

l. Margaretha × *N. N. van Sambeeck.*

Valenus Swaen was schepen van Sonsbeek in 1600 en burgemeester in 1608. Later was hij rentmeester der Proosten van Deventer en Elst. Hij stierf te Arnhem in 1636. Hij huwde *Elisabeth van Stoutenburgh,* dochter van *Willem* en *Nalida van Velen.*

Kinderen:

1. *Jan.* 2. *Elisabeth.* 3. *Johanna.* 4. *Willem,* ged. te Arnhem 17 Mei 1619. 5. *Aletta,* ged. te Arnhem 4 Maart 1621. 6. *Valenus,* ged. te Arnhem 20 April 1623. 7. *Margarieta.* 8. *Maria.*

2. *Johanna* × *Wolfgang Crellius,* Hofprediker van den Keurvorst van Brandenburg. Waar en wanneer is zij geboren? Hadden zij kinderen?

5. *Aletta* × *N. N. van der Recke,* Agent van Lunenburg en Hessen en van de Koninklijke (*slot ontbreekt.*)

Doys (LVII, 73 v.v.). — Naar aanleiding van hetgeen voorkomt in De Navorscher, jaargang 1908 blz. 73 en volgende, vond ik dat de daar genoemde Derrik Doys van Avesaet in leen had de Heerlijkheid Wolfsweert, gelegen in de Betuwe in het kerspel van Wageningen, dat een borgleen van de Horst was en vóór hem door Hr. Herman van Keppel werd gehouden. Hij had een zuster Julte Doys van Avesaet, die na zijn dood en den 8 Oct. 1413 door den bisschop van Utrecht met Wolfsweerd werd beleend. Deze zuster schijnt toen wed. te zijn geweest van Hubert van Loenersloot, want haar zoon Jan deed bij de beleening hulde voor haar. Bij de

akte is aangeteekend, dat deze zoon Jan van Loenersloot na haar overlijden, in Sept. 1417, met Wolfsweerd is beleend.

Den 8 Oct. 1419 droeg deze Jan het leen over aan Roelof Vieracker.

Voorts bleek nog, dat voor schepenen van Kuilenburg in November 1468 een akte werd gepasseerd, waarbij eene Catharina Doys Willemsdr. en nagelaten weduwe van Hugo van Loenersloot een deel der hofstad Goebertingen, naar het schijnt ook bij Avesaet gelegen, opdraagt aan Steven Jansz. De vraag rijst, wie de hierbovengenoemde Willem Doys en Jan en Hugo van Loenersloot waren ?

's Hage. P. H. A. MARTINI BUYS.

Von Münster (LVII, 92). — Alvorens op deze vragen verder naar een antwoord te zoeken, dient te worden uitgemaakt of de vrouw van Berent von Münster eene Ruinen dan wel eene De Vos van Steenwijk was.

Swedera van Hekeren was reeds in 1360 gehuwd met Jan, heer van Ruinen, bij wien zij eene dochter, Bertrada kreeg. Na den dood van dat haar eenig kind in 1380 en van haren man gaf zij zich geheel aan vrome oefeningen over. Zij maakte 1391 haren broeder Zweder van Hekeren genaamd Rechteren tot haar erfgenaam.

Tot dusver hetgeen gevonden wordt in Heraldieke Bibliotheek 1876, blz. 23 en nu hetgeen in de Bijdragen v. Geschiedenis en oudheidk. Groningen, 2e deel, blz. 20 voorkomt omtrent de erfopvolging in de heerlijkheid Ruinen.

Johan de Vos van Steenwijk, bel. met Ruinen 1402, tr. Mechteld Mulert, sterven beiden 1411 aan besmettelijke ziekte. Laten na : Johanna de Vos van Steenwijk, tr. 1e 1425 Berent van Münster, ob. ± 1443 en tr. 2e Roelof van Laer Woltersz., ob. 1477. Laten na:

a. oudsten zoon. Hendrik van Munster, bel. met Ruinen 1477 en 1497, tr. N. N. en laat na : Roelof van Munster, drost van Drenthe, kastelein van Coevorden en stichter van de Kinkhorst bij Meppel, met Ruinen bel. 1501 of 1502 door afstand van zijn vader en in 1513 door den leenheer van alle zijne leenen vervallen verklaard.

b. Berend van Munster, bel. met Ruinen 1513 en tr. Anna van Raesselt. Uit dit huwelijk :

Hendrik van Munster, bel. 1545 met Ruinen na dode van zijn

vader, bevestigt in dit leen 1550, ob. Ruinen 17 Nov. 1603, oud 86, na kort te voren Hervormd te zijn geworden. Hij tr. Ulske Ripperda en laten na: Hendrik van Munster, bel. met Ruinen 6 Dec. 1603, ob. 1634 zonder mannelijke erven. Hij tr. Sophia van Oldenbocum, uit welk huwelijk: Margriet van Munster, die tr. Wyrich van Bernsum van Hardenberch te Belinckhave, drost te Bislich. Hun zoon: Hendrik Munster Wilhelm van Bernsau werd minderjarig bel. met Ruinen 3 Febr. 1635.

's Gravenhage. J. D. WAGNER.

Von Münster (LVII, 92). — Volgens de geslachtslijst bij Magnin was Agnese geh. met Hendrik van Munster, Heer van Ruinen, de dochter van Johan de Vos van Steenwijk van Batinge, en van .... van Echten. Hare voorouders zijn te vinden in die geslachtslijst.

Sp. o. Olst. VAN HOEVELL.

Zaal-Uteneng (LVII, 93). — Zael, een der vier beroemde oude geslachten van Amsterdam, waarop doelt: Wat Ruyscht dat Waelt, wat Schaept dat Zaelt. Eenige personen in Heraldieke Bibliotheek 1873, blz. 142.

Adam de Zale, beleend met het goed hem aangekomen van Aline Coppen dr. 1347 (Holl. Leenreg.).

Een geslacht Sael stamt volgens den genealoog van Schuler af van Uteneng. Floris Uteneng, Schout van Oostveen 1636 zou de laatste van de Utrechtsche Utenengs geweest zijn.

Hendrik Sael Uitten Engh, ob. 2 Nov. 1620 aet. 73, begraven te Amersfoort en wordt in het grafschrift Patricius Amersfortensis genoemd met deze kwartieren:

Sael Uytten Engh.	Dieren.
Ruysch.	Groenenbergh.
Wely.	IJserloo.
Pieck.	Heuckingh.

Zijne vrouw Alyd van Brakel, dr. van Johan tot Kermestein en Johanna van Meerten, ob. 30 April 1619 aet. 53, begr. te Amersfoort met deze kwartieren:

Brakel.	Meerten.
Boekop.	Eck.
Leefdael.	Eck.
Delen.	Mekeren.

Dit echtpaar liet twee zoons na: Johan, in de Regeering van Amersfoort 1620—1629, ob. 24 Oct. 1629 aet. 39. en Hendrik, mede in de Regeering van Amersfoort 1616, 1626.

Jonkheer Willem (van Spaen zegt geloove Johanszoon, maar zijne moeder onbekend) Sael Uten Engh, in de Regeering van Amersfoort 1645, ob. 11 April 1656 en de laatste, van wien melding wordt gemaakt.

De echtgenoten Frederik van Zuylen van Nyvelt en Hillegondt Henrick Zaelen dr. testeeren gezamenlijk 31 Oct. 1561. Frederik werd te Naarden 1572 vermoord, Hillegond „ontquam in een kelder." Rutger Zaal koopt 100 dalers uit land onder Woerden, 1568. (Oud-Munster Archief.)

's Gravenhage. J. D. WAGNER.

Vragen Swaen, enz. (LVII, 86). — Uit Geslachtsreg. v. Oude Kaapsche Fam. door De Villiers, blijkt, dat Rijk Tulbagh van Utrecht, gouverneur van de Kaapkolonie [1]), 26 Aug. 1725 gehuwd is met Elisabeth Swellengrebel, geb. Kaap de G. H. 16 Febr. 1705, dr. van Johannes Swellengrebel en zijn eerste vrouw Johanna Cruse, waaruit twee kinderen.

Hij werd 14 Mei 1699 te Utrecht in de Jacobikerk gedoopt als: Rijck, soon van Dirck Tulbak en Catrina Cattepoels.

D. D. W. v. D.

De Bije (LVI, 640, 1). — Huwelijksliggeren te *Delft*. Ondertrouwd 10 Dec. 1594:

George de Bye, Thesaurier generaal der Vereenigde Nederlanden en Reeckenmeester In Hollandt, wewenaar woon. in den Haghe.

Joffrouw Maria van Almonde, Jonghedr. woonn̄ int Noorteynde.

Getrout den 3 Jan. 95. Extra Gallica p. P. more-ji.

D. D. W. v. D.

Bolwerck (LVI, 517). — J. J. Cotton, C. S. List of Inscript. on Tombs or monuments in Madras possess. Hist. or Archaeol. Interest. Madras 1905 (verkrb. bij M. Nijhoff) geeft het grafschrift van Abraham Florisse Bolwerck. (Zie Maandbl. „Ned. Leeuw" XXIV).

D. D. W. v. D.

[1]) V. v. O. geneal. Swellengr. noemt hem secr. van het Gouvernement.

Bolwerck-Lamy (LVI, 511). — Bulletin de la Comm. de l'Hist. des Egl. Wallonnes. série I Tome IV. Journal de Jacob Lamy, de Dieppe, commencé à Hoorn, lieu de son refuge le 23 mars 1694; suivi de notes inédites sur les réformés de Dieppe et particulièrement sur les membres de la famille Lamy, communiqué par M. E. Lesens.

D. D. W. v. D.

Bloemendael (LI, 578). — Alpher Bloemendal 1544 burger te Zwolle.

Zijne weduwe komt 13 October 1579 voor als juffer Anna van Velthuisen.

Hun zoon Godfridus van B. † 1628 x Gradia Entes, 12 Nov. 1574 beleend met ten Campe, Strijdveen en Cattenvoorde onder Wijhe.

Uit dit huwelijk een dochter, Elisabeth v. Bl. x Coenraad Sloet.

(Van Doorninck, Geslachtk. aant., bl. 447.)

D. D. W. v. D.

Wapen (XLI, 209.) — Het wapen, aldaar beschreven als: gedeeld: links een verlengde keper, rechts doorsneden, boven drie klavers, onder een boom, is van de familie Van der Minne.

D. D. W. v. D.

Wapen gevraagd. — Een afdruk van een cachet, dat te Amsterdam in de nalatenschap-Warin werd gevonden, vertoont:

een schild *parti*, à dextre: een adelaar; à sinistre: *coupé*, boven, een zespuntige ster waaronder 3 paar runderhoornen met onder- en tusschengelegen gedeelte, geplaatst 2 en 1; onder een rennende hond.

De helm is gedekt met een gefleuronneerde kroon; het helmteeken vertoont een Amor met gespannen boog en pijl, aan weerszijde geflankeerd door 3 vaantjes.

Kleuren en metalen zijn niet aangegeven.

Van welk geslacht is dit wapen?

Sp. o. O. VAN HOEVELL.

Vragen (LVII, 86). — De wapens van de Long, Chenel, Rousselet en Combetes staan in het Arm. gén. van Rietstap.

Ter determineering van het wapen sub *a*. is het noodig te weten wat knobbelbalken, elk van een knobbel, zijn.

1752. Ernst Sigismund Swaans, kapitein in het Regiment Dragonders Ditfourlt zal zijne compagnie verliezen en als kapitein gebracht worden op den extraordinaris staat met *f* 1200 's jaars.

1784. Ernst Sigismund Swaan, Luitenant Colonel in het Regiment Dragonders van Frederik Prins van Hessen-Cassel, staande ter repartitie van Holland.

's Gravenhage. J. D. WAGNER.

Kipshaven. — *a*. Waar kan men genealogische gegevens vinden over de familie Kipshaven ? Naar ik meen, moet zij uit Westphalen afkomstig zijn, maar een aantal leden moeten in de eerste helft der 17e eeuw in de Republiek gewoond hebben.

Cuylenburg. — *b*. Waar kan men nadere gegevens vinden omtrent de herkomst van Melchior van Cuylenburg, die omstreeks 1625 te Deventer schijnt gewoond te hebben ? Hij had o. a. een dochter Sophia, die in 1625 aldaar huwde met Hans Coster. Hoe is zijn relatie tot de menigvuldige Melchiors van Cuylenburg, die in de 16e eeuw te Cuylenburg voorkomen? Voet van Outheusden vermeldt hem niet. F. EVERTS.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1])

DE CAAUW.

A. ......*de Caauw*, tr. .... Bij wie :

1. *Jan*, tr. *Marie Coertsz.* Bij wie :
   (1) *Antonij* ged. te Colombo 25 Nov. 1725, tr. te Colombo 21 Mei 1752 *Anna Catharina Gastman*, van Colombo.
2. *Antonij*, tr. (1) te Colombo 23 Aug. 1711 *Adriana Blume* van Colombo, (2) te Colombo 10 Febr. 1726 *Helena Ritscher* van Negombo, (3) te Colombo 30 Mei 1734 *Cornelia Pegalotte* van Colombo, wed. v. *Leonardus Koningshoven.* Uit het 2de huwelijk :
   1. *Anna Maria*, ged. te Colombo Nov. 1727.

[1]) Vervolg van Nav. LVI, blz. 433.

2. *Amelia*, ged. te Colombo 13 Nov. 1729.
3. *Amelia*, ged. te Colombo 15 Juli 1731.
4. *Johannes*, boekhouder, ged. te Colombo, 18 Jan. 1732. tr. te Colombo 8 Juni 1760 *Gertruida van Ampen* van Colombo.

B. *Jan de Caauw*, van Colombo, tr. aldaar 15 Mei 1740 *Maria van der Venne* van Colombo.

C. *Johannes Petrus de Caauw*, tr. *Martha Elizabeth Smith*. Bij wie:
1. *Pieter Arent*, ged. te Colombo, 8 Apr. 1798.

VAN COEVERDEN.

Abraham van Coeverden, tr. (1) *Maria de la Contesse*. Bij wie:
1. *Abraham*, ged. te Galle, 25 Aug. 1726.
Hij tr. (2) *Maria van Duuren*. Bij wie:
2. *Gertruida*, ged. te Galle, 26 Nov. 1747.
3. *Johanna Maria*, ged. te Galle 28 Febr. 1749.
4. *Abraham Daniel*, ged. te Galle Mei 1750.

CAMP (VAN DER CAMP, VAN CAMPEN) (Nav. LIV, 581.)

A. *Lambert van Campen*, assistent, tr. te Colombo 15 Febr. 1711 *Susanna Verbeest* van Colombo.

B. *Johannes van Campen* van Colombo, assistent, tr. aldaar 30 Mei 1717 *Hester Cloppenberg* van Colombo. Bij wie:
1. *Susanna Florentina*, ged. te Colombo 13 Nov. 1718.
2. *Adriaan Lodewijk*, assistent, ged. te Colombo 21 Apr. 1720 tr. te Colombo 3 Dec. 1741 *Elarda Elizabeth Gevertsz*. Bij wie:
(1) *Adriaan Lodewijk*, ged. te Colombo 19 Jan. 1744.

C. *Pieter Johannes Camp*, tr. *Engellina Cornelia Simonsz*. Bij wie:
1. *Johanna Carolina*, ged. te Colombo 11 Mei 1800.
2. *Petronella Leonora*, ged. te Colombo 7 Nov. 1802.

D. *Johannes Camp*, van Kirkenpolander tr. te Colombo 9 Sept. 1764 *Babilonia Leonora* ...... van Bentotte, wed v. *Carl Willem Ronditz*. Bij wie:
1. *Elizabeth Leonora*, ged. te Colombo 27 Apr. 1766.
2. *Johannes Fredrik*, ged. te Colombo 28 Febr. 1773.
3. *Johannes Jonas*, ged. te Colombo 15 Oct. 1775.
4. *Johannes Aeneas*, ged. te Colombo 15 Oct. 1775.

E. *Willem van der Camp*, van Colombo, tr. aldaar 23 Aug. 1699 *Maria Huybertsz* van Colombo, wed v. *Jacob Gijzeling*. Bij wie:
1. *Willem*, ged. te Colombo 4 Sept. 1701.

F. *Johan Camp*, tr. *Anna Maria de Costa*. Bij wie :
1. *Anna Christina*, ged. te Galle 25 Mei 1750.
2. *Dorothea Elizabeth*, ged. te Colombo 25 Aug. 1752.
3. *Anna Cornelia*, ged. te Galle 21 Dec. 1755.

G. *Dirk Camp*, tr. *Susanna Adamsz*. Bij wie :
1. *Susanna Adriana*, ged. te Kalutara 18 Mei 1753.

H. *Gualterus Pieter Camp* (LIV, 581), tr. *Henrietta Eliza Reimers*. Bij wie :
1. *John Robert*, ged. te Colombo 25 Dec. 1834.

I. *Christiaan van der Camp*, van Elburg, tr. (1) te Galle 19 Juni 1768 *Johanna de Haan* van Galle. Bij wie :
1. *Christiaan*, tr. te Galle 21 Mei 1786 *Rosina Fonseca* van Kalutara. *Christiaan* tr. (2) te Galle 9 Juni 1769 *Leonora Florentina Degen* van Galle.

CARLIER.

A. *Jan Carlier* van Amsterdam tr. *Adriana Pieris*. Bij wie :
1. *Hendrina*, ged. te Colombo 27 Sept. 1722.
2. *Victor*, ged. te Colombo 7 Febr. 1734.

B. *Dominicus Carlier*, van Colombo, assistent, tr. aldaar 3 Nov. 1754 *Thomasia Fredel* van Colombo. Bij wie :
1. *Hendrik Stephanus*, ged. te Colombo 24 Dec. 1758, tr. aldaar 1 Juni 1783 *Anna Cathrina Rode* van Colombo. (LIV, 685.) Bij wie :
   1. *Anna Prosina*, ged. te Colombo 1 Sept. 1799.

KUYS.

Bernardus Kuys, tr. *Eva Jacobsz*. Bij wie :
1. *Elizabeth*, ged. te Kalutara 28 Dec. 1757.
2. *Johannes*, ged. te Kalutara 16 Jan. 1763, tr. *Elizabeth Jansz*. Bij wie :
   (1) *Johan Frederick*, ged. te Kalutara 25 Ap. 1801.
3. *Gabriel*, ged. te Kalutara 8 Juni 1764, tr. *Catharina van Royen*. Bij wie :
   (1) *Regina Engelina*, ged. te Kalutara Apr. 1790.
   (2) *Maria Elizabeth*, ged. te Kalutara 9 Maart 1792.
   (3) *Carlina Hendrika*, ged. te Kalutara 13 Maart 1793.
   (4) *Johan Marlinus*, ged. te Kalutara 12 Maart 1797.
   (5) *Johannes Godfried*, ged. te Barberyn 13 Maart 1799.
   (6) *Jan Diedrich*, ged. te Kalutara 25 Apr. 1801.
   (7) *Lourens*, ged. te Kalutara 11 Dec. 1804.

4. *Maria Jacoba,* ged. te Kalutara 12 Nov. 1767.
5. *Juliana Jacoba,* ged. 30 Nov. 1770.
6. *Bernard Hendrik,* ged. te Kalutara 25 Maart 1774.

COUSAERE.

Pieter Cousaere, koopman en 1ste pakhuismeester, tr. te Colombo 3 Dec. 1693 *Gertruida de Ridder.*

CONYN.

Jan Conyn, van Brugge, tr. te Colombo 18 Mei 1681 *Ursula Scheveling* van Colombo.

LE CHASSE.

François le Chasse van Utrecht, Predikant, † te Jaffna 7 Mei 1694, tr. te Colombo 6 Mei 1691 *Cornelia Strick* van Colombo.

CRAAIVANGER.

Everhard Craaivanger van Doesburg, vaandrig, tr. te Colombo 5 Juli 1691 *Angenita Minnes* van Batavia, wed. v. Kapt. *Antony Goedkint.*

CORREMAN.

Frederik Correman van Bremen, kwartier-meester, tr. te Colombo 17 Jan. 1717 *Anna Maria Stuurmans* van Colombo. Bij wie:

1. *Albert,* ged. te Colombo 26 Dec. 1717.
2. *Jan Fredrik,* ged. te Colombo 3 Nov. 1720.
3. *Johannes Fredrik,* ged. te Colombo 17 Mei 1722.
4. *Herman,* ged. te Colombo 31 Oct. 1723.

CONINGSHOVEN.

Leonard Coningshoven van Winterburg, vaandrig, tr. te Colombo 19 Febr. 1719 *Cornelia Pegalotti* van Colombo. Bij wie:

1. *Maria Anna,* ged. te Colombo 26 Aug. 1725.

COURTONNES.

Carolus Andreas Courtonnes van 's-Gravenhage, assistent, tr. te Colombo 17 Juli 1721 *Catharina Helmont* van Colombo. Bij wie:

1. *Pieter Jacobus,* ged. te Colombo 12 Juli 1722.
2. *Naomi Anna,* ged. te Colombo 17 Oct. 1723.

VAN DER CAMME.

A. *Cornelis van der Camme* van Brussel, tr. (1) *Anonica Figuura.* Bij wie:

1. *Franciscus,* ged. te Colombo 25 Apr. 1669.

Cornelis, tr. (2) te Colombo Juni 1675 *Francisca de Silva* van Colombo. Bij wie :

2. *Adriana*, ged. te Colombo 9 Aug. 1676.
3. *Philippus*, ged. te Colombo 1 Maart 1682.
4. *Elizabeth*, ged. te Colombo Jan. 1685.

B. *Willem van der Kamme*, tr. .... *Evertsz*. Bij wie :

1. *Cornelis*, ged. te Colombo Juni 1700.

C. *Nicolaas Heyns van der Cam*, tr. *Jacoba Hadders* van Galle. Bij wie :

1. *Barbara*, ged. te Colombo 6. Dec. 1685.

CALDERKERK.

Leendert Calderkerk van Breda, boekhouder, tr. *Johanna Faber*. Bij wie :

1. *Maria*, ged. te Colombo 10 Feb. 1678.
2. *Elizabeth*, ged. te Colombo 8 Jan. 1682.
3. *Johanna*, ged. te Colombo 26 Aug. 1685.

CORNELISZ.

A. *Gijsbert Cornclisz* van Brussel, tr. *Sika Francen*. Bij wie :

1. *Elsebe*, ged. te Galle 9 Maart 1692.
2. *Elsebe*, ged. te Galle 2 Mei 1694.
3. *Frans*, ged. te Galle 23 Juni 1696.

B. *Andries Cornelisz*, van Amsterdam, tr. te Galle 23 Apr. 1766 *Maria Juriaansz* van Galle.

C. *Gijsbert Cornelisz*, tr. *Catharina Lenoor*. Bij wie :

1. *Frans*, ged. te Kaletura 14 Juli 1741.

D. *Jan Cornelisz*, tr. *Regina van Rooyen*. Bij wie :

1. *Anna Louisa*, ged. te Kalutara 16 Jan. 1763.
2. *Christina*, ged. te Kalutara 13 Sept. 1765.

E. *Rulof Cornelisz*, tr. *Maria Gilles*. Bij wie :

1. *Cornelis*, ged. te Galle 1695.

F. *Jasper Cornelisz*, tr. *Antonica* .... Bij wie :

1. *Johanna*, ged. te Galle 10 Febr. 1697.

G. *Simon Cornelisz* van Galle, tr. aldaar 12 Juli 1772 *Maria Bastiaansz* van Galle.

H. *Hendrik Cornelisz* van Galle tr. aldaar 6 Juni 1773 *Florentina Paulusz* van Galle.

I. *Jan Cornelisz*, tr. *Anna* .... Bij wie :

1. *Sara*, ged. te Galle Febr. 1693.

J. *Broer Cornelisz*, chirurgijn, tr. *Jacomyntje Woutersz*. Bij wie :

1. *Jan Cornelisz*, ged. te Colombo Febr. 1690.
2. *Elizabeth*, ged. te Colombo 15 Nov. 1691.
3. *Bartholomeus*, ged. te Colombo 6 Dec. 1693.
4. *Anna Maria*, ged. te Colombo 15 Jan. 1698.

K. *Jan Cornelisz*, van Groningen, tr. te Colombo Jan. 1676 *Sara Christoffelsz* van Colombo.

L. *Jan Cornelisz.*, tr. *Catharina de Lange.* Bij wie:
1. *Dominga*, ged. te Kalutara Febr. 1698.

M. *Steven Cornelisz* van Amsterdam, tr. te Colombo 26 Aug. 1677 *Helena Claasz* van Colombo. Bij wie:
1. *Catharina*, ged. te Colombo 2 Juni 1678.
2. *Maria*, ged. te Colombo 29 Nov. 1680.
3. *Elizabeth*, ged. te Colombo Sept. 1688.
4. *Steven*, ged. te Colombo Juli 1692.
5. *Helena*, ged. te Colombo 9 Jan. 1695.

N. *Isaac Cornelisz*, tr. *Diana de Almeide.* Bij wie:
1. *Hendrik*, ged. te Colombo 1712.
2. *Thomas*, ged. te Colombo 23 Dec. 1714.

O. *Christoffel Cornelisz*, vrijkoopman. tr. *Magdalena Rodriguez.* Bij wie:
1. *Gabriel*, ged. te Colombo 9 Aug. 1668.
2. *Maria*, ged. te Colombo 20 Maart 1670.
3. *Christoffel*, ged. te Colombo 7 Juli 1672.
4. *Anna*, ged. te Colombo 15 Sept. 1674.
5. *Francina*, ged. te Colombo 22 Oct. 1676.

P. *Claas Cornelisz* van 's Gravenhage, tr. *Catharina Claasz Corea* van Colombo. Bij wie:
1. *Cornelis*, ged. te Colombo 9 Apr. 1676.
2. *Francina*, ged. te Colombo 28 Sept. 1679.
3. *Olivier*, ged. te Colombo 6 Dec. 1685.
4. *Pieter*, ged. te Colombo 9 Sept. 1691.

Q. *Gerrit Cornelisz* van Leyderdorp, tr. *Anna Martens.* Bij wie:
1. *Sara*, ged. te Colombo 29 Oct. 1669.
2. *Natalia*, ged. te Colombo Jan. 1673.

R. *Cornelis Cornelisz* van Weesp, tr. *Dominga Rodrigo.* Bij wie:
1. *Maritje*, ged. te Colombo 21 Nov. 1675.
2. *Francina*, ged. te Colombo 12 Febr. 1688.

S. *Jacob Cornelisz* van Hamburg, tr. *Barbara Corea.* Bij wie:
1. *Jubica*, ged. te Colombo 17 Juli 1670.

T. *Abraham Cornelisz*, tr. *Francina Mendis*. Bij wie:
1. *Isaac*, ged. te Colombo 1 Sept. 1672.

U. *Cornelis Cornelisz* van Colombo, tr. aldaar 27 Febr. 1701 *Helena Jansz* van Galle. Bij wie:
1. *Nickolaas*, ged. te Colombo 22 Juli 1708.
2. *Margareta*, ged. te Colombo 15 Jan. 1711.
3. *Cornelis Walraad*, ged. te Colombo 6 Juli 1713.
4. *Sara*, ged. te Colombo 18 Aug. 1715.
5. *Helena*, ged. te Colombo 23 Jan. 1718.

V. *Jan Cornelisz* van Colombo, tr. aldaar 19 Oct. 1692 *Maria de Mello*. Bij wie:
1. *Anna Maria*, ged. te Colombo 29 Apr. 1703.

W. *Abraham Cornelisz* van Maastricht, tr. te Colombo 10 Mei 1696 *Maria Montaigne*, wed. v. *Willem Lanset*.

X. *Claas Cornelisz* van Amersfoort, tr. te Colombo 14 Juni 1685 *Anna Dias* van Kalutara. Bij wie:
1. *Cornelis*, ged. te Colombo Oct. 1681.

X. *Pieter Cornelisz* van Enkhuizen, tr. te Colombo 31 Mei 1696 *Isabella Galgo*, wed. v. *Jacob Hendricksz*. Bij wie:
1. *Janetje*, ged. te Colombo 13 Juli 1698.

Z. *Johannes Cornelisz* van Colombo, tr. aldaar 16 Juni 1743 *Regina de Roy*.

AA. *Lambert Cornelisz* van Dordrecht, tr. te Colombo 8 Maart 1691 *Natalia Rodrigo* van Colombo. Bij wie:
1. *Johannes*, ged. te Colombo 31 Maart 1695.
2. *Lambert*, ged. te Colombo 24 Nov. 1697.
3. *Catharina*, ged. te Colombo Jan. 1700.
4. *Hendrik*, ged. te Colombo 26 Nov. 1702.

BB. *Pieter Cornelisz* van Amsterdam, tr. te Colombo 9 Apr. 1696 *Anna Alphonso* van Colombo. Bij wie:
1. *Cornelis*, ged. te Colombo 29 Nov. 1699.

CC. *Barent Cornelisz* van Colombo, tr. (1) *Sophia Denido*. Bij wie:
1. *Gosina Maria*, ged. te Galle 5 Mei 1743.

Hij tr. (2) 28 Febr. 1745 *Anna Catharina Taxier* van Colombo en (3) *Magdalena Rodrigo*. Bij wie:
2. *Johannes Justinus*, ged. te Colombo 21 Oct. 1753.

DD. *Pieter Cornelisz* van Scherrebek. tr. te Colombo 12 Juni 1757 *Johanna van Reets van* Colombo.

EE. *Anthonij Cornelisz* van Colombo, tr. aldaar 26 Oct. 1698 *Gra-*

cia de Rosairo van Negapatnam, wed. v. *Frans Pietersz.*

FF. *Hendrik Cornelisz*, tr. *Flora Livera.* Bij wie:

1. *Johannes Cornelis*, ged. te Galle 3 Jan. 1710.

GG. *Abraham Cornelisz* van Rotterdam, tr. te Colombo Sept. 1674 *Francisca Fernando*, wed. v. *Jan Jurger Witbergen.*

HH. *Pieter Cornelisz*, Predikant, tr. *Elizabeth van Sompel.* Bij wie:

1. *Jacob Cornelis Willem*, geb. 26 Oct. 1760.

II. *Bastiaan Cornelisz*, tr. *Maria Smith.* Bij wie:

1. *Robert*, ged. te Galle 25 Mei 1710.
2. *Eduard*, ged. te Galle 4 Oct 1711.

JJ. *Nicolaas Cornelisz*, tr. *Johanna Broes.* Bij wie:

1. *Hendrik*, ged. te Galle 29 Maart 1711.

KK. *Paulus Cornelisz*, tr. *Anna Francisco.* Bij wie:

1. *Pieter*, ged. te Kalutara 1 Apr. 1733.

KONING (DE KONING).

A. *Claas Koning*, tr. *Anna de Rosa.* Bij wie:

1. *Maria*, ged. te Colombo 15 Nov. 1657.

B. *Lambert Koning*, tr. *Anna Dier.* Bij wie:

1. *Jacobus*, ged. te Colombo 10 Juli 1707.

C. *Hendrik Koning*, Kapitein, † vóór 12 Juni 1689, tr. *Helena Hambroeck* van Schiplui. Bij wie:

1. *Maria Emelia*, ged. te Colombo 3 Mei 1682.

D. *Valentijn Koning* van Koningsbergen, tr. te Colombo 15 Juli 1677 *Francisca Cardoza van Colombo.* Bij wie:

1. *Johannes*, ged. te Colombo 24 Maart 1680.

E. *Francois Koning*, tr. *Catharina Cardoza.*

F. *Jan de Koning*, onderkoopman en dispencier, tr. *Vilanti de Aranjo.* Bij wie:

1. *Johannes*, ged. te Colombo 3 Jan. 1669.

G. *Pieter de Koning*, opperstuurman, tr. *Catharina Gremmers.* Bij wie:

1. *Catharina*, ged. te Colombo 31 Dec. 1694.
2. *Pieter*, ged. te Colombo 15 Nov. 1696.
3. *Carel*, ged. te Colombo 26 Nov. 1702.
4. *Johanna*, ged. te Galle 21 Dec. 1704, tr. te Batavia 25 Oct. 1725 *Johannes Schrijver* van Batavia.

H. *Jacob de Koning* van Middelburg, onderstuurman, tr. (1) te Colombo 16 Maart 1721 *Catharina van der Tulp* van Colombo en (2) te Colombo 9 Dec. 1742 *Maria Castillo* van Hangwella.

I. *Jeremias Koning* van Hessencassel, tr. te Colombo 11 Juli 1745 *Johanna de Hoog* van Colombo.

KEUNING.

Jan Baptist Keuning, tr. *Everdina Gertruida Weyland.* Bij wie:
1. *Henricus*, ged. te Colombo 28 Aug. 1781.

KALENBERG.

Jan Kalenberg, tr. *Anna Elizabeth Pinjero.* Bij wie:
1. *Pieter*, ged. te Colombo 14 Aug. 1768.
2. *Johannes Jacobus*, ged. te Colombo 12 Juni 1774.
3. *Casper Gerrit*, ged. te Colombo 13 Aug. 1780, tr. te Colombo 24 Oct. 1805 *Christina Aletta Meier.* Bij wie:
   (*a*) *Petronella Margareta*, ged. te Colombo 12 Jan 1806.
4. *Pieter*, ged. te Colombo 7 Jan. 1776, tr. (1) te Colombo 1 Mei 1803 *Anna Petronella Alida Brouwer* van Colombo. Bij wie:
   (*a*) *Wilhelmus Gerrardus*, ged. te Colombo 13 Jan. 1805, tr. *Hannah Spencer*, † te Colombo 30 Apr. 1860. Bij wie:
      (*aa*) *Edward Gordian*, ged. te Colombo 15 Mei 1836.
      (*bb*) *Henry William*, ged. te Colombo 29 Maart 1840.

   Pieter tr. (2) *Johanna Ferwerda.* Bij wie:
   (*b*) *Anna Margareta*, ged. te Colombo 26 Oct. 1823.

COCK (De Cock) (Nav. LIII, 189.)

A. *Jacob Cornelisz Cock* van Amsterdam, tr. te Colombo 18 Juli 1694 *Hester Heydelberg* van Colombo. Bij wie:
1. *Helena*, ged. te Colombo Juni 1695.
2. *Cornelis*, ged. te Colombo 7 Apr. 1697.
3. *Caspar*, ged. te Colombo 15 Juli 1701.
4. *Johanna*, ged. te Colombo 18 Apr. 1706.

B. *Jan Thomas de Cock* van Leiden, tr. te Colombo 5 Sept. 1717 *Catharina Willemsz* van Colombo.

C. *Pieter de Cock* van Bergen, tr. te Colombo 21 Maart 1722 *Maria Risel*, wed. v. ....

COSTER, DE COSTER.

A. *Jan Coster* van Amsterdam, tr. te Galle 13 Nov. 1785 *Dona Constantyn* van Galle.

B. *Adriaan de Coster*, tr. *Elizabeth Bardoek.* Bij wie:
1. *Sibilla*, ged. te Galle 11 Jan. 1705.

C. *Hendrik Livinus de Coster* van Tutucorin, assistent, tr. te

Colombo 15 Juni 1777 *Louisa Christina Lupke*, wed. v. *Johan Corts*. Bij wie:

1. *Christiaan Louis*, ged. te Tutucorin 23 Jan. 1780.

D. *Abraham de Coster* van Galle, vrijburger, tr. (1) te Colombo 19 Juni 1718 *Anna Steenhuyzen* van Galle. Bij wie:

1. *Antony*, ged. te Colombo 14 Mei 1719.

Abraham de Coster tr. (2) Aug. 1720 *Ursenia de Costa* van Colombo.

E. *Balthazar Coster* van Kleinvoede, tr. te Colombo 18 Febr. 1703 *Elizabeth Almeida* van Colombo. Bij wie:

1. *Johannes* (volgt.)
2. *Balthazar*, ged. te Colombo 30 Apr. 1713, tr. te Colombo 16 Aug. 1739 *Thomasia Letti*. Bij wie:
   (*a*) *Batthazar Theodorus*, ged. te Colombo 21 Jan 1740.
3. *Bonifacius Theodorus*, assistent, ged. te Colombo 8 Sept. 1720, tr. (1) te Colombo 28 Febr. 1745 *Johanna Jongbloed* en (2) 6 Sept. 1764 *Sara de Jong*.
4. *Johannes*, ged. te Colombo Jan. 1704 tr. te Colombo 10 Oct. 1728 *Anna Ferdinando*. Bij wie:
   1. *Johan Philippus*, ged. te Colombo 19 Aug. 1737, tr. te Colombo 11 Oct. 1761 *Anganita Henrietta Arcadie* van Colombo. Bij wie:
      1. *Bonifacius Johannes*, ged. te Colombo 13 Oct. 1771.

F. *Abraham de Coster*, tr. *Elizabeth Livinia Otmar* (Nav. L, 535). Bij wie:

1. *Hendrik*, geb. 1747, ged. te Tutucorin 16 Febr. 1748.

G. *Jan de Coster* van Colombo, tr. aldaar 1 Juni 1738 *Helena Prik*.

H. *Hillebrand Coster* van Amsterdam, kwartiermeester, tr. te Colombo 28 Nov. 1762 *Christina Adriana* ...... van Colombo.

I. *Johannes Coster* van Colombo, tr. aldaar 22 Mei 1740 *Gijsberta Verlangen* (LII, 38). Bij wie:

1. *Anna Gijsberta*, ged. te Colombo 1 Juli 1742.

J. *Gerrit Coster* van Colombo, tr. (1) aldaar 10 Maart 1782 *Dona Catharina van* Colombo. Bij wie:

1. *Albertus*, ged. te Colombo 27 Apr. 1788.
2. *Elizabeth*, ged. te Colombo 6 Febr. 1791.

Gerrit tr. (2) te Colombo 27 Juli 1794 *Anna Louisa Smit*. Bij wie:

3. *Petronella Wilhelmina*, ged. te Colombo 3 Aug. 1794.
4. *Jacobus Gerrit*, ged. te Colombo 24 Nov. 1799.

K. *Pieter Hendrik Coster*, tr. *Petronella Wilhelmina de Heer*. Bij wie:
1. *Johanna Eliza*, ged. te Colombo 24 Juni 1821.
2. *Jean Charles Severinus*, ged. te Colombo 22 Apr. 1824.
3. *Arnoldina Henrietta*, ged. te Colombo 11 Juni 1826.
4. *Petronella Hermina*, ged. te Colombo 4 Apr. 1829.

L. *Claas Coster* van Amsterdam, tr. te Galle 31 Oct. 1779 *Francina Maria Baptist* van Galle.

M. *Jan Joost Coster* van der Loge, tr. te Galle 30 Juli 1786 *Cornelia de Silva* van Galle.

N. *Willem Jacobsz Coster* van Akersloot, 1ste Commandeur van Galle, † te Nillegalla (Ceylon) 21 Aug. 1640, tr. (1) *Willemtje Ken*, en (2) te Batavia 30 Juli 1637 *Johanna Goosens* van Dantzig. Deze tr. als wed. *Coster* te Batavia 14 Febr. 1643 *Pieter Sourij* van Rotterdam, Commissaris, wedr van *Agneta Cluyten*.

CRONENBURG.

A. *Coenraad Cronenburg* van Meurs, Predikant, tr. te Colombo 14 Nov. 1686 *Sibilla Christina Henkelius van Oyen*, wed. van *Arnoldus Japyn*, Predikant (Nav. LI, 305).

B. *Regnerus Cronenburg*, tr. *Magdalena Maria van Buren*. Bij wie:
1. *Regnerus Wilhelmus*, ged. te Colombo 11 Jan. 1741.

C. *Petrus Cronenburg*, tr. *Gerrardina* .... Bij wie:
1. *Eliza*, ged. te Colombo 10 Juli 1846.

D. *Johan Adam Cronenburg* van Biberich, tr. te Galle 25 Juli 1762 *Maria Schulter* van Soerabaja.

E. *Pieter Cronenburg* van Colombo, tr. (1) *Emeline Dias* en (2) te Colombo 1 Sept. 1805 *Maria Jansz* van Colombo.

F. *Johannes Cronenburg* van Colombo, tr. aldaar 31 Mei 1767 *Adriana Florentina Colaas* van Colombo. Bij wie:
1. *Maria Christina*, ged. te Colombo 3 Apr. 1768.
2. *Anna Catharina*, ged. te Colombo 16 Juni 1771.
3. *Casper*, ged. te Colombo 14 Apr. 1776, tr. te Colombo 13 Nov. 1803 *Johanna Jacoba Soertsz* wed. *Mack*.

G. *Johannes Cronenburg* van Galle, tr. aldaar 3 Febr. 1760 *Anna Helena Beyer*.

COLOMBI.

Johannes Colombi van Haarlem, Dissave van Jaffna, tr. (1)

Maria Magnus en (2) te Colombo 21 Dec. 1692 *Elizabeth Sieling* van Galle.

KOCH.

A. *Godfried Koch* van Alt-Ruppin, geb. 11 Sept. 1734, tr. 9 Nov. 1760 *Wilhelmina Magdalena Rovert*. Bij wie:
  1. *Petronella Cornelia*, geb. te Jaffna, tr. te Colombo 25 Mei 1794 *Dirck Busselman* van Duuren.
  2. *Maria Dorothea Elizabeth*, tr. (1) *Hendrik Speldewinde* en (2) 31 Dec. 1786 *Fredrik Gerrard de Niesse*.
  3. *Johan Godfried*, Luit., tr. 23 Aug. 1795 *Susanna Isabella Brohier*. Bij wie:
     1. *Cyrus Godfried* (volgt).
     2. *Susanna Henrietta*, tr. *Carl Fredrik Ebell* (Nav. LIV, 687).
     3. *George*.
     4. *Eliza*, tr. *John Henry Gratiaan*.
     5. *John George*, tr. *Angenita Aldons*. Bij wie:
        (1) *Edwin Lawson*.
        (2) *Arthur Francis*, tr. *Julia Kellar*.
        (3) *Angelina*, tr. *James Toussaint*.
        (4) *Merciana*, tr. *A. W. Andree*.
        (5) *George*.
        (6) *Ebenizer*, tr. .... *Schubert*.
        (7) *Elizabeth*, tr. *A. H. Toussaint*.
        (8) *Alexander Rose*, tr. *Augusta Mary Anthonisz*.
        (9) *John*, tr. *Ada van Cuylenburg*.
        (10) *Susan*.
     6. *Dorothea*.
     7. *Lucian*, tr. ...... *Maartensz*. Bij wie:
        (1) *Alexander*.
     8. *Louis Henry*, tr. (1) ...... *Taylor*. Bij wie:
        (1) *Louis*, † te Delhi 1857.
     Hij tr. (2) ...... *Brechman*. Bij wie:
        (2) *Elizabeth Dorothea*, tr. *James Francis Koch*.
     9. *Susan*, tr. *Pieter Fredrik Toussaint*.

Cyrus Godfried, tr. *Jacomina Bernardina Toussaint* (LI, 40).
  1. *John George*, tr. te Jaffna 7 Febr. 1849 *Maria Jane de Niesse*, geb. te Jaffna 8 Dec. 1826. Bij wie:
     (1) *Ellis Gladwin*, geb. te Jaffna 16 Mei 1850, tr. *Catherina de Rooy*.

(2) *Edgar Abkins*, geb. 25 Juni 1852, † 10 Juli 1886.
(3) *Allen Egliton*, geb. 12 Maart 1855.
(4) *Lea Jane*, geb. 10 Dec. 1858, tr. *James Gibson Toussaint.*

2. *Charles Henry Theodora*, tr. *Ellen Macready.* Bij wie:
(1) *Cecil Theodore*, tr. *Evelyn H. Foenander.*
(2) *Ada*, tr. *Samuel Frederick Toussaint,*
(3) *Allan*, tr. ...... *Stork.*
(4) *Wilson*, tr. *Anna Elizabeth Toussaint.*
(5) *Lawson* ...... tr. ...... *Eaton.*
(6) *Angel* ...... tr. *Beatrice Gibson.*

3. *James Francis*, tr. te Jaffna, 1 Mei 1860 *Elizabeth Dorothea Koch* (Louisdr.). Bij wie:
(1) *Samuel*, tr. ...... *de Niesse.*
(2) *Rosa*, tr. ...... *Leembruggen*, Doct. med.
(3) *Louis.*
(4) *Gerald*, tr. ...... *Leembruggen.*
(5) *Hortensia.*

4. *Catharina*, geb. te Jaffna 1832, tr. *John Henry Ebell.*

5. *Charles Alexander*, Predikant, tr. te Borneo 2 Nov. 1859 *Rosina Eleanor M'Kee.* Bij wie:
(1) *Frank*, geb. Borneo 22 Jan. 1861.
(2) *Brenda.*

6. *Thomas.*

7. *Ellen.*

8. *Anne* ...... tr. ...... *Brohier.*

9. *Louisa*, tr. *Robert Brohier.*

10. *William Henry Alfred*, geb. 17 Mei 1844, tr. 26 Jan 1870 *Nancy Jane Toussaint.* Bij wie:
(1) *Marianne Milred*, geb. 13 Apr. 1875.
(2) *Elfrida Jane*, geb. 8 Dec. 1876.
(3) *Hilda Evangelina*, geb. 25 Juni 1878.
(4) *Alfred Cyrus Toussaint*, geb. 17 Apr. 1880.
(5) *William Henry Alfred*, geb. 12 Apr. 1884.

11. *George William*, tr. *Rose Toussaint.*

B. *Jonas Vincent Godschal Koch* van Sleeswijk, tr. te Colombo 19 Mei 1765 *Wilhelmina Henrica Pikouw*, wed. v. *Jan Martcn.* Bij wie:

1. *Joan Christiaan*, ged. te Colombo 10 Jan. 1768.

2\. *Johannes Jacobus*, ged. te Colombo 26 Juni 1772.

C. *Jan Hendrik Koch* van Rintalen, † vóór 8 Juni 1755, tr. te Colombo 11 Juli 1751 *Clarinda Bolonje* van Colombo. Bij wie:

1\. *Johanna Eleanora*, ged. te Colombo 9 Juli 1752.

2\. *Anna Maria*, ged. te Colombo 8 Juni 1755.

D. *Jan Koch*, tr. *Anna Dias*. Bij wie:

1\. *Matthys*, ged. te Colombo 7 Juni 1740.

E. *Antonij Koch* van Keulen, tr. te Colombo 20 Juni 1762 *Petronella Perera* van Colombo.

F. *Nicolaas Koch* van Eisenach, tr. te Colombo 23 Maart 1738 *Anna Jansz* van Negombo, wed. v. *Gerrit Koers*.

G. *Andrics Caspar Koch*, tr. te Colombo 9 Sept. 1770 *Francina Macardi*, wed. v. *Christiaan Flemer*.

H. *Hans Bernard Koch*, tr. *Assoe van den Berg*. Bij wie:

1\. *Anna Maria*, ged. te Colombo 16 Juni 1771.

I. *Johan Daniel Koch*, tr. *Clara Pasquaal*. Bij wie:

1\. *Jan Bernard*, ged. te Galle 26 Oct. 1743.

J. *Hermanus Koch* van Amsterdam, chirurgijn, tr. te Galle 16 Sept. 1737 *Gertruida Bruno* van Galle. Bij wie:

1\. *Johannes Hermanus*, ged. te Galle 9 Apr. 1747.

K. *Nicolaas Jochem Koch* van Hamburg, tr. te Galle 28 Nov. 1756 *Catharina de Silva* van Colombo.

(*Wordt vervolgd.*)

OUDHEIDKUNDE.

GEVONNISDE DIEREN.

Na de lezing der bijdrage van den heer E. Slijper omtrent den in 1595 ter dood gebrachten hond, voorkomende in n°. 2 van den loopenden jaargang van den thans opgeheven „Spectator", kwam bij mij de herinnering, ergens een soortgelijk geval te hebben gelezen, en is 't mij gelukt, dit weer op te diepen.

In 1827 verscheen te Middelburg bij de gebrs. Abrahams een geschrift van de hand van Mr. S. de Wind, substituut-officier bij de rechtbank van eersten aanleg aldaar, ten titel voerende : „Bijzonderheden uit de geschiedenis van het strafregt in de Nederlanden." In dit werkje is op bladz. 37—39 opgenomen een vonnis van Burg. en schepenen van Middelburg, overgenomen uit het 2e Ruig Register van Middelburg fol. 311 en woordelijk luidende :

„Executie van een Stier-Osse.

„Gehoort by Burchmrs. en Schepenen deser stad Middelburch, „d'aenspraeke gedaen bij den Stadthouder van den Rentmr. ge„nerael van Zeelant bewesterscelt, tot laste van zekere Stierosse, „toebehoort hebbende huige Jansz prochiaen in der Bottinge, „contenderende, alsoo dat dieselve Stierosse des voorszegdens „huge Jansz huysvrouwe genaemt Tanneken Arents met sijn „hoorens in dunne van haeren buyck gesteken en haeren buyck „open gestropt heeft, van beneden van onder aff aen beyde sijden „tot aan haer cortribben, sulx dat sij van deselve quetsure ge„storven es ; — dat deselve Stierosse bij mijn heeren sententie „gecondempneert soude werden gebrocht te worden van levenden „lijve ter doot & het vleys gedistribueert den gevangens binnen „deser stede, mitsgaders dat het hooft gestelt sal worden ter „plaatse van Justitie op een staecke, een ander ten exemple dat „hem een ygelyk wachte, ende degene die diergelijke quade en „woeste beesten hebben sulx verhoede, dat nyemant daer scade „af en cryge: — Burchm^{rs} & Schepenen gelet hebbende waarop te

„letten staet en gesien de aenscouwinge op de persoone van de „voorsz. Tanneken Arents dochter gedaen, hebben geordoneert „dat de voorsz. Stierosse gedoot sal werden en sijn huyt ende „het vleys gedistribueert werden den gevangens ende den armen „binnen deser Stede : mitsgaders dat sijn hooft gestelt sal worden „op een staecke ter plaetse van Justitie, een anderen tot een exem- „ple dat hem een ygelicken wachtte ende de gheene die diergelycke „quade en woeste beesten hebben sulx verhoeden dat nyemant „daer scade af en cryge, op poene dat men de scade op hemlieden „Eygenaers van sulcke beesten sal verhaelen ende deselve sal „corrigeren naar gelegentheyt van de saecke.Actum op den XXsten „Septemb. 1571."

Van het voltrekken der doodstraf aan beesten *in ons land* was den heer De Wind slechts het éene bovenstaande geval bekend, zoodat men nu, met het door den heer Slijper meegedeelde geval, twee goed geconstateerde dieren-executies kan aanwijzen. Nasporingen in oude rechtsgeleerde werken hebben mij er meerdere niet doen ontdekken, en aan den nuchterder zin van onze landslieden is 't misschien toe te schrijven, dat executie van dieren zoo uiterst zelden voorkomt. Men schijnt hier ook, zooals althans uit 't boven meegedeelde vonnis blijkt, niet den in het dier huizenden duivel te hebben willen treffen, doch heeft enkel een waarschuwend voorbeeld willen stellen. En mochten, zooals ook nu De Wind aanneemt, dergelijke executies op de Mozaïsche wet gegrond zijn, zoo wist de praktische zin onzer voorouders het ook in dit opzicht op een akkoordje te gooien ; want de Mozaïsche wet schrijft in Exodus XXII : 28 voor : En wanneer een os een man of vrouw stoot dat hij sterft, zoo zal de os zekerlijk gesteenigd worden, *en zijn vleesch zal niet gegeten worden.* De Middelburgsche rechters echter achtten vleesch en huid van zoo'n misdadigen os toch te goed om weggeworpen en vernietigd te worden ; allicht konden gevangenen en armen er een smulletje en voordeeltje aan hebben — ook misschien een bewijs, dat men den os niet voor een vermomden duivel hield, want dan zou vernietiging zeker gevolgd zijn.

's-Gravenhage. J. A. J.

Belooning van een scherprechter. — 29 Apr. 1564 verschijnt voor schepenen van Delft, ten verzoeke van den schout, „Hans

„Burgoes van Robyae, scherprechter der stede van Dordrecht, „omme te hebben betalinge van dat hij den XXVJ der- „selver maent binnen Delft ghecomen was ende daechs daer- „aen Hans van den Heyden wt Detmers en de Cent Jorissoen „mandemaecker van Delft ghepynicht ende noch sdaechs daeran „als den XXVIIJ derselver maent eenen Claes Janss. molenaars- „knecht ende [1]) schoenmaeckersknecht van Delft an de palley „ghereet ghemaeckt gebonnen (six) ende mitsdyen ghedreycht „hadde omme te pynighen ; welcke betaelinghe den voirss schoudt „heeft willen doen presenteren an den voirsz scherprechter van „Dordrecht, hier binnen Delft te comen ende wederomme thuys „te reijsen twee gulden ende acht stuvers van xlgr. die gulden, „van pijnighen twee ghelycke gulden ij st., van dreyghen omme „te pijnigen j gulden j st., ende van een dachghelt viij st. belopen- „de ter zomme van viij ghelycke gulden eene stuyver, volgende „die ordonnancy, die die voirss schoudt daervan heeft die voirss „schepenen verthoont ende den scherprechter van Haerlem noyt „(so hij seyde) meer betaelt heeft; met welcke somme die voirss. „scherprechter van Dordrecht niet tevreden gheweest is, seggende „hem te coemen ende te competeren XVJ gulden XVIIJ stuvers „die de voerss. schoudt sustineerde onghehouden te wesen te be- „taelen, ende dat hemtselve in reeckeninghe niet ghepasseert en „soude werden ; ende dat de scherprechter van Dordrecht voor- „noemt in alle ghevalle hem behoort te contenteren met tghundt „daermede die scherprechter van Haerlem hem contenteert [2]) ; „ende also die voerss scherprechter van Dordrecht even onwillich „was die voerss. viij gulden ende enen stuyver, wesende geset loon „volghende die voerss. ordonnancy te ontfangen, soe heeft die „voerss schoudt seven gulden boven die Coeninxdaelder, die de „voern. scherprechter bekende van den voorn. schoudt op reeckenin- „ghe ontfangen te hebben, onder die geherechte van Delft ghe- „consigneert, protesterende van allen costen, schaden ende inte- „resten die wt saecke van desen eenichsyns souden moegen op- „coemen." Camerboek van Delft, 1560—64 (ongefol.) Rijksarchief 's-Grav.

Dr. W. Z.

---

[1]) Hier is blijkbaar een naam uitgevallen. Het Camerboeck maakt anders van deze gepijnigden geen melding ; waarschijnlijk waren het vervolgden om hun geloof.

[2]) Deze was dus blijkbaar primus inter pares ?

Het wegen van kinderen in kerken en de Utrechtsche St. Pieterskerk. — De oorsprong van het bovenvermelde gebruik schijnt moeilijk vast te stellen, ook al kon men deswege verschillende gegevens verzamelen. Eenige mogelijkheid bestaat er echter wel, dat het niet vroeger is ingevoerd dan in den aanvang der 16de eeuw.

Het navolgende moge nu strekken tot gedeeltelijke verklaring van dit gebruik.

Zooals bekend, werd te Utrecht in 1048 door Bisschop Bernulphus ingewijd de door hem gestichte St. Pieterskerk (thans Waalsche kerk), waar die kerkvorst kort daarna ook zijn grafplaats vond, zooals b.v. verluidt in de Kroniek van Heda († 1525): „Sepultus in Sanctuario ecclesiae Sancti Petri, per ipsum fundatae, translatus postea collocatur in choro, ubi plurimis claret signis et virtutibus: Quo et mortales plures nostra tempestate confluunt salutis gratia." Diens geleerde annotator „Van Buchel" meldt in deze o.a. „Chron. vulgare refert sepulcrum ejus a mulierculis, quarum infantes nullum capere valerent incrementum."

Op gezag nu van de „Acta Sanctorum" vindt men elders (Tijdschr. v. Geschied., enz. v. Utrecht, 1838, pag 263) medegedeeld, dat de heilzame kracht, van dit graf uitgaande, hoofdzakelijk betrof de kinderen, achterlijk in wasdom, maar ook voor vrouwen, wier echt kinderloos was, zoude het bezoek daaraan, zoo zij hoopten, bijzonderen invloed ten goede hebben.

Vermoedelijk wist De Beka (Chroniek van circa 1350) nog niets van dergelijke bezoeken; hij maakt er althans geene melding van. Niet onmogelijk zijn dan ook de overblijfselen van den Bisschop eerst in de 2de helft dier eeuw overgebracht naar het *laag* choor der kerk, waar deze althans reeds tegen 1375 werden aangetroffen. Dat *laag* choor in het kruis der kerk, ter halver hoogte tusschen de vloeren van het langsschip en het nog bestaande *hoog* choor (boven de krypt) werd, zooals bekend is, in 1656 (Tijdschr. a. v. pag. 233) geheel afgegraven, waarbij de „roode steenen lijkkist" werd ontdekt, waarin 's Bisschops assche en (onder meer) ook diens gouden *ring* en zijn Bisschopsstaf aanwezig bleken; beide laatsten werden toen „in archivis" opgeborgen. Herinnerd moge hierbij worden aan de feiten of overlevering, dat de Oosterbeeksche priester Bernulf, bij wien wegens hare vergevorderde zwangerschap — de echtgenoote van den Roomsch Koning op zijn doorreis naar de Stichtsche hoofdstad was achtergebleven, daar persoonlijk de

blijde boodschap bracht van hare gelukkige verlossing en wel op het oogenblik, dat de Koning het met de nieuwe Bisschopskeuze zeer volhandig had (1027). Toen viel zijn oog op dien priester, wien hij daarna eigenhandig met *ring* en Bisschopsstaf, als teeken zijner nieuwe waardigheid, begiftigde.

's Bisschops grafstede der 14de en volgende eeuwen, midden in het kruis der kerk, bestond uit een gladde blauwe zerk met omgaand randschrift" (1656). Daarop lag (denkelijk tot circa 1581) zijn beeld, waarvan evenwel nimmer duidelijk blijkt, of het van steen, dan wel van hout was vervaardigd; wel dat het in de 16de eeuw met kleuren was afgezet; tegen beschadiging kon het door een houten kas worden gevrijwaard en wel reeds tegen 1387: „In primis dedi Domini Philippi de Compestelle ex iussu capituli ut possit satisfacere Magistro *Jo de Van den Doem* (de voltooier van den Domtoren ?) de *ymagine episcopi Bernoldi* 2 Marca et quatuor loet argenti; marca, computate ut supra, facit 21 pd. 12 st. 6 d, facit 48 pd. 13 st. 1 duit" en ook „Item Wilhelmo Cappen qui reformauit ...... *capsam* super Bernoldum episcopum pro lignis et opere sus, etc."

Aan het hoofd- en voeteneinde bevonden zich bovendien een of meer sierlijke dubbelarmige staande luchters op marmeren voetstukken, zooals reeds het geval moet geweest zijn tegen 1375: „Item Theodorico van der Beke pro candelabris positis ad caput et ad pedes beati Bernoldi, etc." In 1830 nu verneemt men tevens: „Item dedi de una parva cista ferrei, que pendit ad caput episcopi Bernoldi, etc."

Waartoe dit ijzeren kistje — soort van offerblok(?) — toen diende, blijkt niet bepaald. Uit de „Ontvangsten" der Kapittelkerk valt ten opzichte van dit graf en van het offeren aldaar nog een en ander op te teekenen, dat echter die zaak niet voldoende opheldert. Zoo is er in 1466 sprake van: „oblationes ex pixide beati Bernoldi" en later meer in het algemeen b.v. in 1506) van: „myngelt in venditione sepulchri beati Bernoldi episcopi, 2 flor. Arn., 6 cr." of vroeger ook wel: „in venditione trunci beati B."; verder verneemt men nog in 1518: „Item dedi Custodi nostro de custodia sepulchri beati B. et de custodia oblationum eiusdem sepulchri"; tegen 1529 bracht zulks den „choraal en onderkoster" op 25 stuivers per jaar.

Omtrent het eigenlijke gebruik van kinderweging nu verneemt

men in deze kerk niets vóór de 16de eeuw. Op zich zelf is al eigenaardig, het ten slotte ook hier aan te treffen en wel in een Kapittelkerk. Voor de leeken binnen hare „montade" alleen b.v. bestond het niet, daar die beweging en althans het bezoek aan het graf, blijkens het in den aanvang medegedeelde, van meer algemeenen aard schijnen geweest te zijn.

In 1511 nu luidt het : „Item dedi pro una statera, qua ponderanti infantes ante sepulchrum sancti Bernoldi, etc." Deze (eenige aangetroffen) opgave kan wellicht tot het vermoeden voeren, dat toen vrijwel dit gebruik is ontstaan, terwijl het bezoek der moeders met hunne kinderen of van vrouwen, die het moederschap hoopten deelachtig te mogen worden, reeds van vroeger kan dagteekenen. Noch voor den Dom, noch voor de andere Kapittelkerk van St. Jan (stichting mede van Bernulf), blijkt iets van soortgelijk gebruik, zoodat het te Utrecht in het bijzonder verbonden schijnt aan den persoon van Bisschop Bernulf, de patroon van de St. Pieterskerk. Omtrent het „wegen" zij hier nog opgemerkt, dat het geen doel kon hebben, wanneer niet na zekeren tijd „herweging" volgde. Dubbel offeren zal dus wel aan dit gebruik verbonden zijn geweest. Geen wonder dan misschien, dat ook andere parochiekerken elders in de 16de eeuw het hunne parochianen gemakkelijk maakten, door die „weging" ook te hunnent mogelijk te doen worden, wat denkelijk ook in alle opzichten goedkooper uitkwam.

Maar in de St. Pieterskerk bestond in dienzelfden tijd nog een ander eigenaardig gebruik, dat nauw met het vorige moet hebben samengehangen, echter van iets jonger dagteekening schijnt te zijn. Men gaf namelijk aan de kinderen bij hun bezoek een *zilveren ringetje*, zooals duidelijk uit de navolgende posten blijkt tegen :

1538 „Item dedi aurifabro pro 2 loot argenti ad faciendum annulas pro peregrinis, visitante sepulchrum beati Bernoldi, etc."

1539 „Item solvi aurifabro pro 3 loot argenti, etc, etc., una cum factura 2 flor."

1544 „Item........ pro 19 annulos, quos formavit ad usum sepulchri Bernoldi 14 st. 1 artgen."

1545 „21 anulos pro peregrinantibus ad, etc. etc."

1547 „Item curavi fieri ex sigillo argenteo Domini Jacobi de Winssen 13 annulos pro peregrinantibus ad Sepulchrum, etc. 11½ st."

1551 „Item solvi aurifabro N pro 16 annulos argenteos pro sepulchro......”

1553 „Tegen dit jaar werden nog 22 ringetjes afgeleverd.

Na het midden dier eeuw schijnt ook dit gebruik vervallen; trouwens men stond toen zeer na aan den hervormingsstrijd. Moet men nu die ringetjes beschouwen als een herinneringsteeken aan de wijze van benoeming van den bisschop, als boven aangehaald, dewijl dat eigenaardigerwijze ook diens ring in het graf werd teruggevonden? Niet waarschijnlijk en in geen geval, wanneer hunne uitreiking ook elders in parochiekerken mocht blijken te hebben plaats gehad. Voor de hand ligt dus meer om aan te nemen, dat zij dienden als zichtbaar bewijs voor den wasdom of groei van het kind. In de practijk zal men dan wel nu en dan dien ring aan de hand van het kind hebben gepast; blijvend dragen toch moest men hier als uitgesloten rekenen. Denkelijk heeft die ring ten slotte meermalen in eenzelfde huishouden dienst gedaan; mogelijk zelfs bij bevriende huishoudens. Doelmatig kan deze dus wel bedoeld zijn geweest. Het is echter de vraag of men niet spoedig zal zijn gaan inzien, dat dergelijke ringetjes ook op meer goedkoopere en gemakkelijke wijze in de nabijheid waren te verkrijgen, evenzoo goed als dat men het „wegen” en „herwegen” misschien practisch bij een bevrienden nabuur, voorzien van bruikbare schalen en gewichten, kan hebben doen plaats vinden. Veelal voerde misschien ten slotte dus het piëteitsgevoel de moeders slechts een eerste en enkele maal naar 's Bisschops graf. Dat echter het bezoek daaraan ook niet bijster groot was, blijkt zeker wel genoegzaam uit het kleine aantal „ringetjes”, dat jaarlijks werd aangemaakt. Mogelijk valt daaruit bovendien af te leiden, dat toenmaals niet zóó vele kinderen, achterlijk in groei, voorkwamen; iets, wat op zich zelve beschouwd, eigenlijk niet goed uit te maken moet geweest zijn, afgescheiden nog van de vraag, of een werkelijk liefhebbende moeder licht achterlijkheid in den groei van haar kind zal willen of kunnen opmerken, en dit tegenover haar vreemde personen zal willen bekennen.

Den Haag. Jhr. G. G. Calkoen.

BEGRAFENIS VAN DEN LAATSTEN WETTIGEN VAN BREDERODE, MET ZIJN WAPENS.

Het verbreken of in het graf leggen van een wapen was vroeger een plechtigheid bij het uitsterven van een geslacht. Zie De Nederlandsche Heraut II, 116 en 117, en IV, 102—105, en De Navorscher XXXVII, 101 en 102, en XL, 493. Zooals uit De Heraut blijkt, geschiedde de plechtigheid in tegenwoordigheid van „vrinden" (bloedverwanten) van den overledene. Dat als zoodanig in het geval, waarop het onderstaande stuk betrekking heeft, jonkers De Brederode van Bolsweert optraden, ontnam hun en hun afstammelingen dus voor altijd het recht, om zich als echte Brederode's voor te doen. Hieruit blijkt, dat er geen grond bestaat, om, zooals de Heer J. H. Hofman in de Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, 3e reeks, III, 293, deed, twijfelend te zeggen „Toen, zooals men wilde, het laatste wettige mansoor uit het hoogadellijk geslacht van Brederode op $\frac{5}{15}$ Juni 1679 was overleden."

Eigenaardig is, dat in het hier behandelde geval de griffier van de Kamer van justitie te Vianen de wapens, die in het graf werden gelegd, had voorzien van een opschrift, dat hij eerst overluid had voorgelezen.

Een andere wijze om het uitsterven van een geslacht aan te duiden, was het ophangen van een rouwwapenbord met stamdeelen, maar zonder wapen in het midden. Toen Willemina van Paffenrode, wed. van Jan Boot, na zijn overlijden in 1706 zoo'n bord had laten ophangen, protesteerden de Heeren Booth daartegen, met het gevolg, dat het Hof van Holland 22 Nov. 1712 de wed. veroordeelde, „het schild van het rouwwapenbord van haer overleden man, in de Groote kerck alhier in 's-Gravenhage opgehangen, niet blind te laeten, maer daerin te stellen het swart springend hart, sijnde het waepen, bij haer man in sijn leven gevoerd." (Nav. II, 100, en Algemeen Nederlandsch familieblad VIII, 203.)

Het stuk betreffende den laatsten Brederode is een klad (minuut) in het gemeentearchief van Vianen en luidt:

„Wij drossard, schout ende borgemeesters ende regeerders der stede Vianen certificeren bij desen, dat op den $\frac{5}{15}$ Augusti 1679 alhier in de kercke ter aerde gebracht ende begraven is het lichaem van hooghloffelijcker memorie Sijn Excellentie graef Wolfert van Brederode, ende dat alsdoen beneffens het lichaem op de kist

mede in de kelder ofte grafstede sijn geleyt ende begraven de wapenen van hooghgemelte Sijn Excellentie, naedat alvorens door den griffier van de Camere van Justitie alhier tot Vianen in 't openbaer overluyt was opgelesen 'tgeene schriftelijck op deselve wapenen was geïndosseert, behelsende in substantie, dat hooghgemelte Sijn Excellentie was de laetste wettige mansoir van het doorluchtige geslacht Van Brederode; alwaer ende op welcke begraeffenisse mede present sijn geweest Jo^r Frederick de Brederode van Bolsweert, drossard van Ameyde, ende desselfs zoon Jo^r. Hendrik de Brederode van Bolsweert. Des t' oirconde hebben wij het stadtszegel op 't *spatium* deses doen drucken den 22 Feb. 1682."

Voor de merkwaardigheid vermeld ik hier nog, dat in het Prentenkabinet te Amsterdam een afbeelding is, waaronder gegraveerd is :

Luiz Pedro d'Andrade Brederode

Deaõ da Sé do Porto. Pelo Clero, Membro da Junta Provisional do Supremo Governo do Reino, instalada no sempre memoravel dia de 24 de Agosto de 1820.

F. A. Silva Oeirensis ad vivum delineavit. D. J. da Silva sculpsit.

PETER VAN MEURS.

Wat zijn Sansculotten? — Bij F. Bruckmann in München verscheen onlangs een aardig boekje (de tekst een beetje décousu, maar de vele, fraaie illustratiën goed gekozen), getiteld : „*Die Mode.* Menschen und Moden im neunzehnten Jahrhundert."

Daarin leest men p. 127 :

Der Pantalon der Sansculotten (was *ohne kniehosen* — beileibe nicht *ohne hosen* bedeutet !) setzt sich langsam durch, 1791 trägt man ihn bis zur Mitte der Wade, 1793 hat er den Schuh erreicht. Er gilt für unschicklich, aber seit Friedrich Wilhelm III von Preuszen, im Bad Pyrmont, auf der Promenade in langen Beinkleidern erschienen ist...... musz man ihn dulden."

De gang van zaken schijnt deze te zijn geweest. De veranderingen of hervormingen van de kleeding (ook in die der vrouwen) komen uit Engeland, waar men, ook al door de vele en veelsoortige beweging in de open lucht praktischer is. De lange broek is die van de figuur uit de Italiaansche komedie, waaraan dit kleeding stuk ook den naam ontleent (Pantalon). In Parijs en elders ingevoerd (omstreeks 1790), is er aanvankelijk groot verzet bij de aristocratie en andere deftigheden, die o. a. door vast te houden aan

de „culotte" (kuitenbroek), zich nog pogen te onderscheiden van de arbeidende standen in het algemeen van wat ze „la populace" het gepeupel noemen. En zoo wordt het woord „sansculotten" (die geen kniebroek dragen) dan ook de schimpnaam van de troepen, die andere natiën gelukkig willen maken met „vrijheid, gelijkheid en broederschap", m. a. w. hen willen verlossen van de overheersching van adel en regenten. Kortom zij zijn de langbroeken, die van de „kniebroeken" niet meer willen weten en het op hen hoofdzakelijk verzien hebben. v. D.

Zwarte broer Jan. — In het Camerboeck van Delft (Alg. Rijksarchief 's-Gr.) lees ik op 24 Apr. 1576:

„dat hem swarte broer Jan, daermede hy te raede gegaen (was), dezelve Maritgen genomineert hadde."

Blijkbaar is een waarzegger bedoeld. Komt het meer voor, dat zoo iemand „zwarte broer" genoemd wordt? Of is de bedoeling, dat de waarzegger zijnen raadpleger wijsgemaakt heeft, zelf den duivel te zullen raadplegen, en dezen als zwarte broer Jan aangeduid? Dr. W. Z.

Maroquin janséniste (LVII, 113). — Bij Hatzfeld & Darmesteten *Dictionn. général de la langue franç.* vind ik: „*reliure janséniste*, reliure pleine, sans ornaments." Maroquin j. zal dus effen m. zijn. W. Z.

Herdoopers te Delft. — 10 Dec. 1563 verklaart de eigenares van een huis aan 't Oosteinde, grenzende v. achteren aan 't kerkhof der Minderbroeders, o. a. dat „haer eysscherse predecessoers zoo voer als nae den vermaerden brant [1]) een vryen uuyt end inganck hadden over der verwerstere erve daer een ghemeen poerte die als noch daer staende was, uuytcomende in die groote broerhuysstech; welcke doerganck alleen voer een tijt toegestopt was overmits die secte van die haerdoopere, die aldaer in di voirss poerte eenighe vergaderinge gemaeckt hadden." Camerboek van Delft 1560—64 (ongefol.) Rijksarchief, 's-Grav. Dr. W. Z.

Duitsche koningsvrouwe (LVII, 335). — Mij is geen vrouw bekend, die in de geschiedenis der Betuwe een rol speelt, dan Adela van Redichem. Deze heeft voorzeker, zoo wij de Kronieken

[1]) Deze brand moet een groote onzekerheid in de begrenzing der erven en de rechten der eigenaars gebracht hebben, daar hij in de rechtsgedingen hierover telkens vermeld wordt.

(geschreven door hare vijanden!) moeten gelooven, uit wrok en andere lage drijfveeren gruwelen in menigte gepleegd, zoodat men haar zelfs wel de Nederlandsche Lucretia Borgia heeft genoemd; doch zij was niet gehuwd met een Koning der Duitschers, slechts met een graaf van Uflathe (bij Elten). Maar haar zoon Meinwerk, bisschop van Paderborn, heet in zijn legende „uit Koninklijk bloed gesproten,” en dit was bij Bilderdijks gewone werkwijze genoeg om zijne moeder tot een koningin te maken. Zie v. Spaen, Hist. v. Geld. Hoofdst. II. Dr. W. Z.

Het huis van den slavenhandelaar. — In een overouden jaargang van het *Hum. Album* heb ik gelezen:

Zij zijn voorbij, de dagen die nog afschuw wekken,
Toen men negen koppen tot gevelpracht liet strekken,
Als zichtbaar teeken, dat men zijn kostlijk goud,
Waarvoor men een marmeren paleis had gebouwd,
Te danken had aan den handel in *ebbenhout!*”

(d. i. zooals bekend is, in slaven.)

Er moet dus waarschijnlijk te Rotterdam een huis geweest zijn met negen negerhoofden (of moet men lezen *negerkoppen* en is dus ’t aantal onbepaald?) in den gevel; en volgens overlevering gebouwd voor een rijk geworden slavenhandelaar. Wie weet hier iets meer van?

En in ’t algemeen: wie kent meer zulke overleveringen, tot verklaring van gevelsteenen of uithangborden dienende?

Dr. W. Z.

Gedenkpenning. — In mijn bezit is: een looden penning, iets grooter dan een gulden.

Aan de eene zijde: het borstbeeld van Lodewijk de XVIe met randschrift: Louis XVI Roi de Fr. Immolé par les Factieux; onderaan F. L.

Aan de andere zijde: een treurende vrouw, leunende op een urn, met randschrift: Pleines et Vengés le! Onder het beeld Le XXI Ianvier MDCCXCIII.

Zijn meerdere exemplaren bekend? Ook in zilver?

Santpoort. W.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGISCHE AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE FAMILIE VAN DAM (AMERSFOORT).

VI.

MR. WILHEM (Willem) VAN DAM, HEER VAN PYLSWEERD. Raad in de Vroedschap te Utrecht 1729, Schepen 1730, enz.

Mr. Wilhem van Dam werd den 1en Maart 1690 te Amsterdam *geboren* [1]) en dien zelfden dag als volgt *gedoopt* :

„1690. Den 1 Maart. Gedoopt in de Zuiderkerk (te Amsterdam) van do. Havicius :

V(ader) de Hr. Willem van dam.
M(oeder) Jufr. Bregetta graafland [2]). Wilhem.

G(etuigen) de Hr. Jacob graefland [3]) en Bartha Johanna van dam [4])." [5])

Hij *heette* vermoedelijk naar zijn vader. Wilhem was eene destijds gebruikelijke schrijfwijze voor Willem.

Hij bezocht de Latijnsche school te Amsterdam, waar hij prijzen verwierf [6]) en studeerde daarna hoogstwaarschijnlijk aan de universiteit in die plaats, alwaar zijn vader woonde [7]). Tijdens zijn studietijd gedroeg hij zich niet steeds naar den zin van zijne ouders, want toen zijn vader den 15en October 1710, na den dood der moeder, vóór notaris Hendrik de Wilde te Amsterdam zijn testament passeerde, nam hij daarin op : „En vermits zijn Testateurs vierde zoon Willem van Dam tot zijn hartelijke droefheyd en tegens het speciaal verbod zo van hem Testateur als van zyn overleden huysvrouw, schynt te blyven persisteren in de conversatie met zekere Juffrouw hem bewust, en wiens naam den Heer Testateur met eygen hand zal uytdrucken onder de grosse van deze Codicille, in allen schyn als of hy daarmede zich ten huwelijk zoude willen begeven, zo verklaarde hy Testateur om de gemelde ongehoorzaamheyd de voornoemde zyn zoon Willem van Dam tot zijn Erfgenaam te institueeren alleen voor zyn bloote en naakte legitime

portie hem na scherpheyd van Rechten competerende," enz. Mocht hij echter willen „desisteren van zyn opzet en zich schicken naar den wille van hem Testateur en zyn overleden huysvrouw, zyne ouders," dan werd hij geïnstitueerd „in zyne volle en geheele filiale portie, mits stellende cautie ten genoegen van de Heeren Executeurs en voogden hier ondergenoemd van zyne gedaane belofte getrouwelyk te zullen nakomen." [12])

Blijkbaar beterde Mr. W. v. D. zijn leven, want den 3[en] Januari 1714 passeerden hij en zijne aanstaande vrouw hunne huwelijksche voorwaarden voor notaris Thomas Vosch van Avesaet te Utrecht. De bruidegom werd hierbij geassisteerd door zijn broeder, Mr. Pieter van Dam[8]), zijn testamentairen voogd, de bruid door haren broeder, Mr. Laurens Pith, Kanunnik van St. Marie te Utrecht en door haren „schoonbroeder" Jacob Grothe.[9]) Het huwelijk zou plaats vinden buiten gemeenschap van goederen; winst en verlies, erfenissen hieronder niet begrepen, zouden gelijk gedeeld worden. Stierf de bruidegom vóór de bruid, dan zou zij *f* 20.000 genieten; vond het omgekeerde plaats, dan kreeg hij *f* 10.000. De langstlevende zou het vruchtgebruik behouden van het bezit van den eerstoverledene. Voor geval van overlijden benoemden zij tot voogden over hunne kinderen en erfgenamen: Mr. Pieter van Dam en Mr. Laurens Pith, met uitsluiting van de Vroedschap. Getuigen waren Raymond Buyck [10]) en Jacob van Dam, [11]) Kanunnik ten Dom te Utrecht. [12])

Omtrent zijn *ondertrouw* vindt men het volgende opgeteekend: „den 7[en] Jan[ry] 1714 (datum van aanteekenen)

Guiliam van Dam
Elisabeth Pith

ondertrout in de Franse kerk den 4 Jan[i]. 1714." In margine staat: „acte gegeven om in de Franse kerk te trouwen, den 24 Jan. 1714."[13]) (datum van afgifte der acte).

Den 25[en] Januari 1714 *trouwde* Mr. Willem van Dam in de Fransche kerk te Utrecht met Elisabeth Pith, [14]) waaromtrent men opgeteekend vindt:

„Du 25 Janvier 1714.

Le mariage de Mr. Guillaume van Dam et de Melle Elizabeth Pith, demeurons en cette ville a été béni au jourd'hui le 25 Janvier 1714 après les trois proclamations ordinaires." [15])

Voor haar en hare afstamming zie men het slot van dit stuk.

Daar Mr. Willem van Dam zich thans voor goed te Utrecht ves-

tigde, werd hij er den 9^{en} April 1714 burger der stad[16]) en betaalde daartoe *f* 12—0—0, [17]) zijnde de helft van het gewone burgerrecht, omdat hij getrouwd was met een Utrechtsche vrouw.

Vermoedelijk mede als gevolg van dit huwelijk kwam Mr. Willem van Dam nu weldra te Utrecht in tal van openbare bedieningen, ambten e. d. Zoo werd hij in 1717 *regent van het St. Sebastiaans- of Kruisgasthuis*, wat hij tot en met 1736 bleef, [18]) in 1720 *regent van de aalmoezenierskamer* te Utrecht, (noodhulp uit een der drie hoofdgasthuizen), wat hij tot 1724 bleef. [18]) *)

Den 29^{en} Juli 1729 werd Mr. Willem van Dam met eenparige stemmen door de vroedschap van Utrecht gekozen tot *raad* in die *vroedschap*. Hij legde in de zelfde vergadering den eed in handen van den eersten burgemeester af. [19]) In genoemde hoedanigheid komt zijn wapen — het tegenwoordige wapen der familie van Dam van Isselt — A° 1729 voor op een groote kaart, getiteld: Namen en wapenen der Edd. Achtbare Heeren Raden in de Vroedschap der Stadt Utrecht, zedert den Iare 1678 by den Heere Stad-houder op voor gaende nominatie van de Vroedschap uyt een dubbelt getal geëligeert. Gedruckt 't Utrecht bij C. Kribber. A°. 1745. [20])

Den 4^{en} Juli d. a. v. werd hij met 3 andere raden benoemd om met heeren burgemeesteren en gecommitteerden ter Beschrijvinge „te compareeren en besoigneeren" ter vergadering van de Staten der provincie Utrecht. [19]) Hij werd derhalve *extra-ordinaris gecommitteerde ter Beschrijvinge van Staten*. [21]) Den 6^{en} Juli 1729 verscheen hij voor het eerst in de Statenvergadering, deed den eed op de provinciale regeering en dien op de corruptelen, waarna hij zitting ter vergadering nam. [22])

Talrijk waren de commissiën e. d., die mr. Willem van Dam als raad in de Vroedschap ten deel vielen. Den 12^{en} October 1729 †) werd hij *gecommitteerde* uit de vroedschap *tot de wees- of momberkamer* (herbenoemd in 1748 §)) en *tot de gilden* (herbenoemd t/m

*) In den personalia-klapper op de resolutieboeken der Staten van Utrecht wordt onder het hoofd „Mr. Willem van Dam" ten onrechte vermeld: I. Notaris gecreëert 20 Jan. 1723." Dit slaat op een anderen W. v. D., die sedert 1722 procureur voor den hove provinciaal en bij zijn benoeming 22 jaar oud was; daarom werd hij „in reguard van zijn minoriteyt gedispenseerd." Hij was geen meester in de rechten en woonde over Paushuize (zie de Utrechtsche Naemwijzers).

†) Datum van de jaarlijksche vernieuwing der regeering te Utrecht.

§) Volgens de Nederlandsche jaerboeken, 1747, blz. 779, ook in 1747.

1732, 1736 t/m '39)[18]). Den 27en December 1729 [23]) werd hij op voorstel van burgemeesteren door de vroedschap benoemd tot *hoofdman van de Compagnie der Schutterij „de Swarte Knegten.*" *) [19]) Hij bleef zulks tot 1733. [18]) Den 27en Dec. 1735 werd hij voor den tijd van één jaar, ingaande 1 Jan. 1736, benoemd tot *hoofdman van de compagnie de Pekstokken* †) „tot suppletie van 't geen aan zyn Ed. dienst nog manqueerd." [19]) Niettemin bleef hij het tot 1739. [18])

Voorts werd Mr. Willem van Dam den 12en Oct. 1732 *gecommitteerde* uit de vroedschap *tot de plantagie* §) [18]), den 12en Oct. 1736 tot de *rijdinge* (herbenoemd t/m 1739), den 12en Oct. 1737 tot het *bijerwerk* (herbenoemd t/m 1739), tot het *tuchthuis* (t/m 1739) en tot den *schouw van het Zandpad langs den Krommen Rijn* (herbenoemd 1738, '39, '47 en '48). Tevens werd hij op laatstgenoemden datum benoemd tot *tijn- of brandmeester aan het Bovenend* (t/m 1739). [18]) Den 12en Oct. 1738 werd hij *gecommitteerde* uit de vroedschap *tot het Amsterdamsche veer en de jagers* (herbenoemd 1739), *ter directie van stads financie* (herbenoemd in 1746 en 1747; in laatstgenoemd jaar tevens *president*), tot de *academische zaken* en tot den *hortus academicus* (herbenoemd 1739, '46 en '47). [18])

Voorts werd hij 12 Oct. 1739 door de vroedschap met algemeene stemmen gekozen tot *gecommitteerde ter directie van stads posterije.* Den zelfden dag legde hij den eed op zijne instructie en dien tegen de corruptelen af, [19]) terwijl hij den genoemden dienst in Dec. 1739, April en Augustus 1740 verrichtte. [18]) Bovendien werd hij dien dag *gecommitteerde* uit de vroedschap *tot de jaarmarkt* (herbenoemd in 1746 t/m 1748) [18]), in den loop van 1739 ook *gecommitteerde tot de collecten* binnen het stadsgedeelte der Pekstokken (t/m 1742)[18]), 12 Oct. 1746 *gecommitteerde* uit de vroedschap *tot den schouw van de rivieren in de Vrijheid der Stad* (herbenoemd t/m 1748) [18]) en 12 Oct. 1747 *gecommitteerde* tot de *vischmarkt* (herbenoemd in 1748) en *tot de bank van leening en de erfhuizen* (herbenoemd in 1748). [18])

---

*) De stad Utrecht was destijds verdeeld in 8 kwartieren, ongeveer overeenkomende met de tegenwoordige wijkverdeeling. Ieder kwartier leverde een compagnie (vendel) schutterij. De compagnie der Zwarte Knechten lag ongeveer in het midden van de Z. helft der stad. Zie de kaart op het oud-archief te Utrecht.

†) Het „quartier" der Pekstokken werd gevormd door het Z. O. deel der stad.

§) Het Sterrenbosch en omgeving was destijds aangelegd tot een „plantagie."

Behalve tot dit groot aantal stedelijke commissiën, welke hij aan zijn vroedschapsplaats dankte, werd Mr. Willem van Dam den 12^en^ October 1730 benoemd tot *schepen der stad Utrecht*, in welke functie hij in 1731, 1736 en 1737 herbenoemd werd. [19]) Voorts koos de vroedschap hem den 30^en^ Dec. 1732 met eenparige stemmen voor den tijd van 3 jaar, ingaande 1 Jan. 1733, tot *rentmeester van St. Catharijne.* *) „En worden de HH. Burgemeesteren verzocht om welgemelten Heer van Dam tot het Rentmeesterampt voorsz. ter vergaderinge van de H.H. Gedep^den^, hiertoe specialyk geauthoriseert, te willen voorstellen, ten einde zijn Ed. mag worden in den Eedt genomen en met behoorlijke Provintiale Commissie voorzien." Den zelfden dag legde van Dam in de vergadeling der vroedschap den eed op de corruptelen af, [19]) volgens de res. van 31 Dec. 1703, terwijl de gedeputeerden der Staten van Utrecht, een afschrift van zijn benoeming ontvangen hebbende, hem voor „aangenaam" verklaarden en besloten hem op den naam der Staten „commissie in forma" te verleenen. Daarop kwam mr. Willem van Dam nog den 1^en^ Jan. 1733 binnen en legde vóór gedeputeerden den „eed van getrouwigheid" af op zijne commissie, benevens dien op de corruptelen.[22]) Voorts werd hij in 1733 benoemd tot *kerkmeester* uit de vroedschap van de *Jacobikerk*, wat hij tot en met 1737 bleef,[18]) terwijl hij 4 Juli 1736, *gecommitteerd ter Beschrijvinge wegens de stad Utrecht*, in de Statenvergadering zitting nam. [22]) Ook in 1739/40 en van 1746—1749 had van Dam als *ordinaris-gecommitteerde* zitting in de *Staten van Utrecht.* [18])

Den 2^en^ Maart 1739 werd mr. Willem van Dam op voorstel van burgemeesteren benoemd tot *boekhouder van de stads aalmoezenierskamer*, welke benoeming voor den tijd van één jaar plaats vond. Bij die gelegenheid werd hij, daar hij zijn tijd als *commissaris* in genoemde kamer uitgediend had, als zoodanig door een ander vervangen en voor zijne goede directie bedankt. [19]) In 1740 werd hij opnieuw *commissaris* uit de vroedschap *tot de aalmoezenierskamer.* [18])

Den 10^en^ Nov. 1739 benoemde de vroedschap van Utrecht met eenparige stemmen voor den tijd van zes jaar, in te gaan 1 Mei 1740, den Hr. en Mr. Willem van Dam, raad in de vroedschap tot *ontvanger van 't Ander-deel der Generale middelen en Oudschild-*

*) Het klooster van St. Catharijne was reeds in 1528 gesloopt, doch er waren nog goederen te beheeren.

*gelden, mitsgaders van het huisgeld der provincie Utrecht.**) De benoeming tot dit provinciale ambt was ditmaal „op stads Tour (= beurt) staande." Mr. W. v. D. legde, staande de vergadering, den eed op de corruptelen af. [19]) Hij vervulde die betrekking tot 1 Mei 1746. [18]) Den 2^{en} Dec. d. a. v. kwam van Dam's benoeming in de Staten van Utrecht. Hij zelf werd „voor aangenaam gehouden", terwijl besloten werd hem met behoorlijke commissie te voorzien. [22]) Den 30^{en} Maart 1740 legde hij in de Statenvergadering den eed van getrouwheid en dien tegen de corruptelen af. [22])

In verband met zijn laatstvermelde benoeming tot een rekenplichtig ambt moest mr. W. v. D. een borgtocht stellen. Daartoe verscheen hij den 17^{en} Juli 1740 voor schout en schepenen van het gerecht van Pylsweerd en stelde hij 2 morgen warmoeziersland, gelegen in den gerechte, van de Hooglandsche steeg af N.waarts op tot aan de Vinckert, tot een speciale hypotheek (borgtocht) ten behoeve van de Ed. Mo. H.H. Staten van Utrecht voor de getrouwe bediening en administratie van zijn commissie als ontvanger van het Ander-deel. Den 18^{en} Mei t. v. was dit land op van Dam's verzoek door schout en schepenen geschat, de waarde bepaald op *f* 3000. Bij beschikking van de Gedeputeerde Staten, dd. 2 April 1751 werd het bewuste land uit dit verband ontslagen, de acte den 6^{en} Juli d. a. v. doorgeslagen. [24]) Op gelijke wijze verscheen van Dam den 19^{en} Juli 1740 voor schout en schepenen van het gerecht van Catharijne, Hooge Weide en het Lijnpad, en stelde hij 3 morgen weiland onder dat gerecht, gelegen langs de Leidsche Vaart, als een „speciale hypotheek" ten behoeve van de Staten van Utrecht. Bij beschikking als boven werd dit land uit dat verband ontslagen. Van Dam toonde haar den 26^{en} April 1751 in originali aan den secretaris van het gerecht, waarop de acte werd doorgeslagen. [25]) Het bedoelde land behoorde tot Damlust. †) Uit de genoemde beschikking blijkt, dat mr. W. v. D. bij de aanvaarding zijner functie als ontvanger van het Ander-deel der Generale middelen 's Lands van Utrecht een borgtocht van *f* 50.000 stellen moest. Daartoe verbond hij, behalve de beide genoemde bezittingen, den 19^{en} Juli 1740 nog „zyn huizinge, erve,

*) Men had destijds twee ontvangers van het Eene Deel (*a.* Losrenten en *b.* Lijf- en 30-jarige renten) en één ontvanger van het Ander Deel der Generale Middelen.

†) Zie omtrent Damlust meer uitvoerig blz. 477 tot 479.

grond en hof, met zijn stallinge en koetshuis, staande en gelegen binnen deze Stad aan de Zuidzijde van de Mariaeplaats, met zijn stallinge en koetshuis in de Walsteeg uitkomende," [49]) en door hem bewoond [22]); den 8en Mei 1751 werd deze hypotheek op verzoek van Mr. W. v. D. gecasseerd, nadat hij de bovengenoemde beschikking getoond had. [49]) Voorts 21 Juli 1740 „zeker huis met zijn berg, schuur en stalling, alsmede 3 morgen weiland, aan de Blauw-Capel, mitsgaders de huizinge met boomgaard en stalling over de brug; alles in het gerecht van Oostveen gelegen en geschat op een waarde van ƒ 9800. [25a]) Ten slotte het huis ten Isselt met 32 morgen land. [22]) Al die goederen werden den 2en April 1751 door de Gedeputeerden van Utrecht op verzoek van Mr. W. v. D. ontslagen „van de affectatie en realisatie," daar hij het slot van zijn rekening aan den ontvanger betaald had. [22])

Den 12en October 1749 bij de jaarlijksche vernieuwing der regeering werd mr. Willem van Dam *gedemitteerd als raad in de vroedschap.* Hij deelde dit lot met 6 andere raden. [18]) Bepaalde feiten waren niet voorgevallen; alleen blijkt uit dit ontslag, dat van Dam tot de partij der patriotten behoorde. Het was de eerste maal na het tweede stadhouderlooze tijdperk, dat de Prins te Utrecht van dit recht gebruik maakte. Den 4en Febr. 1750 gaf Mr. Willem van Dam bij verzoekschrift aan de Staten van Utrecht te kennen, hoe hij den 12en Oct. t. v. ontslagen was als raad in de vroedschap, hoe hij 27 Juni 1729 aan de weduwe van zijn voorganger het ambtgeld, groot ƒ 2000, had voldaan en hoe hij bovendien ingevolge de res. van 3 Mei 1747 een gelijke som gegeven had ter voldoening van de „Capitale Leeninge," in het vertrouwen, dat zijn charge als vroedschap permanent zou zijn. Daar thans het tegendeel gebleken was, verzocht hij, evenals 2 andere gewezen raden, om teruggave van tweemaal ƒ 2000, wat hun werd toegestaan. [22])

Met zijne remotie als raad trad Mr. Willem van Dam uit het openbare leven terug en vindt men in dit opzicht weinig meer omtrent hem opgeteekend. Slechts zij nog vermeld, dat hij den 16en Mei 1751 getuige was bij den doop van zijn kleinzoon Willem Eliza Grothe [26]) in de Jacobikerk te Utrecht. [27]) Den 12en Nov. 1753 was mr. Willem van Dam, oud schepen en raad in de vroedschap der stad Utrecht, tegenwoordig bij het openen van het comptoir van zijn overleden broeder Karel, kassier van de Kamer Am-

sterdam der West-Indische Compagnie en van de Geoctroyeerde Societeit van Suriname in het West-Indische huis te Amsterdam. [28]) Voorts was hij 11 November 1757 peter bij den doop van zijn kleinzoon Willem van Dam [29]) in de Domkerk te Utrecht. [30])

Mr. Willem van Dam *overleed* den 11[en] Maart 1778 te Utrecht, [31]) terwijl den 17[en] Maart 1778 in de Jacobikerk aldaar *begraven* werd: „'t Lyk van Den WelEdele Geboore Heer Mr. Willem van Dam, Heer van Peylsweert, Eyge kelder. Laken gescheurt *f* 8:—:—. (uitgaven aan de kerk). Voor 't Recht van het wapen Groot 8½ voet *f* 8:10:—." [32]) Hij werd begraven in een grafkelder met tombe, die gemaakt was van de vijf grafsteden N°. 684 en N[os]. 690 t/m 693, welke mr. Willem van Dam den 26[en] Oct. 1765 van de kerkmeesters der Jacobikerk had gekocht. [33]) Het lijk van zijne vrouw was reeds naar dezen kelder overgebracht. *) Bedoeld graf is eenige jaren geleden geheel ongeschonden te voorschijn gekomen achter een loozen wand in de kosterswoning, welke een gedeelte der kerk beslaat. Het graf bestaat uit een verticale gebeeldhouwde hardsteenen zerk met het volgende opschrift:

„Grafkelder van den WelEdelgeb.
Heere Willem van Dam
Heere van Pylsweert
Oud Raad en Oud Schepen der Stadt Utrecht
overleden den 11 Maart 1778 oud 88 jaren 11 dagen
alsmede van de Wel Ed. Geboren Vrouwe
Elisabeth Pit
overleden 2 May 1748 oud 63 jaren 5 M. 11 D.
Benevens derzelver nazaten."

Boven dit opschrift bevinden zich de gebeeldhouwde wapens van van Dam en van Pit, en ter weerszijden 8 kwartieren met wapens:

Van Dam	Pit.
Graafland	Ruysch.
Segwaert	De Vogel.
Van de Ven	Van Daalen.

Deze kwartieren zijn die van hun later aldaar begraven jongsten zoon Jakob, Heer van Isselt en Pylsweerd. [34]) De begrafenis vond

*) Zie blz. 489.

des avonds met veel luister plaats ; achter den lijkwagen volgden 12 andere koetsen. De totale kosten bedroegen *f*1245:4:8. Bij het graf werd een wapen met 16 kwartieren gehangen. [35]) Dit grafbord, welks bestaan hierboven reeds terloops bleek, werd vermoedelijk in den Franschen tijd uit de kerk gered en in veiligheid gebracht in de Kapel op Isselt bij Amersfoort, waar het nog hangt. Het is een in kleuren uitgevoerd, groot houten bord van het destijds veelvuldig voorkomend model, met het opschrift :

„Obiit D. XI Martii
M.D.C.C.L.XXVIII"

en daaronder de volgende 16 kwartieren :

Van Dam	Graafland.
Segwaert	Van de Ven.
Poeyt van Overryne	Van Hoorn.
Crayestein	Cloeck.
v. Leemput	Verburgh.
Swyndrecht gesyt Wenssen	Hersbergen.
v. Ommeren	Vinck.
Beveren	Frenckink.

Deze kwartieren komen ook voor op zijn *kwartierstaat,* welke zich bevindt in de eerste serie der verzameling genealogische kwartierstaten, door de H.H. van der Dussen en Smissaert bijeengebracht.

Het overlijden van Mr. W. v. D. werd den 23en Maart 1778 als volgt aangebracht (= aangegeven) :

„Jacobik. 11 Maart (plaats van begraven en datum van overlijden). De WelEd. Geb. Heer Mr. Willem van Dam, Heere van Pylsweerd, oudt Raad dezer stad op de Marieplaats, laat na geen vrouw, maar mondige kinderen, gezonken *f* 250:—:—. Een wapen gehangen *f* 24:—:—. 16 ellen laken gescheurt." [36])

Nadat Mr. Willem van Dam en zijne vrouw den 3en Januari 1714 in hun huwelijksche voorwaarden eenige bepalingen opgenomen hadden, in acht te nemen bij het overlijden van een der echtgenooten, †) passeerden zij den 11en April 1737 vóór notaris Pronckert te Utrecht eene acte, waarbij zij den langstlevende

†) Zie blz. 461.

tot voogd over hunne minderjarige kinderen benoemden met toekenning van het recht om een mede-voogd aan te wijzen; de vroedschap werd hierbij uitgesloten. [12]) Den 21en Augustus 1747 passeerden „Mr. Willem van Dam, raad in de vroedschap van Utrecht en vrouwe Elisabeth Pit, echtelieden" hun testament vóór genoemden notaris Pronckert. [12]) Daarbij bepaalden zij, dat de hofstede van Isselt met 4 morgen land, leenroerig aan de Grafelijkheid van Holland *), alsmede de z.g. Boelenhovensche tiend*) niet volgens het leenrecht zouden overgaan op hun oudsten zoon Willem Adriaan, doch op hun tweeden zoon Jakob van Dam, ontvanger van het Eene Deel der Generale middelen van de provincie Utrecht; bij vooroverlijden van dezen (hij was destijds nog ongetrouwd) op hun oudste dochter Brigitta Margareta en bij vooroverlijden ook van deze op hun jongste dochter Clara Elisabeth van Dam, huisvrouw van den heer Laurens Grothe; alles tegen taxatiewaarde. De hofstede te Isselt met de 4 morgen land moest fidei-commis blijven tot in den 4en graad. Aan Jakob van Dam werden nog tegen taxatiewaarde gepraelegateerd alle der comparanten vaste goederen, voor zoover zij gelegen waren onder het gerecht van Overlangbroek, terwijl Brigitta Margareta, indien zij bij het overlijden der ouders ongehuwd mocht zijn, een legaat van ƒ 3000 ontvangen zou. „En ver-„mits hun oudste zoon den heer Willem Adriaan van Dam §) „tot haerlieder smartelycke droefheydt en tegen raad en will een „huwelijck staat aan te gaan met seeckere Juffr. genaamt Catha-„rina ter Pelkwyk woonende tot Groningen, verklaerden zij denzelven „Willem Adriaen van Dam te institueren in desselfs naakte en „bloote legitime portie." Mocht Willem Adriaan zich hiertegen niet verzetten, dan zou hij het vruchtgebruik genieten van hetgeen hem boven zijn legitieme portie zou toegekomen zijn, zonder dat dit meerdere na zijn overlijden zou overgaan op zijn nakomelingen.

Tot voogden over minderjarige kinderen benoemden Mr. Willem

---

*) Zie hieromtrent blz. 470.

§) Willem Adriaan van Dam, geb. te Utrecht 19 April 1719, stierf als luitenant der Cavalerie op Holland te Groningen den 5en Januari 1757. Hij huwde den 24en Dec. 1747 te Groningen met de zoo aanstonds te noemen Catharina ter Pelkwijk.

van Dam en zijn vrouw hun zoon Jakob van Dam en hun behuwdzoon Laurens Grothe. *)

Mr. Willem van Dam verloor zijn echtgenoote den 2en Mei 1748 door den dood. †) Eerst den 31en Aug. 1761 passeerde hij, „ziekelijk van lichaam, dog met ons gaande en staande, mitsgaders syn memorie, verstand en uytspraake wel magtig en gebruykende" opnieuw een testament, ditmaal voor notaris Luyt van der Pauw te Utrecht.[12]) Volgens dit testament moest zijn jongste zoon Jakob of, bij diens vooroverlijden, zijn oudste in leven zijnde zoon en bij gebreke van dien zijn oudste in leven zijnde dochter, hem opvolgen in de leengoederen, zijnde „de Boelenhoefse Thiend, gaande uyt het goed genaamt den Boelenhove, Leenroerig aan den Huize Luttekeweede en gelegen op 't Hogelandt bij Amersfoort," alsmede „de vier mergen Lands, waarop eertijds een Huys gestaan heeft, en van ouds genaamd is het Huys en ook wel de Hofstede van Isseld, gelegen onder den Geregte van Isseld, en synde leenroerig aan de Graaffelykheydt van Holland." [37]) Voorts moest bovenbedoelde erfgenaam tegen taxatie in zijne of hare erfportie nemen des erflaters hofstede en verdere aanhoorige landerijen, alsmede 3 perceelen land, gelegen in de vrijheid der stad Amersfoort, „Egter onder dese Expresse Conditie, restrictie en verband, dat alle dit allodiale sowel als de voorsz. Leenroerige Tienden, Hofstede of Landt, van ouds genaamd Isseld, altoos door een en de selve Persoon sal moeten worden beseten, met Verband van Fideicommis tot den vierden graad incluis, ofte zoo veel verder als zulx in regten zal kunnen en mogen bestaan, En welke successiën zullen moeten geschieden voor zoo veel 't mogelyk is na de Stigtse Leenregten." Zoowel de Boelenhoefsche tiend als het huis of de hofstede op Isselt zouden door Jakob van Dam ontvangen worden „jure praecipui, zonder verstooringe daar van te doen."

Mocht Jakob van Dam zonder nakomelingen overlijden, dan moesten al deze goederen overgaan op mr. W. v. D's oudste dochter Brigitta Margareta van Dam en hare nakomelingen; vervolgens op zijne jongste dochter Clara Elisabeth van Dam en haar nageslacht, en eerst in de laatste plaats op de nakomelingen van

*) Laurens Grothe, oud-resident en opperhoofd van Tagal, later bewindhebber van de W. I. Compagnie ter Kamer Amsterdam wegens de provincie Utrecht, was gehuwd met hun jongste dochter Clara Elisabeth.

†) Zie blz. 488.

wijlen zijn oudsten zoon Willem Adriaan. Overigens werden zijne dochter, vrouwe Brigitta Margareta van Dam, huisvrouw van den heer mr. Johan Grothe, secretaris van Arnhem, zijne dochter vrouwe Clara Elisabeth van Dam, getrouwd met den heer Laurens Grothe, bewindhebber van de West-Indische Compagnie ter Kamer Amsterdam, zijn zoon Jakob van Dam en eindelijk de kinderen van wijlen zijn zoon Willem Adriaan van Dam tot zijn erfgenamen benoemd, ieder voor één vierde gedeelte, met dien verstande, dat alle familieportretten en -papieren steeds onder berusting zouden blijven van hem of haar, die de hofstede en landerijen op Isselt bezitten zou, terwijl aan zijn zoon Jakob werd toegestaan in zijn wettig erfdeel op te nemen des testateurs huizinge en landgoederen, gelegen onder den gerechte van Overlangbroek, Nederlangbroek en Hardenbroek, alsmede zijn huizinge met hof, stalling en koetshuis, nu tot een kamer ingericht, gelegen binnen de stad Utrecht en thans door den testateur bewoond. *)

Daar Willem Adriaan van Dam krachtens het testament zijner ouders (dd. 21 Augustus 1747) na den dood zijner moeder niets genoten had dan zijn „bloote en naakte legitime portie", welke portiën later ook door de 3 andere kinderen ontvangen waren, en aan deze 3 andere kinderen ieder als erfgenaam nog ƒ 9580 toekwam uit haar erfenis, praelegateerde mr. Willem van Dam een overeenkomstig bedrag aan de kinderen van wijlen Willem Adriaan van Dam. Laatstbedoelde kinderen zouden hun erfdeel eerst ontvangen, wanneer de jongste hunner 25 jaar oud zou zijn. Mochten zij zonder erfgenamen overlijden, dan zou hunne moeder Catharina ter Pelkwijk het vruchtgebruik van bedoelde erfdeelen behouden, totdat zij hertrouwde. Dit geld zou daarna komen aan de 3 andere kinderen van Mr. Willem van Dam.

Ten slotte stelde mr. W. v. D. tot executeur van zijn boedel en zijn testament, en tot directeur van zijn begrafenis aan zijn jongsten zoon Jakob van Dam, of, bij diens vooroverlijden, des erflaters schoonzoon Laurens Grothe. Deze persoon werd tevens momber (voogd) van de minderjarige erfgenamen (kleinkinderen).

Den 8en Augustus 1763 maakte mr. W. v. D. opnieuw een testamentaire beschikking. [12]) Dien dag praelegateerde hij bij codicillaire dispositie, notaris Bleckman te Utrecht overhandigd, aan zijn zoon Jakob van Dam „de ambachtsheerlijkheid Pylsweerd

*) Zie voor dit huis blz. 465/6.

met desselfs ap- en dependentiën zijnde leenroerig aan de Proostdye van St. Jan te Utrecht, en gelegen in dezer Stads vrijheid," kort te voren door hem aangekocht. De erfgenaam zou later hiervoor *f* 9000 in den boedel moeten inbrengen.[24]). Een volgende codicillaire dispositie, denzelfden notaris overhandigd, was van den 3en Nov. 1767.[12]) Daarbij verzekerde mr. W. v. D. aan een zijner dienstboden na zijn dood een jaarlijksche uitkeering, terwijl hij omtrent zijn grafkelder met tombe in de Jacokikerk bepaalde, dat daarin niemand zou mogen begraven worden dan zijne afstammelingen met hunne vrouwen en mannen. De grafkelder zou nooit aan iemand buiten die afstammelingen mogen verkocht worden, zelfs niet, indien de boedel van een of meer hunner insolvent mocht geraken. Aan de tombe van den kelder mochten geen de minste veranderingen plaats vinden. Zijne executeurs moesten deze resolutie binnen zes weken na zijn dood in het resolutieboek van de kerkmeesters der St. Jacobskerk doen inschrijven. Ten slotte verbood hij, dat vrouwe Catharina Ter Pelkwyck, weduwe van den heer Willem Adriaan van Dam, noch hare kinderen zich in zijn sterfhuis zouden mogen vervoegen of daar logeeren, tenzij met toestemming van den executeur.

Een derde codicillaire beschikking (notaris Blekman) was van den 6en Jan. 1773. Daarbij bepaalde Mr. W. v. D., dat na zijn overlijden bij de scheiding van zijn boedel aan de kinderen van wijlen zijn zoon Willem Adriaan, met 3% rente per jaar, in rekening zouden worden gebracht de uitkeeringen à *f* 500 's jaars, door vrouwe Catharina ter Pelkwijk sedert 1761 in hare hoedanigheid als moeder en voogdes dier kinderen genoten „tot beter onderwijs en educatie." Voorts werden aan zijn zoon Jakob gepraelegateerd, behalve de familieportretten „nog de familiestukken en inzonderheid de groote schilderij, verbeeldende de audientie van den Heer Consul van Dam, *) in welke denzelven deszelfs credentiaalen van Haar Hoogmogende overleverd." [33])

Omtrent het *vermogen* van Mr. Willem van Dam is betrekkelijk veel bekend, zoowel uit de reeds genoemde borgtochtstellingen en nog aanwezige familiepapieren, als omdat hij een groot deel van

*) Jacob van Dam, consul te Smirna van 1668 tot 1688, een neef van Mr. W. v. D. in den 6en graad.

zijn bezit in vaste goederen had belegd, waarvan de transporten in de archieven bewaard bleven.

Den 27en Nov. 1717 transporteerde de Hr. Anthony van Montfoort vóór schout en schepenen van Bunnik en Vechten ten behoeve van den heer Willem van Dam zekere vijf achtste parten in de helft van omtrent tien morgen lands, gelegen op Wiltenburg in genoemd gerecht. [38]) Vermoedelijk bezat Mr. W. v. D. de andere helft dier 10 morgen reeds ten deele, daar kort na den dood zijns vaders, den 16en Juni 1713, op verzoek van diens erfgenamen vijf morgen boomgaard op Wiltenburg door schout en schepenen werden getaxeerd. [39]) Bedoelde vijf achtste parten waren den 29en Mei 1709 uit de familie geraakt, toen Mr. Jacob van Dam, de oude, *) ze transporteerde aan Jacob van Montfoort. [38])

Nog een deel van dit land ontving hij den 20en Maart 1723, toen Jacob van Dam †) aan Mr. W. v. D. transporteerde „seekere een morgen vijf honderd vijf en twintig roed, soo boomgaert, bouw- als weyland (leggende gemeender voir in tien morgen, waervan gemelte Hr. en Mr. Willem van Dam agt morgen en vijf en seventigh roeden syn competeerende) gelegen op Wiltenburgh. [38])

Den 25en Aug. 1721 werd op mr. W. v. D. getransporteerd een boomgaard, van ouds genaamd „den langen Bogaert", groot ± 300 roeden, gelegen aan de Hooglandsche Steeg in den gerechte van Pylsweerd, [24]) terwijl den 27en d. a. v. op den heer Willem van Dam getransporteerd werden zekere 12 morgen bouwland in den gerechte van Bunnik en Vechten, strekkende uit de Meersloot tot aan den Kerkweg. De koopconditie van dit laatste land was den 7en Juni t. v. voor notaris Vreem te Utrecht gepasseerd. [38]) Slechts uit de handteekening, onder deze koopconditie geplaatst, blijkt, dat de hier besproken mr. W. v. D. de kooper was. [39a])

Den 19en Dec. 1721 werd mr. W. v. D. door Joost van Leeuwen met *f* 2300 gevestigd (hypotheek van dat bedrag) in: „Een halve hoeve of 8 mergen lands, gelegen in den Beest- en Blokhovensche polder onder den Gerechte van Schalkwijk en id. dan nog in subsidium een hofstede, huysinge etc. met 12 mergen, mede onder den Gerechte van Schalkwijk gelegen." De rente der

*) Mr. Jacob van Dam, major, ontvanger van het huisgeld der provincie Utrecht, procureur-generaal en later raad-ordinaris in den Ed. Hove provinciaal van Utrecht, een germain neef van Mr. W. v. D.'s grootvader.

†) Een oudere broeder van Mr. W. v. D.

hypotheek werd bepaald op 4%, indien zij jaarlijks binnen 6 weken na den vervaldag betaald werd, en anders op 5%. [40]) Deze bepaling baatte weinig, want 23 Jan. 1725 werd „mr. Willem van Dam, advocaat" met deze perceelen beleend; hij deed zelf eed. Uit een decreet-brief, bij den leenbrief behoorende, blijkt, dat de rente der hypotheek niet betaald was. Beide hoeven waren toen publiek verkocht, waarbij Mr. W. v. D. ze voor respectievelijk *f* 1080 en *f* 1900 inkocht. [41]) Hij behield deze hoeven bijna 30 jaar, want 26 Dec. 1754 werden te Utrecht de koopconditiën gepasseerd, volgens welke mr. W. v. D., oud-raad der stad Utrecht de eene hoeve en de helft in de andere krachtens publieke veiling voor *f* 2000 verkocht aan Jan van der Pant, Heer van Schalkwijk. [41]) Eerst 17 Jan. 1756 werd dit bezit getransporteerd aan den nieuwen eigenaar, die er dien dag mede beleend werd. [41])

Den 12en Nov. 1722 transporteerde Dirk Weyersse van de Croon, eenige jaren landpacht schuldig zijnde van het land gelegen op Merevelt en Wiltenburg, en niet in staat zijnde het achterstallige te betalen, aan den Heer W. v. D. het „besayde van 3½ mergen saatland op Merevelt en desisteert hij van de verdere huur op Merevelt en Wiltenburg." Dat men hier met een wanbetaler te doen had, blijkt daaruit, dat van de Croon denzelfden dag ook van ander goed, aan andere eigenaren toebehoorende, werd afgezet. [38])

Den 27en Sept. 1725 werd mr. W. v. D. door overdracht eigenaar van een plecht (dagteekenend van 1705) van *f* 1200 op zeker stuk moesland, gelegen in het gerecht van Pylsweerd in de Hooglandsche Steeg, van ouds genaamd „den Karssenhoff". Hij werd den 12en Maart 1748 van het kapitaal voldaan, waarop de acte werd doorgeslagen. [24]) Den 1en Febr. 1727 werd hij eigenaar van een hypotheek van gelijk bedrag op 14 hond hoveniers- of moesland, eveneens genaamd „den Karsenhoff", gelegen in hetzelfde gerecht (plechtbrief, dagteekenend van 1713). De koopconditie was 31 Jan. t. v. gepasseerd voor notaris Everard Vlaer te Utrecht. Deze hypotheek werd 27 Mei 1732 aan Mr. W. v. D. voldaan, waarop de acte werd doorgeslagen. [24]) Den 19en Febr. 1727 sloot mr. W. v. D. daarop een contract met Willem Verheul, die ook een warmoeziershof als boven bezat. Laatstgenoemde verbond zich hierbij de heg tusschen beide eigendommen nooit hooger te zullen maken dan 3 voet en nooit heggen of opgaand hout langs

mr. W. v. D.'s hof te zullen planten dan met diens toestemming. [24])

Den 16^{en} Maart 1726 werd opnieuw een warmoeziershof, ditmaal omtrent 3 hond groot en gelegen in den gerechte van Pylsweerd, aan mr. W. v. D. getransporteerd.[24]) Den 22^{en} Nov. 1727 verkreeg hij „alzulke actie, regt en toezeggens" als mejuffrouw Maria Snoek had aan de huurweere en beterschappe van 2 morgen hofland, van ouds genaamd „Borgies Boomgaard" of ook wel „Petemoedershof," gelegen binnen het gerecht van Pylsweerd. Uit een bij dit transport gevoegde procuratie blijkt, dat mr. W. v. D. bedoeld goed in vollen eigendom verkreeg voor *f* 2950. Daar mejuffrouw Snoek een bejaarde, Roomsche geestelijke zuster was, werd voor den verkoop „appoinctement en approbatie" vereischt van burgemeesters en de vroedschap van Utrecht (plakkaat dd. 17 Dec. 1644), die daarover de HH. gecommitteerden tot de momberkamer hoorden. De verkoop werd 10 Nov. 1727 toegestaan, waarbij tevens de belegging van de kooppenningen voor mejuffrouw Snoek vastgesteld werd. De koopprijs was *f* 450 meer dan die,waarvoor het land mejuffrouw Snoek eertijds was toebedeeld. [24]) Ook wat dit bezit betreft heeft mr. W. v. D. het aanvankelijk minder gelukkig met zijn pachter getroffen, want den 4^{en} Oct. 1729 werd hem door den pachter van „Burgies Boomgaard" getransporteerd al het gewas van groenten, enz, staande op die hof of warmoezierstuin. [24])

Zagen wij mr. W. v. D. tot nu toe slechts landerijen koopen, hij belegde ook een deel van zijn vermogen in eene industrieele onderneming. Den 10^{en} Nov. 1728 kwam bij de Staten van Utrecht een verzoekschrift van hem in om een octrooi — dd. 17 Jan. 1715 voor den tijd van 20 jaar verleend aan Herman Clamor van Cloet om met uitsluiting van alle anderen een stijfselmakerij in de provincie en wel binnen de vrijheid der stad Utrecht te mogen exploiteeren met vrijdom van den import op de turf — thans voor de rest dier 20 jaren te mogen overnemen van Cornelis de Haes en Wijnanda Abbinga, echtelieden. Het verzoek, om advies in handen gesteld eener commissie, waarin een der burgemeesters van Utrecht, werd den 1^{en} Dec. d. a. v. op alle gevraagde voorwaarden door de Staten ingewilligd, nadat bedoelde commissie gehoord was. [22]) Den 29^{en} Nov. t. v. had de vroedschap van Utrecht burgemeesters en gecommitteerden ter Beschrijvinge gemachtigd om op de eerstvolgende vergadering van de Staten van stadswege toe te stem-

men in de overteekening van de erfpacht of lange huur van het octrooi der stijfselmakerij. Deze laatste stond „op Stadts Landt aan de Westzijde".[19]) Den 27^{en} Dec. d. a. v. transporteerden de erfgenamen van Cornelis de Haes daarop aan Mr. W. v. D. zekere stijfselmakerij met den opstal en al zijn getimmerte, staande in de vrijheid der stad Utrecht aan de W. zijde van de eerste nieuwe vaart, met zoodanig octrooi, privilegiën en vrijdommen als de Staten, burgemeesters en vroedschappen van Utrecht gemelden de Haes tot het stijfselmaken toegestaan hadden. [25])

Het is de vraag, of de verkregen stijfselmakerij en het daaraan verbonden octrooi aan de verwachtingen beantwoord hebben, die mr. W. v. D. daarvan ongetwijfeld bij den aankoop had. Dit is in ieder geval zeker, dat zij hem veel moeite veroorzaakt hebben. Vermoedelijk om de vreemde mededinging te weren kwam den 25^{en} Mei 1729 in de Statenvergadering te Utrecht een schrijven in van mr. W. v. D. als eigenaar der stijfselmakerij binnen Utrecht, met verzoek, dat commissarissen mochten benoemd worden om zijn bezwaren te hooren tegen de in 1727 plaats gevonden afschaffing van import à ƒ 3:10:— per 100 pond in de provincie ingevoerd wordende stijfsel. De Staten verstonden, dat niet in het verzoek kon worden getreden. [22]) van Dam liet het evenwel niet bij deze beslissing. Den 7^{en} Febr. 1731 gaf hij hun bij verzoekschrift te kennen, dat zij bij publicatie van 26 Nov. 1727 op klachten van enkele personen aangaande den prijs van de stijfsel, het invoerrecht van ƒ 3:10:— op iedere 100 pond (ingesteld bij res. dd. 25 Maart 1716) ingetrokken hadden. Destijds maakte de Haes de stijfsel, doch verscheiden grossiers hadden verklaard, dat de nu gemaakte veel beter was en dat, als zij destijds ook zoo goed geweest was, de Staten het invoerrecht ook niet zouden ingetrokken hebben. Thans werd de Hollandsche stijfsel, vooral die uit Zaandam, buiten de grossiers om, in schuiten beneden den marktprijs verkocht, alleen met het doel om de Utrechtsche fabriek eronder te werken. Holland bezat thans een vrijheid in Utrecht, die deze provincie niet in Holland had, daar men hier ƒ 9 invoerrecht per 100 pond stijfsel moest betalen en zelfs voor den doorvoer. Daar door het opheffen van het invoerrecht op de vreemde stijfsel het aan van Dam verleende octrooi nagenoeg buiten werking was gesteld, die opheffing door de Staten slechts „bij provisie" was geschied en daar de stijfselmakerij nu tot zijn groot nadeel, ja

tot zijn ruïne gedreven werd, zoodat hij genoodzaakt zou zijn haar te sluiten, verzocht Mr. W. v. D. de vreemde stijfsel, op het voorbeeld van Zeeland, te belasten, niet met ƒ 3:10:— doch met ƒ 1 per 100 pond. [42]) Ditmaal waren de Staten niet zóó ongezind om in het verzoek te treden, want er werd een commissie benoemd om daaromtrent verslag uit te brengen. [22]) Den 1en Maart d. a. v. kwam echter bij de Staten een tegenrequest in van vele bleekers uit Utrecht. Zij hadden gehoord van het verzoek van „Mr. Willem van Dam, raad in de vroedschap van Utrecht als eigenaar van de stijfselmakerij alhier" *) en betoogden nu, dat de grond, waarop de import afgeschaft was, nl. dat men de ingezetenen de beste stijfsel zou kunnen doen gebruiken tegen niet te hoogen prijs, nog steeds van kracht was, het verzoek mitsdien van de hand behoorde te worden gewezen. [22])

Het schijnt, dat dit request indruk maakte, want niettegenstaande de „H.H. van de voorstemmende Leeden" †) den 12en April 1731 in de Staten van Utrecht verklaarden, dat het verzoek van Mr. W. v. D. moest worden toegestaan, werd van Dam's request den 4en Juli d. a. v. in de Statenvergadering afgeslagen. [22]) Vermoedelijk geschiedde dit vooral door toedoen der stad Utrecht, waar de vroedschap den 18en Juni 1731 verklaard had, dat van Dam's verzoek afgewezen moest worden. [19])

Mr. W. v. D. richtte het bij de stijfselmakerij gelegen terrein na den aankoop in tot een traditioneelen theetuin van die dagen. Den 28en Maart 1729 stond de vroedschap van Utrecht hem toe op bedoeld terrein — dit lag aan de eerste moesgracht — een zomerhuisje te doen zetten „en 't zelve onder te approprieren tot een Jacht- off Schuitenhuis". [19]) Den 19en Aug. 1737 breidde zich zijn bezitting uit, doordien de vroedschap van Utrecht met eenparige stemmen het verzoek van mr. W. v. D., raad in de vroedschap toestond, den 12en t. v. door hem ingediend, om „zeker stuk land, gelegen ten W. der stad tusschen de eerste en tweede moesgraften, op de kaart bekend met de letter C. §) in een altijd durende erf-

*) Uit deze aanhaling blijkt overtuigend, dat de eigenaar der stijfselmakerij inderdaad de hier besproken Mr. W. v. D. was.

†) De Staten van Utrecht telden 3 leden: de Ridderschap, de Geëligeerden (vertegenwoordigers der 5 kapittelen) en de Stad en Steden. Beide eerstgenoemden vormden de voorstemmende leden.

§) Welke kaart? Die van de Nieuwe Plantage of een kaart van het gerecht van Catharijne?

pacht te bekomen." [19]) Den 24en Dec. 1737 transporteerde een burger van Utrecht aan den Heer en Mr. W. v. D., raad in de Vroedschap en schepen te Utrecht, zekere 3 morgen weiland, strekkende vóór van het zandpad langs de Leidsche Vaart Zuidwaarts op en gelegen onder Catharijne. Het land werd overgenomen met een plecht van ƒ 3000, die door genoemden heer van Dam bereids was afgelost. [25]) Dit laatste land, strekkende Z. waarts tot tegen de Vletsloot, transporteerde hij echter den 25en Jan. 1754 weer. [25]) Andermaal werd de bezitting vergroot, toen de vroedschap den 28en April 1738 het verzoek van Mr. W. v. D. toestond, den 21en t. v. door hem gedaan, om nog eenig land, met de halve singels en grachten groot 6 morgen, gelegen in de Nieuwe Plantage van het Leidsche Pad zuidwaarts tot de dwarsgracht tusschen de 2de en 3de Nieuwe Vaarten, op de kaart geteekend met de letter B. en beplant met ijpeboomen, in erfpacht te mogen ontvangen, mits jaarlijks, behalve de ongelden, ƒ 20 aan de stad betalende. De singels rondom het vak bleven aan de stad, terwijl de boomen, op het vak staande, ten bate van de stad verkocht zouden worden. [19]) Beide contracten werden den 25en Aug. 1738 in de registers van het gerecht van Catharijne, enz. ingeschreven. Uit de desbetreffende acte blijkt, dat ook het eerstgenoemde stuk land 6 morgen groot was en dat er een jaarlijksch canon van ƒ 200 voor betaald moest worden aan den cameraar; de erfpacht was den 1en Januari 1738 ingegaan. Het laatstbedoelde stuk land was ad Cathedram 1739 in huur bij een derde; de boomen van de lanen om het vak zouden blijven staan ten voordeele en ter beschikking van de stad. Indien deze het bedoelde land tot stadsdienst noodig had, mocht zij het ten allen tijde zonder eenige schadevergoeding tot zich nemen. [25])

Den 22en April 1740 schatten schout en schepenen van het gerecht van Catharijne, enz. op verzoek van Mr. W. v. D., raad in de vroedschap van Utrecht, het hierboven vermelde land, en wel: 1° 12 morgen weiland, hof, speelhuis en verder getimmerte, daarop staande, strekkende van de 1ste tot de 2de en vervolgens van de 2de tot de 3de nieuwe vaart; waarde ƒ 5500; 2° nog 3 morgen weiland, liggende langs de Leidsche vaart, zijnde vrij en allodiaal goed; waarde ƒ 4000.[25]) Uit den klapper op het leenregister blijkt, dat eerstgenoemd goed „Dam-lust" heette, een naam, daaraan blijkbaar door Mr. Willem van Dam gegeven. Hieruit volgt, dat het terrein der tegenwoordige veldartillerie-kazerne te Utrecht zijn

naam ontleent aan de familie van Dam. De taxatie geschiedde in verband met de hiervoren genoemde borgstelling; alleen het onder 2° genoemde land werd tot onderpand gesteld. *)

Den 22en Febr. 1745 stond de vroedschap van Utrecht aan Mr. W. v. D. toe om 200 ijpeboomen, staande aan de Z.W.zijde van het land tusschen de eerste en tweede moesgrachten te mogen rooien, alsmede alle ijpeboomen staande op het stuk land daarnaast tusschen de 2de en 3de moesgrachten. Voor de toestemming ten opzichte van dit laatste stuk land en voor het volle gebruik der lanen, waarop die boomen gestaan hadden, moest *f* 10 's jaars betaald worden, zoodat de erfpacht van *f* 20 op *f* 30 per jaar gebracht werd. [19])

De bewuste, reeds den 22en April 1740 getaxeerde 12 morgen in Catharijne enz. werden den 10en Juli 1746 opnieuw door schout en schepenen geschat. Hun waarde werd thans op *f* 8000 bepaald. [25]) †) Den 29en d. a. v. stelde mr. W. v. D. dit land als een speciale hypotheek (borgtocht) ten behoeve van de Staten van Utrecht voor de getrouwe bediening en administratie van zijn zoon Jakob in diens hoedanigheid van ontvanger van het Eene-Deel der Generale Middelen 's Lands van Utrecht. Den 11en Aug. 1756 werd de acte krachtens appoinctement van deGedeputeerden der Staten d.d. 13 Juli t. v. doorgeslagen. [25]) Nog stelde Mr. W. v. D. den 29en Juli 1746 met gelijk doel als een speciale hypotheek een stuk hoveniersland, groot 514 roeden, genaamd „den langen bongaert" en een stuk hoveniersland, groot ongeveer ½ morgen, genaamd „de Kikvorsch", beide in de heerlijkheid Pylsweerd gelegen en den 29en Mei t. v. door het gerecht geschat op respectievelijk *f* 1800 en *f* 1200. Bij beschikking der Staten d.d. 13 Juli 1756 werden die stukken land uit het verband ontslagen, de acte den 3en September d. a. v. vernietigd.[24]) Het eerstgenoemde hoveniersland bezat mr. W. v. D. ten deele reeds sedert 1721§), terwijl, ,zekere stuerweere en beterschap van omtrent 3 hond lands, van ouds genaamd de Kikvorsch en gelegen in den gerechte van Pylsweerd" hem den 27en Dec. 1731 waren getransporteerd. De koop-

---

*) Zie blz. 465.

†) Ruim 2 jaar later op *f* 6500. Zie blz. 482.

§) Zie blz. 473.

penningen waren te voren door den nieuwen eigenaar voldaan. [24])

Eindelijk stelde Mr. Willem van Dam mede den 29en Juli 1746 met hetzelfde doel als een hypotheek ten behoeve van de Staten van Utrecht een op zijn verzoek den 25en Mei t. v. door schout en schepenen van den gerechte van den Nieuwen Weerd*) op *f* 1700 getaxeerd huis met erf en 2 hond land, strekkende van den Gemeenen Weg of het Sandpad noordwaarts op tot achter in de Weerdgracht. [43]) Bij hun beschikking dd. 13 Juli 1756 stonden de Staten toe, dat het bovenbedoelde verband vernietigd werd. Mr. W. v. D. verscheen den 12en Augustus d. a. v. voor schout en schepenen van den Nieuwen Weerd en toonde die beschikking, waarop de acte doorgeslagen werd. [43])

Omtrent het besproken land tusschen de moesgrachten valt verder nog te vermelden, hoe de vroedschap van Utrecht den 14en Febr. 1774 hare goedkeuring hechtte aan een overeenkomst, gesloten tusschen de gecommitteerden ter directie van stads finantie en den Hr. en Mr. W. v. D., oud-raad in de vroedschap, waarbij bepaald was, dat de stad aan hem zou afstaan ± 260 ijpeboomen, staande langs zekere 6 morgen land, gelegen buiten de stads Catharijnepoort en door hem in erfpacht bezeten. Mr. W. v. D. zou daarvoor *f* 2000 betalen boven de door hem aan het Land verschuldigde 2%. Werden de boomen gerooid, dan was hij verplicht de buitenste rij langs het water voor eigen rekening op te planten met ijpe-, beuke- of eikeboomen. De grond tusschen de boomen werd hem in erfpacht gegeven voor *f* 6 per jaar, zoodat hij voortaan *f* 206 's jaars betalen moest. [19])

Den 20en April 1733 werd Mr. W. v. D., raad in de vroedschap der stad Utrecht, na den dood van Jacob van Dam, [44]) zijn ouderen broeder, beleend met het Hollandsch leen „het huis, de hofstede en 4 morgen land te Isselt." [45]) Mr. W. v. D. verscheen niet zelf voor den stadhouder van de leenen van Holland, doch had daartoe bij acte, den 14en Maart t. v. vóór notaris Pronckert te Utrecht gepasseerd, den procureur voor den raad en leenhove van Brabant te 's Gravenhage, Paulus Loeff, gemachtigd. [45]) Nog werd mr. W. v. D. in 1733 beleend met de heerlijkheid van den Nijen Weerd (groot 12 morgen), gelegen in den Stadsgerechte van Utrecht en leenroerig aan de Domproostdij te Utrecht. [18])

*) Gelegen in de vrijheid der stad Utrecht.

Den 11en Febr. 1735 transporteerde Mr. W. v. D., raad in de vroedschap van Utrecht, aan mejuffrouw van Beek, zekere warmoeziershof, genaamd de Kokkenhof, groot omstreeks 3 hond en gelegen in den gerechte van Pylsweerd. [24])

Den 17en Nov. 1735 transporteerde Mr. W. v. D. met zijn nog overgebleven broeder en zusters Karel, Clara Elysabet en Lidia Adriana het ouderlijk huis in de Nieuwe Doelenstraat te Amsterdam (het tegenwoordige verkooplokaal der firma Frederik Muller) voor *f* 38.000 aan Mr. Cornelis Hop, raad en oud-schepen te Amsterdam. [45a]) De kooper had het recht het koetshuis van de familie van Dam op de Verwersgracht voor *f* 4000 over te nemen. [45b])

Den 22en Oct. 1737 werden op Mr. W. v. D., raad in de vroedschap der stad Utrecht, getransporteerd 4 morgen land, gelegen in het gerecht van Overlangbroek, ten Z. van en tegen de Langbroeker wetering. [46]) In dezen omtrek had Mr. W. v. D. nog meer bezittingen, want den 9en Jan. 1740 gaf hij aan N. N. voor 90 jaar in jaarlijksche pacht en huurweere zekere huizinge en bakhuis, mitsgaders omtrent één morgen boomgaard, gelegen in het gerecht van Overlangbroek, strekkende uit de Langbroeker wetering tot aan de 27 morgen land, die aan dit goed van ouds behoord hadden en nu Mr. W. v. D. toekwamen. [46]) Den 12en Oct. 1744 ontving hij toestemming van het gerecht van Overlangbroek tot het maken van een steenen brug vóór zijn hofstede aldaar. [46])

Den 4en Juni 1740 transporteerde N. N. aan Mr. W. v. D., raad in de vroedschap van Utrecht, 8 morgen wei- en bouwland, gelegen onder het gerecht van Hardenbroek, strekkende van de Langbroeker wetering tot aan de Hoofdwetering. [47])

Het den 25en Mei 1746 door schout en schepenen van den NieuwenWeerd getaxeerde huis met erf, mr.W. v. D. toebehoorende, werd 18 Dec. 1747 opnieuw geschat „ter fine als bij placaat van 8 Nov. 1747 vermeld" *) en de waarde bepaald op *f* 1400. [43]) Den 19en Dec. 1747 schatten schout en schepenen van Pylsweerd op verzoek van Mr. W. v. D., raad in de vroedschap, 3 morgen 200 roeden warmoeziersland, hem toebehoorende en gelegen in den gerechte. De waarde werd bepaald op *f* 4000. [24]) Eindelijk schatten schout en schepenen van Catharijne, enz. den 16en Oct. 1748 op verzoek van Mr. W. v. D. de 12 morgen weiland met huis, berg, schuur, speelhuis en 2 rijen ijpeboomen aan de W.-zijde, welke

*) Het is mij niet mogen gelukken den inhoud van dit plakkaat te vinden.

hij in 2 perceelen op een jaarlijksch canon van *f* 200, respectievelijk *f* 30 van de stad in erfpacht had. De waarde werd getaxeerd op *f* 6500. [25])

Den 26^en^ Dec. 1749 nam Mr. W. v. D., raad in de vroedschap der stad Utrecht, van de gezusters Wuesten een obligatie, groot *f* 1100 over, den 3^en^ Dec. 1723 aangegaan door de geërfden van het Kerspel Maurik tot het betalen van een openbaar werk. De nieuwe schuldbrief ten name van Mr. W. v. D. werd 20 Jan. 1750 in het signaat van Maurik ingeschreven. [47a]) Den 28^en^ Febr. 1752 machtigde Mr. W. v. D., oud raad, enz. zijn schoonzoon, Mr. I. Grothe, secretaris der stad Arnhem, om voor hem op te treden ten einde vóór den tijdelijken scholtus, buurmeester en gecommitteerde geërfdens der Heerlijkheid Maurik de achterstallige rente van dat kapitaal in te vorderen. [24])

In 1753 verloor Mr. W. v. D. zijn jongeren broeder Karel, kassier van de Kamer Amsterdam der W. I. Comp^ie^ en van de geoctroyeerde Societeit van Suriname. Den 27^en^ Nov. 1753 deed hij als „geïnstitueerde medeërfgenaam" den eed op de juistheid der aangifte van wijlen dien broeder. Mr. Willem van Dam en zijne zuster Clara Elysabet, de eenige overgeblevenen uit een gezin van 8 kinderen, erfden ieder de helft van de nalatenschap, die bijna *f* 86.000 bedroeg. [28]) In die erfenis kwamen o. a. voor de buitenplaats „de Suyker-molens" en de hofstede „Dantzik," beide in de Watergraafsmeer gelegen, die 16 Mei 1754 voor onderscheidenlijk *f* 3600 en *f* 7000 verkocht werden. [47b])

De volledige afwikkeling van dezen boedel duurde lang, want nog in Mei en Juli 1756 werd er eene briefwisseling gevoerd tusschen den „Commissaris tot de Cas van de Societeit van Suriname" en Mr. W. v. D. over hetgeen den erfgenamen van Karel van Dam toekwam „in de provisien wegens den ontfang der Extra ordinaire off dubbele Lastgelden". Het aandeel van wijlen Karel van Dam was door commissarissen vastgesteld en kon in Juli 1756 door de erfgenamen ontvangen worden. [28])

Twee jaar na den dood van zijn broeder Karel verloor Mr. W. v. D. ook zijn laatst overgebleven zuster, Clara Elysabet. Door haar dood, den 6^en^ Oct. 1755, erfde hij een vermogen van *f* 108.334, waarvan haar echtgenoot, Ds. Johan Costard de la Moraisière, het vruchtgebruik behield. [47c]) Den 8^en^ Dec. d. a. v. machtigde hij als executeur van bovenbedoelden boedel Hendrik van Stigt om

namens hem den eed te doen op de juistheid van de aangifte harer nalatenschap. [47c])

Den 18^en^ Juli 1761 werd de Hr. en Mr. W. v. D., oud-raad der stad Utrecht, door den Heer van Pylsweerd beleend met de leenweer van zeker stuk land, groot 14 hond, van ouds genaamd „de Kleine Kat", om dit te houden als een goed, onversterfelijk erfleen. Mr. W. v. D. lag er reeds naast met een huizinge en 300 roeden land. [24])

Zagen wij hiervoor, hoe Mr. W. v. D. meermalen land in Pylsweerd kocht, hij had ook reeds sedert verscheidene jaren het oog geslagen op de Heerlijkheid van dien naam. *) Uit een brief, d.d. 28 Dec. 1756 te Utrecht door Mr. W. v. D. aan Mr. Johan van Bredehoff te Hoorn geschreven, blijkt, dat eerstgenoemde voor dezen laatsten in diens hoedanigheid van Heer van Pylsweerd de belangen behartigde. De schout was betrapt op oneerlijkheden en wilde nu aftreden. Mr. W. v. D. hield den eigenaar het spreekwoord: „verre van zijn land, na aan zijn schade" voor en raadde van Bredehoff aan, de Heerlijkheid te verkoopen, te meer, daar de Heer van Oosthuysen, enz. heerlijkheden genoeg had, welke langer in diens familie waren. [24]) De Heer van Pylsweerd ging hierop destijds nog niet in, doch den 13^en^ Mei 1763 werd vóór notaris Blekman te Utrecht de koopcedulle gepasseerd, waarbij Mr. W. v. D., oud-raad te Utrecht, voor ƒ 9000 de Ambachtsheerlijkheid Pylsweerd kocht van Mr. Johan van Bredehoff, Vrijheer van Oosthuysen, enz., raad in de vroedschap en oud-schepen te Hoorn. [24]) Kooper en verkooper bestonden elkaar in den 10^en^ graad, doordien beiden afstamden van Meynert van Segwaert, raad en schepen te Dordrecht (1593, enz. tot 1610), die Antonia Wenssen trouwde. †) [48]) Den 6^en^ Juni 1763 werd Mr. Willem van Dam, oud-raad der stad Utrecht, beleend met genoemde Ambachtsheerlijkheid en derhalve *Heer van Pylsweerd*. Op genoemden datum verscheen Jakob van Dam, raad in de vroedschap van Utrecht (de jongste zoon van Mr. W. v. D.), daartoe gemachtigd bij procuratie dd.

*) De ambachtsheerlijkheid van den Ouden Oord of Pylsweerd, groot ruim 30 morgen 6 hond, lag in de vrijheid van Utrecht, ten N. van de stad. Zij was leenroerig aan de proostdij van St. Jan, bestond reeds in de 15^e^ eeuw en bleef tot aan de revolutie in handen van particulieren.

†) Door deze stamt de hier besproken familie van Dam in rechte lijn af van Karel de Groote, een voorrecht, dat zij met vele Nederlandsche geslachten deelt Zie de Nederlandsche Heraut, 3^e^ jaargang, blz. 153 e. v.

13 Mei 1763 vóór notaris Blekman te Utrecht gepasseerd, voor den stadhouder en de mannen van leen, en droeg namens den vorigen bezitter, Mr. Jan van Bredehoff, Heer van Pylsweerd, Vrijheer van Oosthuysen, enz. de Heerlijkheid over aan mr. Willem van Dam, die zelf huld, eed en manschap deed. [24]) Den 4^{en} Maart 1774 werd het verzoek van mr. W. v. D. om bij uitersten wil te mogen beschikken over de leengoederen van Pylsweerd, door den Edelen Leenhove der Proostdye der kerk van St. Jan toegestaan. [24])

Verdere bijzonderheden, omtrent het vermogen van mr. W. v. D. opgeteekend, zijn nog de volgende : Den 23^{en} Maart 1764 verklaarde Rohus van Barneveld schuldig te zijn aan Mr. W. v. D., Hr. van Pylsweerd, oud-raad en schepen der stad Utrecht de som van *f* 1000, voortspruitende uit geleende gelden, opgenomen à 4½%, doch, betalende binnen 6 weken na den vervaldag, à 4% 's jaars. Als onderpand voor kapitaal en rente stelde hij zekere huizinge, erf en grond, staande aan de N. zijde van de Voorstraat tegenover het vleeschhuis. [49]) Den 13^{en} Aug. 1774 werd vóór schepenen van de Heerlijkheid Eckart (bij Eindhoven) een acte gepasseerd, krachtens welke mr. W. v. D. *f* 2000 leende aan Ian Carel Baron de Ieger, Heer van Eckart en aan diens echtgenoote, Maria Toemk Ram van Schalkwijk. [50])

Den 8^{en} Maart 1775 verklaarde Laurens de Groot, drossaard van Heukelom, schuldig te zijn aan Mr. W. v. D., Heere van Pylsweerd, enz. een som van *f* 10.000 ; de rente, ingegaan 1 Maart 1775, bedroeg 4%, doch zou met ½% verminderd worden, indien zij binnen 6 weken na den vervaldag werd betaald. De Groot stelde als onderpand (hypotheek) voor bedoelde som eenige landerijen, alle gelegen binnen het gerecht van Heukelom. De hierop betrekking hebbende acte werd den 9^{en} Juli 1783 doorgeslagen, daar Brigitta Margareta van Dam, weduwe Grothe, verklaarde, dat de landen, door de hypotheek speciaal verbonden, vrij en onbelast mochten worden verkocht en aan de koopers getransporteerd. Blijkbaar was de hier bedoelde hypotheek aan deze dochter van Mr. W. v. D. ten deel gevallen en was het bedrag aan haar voldaan. [51])

Den 27^{en} Aug. 1776 verklaarde N. N. schuldig te zijn aan Mr. W. v. D., Hr. v. Pylsweerd een som van *f* 1000, rentende 3½%, doch, betalende binnen 6 weken na den vervaldag, 3% 's jaars.

Als onderpand voor die som werd gesteld een huizinge, erf en grond, van ouds genaamd „de Seven Provintiën", staande en gelegen binnen de stad Utrecht aan de Noordzijde van het Oud Kerkhof, op den hoek van de Korte Jansstraat, met een ingang in de St. Annastraat. De acte werd 24 Aug. 1789 op verzoek van Mr. W. v. D.'s kleinzoon, Mr. Jacob Engelbert Tieleman Grothe, doorgeslagen. Hij had bedoelde hypotheek via zijne ouders in zijn erfdeel ontvangen ; het bedrag was nu aan hem uitbetaald. [49]) Eindelijk gaf Mr. W. v. D. den 31en Dec. 1776 aan jonkheer Maurits Carel van Utenhove, Heere van Bottestein, beschreven in de ridderschap der provincie Utrecht, krachtens ondershandsche obligatie, een som van ƒ 4000, rentende 3% en losbaar 31 Dec. 1780. [33])

Men ziet uit al het vorenstaande, dat Mr. W. v. D. een vermogend man was, dat hij nog al eens van beleggingen veranderde en dat hij zijn kapitaal aanvankelijk vooral in landerijen stak, later meer in hypotheken en schuldbekentenissen. Den omvang van zijne *nalatenschap* leert men kennen uit den inventaris van zijn boedel, den 21en Juli 1778 door zijn jongsten zoon, „Jacob van Dam, Heer van Isselt, Raad in de Vroedschap en President-scheepen der stad Utrecht" als executeur geteekend. Uit dien inventaris, in 18 hoofdstukken verdeeld, blijkt o. m., dat de overledene een huis bewoonde, bestaande uit voorzolder, eerste voorkamer boven het salet, boekenkamer, bovenste provisiekamer, meidenkamer, onderste provisiekamer, achterzolder, knechtenkamer, achterkamer boven de slaapkamer, 3 kabinetjes, kamer boven de eetkamer, kamer boven de keuken, kast onder de trap, gangen en bordessen, voorhuis, stovenhok, salet, comptoir, eetkamer, slaapkamer, keuken, vaathuis, kelder, voorkamertje, mangelkamer en stal. Hij bezat 4 wapenborden, 27 familieportretten en een groot aantal schilderijen. Onder de familieportretten werd behalve de hiervoor reeds genoemde schilderij betreffende den consul van Dam *) nog genoemd het „pourtrait" van dien consul in 't klein. Voorts was er in den boedel een groote hoeveelheid porcelein. De bibliotheek van den overledene zou weldra publiek worden verkocht ; door den boekverkooper was daarvan bereids een catalogus gemaakt. De verschillende vaste goederen zullen hieronder bij de boedelscheiding worden vermeld. De kinderen van Willem

*) Zie blz. 472.

Adriaan van Dam moesten *f* 10.795 in den boedel inbrengen, als zijnde door hen sedert 1761 aan jaarlijksche uitkeeringen met de rente reeds genoten, doch trokken daarentegen het hiervoor gemelde praelegaat à *f* 9580. *) Uit het laatste hoofdstuk „van zodanige penningen als de drie kinderen en meede Erfgenaamen van den Heer Overledene uyt deze Boedel nog zijn competeerende wegens derzelver Moeders-goed, bij den Heer Overledene in Lijftocht bezeeten geweest" — blijkt, dat aan Brigitta Margareta, Clara Elisabeth en Jakob van Dam ieder nog *f* 9580 toekwam „voor derzelver een derde portie in de nalatenschap van hun moeder, wyle vrouwe Elizabeth Pit, na aftrek van de legitime portie, waarin de Heer Willem Adriaan van Dam door zijne Moeder bij derzelver testament den 21en Augustus 1747 is geinstitueerd geworden en bij denzelven Heer Willem Adriaan van Dam is genooten." [35])

Den 22en April 1779 bracht Jakob van Dam als executeur van den boedel zijns vaders verslag uit aan de erfgenamen. Uit de boedelscheiding [52]), dien dag geteekend, blijkt, dat de huizen en warmoezierslanden, gelegen in de gerechten van den Nieuwen Weerd, Pylsweerd en den Nyen-oort publiek verkocht waren; evenzoo de koeien en hetgeen tot de koehouderij op Damlust †) behoorde, alsmede het huisraad en den inboedel, met uitzondering van het porcelein. De verdere hofsteden, landerijen en bosschen waren door de gerechtslieden van de respectievelijke gerechten geschat; evenzoo het huis binnen Utrecht door 2 stadsgezworenen; de effecten door 2 beëedigde makelaars.

Jakob van Dam, Heer van Isselt en Pylsweerd, raad in de vroedschap van Utrecht, nam in zijn erfdeel, behalve de Boelenhoefsche tiend en de 4 morgen leenland op Isselt, welke hem rechtens toekwamen: een huis en hofstede met ruim 26 morgen bouw-, wei- en maatland op Isselt (*f* 6500); 3 bosschen eikenhakhout, gelegen in de vrijheid van Amersfoort; de huizinge met haar erf, tuin, stal en koetshuis, staande binnen Utrecht aan de zuidzijde van de Marieplaats en strekkende tot aan de Walsteeg toe, „boven 's Heeren ongelden speciaal belast met tien guldens jaarlijks voor claustraal, 't capittel van St. Mariae competerende" (*f* 15.000); een stuk weiland met huis, hof, zomerhuis enz., groot 6 morgen,

*) Zie blz. 472 en 471.

†) Vergelijk blz. 477 tot 479.

„genaamd Damlust", staande en gelegen onder den gerechte van St. Catharijne en 't Lijnpad, tusschen de eerste en tweede Moesgraften, ten Zuyden het Leydse pad, zoals het met de gragten is omringt, zynde Erfpagtgoed van de Stad Utrecht op een jaarlyksch canon van ƒ 200 en volgens Vroedschaps Resolutie in dato den 14 Februari 1774 geaugmenteert met nog ses guldens Jaarlyks" *) (ƒ 8000); een stuk weiland, groot 6 morgen, gelegen in den gerechte van Catharijne en 't Lijnpad tusschen de 2de en 3de vaarten (ƒ 4500); een huis met 29 morgen eiken- en elzenhakhout, genaamd „Dam-Bosch", gelegen onder den gerechte van Overlangbroek, strekkende van de Langbroeker- tot de Goyer-wetering, naast het goed van den Heer Jakob van Dam, Heer van Isselt (ƒ 4500); voorts nog één stuk elzenhakhout in het gerecht van Overlangbroek, twee in dat van Neerlangbroek en één in dat van Hardenbroek (te zamen voor ƒ 5750); ten slotte de Ambachtsheerlijkheid Pylsweerd (ƒ 9000).

Vrouwe Brigitta Margareta van Dam, weduwe van den Heer Mr. Johan Grothe, in leven secretaris der stad Arnhem, kreeg insgelijks ¼ deel; evenzoo de Heer Laurens Grothe, oud-bewindhebber van de West-Indische compagnie ter Kamer Amsterdam, als in huwelijk hebbende vrouwe Clara Elisabeth van Dam. Het erfdeel van ieder kind bedroeg bijna 81 duizend gulden.

Ten slotte ontvingen de nog in leven zijnde kinderen van wijlen Willem Adriaan van Dam met inbegrip van hun praelegaat een gelijke som uit den boedel. Het waren Mr. Ian Willem van Dam, Jacoba van Dam en Pieter Ian Willem †) van Dam; hiervan was eerstgenoemde meerderjarig, terwijl voor beide laatstgenoemden hun voogd, Jakob van Dam, Heer van Isselt en Pylsweerd, opkwam. Onverdeeld bleven, behalve eenige effecten: het familiegraf in de Jacobikerk, een begraafkelder, gelegen in de Oude Kerk binnen Amsterdam, 8e Laag, N°. 74 Vrouwenchoor §), een begraafkelder, gelegen in die kerk, 7e laag, N°. 70 en 71 Vrouwen-

*) Bedoeld land was 19 Aug. 1737 in het bezit van Mr. W. v. D. gekomen; het grensde aan het terrein der stijfselmakerij. Deze laatste was blijkens den inventaris niet meer in het bezit der familie.

†) Hij heette in werkelijkheid P. J. W. *Adriaan* van Dam.

§) Dit graf was in 1727 door Mr. Willem van Dam's oudste zuster Clara Elysabet, later gehuwd met Ds. Johan Costard de la Moraisière, gekocht van de kerk. Hoewel zij in de Oude Kerk begraven werd, rust haar assche vermoedelijk in een ander graf.

choor met het wapen, acht kwartieren, den naam en de titels van Mr. Pieter van Dam *), een begraafkelder, gelegen in de St. Joriskerk binnen Amersfoort, zijnde N°. ...., een één derde portie in een begraafkelder, gelegen in de Buurkerk te Utrecht in het middelpand N°. 142 †) en ten slotte een begraafkelder, gelegen in de kerk te Nichtevegt. §) [52])

Mr. Willem van Dam *woonde* in 1716, 1719 en 1720 op de Neude.[53]) Hij woonde hier nog in 1729 en verhuisde in 1730 naar het hierboven genoemde huis aan de Zuidzijde van de Marieplaats [18]), waar hij blijkens den „aanbreng" van zijn dood overleed. Zijn jongste zoon Jakob nam het over, later diens zoon Mr. Willem van Dam. [34]) Vermoedelijk was het nog in 1810 door de familie bewoond. Toen stierf Claire Wilhelmine van Dam, een dochter van laatstgenoemde, „oud 17 jaar, ongehuwd, wonende op de Marieplaats, E. 103." [36])

De *handteekening* van Mr. Willem van Dam komt o. a. voor in de hiervoor genoemde notariëele acten van 3 Jan. 1714 en 7 Juni 1721 **), in de boeken van de collaterale successie van Amsterdam, N°. 32, folio 453, waar hij in 1753 als executeur de aangifte van den boedel van wijlen zijn broeder Karel onderteekende [28]) ; voorts a° 1761 in het leenregister van Pylsweerd.

ELISABETH PITH, [14]) de vrouw van Mr. Willem van Dam, werd den 21en Nov. 1684 *geboren* te Cassima-basar (Bengalen). [54]) Zij *heette* naar hare grootmoeder, Elisabeth de Vogel. [55]) Haar huwelijk en hare verschillende testamentaire beschikkingen werden reeds hiervoor vermeld.

Elisabeth Pith *stierf* den 2en Mei 1748 te Utrecht. [56]) Den 8en d. a. v. werd in de Buurkerk te Utrecht *begraven :* „De vrouw van den Heer Vroedschap van Dam, *f* 16:0:0." [57]) Boven haar graf

---

*) Advocaat van de Oost-Indische Compagnie van 1652 tot 1706. Hij was de grootvader van Mr. W. v. D.

†) Was dit het graf, waarin zijne vrouw oorspronkelijk begraven is ?

§) Hierin waren Jacob en Karel van Dam, broeders van Mr. W. v. D. begraven. Zie de genealogische aanteekeningen-van Dam, I en III.

**) Zie blz. 461 en 473.

werd een wapen met 4 kwartieren gehangen. [1]) Den 13[en] Mei 1748 werd aangebracht (= aangegeven): „Buurk. (plaats van begraven) 2 May (datum van overlijden) Vrouwe Elisabeth Pit, huysvr[e]. van d'Hr. en Mr. Willem van Dam, op de Mariaeplaets, laat na haar man en meerderjarige kinderen, ges. (= gezonken) *f* 250:—:—., *f* 125:—:—. het wapen gehangen *f* 24:—:—. En 16 ellen laken gescheurt." [36])

„Dog is den 2 Maart 1767 in de Jacobikerk overgebragt in de Nieuwe Kelder onder een tombe". [58]) Met deze tombe wordt uit den aard der zaak die bedoeld, gevormd van de vijf op 26 Oct. 1765 door haar echtgenoot gekochte grafsteden in die kerk, waarin hij later begraven is en waarop ook haar naam vermeld staat met haar ouderdom en haar wapen. *)

Haar *handteekening* vindt men als „Elisabet pith" onder de genoemde acte van 1714, †) als Elisabet van Dam, Gebore Pit, onder die van 1737 en 1747. §)

Voor de *afstamming* van Elisabeth Pith zie men achterstaanden staat. [59]) Een genealogie-Pit(h) met wapen komt voor bij Vorsterman van Oyen, deel III, blz. 21/2. Het geslacht Pith dagteekent van omstreeks 1600. Aanvankelijk vindt men het in Oost-Indië, waar tal van leden de O.-I. Comp[ie] in aanzienlijke betrekkingen dienden. (Zie ook De Navorscher, 1861, blz. 133). In het midden der 18de eeuw heeft de familie Pit ook aanzienlijke betrekkingen te Utrecht bekleed. Thans woont daar nog een afstammeling van dit geslacht.

Mr. Willem van Dam en Elisabeth Pith *wonnen* 6 *kinderen*, waarvan zij in Juli 1718 binnen 3 weken twee jongetjes op jeugdigen leeftijd verloren. [1])

Bergen op Zoom, / *Teteringen.* Juli tot September 1906.

W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

---

*) Zie blz. 467.

†) Zie blz. 461.

§) Zie blz. 468 en 469.

AANTEEKENINGEN.

[1]) Genealogie van het Geslagte Van Dam bij Ferwerda, 12e Generatie. v. 6. De geboortedatum komt overeen met dien, af te leiden uit zijn later te vermelden grafschrift. [2]) Zie voor de ouders de Genealogische aanteekeningen-van Dam, IV. [3]) Vermoedelijk Jacob Graafland, geb. te Amsterdam 26 Dec. 1654, ob. April 1711, een oudere broeder der moeder. Hij was van 1684 tot 1706 kanunnik in het Kapittel van St. Jan te Utrecht. [4]) Zij was de jongste zuster van den vader. [5]) Doopboek Zuiderkerk Amsterdam. [6]) Zij worden vermeld in de op blz. 486 genoemde scheiding, als toebedeeld aan zijn zoon Jakob van Dam; ook worden zij vermeld in een boedelscheiding A° 1798 tusschen de weduwe van laatstgenoemde en hare kinderen als „de prijzen der Amsterdamsche Latijnsche schoolen aan wijlen den Heer Willem van Dam gegeven". [7]) Zijn naam komt althans niet voor in de Albums Studiosorum van Leiden en van Utrecht. 7[a]) Dit testament is in afschrift aanwezig in het familie-archief. [8]) Zijn oudste broeder; zie de Genealogische aanteekeningen-van Dam, III. [9]) Jacob Grothe, later burgemeester van Arnhem, huwde 9 Februari 1702 te Utrecht met Margaretha Pith, een oudere zuster van Elisabeth. [10]) Raymond Buyck was een oom van Elisabeth Pith, daar hij gehuwd was met Geertruyd Ruysch, een jongere zuster van Margaretha Ruysch, de moeder van Elisabeth Pith. Tevens was hij de grootvader van Aletta Francina Buyk, die huwde met Jakob van Dam, den jongsten zoon van Mr. Willem van Dam. Zie den kwartierstaat aan het slot van dit stuk en dien van de Genealogische aanteekeningen-van Dam, II. [11]) Een oudere broeder van Mr. Willem van Dam. Zie alsvoren, III. [12]) Deze acte is in afschrift aanwezig in het archief der familie. [13]) Trouwboek oud-archief Utrecht. [14]) Haar naam wordt ook Pitt, thans Pit geschreven. [15]) Trouwboek der Fransche kerk te Utrecht (oud-archief). [16]) Lijst der nieuwe borgeren, oud-archief Utrecht. [17]) Thesoriersrekening stad Utrecht. [18]) Stichtsche Almanakken, Utrechtsche Naemwijzers, Commissieboekjes, enz. [19]) Resolutieboeken van de vroedschap der stad Utrecht op den genoemden datum. [20]) Aanwezig in het oud-archief te Utrecht. [21]) Zie ook het alphabetisch personalia-register op de vroedschapsnotulen der stad Utrecht. [22]) Resolutieboeken der Staten 's Lands van Utrecht op den genoemden datum, dan wel die hunner gedeputeerden. [23]) In den in noot 21 genoemden klapper staat ten onrechte: 17 Dec. 1729. [24]) Archief van de Heerlijkheid Pylsweerd, in 1899 door de eigenaars, de familie Engelen van Pylsweert, in bewaring gegeven aan het oud-archief der stad Utrecht. [25]) Register van transporten en plechten, gepasseerd voor het gerecht van Catharijne, Hooge Weide en het Lijnpad. [25a]) Idem voor dat van Oostveen. [26]) Zoon van zijn dochter Clara Elisabeth, die gehuwd was met Laurens Grothe, resident van Tagal, later bewindhebber der W. I. Compie. [27]) Doopboek Jacobikerk te Utrecht. [28]) Zie de Genealogische aanteekeningen-van Dam, I. [29]) De eenige zoon van zijn jongsten zoon Jakob. [30]) Doopboek Domkerk te Utrecht. [31]) Zie hierna onder 17 en 23 Maart 1778 (grafkelder en aangifte van zijn dood). [32]) Grafboek Jacobikerk te Utrecht. [33]) Ontleend aan de scheiding van den boedel van Mr. W. v. D., welke aanwezig is in het archief der familie. [34]) Zie de genealogische aanteekeningen-van Dam, II. [35]) Ontleend aan een eenigszins geschonden exemplaar van den inventaris van zijn boedel, in het bezit van den Heer W. C. A. Hofkamp, directeur van gemeentewerken te Leeuwarden, een afstammeling van den

Zie eerst ommezijde.

(Vervolg van de keerzijde.)

Laurens Pit(h) de Oude tr. 1633 in Indië **Elisabeth de Vogel**.

Johan (Jan) **Pit(h)** tr. 13 Aug. 1676

geb. te *) 1648.
ob. te Utrecht 2 Nov. 1704; begraven in de Buurkerk aldaar. [69])

18 Juni 1675. Koopman en secunde van Cassem-basar. 22 Mei 1678. Tweede administrateur op Hougly (Bengalen). 4 Mei 1683. Opperkoopman en secunde in de Bengaalsche directie [70]). In 1686 kwam op Bengalen als algemeen Commissaris de heer H. A. van Rheede tot Drakesteyn. Hij was een almachtig despoot, doch zonder veel fond, en heeft daar op ongegronde wijze huisgehouden. Hij strafte met meedoogenlooze strengheid alle beambten, die zich aan z.g. „morshandel" schuldig maakten en verving hen door vriendjes en vleiers, die gewoonlijk slechter bleken dan hun voorgangers. „Aldus zond hij ook den Heer Johan Pit, een wakker dienaar van de Ed. Maatschappij, die reeds Directeur voor eenigen tijd inplaats van den overleden Heer Huysman en wel 20 jaaren in veel aanzien geweest en in de voornaamste bedieningen hier gebruikt was, met zijn vrouw en kinderen, wegens zijnen ongeoorloofden handel, over Ceylon naar Holland op........ De Heer Van Rhede wist immers bij zichzelven alzoo wel als de Heeren Bewindhebberen, dat geen dienaar der Ed. Maatschappij daar of elders, van zijn bloote soldy en eenige magere buyten voordeelen alleen, ofte buyten het drijven van verboden handel bestaan kon." [71]) †)

E(d)mond Ruysch tr. **Cornelia van Daalen.**

Margaretha Ruysch

geb. te den 1660.
ob. te Arnhem den 7en Juni 1713; begraven in de Buurkerk te Utrecht. [72])

Elisabeth Pit(h)

geb. te Cassem-basar (Bengalen) den 21en Nov. 1684.
ob. te Utrecht den 2en Mei 1748.
tr. te Utrecht den 25en Jan. 1714 met mr. Willem van Dam.

---

*) In verband met het bij zijn vader medegedeelde, is hij nagenoeg zeker geboren op de kust Choromandel.

†) De Navorscher, 1861, blz. 133 vermeldt ten onrechte, dat hij in 1685 directeur van Bengalen werd. Als opvolger van den overleden directeur Marten Huysman werd bij res. van G. G. en R. v. I. d.d. 23 Oct. 1685 de extra-ordinaris raad Nicolaes Schagen benoemd. Dienzelfden dag benoemden zij Laurens Pit, een ouderen broeder van Johan, tot gouverneur van de kust Choromandel, inplaats van den R. v. I. Jacob Pits. Wel nam Johan Pit het directeurschap van Bengalen in 1685 waar na den dood van Huysman.

Laurens Pit, Johansz., afkomstig van Middelburg.

Maarten Janszn. (de) **Vogel**, tr. **Britis Pientas.**

Deze heeft 11 Maart 1621 't Hooge Land (op Banda) helpen innemen en was een dapper man. Hij was getrouwd met een inlandsche Amboineesche mixtise, dochter van Noessa Laoet, Britis Pientas genaamd. Men zegt, dat hij ook Poelo Ay heeft helpen innemen en daarvoor een groote gouden keten ontving. Hij heeft zich altijd zeer dapper in alle voorvallen gedragen. [60]) 12 Juli 1628. Komt als commissaris van Amboina te Batavia terug; hij was gewezen kapitein over het garnizoen Amboina. 31 Aug. 1628. Wordt majoor van de stad Batavia (= bevelhebber van het kasteel en van het garnizoen). 10 Jan. 1633. Vertrekt als vrij burger van Batavia met zijn jacht „de kleyne Peerl" naar Amboina; idem 12 Nov. 1634 naar Amboina en Banda. Vertrekt 29 Aug. 1636 met de jachten „de Cleyne Peerl" en „Hoorn" met behoorlijke commissie naar Bali; is 6 Nov. d. a. v. terug, heeft door tegenwind Bali niet kunnen aandoen en is toen naar Borneo overgestoken. [61])

Ruysch tr.

Balthadsar van Daalen tr. **Margaretha Meerman.** [62])

Woont 1634 op de kust Cormandel en wordt 4 Dec. van dat jaar door den Gouverneur dier kust een goed kenner van diamanten genoemd. 22 Febr. 1635. Opperkoopman. 10 Juni 1636. Is opperkoopman aldaar en keert onverrichterzake terug van den opkoop van diamanten in de mijnen van Palam. [63])

Laurens Pit(h) de Oude tr. 1633 in Indië [64]) **Elisabeth de Vogel.**

geb. te Bremen 1610,
ob. te Batavia 29 Juni 1684 [65]); op zijn dood werd een gouden gedenkpenning geslagen. [66])

Hij was eerst assistent in Ned.-Indië, waarna hij als onderkoopman en fiscaal van de vloot te Middelburg kwam. Vier jaar later ging hij als opperkoopman voor de Kamer Amsterdam weer naar Indië. [65]) 28 Jan. 1637. Vertrekt als vrij burger onder behoorlijke commissie met zijn jacht „Cleen Hoorn" van Batavia over Bali naar Amboina met papieren voor den G. G. Anthonie van Diemen. 24 Juni 1637. Is met de jachten „Cleen Hoorn" en Paerrell" (zie zijn schoonvader) tegenwoordig bij het sluiten van den vrede tusschen den G. G. en den Koning van Makassar. Toen van Diemen den 27en d. a. v. van Makassar vertrok, bleef de vrijburger Laurens Pit aldaar op eigen verzoek met 's Konings toestemming om zijn particulieren handel te bevorderen. 7 Mei 1641. Is opperkoopman en wordt in den raad van justitie geplaatst (te Batavia). 24 Mei 1641. Vertrekt met 2 jachten van Batavia naar Straat Sunda, om op de Portugeezen en op de vaderlandsche schepen te kruisen. 23 Juni. Idem. 3 Aug. 1641. Vertrekt met 50 koppen en levensmiddelen voor 10 maanden naar Tayouan (Formosa), waar hij in Dec. d. a. v. kassier is. In Aug. 1642 opperkoopman te Palliacatta (hoofdplaats kust Choromandel). 1650. Voorzitter op Choromandel. 1651. Landvoogd op Mazulipatam (N. Choromandel). Ging in deze hoedanigheid als secunde met den Commissaris Steur in gezantschap naar den Koning van Golconda. 12 April 1652. Wordt gouverneur op Choromandel. 31 Jan. 1656. Door G. G. en R. v. I. bij H. H. Zeventienen voor te dragen tot extra-ordinaris Raad van Indië, wat hij in 1657 werd. 7 Maart 1656. f 250 per maand toegelegd. 10 Sept. 1658. Zijn gevoelen gevraagd om de 2 gouvernementen van Ceylon en de Kust tot één te maken. 1661. Beraamt met den commissaris Rijklof van Goens en den gouverneur van Ceylon een aanslag van uit de kust Choromandel op de Portugeezen te St. Thomé. Door toedoen van den Koning van Golconda is van deze expeditie niets gekomen. 9 Aug. en 1 Sept. 1661. Pit, tot ordinaris Raad van Indië benoemd op f 350 per maand, moet voorloopig nog op Choromandel blijven met het oog op genoemden aanslag en omdat zijn opvolger nog niet kan gezonden worden. 29 Juli 1662. Door G. G. en R. v. I. besloten, hem met het oog op zijn benoeming uit zijn gouvernement te ontbieden. 2 Aug. 1662. Hem aan te schrijven nog 3 à 4 maanden op Choromandel te blijven. 25 Juni 1663. Geeft het bestuur op Choromandel over aan Cornelis Speelman. [67]) 2 Sept. 1663. Te Batavia aan land; heeft de terugreis gemaakt met het schip „Dordrecht". Doet den 7en d. a. v. den eed van getrouwheid als R. v. I. en neemt zitting. Wordt dien dag president van de weeskamer (t/m. 1676). 16 Oct. 1663. Zijn tractement als R. v. I. gaat 30 Nov. 1661 in, daar hij toen te Batavia had kunnen zijn, indien zijn opvolger dadelijk gezonden was. 30 Oct. 1663. Hem toegestaan zijn 2 zonen naar het vaderland te zenden. 20 Nov. 1663. Commissaris tot de verlossing; 22 d. a. v. commissaris voor het nazien van de rekeningen van hen, die 's Cie's dienst verlaten en naar het vaderland terugkeeren. 7 Dec. 1663. Commissaris van het kleine zegel. 25 Maart 1664. Is tegenwoordig bij de ontvangst van den Portugeeschen onderkoning van Goa. 27 Sept. 1664. Ontvangt de Makassaarsche gezanten ter audientie. 20 Maart 1665. Rapporteert in den R. v. I. over de uit Choromandel ontvangen adviezen. 10 April 1665. Kerkmeester van de Maleische kerk. 29 Mei 1665. Benoemd tot president-schepen (herbenoemd in 1668 en '69). 24 Juli 1665. Gecommitteerd nopens het onderzoek omtrent het afschrijven van eenige desperate schulden te Cassima-basar. 6 April 1666. Gecommitteerd om de Indische munt na de reductie van den rijksdaalder op hare valuta te brengen. 16 April 1666. Gecommitteerd om met het hoofd der Amboineezen te Batavia te confereeren over het betrekken der wachten. 1 Maart 1670. Doet den Koning en den Grooten van Makassar, naar Batavia overkomen, uitgeleide buiten de Waterpoort en tot aan boord, nadat zij in het kasteel ter audientie in den R. v. I. waren geweest. 24 Nov. 1672. Tegenwoordig bij de installatie van Cornelis Speelman als admiraal en opperbevelhebber der scheepsmacht rondom Batavia. 29 Aug. 1673. Ontvangt van den Koning van Bima enz. 2 appelgrauwe paarden ten geschenke. 20 Nov. 1674. Volgt in den stoet bij de begrafenis van Elisabeth Abbema, echtgenoote van den G. G. Joan Maetsuyker. 23 Oct. 1677. Ontvangt van den Radjah van Makassar 2 goudèn armringen ten geschenke. 12 April 1678. Volgens order der H.H. Zeventienen bedankt, gelicentieerd en van zijn charges ontslagen. [62])

Elisabeth de Vogel:
ob. te Batavia 12 Nov. 1676; begraven aldaar op het kerkhof van de inlandsche of Maleische kerk 13 Nov. 1676. [68])

E(d)mond Ruysch tr. **Cornelia van Daalen.**

geb.
ob. te Batavia 14 Juni 1673. [61])

Kapitein op Ceylon. 8 Oct. 1660. Zijn verzoek om te Batavia voor den raad van justitie ontvangen te mogen worden wegens 2 vonnissen te zijnen laste door den raad op Ceylon geveld, waarover hij zich bezwaard gevoelde, door den G. G. en den R. v. I. in handen gesteld van eerstgenoemden raad. 4 Aug. 1662. Is gewezen kapitein in dienst van de Comp. op Ceylon en in 1660 door den Commissaris Rijklof van Goens en den raad aldaar van qualiteit en gage ontzet en naar Batavia overgekomen. Bij res. van G. G. en R. v. I. wordt, na ingewonnen bericht van van Goens, besloten hem, onverminderd het gevelde vonnis, in zijn vorige qualiteit en gage te herstellen en hem op de kust van Indië te gebruiken, om „nadere preuve van syn manhaft ende weldragentheyt te geven". 26 Jan. 1663. Verzoekt 4 jaar gage, hem op Ceylon ingehouden, of herziening van zijn vonnis. G. G. en R. v. I. besluiten tot dit laatste. 4 Juni 1663. Wordt genoemd als „Kapitein" in den stoet bij de begrafenis van Haesje Berkmans, vrouw van den G. G. Joan Maetsuyker. 11 Jan. 1667. Kapitein over de Compie. aan de Westzeepoort te Batavia. 3 Juni 1667. Boedelmeester van de Chineesche sterfhuizen; gecontinueerd 1668, 1672, 1673. 16 Juni 1673. Een ander in zijn plaats gekozen als kapitein over de compagnie aan de poort van het Vierkant. [63])

Z. O. Z.

oudsten zoon van Mr. W. v. D. Dit exemplaar begint met het 3e Capittel. [36]) Register van den aenbreng, enz. van Utrecht. [37]) De geschiedenis van dit leen is door mij behandeld in den Navorscher van 1905, blz. 275 e. v. [38]) Leenregister van den gerechte van Bunnik en Vechten. Rijksarchief Utrecht. [39]) Zie de genealogische aanteekeningen-van Dam, IV. [39a]) Notarieel archief te Utrecht. [40]) Register van plegten en vestenissen op de Stichtsche en Gaasbeeksche leenen. Rijksarchief Utrecht. Ten onrechte heet hij hier „Mr. Willem Jan van Dam." Uit het later te vermelden transport dd. 17 Jan. 1756 blijkt, dat de hier besproken Mr. Willem van Dam bedoeld werd. [41]) Stichtsche leenregisters. [42]) Een afschrift van dit verzoekschrift ligt in een bundel losse stukken uit dien tijd, behoorende bij de Staten-resolutieboeken. [43]) Archief van het gerecht van den Nieuwen Weerd. [44]) Zie de genealogische aanteekeningen-van Dam, III. [45]) Register van de leen- en registerkamer der grafelijkheid van Holland, enz. 1732—1736. Capitulo Sticht. Folio 6 verso. [45a]) Naar de origineele acte, in het bezit der firma Fred. Muller. [45b]) Zesde jaarboek van Amstelodamum, blz. 84 e. v. [46]) Archief van het gerecht van Overlangbroek. [47]) Idem van het gerecht van Hardenbroek. [47a]) Signaat van de Heerlijkheid Maurik.[47b])Register van overdrachten en verbanden van Watergraafsmeer.[47c]) Register van de collaterale successie. Oud-archief te Amsterdam.[48]) Zie den catalogus van het West-Friesch museum te Hoorn, waarin genealogiën-van Bredehoff (de Vicq) en van Segwaert. [49]) Register van transporten en plechten der stad Utrecht. [50])Ontleend aan de scheiding van zijn boedel.De schepenregisters der Heerlijkheid Eckart zijn niet aanwezig in het rijksarchief te 's Hertogenbosch. [51]) Schepenregister (register van transporten en hypotheken) van Heukelom.[52]) Deze boedelscheiding is aanwezig in het archief der familie. [53]) Doopboeken van Utrecht; doop van 3 zijner kinderen. [54]) Ferwerda; m. s. genealogiën in het bezit der familie. De geboortedatum valt ook af te leiden uit haar later te vermelden grafschrift. [55]) Zie haar hier volgenden kwartierstaat. [56]) Ferwerda. Zie ook haar graftombe en den later te vermelden aanbreng van haar dood. [57]) Grafboek Buurkerk. [58]) M. s. genealogie-van Dam; ook bijgeschreven in een exemplaar van het werk van Ferwerda, in het bezit der familie. De grafboeken van beide kerken vermelden niets omtrent de overbrenging van haar lijk.Toch behoeft aan de juistheid daarvan niet getwijfeld te worden; alleen blijkt, dat bij die overbrenging geen rechten aan de genoemde kerken behoefden betaald te worden.[59])Deze staat is,voor zoover het tegendeel niet uitvolgende noten blijkt, ontleend aan Ferwerda, m.s. genealogiën in het bezit der familie, Navorscher 1894, blz. 715, enz. De juistheid van haar 4 kwartieren blijkt o. a. uit de 8 kwartieren, waarmede haar jongste zoon Jakob begraven is (zie de genealogische aanteekeningen-van Dam, II). [60]) Valentijn, Oud en Nieuw Oost-Indië. Deel III, 2e stuk, blz. 83 en 99. [61]) Dagh-register van het Casteel Batavia. [62]) Zij komt niet voor in de genealogie van het bekende geslacht Meerman (de Vlieger) bij Ferwerda. [63]) Deze gegevens zijn ontleend aan het Dagh-register van het Casteel Batavia, aan Valentijn, deel V, 1ste stuk. (Choromandelsche zaken) en aan den personalia-klapper op de resolutiën van G. G. en R. v. I. (rijksarchief 's Hage). [64]) Valentijn, t. a. p. (zie noot 60) vermeldt, dat de dochter van Maarten Janszn. Vogel de vrouw was van den ouden Heer Laurens Pit, van Bremen, die landvoogd van de kust Choromandel en ordinaris raad van Indië geweest is. Het huwelijk blijkt ook uit noot 68. [65]) Ontleend aan de genealogie-Pit bij Vorsterman van Oyen; zie voor de geboorteplaats ook noot 64. [66])

Deze penning is o. a. in het bezit van Mr. A. A. Pit te Baarn. [67]) De memorie dezer overgave bestaat nog. Zie: Inventaris van 's Lands archief te Batavia (1602 —1816) door Mr. J. A. van der Chijs, blz. 275. [68]) Daghregister Casteel Batavia: „13 Nov. 1676. Jegens den avondt wert de huysvrouw van d' Ed^{e}. heere Laurens Pith, Raadt-ordinaris van India, dewelcke gisteren metten dageraet is komen te overlyden, genaemt Elisabeth Vogel, seer statelyk begraven en ter aarden gebraght, uyt het Casteel gedragen werdende tot op het kerkhof der inlandse of Maleytze kerk, in geleyde van haar Ed^{s}. en meest alle gequalificeerde dezer steede, dewelke door den swaaren gevallen regen niet droogh weder thuys quamen." [69]) Register van den aenbreng, enz. van Utrecht. Aangebracht: „17 Nov. 1704. Buurk. 2 Nov. De Hr. Johan Pith, laat na zijn vrouw met mundige en onmundige kinderen, op d'Nieuwe gracht op den drift. 3 uren beluyd, een wapen opgehangen. gezonken f 250." [70]) Personalia-klapper resolutiën G. G. en R. v. I. [71]) Valentijn. Oud en Nieuw Oost-Indiën. Deel V, 1^{e} stuk, blz. 175. Zie ook De Gids, 1887. (artikel van professor Veth) en Eigen Haard, 1906, blz. 612. [72]) Register van den aenbreng, enz. van Utrecht. Aangebracht: „19 Juni 1713. Buurk. 7 Juni. Vrouwe Margareta Ruys, wed^{e}. van Hr. JohanPith, laet na mundige kinderen alhier, en is tot Aarnhem overleden, 3 uren beluyd, d'wapens opgehangen en is ges^{n}. f 250."

„STEMMATOGRAPHICE TABELLEN VAN DIE FAMILIE VAN WOLDENBURGH."

Voerbygaende alle vorige generatien, so in linea ascendenti, als oeck in linea laterali bij gebreck van kennisse, den aanvanck neme vervolliglick van Heer WESSEL VAN WOLDENBORG en dessen vader en moeder op die Steege, een havesaet in Diedam onder die graefschap Bergh.

EGIDIUS OF IELIS VAN WOLDENBURGH vixit Anno Christi 1326.

EVERT EN MACHARIUS VAN WOLDENBORG hebben geleeft anno 1440.

MATHAEUS VAN WOLDENBORGH, is a°. christi 1436 in Gelderland, in quartier v. d. Graefschap Zutphen ten Landdag verschreven.

Stemmatographice Tabelle van die HEEREN VAN WOLDENBURG TOT DIE STEEGE.

........................VAN WOLDENBORG. En vrou N. VAN TELLICHT al: TOLNER, Eheluiden op die Steege in Diedam.

WESSEL VAN WOLDENBORCH, heer tot d'Steege, vortsetter sins Stams Aller Heeren van WOLDENBURGH TOT D'STEEGE — tot den MANHORST — tot den WOLDENBORGH etc.

Hij erfde nae doode sins moeders broeder die havesaet Manhorst in Diedam, waarmede hij beleent is worden bij Graeflike Bergse Lehen-kamer, 1454. Sine vrou N. VAN VAECK,[1]) waer my oeck kreeg die collatie van vaecke vicarie tot Ahrnem.

ENGELBERT VAN WOLDENBURG, Heer tot den Manhorst, sine vr. MENTA VAN WOLDENBURGH. A.	DERRICK VAN WOLDENBORG na dode sines vaders, heer tot d' stege. Sine vr. N. CORNELII VAN DEELEN. Heer tot Hees. En Pand-Rigter tot Diedam, daerna Landdrost der Graefschap Berg, En vr. ALEIT VAN LENNEP dogter.	WEMMER VAN WOLDENBURG .... sine vr. N. VAN MULE, verm: dat nae dese nogh eene vrou heeft gehat. B.	IDA VAN WOLDENBORCH, 1492, haer man, ARNT VAN ZELLER, heer tot hals haef, al: halsaf. Een soon van JOHAN VAN ZELLER VAN DRIEHBERGH, En van GERTRUID VAN HELBERGEN, Erfdochter tot halsaf, hebbe kinders nagelaten, welke en oeck dy nakomelinge successive ten Landage tot Cleef sin verschreven geworden.

AERNT VAN WOLDENBURGH.

Heer tot t'Steege, Pant Rigter in die Heerlickheit Diedam van een adelick gerigt (mede Drost genoemt) WOLTER VAN BAARLE, heer tot d'Baerle in Diedam hadde dit Adelick Rigter Ampt bepant met 200 golt guldens, hij heeft dese pantschap overgelaten aan dy Heeren van DEELEN TOT HEES, en CORNELIS VAN DEELEN het selve overgelaten aan AERNT VAN WOLDENBURG.

Sine vr. Anna van den Sande, haar moeder is geweest N. van Doornink, al. Padevoort, anno 1549, hebben dij hilixforwaerden getekent aan sijde des Bruidegoms: Cornelis van Deelen. Wemmer van Woldenborgh — Bermen van Zeller — Eernst Mom. — aan sijde des Bruits: Tomas v. Sande. Palick van Coevorden. Roelof van Hekeren. — Palick v. Heerde........ En Hilbrant van Eijls. Hebben nagelaten twee dogters.

Kinderen van AERNT VAN WOLDENBORGH en vrou ANNA VAN DEN SANDE, OP DIE STEEGE.

JOANNA VAN WOLDENBURG, Erfdogter tot die Steege. Haer	THEODORA VAN WOLDENBORGH Haer man Derrick van Mekeren

[1]) Haer moeder waer N. VAN ENGHUISEN.

eerste man, Heer WILHELM VAN SCHENCKINCK, sonder kinders. Haer tweede man, EGIDIUS OF JELIS VAN PLEES, sine moeder waer N. VAN BEMMEL, gesproten van den huise PLEES bij Gogh, waer op gewoont hebben dy Heeren van PLEES sine voer-Elderen, Erfdrosten van Gogh, als gogh onder Gelderland gehoerde. Side dy hilixforwaerden 1618. 7. Aug.Na dode van AERNT VAN WOLDENBORG wirde IELIS VAN PLEES Pant-Rigter tot Didam. van Puttelick, heer tot Cruishorst in Rhee bij Ahrnem, hebben veele kinderen gehat.

WILHELM VAN PLEES, Heer tot d'Steege. En pant Rigter tot Diedam obiit 1650 in Jan. sine 1e vrou CATH. SIBERTI VAN RIPPERBANT, En IDA VAN DE STEEN tot den SCHWALVENBURG, dogter obiit 1646 11 Juni sonder kinders. Sine 2e vrou BARTRUD VAN LEEWEN, haer moeder war GERARDA VAN STEEK TOT HOEVELWICK.	AERNT VAN PLEES, Heer TOT DEN BALLIKEN en TOT DEN HAESENSTEKER, Rittmeester ten dienste der Vereenigde Nederlanden. Sine vrou JUDITH VAN BERGEL. haer moeder waer N. VAN RIJSWICK MET 'T RIJSS. hebben gene kinderen nagelaten.	MARGARETA VAN PLEES, haer man GERHARD, ENGELBERTI VAN WOLDENBORG TOT D. MANHORST. En vr. MEGTILDIS VAN WOLDENBURG SOON. hiervan een soon.	ANNA VAN PLEES, haer man, Heer DAEM VAN HAERDE Heer tot SCHERPENHOF OP DE VELUWE.	MARIA VAN PLEES, ongetrout gestorven anno 1644 den lesten Januarii.

............van Plees, Erfdogter tot die Steege; haer man Wilhelm van Erp, Een jonger soon van den huise stolt in Maes en

Wael, sine moeder waer N. van Nivenheim, aldus dy havesaet Steege per aliance gekomen is aen d' Familie van Erp. dese Eheluiden hebben nagelaten vif soonen en 4 dogters.

B. Stemmatographice Tabelle.

WEMMER VAN WOLDENBORGH, op d'Burgvre in den dijck tot Diedam. Sine eerste vrou H. VAN MULE.

Sine tweede vrou N. N. Sine hur (Halderse, waer by een soon gehat, dese heeft hy in sine olde jaeren getrout. Van desen soon by continuatie van mindere aliancien gesproten) in, welcke meest in en omtrent Zevenaer gewoent hebben.

Van die Eerste vrou.

WESSEL VAN WOLDENBURGH, Drost of .... tot BORCKELOE, bij den GRAEF VAN STYRUM; hij is van wegen d'Grafinne van Styrum Anno 1573—1575. den 15. al. 17 Aug. ten Landage verschreven.

Sine vrou N. van Doijs.

GERHARD VAN WOLDENBORG, capitein en commandant tot Rees, in dienst der Verenigde Nederlanden.

Sine 1e vrou MEGTELT DE WALL, dogter van GERRIT DE WALL en H. VAN SUYLEN.

Sine 2e vrou GERTRUID HENRIC DE VOS VAN STEENWIJCK, En MEGTELTS VAN MULERTS DOGTER.

Hij is anno 1629 in een treffen met d'viant op d'Velwe gequest, en binnen Ahrnem den 6 Augusti gestorven, en aldaer in d' Grote Kerck begraven onder een sarck, waer op 't wapen is gehouwen.

Sine 2e vrou MEGTELT D'VOS VAN STEENWIJCK, sine weduwe heeft anno 1633 6 September gekost dy haevesaet BENTHUIS in Overijssel binnen Vollenhoe. Sij is gestorven anno 1653 aetatis suae 73 op Benthuis, en binnen Vollenhoe begraven.

heer .... VAN WOLDENBORGH sine vrou N. ....

heer .... VAN WOLDENBURG. Sine vrou, REBECCA CRANINCKS of CRANIUS. Een ongelickte person, sinde een Praedicants dogter tot Groll.

Van die eerste vrou MEGTELT DE WALL.

Heer.......... VAN WOLDENBORGH, Luitenant onder sins vaders compagnie en na sins vaders doot in sine plaats van Luitenant wirde hij capitein, is ongetrout gestorven.

WINOLT VAN WOLDENBURG, vaandrigh onder sins vaders compagnie is anno 1629, op selve tijt oeck op d'Veluwe voer d'Viant gequest, en binnen Ahrnum 23 Julii gestorven, en aldaer onder die selve sarcksteen in die Grote Kercke begraven, ongetrout.

Heer.......... VAN WOLDENBORGH is ongetrout gestorven.

Stemmatographice Tabelle.

ENGELBERT VAN WOLDENBORG, gestorven ongetrout anno 1640, den 12 Maij en begraven tot Groll vide aldaer die sarcksteen met sin opschrift, en met 4 quartiren, twe van vader, namenlick WOLDENBURG en DOIJS. En twe van sine moeder WALL en SUIJLEN.

Heer.......... VAN WOLDENBORG, is mede ongetrout of dogh sonder egte kinderen na te laten gestorven, gelijk sine andere broeders.

GERARDA VAN WOLDENBORG, haer man JOHAN DE VOS VAN STEENWIJCK. Een jonger soon van den huisen Hussen in d'Drenthe gelegen, sine moeder waer N. VAN RIPPERDA; hebben nagelaten 3 soenen en 2 dogters.

GERTRUID VAN WOLDENBORG, haer man JOHAN VAN DEN OUDEN, capitein en commandant tot Grol, geboertigh ut d'stad van Dorth. Hij is gestorven 1645. 22 Oct. Hebben nagelaten dry dogteren, waervan ene dogter getrout aen N. ELDERINGH, Eheluiden op die Burgvre tot Diedam in den Dyck, nalatende ook 3 dogteren, waervan eene getrout aan ASSUER VAN VOORST. Een jonger soon van SCADEWIJCK, nalatende 4 à 5 soonen en 2 dogteren, hiervan eene ANTONETTA VAN VOORST, getrout aen BALTHASAR VAN ERP, een jongere soon van die Steege, waermede die Burgvre aen d' FAMILIE VAN ERP is gekomen.

AGNES VAN WOLDENBURG, haer man PAULUS BUIJS capitein.

ELISABET EN MEGTELT VAN WOLDENBURG, hiervan eene is geweest simpel.

Van die 2de vrou GEERTRUID DE VOS V. STEENWIJCK.

GERARDA VAN WOLDENBORGH, Erfdogter van die Havesaet Benthuis in Vollenhoe, haere man AERNT VAN DER LAEWICK, soen van JOHAN VAN DER LAEWICK en Vrou IDA SLOOT, hebben nàgelaten een soon STEVEN, CONRADT VAN DER LAEWICK, heer tot Benthuis En Verwalter Drost tot Vollenhoe, gestorven ongetrout A° 16.. begraven binnen Vollenhoe.

Stemmatographice Tabelle
van die Heeren van WOLDENBURG TOT DEN MANHORST.

A. ENGELBERT VAN WOLDENBORG, na dode sins vaders Heer tot den MANVOIRST *al*: Manhorst, waermede hij beleent is anno...., sine vrou MENTA VAN WOLDENBORG.

HERMEN VAN WOLDENBORGH, Drost van die hoogheit of Baronnie VAN WISCH, heer tot den Manhorst, waermede hij a° 1558 na doode sins vaders beleent is. Sine vr. ANNA JOANNIS DUZEKER en MEGTILDIS PASMAN dogter, weduwe van JOHAN LANSINCK. Zij hebben een huis gehat binnen Terburgh hebben a° 1556 gefundiert een Elmus of spendinge jaerlicks aan die Gemeine	MEGTELT VAN WOLDENBORCH, haer man, Heer JOHAN VAN WILICH sij waer all weduwe anno 1552.	AGNES VAN WOLDENBORG haer man Heer WERNER VAN BEMMEL sij waer all weduwe anno 1552.	Joffer N. VAN WOLDENBURG, haer man heer VAN WISCH, biervan sin kinders geweest. Eene dogter getrout aan den Heer SPLINTER, waer van sine dogter aan BUILH GNT BULH getrout, waerna die successoren beseten hebben dit Woldenborgh huis binnen Terburg.

Borgse Ahrmen, van vier malder weit en ses malder Roggen, goet welgebacken broet.

Dese eheluiden hebben daerna gewoent in haer huis tot Embrick tegenover het Collegium S. J. /: mede heer Dorths huis: / alwaer hij gestorven is a° 1560 den 25 Febr. sij is gestorven 1580 11 Martij, beide begraven in d' P. P. Cruis-Broederen Kercke, binnen Embrick. Vide aldaer di Sarcksteen met d' wapens en de inschriptie voer onse L. Vrou altaer.

ENGELBERT VAN WOLDENBORGH, heer tot den Manhorst, sine vrou MEGTELT VAN WOLDENBORGH, haer moeder N. VAN ECHTEN: sij hadde hare susters HELENA EN AGNES VAN WOLDENBORGH beide Nonnen in S. Agnelis Convent binnen Embrick. Sij is gestorven A° 1620 11te Martii.

GERHARD VAN WOLDENBURG Heer tot de Manhorst. Sine vrou MARGARETA EGIDII VAN HEES, Rigter tot Diedam en	ENGELBERT VAN WOLDENBORG, capitein sine vrou JO'ANNA VAN AERD VAN AVESAET.	HERMEN VAN WOLDENBORGH Ritmeester Overste Luitenant Commandant tot Erckelens i Heer tot den WOLDENBURGH sine vrou JOANNA THEODORI VAN GOMMERBAG en MEGTILDIS VAN RIJSWICK dogter. A.	AERNT VAN WOLDENBORG, capitein, sine vrou GERTRUID DE RIDDER gene kinders nagelaten HENRICK VAN WOLDENBURG vendrig ongetrout gestorven in Swartesluis. —	HERMANNA VAN WOLDENBORG, haer eerste man N. BICKS, Capitein een Engelsman 2^e man LUCAS TEN HAEF Drost bij den Furst van Anhalt 3^e man GERRIT JANSSENS com7(?) in Rus. Zij heeft geene kinderen nagelaten.	ANNA VAN WOLDENBURG mishillikt heeft kinderen nagelaten Sij is 16: 7 29 Jann: onterft met een perseel afgeset van haer elders. —

Stemmatographice Tabelle.

Kinder van GERHARD VAN WOLDENBURG, heer tot den Manhorst, En vrou MARGARETA VAN PLEEGS TOT DIE STEEGE.

ENGELBERT VAN WOLDENBURG heer tot den Manhorst hij heeft die collatie van Vaeke Vicarie gefundiert tot Ahrnum overgelaten aen dy van Berkum obiit anno 1684. 7de febr:, en bij sine voerelderen in d' Kerke tot

Kinders van ENGELBERT VAN WOLDENBORG, en van vrou JOANNA VAN AERDT TOT AVESAET.

ENGELBERT VAN WOLDENBORG, Overste Wagtmeester in 't Regiment van den Overste SNETTER in dienst van den hartog van Lotharingen — hij is in 't Land van Valckenburg voer d' viant dooth gebleven, heeft

Diedam begraven, Sine vrou: LUDGARDIS, LUBBERTI VAN WIJNSHEM, en GERTRUDIS VAN MIDDELDORP dogter, A° 1653 Mai dese Eheluiden hebben den huise Manhorst geheel vernieuwt, alleen eene kamer met den kelder daer onder latende van 't olde huis.

gene kinders nagelaten. Sine vrou N. BARONESSE.......... weduwe, in 't overquartier van Gelderland.

HENRICA VAN WOLDENBORGH, haer man, DON N. DE SORIBAS, capitein, een spangiaerd, hiervan kinderen geweest.

EVA VAN WOLDENBURG, haer man, WILHELM VAN MOES, Drost tot Batenburg.

Hiervan kinderen geweest.

GERHARD LUBBERT al: GERHARD VAN WOLDENBURG heer tot den Manhorst

Sine vrou ANNA CATHARINA CAECILIA FRANCISCI IGNATII VAN OLDENNEEL heer tot den beerenbrinck, en vrou N. VAN OLDENNEEL TOT D' CUIL, dogter.

Hiermede behilickten hy dy havesaet d'Cuil in 't Overquartier by Straeten, en bewoent. dese Eheluiden hebben haer olt stamhuis d' manhorst verkogt anno............

ANNA MARIA GERTRUID VAN WOLDENBURG haer man WILHELM FRANCOIS VAN DOETINCHEM VAN RANDE heer tot de kemnade wewenaer hebben kinderen nagelaten.

Hij waer een soon vau CORNELIS VAN DOETINCHEM heer tot Rande En ...... van OLDENNEEL TOT DEN BERENBRINKS dogter.

Juffer N. VAN WOLDENBORH, geb. 1689, jonck gestorven.
ENHELB. FRANC. JOSEPH VAN WOLDENBORG geb: 1690, jonck gestorven.
MARIA AGNES MARY, jonck gestorven.
ANNA LUGARDIS JOSEPHA, Erfdogter tot die Cuil, mishilickt.

A. Stemmatographice Tabelle

van die Heeren VAN WOLDENBORG TOT WOLDENBORGH.

HERMEN VAN WOLDENBORG heer tot den Woldenborg, capitein,

daarna oeck Ritmeester in dienst van...... fürst van d' Phaltz, Koning van Boëmen, daerna in dienst van den Koning van Spangnien, en sin pete van........ 1643 den 7de Augustii van Philippus den 4de verkregen hebbende, hij is worde Rittmeester en Overste-Luitenant-Commandant tot Erckelens ten dienste der verenigde Nederlanden, sine vrou, Joanna olste dogter van Derrick van Gommerbach, en vrou Megtelt van Rijswijck, a° 1622. 25 7bris.

Hiermede neffens andere goederen behilickte den Gommerbach of Gommerbachg goet in die graefschap van den Berg Kerspel Netterden gelegen, welcke doer verval van tijden, door dien het Principale huis destrueert en ruïneert, met een slegte huis tot een woninge voor een pachter, en een spijker daerneffens versihen is geweest, so heeft d' heer Hermen van Woldenborg voer (bij den Land) Regerende heer Graef Albert van den Bergh gunst en protectie versogt, tot mantenu...... en verheffinge van dit Gommerbag goet met sin toebehoer en geregtigheden, het selve gemaeckt heeft tot een leen ten Zutphen in Regten aen 't graefelicke huis van den Berg, hier tegen den voers. Graf Alb. van den Berg den Gommerbagh of daernaer geheten Gammerbagh Goet releveert en voer een adelicke havesaet verclaart tot alsulcke privilegien, vrijheden en emolumenten gelijck andere adelieke havesaeten in dy Graefschap liggende genieten.

En vortan niet meer den Gommerbagh maar den Woldenborgh na de familie sal worden geheten, aldus dese Eheluiden een nieu huis niet op d' olde fundamenten maer nieu ut den grond hebben doen bouwen; side hiervan het diploma of privilegibrief dd° 1632. Dese Eheluiden hebben op dese havesaet Woldenborg gewoont en alle adelike vrijheden, regt en geregtigheden genoten, gevrijt ongehindert.

Hij is gestorven a° 1669. 17 Decemb. aetatis 80

Sij is gestorven 1680. 1 Jann. aet: 80, en sin beide aldaer in h. walburgis in haer kelder Graf ingeset. hebben gehat 4 soonen en 3 dogters.

Stemmatographice Tabelle.

Derrick van Woldenburg. is ongetrout gestorven, begraven in S. Martini Kercke tot Embrick Henrick, Engelbert van Woldenborg Heer tot den Woldenborg is geweest Luitenant in dienst van den Koning van Sweden.

Sin vrou Megtelt, Hermina Engelberta vanSchrieck, Heer tot Aspel. En N. van Steenbergen tot den Stoevenborg dogter.

ille ob: 16..
ille ob: 17..
beide begraven in S. Waldenburgis Kercke tot Netterden.

Wolfganck Frederick van Woldenburg, heer tot den Woldenburg, is geweest veendrig onder 't Regiment van d' Furst van Salm. in dienst van d' Repub: van Venetien binnenlanden, aldaerin 't 3de jaer tegen den Turck gedient in voers: qualiteit En tegelick Edelman geweest aan 't hof aldaer bij den Generael Maior d'Graef van Remoranbijn; in sin retour tot Malta arriveerde, En aldaer veel Eher en gunst ontvangen bij d'duitse Malteser Heeren, doer kennisse van den h Pallandt Heer tot Eijel: is van dese hh. enige weeken in 't Duitse huis tracteert, van daer gaende met briven van recommandatie versien bij den Groot Hartogh van Toscana, onder een Duits Regiment binnen Livorno gedient. heeft die havesaet Woldenborg van sin Broeder gekost a° 1683

Sin vrou: Gertruid, Andrea van Broukhees en Joanna van Boekevoort dogter.

B.

Alexander van Woldenborg, in dienst van den Koning van Sweden is ongetrout in Polen gestorven.

—

Megtelt van Woldenburgh, jonck gestorven a° 1636 aen d' pest tot Embrick, En aldaer begraven in S. Martini kerck.

Joanna, Clara van Woldenburg, haer man Otto van Vogel Heer tot Hertzberg bij Maseick. Een soon capitein Derrick van Vogel tot d' Wildt, en van Maria van Broekhuizen tot Barleham illa ob: tot Embrick 1709 6de Jan: En in S. Walburgis kercke tot Netterden begraven, sij heeft gene kinders gehat.

Magtelt Catharina van Woldenburg. haer man Gerhard Johan van Cock al. Cocqr sin moeder waer N. van .... hij waer Luitenant. hiervan 2 Soonen, Johan van Cock. minne broeder tot Cleef, en geheten Pater Constantinus, daerna guardiaan tot Duisborg. Bertmunt Nydeggen.

Alexander Willem van Cock. capitein in Spanjen dienst onder 't Regiment van Barón d' Oudenhave.

MEGTELT GERTRUID VAN WOLDENBURG. nata 1661. 16 Julii. obiit 1662 5 Aprilis.	HERMAN ENGELBERT VAN WOLDENBURG. Luitenant onder 't Regiment van Nagel in Münstersedienst is ongetrout achter ...... gestorven, binnen Flanderen. 4 Oct: ob. 1706-24 .... begraven.	FRED. WILHELM Natus 1669. 26 Sept. obiit ongetrout aan die Kinderpocken 1689. 27 Dec. binnen huise, En aldaer bij d'Augustiner begraven.	ALEXANDER IGNATIUS. Luitenant onder voers Nagels Regiment natus 1674 7den Augusti.	JOANNA PETRONELLA CLARA, geboren 1660, 23 Febr. IDA MEGTILDIS, geboren 1663, 27 Jann. Beide mishilickt, aldus van ons uitgegaan, hebbe kinders nagelaten.

B. Stemmatographice Tabelle.

WOLFGANCK, FREDERICK VAN WOLDENBURG, heer tot den Woldenburgh-ille obiit 1592 in .... begraven tot........ SINE VROU GERTRUID, ANDREA VAN BROIKHEZE EN JOANNA VAN BOEKEVORT, dogter. illa ob : 1674 in Sept. begr. tot Embrick in S. Marti kerke.

ANDRIES VAN WOLDENBORGH, HEER TOT DEN WOLDENBORGH 1697, 7de Decemb. binnen Deventer. sine vrou CATHARINE, ANNA, dogter van RUDOLPH GOSWIJN ALBERT VAN HOEVEL TOT WESTERFLIER en van vrou Agnes, Maria van Pinninck, illa ob : 25 Sept./5 Oct. 1698. En tot Deventer in d'grote Kercke begraven.	JOANNA CLARA VAN WOLDENBURG, ongetrout gestorven, anno 1649, 5e Oct : Oct : 22. En bij haar moeder begraven in St. Martini Kercke tot Embrick.	MEGTELT .... VAN WOLDENBORG, jonck gestorven in haer darde jaer, begraven in St. Martini Kercke tot Embrick.

Gertruid Lucie van Woldenborgh, geboren in Augustii 1698, is in 't zelve jaer, all sinde aght weeken en 6 dagen op S. Michaclisdagh gestorven, en te gelijck met haer moeder begraven.

Extract uit d'Oldenburgse Chronike.

pag. 353 *Joncker* CONRAET PHENNINGH Hamburger Hauptman
355 joncker CHRISTOFER VAN WARBUIT CINRAEDT
Phenningh Ritteren.

16 quartiren van heer Herman van Pinninck, heer tot Boscamp, ongetrout gestorven den $\frac{1}{11}$ Julii a° 1686.

			van Moeder
1.	Pinninck	1.	Stegeman ....
2.	Rheede .	2.	Glaeuw ......
3.	Bage ..	3.	Quade ....
4.	Baden ..	4.	Heeck ....
5.	Sticke ..	5.	....
6.	Goer....	6.	Thie van Eeck
7.	Wely ...	7.	Mouwijck al. Moeks
8.	Mekeren.	8.	Huissen ......

N. VAN PINNINCK, sin vrouw......STICKE.

N. VAN PINNINCK, sin vrouw......VAN BAGE, haer moeder waer WELY.

---

hebben gekoft toe Deventer dy grote behuisingh aen den Brinck van die van Swaefken.

HERMEN VAN PINNINCK, sin vrouw LUCIA, geboren VAN RHEEDEN TOE DEN BRANDLIGHT, haer moeder waer...... VAN BADEN; sij heeft het vadershuis voergemelt zeer verbeetert en het wapen van Pinninck en Rheeden buiten en binnen huises, oeck haer beide Eheluiden portretten aldaer tot memorie gelaten.

Wapen van PINNINCK.

Hebben gehat veel goet en veele kinderen ad 17 waervan 10 tot hare mundige jaren gekomen en d'patrimoniele goederen gedeilt.

En ieder gehat duisent daelder Holl. jaerlicks...... van haer Landerien als 't seepel rogh 17st. en 't seepel boekweit 13st. toe Deventer heeft gegolden: sin dogh alleen agt kinderen getrout geweest.

1. HENRICK VAN PINNINCK, sin vrouw Catharina Stegemans, haer moeder waer Glaeuw *N. A.*

2. ADRIAEN VAN PINNINCK, is Ridder gemaekt van den Keijzer, heeft oeck sin Vaderlick Wapen verandert, vixit a° 1637, heeft tot Vollenho in het huis van d'heer van Uterwijck een glas gegeven, alwaer ik vinde dit naem-stuck „Adriaen Pinninck. Erfgeseten des huises Bennerluider ende Wezen Conicklick Majesteit van Spanien, Landrentmeester van Lingen Juffrou Maria Bouceaux, sine huisvrou. a° 1637. *N. B.*

3. FREDERICK VAN PINNINCK is ongetrout gestorven in het Belegh van Hamel.

4. MACHARIUS VAN PINNINCK sin vr. ANNA MARIA JOANNA STEGEMANS, haer moeder waere GLAEUW suster van CATHARINA STEGEMANS hiervoer benoempt. N. C. vindt om dese tijt nogh geleeft te hebben een Macharius Pinninck wiens vrou is geweest Judit van Laer van Laerwolde uit d'Neder-Graafschap Benthem. Vide in d'Glasen in het klein Pinninckshuis in Pinnincks-hoek toe Deventer aen den Brinck, vermeine oeck d'wapenen en namen van deze beide Eheluiden te sihen binnen tot Vollenho in 't huis van d'heer van Uterwick olim d'h. Hagens huis.

Wapen van LAER.

Of dese Macharius dy selve is, dy hier voer, ende dese Judith van Laer sin 2e vrou viligt is geweest, is my onbewost, en of hier kinderen van geweest sin. Sy waer weduwe. a° 1637 volgens het naemstuck in voerseide huis in een glasz. Jfr. Judith van Laer, weduwe van ZALIGE JONCKER Macharius Pinninck.

5. Jfr. BITTERA (al: Bittera Clara) PINNINCK. haer eerste man...... VAN DER GOUS, haer 2e man JOHAN REISELING, Overste Luit. van een regiment Hooghduitsen onder den Colonel Metternich. side het waepen en naemstuck sub dato 1637, van beide eheluiden in voornoemde huis vermeine kinderen hebben nagelaten.

Wapen van REIEES-LINGH.

6. Jfr. MARIA PINNINCKS, haer man...... BONCAPS, OF BOENENCAMP, ut mihi dictum est.

7. Jfr. AGNES PINNINCK, haer man........ COCKMAN, hiervan verscheide kinderen. Een soon HERMEN,

getrout aen jfr. JOSINA, ELISABETH, VAN DER MARSSCHE, vixerunt 1655. Hiervan 2 soonen sinde tweelingen, d'een ongetrout gestorven, den ander soon getrout aen jfr GLAUW.

item van COCKMAN en jfr. PINNINCK een dogter en devotesse of klopken — Een dogter begine in St. Agneten Convent tot Embrick — Een dogter getrout aen d' heer van UTERWICK in Vollenho. Hiervan een soon pater Jesuit — een soon s^t Francisci ord. strictioris observantiae: — een soon getrout aen jfer GRAMMAY: — Een dogter getrout aen d'Heer A. VAN HELWICH, Major onder 't Regiment van Generaal Luit. LINDEBOOM.

of meer kind: van Cockman jfr. Pinninck is my onbewost.

8. Jfer. LUCIA PINNINCK, haer man JURRIEN JACOB VAN HAGEN, heer tot Hagensdorp in Vollenho, hebben geene kinderen nagelaten, — dese heer Hagen d'leste van d' familie in dese Nederlanden heeft het wapen met sigh toe in 't Graf genomen.

9. Jfr. PINNINCK, haer man...... DE RUYTER, obiit sine liberis.

10. Jfr. GERTRUID PINNINCK, sinde 't jongste kint, is getrout aen heer GERHART VAN VOEGST TOT 'T STEENHUIS in OOSTERHOLT BIJ LAMPEN, sinde een soon ongetrout gestorven, en eene doghter welke nogh leeft a^o 1700 ongetrout, toe Lampen, wonende met haer moeder, seer olt sinde.

dy andere kinderen sin mij onbekant van Heer HERMEN PINNINCK en vrou REEDE.

Sinde in een glas in 't grote Pinninkshuis toe Deventer, dit naemstuck:

MACHARIUS PINNINCK: CUNERA ROVER, sin huisvr: a^o 1598. met d' wapenen, — item aldaer sinde LAURENS PINNINCK, Rigter toe Oldenzeel. Zwene Romme sin huisvrouwe.

Kinderen van Heer HENRICK PINNINCK en vrou CATHARINA STEGEMANS, dese Eheluiden hebben gekovt dy

Havesaet Boscamp in Olst van dy van Coeverden, waervan d' wapenen nogh te vinden sin op d' havet-en te voer beseten is geweest van dy van Langen steen van d' Groeve, toebehorende onder Boscamp, in d' Kercke van Olst.

1. HEER HERMEN PINNINK enige soon toe Boscoop is ongetrout gestorven $\frac{1}{11}$ Julii 1686, 's avonds tussen 7 en 8 uhren, begraven toe Deventer

HANS FREDERIK OTTO VAN MONNINCKHUSEN, na bekomene quetsure in d'borst, in Julii 1687 tussen 10 en 11 ure nogh 24 uren geleeft en daarna gestorven.

2. Jfer JOANNA PINNINCK, haer man d' heer OTTO FRANS VAN MÖNNINCKHUSEN. Cornet onder den Overste Haersolte; hij waer een edelman uit Duitslant — sinde een soon, — welcke toe Olst van 2 Heeren overweldight seer gewont is en ongetrout gestorven aen d'wonde enige dage daerna gestorven.

Eene dogter dij ongetrout is gestorven.

3. Jfer LUCIA PINNINCK ongetrout gestorven, omtrent 82 jaren olt sinde.

4. Jfer....... PINNINCK, haer man d'Heer RUDOLPH VAN HOEVEL. Een jongsr soon van 't huis WESTERFLIER, waervan dry soonen en 2 dogters:

1. HENRICK HERMEN VAN HOEVEL, sin vrou jfr.. ...... van HOEFSTAGH, sinde verscheide soonen en dogteren. — hebben na doode van haer Moije JOANNA PINNINCK WEDUWE VAN MONNINCHUSEN, bij Erfdeilinge geërft dy Havesate Boscamp.

2. PALICK JURRIEN VAN HOEVEL, Luitenant-dragonner in dienst van Munster, daerna Capitein onder 't Regiment van d' Heer van Kijpel. in Hollandse dienst, is ongetrout.

3. OTTO, ERNST, VAN HOEVEL, sin vr: jfr........ VAN DOYS, sinde verscheide soonen en dogteren, — hebben geërft het grote Pinninckshuis toe Deventer.

4. Jfr. AGNES MARIE VAN HOEVEL, haer man d'Heer van HELWIGH, jonger soon van 't huis Pagger in Lifland, Capitein, daerna Major van 't Regiment van d' Gen: Luit. Lindeboom in dienst van Holland, sinde verscheide kinderen, dogh alleen nogh 2 soonen daervan leven.

5. Jfr. CATHARINA, ANNA VAN HOEVEL, haer man d' Heer AND. VAN WOLDENBORGH HEER TOT WOLDENBORG, hiervan eene dogter Lucia van Woldenburgh, jonck gestorven en met haer moeder mine L. Vrouwe zaligh begraven toe Deventer 1. Octob. olde stijl binnen Deventer.

N.C. Kinderen van MACHARIUS PINNINCK en Jfr. ANNA MARIA STEGEMANS.

MARTIN PINNINCK OP BANNINCK, sin vrou juffer ENGELA VAN KEPPEL VAN WOLBECK — of meer susters of broeders geweest sin, is my onbekant.

Hiervan een soon, — is ongetrout gestorven.

den 2de soon HERMAN HENRICK VAN PINNINCK, jagemeester van d' Baron van Lottum, is getrout aen jfr. PAS: hier van Beide sin gene kinderen.

item vif dogteren waervan Eene getrout is aen d' Heer Heringsma Luitenant onder dy Lifguarde van Curfurst van Brandenburgh, sin moeder waer d' Keijserlike Geneaael Graef Dunewalt sine suster.

N.B. ADRIAEN VAN PINNINCK, soon van HERMEN VAN PINNINCK en Vr. LUCIA van Rheede, is Ridder gemaekt van den Keijser, en is sin vaderlick wapen doemaels mede verandert: te weten dat den Swarten dwarsbalck uit 't Schilt is genomen en in ieder fleugel op 't helm geset, en in plaats van den dwarsbalk in 't Schilt een zwarte sparr gesett, beholdens dy dry vogelen in manire en in ordre als voerdesen. Hy leefde nogh a° 1637. Sine huisvrou waer Jfr. Maria Bontamps in voers: jaer ock nogh heeft geleeft.

Wapen van PINNINCK

hij waer Erfgeseten des huises Benerluider en de Wezen, Conincklike Majesteit van Spanien. Landrentmeester van Lingen.

1. Heer......VAN PINNINCK, heer tot Beversonderen, in 't stift van Munster. Sine vrou............, waarbij hij eene dogter, welke lifde Beversonderen, En is getrout aan H........RUSCHE, sinde een 2de soon van 't huis Stroe in 't Ampt Veght, herspel Landweern in 't Stift van Munster.

2. d' tweede soon waer........VAN PINNINCK, sin vrouw Jfr.........VAN SCHERPENBERGH, erfdogter tot Scherpenborgh in 't Ampt Meppen, stift van Munster, en is met dit houlick geworden Heer van Scherpenborgh. sinde een soon HENRICK HERMEN ENGELBERT; of meer kinderen geweest is my onbekant. — Sij hadde 2 susters *N. H.*

3. JACOB JOOST VAN PINNINCK, wonende binnen Schuttrop, sin vrou jfr.........VAN BERNINCKHUSEN; eene suster van Drost BERNINCKHUSEN van het Drost-Ampt Vreudenbergh toebehorende den Landgraef van Hessen, En ware voer d'heer Berninckhusen, d'Heer van Merode aldaer Drost.

Jfr.........VAN PINNINCK, haer man d'Heer VAN VELSBERGH.

Jfr.........VAN PENNINCK, haer man d'Heer HORSTMAN.

N. I. Heer........VAN PINNINCK en vrouw...... van SCHERPENBORGH, hebben gehat een soon HENRICK, HERMEN ENGELBERT VAN PINNINCK, of meer kindere geweest sin is my onbekannt. Sin eerste vrouw jfr.... ....van Borduwijck toe Holthuisen (inino: lond(?)) waer van sin twee soonen en eene dogter.

2de vrouw ware TETTA-CORNELIA VAN BRAEUW, jongste dogter van camp. — hebben gehat kinderen.

Hij waer heer van Scherpenborgh, het welcke van d/Hollanders in den laatsten oorlog tegen Vranckrick en Munster, is verbrand, dogh wederom hertimmert en heeft d'Bisschop van Munster tot reparatie van dese schaeden aen d'Heer Henrick Hermen Engelbert van Pinninck gegeven een Land-Compagnie voetvolck, waer van hij hopman is.

(De op blz. 504 en 507 aangegeven oorspronkelijk geteekende Wapens zijn in den druk weggelaten. Red.)

OUDHEIDKUNDE.

EEN STAKEND PROFESSOR.

Er had, aan de Leidsche Academie, in lang niet zooveel verbazing geheerscht, als kort na de groote vacantie in het jaar 1816.

De studenten, die de colleges van prof. Daniël Wyttenbach wilden volgen, waren voor een gesloten deur gekomen. De wereldberoemde philoloog had den arbeid nedergelegd en zich, zonder de curatoren verlof te vragen of zelfs den Rector Magnificus er van te verwittigen, op reis begeven. Of hij van plan was om terug te komen wist men ook niet. Ieder hoopte het echter. Daniël Wyttenbach behoorde tot de beroemdste hoogleeraren, die de Leidsche Hoogeschool had gekend. Na zijn afleven schreef een zijner bewonderaars: „Van de natuur had Wyttenbach alles ont„vangen, wat tot den uitmuntendsten aanleg behoort; en de voor„beeldelooze werkzaamheid, welke hij daarbij paarde, verhief hem „al spoedig tot den eersten rang onder de geleerden zijner eeuw. „De werken der oudheid had hij zich zoozeer eigen gemaakt, „dat in zijn achtbaar gelaat, in zijne houding, in zijne woorden, „in zijne handeling zekere antieke kleur (zoo ik mij dus mag „uitdrukken) of gloed of hoe men het dan ook anders moge „noemen, zichtbaar was en dat iedere trek in zijn karakter door „de schriften zijner geliefkoosde schrijvers gevormd of gewijzigd „scheen; zoodat hij met het standvastige der Romeinen, in hunne „glorierijkste dagen, die keurigheid in smaak en fijnheid in gevoel „voor al wat schoon is en edel vereenigt, welke in de eeuw van „van Perikles den Atheenschen burger kenmerkte." [1])

Ongelukkig, was de groot geleerde zich zijn waarde wat al te veel bewust. Hij lag met bijna een ieder, die met hem in aan-

---

[1]) Korte geschiedenis der Leidsche Academie 1810—1824 vervat in de Studenten-Almanak van 1815—1824 te Leiden bij L. Herdingh & Zoon, pag. 45.

raking kwam, overhoop [1]), want hij deed wat hem goed dacht, wel overtuigd, dat niemand in staat was om hem te vervangen. Tegenspraak verdroeg hij in het geheel niet. Zooals o. a. Paulus van Hemert en Kinker op zeer onaangename wijze hadden ondervonden.[2])

Wat Wyttenbach tot zijn zonderling optreden aanleiding gegeven had was niet recht duidelijk. Hij had in de vacantie een buitenlandsche reis willen ondernemen, maar daarvan wegens het slechte weder afgezien. De eenige verklaring, die men kon geven, was, dat hij zich als een emeritus professor beschouwde en dus niemand verlof behoefde te vragen of van zijn vertrek kennis te geven. [3])

Goede raad was intusschen duur. Wel was hem, reeds in het vorige jaar, Mr. J. Bake, als buitengewoon hoogleeraar, toegevoegd, maar deze kon, naar het oordeel van curatoren, onmogelijk Wyttenbach's geheele onderwijs op zich nemen. In hun eerste verlegenheid dachten zij aan Creuer, Van Heusde en D. J. van Lennep, maar zij begrepen, bij nader overweging, dat geen dezer naar Leiden zou komen en wendden zich toen tot Borger, die, sedert 1814 reeds als hoogleeraar aan de Hoogeschool was verbonden. [4]) De jonge man, die de exegese van het Nieuwe Testament onderwees, was met dit voorstel niet weinig verrast: „Diep getroffen — antwoordde hij, den 25 September, aan curatoren [5]) — „door het vereerend vertrouwen, dat UEd. Gr. Achtb. wel in mij „hebt willen stellen, door mij de professie in de Letteren en de „Historie aan te bieden, neem ik de vrijheid voor deze eervolle „onderscheiding UED. Gr. Achtb. mijnen opregten dank te betui„gen. Aan de Leidsche Universiteit de Letteren te doceeren, be„teekent toch wel niets anders dan op dezelfde catheder te staan „met mannen, die de verbazing van geheel Europa door hunnen „roem verwekt hebben. Ik kan het UED. Gr. Achtb. niet ont„veinzen, dat ik, hoe hoog door dit aanbod vereerd, echter neer-

---

[1]) Bakhuizen v. d. Brink. Ter nagedachtenis van Mr. J. Bake, pag. 4, 10, 11. (Amsterdam, v. d. Post 1865).

[2]) Vergelijk G. von Antal, Die Holländische Philosophie im Neunzehnten Jahrhundert, pag. 8—17.

[3]) Volgens Siegenbeek's Geschiedenis der Leidsche H. School II pag... was Wyttenbach den 4 Augustus 1746 te Bern geboren. Uit het vervolg in dit verhaal zal blijken, dat die datum niet vaststond.

[4]) Notulen der vergadering van H.H. Curatoren der Leidsche Hoogeschool van 3 Oct. 1816 (Archief van H.H. Curatoren.)

[5]) Archief t. a. p.

„slagtig word bij het denkbeeld aan wie en aan wien ik zou „moeten succedeeren. De Voorzienigheid heeft mij in eenen stand „geplaatst, waarin ik volkomen tevreden ben en ook schijnt de „Academische jeugd, zoowel als het geletterd publiek met mij „niet ontevreden te zijn. Bij de verandering mijner professie moet „ik het wagen of ik zal jouisseeren van dezelfde gunstige opinie. „En waarlijk, dat is, voor iemand, wien het niet onverschillig „is, hoe men om hem denke, een groot waagstuk. Aan den ande-„ren kant zou het vruchteloos zijn te willen ontveinzen, dat ik „hoogen prijs stel op de beoefening der Historie en Oude Letter-„kunde en steeds zooveel als in mijn vermogen was met mijn „tijd gewoekerd heb om deze studie te kunnen voortzetten. [1])

„Ik behoeve UE. Gr. Acht. niet te herinneren hoe moeilijk het „mij valle, om de bijgebragte redenen, tot een besluit te kunnen „komen. Maar daarenboven zijn er nog voornamelijk drie poincten, „die ik voor UE. Gr. Achtb. niet verbergen mag en waaromtrent „ik gaarne eenige inlichtingen zou wenschen te ontvangen.

„Mij eerste zwarigheid betreft den Heer Wyttenbach. Het ge-„voel der dure verplichting, die ik aan zijn Hooggel. heb en de „eerbied, waarmede ik jegens hem bezield ben, maken mij huive-„rig een stap te doen, waarin hij zich zou kunnen beklagen, zoo „ik die stap, buiten zijn medeweten, deed. Ik begreep wel, dat „Zijn Hooggel. niet pretendeeren kan stem te hebben in de be-„noeming van zijn opvolger, maar toch wilde ik, om lief noch „leed, geene aanleiding geven tot het indisponeeren van een „man, die zoovele jaren, onzen vaderlandschen letterroem ge-„schraagd heeft en aan wien ik nooit dan met de gevoeligste dank-„erkentenis kan denken. Te meer drukt mij deze zwarigheid, daar „de Heer Wyttenbach noch werkelijk dienstdoend Prof. is en „dus reden is te vreezen, dat hij, en velen met hem, van de „rechtvaardigheid mijner aanstelling met moeite te overtuigen „zullen zijn.

„Zonderling is, ik beken het, de onderneming van een buiten-

---

[1]) Nam Belgica illius oratio tantum ad Latinam erat conformata, quantum natura utriusque patetur. Atque hoc ita eronice non potuit. Ut enim, qui quotidie delicatissimis Arabum suffimentis circumfunduntur, haec spirant, ubicunque sunt et quoque vadant, ita Borgerus nullam diem sine lecto Cicerone praetermittens, libros Belgicos Romano odore, imbuebat.

P. H. Peerlkamp, Oratio de vita Borgeri (Comm. Latinae III Class. Inst. Repii Belgici Vol. III (1824), pag. 22.

„landsche en waarschijnlijk langdurige reis, op het oogenblik, dat „de Academische werkzaamheden een aanvang moeten nemen, „maar de groote vraag is, dunkt mij, of de Heer Wyttenbach „deze onderneming bestaanbaar rekende met zijne roeping als „actief Professor dan of hij zich reeds als Emeritus considereert „en dus gebruik maakt van de vrijheid hem, door de organieke „wet op het hooger onderwijs, verleend. In dit laatste geval zou „hij de benoeming van den opvolger niet kwalijk kunnen nemen „en een groot deel van mijn geopperde zwarigheid zou vervallen „maar beschouwt hij zich nog als dienstdoende Professor, dan „zou ik — dit moet ik voor UED. Gr. A. openhartig bekennen — „zwarigheid maken deze benoeming te accepteeren. Hier zou „dus een explicatie in den Heer Wyttenbach zelve noodig zijn en „zijn antwoord zou moeten beslissen of mijne aanstelling als „provisioneel, dan als definitief zou moeten geconsidereerd wor- „den. Door een provisioneele aanstelling versta ik *of* de ver- „plichting, die ik op mij neem om nog, in den loop van dit „academie-jaar, zoodra mogelijk, een college over de Historie, aan „de professie van den Heer Wyttenbach verknocht, te houden „totdat zijn Hoog Gel. zal geretourneerd zijn, welke benoeming „toch altijd zou moeten voorafgegaan worden door de verzeke- „ring van een definitieve aanstelling, zoodra zijn Hooggel. den „ouderdom van 70 jaar bereikt zal hebben, *of* ik versta, door een „provisioneele aanstelling, eene prealable benoeming om aanstaand „jaar als ordinaris Prof. (de Latijnsche colleges uitgezonderd) den „Heer Wyttenbach te succedeeren. Ik wil niet ontveinzen, dat „deze laatste opvatting mij het beste zou behagen. Ik heb mijne „theologische studie begonnen: moet ik die afbreken, dan wordt „een aantal jongelieden teleurgesteld in het plan, dat zij zich dit „jaar voor hunne studie gevormd hebben. De Heer Wyttenbach „is afwezig, om welke reden de studenten, die zijne lessen zouden „bijgewoond hebben, die vrije uren aan andere colleges hebben „gegeven. Daarenboven zou het mij niet wel mogelijk zijn mijne „colleges voor den winter noch te beginnen en ik behoef UE. Gr. „Achtb. niet te herinneren, dat de kortheid van dit tijdsbestek „in geene evenredigheid staat met de uitgebreidheid van een vak „als de historie is. Het is waar, langs dezen weg zou het gebeu- „ren, dat er dit jaar geen historie gehouden werd, maar hier „staat tegenover, dat dit vak tot de propadeutische studien be-

„hoort, en men dus zeker rekenen kan, dat dit de jonge lieden, „die dit jaar de historie zouden gehouden hebben, zich het volgende „jaar nog allen aan de Academie zullen bevinden en dus in de „gelegenheid zullen gesteld worden dit deficit aan te vullen, het- „welk het geval niet zou zijn, zoo het een college betrof, waar- „mede de Academische loopbaan gewoonlijk besloten wordt. Ik „moet hierbij nog aanmerken, dat ik door het houden van dit col- „lege gaarne zou willen beantwoorden aan het ideaal dat ik in „eene verhandeling bij de Holl. Maatschappij van Wetenschappen „van de beoefening der Historie ontworpen heb. [1]) Eindelijk zou „door dit uitstel alle offensie bij den Heer Wyttenbach moeten „verdwijnen. Zijn Hoog gel. was dan Emeritus en zou niet kun- „nen klagen, dat ik prematuur eene professie, die nog door hem „bekleed wordt, aanvaard.

„Mijn tweede consideratie specteert den Heer Bake, een man, „wiens uitnemende verdiensten, zeker de attentie van UED. Gr. „Achtb. niet zullen ontglippen kunnen. Indien mijne aanstelling „eenigszins de verdere promotie van dezen voortreffelijken man zou „kunnen belemmeren, dan zou mijn genoegen jammerlijk verbit- „terd worden. Maar het is UEd. Gr. Achtb. bekend, dat aan deze „Academie de professie in de littera et humaniora meestal door „twee Professoren is waargenomen en een geschikte verdeeling „zou hier alle zwarigheid doen ophouden.

„Mijn laatste aanmerking betreft het pecunieele. Indien ik het „nieuwe Professoraat op het gewone tractement van f 2500 zou „moeten aanvaarden, dan zoude ik dit doen met opoffering van „mijne pecunieele belangen, dewijl ik mijn post, als concionator „academicus, zou moeten varen laten. Maar ik wil zelf den schijn „niet aannemen, alsof ik in de edelmoedigheid van UEd. Gr. „Achtb. geen genoegzaam vertrouwen stelde en zal dus omtrent „dit projet liever een voorslag verwachten dan denzelve doen."

---

[1]) Borger bedoelde hier zijne op 20 Mei 1815 door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem bekroonde verhandeling over de vraag: Is het eene volmaaktheid der Historie en dus een pligt van een Geschiedschrijver, zich alleen te bepalen tot het mededeelen van daden en gebeurtenissen? of mag hij zich veroorloven zijne gedachten en oordeelvellingen tevens mede te deelen, zooals omtrent de bronnen en verhalen der gebeurtenissen en beweegredenen der daden, alsook omtrent de lessen en wijsheid en menschenkennis, welke daaruit zijn af te leiden.

Zij is opgenomen in de Letter- en Oudheidkundige verhandel. der Maatschappij I pag. 167.

„Ik herhaal het Edel Groot Achtbare Heeren, ik ben huiverig „een stand te verlaten, waarin ik zoovele genoegens mag smaken. „Hoezeer ik mij van den nieuwen werkkring, dien UED. Gr. „Achtb. voor mij opent, vele argumenten beloof, kan ik, voor „mij zelve toch de vrees niet verbergen, dat ik mij misschien te „veel beloof. En daar ik de rust van mijn leven niet gaarne „roekeloos in de waagschaal zou willen stellen, zou er een zwaar „pak van mijn hart geligt worden zoo UED. Gr. Achtb. mij de „verzekering geliefdet te geven, dat ik (in geval ik het vereerend „aanbod accepteere) het regt aan mij behoude om, bij een „eventueele vacature in de Theol. Faculteit, tot mijn oude stand „terug te keeren en, als Prof. in de Theologie, te fungeeren.

— „Verschoont mij Edel Gr. Achtb. Heeren, dat ik mij voor- „alsnog niet verder expliceeren kan. Om tot een bepaald besluit „te komen, zou ik mij ten hoogste vereerd rekenen met eenige „rescriptie op de gemelde consideratiën. Maar hoe ik ook, in ge- „moede, zal meenen mijne keus te moeten bepalen, nooit zal de „herinnering van het vereerend vertrouwen, dat UE. Groot Achtb. „wel in mij hebt willen stellen, uit mijn hart en geheugen gewist „worden en meer dan ooit zal ik mij aangespoord gevoelen, om „ten allen tijde, mij dat vertrouwen waardig te maken.

„Ontvangt Edel Groot Achtb. Heeren dan betuiging van mijne „hulde en van mijn eerbied, terwijl ik de eer heb mij te noemen „Edel Gr. Achtb. Heeren,

UEd. Gr. Achtb. Dienaar,
E. A. BORGER.

Den volgenden dag deed hij den curatoren dit voorstel: [1])

„Na het schrijven der nevengaande missive is er een denkbeeld „bij mij opgekomen, hetwelk ik niet ontkennen kan, dat mij het „meest van allen arrideert en hetwelk ik de vrijheid neme aan „het oordeel van UEd. Gr. Achtb., met eerbied te onderwerpen. „Eenige mijner vrienden, welke ik, in vertrouwen, over de zaak „in questie gesproken en geraadpleegd heb, zijn vriendelijk genoeg „geweest om mij hunne spijt te kennen te geven, dat ik een vak „ging verlaten, waarin zij zich verbeelden, dat ik, niet geheel „zonder nut, tot heden toe, gewerkt heb en daar het voorname- „lijk het historieele vak is, waarin schijnt voorzien te moeten

[1]) **Archief t. a. p.**

„worden, suppediteerde een derzelve mij het denkbeeld of ik „niet in de Theologische faculteit zou kunnen blijven, zoodat „mijne werkzaamheden geamplieerd werden met het beurtelings „houden der collegie over de Historie Universalis, literaria et phi- „losophica. Ik kan niet zeggen hoe ik met dat denkbeeld ben „ingenomen. Van de Latijnsche colleges zou ik me toch moeten „excuseeren. De Heeren Tollius en Bake houden het Grieksch en „deze laatste houdt het op een manier, waardoor het mij, onder „verbetering, voorkomt, dat een tweede of derde collegie in het „Grieksch minder noodzakelijk gemaakt wordt. Het historieele „vak lag dan voor mijne rekening en dan tevens zou er een vaca- „ture in de Theologische Faculteit vermeden worden en ik zou, „door de besparing van dit tractement, schadeloos kunnen gesteld „worden voor mijne uitgebreidere werkzaamheden. Het is waar „ik zou dan in zekeren zin tot twee faculteiten behooren, maar „het voorbeeld van den Heer Brugmans bewijst, dat dit mogelijk „en bestaanbaar is. Op dezelfde wijze is thans aan de post van „den Heer Siegenbeek de Historia patriae verbonden, welk vak, „te voren, verknocht was aan de Litterae humaniores en door „Hemsterhuis en Ruhnkenius gedoceerd is. De Heer Bake zou zich „dan met het Grieksch en Latijn kunnen occuperen, hetwelk hem „zoo uitmuntend is toevertrouwd. Indien deze mijn voorslag de „goedkeuring van UED. Gr. Achtb. mogt wegdragen, dan ver- „bind ik mij gaarne bij mijne theologische lessen, jaarlijks een „of meer colleges over de historie te zullen houden met dien „verstande echter, dat het UEd. Gr. Achtb. gunstig behage, bij „mijne tegenwoordige qualiteit den titel te voegen van Professor „Historiarum Ordinarius. Voor het overige neem ik de vrijheid „mij te houden aan de drie consideraties in de nevenstaande „missive geopperd, om welke reden ik die missive hierbij gevoegd „heb, terwijl ik van het overige UEd. Gr. Achtb. verzoeke de- „zelve voor *niet geschreven* te houden, daar ik gaarne wenschte, „dat *alleen* deze mijne laatste voorslag bij UEd. Groot Achtb. „in aanmerking moge komen."

Het bleef voor curatoren echter een moeilijk geval; maar zij besloten toch in hunne vergadering van 3 October, [1]) om aan de Commissaris Generaal voor de Binnenlandsche Zaken, Wyttenbach's

[1]) Archief t. a. p.

vertrek te berichten en Borger's voorstel, eenigszins gewijzigd, over te brengen. „Zijne eigene verkiezing" — schreven zij, na eenige voorafgaande opmerkingen over Borger's groote talenten en diens voorliefde voor de oude literatuur" — „en hetgeen wij „ook reden hebben aan te nemen, doen ons denken, dat hij meer „geschikt is voor de Grieksche literatuur dan voor de Latijnsche. „Welke intusschen de gedagte van UE., welke het goedvinden „van Z. M. zijn mogt, moet er in de dadelijke behoefte van dat „onderwijs voorzien worden; de heer Tydeman, de vader, heeft, „hoewel niet verpligt tot het geven van lessen, op zich genomen „de lessen in de Romeinsche oudheden te vervullen, en wij heb- „ben dien Heer verzogt om lessen in het Latijn te houden, waar- „door, eigenlijk alleen, het vak der Historie voor het oogenblik „niet word voorzien."

Toen de Heer Mollerus het gebeurde vernam, werd hij zeer verontwaardigd. Hij dreigde Wyttenbach's jaarwedde te zullen intrekken, zoo deze niet voor 1 December op zijn post terugkeerde en gaf curatoren verder zijn ongenoegen te kennen van hun voorstel om Borger en Bake in Wyttenbach's plaats te benoemen, omdat volgens art. 69 van het Besluit van den 3 Augustus 1813 n°. 14, bij de openvalling van een professoralen leerstoel, geen buitengewone hoogleeraar mocht worden voorgedragen, dan bij een gemotiveerd advies en hunne voordracht, voor wat Bake betrof, niets van dien aard inhield. [1])

Curatoren vonden goed „om Zijne Excellentie te rescribeeren, „dat H. E. G. A. zich zouden gedragen hebben aan de artikelen „van het Organiek Besluit, bij aldien zij niet in de verbeelding „geweest waren, dat dezelve niet toepasselijk waren op deze va- „cature, welke als ongewoon mag worden beschouwd, daar H.H. „Curatoren, schoon de jaren voor het Emeritaat bepaald, eigentlijk „door den Heer Wyttenbach nog niet zijn bereikt, nogthans dach- „ten, dat een man van zijnen naam en die zulk een gevestigden „roem als geleerde heeft, met eene meerdere omzichtigheid moest „worden behandeld." [2])

Wyttenbach keerde voor 1 December in Leiden terug, maar

---

[1]) Comm. Gen. voor de Binnenl. Zaken d.d. 5 Oct. 1816 aan H. H.Curatoren. Archief t. a. p.
[2]) Notulen van Curat. van 6 Oct. 1816.
Archief t. a. p.

men was daarmede niet veel gevorderd; curatoren moesten den 10 October aan Rector en Senaat mededeelen, dat zij wegens „de „langdurige ongesteldheid van den Hoogleeraar Wyttenbach het „voor het belang der studeerende jeugd noodzakelijk geoordeeld „hebben aan den Professor Extra Ordinarius Bake, bij voort- „during, op te dragen het houden der Collegie in de Latijnsche „Letterkunde, zooals zulks, tijdens de afwezigheid van dien Hoog- „leeraar, bereids door denzelven Heer Bake, op onze aanschrijving „is verrigt." [1])

Op die wijze bleef men zich behelpen tot in het begin van het volgende jaar, toen curatoren den Commissaris Generaal mede-deelden, dat blijkens bij hen ingekomen berichten „genoegzaam" bleek, dat de professor den zeventigjarigen leeftijd bereikt had. [2]) „Wij wenschen alzoo" — vervolgden zij — „den verdienstelijken „hoogleeraar het bij het organieke Besluit uitgedrukte voorregt „even hartelijk toe als wij het voor de belangen der studeerende „jeugd noodig keuren, dat, op jeugdigere schouders, de last over- „ga, welke, gedurende zoovele jaren, met zooveel roem, door den „Heer Wyttenbach gedragen is. — Wij komen alzoo op onze denk- „beelden van dit voorzien verlies terug en zullen met genoegen „vernemen, dat in hetzelve voorzien worde op de wijze zooals „wij hebben gemeend te moeten voorstellen." [3])

In den Haag oordeelde men, dat het ook maar het beste was, dienovereenkomstig te handelen. Hoewel curatoren niet opgaven, uit welke berichten hun bleek, dat Wyttenbach inderdaad zeventig jaar was, vroeg de Regeering geen verdere inlichtingen, maar volgde reeds den 25 Februari 1817 het Koninklijk Besluit, waarbij hem emeritaat werd verleend en Bake en Borger tot zijn opvolgers werden aangesteld.

Bij mijne nasporingen in het archief van H.H. Curatoren te Leiden vond ik deze voor de kennis van Wyttenbach's karakter niet onaardige bijdrage.

Utrecht. L.

---

[1]) Curatoren aan den Rector M. en den Senaat.
Archief t. a. p.

[2]) Curatoren a. d. Comm. Gen. 12 Febr. 1817.
Archief t. a. p.

[3]) Curatoren hadden reeds 10 October van het vorige jaar aan den wensch van den Comm. Gen. voldaan en Bake in een gemotiveerd advies aanbevolen.
Archief t. a. p.

Herinnering aan den 12 *Augustus* 1831. *Voorgedragen door den vervaardiger P. Willekes Macdonald, bij gelegenheid der tweede feestviering van de Vereeniging onder de zinspreuk: „Aan de herinnering van ons krijgsmansleven gewijd, te Haarlem", den* 12 *Augustus* 1836.

Herinnert ge U, getrouwe Kameraden!
Hoe ge eens vol moed den kampstrijd hebt gewaagd,
Toen Neêrlands erf, met schatten roems beladen,
Door 't driest geweld der muitzucht werd belaagd?
Herinnert ge U, hoe 's KONINGS roep: „*Te wapen!*"
Een weergalm vond in 't moedig Hollandsch hart?
Hoe onvermoeid door Grijsaards, Mannen, Knapen
Het knellend wee des strijdens werd getart?

Herinnert ge U, hoe 's vijands benden weken,
Doch 't Hollandsch volk onstuitbaar voorwaarts drong,
Totdat het zelfs in Leuvens vruchtbre streken
Het jubellied der Overwinning zong?
Hoe 't Bataljon, na rustloos voorwaarts dringen,
't Bevel gedwee van d'Oosterschen VAN GEEN,
Ten laatste nog nabij Sint Joris Wingen
Een' rustplaats vond voor de afgematte leên?

Herinnert ge U, beproefde Lotgenooten,
Hoe wij aldaar op de akkers uitgestrekt,
Van slaap vermand, de brandende oogen sloten,
Tot we uit die rust weer werden opgewekt?
Hoe 't streng bevel, ons fluisterend gegeven,
Dat geen geruisch den aantocht mocht verraân,
Ons klaar bewees, het gold hier dood of leven,
Hier bleef geen keus — *Verwinnen of vergaan!*

Herinnert ge U, hoe stil maar onverschrokken,
Met vasten tred en onbezweken moed,
Wij, nog zoo jong, als mannen voorwaarts trokken
Op 't roemrijk spoor van Neêrland's heldenstoet?
Hoe op het rul en hellend vlak der heuvlen
De dierbre vaan ten strijd werd uitgespreid,
En 't moedig hart, welks drift nauw was te teuglen,
Zwoer pal te staan voor hare Onschendbaarheid?

Herinnert ge U, hoe ramlend tromgerommel,
  De schelle klank van horen en trompet,
Het luid rumoer, 't verhittend krijgsgestommel,
  Den kostbren oogst tot in den grond verplet?
Herinnert ge U, de donderende schoten,
  Die 's vijands macht als kaf verstuiven deên,
De stroomen bloeds, die langs de velden vloten,
  Der dooden tal, der stervenden gesteen?

Herinnert ge U, dien tijd van ijslijkheden,
  Waarin het zwak, 't miskende Nederland
Den hoon vergold, zoo onverdiend geleden,
  Den roem herwon, zoo schaamtloos aangerand?
Herinnert ge U, dien tijd van zegevieren,
  Die gansch Euroop verbaasd heeft en verrukt?
Wij wonnen toen meer krijgs- meer eerlaurieren ,
  Dan 't Belgisch Volk in eeuwen heeft geplukt.

O! Bant dien tijd toch nooit uit uw gedachten,
  Dien tijd van roem — van onverwelkbre eer!
En vergt 's Lands rust op nieuw vereende krachten,
  Weest dan niet traag in 't grijpen van 't geweer!
Zweert, zweert met mij, dat Neêrland's VORST en VADER
  Op uwen moed niet vruchtloos zich verlaat;
En hem vervolg' de straf van een verrader!
  Die Neêrland's heil om *eigen* welzijn haat.

Doch, Makkers, neen! geen trouwe Nederlander
  Verzaakt het bloed, dat in zijn adren vliet,
Hij volgt getrouw den Vaderlandschen stander,
  Zoolang zijn oog dien eervol wappren ziet,
Hij bedelt niet om hulp bij vreemde Machten,
  Wier schaamtloosheid zoo gruwzaam 't pleit beslecht;
Hij zoekt zijn steun in eigen moed en krachten,
Hij bouwt zijn hoop op God en 't heilig recht.

En waarom dan op nieuw den eed te zweren,
  Waaraan ons bloed, ons leven is verpand,
Wanneer wij hier vergaadren, om te leeren
  Getrouw te zijn aan Vorst en Vaderland!

Neen, moet ons Erf ('t geen God verhoede!)
  Weer bukken voor uitheemsche woede,
Weer strijden tegen de overmacht,
  Dan snellen we alle weer, de slapen
Met lauweren omkranst, te wapen,
  En rusten niet voor de onverlaten,
Die schandlijk eer en plicht vergaten,
  In eigen bloedstroom zijn geslacht.

De hiervoren genoemde Vereeniging, die den 15 December 1835 werd opgericht, had haar ontstaan te danken aan den wensch van eenige Haarlemmers, die tot de 1e Compagnie van het 1e Bataljon der II Afdeeling mobiele Noord-Hollandsche Schutterij hadden behoord, om op de eene of andere wijze de herinnering levendig te houden aan de dagen, waarin zij zich, ten gevolge van den Belgischen opstand, aan het krijgsmansleven hadden gewijd. Aan den Majoor, Commandant van het Bataljon, en aan de kapiteins en Eerste Luitenants van de beide Haarlemsche Compagniën werd het eerelidmaatschap aangeboden, en dit door hen aangenomen, terwijl later nog aan enkele andere personen het eerelidmaatschap werd verleend.

In het reglement was bepaald dat de leden tweemaal 's jaars zouden bijeenkomen, en wel den 5 Februari, den verjaardag van den dood van Van Speijk, en den 12 Augustus den verjaardag van de overwinning bij Leuven. De bijeenkomsten werden in den regel gehouden in den Doelen, in de Gasthuisstraat, en waren van feestelijken aard. Zij werden gewoonlijk geopend met eene toespraak van den Voorzitter, in de eerste jaren gevolgd door het voordragen van eene bijzondere kroniek der vorige feestviering en van andere dichtstukjes door de leden, terwijl verder een schutterspel met pijl en boog en tot slot een feestmaaltijd werd gehouden. De prijs bij het schutterspel van de eerste vergadering, 5 Februari 1836, was eene snuifdoos met eene ingelegde ster van het hout der kanonneerboot No. 2, waarmede van Speijk zich in de lucht heeft doen vliegen. In deze vergadering werd door de eereleden, ten blijke van hunne ingenomenheid met de vereeniging, voor elke bijeenkomst een anker wijn aangeboden, hetgeen echter in 1862, wegens het uit den aard der zaak ingekrompen aantal leden, tot een half anker werd verminderd, terwijl in 1864, wegens verschil van mee-

ning omtrent het al of niet blijven bestaan der vereeniging, het eerelidmaatschap werd opgeheven.

In 1844 was reeds besloten om voortaan alleen den 12 Augustus eene feestelijke bijeenkomst te houden, en zich den 5 Februari tot eene huishoudelijke vergadering te bepalen, en na 1864 werden de bijeenkomsten, wegens het steeds verminderend aantal leden, van eenvoudigen aard. De vereeniging bezweek eindelijk, zonder dat tot hare opheffing besloten werd, aan verval van krachten. Den 5 Februari 1873 schijnt de laatste bijeenkomst van de toen nog overgebleven leden te hebben plaats gehad.

Vermelding verdient nog dat de vereeniging den 30 Maart 1848, wegens de toen heerschende spanning, die aan Burgemeester en en Wethouders reeds aanleiding had gegeven, om aan de ingezetenen te verzoeken aan het vormen eener burgerwacht mede te werken, zich bereid verklaarde om, hetzij als eene op zich zelfstaande burgerwacht, hetzij vereenigd met andere personen, die aan de gebeurtenissen in 1830 en 1831 hadden deelgenomen, in den gewapenden dienst binnen de stad te voorzien. Die voorwaarde werd gesteld, omdat de vereeniging vermeende, alleen dan goede hulp te kunnen verleenen wanneer hare leden niet vermengd werden met niet in den wapenhandel geoefende personen. Het aanbod werd echter door Burgemeester en Wethouders afgewezen.

Haarlem. JANSEN VAN RAAY.

DELFTSCHE MEDESTANDERS DER GEUZEN.

(CAMERBOEK VAN DELFT 1564—71 ONGEF. RIJKSARCHIEF.)

10 Dec. 1570 eischt de schout voor 't gerecht „Frans Duyst van Voorhoudt omme by schepenen gecondemneert te werden ghestraft te werden (sic) volghende de ordonnantie ende instructie van den hove van Hollant aen alle officiers ende regeerders ghesonden, omdat hy wesende vroetscap ende veertich deser stede ende midtsdien by eede die Co. Mt. ende die stede van Delff verobligeert ende verbonden, aen den prince van Oraengien tot Antwerpen, ende oeck aen den heere van Brederoede tot Vyanen met eenighe van de gheusen ofte die van de nyeuwe ghereprobeerde religie ghereist is gheweest ende als een hooft ende voorstander van deselve aen den voirs heer enighe dinghen versocht heeft tot

die (sic) voirs geussen proffijt ende vordel daerdeur hy met goede redenen ghehouden ende gheestimeert wort een autheur ende fauteur van alle 't voortstel van de gheussen ende midtsdyen van de voorgaende commotie ende beroerte te sijn; ende by provysie te gaen ofte gheleijt te werden in besloten hechtenisse oft stadthuijs ofte ten minste te blyven in alsulcke hechtenisse, als hy nu tegenwoordelicken is ende aldaer bewaert te werden, cum expensis; soe hebben Schepenen, naedat by den voornoemden ghedaechden purge van default versocht ende tselve dyennavolghende ghepurgeert was, met refusie van costen, ghehoort hebbende het provisioneel versouck vanweghen den ghedaechden ghedaen omme bij provysie ontslagen te werden van de apprehensie ende detentie, daer hy nu teghenwoordich in is, midtsgaders oock omme te hebben ontslaghinghe van syne goeden wt den arreste; ende ghesien hebbende dinformacie tot belastinghe van den voers ghedaechden ghenomen, midtsgaders dantwoorde op seeckere articulen hem by den voorscreven officier voorghehouden (naer voorgaende ede) mondelinge ghedaen, ende ghepondereert hebbende tgene enichsints soude moghen moveren, die goeden van den voors ghedaechden ontslaghen uitten arreste ende sijns persoons van de voors. apprehensie ofte detentie, midts in handen van den voors. eijscher doende belofte omme tot allen tijden (des behoorlick geinterpelleert sijnde) wederomme in persone te compareren, sub poena confessi et convicti. Ende heeft den voors. ghedaechde naederhant die voors. beloftenisse ghedaen."

Blijkbaar durfde men al niet recht meer toetasten; Alva te Brussel was ook zoo ver weg en Brederode te Vianen zoo dicht bij. Vermoedelijk behoort tot dezelfde zaak, dat Adam Wolphert's backer, 21 Mei 1566 fugitijff en zijn boedel desolaet verklaard werd — hoe *dit* afliep, blijkt niet; 17 Oct. '67 was zijn goed nog onder beheerders (Camerboeck a.v.) Wie kan omtrent deze Delftsche geuzen iets nieuws meêdeelen? DR. W. ZUIDEMA.

Een „sergeant-majoor" van het kasteel van Batavia in het midden der 17e eeuw.

Wanneer wij met onze hedendaagsche begrippen lezen van een sergeant-majoor, dan denken wij aan een verdienstelijk onderofficier. In den ouden tijd was zulks echter anders. De sergeant-ma-

joor van het kasteel Batavia was een majoor, die geplaatst was aan het hoofd van het garnizoen Batavia, feitelijk het depot van de troepen, welke de Oost-Indische Compagnie destijds in den Archipel op de been hield. Men ziet den genoemden titularis dan ook in de oude bescheiden menigmaal „majoor" genoemd, zonder meer.

François Valentijn, die de namen geeft van de personen, die de verschillende belangrijke functiën tijdens het bewind der O. I. Cie. hebben bekleed, [1]) doet de lijst der sergeanten-majoor van Batavia volgen op die der ordinaris- en extra-ordinaris Raden van Indië, die der geheimschrijvers der Hooge Regeering van N. I., der ontvangers-generaal en der opperkooplieden des kasteels, terwijl zij die der boekhouders-generaal, der visitateurs-generaal, equipagemeesters, advocaten-generaal, enz. voorafgaat. [2]) Ook de hoogleeraar mr. J. E. Heeres vestigde er de aandacht op, hoe de genoemde rang destijds een geheel andere beteekenis had dan tegenwoordig; een sergeant-majoor was toen een hoofdofficier. [3])

De vraag, welke de functiën waren van den sergeant-majoor van het kasteel Batavia in het midden der 17de eeuw, valt gemakkelijk te beantwoorden door een en ander mede te deelen omtrent hetgeen mr. Johan van Dam in die betrekking heeft verricht. [4])

Van Dam, in 1655 als advocaat in Indië gekomen, werd bij res. van den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indië d.d. 29 Dec. 1656 op zijn verzoek benoemd tot „sergeant-major over de guarnisoenen ofte soldatesque van Batavias Casteel, Stadt, ende circum-jacente forteressen." Blijkens genoemde res. had hij in den oorlog met Bantam reeds bewijzen van „synen goeden yver en courage" gegeven, terwijl hij daarbij tevens ervaring opgedaan had van de Javaansche wijze van oorlogvoeren, zoodat men hem voor zijn nieuwe betrekking alleszins geschikt achtte. Als sergeant-majoor had hij „honderd tien gulden 's maands, en tien ryxdaalders aan kostgeld; ook heeft hij een vrije woning, in 't kasteel, of op de

---

1) Oud en Nieuw Oost-Indiën, Deel IV. 1ste Stuk.
2) T. a. p, blz. 376.
3) Corpus Diplomaticum Neerlando-Indicum, Deel I, blz. 368.
4) Zie voor hem meer uitvoerig mijne artikelen in de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië, 7de Volgr. VI, alsmede in de Indische Gids van Jan. en Febr. 1908. De hier volgende gegevens zijn hoofdzakelijk ontleend aan de Daghregisters van het kasteel Batavia en aan de res. boeken van G. G. en R. v. I.

werf en geniet hij van wijn, kaarssen enz. 't zelve als een Raad van Justitie". [1])

De sterkte van het garnizoen van Batavia was destijds op 1200 man vastgesteld, doch bedroeg in den regel meer, „omdat Batavia de recrutes en verlossers alom moet ontfangen en uytgeven en daardoor ordinaris met vele kreupelen en gebreckelycke menschen blijft beseth." [2])

Wat van Dam in zijn nieuwe betrekking te doen had, leert men uit de bewaard gebleven en in druk verschenen Dagh-registers, gehouden int Casteel Batavia. [3])

Den 16den Januari 1657 „tegens den middach is den E. Johan „van Dam door haer Ed. (het woort bij den Ed. heere den Gouver- „neur Generael Joan maetsuyker gevoert wordende) als sergeant- „maijor over Batavia's guarnisoenen in debita forma voorgestelt „ende geauthoriseert, staende de Compagnieën van 't Casteel, het „Vierkant, de hooftpunt Zeelandia ende de Nieuwe poorte onder „haere respective capiteynen en verdere officieren in de wapenen, „alsmede Comps. Amboineezen." Er werden salvo's afgegeven, waarna men voor den nieuwen commandant defileerde.

In zijne nieuwe betrekking zag van Dam zich al dadelijk belast met de leiding eener kleine expeditie tegen Bantam. Met dit Rijk verkeerde de Compagnie reeds geruimen tijd op gespannen voet, toen de oorlog in Jan. 1657 uitbrak. Men blokkeerde voornamelijk de haven om de bevolking tot rede te brengen en tevens den Engelschen handel te fnuiken. Te land steunden ons 900 Javanen met 80 ruiters, aan wier hoofd Hollanders werden gesteld en die ons goede diensten bewezen.

Den 2en Mei 1657 ging de heer Cunaeus, raad van Indië, in gezelschap van den majoor van Dam, zeer vroeg van Batavia naar Ancke, en vandaar met een prauw de rivier op om te verkennen, of de vijand daar bruggen, logementen, wegen of overgangen maakte en om te vernemen, wat de Bantammers in het schild voerden. Nog denzelfden avond bracht Cunaeus verslag uit. Men had de rivier ten slotte door boomstammen zóó versperd gevonden, dat men niet verder kon; van den vijand was evenwel niets bespeurd.

---

1) Valentijn. Deel IV, 1ste stuk, blz. 247.
2) Werk van mr. Pieter van Dam over de O. I. Compagnie.
3) Het dagh-register over 1658 (aanvangende 1 Nov. 1657) en dat van 1660 ontbreken, zoodat over die jaren geen mededeelingen kunnen worden gedaan.

In Juni d. a. v. vond opnieuw een onderneming tegen Bantam plaats. Den 15^{en} dier maand vertrokken van Batavia onder commando van den majoor van Dam 12 sloepen, met 205 matrozen en soldaten bemand. Zij waren behoorlijk uitgerust en voor 4 dagen van levensmiddelen voorzien; eenige Maleiers en Javanen vergezelden hen met eigen vaartuigen. Het doel was om de rivier van Ontongh Java te verkennen, de werken der Bantammers daarlangs, alsmede hunne vloten te vernielen, de spruiten, die toegang gaven tot de rivier, met boomstammen te versperren of ze onbruikbaar te maken. De expeditie keerde den 18^{en} Juni onder van Dam terug, evenals 50 man onder den „vendrich" Pierre du Pon, die den 16^{en} over land van Dam achterna gezonden waren. Deze laatste had zich den 15^{en} 's avonds vereenigd met de 2 schepen, die vóór den mond der genoemde rivier op wacht lagen. Men had daarop de vloten der Bantammers, benevens eenige hunner huizen in brand gestoken, doch had overigens weinig van den vijand gemerkt. Langs de rivier was het terrein opengekapt om voortaan vandaar uitzicht te hebben, wat een veilige verbinding verzekeren moest.

Korten tijd later maakte van Dam nog een patrouille in het Anckesche veld om een onderzoek in te stellen naar de daders van het afbranden der rietvelden aldaar, terwijl hij den 3^{en} Augustus in den R. v. I. 3 Maleiers en een vrouw binnenleidde, die 2 maanden lang met een vaartuig door de Bantammers gevangen gehouden, door de bosschen ontvlucht en 7 etmalen zonder leeftocht geweest waren.

Verdere bijzonderheden vielen ten opzichte van Bantam niet voor. De vijand legde weldra het hoofd in den schoot; toch werd de definitieve vrede eerst in Juli 1659 gesloten.

Over het jaar 1657 vindt men alleen nog opgeteekend, dat van Dam den 1^{en} Juli den E. heer Rycklof van Goens, extra-ordinaris R. v. I., juist uit het vaderland aangekomen, met diens huisvrouw van boord afhaalde en hen vóór den G. G. in diens woning binnenleidde. Voorts bracht van Dam den 16^{en} Sept. in den R. v. I. verslag uit over een militaire aangelegenheid van geringe beteekenis.

Bij res. van den G. G. en den R. v. I. dd. 12 Nov. 1658 werd aan van Dam „als sergeant-major deses guarnisoens" f 150 per maand tractement toegekend, omdat hem sedert zijn benoeming op 29 Dec. 1656 nog verscheidene andere nevenbedieningen waren

opgedragen, zonder dat hij daarvoor eenige verbetering van tractement genoten had. Deze verhooging werd hem verleend onder voorwaarde, dat hij de Compagnie na afloop van zijn eerste vijfjarig verband nog 3 jaar zou dienen.

Ook in 1659 had van Dam meermalen met Bantam te maken, temeer, omdat de Compagnie daar toen een vaste bezetting had. Den 2en Februari rukte hij met de ruiterij, eenige infanterie en 50 Javanen uit naar het Anckesche bosch bij Batavia, om een onderzoek in te stellen naar eenige onlusten, die aldaar onder de bevolking plaats gevonden hadden. Nog dien zelfden avond keerde hij terug, een deel zijner macht ter plaatse gelaten hebbende. Den 11en Maart d. a. v. ging van Dam met het jacht „der Veer" ter verkenning naar onze Bantamsche bezetting en omgeving. Hij kwam er den 12en aan en keerde den 19en d. a. v. met 4 oorlogsvaartuigen ter reede van Batavia terug in gezelschap van den koopman Jacob Keyser, die het commando over de „vloot van besettinge voor Bantam" had gevoerd en nu door een ander vervangen was. Uit een schrijven van diens opvolger, van der Maerssen, blijkt nog, dat de majoor van Dam tijdens zijn korte aanwezigheid te Bantam het gezag over de vloot aldaar had gevoerd en den 14en met eenige vaartuigen een inspectie-tocht had ondernomen, waarbij men nog met een Bantamsche oorlogsprauw slaags was geweest, zonder haar te kunnen vermeesteren.

Den 6en Mei 1659 vertrok van Dam des avonds met den ordinaris-R. v. I. Arnold de Vlamingh van Outshoorn, den fabrikant Lifthingh en 100 soldaten naar de rivier de Moronde, om aldaar, indien de plaats geschikt werd bevonden, een aarden fortje op te werpen. De troepen waren ingescheept op het fregat „'t Wapen van Batavia" en het fluitje „de Mees", terwijl de materialen in een paar sloepen geladen waren. Blijkbaar werd het werk gebouwd, want den 26en Juni d. a. v. vertrokken de advocaat-fiscaal van Indië, de majoor van Dam en twee gecommitteerden uit den achtbaren raad van justitie met het jachtje „de Cabeljau" naar het fort „de Moronde", om aldaar een onderzoek in te stellen naar plaats gevonden ongeregeldheden onder de bezetting. Den 27en 's morgens keerden zij ter reede van Batavia terug, eenige schuldigen meebrengende.

Behalve met deze en dergelijke kleine excursiën was de sergeant-majoor van het Kasteel van Batavia ook belast met het indeelen

der aangekomen versterkingen over de onderdeelen der bezetting. Zoo verdeelde van Dam den 8en Februari 1659 49 militairen, den vorigen dag met het schip „West-Vrieslant" uit het vaderland aangekomen, over het garnizoen. Den 20en September d. a. v. deed hij dit ten opzichte van 98 man, dien morgen met het schip „Oranje" ter reede van Batavia aangekomen en des middags het Kasteel binnengetrokken, waar zij door den Gouverneur Generaal werden verwelkomd.

Juist een week later moest van Dam 184 nieuw aangekomenen over het garnizoen verdeelen. Den 17en October d. a. v. kwamen 700 soldaten, voor Palembang bestemd, binnen het Kasteel. Zij werden daar in 13 compagnieën ingedeeld en verlieten nog dienzelfden dag de sterkte door de Waterpoort, om scheep te gaan. De officieren werden door den majoor van Dam aan den Gouverneur Generaal en den Raad van Indië voorgesteld.

Uit het voorgaande blijkt, dat de Sergeant-Majoor van het Kasteel Batavia in het midden der 17de eeuw de bevelhebber was van het garnizoen dier plaats en omliggende versterkingen, hetwelk tevens het depot vormde voor de troepen der Oost-Indische Compagnie, in de buitenbezittingen optredende. Zijn taak was echter niet uitsluitend van dien vredelievenden aard; meermalen leidde hij kleine ondernemingen te land of water in de omgeving van Batavia.

In 1660 werd aan Mr. Johan van Dam, met den koopman Johan Truytman als „tweede" of „secunde", de tuchtiging van Makassar opgedragen. Den 22en Februari verliet van Dam de reede van Batavia en keerde daar den 17en Juli d. a. v. terug, na op de Portugeezen en op de Makassaren een roemrijke overwinning behaald te hebben. Hoewel ik zulks nergens vermeld vond, was hij vermoedelijk tijdelijk in zijn commando te Batavia vervangen geweest. Na terugkeer aanvaardde hij zijn oude betrekking nog een wijle en verwelkomde hij als zoodanig de Makassaarsche gezanten met hun gevolg bij hun aankomst ter reede van Batavia. Den 18en Augustus 1660 verliet hij, wegens verschil van gevoelen met den R. v. I., den dienst der Compagnie, doch werd niettemin in 1661 gouverneur van Banda, in 1664 van Amboina. In 1665 te Batavia teruggekeerd, woonde hij daar nu als extra-ordinaris raad van Indië de zittingen van dat hooge college bij, tot hij

in het begin van 1667 als commandant der retourvloot naar het vaderland terugkeerde.

Amsterdam. W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

Aanhouding verzocht in 1670. — 4 Januari Utrecht. „Op Donderdagh is gaen loopen uyt het huys van de Hoogh Edele welgeboren Heere Adam van Lochorst, Heer van der Lier, Alckmade, Oosterlee, ter Meer etc. Een jonge, zynde een Vlamingh van geboorte, geheten Jan Michielszn. kan Frans spreecken, is 15 Jaer out, kort en dick van Persoon, blondachtigh sluyck haar, een dick gedronge aangesicht, blaeuwe ooghen, een dicke platte neus, een groote mondt, kort van hals, hoogh van schouders, dick geswolle handen van de kouw, als hem yemandt aenspreeckt, soo laet hij 't hooft hanghen en derft niemandt te recht aensien, hebbende ghestoolen al sijn Levrey kleederen (de Levrey is geel, gheboort met swarte Fluweelen koorden) alsmede een Kamisool met silvere knoopen, een Degen met een versilvert gevest, noch een Degen met massief silver gevest, de waerde van 100 guldens, een nieuwe hoet, 2 silvere lepels van 8 Rijcxdaelders, en noch veel Lindegoed, als oock andere meublen, ter waarde in alles van 1000 Caroli guldens. Alle die dese gauwdief weten in den Haegh of Uytrecht aen te brengen, addresseere sigh ten Huyse van d'Hoog Ed. Geboren Heer van der Lier voornoemt sal voor een vereeringh genieten 60 Caroli guldens."

Bovenstaande notificatie van een diefstal vóór 4 Januari gepleegd, bevindt zich in de Haegse Dingsdaegsche Post tijdinge no. 8 van 28 Januarij 1670. De Heer Jan Michielszn. zal in dien tijd wel gelegenheid hebben gevonden verder te komen dan den Haag.

's Gravenhage. B. v. T. P.

Zalt-Bommel en Bommelerwaard. — Voor het aanleggen van een lijst van afbeeldingen op elk gebied, houdt ondergeteekende zich aanbevolen voor opgave, waar zich bevonden of nog bevinden, of op veilingen voorkwamen: teekeningen (ook oorspronkelijke) kaarten) en schilderijen in openbare verzameling of bijzonder bezit, betrekking hebbende op de volgende plaatsen; Aalst, Ammerzoden, Brakel, Bruchem, Delwijnen, Driel (in Bomm. w.), Gameren, Hedel, Herwaarden, Hurwenen (Hurnen), Kerkwijk, Loevestein,

Monnikenland, Neder-Hemert, Nieuwaal, Poederoyen, Rodichem, Rossem, Sint-Andries, Wordragen, Well (Malsen), Zalt-Bommel (Bommel), Zuilichem.

Oude Delft 70. *Delft.* D. W. VAN DAM.

Memoranda uit Wolff en Deken's werken.

Over de bekleeders van „hooge en gewichtige ambten.''

„Evenwel als ik mij bedenk dan is alles best zo als het is: er moeten niet schrikkelijk veel Walters zijn, Betje: hoe onnoodig waren dan Gek- en Verbeter-huizen! en vraag maar aan hun die daar bedieningen hebben, of zulke huizen nuttig en onontbeerlijk zijn: zij moeten dat best weeten: wat word er van onze Oost- en West-Indische Compagnie? wat van onze zeevaart in 't algemeen: zouden dan niet alle jongelingen deugdzaam zijn? hoe weinig zoonen uit voornaame huizen zouden dan zot, lichtmis, liederlijk genoeg zijn om een plaats van Onder- of Opperkoopman naar Oost-Indië te verdienen; om hooge bedieningen in onze arméen te verkrijgen: zou men dan niet in de harde noodzakelijkheid komen om gewigtige ambten aan eerlijke, kundige, jonge, en bejaarde lieden te geeven, al waren zij ook slechts in onzen nietsbeduidenden rang te vinden.''

Advocaat Stamhorst aan zijn zuster in Cornelia Wildschut VI 114.

Een Dokteres in de achttiende eeuw.

„De eerste grond van dit vreemd denkbeeld, is een even wonderlijk idee mijner waardige moeder, waar door die mij tot eene Doctores opleidde. Mijne Moeder had zeer nauwgezette begrippen van de eerbaarheid; het stootte haar geweldig dat jonge meisjes over sommige ziekten en ongesteldheden raadpleegden met mannen, dikwijls ongehuwde, ja zelfs losse snaaken: de waarde vrome vrouw begreep des, daar onze Sexe Logische, Theologische, Poëtische, Natuurkundige vrouwen oplevert, zij ook wel eene Doctores konde dulden: zij wist dat de vrouwen in vele opzichten regeeren, en dacht, dat men haar het bestuur over de gezondheid niet zoude weigeren.

Cornelia Wildschut V. 318.

Bijbelsche Steentjes.

„Het heugt mij nog wel dat in mijn ouwers huis in den schoorsteen, op de steentjens de heele historie van den Bijbel stond, en daar had ik dan grooten spikkel aan; doch het was een huurhuis, Nicht, zo dat, mijn ouwers hadden er geen schuld aan; want mijn moeder hield niet van het geslinger met den Bijbel: ik kan zelfs mij niet herinneren, dat ik haar die ooit heb zien inkijken, ja die steentjes weten wat. Ik zag daar Jonas in zijn walvisch en Paulus in zijn mand over den muur, een Mozes, en zoo al de heele histori, doch zo als ik zeg, 't is te roekeloos, en somwijlen zien er de steentjes zoo berookt uit, dat men er niets van maken kan; doch nog erger, ik heb eens op een heimelijk gemakje geweest, daar stond de heele histori op van Joseph en zijn broeders."

Brief van mevr. P. Wildschut, geb. de Wind in: Cornelia Wildschut III 266/267.

Soorten van Bijbels.

„Ik heb wel twintig folio Bijbels, en de eene nog moojer dan de andere, die ik zo al van tijd tot tijd op de verkoopingen gekocht heb en die nog al werkelijk zijn om het zilveren en koperen beslag, dat er om zit; en een met schoone plaaten, daar ik den mijnen ook meê verjaard heb; en allerlei Luthersche, Gereformeerde, of Beniste Bijbels, met de salmen van David, met de oude Gereformeerde en nieuwe Gereformeersche Luthersche Belijdenissen 'er achter, ook nog een van Dirk Raphaels Kamphuizen, doch die zijn wat heel diep en duister, en ook heb ik nog een Bijbel van eenen Kats, die mij veel geldts kost, om dat hij, zegt mijn man, verboden is: ik heb 'er al eens ingekeken, maar mijn dunkt dat het ook Gods Woord is; en dan nog al een van Deuxaas, daar de mijne veel spikkel in heeft."

Brief van Margaretha Richters in: Cornelia Wildschut IV 236/237.

Medeged. door Mr. C. Bake.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Swaen (LVII, 430). — Bij het afdrukken van dit hier aangehaalde stuk, ontbrak helaas de kopij van het slot, dat wij thans hier laten volgen : RED.

5. *Aletta* × N. N. van der Recke, Agent van Lunenburg en Hessen en van de Koninklijke familie van Bohemen. Hadden zij kinderen ?

1. *Margarieta* × *Herman van Pabst.* Wie was hij ?

Waren er kinderen ?

Omtrent *Jan* heb ik talrijke gegevens, doch zijn geboortejaar en geboorteplaats ontbreken mij. Een punt, dat opheldering eischt, is de mogelijke verwantschap tusschen het Geldersche geslacht en het Brabantsche *Swaen* of *Swaens.* Tot nu toe heb ik geen schakel kunnen vinden. Van belang zou het zijn te weten, wanneer de naam *Swaen* het eerst in Noord Brabant voorkomt. Het Noord-Hollandsche geslacht *Swaen* is een geheel afzonderlijke familie, naar het schijnt.

Groningen. A. E. H. SWAEN.

Gasman (LVII, 89.). — *Augusta Cornelia Wilhelmina G.* was geb. 13 (niet 3) Febr. 1855.

Men vraagt : waren *Jan G.* geb. met *Anna Eleonora Benten* en *W. G.*, geh. met *Johanna Bakker*, broeders ?

En wie waren de ouders van deze Jan en Willem G. ?

Amsterdam. W. M. GASMAN.

v. Semmerlath. — De abdis van het stift Walorode (Hann.), gegevens verzamelende over vroegere stiftsdames, zou gaarne eenige bijzonderheden vernemen omtrent *Dorothea Antoinette Charlotte Eleonora von Semmerlath*, geb. 1769, † 1796, dochter van generaal v. S. (in Holl. dienst) en van N. N. *v. Gilten.* Bestaan er in Nederland nog verwanten van haar ?

U. J. TH. E.

Kenau Hasselaar te Delft. — 20 Juli 1576. Kenau Simonsdr. van Haarlem zweert, dat David Joris, brouwer, haar de stukken van hare rekening „afhandich gemaeckt heeft," en wint het geding.

Aldus een losliggende akte in het Camerboeck van Delft, thans berustende in het Rijksarchief te 's Gravenhage. Bij de ongewoonheid van den naam Simon en de ongehoorde zeldzaamheid van den naam Kenau is het zoo goed als zeker, dat wij hier Haarlems heldin voor hebben ; en uit een leven als het hare is voorzeker iedere bijzonderheid belangrijk genoeg, om voor vergeten bewaard te worden. W. ZUIDEMA.

Van Dörnberg Heiden (LVI, 519 en LVII, 88). — Van het oude Frankische en Hessische geslacht Von Dörnberg hebben grafelijke en vrijheerlijke takken bestaan. De grafelijke schijnt uitgestorven te zijn. Volgens de Haarl. C^{t}. van 20 Jan. 1897 had graaf Ernst Dörnberg, kamerheer van den keizer van Oostenrijk, aan de stad Regensburg zijn vermogen, groot ƒ 9.000.000, voor liefdadige doeleinden vermaakt.

De Nederlandsche en de twee vrijheerlijke takken stammen af van :

I. Wilhelm Ludwig, vrijheer von Dörnberg van Hausen en Hertzberg, en Hedwig Sophia gravin von Kunonitz, d^{r}. v. Johann Diederich en v. Dorothea gravin van der Lippe. Door dit huwelijk zijn de afstammelingen gesproten uit een van de regeerende Europeesche vorstenhuizen, een onderscheiding, die zij in Nederland deelen met de graven Bentinck, die door hun moeder uit het huis Waldeck stammen.

Hun zoon was :

II. Johann Caspar vrijheer von Dörnberg van Frankenhausen, geheime raad en kamerpresident te Kassel, tr. Sophia Charlotta Maria barones von Heiden, d^{r}. v. Johann Sigismund Wilhelm, heer van Broeck, Rade, Crudenborch, Lichtenvoorde, den Wildenborch, Swartenstein en Odendaal, Frederiksz., en v. Louisa Charlotta gravin von Schwerin, Otto'sd^{r} [1]) waardoor de namen Frederik Otto in het geslacht kwamen, erfde Lichtenvoorde van haar vader 1725, [2]) maakte als wed^{e}. een uiterstewilsbeschikking 1737 [2]) en stierf 1738. [2])

[1]) Ridderschap van Nijmegen, 393.
[2]) Geldersch Leenregister.

Kinderen :

1. Frederik Otto, volgt III.

2. Karl Sigismund von Dörnberg (genaamd Heiden), onmondig beleend met Lichtenvoorde 1741 [1]), staat het af 1755, [1]) opnieuw beleend 1757, [1]) geb. Marburg 12 Mei 1718, † op Hausen 18 Oct. 1778, tr. 1° 9 Juli 1749 zijn volle nicht Florentina Theodora barones Quadt, dr. v. Frederik Willem baron Quadt van Wicberadt, heer van Wickrath, Swanenborg en Loenen, dagelijksch heer van Delwijnen en de helft van Kerkwijk, en v. Ottonette Wilhelmine barones von Heiden, vrouw van den Wildenborch, [2]) geb. 26 Juli 1719, † Aken 14 Sept. 1762, tr. 2° Mansbach 3 Apr. 1764 Henriette Eleonore Christine von Mansbach, geb. Mansbach 12 Mei 1743, † Kassel 14 Juni 1785.

Uit hem stamt de tak van Hausen. Zie Taschenbuch der freiherrlichen Häuser 1908.

3. Wolfgang Ferdinand von Dörnberg (genaamd Heiden), bij transport van zijn broers beleend met Lichtenvoorde 1755 [1]), maakt een magescheid met zijn zusters 1755, [1]) transporteert Lichtenvoorde weer aan zijn broer Karl Sigismund 1757, [1]) heer van Hertzberg, geb. 1724, † 1793, Minister van den landgraaf van Hessen, trad 28 Febr. 1771 in Pruisischen dienst, en bekleedde veel betrekkingen, o. a. van Geheimen staats- en justitieminister, tr. Carolina Dorothea von Löwenstein, leefde 1755.

Uit hem stamt de tak van Hertzberg. Zie Taschenbuch 1908.

4. Maria Dorothea Ottelina Eleonora, leefde 1755.

5. Jeannette Wilhelmina, tr. Karl von Witlissen, leefden 1755.

6. Charlotte Henriette, leefde 1755.

III. Jonker Frederik Otto van Dömberg genaamd Heiden of van Dörnberg Heiden, onmondig beleend met Lichtenvoorde 1738, [1]) weer beleend 1755, [1]) renuncieert aan Lichtenvoorde 1759, [1]) koopt de havezate Terborg en wordt beschreven in de ridderschap van het landschap Drente 1759, assessor en Gedeputeerde Staat van Drente, woonde te Kampen 1818 (Nav. LVII, 88.), tr. Margaretha Mackay, dr. v. Daniël en v. Arnolda Margaretha van den Steen, † als wede. Kampen 5 Maart 1815, 81 jaar.

Kinderen :

1. Alexander Karel, volgt IV.

---

[1]) Geldersch Leenregister.

[2]) Ridderschap van Nijmegen, 393.

2. Arnolda Margaretha, † Kampen 20 Dec. 1835.

3. Sophia Charlotta, woonde te Kampen 1838.

IV. Alexander Karel baron von Dörnberg genaamd Heiden of van Dörnberg Heiden, page, daarna luitenant bij de gardes-dragonders, vervolgens ritmeester bij de huzaren van Timmermans, verliet den dienst 1795, was in 1814 gepensioneerd ritmeester, † Batmen 15 Febr. 1836, tr. Anna Dwars.

Kinderen :

Frederik Otto, volgt V.

Margaretha Sophia, was 10 jaar in 1838, en bijna 79 jaar bij haar dood te Arnhem 22 Sept. 1906, als wedr. nalatende J. B. van der Dussen, ouders van den kantonrechter te Kampen Mr. Frederik Otto van der Dussen.

V. Frederik Otto von Dörnberg Heiden, geb. Gorsel, was 12 jaar in 1838, en ruim 80 jaar bij zijn dood te Loosduinen 17 Aug. 1906, als wed. nalatende Maria Maaskant, van 27 of 28 Febr. 1879 tot zijn dood ambtenaar ter secretarie van Loosduinen, die hij alleen bestuurde totdat er in 1901 een afzonderlijke secretaris kwam, nadat tevoren de burgemeesters- en secretarisambten vereenigd waren ; ook gemeenteontvanger sedert 1879, met 1 Jan. 1899 op zijn verzoek eervol ontslagen.

Kinderen :

1. Anna Maria, geb. Woubrugge 26 Maart 1863, woonde in 1906 en woont nog te Noordwijd-aan-zee, tr. Johan Hendrik Willebrands, predikant te Oude-Wetering, daarna te Aarlanderveen, † 10 Maart 1899. Zie verder Nav. LVII, 253 en 254.

2. Alexander Carel, geb. Woubrugge, viel 5 Juni 1895 's nachts in Den Haag van een rijtuig en stierf nog denzelfden dag in het Ziekenhuis, oud 30 jaar, secretaris van den Eskamppolder, woonde te Loosduinen.

3. Maria Sophia Margaretha, † Lawang 6 Febr. 1899, tr. B. H. W. Willebrands, woonde Bangkok in 1906. Hij hertr. haar onder 8 volgende zuster.

4. S. C., woonde in 1906 te Loosduinen.

5. J. C., woonde in 1906 te Hagen.

6. Frederika Margaretha, woonde in 1906 te Loosduinen, tr. (1° afkondiging Den Haag 7 Juni 1908) Wilhelmius Alphonsus Treffers.

7. Frederik Otto, tr. M. L. Jaehn, woonden in 1906 kinderloos te Castrop (Limburg).

8. A. M., tr. (ondertr. Loosduinen Juli 1907) haar zwager, onder 3 vermeld, B. H. W. Willebrands.

Het bovenstaande is gedeeltelijk ontleend aan aanteekeningen van A. C. baron Snouckaert van Schauburg, bij den Hoogen Raad van adel, die ook verwijst naar J. G. Estor, Praktische Anleitung zur Ahnenprobe, blz. 10. P. v. M.

Van Beaumont (XLVI, 150—157 en 288—295). — Ondertr. Oud-Beierland 22 Juli 1646 Cornelis Klaasz. Goutswaert, wedr. v. Leendertjen Pieters, wonende op Oud-Beierland, en Maria van Beaumont, j. d. van Spaarwoude, wonende op Klaaswaal, met attestatie Petri Cantzii, predikant aldaar. Bevestigd in Oud-Beierland.

Jacobus van Beaumont was 1670 sekretaris te Hoogvliet. Hij kan de op 7 Juni 1645 gedoopte Jacob van XLVI, 154, zijn.

K. W. van Beaumont is 1908 hôtelhouder in Den Briel.

A.-Z.

Ottenstein. — In de bijlagen der genealogiën van ons geslacht schreef wijlen mijn vader, dat Ottenstein uit de familie van Solms in die van Hoevell schijnt overgegaan te zijn.

Henrik van Zolms of Solmisse was in 1398 Heer van Ottenstein, zie pag. 58 en 63 Tijdrek. Register op het Oud Prov. Archief van Overijssel, 2de ged. In onze geslachtslijst komt als borchman tot Ottenstein het eerst voor: Bernt van Hovele tot Dinkelburg, den 25 Mei 1492 nog onmondig onder hulderschap van Bernt van Buersen o.a. met Tusschede, kerspel Delden beleend.

Steinen (II pag. 751) vermeldt, dat Bernt's vader, geh. met Judith van Vorden, eerst te Werden, daarna te Ottenstein heeft gewoond. In de voornamen van vader en zoon heeft hij echter eene verwisseling.

In diezelfde bijlagen zegt mijn vader, dat hem niet is gebleken in wiens handen Ottenstein is overgegaan na het uitsterven van dezen tak, in de persoon namelijk van Mechteld van Hoevel vrouw tot Ottenstein, † 15 Dec. 1668, begraven in de kerk te Rekken.

Daar zij gehuwd was met Elbert Adriaan van Hertefeld tot

Colck, waag ik de veronderstelling, dat Ottenstein in laatstgenoemde familie is gekomen. Wellicht zoude mij iemand omtrent een en ander kunnen inlichten.

Sp. o/O. VAN HOEVELL.

Boije van Wederden. — Rolof van Hovelo trouwde in 1352 met Hille Boije, Engelberts dochter. Boije was een oudadelijk geslacht in het graafschap Bentheim. Berend van Hovele, een kleinzoon van Rolof, had tot vrouw eene van Wederden (later ook van Werden geschreven). Van dit geslacht vind ik Herman van Wederden, voorkomende in de lijst der leengoederen van het graafschap Dalen, gelegen aan de Emscher in Westfalen, naar een op perkament geschreven stuk van 1324, meegedeeld door nu wijlen mr. J. I. van Doorninck in het 10de deel van de „Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel," alwaar men o.a. leest:

„Item Hermannum de Wederden de domo Westerode in parrochia Dodorpe et de decima in Dodorpe et de domo Cuninc in parrochia Billebede jure homagii."

Nu zoude het mij aangenaam zijn te weten welde de stamhuizen van de geslachten Boije en van Wederden zijn geweest en welk wapen zij gevoerd hebben.

Sp. o/O. VAN HOEVELL.

Z(S)wijndrecht. — Van dit geslacht wordt vermeld:

1°. ± 1830 *Heilwig* van Swijndrecht x Jan van Kinschot. Zie Adellijk en aanz. Wapenboek enz. van A. Ferwerda.

2e. ± 1460 *Jan* van Zwindrecht, als schepen van Dordrecht. Zie „Beschrijvinghe van Dordrecht van „Balen" bl. 292, 244, 162, enz.

3e. ± 1477—1500. *Uytman* van Swijndregcht, Wouterszn. als baljuw van Zuid-Holland, genoemd in Batavia Illustrata door S. van Leeuwen, 2e deel bl. 753 en W. van Gouthoevens' d'Oude Chronijcke enz. bl. 76 en 555.

4e. in ± 1466 een *Schoblant* van Swindrecht, genoemd in S. v. Leeuwen's „Batavia Illustrata, 2e deel, bl. 753.

5e. ± 1672 wordt een heer van Zwijndrecht vermeld op bl. 7 van het „Waarachtig verhaal van de Muiterije binnen de stad Rotterdam in 1672 en 1784.

s een der medewerkers of lezers van „de Navorscher" in staat, aan te geven, of bovengemelde personen met het tegenwoordige

geslacht van Zwijndrecht in verband kunnen gestaan hebben? Mijne persoonlijke gegevens gaan niet verder terug dan 1681 en hebben allen betrekking op Rotterdam. — Dankbaar zou ik ook zijn voor elke aanwijzing, aangevende, hoe een onderzoek ten deze zou kunnen worden uitgevoerd.

Amsterdam. H. A. VAN ZWIJNDREGT.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. *)

KOELMAN.

A. *Dirk Koelman* van 't Graafschap Lippe, tr. (1) 20 Juni 1688 *Anna Albertsz* van Colombo, (2) 5 Sept. 1694 *Pasquella de Nobel* en (3) te Colombo 11 Oct. 1696 *Dominga Jansz* van Pulicat. wed. v. *Cornelis Pietersz.*

B. *Johannes Koelman* van Amsterdam, vaandrig, tr. te Colombo 31 Jan. 1751 *Gertruida Warner* van Tutucorin (LII, 440). Bij wie:

1. *Johanna Elizabeth*, ged. te Colombo 12 Nov. 1752.
2. *Maria Gertruida*, ged. te Amsterdam 24 Apr. 1754.

C. *Jan Hendrik Koelman* van Beunen, tr. (1) *Gertruida Pop.* Bij wie:

1. *Sara Wilhelmina*, ged. te Colombo 26 Dec. 1766.

Hij tr. (2) te Colombo 29 Mei 1768 *Esther Ferdinando* van Colombo. Bij wie:

2. *Johanna Juliana*, ged. te Colombo 23 Apr. 1769.

D. *Jan Christiaan Koelman*, tr. te Colombo 28 Juli 1799 *Anna Maria Ferdinando.* Bij wie:

1. *Johanna Catharina*, ged. te Colombo 21 Jan. 1798.
2. *Johanna Jacoba*, ged. te Colombo 11 Aug. 1799.
3. *Carl Mathys*, ged. te Colombo 19 Mei 1804.
4. *Bastianus Fredericus*, ged. te Colombo 22 Sept. 1805.

E. *Jan Coenraad Koelman* van Frankfurt a/M., tr. te Colombo 7 Nov. 1777 *Johanna Gijsberta Godlieb* van Colombo.

F. *Reinard Koelman* van Thelingsberg, tr. te Colombo 28 Juni 1748 *Anna Catharina La Croix* van Colombo.

G. *Christiaan Koelman*, tr. *Bastiana Jansz.* Bij wie:

1. *David Henry Christianus*, ged. te Colombo 15 Mei 1796.

H. *Christiaan Conrad Koelman*, tr. *Maria Euphrasia Perera.* Bij wie·

*) Vervolg van Nav. LVII, blz. 448.

1. *Jacob Benjamin*, geb. Juli 1820, ged. te Bentotte 6 Aug. 1829.
2. *Nancy Cornelia*, geb. Aug. 1822, ged. te Bentotte 6 Aug. 1829.
3. *Charles Carolus*, geb. Mei 1824, ged. te Bentotte 6 Aug. 1829.

Kipshaven (LVII, 435). — Kipshaven. Westphalie. D'or au saut. alésé de sa., les extrémités arrondies. Cq. cour. Cim: une tête et col de chien braque de sa. (Rietstap, Arm. gén.)

Sibert van Kipshaven tr. Adelheid van Dorman of Donck. Hunne dochter Agnes v. K. tr. 1e .... v. Buren en 2e Arnt Pieck van Sleburg ± 1500. (Genealogie Pieck in de Herald. bibl).

Onder de kwartieren van Joost Vygh tot Isendoorn, ob. 3 Jan. 1666 en begr. te Arnhem komt Agnes v. K. voor als voerende in go. een zwart St. Andrieskruis (verzameling oude kwartierstraten).

Cornelis van Kipshaven ± 1525, tr. Margriet van Steenhuis, dr. v. Godert en v. Elisabeth van der Voordt (A. Sassen, Tijdschr. Noordbrab. I. 61).

Zeer toevallig vond ik in de Genealogie der Herren und Freiherren von Bongart door Joseph Strange, dat een Balthazar von Milendonck, Heer van Schoenau, Warden en Hüls tot eerste vrouw had Maria von Beeck genannt Kipshoven. Uit Fahne's Köln. Geschl. bleek verder, dat deze Balthazar in 1629 gestorven en een zoon was van Gothard en van Maria van Brederode.

Fahne noemt een geslacht Beeck (Beck) dat, stammende van het slot Becke bij Wickrath en te Keulen wonende, een overeenkomstig wapen als Kipshoven voert. Tot de Beecken behooren de in De Raadt, Sc. armoriés genoemde: 1. Daem van Becke miles 1343: un sautoir accompagné en chef d'une croizette en 2. Rutgerus de Beke miles 1344: un sautoir acc. en chef d'un chien braque en arrêt. Cimier: Une tête et col de chien braque.

Gothard van Gleuel, van een heerlijkheid en dorp Gleuel bij Keulen stammende, zegelt 1450 met het St. Andrieskruis en de hondenkop tot helmteeken.

Heppenhoven, in het Keulsche vazallenboek voorkomende, voert in zw. een go. St. Andrieskruis met een go. ster en chef en tot helmteeken een zw. hond tusschen eene go. vlucht.

Wistrate, een voornaam riddergeslacht van Dortmund, voert

een zw. of ro. St. Andrieskruis in go. en tot helmteeken eene go. vlucht, elke vleugel beladen met een zw. of ro. kruis. Indien men nu verder in aanmerking neemt dat de voornaam Gothard ook bij Wistrate voorkomt, dan mag men gerust de gevolgtrekking maken dat de geslachten Kipshoven, Beeck, Glevel, Heppenhoven en Wistrate van eenen stam zijn en ongeveer uit de buurt van Keulen hun oorsprong hebben.

's Gravenhage. J. D. WAGNER.

Het predikantengeslacht Nahuys. — Eerst heden nam ik kennis van den verwoeden aanval des Heeren van Dam van Isselt op bovenstaand werkje van mijn hand.

Niet minder dan 5½ bladzijden behoeft de Heer van Dam om aan te toonen, dat ik in de biographische aanteekeningen betreffende zijn overgrootvader eenige onjuistheden neerschreef. Ik zou den Heer v. D. willen toeroepen: Tant de bruit pour une omelette!

Volmondig beken ik gefaald te hebben en mijne eenige verontschuldiging is, dat ik te goeder trouw dwaalde. Ik aanvaarde namelijk de aanteekeningen van een onzer, thans overleden genealogen, die als eerlijk dienaar der geslachtkunde te boek stond. Ik deed dit zonder contrôle te oefenen; dit was voorzeker verkeerd gehandeld, maar ik had geen enkele reden om het door hem geboekte te wantrouwen.

De *genealogische* aanteekeningen Nahuys-Van Dam ontleende ik aan eene handschriftelijke genealogie Nahuys. Vele daarin voorkomende data werden door mij gecontroleerd, doch niet alle, en dit blijkt ten duidelijkste uit de genealogie *zelf*. Een volledige genealogie te geven lag niet in mijne bedoeling — de ondertitel van het werkje „Biographische en genealogische *aanteekeningen*" bewijst zulks; mijn doel was slechts de vervalschingen aan het licht te brengen en hierin meen ik geslaagd te zijn.

Zou in dit „slagen" wellicht de oorzaak moeten gezocht worden van 's Heeren Van Dam woede? Nahuys toch is een der acht kwartieren van ZEd., en aan dit kwartier ontrukte ik de gravenkroon. A bon entendeur demi mot suffit.

's Gravenhage, 23/10/1908. D. G. v. EPEN.

Genealogische Aanteekeningen betreffende
DE FAMILIE VAN DAM (Amersfoort).

VII.

M[r]. *Willem van Dam, Heer van Isselt,* Raad in de vroedschap te Utrecht 1784, schepen 1786, lid van het departementaal bestuur 's Lands van Utrecht 1805, directeur van de stedelijke belastingen te Utrecht 1816, enz. *)

M[r]. Willem van Dam, zoon van Jakob van Dam en van Aletta Francina Buyk, werd den 9[den] November 1757 te Utrecht onvoldragen *geboren.* [1]) Hij was de oudste van een tweeling, waarvan de andere zoon enkele maanden na de geboorte overleed. Den 11[en] November 1757 werden beiden door Ds. Hinlopen *gedoopt* in de Domkerk; de hier bedoelde Willem van Dam als: „Willem, zoon van Jacob van Dam, Raad en Schepen deser Stad, en Aletta Francina Buyk, E. L. Peter m[r]. Willem van Dam, oud Raad etc." [2]) Hij heette derhalve naar zijn grootvader van vaderszijde, een reeds destijds in de familie van Dam bestaand gebruik.

Hij studeerde te Utrecht, waar Willem van Dam, Trajectinus, in 1777 als student aan de hoogeschool ingeschreven werd. [3]) Nog in het zelfde jaar, en wel den 12[en] Juli, promoveerde hij tot meester in de beide rechten op een dissertatie, groot 107 bladzijden, getiteld: „De tutela imprimis testamentaria tam romana quam belgica," †) welke hij opdroeg aan zijn dierbaren vader Jakob van Dam, Heer van Isselt, raad en schepen der stad Utrecht, ontvanger van den XX[en] en XL[en] penning, aan zijn grootvader van vaderszijde, m[r]. Willem van Dam, Heer van Pijlsweerd, oud raad der stad Utrecht, aan zijn oom Laurens Grothe, [5]) en weleer opperkoopman van Tagal, oud-bewindhebber van de W. I. C[ie]. voor de provincie Utrecht, alsmede aan den broeder zijner moeder, Daniel Pichot [6]), raad en meermalen schepen van Schiedam, schout bij nacht van Holland. [7])

---

*) Zie voor het groot aantal onjuistheden, dat de heer D. G. van Epen omtrent hem mededeelt in zijn genealogie-Nahuys, een artikeltje van mijne hand in De Navorscher, 1908, blz. 424. Die onjuistheden zullen hier verder noch vermeld noch weerlegd worden.

†) Inaugurale rechtsgeleerde dissertatie over de voogdij, vooral de testamentaire, zoowel volgens het Romeinsche als volgens het Hollandsche recht.

Na zijn promotie liet hij zich nog in 1777 inschrijven als *practiseerend advocaat voor het provinciale hof te Utrecht,* wat hij tot in 1784 bleef. [8]) Hoogstwaarschijnlijk legde hij dit ambt neder, toen hij in laatstgenoemd jaar raad in de vroedschap werd.

In het zelfde jaar 1777 werd hij *Potmeester van de Jacobikerk,* †) waarvan zijn vader kerkmeester was; hij bleef dit tot 1780. [9]) Voorts werd hij in 1778 *regent van het Elisabeth's gasthuis of weeshuis,* wat hij het laatst in 1787 was, [9]) toen hij, als gevolg van de nederlaag der patriottenpartij, het openbare leven voorloopig vrijwel geheel vaarwel zeide. Ook werd hij in 1779 *vaandrig* in het *vendel Bloedkuyl* der stedelijke schutterij, terwijl in 1783 zijn benoeming tot *kapitein-luitenant* in dat vendel volgde. In genoemd jaar zat hij tevens in den *krijgsraad,* terwijl hij in 1784 benoemd werd tot *kapitein* van het *vendel Handvoetboog,* wat hij tot 1786 bleef. [9]) In deze functie zullen wij hem tijdens de troebelen van 1785 en 1786 een enkele maal zien optreden.

Den 11en Mei 1779 werd mr. Willem van Dam *kanunnik in het Kapittel van St. Marie te Utrecht.* Dien dag resigneerde de heer decaen mr. Jan Pit van zijne canonisije en praebende, onder voorwaarde, dat zij aan mr. Willem van Dam werd geschonken. Laatstgenoemde verscheen in het kapittel, toonde de resolutie van de Staten van den vorigen dag, waarbij hij voor „aangenaam" verklaard was, gaf te kennen, dat hij den leeftijd van 21½ jaar bereikt had en verzocht nu, tot de bedoelde praebende geadmitteerd te worden. Het kapittel verleende bij resolutie van eerstgenoemden datum admissie aan mr. Willem van Dam, als majorrennis, tot de possessie van de voorsz. canonisye en praebende met alle baten, profijten en emolumenten. De nieuwe kanunnik legde dien dag den gewoonlijken eed af, kocht, ten teeken van ware en actueele possessie, het collation af met 12 zilveren ducatons, de admissiemaaltijd met f 150, de annale residentie met f 50. [10])

Daar Mr. Willem van Dam, zooals gebruikelijk was, aanvankelijk tot de z.g. non capitulares behoorde, woonde hij de eerste jaren de vergaderingen van het kapittel niet bij. Den 11den Juli 1781 gaf hij te kennen, hoe er sedert zijne admissie 2 jaar en 2 maanden verloopen waren, reden, waarom hij verzocht tot alle capitulaire rechten toegelaten te mogen worden. Het kapittel

†) De 3 potmeesters der Jacobikerk beheerden de fondsen der „Armen-Poth", waaruit aan behoeftigen uitkeeringen of z. g. preuves werden gedaan.

stond het verzoek dienzelfden dag toe. Van Dam woonde van nu af aan geregeld de vergaderingen bij; de admissiemaaltijd werd opnieuw voor f 150 afgekocht.[10]) Den 20sten December 1782 werd de vicarije van het St. Andriesaltaar, behoorende aan de Fabriek-Kamer dezer (St. Marie) Kerk en vaceerende door het overlijden van den heer vice-decan Jacob de Malapert, Heer van Boelesteyn, op voorstel van den decan door het kapittel, ten behoeve dier fabriek-kamer, gesteld ten name en lijve van Mr. Willem van Dam. Laatstgenoemde zag den 26sten October 1784 van een en ander af. Dien dag werd Dr. Herman Angelkot in van Dam's plaats tot kanunnik van St. Marie benoemd, en trad eerstgenoemde in alle inkomsten, voordeelen en rechten, welke zoowel uit bedoeld kanonikaat als uit de vicarie van het St. Andriesaltaar voortvloeiden. Deze overdracht vond door Mr. Willem van Dam plaats, „vermits zijn WelEd. alvorens als Raad in de Vroedschap deezer stad sessie te kunnen neemen, gehouden was bij solemneelen Eed te verklaren, geene geestelijke beneficiën te bezitten".[10])

Den 4den September 1783 stierf Mr. Willem van Dam's vader; weldra volgde de zoon den vader nu op in diens leengoederen en in eenige openbare betrekkingen. Nog in genoemd jaar werd Mr. Willem van Dam, Heer van Isselt, in zijns vaders plaats benoemd als een der vier executeuren „van den testamente van Heer Evert van de Poll, in dato 10 Aug. 1602, waarbij hij begeert heeft, dat zijne goederen, boven de legaten overschietende, aangeleyt souden worden tot erectie van een Werkhuys". *) Mr. Willem van Dam bleef executeur van dit fonds tot aan zijn dood in 1832.[9]) **)

Den 23sten Juli 1784 werd Mr. Willem van Dam beleend met het Hollandsch leen: het huis en de hofstede van Isselt met 4 morgen land enz., hem aangekomen en bestorven na doode van Jacob van Dam, zijn vader. Namens Mr. W. v. D. deed Hendrik Schuurman, makelaar te Utrecht, krachtens procuratie, den 15den t. v. voor den notaris J. T. Blekman te Utrecht gepasseerd, hulde en manschap voor den stadhouder en registermeester der leenen.[11])

*) Dit fonds bestaat nog onder den naam van den stichter. Door gebrek aan geld is het werkhuis nimmer opgericht, doch worden uit de inkomsten van het fonds aan behoeftige personen z.g. „preuves" geschonken.

**) De provinciale Utrechtsche almanakken van 1833 en 1834 vermelden hem abusievelijk nog als executeur.

Den 24sten Juli 1784 ontving hij als eenige zoon en naaste leenvolger van wijlen zijn vader van Hendrik Maurits van Weede, Heer van Weede, gezegd Lutticqueweede en van de leenen daaraan behoorende, ter leen de leenweere van de Alinge tienden van Boelenhove, gelegen tot Weede, bij Stevengoed van Weede, als een goed en onversterfelijk erfleen ten Zutphensche rechte. Mr. W. v. D. deed zelf eed. [12])

Den 26sten Juli 1784 werd hij door zijn moeder in het bezit gesteld van zijne legitime portie in de nalatenschap zijns vaders, welk aandeel hoofdzakelijk bestond in een praebende van f 25.000 in het kapittel van St. Marie, terwijl hem te zelfder tijd de familieschilderijen, portretten enz. afgestaan werden. Den 28sten September 1784 zag zijne moeder bij acte af van het aandeel, haar aankomende in de Stichtsche leengoederen, welk aandeel door den zoon „dankelijk" werd aanvaard, en den 2den October 1784 werd Mr. William van Dam hiermede als successeur feudaal zijns vaders beleend. Het waren 2 kampen lands op Isselt, waarop een gelatte tabaksschuur en een herberg „de frissche roemer", alsmede de ambachtsheerlijkheid Isselt. Hierdoor werd Mr. W. v. D. *Heer van Isselt.* [13])

Mr. Willem van Dam was de laatste van zijn geslacht, die met beide leenen Isselt beleend werd. Tijdens zijn leven, bij de Staatsregeling van den 1en Mei 1798, vervielen alle heerlijke rechten, met al, wat van het leenstelsel afkomstig was. In April 1799 deed mr. Willem van Dam, „voldoende aan het gerequireerde conform de Staatsregeling met opzigt tot de ambagtsheerlijkheden binnen de Bataafse Republicq" de bewijsstukken voor zijn onbetwistbaar recht op de ambachtsheerlijkheid Isselt ter cancelarije van de Eerste Kamer deponeeren, [14]) doch de heerlijke rechten waren en bleven afgeschaft. Toch verdwenen de oude gebruiken en vormen eerst geleidelijk. In het „Register van de Lheenen der Heerlicheijd van IJsselt" (rijksarchief Utrecht) komt nog een acte voor, d.d. 4 December 1801 in optima forma opgemaakt en door den belanghebbende geteekend, waarbij mr. Willem van Dam, Heere van Isselt, als leenheer iemand beleende met een goed, in den gerechte van Isselt gelegen. In den Utrechtschen Naamwijzer van 1802 kwamen de gadermeesters der gerechten opnieuw voor, terwijl men in die van 1803 tot en met 1810 opnieuw een volledige opgave vindt van de Stichtsche heerlijk-

heden en van hen, die daarmede „verleijd" waren. Hieronder komt Mr. W. v. D. natuurlijk voor. Eerst met den val van het Koninkrijk Holland kwam aan dit alles voor goed een einde.

Intusschen trad Mr. W. v. D. in 1784 in het *huwelijk*. In het huwelijksregister van Utrecht vindt men onder 1784 ingeschreven:

„Mr. Willem van Dam

En

Jonk^{vr}. Geertruyda Elisabeth Nahuys", terwijl in margine vermeld staat: „Gebode in de france kerk. 16 Aug. getrouд in de Cath. Kerk door A. Blanck. †)

In het trouwboek der Fransche kerk vindt men: „Le 1 d'Aout 1784. Il y a promesse de mariage entre M^{tre} Willem van Dam et Jonkvr. Geertruyda Elizabeth Nahuys". Daar zij niet in de Fransche kerk trouwden, wordt hier niets omtrent het huwelijk vermeld.

Voor dit huwelijk had Willem Adriaan Nahuys, Lt. Kolonel in het regiment van den Generaal Prins van Holstein-Gottorp den 2^{en} Augustus 1784 te Bergen op Zoom vóór notaris Stouters een acte doen opmaken, waarbij hij zijne huisvrouw, vrouwe Anna Cornelia Zoutmaat, machtigde om in zijn plaats een huwelijks-aliantie van hunne dochter Geertruyda Elisabeth met den WelEdelen Gestrengen Heer en Mr. Willem van Dam, Heer van Isselt, te accordeeren. [15])

Den 14^{en} Augustus waren de huwelijksche voorwaarden vóór notaris J. T. Blekman te Utrecht opgemaakt, waarbij bepaald werd, dat geen gemeenschap van goederen zou bestaan, winst en verlies van goederen gelijk gedeeld zouden worden, terwijl erfenissen niet voor winst zouden gerekend worden. De langstlevende zou het vruchtgebruik genieten van alle goederen van den eerstoverlijdende, ongepraejudicieerd de legitime portiën der kinderen. Zij benoemden den langstlevende van hun beiden tot voogd over eventueel natelaten minderjarige kinderen met uitsluiting van alle oppermomboiren en voogden.

Dienzelfden dag werden door bruid en bruidegom vóór dienzelfden notaris memories samengesteld van de goederen, ten huwelijk meegebracht. [15]) Beiden brachten eenige gouden en zilveren artikelen ten huwelijk mede, de bruidegom bovendien de bewuste

†) Vorsterman van Oijen vermeldt ten onrechte 12 Aug. 1784 als den huwelijksdatum.

praebende à f 25.000, eenige lijfrentebrieven en f 1000 aan contanten. Zij begrootte de douairie, aan den bruidegom besproken, op f 2000, deze laatste de douairie voor zijn bruid op f 20.000. [15])

Voor zijne vrouw en haar geslacht verwijzen wij naar het slot van dit stuk.

Intusschen begon Mr. Willem van Dam zich ook in het openbare leven te bewegen. Na reeds in April t.v. op een viertal gestaan te hebben voor raad in de Vroedschap, [16]) werd hij in Oct. 1784 als zoodanig benoemd.

Den 18en October 1784 besloot de Vroedschap van Utrecht den volgenden dag bijeen te komen „tot het begeven van de tusschentijds opengevallen raadsplaats". Tevens werd besloten, dat dit nieuwe lid den eed zou doen, „in dier voege dezelve thans is, de periode van het Reglement van Regeeringe van 1674 daaronder begrepen, in zooverre die periode niet aanloopt of strijdig is tegen 's Lands- of Stadsrechten, privilegiën en welherbrachte costumen". §) Den 19en October 1784 werd Mr. Willem van Dam, Heere van Isselt, gekozen tot *raad in de Vroedschap der stad Utrecht*; hem werd daarvan bericht gezonden met de mededeeling, dat hij den 27en d.a.v. zou beëedigd worden en met verzoek vóór dien te resigneeren van de Canonisije van St. Marie, het ambtgeld te betalen ten comptoire van den ontvanger der Staten en van den thesorier der stad, de betrokken quitantiën mede te brengen, alsmede bewijzen van zijn lidmaatschap der hervormde kerk en van zijn burgerschap der stad. *)

Op den vastgestelden dag, 27 October 1784, nam van Dam zitting als raad, na alvorens den gewonen eed en dien betreffende de corruptelen afgelegd te hebben; daarop besloot de vroedschap den Erfstadhouder kennis te geven van die aanstelling. Uit de overgelegde quitantiën bleek, dat van Dam f 2000 ambtgeld betaald had, benevens f 1000 als „nieuw raad" aan den thesorier der stad volgens vroedschapsres. van den 17en April 1770. [16a])

Hij bleef raad in de vroedschap tot September 1787, toen hij wegens zijn patriottische gezindheid en zijn optreden in de jaren 1785 tot 1787 als zoodanig afgezet werd.

Als raad kwam Mr. W. v. D. in tal van stedelijke commissiën

§) Vergelijk bladz. 548 en 549.

*) De Nieuwe Nederlandsche jaarboeken 1784, blz. 1695, vermelden ten onrechte, dat hij 20 October 1784 benoemd werd.

en andere betrekkingen. Onmiddellijk na zijne benoeming werd hij *gecommitteerde tot de fortificatiën*, terwijl hij den 11^{en} Mei 1785 *gecommitteerde* werd tot den *ontvangst van het biercomptoir.* [17a]) Zulks bleef hij tot den 12^{en} October 1785.†) Dien dag bij de jaarlijksche vernieuwing van de regeering te Utrecht werd hij *gecommitteerde* tot de *schilders* en *ordinaris-commissaris tot de gilden*; [9]) den 22^{en} November 1785 ook *gecommitteerde* tot de *publieke verkopingen* met behoud van zijn heemraadsplaats zoolang de vacature in den raad niet zou aangevuld zijn. [18]) Ook was hij van 1 Mei 1786 tot 1 Mei 1787 *executeur* van het *testament* van *Huybert Edmond van Buchel*, d.d. 20 September 1579, waarbij hij 100 arme burgers van Utrecht tot zijn eeuwige erfgenamen maakte. [9])

Voorts werd hij den 24^{en} October 1785 door de vroedschap van Utrecht voor den tijd van 6 jaar, ingegaan 12 October t.v., benoemd tot *hoogheemraad van den Lekdijk bovendams*, wegens de stad Utrecht, [19]) in welke functie hij den 29^{en} d.a.v. den eed in handen van den dijkgraaf aflegde. [19a]) Bij zijn benoeming werd bepaald, dat hij nochthans zijn aanspraken op andere commissies behouden zou, waarbij dan de hier bedoelde weer ter beschikking van de vroedschap komen zou. [16a]) In 1786 werd hij *regent van de fundatie der Vrijvrouwe van Renswoude*, [20]) wat zijn vader de laatste 10 jaren van zijn leven insgelijks geweest was. Hangt diens portret in de regentenkamer, dat van den zoon ontbreekt helaas. Beide betrekkingen zeide hij in 1787 vaarwel na het herstel van het Stadhouderlijk gezag, hoewel hij in eerstgenoemde betrekking aanvankelijk tot den 11^{en} October 1791 benoemd was. Den 12^{en} October 1787 volgde M_r. Cornelis van Ewijck, raad in de vroedschap, hem als hoogheemraad op. [19a]).

Als raad in de vroedschap van Utrecht maakte mr. Willem van Dam den vooral in die stad zoo veelbewogen patriottentijd mede; hij deed zich hierbij als een patriot kennen, zoodat hij met verschillende andere raden in September 1787 na het herstel van het Stadhouderlijk gezag uit de regeering werd gezet.

Hoewel zulks mij niet met zekerheid bekend is, behoorden ook zijn grootvader, mr. Willem van Dam,[21]) en zijn vader, Jakob van

---

†) Een vroedschapsres. van dien dag bestaat niet. Zoo deze benoeming juist is, vond zij in ieder geval op een anderen datum plaats, terwijl den 12 October d.a.v. bij de jaarlijksche verwisseling der stedelijke commissiën een ander benoemd werd.

Dam, [22]) vermoedelijk tot de partij der patriotten, d. w. z. vertegenwoordigden zij de meer vooruitstrevende democratische richting. De grootvader, die sedert 1729 raad in de vroedschap te Utrecht was en aldaar tal van openbare ambten bekleed had, werd, zonder dat er iets bijzonders voorgevallen was, met 6 andere raden in 1749 door prins Willem IV bij de jaarlijksche vernieuwing van de regeering niet herbenoemd als raad, wat destijds nimmer voorkwam. Hij, zoowel als zijn zoon, stonden eenige jaren aan het hoofd van een der vendels burgerschutterij, in welke functie wij ook mr. Willem van Dam Jr. zagen optreden.

Reeds in het begin van den patriottentijd toonde hij zich een aanhanger dier partij. Te Amersfoort was, evenals te Utrecht, de strijd ontbrand over de invoering van een nieuw stedelijk regeeringsreglement, dat, op een meer democratischen grondslag berustende, in vervanging komen zou van dat van 1674; de burgerij was vóór de invoering daarvan, de stadsregeering er tegen. Deze laatste schreef den 13^den^ Augustus 1785 de Gedeputeerde Staten der provincie aan, den Stadhouder om eenig krijgsvolk te verzoeken. In de Gedeputeerde Staten waren de geëligeerden en de edelen op de hand van de bedreigde Amersfoortsche regeering; zij schreven dadelijk om troepen, zoodat de stad weinige dagen later door infanterie en cavalerie uit Nijmegen onder den generaal van der Hoop bezet en de Amersfoortsche omwenteling in de kiem gesmoord werd.

Te Utrecht waren de patriotten verontwaardigd over het optreden der Gedeputeerde Staten, dat bovendien het uitvloeisel was van een op onwettige wijze genomen besluit. Den 22sten Augustus 1785 lieten 7 raden te Utrecht, de Heeren Eyk, van Senden, de Ridder, Smissaert, van Haeften, Burman de la Bassecour en van Dam, Heer van Isselt in de vroedschapresolutiën een aanteekening stellen tegen het binnenrukken der troepen binnen Amersfoort. Zij keurden het gedrag van den Utrechtschen burgemeester Musschenbroek af, die geweigerd had de vroedschap van Utrecht, als het derde lid der Staten, in kennis te stellen met hetgeen er in de bewuste vergadering van gedeputeerden behandeld en besloten was. Men zeide zelfs, dat de toen genomen besluiten onwettig waren, omdat een der beide burgemeesters van Utrecht ontbroken had. De 7 genoemde raden konden geen woorden vinden om hun gevoeligheid weer te geven over het nemen eener resolutie

door het z.g. college van gedeputeerden, *) die een directe inbreuk vormde op der burgeren publieke rust en veiligheid; zij konden zich niet begrijpen, dat de president-burgemeester zich niet tegen zulk een resolutie, waarschijnlijk door eenige weinige leden genomen, ten sterkste verzet had. Aan de 7 genoemde heeren was het niet bekend, dat de burgerij van Amersfoort een zóó vernederende behandeling ook maar eenigszins verdiend had, terwijl zij ten slotte verklaarden, dat het gebruik van 's lands krijgsvolk in dit vrije Gemeenebest nimmer kon gewettigd worden en bovenal niet in de steden der provincie Utrecht. Met deze verklaring had het zevental, dat wij ook verder meermalen eendrachtig zullen zien optreden, zijn standpunt in de hangende en komende questiën duidelijk geteekend.

Den 12[en] October 1785, bij de jaarlijksche vernieuwing der regeering te Utrecht, verklaarden de 7 bovengenoemde raden, waaronder van Dam, alsmede de oud-burgemeester Cypriaen Berger, hunne raadsplaatsen weder te aanvaarden, doch onder een overeenkomstig voorbehoud als dat, door den oud-burgemeester van den Boogaard in een „declaratoir" neergelegd. Hij verklaarde zijn raadplaats te aanvaarden, doch niet louter op den voorheen door hem gedanen eed op het reglement van 1674; dat was n.l. door de Staatscommissie, die den 1[en] September 1784 ter Statenvergadering haar verslag uitgebracht had, geoordeeld in vele opzichten strijdig te zijn met de privilegiën, handvesten en gerechtigheden van den Lande, wat voor de provincie schadelijk en voor de regeering drukkend was, terwijl het verder te veel willekeur overliet aan het gezag, den Stadhouder gegeven. De raad had daarop bij zijn resolutie van 13 September 1784, nader vastgesteld den 20[en] September d.a.v., verklaard, dat van geen regent kon gevergd worden, dat hij ooit meer het reglement van 1674 „pro ut jacet" op nieuw bezweren zou. Daarom namen de 9 hiervóór bedoelde raden op nieuw hunne raadplaatsen aan, „zonder te willen gehouden zijn in iets, dat, bij het reglement gestatueerd, bevonden worden mocht te strijden met de Stads- of Lands privilegiën; en dit te meer, omdat de Edelgroot Achtbaren den 18[en] October 1784 besloten hadden den heer van Dam op dergelijken voet toe te laten,

---

*) Het college was n.l. den 13[e] Augustus 's avonds zeer onvolledig. Zie Dr. H. T. Colenbrander. De patriottentijd. Deel II, blz. 213, noot 2.

zooals hij dan ook den 27^{en} October 1784 geadmitteerd was". †)

Intusschen nam weldra ook te Utrecht de strijd over het al dan niet invoeren van het nieuwe stedelijke regeeringsreglement scherper vormen aan. Met de invoering van dit regelement van democratische strekking, meer en meer gelijk gemaakt aan het ontwerp van den bekenden Utrechtschen patriot en volksmenner Ondaatje, wilde men aanvankelijk wachten, totdat het nieuwe provinciale regeeringsreglement kracht van wet zou verkregen hebben. De Stadhouder had zich ten sterkste tegen het ontwerp voor dit laatste verklaard; hij wilde van onderhandelen niets weten, doch vasthouden aan het bestaande van 1674. Vermoedelijk om de invoering van het nieuwe stedelijke reglement aldus op de lange baan te schuiven, stelden de Edelen in de Statenvergadering van 23 Augustus 1785 voor, dat een Staatscommissie van 9 leden naar 's Hage zou gaan, om met den Stadhouder over het ontwerp-regeeringsreglement voor de provincie in onderhandeling te treden; uit de steden zouden „eenige weinige kundige, bedaarde, vaderland- en vrijheidlievende mannen" mogen meegaan om over hun belangen te worden gehoord. Op den afloop dezer onderhandelingen, die wegens 's Prinsen onverzettelijkheid op niets zouden uitloopen, moest dan de invoering van het nieuwe stedelijke reglement wachten! Van nu af aan stond het bij de patriotten vast, dat zij hun ontwerp desnoods met geweld zouden invoeren. Den 5^{en} December 1785 werd het bovenbedoelde voorstel der edelen door de Vroedschap van Utrecht aangenomen; van Dam behoorde tot de reeds genoemde 7 leden, die tegenstemden. Dien zelfden dag werd hij met 3 andere raden door de Vroedschap aangewezen om als buitengewoon lid ter Statenvergadering afgevaardigd te worden. De heer Yvoy, een der 3 andere, iemand, die, evenals van Dam, nog nooit in de Statenvergadering geweest was en derhalve aldaar den eed zou hebben moeten doen, maakte dadelijk na zijn aanwijzing bezwaar tegen de af te leggen verklaring, dat hij punctueel het in 1674 vastgestelde reglement voor de provinciale regeering zou nakomen. Hij verzocht daarom, dat de raad daarin zou voorzien. Blijkbaar was van Dam, hoewel 't niet uitgesproken werd, van een zelfde gevoelen, want de vroedschap besloot — nadat de heeren Yvoy, J. A. Martens en van Dam, zonder voor hun commissie te bedanken of daarvan af te zien, verklaard had-

†) Vergelijk blz. 545.

den, om alle verdere verwarring te voorkomen, te zullen berusten in wat de vroedschap dienaangaande besluiten zou — voorloopig slechts raden naar de Staten af te vaardigen, die daar reeds meer geweest waren en derhalve den eed gedaan hadden. Voor 3 der 4 werden nu andere afgevaardigden ter Beschrijvinge aangewezen.

Den 18en December 1785 werden de schutterijen door de patriotten tegen den volgenden morgen onder de wapenen geroepen. Zij kwamen op, posteerden zich voor het stadhuis en eischten, dat het nieuwe stedelijke regeerinsreglement nog dien dag finaal zou worden gearresteerd en dat de raad het onherroepelijk besluit zou nemen, het binnen 3 maanden te beëedigen en in te voeren. De raad gaf dien dag nog niet toe, doch den volgenden dag werd de vroedschap door de schutterijen letterlijk op het stadhuis gevangen gehouden, totdat in den middag van den 20en Dec. bij klokgelui bekend werd gemaakt, dat de raad zijn woord verpandde binnen 3 maanden aan het gevraagde te voldoen, om het even, of het provinciale reglement dan reeds zou ingevoerd zijn of niet. De edelen wilden dit besluit al dadelijk ongedaan maken. Daarom spraken zij den 27en December 1785 als hun gevoelen uit, dat de raad onder den drang van „sommige onrustige menschen" gehandeld had en dat de bewuste resolutie afgedwongen was; reden, waarom men vertrouwde, dat de vroedschap die resolutie ten spoedigste zou intrekken om vervolgens op wettige wijze voort te gaan met het wegnemen van de billijke bezwaren van de burgerij. Den volgenden dag werd dit gevoelen openlijk door de edelen in de Statenvergadering uitgesproken. De burgerij achtte zich hierdoor beleedigd. Den 6en Februari 1786 dienden vertegenwoordigers van 1368 burgers en gecommitteerden van de 8 burgercompagnieën aan de vroedschap van Utrecht het verzoek in, binnen één week de burgers allen in hun wijk te doen bijeenroepen om hun af te vragen, of men bleef bij hetgeen in het request van 19 December 1785 was verzocht. Men ontkende n.l. het beweren der edelen en verklaarde, dat het op 19 en 20 December t. v. gebeurde „de waarachtige stemme des Volks en een zeer wel beredeneerd gevoelen" was geweest.

De vroedschap wees dit verzoek bij hare resolutie d.d. 13 Februari 1786 kortweg af. Verschillende leden waren tegen dit besluit en deden daarvan in de notulen blijken. Zoo verklaarde van

Dam o.a. met zijn geestverwant Burman, dat hij zich met de genomen conclusie op het verzoekschrift niet kon vereenigen, terwijl hij zich voorbehield om, dit noodig oordeelende, bij aanteekening nader van zijn gevoelen te doen blijken.

Inmiddels keerde het zelfvertrouwen bij den raad hoe langer hoe meer terug; nog vóórdat de 3 maanden om waren, den 6en Maart 1786, verklaarde hij de resolutie van den 20en December t. v. als niet vrijwillig genomen en derhalve voor „informeel, krachteloos en van onwaarde."

Zóó naderde de 20en Maart, de groote dag, waarop volgens de 3 maanden te voren gedane belofte het nieuwe stedelijke reglement door den raad uiterlijk ingevoerd en over en weer beëedigd worden zou. Algemeen besefte men, dat er groote dingen op til waren; vele felle patriottenhaters — volgens sommigen wel 500 — meest verlofgangers uit allerlei garnizoenen, waren te Utrecht tezamen gestroomd om het zoo noodig tegen de patriotten op te nemen. De raad had echter niets gedaan om zijn tegenstand kracht bij te zetten.

Daar het gepeupel bij vorige gelegenheden (inzonderheid 19 en 20 December t. v.) op de brutaalste wijze verhinderd had, dat leden van de vroedschap den raad verlieten, bood de heer van Dam, Heere van Isselt als hoofdman van de compagnie de Handvoetboog — mede namens de officieren dier compagnie, welke aan de beurt was voor de nachtwacht bij het stadhuis — aan om den 20en aldaar een wacht van 4 rotten burgers te geven, aldus de veiligheid van den raad, alsmede het komen en gaan der leden te verzekeren en alle ongeregeldheden te voorkomen. De hoofdman van Dam en de verdere officieren der compagnie werden bij vroedschapsresolutie van den 18en Maart voor hun vriendelijk aanbod bedankt, terwijl dit werd aangenomen. Aan van Dam werd de verdere regeling opgedragen en hem in overweging gegeven een grooter aantal burgers dan 4 rotten, ja zelfs de geheele compagnie vóór het stadhuis te posteeren. Ten slotte besloot de vroedschap alle burgercompagnieën den 20en 's morgens op hare respectievelijke loopplaatsen onder de wapenen te roepen en aldaar te houden tot na het scheiden van den raad.

Den 20en Maart 1786 vergaderde de vroedschap van 's morgens half 10 onafgebroken tot na 9 uur 's avonds. Evenals 3 maanden te voren werd men ook nu feitelijk gevangen gehouden. Gecommiteerden

uit de burgerij onderhandelden voortdurend met den raad. Men eischte beëediging over en weer van het nieuwe stedelijke reglement. Het meerendeel der raden weigerde. Van Dam behoorde tot de 12 leden, met wier declaratoiren de burgerij reeds dadelijk genoegen nam. †) Hij verklaarde op den eed, aan de stad gedaan, dat hij, den 12^{en} October, na het expireeren van zijn regeeringsjaar, opnieuw zijn raadplaats aanvaardende, het reglement van 1674, voor zoover het de stadsregeering betrof, niet weer bezweren, doch zijn functie slechts aanvaarden zou op het thans vastgestelde regeeringsreglement, zelfs indien dit tot onderling genoegen van magistraat en burgerij nader mocht worden gewijzigd. Ten slotte verklaarde hij zich bereid om, indien de burgerij zulks wenschen mocht, zijn declaratoir met den eed te bevestigen.

Naar aanleiding van de weigering van het meerendeel der raden gaven vervolgens de 8 burgercompagniën hare declaratoiren, waarbij zij, ondanks de weigering van den raad, het nieuwe stedelijke regeeringsreglement voor ingevoerd hielden en zich bereid verklaarden den eed daarop te doen. De leden der vroedschap, die geen eed wilden doen noch een declaratoir geven, dat zij van af 21 October 1786 het reglement van 1674, wat de stadsregeering betrof, als vervallen beschouwden, zouden van genoemden datum af niet meer als raden worden erkend.

Wat de tweede quaestie, het beëedigen der schutterijen op het nieuwe regeeringsreglement betrof, maakte de vroedschap bezwaar de burgerij een eed te laten afleggen, welke zij van hare zijde weigerde te doen. De 8 vendels, inmiddels met toestemming van den raad van hunne loopplaatsen alle naar de Neude getrokken, gaven hierop ten antwoord, dat zij volhardden bij hun eisch om ingevolge de resolutie van 20 December t. v. nog dien zelfden dag in den eed genomen te worden. Aanvankelijk gaf de raad slechts ten antwoord, dat 12 leden (waaronder van Dam) bereid waren hun declaratoiren met eede te bevestigen. *) Slechts 5 raden, de heeren Eyk, van Senden, de Ridder, Smissaert en van Haeften, waren van den aanvang af vóór inwilliging van het verzoek. De overigen waren daartegen, zoodat de burgers tweemaal een weigerend ant-

†) Verschillende bronnen noemen ten onrechte het getal 11.

*) Behalve met de reeds genoemde 12 declaratoiren nam de burgerij later nog met 2 andere genoegen. Van dit 14-tal legden geen eed af de oud-burgemeester Cypriaen Berger, afwezig wegens ongesteldheid en de heer de Leeuw, een der 2 hierboven bedoelden.

woord ontvingen, doch daar zij bleven aanhouden en de vroedschap wel inzag anders niet van het stadhuis te kunnen komen, werden tenslotte de heeren de Ridder, Smissaert en van Haeften met den secretaris door den raad verzocht de inmiddels op de Neude samengetrokken schutters den eed op het nieuwe reglement af te nemen. In de desbetreffende resolutie werd opgenomen, dat zulks geschiedde „op de sterke en herhaalde instantiën van de Burger-Schutters." Verscheidene leden gaven nog dien dag bij declaratoir te kennen, dat zij, als het ware door overmacht gedwongen, het verstrekken van de bedoelde opdracht lijdelijk aanzagen. Den 27en Maart volgden nog verschillende andere declaratoiren van gelijke strekking. Burman en van Dam verklaarden niet te hebben ingestemd met het in den eed nemen der burgerij, maar gezegd te hebben het te zullen aanzien en overlaten „zonder reproche." Zij scheidden zich hierbij af van de andere 5 leden van het reeds meermalen genoemde zevental. Bedoelde 5 heeren waren de eenigen, die beslist vóór het in den eed nemen der burgerij waren.

Toen de raad den 20en Maart te ruim 9 uur scheidde, bleven de 12 aanwezige leden, met wier declaratoiren genoegen genomen was, derhalve ook van Dam, in de groote raadkamer achter om in handen van eene commissie uit de burgerij den eed op hun ingediende declaratoiren af te leggen. *) Daarna begaf zich de commissie uit de vroedschap naar de Neude, waar den vendels de eed afgenomen werd.

Na aldus het nieuwe reglement ingevoerd te hebben, gingen de patriotten voort dit in toepassing te brengen. Den 20en Juni 1686 verzochten zij, dat het uit de burgerij gekozen college van gecommitteerden door de vroedschap beëedigd worden mocht. In afwachting van het antwoord, dat door lijdelijk verzet van den raad uitbleef, diende de burgerij den 3en Juli een verklaring in, dat zij niet langer dan 4 weken op die beëediging wachten wilde en dan de weigerachtige raden afzetten zou. De vroedschap besliste hieromtrent den 25en Juli, welke beslissing den 31en d. a. v.

*) Dr. H. T. Colenbrander. De patriottentijd. Deel II, blz. 219 vermeldt ten onrechte, dat het bedoelde 12-tal dien avond den eed op het nieuw stedelijk regeeringsreglement aflegde. Slechts de declaratoiren werden beëedigd; deze waren alle van gelijke strekking als dat van Van Dam en behelsden dus slechts, dat men, den 12en October e.k. opnieuw een raadplaats aanvaardende, dit slechts doen zou op den voet van het nieuwe reglement. Zooals wij later zien zullen, werd dit laatste slechts door 7 van de 12 bovenbedoelde raden beëedigd, en wel eerst den 12en October 1786 door de 7 heeren, die wij reeds dadelijk samen zagen optreden.

ter kennis van de gecommitteerden werd gebracht. Met 30 tegen 7 stemmen weigerde de raad de bedoelde beëediging te doen plaats vinden, terwijl zij de inleveraars van het verzoekschrift onbevoegd oordeelde om op eigen gezag de leden van de vroedschap van hun post vervallen te verklaren. De minderheid bestond uit het bewuste 7-tal, dat thans weer solidair was en waarvan van Dam deel uitmaakte. Hij en zijn vriend Burman vermeldden in hun declaratoir, dat zij, hoewel den 20^en^ Maart t. v. niet ingestemd hebbende met de beëediging van de burgerij, van meening waren, dat de vroedschap, als een gevolg van de dien dag bij meerderheid van stemmen genomen resolutie tot het in den eed nemen van de burgerij op het nieuwe reglement, nu behoorde in te stemmen met de beëediging van het college van gecommitteerden.

De burgerij liet nu niet langer met zich spotten. Den 1^en^ Augustus deed zij de vroedschap een „inthimatie" toekomen om den volgenden dag, des morgens om 10 uur, op de Neude te verschijnen en daar ten overstaan der burgerij het college van gecommitteerden den eed af te nemen en te installeeren. Mocht men in gebreke blijven te verschijnen, dan zou de burgerij een en ander zelf verrichten.

Op den 2^en^ Augustus 1786 verschenen slechts de heeren Eyk, van Senden, de Ridder, Smissaert en van Haeften, het bewuste 5-tal, op het vastgestelde uur op de Neude. Zij verklaarden zich, geen genoegzaam aantal van hunne mede-raden tegenwoordig zijnde, onbevoegd om het college van gecommitteerden in naam van den raad te beëedigen, doch zeiden overigens, dat zij volmaakt bleven bij hunne, den 25^en^ Juli t. v. uitgebrachte adviezen. Nadat daarop de burgerij openlijk geprotesteerd had tegen alle weigerachtig gebleven raden, werd het college van gedeputeerden door haar beëedigd en plechtig geïnstalleerd. Vervolgens deed men allen niet op de Neude verschenen raden, behalve aan de heeren van Dam en Burman de la Bassecour, eene insinuatie toekomen, inhoudende, hoe de raad bij meerderheid van stemmen het herhaald verzoek der burgerij tot beëediging van de 16 gecommitteerden afgeslagen had, hoe de burgerij, om niet langer ontzet te blijven van het haar toekomende recht, daarop die gecommitteerden zelf beëedigd had en hoe zij de 29 raden, die tegen haar verzoek hadden gestemd, van nu af vervallen verklaarde van hunne raadplaatsen met verzoek zich voortaan te

onthouden van alle zaken, de magistraat, de politie en de commissie in de Statenvergadering betreffende. Wel zouden bedoelde heeren tot de jaarlijksche vernieuwing der regeering, d. i. tot 12 October 1786, gecontinueerd blijven in hunne commissiën van burgemeesters, schepenen, momboirkamer, finantiën, posterij, kameraar en thesaurier, enz. *)

Den 7den Augustus 1786 werden door de burgerij, tot aanvulling van de vroedschap, waarvan slechts zeven leden zitting bleven houden, †) 15 nieuwe raden benoemd, die den 28sten d. a. v. zeer plechtig geinstalleerd en beëedigd werden.

Toen de zaken te Utrecht eenmaal dezen loop namen en de wettige vroedschap aldaar door een onwettige vervangen werd, achtten de Staten zich niet langer te Utrecht veilig. Den 7den Augustus namen Gedeputeerde Staten het besluit, dat de Statenvergadering, die tegen den 9den te Utrecht beschreven was, geen voortgang hebben zou; meteen weken zij met hunne familieleden en voornaamste partijgenooten uit naar Amersfoort, waarheen zij de Statenvergadering tegen den 30sten Augustus bijeenriepen. De stad Utrecht protesteerde hiertegen, doch te vergeefs. Bevreesd voor een mogelijk binnenrukken van geregelde troepen, werd de stad volledig in staat van verdediging gebracht. Voortdurend hielden de schutterijen de wacht, terwijl de bezetting door „auxiliairen" en andere vrijkorpsen uitgebreid werd. De poorten waren dag en nacht gesloten, terwijl niemand zonder schriftelijke toestemming van den gouverneur der stad Eyk deze verlaten mocht. Zoozeer werd eenige maanden later deze order nog letterlijk opgevolgd, dat, toen de dijkgraaf en hoogheem-

*) Uit het bovenstaande blijkt, dat het criterium voor de vraag, of men al dan niet gecontinueerd werd als raad, gelegen was in het op 25 Juli t. v. vóór of tegen stemmen in de vroedschapsvergadering op het verzoek der burgerij tot het beëedigen der gecommitteerden. Het al dan niet verschijnen op 2 Augustus op de Neude had daarmede *niets* te maken. Was dit wèl het geval, dan waren ook de heeren van Dam en Burman niet als raden gecontinueerd. Hieruit volgt, hoezeer de heer D. G. van Epen, redacteur van het Adels-archief, de plank misslaat, waar hij op blz. 57 zijner afzonderlijk uitgegeven genealogie-Nahuys mededeelt, dat mr. Willem van Dam, Heer van Isselt, den 2en Augustus 1786 op de Neude te Utrecht den eed aflegde op het z.g. nieuw stedelijk regeeringsreglement! Dien dag verscheen van Dam niet op de Neude; ook werd bedoeld reglement er niet beëedigd, daar zulks door de 7 gecontinueerde raden eerst den 12en October 1786 plaats vond, zooals later blijken zal.

†) Dr. H. T. Colenbrander. De Patriottentijd, deel II, blz. 223, schijnt over het hoofd gezien te hebben, dat behalve de 5 leden, die 2 Augustus op de Neude verschenen, ook Burman en van Dam als raden gecontinueerd werden. Hij zegt ten onrechte, dat slechts 5 leden niet geremoveerd werden.

raden van den Lekdijk bovendams, waaronder van Dam, den 3den October, tezamen met Holland, den jaarlijkschen najaarsschouw der dijken, waaraan zeer veel gelegen was, verrichten wilden, zij aan de poort teruggewezen werden, zoodat die schouw eerst den 31sten d. a. v. gehouden werd.

Intusschen maakte de burgerij in September door nieuwe keuzen den raad voltallig en werd daaruit een voordracht voor burgemeesters en schepenen gemaakt, welke men, ingevolge oude gewoonte, den Stadhouder toezond om door benoeming een keuze te doen. Onder de tot schepen voorgedragenen kwam Mr. Willem van Dam, Heer van Isselt, voor.

De Stadhouder gevoelde zich bezwaard uit deze, op 21 September ingediende, voordracht te beslissen, daar zij op onwettige wijze tot stand gekomen was. Daarom stelde hij den 2den October aan de Staten voor, de burgemeesters en schepenen van het vorige jaar voorloopig op hun ouden eed te continueeren, waartoe besloten werd. De vroedschap van Utrecht noemde dit besluit onwettig, omdat het zonder hare voorkennis of medewerking tot stand gekomen was, en gaf er geen gehoor aan.

Op den 12den October 1786 werd nu het nieuwe stedelijke regeeringsreglement op de Neude, ten overstaan van de schutterijen en de geheele burgerij, met groote plechtigheid voor ingevoerd en dat van 1674 als vervallen verklaard, terwijl de benoeming van burgemeesters volgens de bepalingen van dat reglement plaats vond. Tegelijkertijd werden de 7 oudste, d. w. de gecontinueerde raden, waaronder dus ook van Dam, conform hun declaratoiren van 20 Maart t. v. door de gecommitteerden uit de burgerij beëedigd op het nieuwe reglement, wat met de nieuw benoemde raden reeds te voren plaats gevonden had. Vervolgens begaf de raad zich naar het stadhuis, waar de benoeming van schepenen geschiedde en de stads-commissiën vervuld werden. Het spreekt van zelf, dat aan de 7 raden, die in de vroedschap gebleven waren, tal van commissiën opgedragen werden. Zoo werd Mr. Willem van Dam dien dag benoemd tot *schepen* (tevens *pandverkooper*). Ter zelfder tijd werd hij *gecommitteerd ter directie van de momboirkamer, tot de academische zaken, den hortus academicus*, de *bibliotheek*, de *rijdinge*, den *ijk*, de *vleeschhuizen* en de *markten*, de *vischmarkt*, het *voerwerk*, de *Leidsche vaart*, het *Amsterdamsche veer*, de *jagers* en het *groote schuitenveer*, het

Vaartsche veer, de *gilden*, de *schouwen* en ten slotte tot den *staat van oorlog en de middelen.* [9]) Korten tijd later, den 30[en] October, werd hij nog benoemd tot *regent* van het *kinderhuis.*

De stad Utrecht had thans een volledig patriottisch bestuur, dat echter noch door den Stadhouder noch door de Staten te Amersfoort erkend werd. Voorloopig viel er weinig belangrijks voor, totdat de stad den 9[en] Juni 1787 aan alle leden van de Staten „brieven van beschrijvinge" zond voor een Staten-vergadering, den 11[en] d.a.v. op de gewone Statenkamer te Utrecht te houden. Van de beide vóórstemmende leden, de geëligeerden en de ridderschap, kwamen slechts enkele vertegenwoordigers; uit de vroedschap van Utrecht verscheen o.a. als ordinaris-gecommitteerde de heer Mr. Willem van Dam. Deze z.g. pretense Statenvergadering gaf een publicatie uit, waarbij de Staten te Amersfoort voor onwettig werden verklaard; voorts zond zij 3 eigen vertegenwoordigers naar de Staten-Generaal, die, na den 14[en] Juni aanvankelijk en voorwaardelijk toegelaten te zijn, later voornamelijk door toedoen van Friesland geweigerd werden. Met dit laatste nog niet bekend, zonden de Staten van Amersfoort 3 buitengewone gedeputeerden naar de Staten-Generaal om de meerderheid in Utrecht's stem te houden, waarop de pretense Staten er den 17[en] Juni in een buitengewone vergadering nog 4 benoemden. Hieronder behoorde de raad Mr. Willem van Dam, Heer van Isselt. Hunne geloofsbrieven werden den 18[en] Juni 1787 in de vergadering der Staten-Generaal gelezen, doch de afgevaardigden „bij provisie" niet toegelaten. §)

Weinige maanden later nam de patriottenregeering een einde. De beleediging, de gemalin van den Stadhouder aan de Goejanverwellesluis aangedaan, was de naaste aanleiding tot de tusschenkomst van Pruisen. Weldra rukte de hertog van Brunswijk de republiek binnen en maakte in korten tijd een einde aan het bewind der patriotten. Hunne troepen, vergezeld van vele partijleiders en een groot getal pretense raden, verlieten Utrecht in

§) Dr. Colenbrander vermeldt in deel III, blz. 212 alleen de eerste zending van 3 afgevaardigden. Toch staat ook de tweede vast. Zie Kroniek-Historisch Genootschap Utrecht 1871, blz. 49; Nieuwe Nederlandsche jaarboeken 1787, blz. 1268 en 1505/6; verzameling van placaaten, enz. 1791. Deel 34, blz. 85 (noemt ten onrechte 18 Juli de datum); naamlijst der ord. en extra-ord. gedeputeerden in de vergadering der Staten Generaal (rijksarchief 's Hage).

den nacht van 15 op 16 September, terugwijkende in de richting van Amsterdam, dat korten tijd daarna genomen werd. Reeds den 16^en^ September vond er te Utrecht een vroedschapsvergadering plaats van de afgezette regenten en den 17^en^ gaven de Staten 's Lands van Utrecht, voor het laatst te Amersfoort vergaderd, een publicatie uit, waarbij het nieuw stedelijk regeeringsreglement gecasseerd werd; insgelijks werd de vorige raad voor ontbonden verklaard, terwijl in het bijzonder een afkeurend oordeel uitgesproken werd over de 7 bewuste leden, waaronder van Dam, die, niettegenstaande zij hunne vroedschapsplaats met eede op het reglement van 1674 hadden aanvaard, zich toch later plechtig op de Neude op het z.g. nieuw stedelijk regeerings-reglement in den eed hadden laten nemen. Den 27^en^ September 1787 vulde de Stadhouder de vroedschap van Utrecht aan; van Dam noch een der anderen van het bewuste 7-tal kwam daarin meer voor. De voorloopers van een meer democratischen regeeringsvorm, waarbij gebroken werd met het absolute gezag van den Erfstadhouder en ook aan de burgerij invloed toegekend werd op de regeering, zij hadden het voorloopig volkomen afgelegd. [23])

Den 14^en^ November 1787 gaven de Staten van Utrecht een door den druk verspreid plakkaat uit, waarbij een algemeene amnestie werd afgekondigd voor allen, die betrokken waren geweest in de jongste onlusten. Hiervan werden slechts eenige rubrieken uitgezonderd en wel zij, die als de oorzaken of de leiders dier onlusten konden worden beschouwd, zooals o.a. allen, die deel hadden uitgemaakt van de onwettige Statenvergadering of van den onwettigen raad van Utrecht. Mr. Willem van Dam viel derhalve om 2 redenen buiten bedoelde amnestie. [24])

In verband met den voor de Patriotten ongunstigen afloop van den strijd, zeide mr. Willem van Dam, grootendeels gedwongen, het openbare leven voorloopig vaarwel. Na 1787 vindt men hem in geen enkele der hierboven genoemde openbare functiën meer vermeld; hij bleef slechts executeur van het fonds-van de Poll, ook toen hij, vermoedelijk in 1788, naar Breda verhuisde. Het jaar dezer verhuizing valt niet met zekerheid na te gaan, doch is waarschijnlijk het bovenstaande. [24a]) In Januari 1788, bij de geboorte van zijn 3^e^ kind, [25]) woonde hij nog te Utrecht; 30 December 1790 deed hij voor notaris Mirandolle te Breda een volmacht opmaken tot het laten transporteeren van vast goed voor het gerecht van

Overlangbroek, [22]) terwijl in het register van lidmaten der Waalsche gemeente te Breda geschreven staat: „Le 20 mars 1792: van Dam, née Nahuys (Madame Gertrude, Elisabeth, épouse de Monsieur Mr. G. van Dam) nous a présenté son témoignage de l'Eglise hollandaise d'Utrecht en date du 26 décemb. 1791.

Signé. D. Colenbrander."

Hoogstwaarschijnlijk vestigde mr. Willem van Dam zich te Breda, omdat daar zijn zwager, mr. Cornelis Jan Wouter Nahuys, Heer van Burgst woonde, met wien de familie van Dam blijkbaar op goeden voet verkeerde, daar een van van Dam's kinderen naar dien zwager genoemd was. [26]) Wellicht is van Dam ook min of meer uitgeweken, zooals destijds verscheidene families deden, die niet tot de stadhoudersgezinde partij behoorden. Van eenig contact met de Franschen of met in Frankrijk vertoevende patriotten vindt men evenwel niets vermeld; ook heeft van Dam tijdens de omwenteling van 1795 geen rol gespeeld. Hij leefde te Breda vermoedelijk als een vergeten burger. *)

Hoelang dit verblijf te Breda duurde, is niet bekend. Hij woonde er nog in Februari 1796, toen zijn jongste kind geboren werd. [27]) In 1803 treffen wij hem te IJsselstein aan, waar toen ook zijn schoonouders woonden. Deze, den 25en Februari van genoemd jaar vóór schepenen hun testament passeerende, benoemden tot executeurs van den boedel van den langstlevende en tot voogden hunner minderjarige kinderen hun zoon Cornelis Jan Wouter Nahuys te Breda en hun schoonzoon Willem van Dam, „wonende te IJsselstein". [15]) (Na den dood zijner vrouw benoemde generaal Nahuys bij onderschrift, dd. 17 Jan. 1811 te Utrecht zijn schoonzoon Willem Testas tot derden executeur).

Den 12den Mei 1803 liet „Willem van Dam van Isselt Ultrajectinus (geboorteplaats) 45 (leeftijd) I. Dr." (Iuris Doctor) zich te Leiden als student inschrijven, zonder dat de reden dezer vreemde inschrijving blijkt. [28]) Vermoedelijk heeft hij nimmer te Leiden gewoond, want korten tijd later zien wij hem opnieuw te Utrecht in tal van stedelijke en andere commissiën zijn intrede

*) Daar mr. Willem van Dam zich te Utrecht in de jaren 1785—'87 als een patriot deed kennen, zou men geneigd zijn hem te beschouwen als den burger van Dam, die bij de komst der Franschen in Januari 1795 te Utrecht aldaar secretaris van het revolutionair comité was en in Juli d. a. v. op de nominatie stond voor secretaris van de momboirkamer (Navorscher 1894, blz. 547 en 1896, blz. 627). Dit is niet juist. Zoowel zijn woonplaats als ook de Naemwijzers enz. wijzen zulks uit.

doen.

Den 19[den] Juli 1805 werd hij bij de reorganisatie der departementale besturen door den Raadpensionaris benoemd tot *lid van den Raad van finantiën in het departement Utrecht* [29]) *). Bij Staatsbesluit van den 26sten d. a. v. †) werd hij ontslagen als lid van dat college, omdat daarin een bloedverwant van hem in den vierden graad (mr. Philips Ram) zitting had. Dit was strijdig met het 3[e] art. der generale instructie voor de Raden van Finantiën. Hij werd nu dien dag benoemd tot *lid van het Departementaal Bestuur 's Lands van Utrecht.* [29a]) Met de andere leden van dit gereorganiseerde bestuur nam hij den 1sten Augustus d. a. v. zitting en legde ter vergadering den eed van belofte en dien van zuivering af. In de hier genoemde qualiteit zat hij in tal van departementale commissiën. [9]) Hij bleef in genoemd Bestuur tot 14 Mei 1807, toen dit ontbonden werd en de landdrosten met assessoren ingevoerd werden. [29])

Voorts behoorde van Dam tot hen, die den 14[den] Juni 1806 uit het departementaal bestuur van Utrecht gekozen werden om als een commissie tegenwoordig te zijn bij de plechtige intrede van Koning Lodewijk Napoleon te 's Gravenhage. Zij vond den 23[sten] d. a. v. plaats. [30])

In 1808 kwam een reorganisatie der plaatselijke besturen tot uitvoering. Bij K. B. van 20 Januari 1808 werd de aanstelling van de besturen der gemeenten 1[ste] klasse geregeld; bij dit Besluit werd Mr. Willem van Dam van Isselt benoemd tot *lid van de vroedschap der stad Utrecht en wethouder-plaatsvervanger.* [30a]) Na 21 jaar keerde hij, wel is waar onder zeer gewijzigde omstandigheden, terug op de plaats, vanwaar hij eertijds was „geremoveerd". Den 13[den] Juni 1811, na de invoering van het Keizerlijk bewind, werd van Dam *lid van den municipalen raad van Utrecht.* [30b]) Hij bleef die betrekking eveneens bekleeden na het herstel van onze onafhankelijkheid, nu als *raad van de stad Utrecht* [30c]) en wel tot 1824. Bij K. B. van 4 Jan. 1824, No. 111 werd een nader reglement op het bestuur der steden in de provincie Utrecht vastgesteld. In het naar aanleiding daarvan bij K. B. van 24 Januari d. a. v. benoemd stedelijk bestuur van Utrecht zat van Dam niet meer. [30d]). Voorts werd hij in 1808 *gecommitteerde*

*) De Navorscher 1904, blz. 344 zegt ten onrechte: 10 Juli 1805.
†) Vorsterman van Oyen zegt ten onrechte: 1804.

ter wees- of momberkamer, regent van de aalmoezenierskamer, bestuurder en *boekhouder der parochiescholen,* welke beide laatste betrekkingen hij tot zijn dood bleef vervullen. [9]) Als raadslid werd hij o. m. *gecommitteerd tot den schouw van de rivieren in stads vrijheid* (6 Mei 1816), *commissaris van de jaarmarkt* (1819), [30d]) enz.

Voorts werd hij den 12den Mei 1816 benoemd tot *ouderling in het Waalsche kerkbestuur te Utrecht.* Deze functie verwisselde hij in het voorjaar van 1824 voor die van *notabele der Waalsche gemeente,* welke hij tot aan zijn dood bekleeden bleef. [31]). Vermoedelijk heeft mr. W. v. D. steeds tot deze gemeente behoord, want op de Waalsche synode te Veere in April 1780 was voor Utrecht tegenwoordig: „mr. Guillaume van Dam, Chanoine du Chapitre de St. Marie; Diacre," die er met eenige andere Heeren aangewezen werd om een proponent en de studenten te examineeren. [31a]) Zijn huwelijksafkondiging vond te Utrecht in de Waalsche kerk plaats; op de Waalsche Synode te Breda in Augustus 1786 werd Utrecht o. a. vertegenwoordigd door Mr. Guillaume van Dam, Seigneur d'Isselt, Conseiller de la ville, wien met eenige anderen opgedragen werd zijn Excellentie den Gouverneur te gaan complimenteeren. [31a]) Mr. W. v. D.'s vrouw werd in 1792 als lidmaat van de Waalsche gemeente te Breda ingeschreven, terwijl hij zelf, ouderling te Utrecht zijnde, in Mei 1808 de Waalsche gemeente vertegenwoordigde op de Waalsche synode te Delft, en nu opnieuw in eene examencommissie werd benoemd. [31a])

Ten slotte werd Mr. Willem van Dam van Isselt den 4den November 1816 door den raad der stad Utrecht benoemd tot *directeur voor de stedelijke belastingen* aldaar. [30d]) Als zoodanig genoot hij een tractement van f 1000 's jaars. [31b])

Mr. Willem van Dam van Isselt verloor zijne vrouw den 24sten Januari 1823 *) door den dood; [32]) zelf overleed hij, nog steeds directeur der stedelijke belastingen zijnde, den 10den Januari 1832, 's avonds te 5 uur, te Utrecht op den Springweg, E. 470. [32]) Eenige dagen later werd hij in het familiegraf in de Kapel op Isselt begraven. [33]) De kosten der begrafenis bedroegen f 427.75. [31b])

Mr. Willem van Dam *woonde* in 1777 „in 't Springweg," ver-

---

*) Vorsterman van Oyen geeft in zijn genealogisch werk op: 23 Januari 1823. Dit is onjuist, evenals 22 Jan. 1822, een datum, dien men in enkele familiepapieren vindt.

moedelijk bij zijn ouders, [22]) waar hij tot zijn huwelijk in 1784 bleef, [9]) toen hij naar „Agter den Dom" verhuisde. Zooals hiervóór reeds bleek, ging hij tusschen 1788 en 1790 naar Breda. Volgens mededeelingen van den gemeentearchivaris bewoonde hij aldaar het huis, destijds geheeten „Henghst" op den hoek van de Catharinestraat en de Boschstraat (thans Boschstraat No. 1). [34]) In 1803 treffen wij hem te IJsselstein aan; hoogstwaarschijnlijk verhuisde hij omstreeks 1 Mei 1804 vandaar naar Utrecht, want in het lidmatenboek der Waalsche gemeente werd ingeschreven: Dam née Nahuys (Geertruyda Elisabeth van) avec attestation de l'Eglise Flamande d'IJsselstein du 1er Avril 1804. Hunne dochter Anna Cornelia werd eveneens ingeschreven, doch met een attestatie uit Breda, dd. 24 April 1804. [31]) In 1805 woonde van Dam te Utrecht, waar hij in dat jaar weer openbare betrekkingen aanvaardde *) en tot zijn dood bleef. Aanvankelijk bewoonde hij hier een huis op de Mariaplaats, [9]) vermoedelijk het huis zijner ouders, dat zijne moeder tot haar dood in lijftocht bezeten had [22]) en waar ook Mr. Willem van Dam's grootvader gewoond had. [21]) Hij woonde hier nog in 1810 bij den dood zijner dochter Claire Wilhelmine. [35]) Vermoedelijk woonde hij in Nov. 1814 aan de Wittevrouwenpoort. In die maand vond althans te zijnen huize een zware brand plaats, [35a]) en daar de Utrechtsche Courant van 1814 in de maand November slechts melding maakt van één geweldigen brand, en wel op den 29sten, „in het Huis, staande aan de Wittevrouwenpoort, nevens het Paleis, welke dat schoone gebouw in weinige oogenblikken, niettegenstaande alle aangebragte hulp van de militairen en de Ingezetenen, van deszelfs bovenste gedeelte beroofde", is het zeer waarschijnlijk, dat dit het huis van Mr. W. v. D. v. I. was. In 1816 treffen wij hem aan in de Heerenstraat, [36]) van 1817 tot en met 1820 op de Nieuwe Gracht. In laatstgenoemd jaar verhuisde hij naar de Korte Nieuwstraat, waar zijn vrouw in 1823 overleed [32]) en waar hij uiterlijk tot 1828 bleef. In laatstgenoemd jaar woonde hij opnieuw op den Springweg, waar hij overleed. [9 en 32]) Hij betaalde hier ongeveer f 360 huur per jaar. [30c])

Gedurende het leven van Mr. Willem van Dam van Isselt ging

*) Burlage, t. a. p., vermeldt, dat mr. Willem van Dam in 1806 „in de omstreken van Amersfoort" woonde. Wij trekken dit met het oog op het bovenstaande in twijfel.

het *vermogen* der familie te gronde, evenals dat van zoo menig ander patricisch geslacht. Hoofdzakelijk moet dit toegeschreven worden aan den Franschen tijd met zijn zware belastingen, inkwartieringen, vele extra heffingen, de groote schadevergoedingen, aan Frankrijk betaald, de steeds voortdurende hooge oorlogskosten en ten slotte aan de tierceerig onzer staatsschuld door Keizer Napoleon. In bijna onafgebroken oorlog met Engeland gewikkeld, gingen onze koloniën, de een na de andere, verloren, terwijl onze handel, als gevolg van het continentale stelsel, ten langen leste geheel stillag. Dit alles veroorzaakte een groote malaise in ons geheele land en een sterke waardevermindering van alle eigendommen.

Gedurende minstens 5 geslachten waren de stamhouders der van Dam's vermogende lieden geweest. Ook Mr. Willem van Dam was dit aanvankelijk. Zijn ouders hadden slechts 2 kinderen; zijn vader overleed in 1783 en liet bijna 150 duizend gulden na, de moeder, in 1803 gestorven, een nagenoeg even groot bedrag. Toch was bij zijn dood het fortuin der familie bijna geheel verdwenen. Behalve bovengenoemde omstandigheden droegen verschillende oorzaken daartoe bij. In de eerste plaats huwde Mr W. v. D. eene vrouw bijna zonder eenig fortuin. Dit bleek hiervóór reeds uit de douarie, haren echtgenoot bij het huwelijk besproken. †) Ook het fortuin zijner schoonouders was bij hun dood nagenoeg geheel verdwenen. Bij hun reeds genoemd testament dd. 25 Februari 1803 hadden zij hunne ongehuwde dochter Huberta Catharina Nahuys een praelegaat vermaakt, zoolang deze ongetrouwd zou blijven, terwijl de vader bij onderschrift dd. 17 Januari 1811 te Utrecht verzocht, dat zijn geheele nalatenschap aan zijn bovengenoemde behoeftige dochter komen mocht. Toen echter Mr. W. v. D. met zijn zwagers en schoonzusters den 14^{en} Maart 1816, na den dood van den langstlevende zijner schoonouders, door notaris Stevens te Utrecht een inventaris van hun boedel deed opmaken, bleek zelfs het geld voor het bewuste praelegaat niet meer aanwezig te zijn. Bij de deeling van den boedel, 6 November 1816 vóór notaris G. H. Stevens te Utrecht, werd dit praelegaat dan ook op voorstel van genoemde dochter niet uitgekeerd „wegens waardevermindering van effecten en als zijnde strijdig met de wetten van het land”. Ieder kind ontving f 3000 werkelijke schuld op Holland en f 567,50 in contanten. [37])

†) Vergelijk blz. 545.

In de tweede plaats is de afloop van den patriottentijd vermoedelijk niet bevorderlijk geweest aan Mr. W. v. D's fortuin. Hij geraakte uit al zijn openbare betrekkingen, verhuisde naar Breda, verwijderde zich dus van zijn vaste goederen en leefde daar als ambteloos burger. Daarna trok hij naar IJsselstein, vervolgens weer naar Utrecht, waar wij hem nog tal van malen in die stad zien verhuizen. Waarschijnlijk richtte ook de brand in 1814 †) veel schade aan en in ieder geval gingen hierbij nagenoeg alle familie-schilderijen, portretten en papieren verloren. [38]) Eindelijk had Mr. W. v. D. 5 kinderen.

De vader, Jakob van Dam, overleed den 4[en] September 1783 en liet bijna 146 duizend gulden na, waaronder zeer vele vaste goederen. Den 26[en] Juli 1784 werden beide kinderen door de moeder in het bezit gesteld van hunne legitime portiën, die voor ieder op f 25.000 werden bepaald. *) In 1784, '86, '88, '91, '93 enz. werden verschillende vaste goederen uit de nalatenschap van den vader verkocht, terwijl de moeder in 1798 afstand deed van de lijftocht van des vaders boedel, het door haar bewoonde huis op de Marieplaats uitgezonderd, en hare kinderen in het daadwerkelijke bezit van dien boedel stelde. [13]) Bovendien kwam Mr. W. v. D., Heer van Isselt en raad in de Vroedschap van Utrecht, den 4[en] Juni 1785 vóór het gerecht van Wittevrouwen, als gemachtigde van zijne moeder, vrouwe Aletta Francina Buyk, boedelhoudster en lijftochteresse van den Wel Edel geboren Heer Jakob van Dam, in zijn leven Heer van Isselt en Pijlsweerd, en raad in de Vroedschap, door haar man behoorlijk gequalificeerd tot het verkoopen van de onroerende goederen van den boedel, volgens derzelver testamentaire dispositie dd. 18 Dec. 1779 vóór notaris Blekman te Utrecht gepasseerd. Hij transporteerde bij die gelegenheid aan Christiaan Achterbergh, wonende te Utrecht, „een Playsier Tuyn met de Huyzinge nevens twee Coupels en schuur of koetshuys, daarop staande, mitsgaders beplanting en bepoting, gelegen aan de Z. O. zijde van de Maliebaan, annex de stad. De Heer van Amerongen, Hr. van Oud-Amelisweerd, en Jan Wintershoven lagen er met hunne bezittingen naast. De koopcedulle was 9 Maart 1785 vóór notaris Blekman gepasseerd; de kooppenningen waren voldaan. [38a])

†) Zie blz. 562.
*) Vergelijk blz. 543.

Bij den dood der moeder (ob. 25 Dec. 1803) erfden beide kinderen wederom ieder omstreeks f 75.000. In de nalatenschap bevonden zich eenige vaste goederen, die in 1804 werden verkocht; ook de paarden en rijtuigen werden dadelijk van de hand gedaan. Het bovenbedoelde huis kwam aan Mr. Willem van Dam. De definitieve scheiding van dezen boedel vond den 8en October 1804 plaats. Het schijnt, dat het reeds destijds met Mr. v. D's financiën niet al te rooskleurig gesteld was, want uit die scheiding blijkt, dat hij op 23 quitantiën f14.847 van zijne moeder ontvangen had. [13])

Toen Mr. Willem van Dam van Isselt in 1832 overleed, was het vermogen der familie nagenoeg verdwenen. Van alle vaste goederen waren nog slechts over: eene boerenhofstede met schuur, enz. en een arbeiderswoning met tuin, waarbij verschillende stukken hooi-, wei- en bouwland op Isselt; vier eikenbosschen, gelegen in de vrijheid der stad Amersfoort en de Boelenhoefsche tiend, gelegen onder de gemeente Hogeland. Al deze onroerende goederen brachten per jaar ruim f 1400 op. [31b]) Den 15en Maart 1817 waren 6½ morgen bouwland, daartoe behoorende, bij acte vóór notaris Stevens te Utrecht gepasseerd, ten behoeve van Mr. W. v. D's oudsten zoon Jacob hypothecair belast met f 2000. [15])

Vemoedelijk moet het aan het verlies van zijn fortuin toegeschreven worden, dat Mr. W. v. D. tot aan zijn dood, d. i. tot bijna 75-jarigen leeftijd, in een openbare gesalarieerde betrekking bleef.

Gedurende het leven van Mr. Willem van Dam kwam, als gevolg van de afschaffing der heerlijke rechten en de invoering van den burgelijken stand, de *naam* der familie in den tegenwoordigen vorm tot stand. Tijdens het leven van zijn vader Jakob van Dam, Heer van Isselt en Pijlsweerd, heette hij Mr. Willem van Dam; af en toe vindt men hem ook Mr. Willem van Dam tot Isselt genoemd. Na den dood zijns vaders heette hij Mr. Willem van Dam, Heer van Isselt, een enkel maal ook van Dam van Ysselt of van Dam van Isselt. Pijlsweerd kwam n.l. aan zijn zuster en daardoor aan de familie Engelen. [13]) Heer van Isselt werd hij voor het laatst in 1795 genoemd; het jaar daarna heette hij Mr. Willem van Dam, van Isselt en in 1798, na de afschaffing der heerlijke rechten, Mr. Willem van Dam. Zóó teekende hij nog den 25en Dec. 1803 de aankondigingen van den dood zijner moeder. In 1805

luidt zijn naam weer van Dam, van Isselt, terwijl hij vanaf 1808 geregeld als één naam — van Dam van Isselt — geschreven wordt. Alleen in zijn functie als executeur van het fonds van de Poll vindt men hem in de Provinciale Utrechtsche Almanakken tot zijn dood als Mr. Willem van Dam vermeld. [39])

De *handteekening* van Mr. W. v. D. vindt men als W. van Dam onder de genoemde scheidingen van 1798 en 1804, als W. van Dam van Isselt onder den inventaris d.d. 14 Maart 1816 van zijn schoonvaders boedel.

De *vrouw* van Mr. Willem van Dam, Gertruida Elisabeth Nahuys, stond bekend als „een buitengewoon schrandere en begaafde vrouw". [41]) Zij was gesproten uit het predikantengeslacht van Nahuys. Van dit geslacht heeft men een m.s. genealogie van de hand van Mr. J. van der Lely van Oudewater, eerste secretaris van den Hoogen Raad van Adel (1814) in het archief van dien Raad. Zij vangt aan met Hendrik van Nahuys, geb. 1545. Voorts verwijzen wij naar Rietstap's Wapenboek van den Nederlandschen Adel, Deel II en naar het Nederlandsch Adelsboek (1903. blz. 386—388) door D. G. van Epen. Genoemde heer gaf in 1904 een afzonderlijk gedrukte genealogie van het predikantengeslacht Nahuys uit, die echter vele onjuistheden en onnauwkeurigheden bevat. †) De familie schrijft zich thans Nahuys of van Nahuys. Takken van dit geslacht werden in den Nederlandschen adel ingelijfd met het predikaat van jonkheer; aan één tak werd de titel van baron verleend, overgaande bij eerstgeboorte.

Voor Gertruida Elisabeth Nahuys en hare afstamming verwijzen wij naar den hier volgenden staat. [42])

Haar *handteekening* vindt men onder de memorie harer goederen, kort vóór haar huwelijk opgemaakt, alsmede onder den reeds genoemden inventaris van 1816.

Mr. Willem van Dam en Gertruida Elisabeth Nahuys wonnen 6 *kinderen*. Hieronder bevond zich één tweeling, waarvan één kind bij de geboorte overleed.

Teteringen, November 1906. W. E. van Dam van Isselt.

---

†) Zie noot *) op blz. 540.

AANTEEKENINGEN.

[1]) Genealogie van het geslagte van Dam bij Ferwerda, 14e generatie, Oo. 1. De juistheid van dezen datum blijkt ook uit de boedelscheiding van zijn grootvader, Mr. Willem van Dam, waarin een portie in een societeit van lijfrenten met tontine genoemd wordt, „staande ten lijve van Willem van Dam, geboren 9 November 1757 van Vrouwe Aletta Francina Buyk". [2]) Doopboek Domkerk. [2a]) Ten deele ontleend aan familie-aanteekeningen van zijn vader op perkament. [3]) Album studiosorum Utrecht. [4]) Zijn grootvader. [5]) Gehuwd met zijne tante Clara Elisabeth van Dam. [6]) Gehuwd met zijne tante Catharina Maria Buyk, zuster zijner moeder. [7]) De bedoelde dissertatie is aanwezig in het archief der familie. [8]) Naemwijzers en commissieboekjes van Utrecht. Zijn naam komt niet voor in het register van eedsafleggingen van advocaten voor het Hof te Utrecht. [9]) Stichtsche almanakken, naemwijzers en commissieboekjes van Utrecht, enz. [10]) Notulen of resolutiën van het Capittel van St. Marie te Utrecht op den genoemden datum. [11]) Register 1784—'86 van de leen- en registerkamer der grafelijkheid van Holland; Capitulo Sticht, folio 32. [12]) Deze leenbrief is aanwezig in het archief der familie. [13]) Zie voor een en ander meer uitvoerig de genealogische aanteekeningen — van Dam II. [14]) Archief wetgevende colleges, portefeuille 425 (Heerlijke rechten en tienden). Rijksarchief 's Hage. [15]) Dit stuk is aanwezig in het archief der familie. [16]) Nieuwe Nederlandsche jaarboeken, 1784, blz. 904. [16a]) Vroedschapsresolutieboeken van Utrecht op de genoemde data. [17]) Nieuwe Nederlandsche jaarboeken. 1785. blz. 778. [18]) Als voren, blz. 1632. [19]) Als voren, blz. 1510 en vroedschapsresolutie van den genoemden datum. [19a]) Notulen van het hoogheemraadschap van den Lekdijk bovendams. [20]) Mr. C. G. C. van Hengst. Aanteekeningen betreffende de fundatie der Vrijvrouwe van Renswoude. 1890. Zie ook de Utrechtsche naemwijzers, enz. [21]) Zie de genealogische aanteekeningen — van Dam. V. [22]) Als voren. II. [23]) Voor de samenstelling van het overzicht der gebeurtenissen van 1785—1787 is gebruik gemaakt van: Verzameling van placaaten, resolutiën, enz. betrekking hebbende tot de gewigtige gebeurtenissen in de maand September 1787 voorgevallen. Campen. J. A. de Chalmot. 1791; Nieuw-Nederlandsche jaarboeken 1785 t/m 1787; Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht. 1870 en '71 (Aanteekeningen betreffende het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787); Dr. H. T. Colenbrander, De patriottentijd. Deelen II en III. [24]) In de z.g. collectie de Pesters (Rijksarchief Utrecht) komt onder No. 17 een gedrukt exemplaar dezer resolutie voor met m.s. aanteekeningen, wie uit hoofde van de verschillende punten buiten de amnestie vielen. Van Dam's naam komt hierin ook voor. [24a]) In het levensbericht van zijn zoon Edmond Willem van Dam van Isselt door J. H. Burlage (Handelingen van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden) zegt de Schr., dat de vader in 1788 van Utrecht naar Breda verhuisde. [25]) Zie voor hem de genealogie-Nahuys door D. G. van Epen. Hij woonde op het huis Burgst bij Breda, hem aangekomen door zijn huwelijk met Johanna Elisabeth Crul, dochter van den Schout bij Nacht Willem Crul, Heer van Burgst. [26]) Cornelis Jan van Dam, geb. te Utrecht 16 Jan. 1788, ob. te Amsterdam 22 Jan. 1870; hij bekleedde tal van betrekkingen bij de Rijksbelastingen. [27]) Willem Emond (later steeds Edmond Willem genoemd) van Dam van Isselt, geb. te Breda 20 Febr. 1796; ob. te Geldermalsen 9 Febr. 1860; de z.g. „Jager van van Dam". [28]) Album studiosorum Lugd. Bat. kolom 1201. [29]) Notulen van het Departementaal Bestuur van Utrecht. [29a]) Register van de Staatsbesluiten der Bataafsche Republiek. [30]) Navorscher. 1904. blz. 551 en 553. [30a]) Navorscher. 1905, blz. 77. [30b]) Als voren, blz. 450. [30c]) Zie o.a. de Staatscourant van 5 Jan. 1816. [30d]) Notulen gemeenteraad van Utrecht. [31]) Archief der Waalsche gemeente te Utrecht. [31a]) Actes synodaux des églises wallonnes; bibliothèque wallonne te Leiden. [31b]) Stukken in het familie-archief betreffende zijn nalatenschap en de boedelschulden; o.a. eene „Memorie van vaste goederen, nagelaten door Mr. W. v. D. v. I. ob.

10 Jan. 1832." [32]) Burgerlijke stand van Utrecht; conform eene advertentie in de Utrechtsche Courant. [33]) M.s. aanteekeningen mijner grootmoeder v. D. v. I. In de afrekening van zijn oudsten zoon met de andere kinderen komt voor: „Request wegens het begraven te Soest". Ook hieruit blijkt, dat Mr. W. v. D. v. I. op Isselt begraven is. [34]) Het bewijs hiervan is nimmer door bedoelden archivaris teruggevonden. Toch is die mededeeling wel waarschijnlijk, want volgens het z.g. Verpondingenboek (100e penning, brandemmer- en lantaarngeld) was eigenaresse van het huis No. 127, geheeten Henghst, vrouwe Anna Alexandrina Piccart, wede wijlen Dhr Paulus Du Caylar. Bij veste van 9 January 1793 ging het in eigendom over aan den heer Cornelis Jan Wouter Nahuys. Deze kocht dus het huis, door zijn zwager bewoond. In den Franschen tijd kreeg dit huis het No. D. 85. [35]) Geb. te Breda 9 Juli 1792, ob. te Utrecht 13 April 1810. Volgens het betrokken grafboek droeg dit huis in 1810 het no. E. 103. [35a]) Zie voor dezen brand: Navorscher 1854, blz. 339. [36]) Inventaris van den boedel van den generaal W. A. Nahuys, dd. 14 Maart 1816. Dit stuk is aanwezig in het archief der familie. [37]) Alle op deze zaak betrekking hebbende stukken bevinden zich in het archief der familie; bovendien is er een rekening en verantwoording van Mr. W. v. D. v. I. als mede-executeur in den boedel Nahuys-Zoutmaat. [38]) Zie hieromtrent meer uitvoerig de genealogische aanteekeningen — van Dam. VI. [38a]) Register van transporten en plechten van het gerecht van Wittevrouwen. [39]) Dit overzicht is getrokken uit alle hiervóór genoemde bronnen, voor zoover van Dam daar met name genoemd wordt. [40]) Mededeeling van mijne grootmoeder v. D. v. I. [41]) Zie het in noot 24a genoemde levensbericht van haar jongsten zoon. [42]) Voor zoover door afzonderlijke noten niet uitdrukkelijk het tegendeel vermeld wordt, is deze staat ontleend aan de m. s. genealogie-Nahuys van Mr. J. van der Lely van Oudewater, waarin ook eèn kwartierstaat met 16 kwartieren (2 't wapen niet ingevuld) van de kinderen van Willem Adriaan Nahuys en Anna Cornelia Zoutmaat, alsmede aan de gedrukte genealogie-Nahuys van den heer D. G. van Epen, voor zooveel noodig aangevuld en verbeterd. [43]) Zijn doop, ontleend aan van Epen, is door mij te Utrecht niet gevonden, wat nog geen bewijs tegen de juistheid is, daar de doop-aanteekeningen uit dien tijd zeer schaarsch zijn. De door van Epen genoemde sterfdatum (3 Jan. 1678, begraven 10 d. a. v.) is nagenoeg zeker onjuist. Zie het artikel, op blz. 540 in noot *) vermeld. [44]) Trouwboek Utrecht: Den 10 Junij 1649 (aangifte) Vincent van Domselaer, wedr van Stijntjen van Schaijck, won. in twijstraet, Maria van Allen (sic) j.dr, wonende bijde Garenbrugge"; in margine: in de Buyrkerck den 29 Juny 1649 getrouwt. [44a]) Zie voor hem ook het biografisch woordenboek van van der Aa. [44b]) Album stud. Rheno Traj. kolom 74: „1679. Henricus Nahuys. Oirschoto-Brabant". [44c]) Mede ontleend aan het handschrift-Borger (nopens predikanten), berustende in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam. [45]) Trouwboek Utrecht: „Den 12 Juny 1687 (aangifte) Henricus Nahuys petersz., bedienaer des H: evangeliums tot delffhaven, Huberta dompselaer. Vincentsd." In margine: „procl. tot Delffhaven. attestatie vertoont. In de Caterina Kerck den 5 Jul. 1687 getrouwdt". [46]) „Gedoopt in de Buerkerc (Utrecht) in Dec. 1659: Huberta, dor v. Vincent van Donselaer ende Maria van Aller, aende gracht bij de Straijsteegh. 10" (datum). [46a]) In het oud-archief van Delfshaven berust de staat van den boedel en de goederen, die Jufv. Huberta Dompselaar op den 30 Nov. 1725 metterdood heeft ontruimd. Van Epen geeft op, dat zij 30 Nov. 1725 begraven is. [47]) Gegevens van den Heer Klomp, predikant op Marken. [47a]) Doopboek Delfshaven. Getuigen waren Jacobus Nahuys en de weduwe van Gerard Dompselaer. [47b]) Zijn sterfdatum blijkt, behalve uit van Epen, uit de notulen van den kerkeraad te Monnikendam. Op een naamlijst van predikanten in de kerk te Monnikendam, alsmede op een predikantenlijst in de kerkekamer aldaar, wordt ten onrechte 24 Juli als de datum van zijn overlijden vermeld. Grafboek Monnikendam: Begraven 29 Juli 1766. Ds. Petrus Nahuys. [47c]) Album stud. Lugd. Bat. kolom 833: „4 Oct. 1713. Petrus Nahuys, e Portu Delphorum. 20. T." [47d]) Doopboek Oude Kerk, Delft: geb. 6; ged. Oct. 9. 1707 „Geertruyd. (k.v.) Wilm Blaukamer Elysabet van Eedenburgh. getuygen Barent van der Burgh en geertruid voorstad". [47e]) Grafboek

Pieter *van Nahuys*, geb. te Utrecht 18 Mrt. 1622, ob. Oirschot [43])
tr. te 's Gravenhage 11 Juni 1645 Catharina *Soetens*.
geb. te 's Hage 18 Jan. 1620
begr. te Oirschot 23 Juni 1689.

Vincent *van Dompselaer* wijnhandelaar te Utrecht,
tr. 2º
te Utrecht 29 Juni 1649
Maria *van Aller* [44])

Johannes *Blaaukamer*
tr.
Adriana *Boogaards*
(Boogaerts)

Roeland *van Edenbur*
tr.
Antonia *van der Brug*
(van der Brugge

Ds. Henricus *Nahuys* [44a]) tr. Cathar. Kerk Utrecht 5 Juli 1687 Huberta *van Dompselaer* [45])

ged. te Oirschot Jan. 1656.
ob. te Delfshaven 4 en aldaar begraven 8 Sept. 1722.
theol. stud. te Utrecht 1679 [44b])
proponent 13 Mrt. 1682; beroepen te Schoondijke 17 Juni 1682; bevestigd te Hoornaar 12 Nov. 1684 *a*)
id. te Delfshaven 5 Jan. 1687 *b*)
emeritaat aldaar op zijn verzoek 30 Sept. 1719.
testeerde te Utrecht 13 Sept. 1689.
assessor der Synode te Brielle 1693.
Hij beoefende de dichtkunst. Leed de laatste jaren van zijn dienst zeer door steen en graveel, zoodat hij dien door proponenten moest doen waarnemen [44c])

ged. Buurk. Utrecht 10 Dec. 1659 [46])
ob. Delfshaven 30 Nov. 1725 [46a])

Willem *Blaaukamer* tr. 27 Aug. 1692 Elysabet *van Edenbu*

geb.
ob. 14 Febr. 1719

geb.
ob. 7 Febr. 1722

Ds. Petrus *Nahuys* [44a]) tr. 4º te Haarlem 15 Nov. 1729 Geertruyda *Blaaukamer*

geb. te Delfshaven 14 en ged. 17 Aug. 1692 [47a])
ob. te Monnikendam 23 en aldaar begr. 29 Juli 1766 [47b])
ingeschreven als theol. stud. te Leiden 4 Oct. 1713 [47c])
proponent 1716; beroepen te Waarder 1717. Afscheid aldaar 1 Jan. 1723. Beroepen te Oudewater 7 Sept. 1721; de classis keurde dit beroep niet goed en v.N. deed een vergeefsch beroep op de Synode; beroepen te Monnikendam 15 Nov. 1722 en aldaar bevestigd 10 Jan. 1723. [47f]) Assessor der N. Holl. Synode te Amsterdam 1730 en 1748. [44c]) Bleef predikant te Monnikendam tot aan zijn dood. Gaf een „Kort begrip der Christelijke Religie'' uit. Van hem bestaan 2 portretten.

geb. Delft 6 Oct. 1707 *c*)
ged. Oude Kerk Delft 9 Oct. 1707. [47d])
1730. Attestatie van haar en van Maria Blaa kamer uit Haarlem te Monnikendam ingekomen vertrekt in 1769 van Monnikendam naar Hoorn.
begr. te Monnikendam 7 Oct. 1775. [47e])
Rust met haar man in één graf. [47e])

Willem Adriaan *Nahuys* tr.

geb. te Monnikendam 20 en ged. aldaar 24 April 1732 [52])
ob. te Utrecht 29 Dec. 1815, wonende o/d Oude Gracht b/d Smeebrug. [53])
Lieutenant-titulair ter zee bij het Collegie van Westvriesland en 't Noorderquartier op 's Landsschip 't Kasteel van Medemblik 6 Juni 1746
In de zelfde qualiteit op 's Lands schip Vreedenhof 1747
Cadet 1748, en vaandrig onder het regiment dragonders van Slippenbach 17 Jan. 1750
Sous Lieut. met den rang van Lieutenant onder het regiment van Holstein Gottorp (infanterie) 23 J
testatie van Monnikendam vertrokken naar Veurne 3 Sept. 1752 (Ingeschreven Nov. 1750) [47g]) Lieutena
1754. Grenadier capiteyn 5 Mei 1764. Majoor-titulair 4 Aug. 1772. Capiteyn van eene Compagnie 14
Colonel Titulair 29 Oct. 1776. Majoor van het 2e bataljon 1 Aug. 1785. In Oct. 1787 wegens zijne
Staten van Holland op een willekeurige wijze van zijne posten ontzet zijnde, heeft zig geretireerd naa
daar het brevet bekomen van Lieut. Collonel en een pensioen van 2600 livres, welk pensioen hij aan
Frankrijk geresigneerd heeft door het geven van zijne demissie den 12 April 1793 uit hoofde, dat zijn
hem volstrekt verhinderden om eenige velddienst te konnen verrigten. Verzoekt te 's Hage dd. 16 M
Comité tot de algemeene zaken van het bondgenootschap te lande om op pensioen gesteld te mogen wo
langjarige dienst en de opofferingen, die hij door zijn bekend patriotismus aan zijn voor hem verdru
vaderland gedaan heeft". Dit verzoek werd den 13en Juni 1795 herhaald, terwijl den 16en Juni d.a.v. a
raal tevens de titulaire rang van generaal-majoor werd aangevraagd. Deze verleenden bij hun res. dd.
gewezen majoor effectief W. A. Nahuys een jaarlijksch pensioen van f 1500, benevens den rang van
neraal-majoor, mits doende den eed, daartoe staande. [54]) Ridder van St. Louis 1797, van de orde van d
de Reunie 1812 [55]) en „du Mérite Militaire". Had bij zijn dood een jaarlijksch pensioen van f 2400. [56])

geb. te G
ob. te Utrecht 24 Januari 18
tr. te Utrecht 16 Aug

Cors Claasz. *Zoutmaat*
ob. 5 April 1680
tr. 1661

Grietje *Wouters.*
geb. 1630. ob. Jan. 1679.

Philippus *Douw*
ob. 14 Juni 1700.
tr. 26 Febr. 1671.

Johanna *Boogaart*

Johannes *de Leeuws*
tr.

Catelijntje Davids *Dorat*

Dominicus *Vooght*
tr.

Margaretha *Sonnenberg*

)s. Gualtherus *Zoutmaat* tr. 18 Juli 1700 Margaretha Clara *Douw*

;eb. Aug. 1662
)b. op Marken 19 Nov. 1720
)eroepen en bevestigd als predikant op Marken 1700 [47])

geb. 14 Dec. 1671
ob. 23 Juni 1749

Jan de *Leús* tr. 2 Febr. 1698 Anna *Vooght*

geb. 14 Aug. 1676
ob. 1712

geb. 9 Nov. 1674
ob. 17 Juli 1763

Ds. Cornelis *Zoutmaat* tr. 14 Juni 1733 Anna *de Leús* (de Leeus)

geb. op Marken 31 Juli 1707
ob. te Goes 26 Juni 1777 en aldaar begraven in de eerste dagen van Juli 1777. [48])
ingeschreven als student te Leiden 20 Oct. 1721. [48a])
proponent onder de classis van Leiden 1 Mrt. 1729.
beroepen te Oosthuizen 17 Jan. en aldaar bevestigd 7 Mei 1730.
vertrokken naar Goes 5 Augustus 1742. [49])
beroepen te Goes 14 Juni en bevestigd aldaar 9 Aug. 1742. Predikant te Goes tot aan zijn dood. [50])

geb. 8 Jan. 1710
ob. te Goes Aug. 1767
had 2 zitplaatsen à f 12. ieder in de Herv. Kerk te Goes. [51])

Goes 15 April 1760 [56])

Anna Cornelia *Zoutmaat*

geb. te Oosthuizen 25 Sept. 1735; ged. in Oct. d.a.v. [57])
ob. te Utrecht 20 Febr. 1810 en begr. Weeskerk. [58])
nam na den dood harer moeder een der zitplaatsen à f 12 in de Herv. Kerk te Goes over. [51])

752. Met at-
'ectief 4 Aug.
1773. Lieut.
ientie aan de
nkrijk en al-
epubliek van
ongemakken
1795 aan het
gezien „zijne
)g nu verlost
Staten Gene-
uli 1795 den
ordinaris ge-
ie 1807, van

Gertruida Elisabeth Nahuys

:3 en ged. aldaar 15 April 1761 [59])
savonds 9 uur, wonende in de Korte Nieuwstraat [60])
1784 Mr. Willem van Dam, Heer van Isselt.

a) Volgens het handschrift Borger, berustende in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, en in navolging van hem, van Epen. Soermans, Zuid-Hollandsche predikanten, en ook het Nieuw Kerkelijk Handboek voor 1907 geven, zonder vermelding van datum, 1686 op. Van der Aa zegt: Oct. 1683.

b) Soermans en het Nieuw Kerkelijk Handboek geven 1687 op. Van der Aa, biografisch woordenboek, vermeldt Dec. 1686, wat het tijdstip van het beroep zal zijn. Borger en van Epen noemen 5 Jan. 1686. Volgens een bord in de Hervormde Kerk te Hoornaar, waarop de namen der predikanten, is van Nahuys aldaar in 1684 gekomen en in 1686 vertrokken naar Delfshaven.

c) Conform den kwartierstaat van van der Lely. van Epen geeft ten onrechte op, dat zij 19 Mei 1701 in de Nieuwe Kerk gedoopt is. Deze Geertruida is vermoedelijk jong gestorven, daar de doopinschrijving op zich zelf juist, doch hier niet toepasselijk is.

Monnikendam: Begraven 7 Sept. 1775. Geertruida Blaauwkamer. Van Epen vermeldt ten onrechte, dat zij 7 Oct. 1775 overleed. [47f]) Notulen kerkeraad Monnikendam. [47g]) Attestatieboek Monnikendam. [48]) Rekening kerkmeesters Goes: Juli 1777. de heer Cornelis Zoutmaat anderhalf uur beluid; 4: 13: 4 betaald; Juli 1777, graf van idem geopend (geen kosten); begraven in de kerk; geen wapenen gehangen. [48a]) Album stud. Lugd. Bat: 20 Oct. 1721. Cornelius Zoutmaat. ex Insula Marken. 15. P. [49]) Kerkelijk archief Oosthuizen. [50]) J. ab Utrecht Dresselhuis. Naamlijst der Hervormde predikanten te Goes. [51]) Rekening kerkmeesteren Goes. Aug. 1767. één uur geluid voor Juffr. Anna de Leeus. f 2: 6 : 8. Aug. 1767. f 1: 3: 4 boete betaald voor juff. Anna de Leeus, omdat niet op het daartoe vastgestelde uur begraven. [52]) Doopboek op het gemeentehuis te Monnikendam: „1732. 24 April. De Vader Ds. Petrus Nahuys. Moeder Geertuida Blaauwkamer. Het kind Willem Adriaan. Getuigen Kornelis Krul en Adriana Blaauwkamer." [53]) Burgerlijke stand Utrecht: Overl. 29 Dec. 1815 's nachts 12 uur de gep. gen. maj. Willem Adriaan Nahuys, wed[r] van vrouwe Anna Cornelia Zoutmaat, oud 84 jaar, in zijn woning, staande op de Oude Gracht bij de Smeebrug, B. No. 20. [54]) Staat van dienst dd. 16 Mrt. 1795; request van W. A. Nahuys dd. 16 Juni 1795. Res. der Staten Generaal dd. 3 Juli 1795. (Rijksarchief 's Hage. Comité tot de algemeene Zaken van het Bondgenootschap te lande); conform de Commissieboeken van den Raad van State op de data zijner benoemingen en het register van de titulaire actens, welke door Syn Hoogheid geconfereerd zijn. Van Epen geeft omtrent hem tal van onjuistheden op. [55]) Van Epen. Genealogie Nahuys. [56]) Trouwboek Goes: 18 Maart 1760 (aangifte). De Heer Willem Adriaan Nahuys. I. m. vam Monnikendam. Lieutenant in t Regiment van Holstein Gottorp, in guarnisoen alhier met mejuffr. Anna Cornelia Zoutmaat. I. D. van Oosthuizen, woonende te Goes." In margine staat: „Getrouwd den 15 April 1760". Hun beider portretten in pastel zijn in de familie van Dam bewaard gebleven. [57]) Doopboek Oosthuizen. Oct. 1735 (geen datum) Anna Cornelia, dr. van Cornelius Zoutmaat en Anna de Leus. [58]) Register van den aenbreng Utrecht: „Aangebracht 26 Febr. 1810. Weeskerk (plaats van begraven). Overleden 20 febr. 1810. Vrouwe Cornelia (sic) Zoutmaat, huisvrouw van de Heer Generaal Majoor Willem Adriaan Nahuys, op de oude gragt, laat na haar man, meerderjarige kinderen en minderjarige kindskinderen, bijgezet f 40, 16 Ellen laken gescheurd". [59]) Doopboek Goes: Ged. 15 April 1761. „Gertruida Elisabeth, 't kint van d. Heer Willem Adriaan Nahuys en juffr. Anna Cornelia Zoutmaat, getuigen de Eerw. Heer Cornelius Zoutmaat, predikant te Goes en deszelfs Huisvrouw juffr. Anna de Leus, als repraesenterende de Eerw. Heer Petrus Nahuys, Bedienaar des Godlyks Woorts te Monnickendam en deszelfs Huisvrouw juffr. Gertruida Blaauwkamer." [60]) Burgerlijke stand gemeente Utrecht.

OUDHEIDKUNDE.

NEDERLANDERS AAN DE UNIVERSITEIT TE ROSTOCK IN DE 15e EN 16e EEUW.

Gelijk bekend is, dateeren onze universiteiten eerst uit den nieuweren tijd. In de Middeleeuwen bestond hier geen inrichting voor hooger onderwijs. Utrecht zou, als het middelpunt van het kerkelijk en geestelijk leven in Noord-Nederland, wel de meest aangewezen plaats daarvoor zijn geweest. Inderdaad heeft de stedelijke overheid op het einde van dit tijdvak ernstig over de oprichting ervan gedacht: in des Raads Dagelijksch Boek, bevattende de besluiten van den Raad der stad Utrecht, leest men op St. Geertruidendag 1470 :,,Jacob van Amerongen, Werner Braem van den nijwen Raide, Gherit van Rhijn Gerits ende Macharijs van Benthem van den ouden Raide zijn gescict uut den Raide out ende nijwe om te besien ende te spreken mitten ghenen die daartoe dienen, d a t m e n a l h ij r e e n e U n i v e r s i t e i t b r e n g e n m o c h t e". [1]) Waardoor het plan mislukt is, is niet bekend.

De Nederlandsche jongeling, die een academischen graad wilde behalen, moest dus naar het buitenland. De geheele Middeleeuwen door was Parijs het meest in trek. ,,Omstreeks het begin van de 13e eeuw was het te Utrecht onder de kapittelheeren zoo gewoon voor een tijd ter studie naar Parijs te gaan, dat zij, die zich om eenige redenen wilden verwijderen, de reis naar die universiteit als voorwendsel gebruikten, overtuigd, dat niemand zich dan om hunne afwezigheid zou bekommeren." [2])

Kenschetsend in dit opzicht is ook het volgende stuk, dat met een 15e eeuwsche hand in een der handschriften der St. Paulus-abdij te Utrecht (Hss-catal. Tiele n. 629 fol. 64*a*) staat opgeteekend:

[1]) L. Miedema, ***Resolutiën van de vroedschap van Utrecht betreffende de Academie***, in ***Werken v. h. Hist. Gen.***, N. S. 52 (1900), blz. XIV.

[2]) Caesarius van Heisterbach, ***Dialogus Miraculorum,*** I, p. 25, bij W. Moll, ***Kerkgeschiedenis***, II. 2, blz. 286.

„Wilhelmus dei gratia abbas sancti pauli traiectensis ordinis sancti benedicti universis et singulis ad quos presentes littere pervenerint salutem in christo sinceram. Cum honorabilis religiosus frater Io. de d. nostri monasterii prescripti monachus professus proponit et desiderat proficisci ac se transferre ad almam universitatem studii parisiensis ad studendum inibi in facultate iuris canonici, recolens insigne verbum salomonis: accipite disciplinam et non pecuniam, doctrinam magis quam aurum eligite [Prov. VIII. 10], ut se necnon alios ad salutem animarum spiritualibus alimentis pascere valeat et nutrire. Quapropter universitatem vestram in domino rogamus et hortamur, quatenus eundem fratrem nostrum, de cuius vita ac conversatione laudalibe perhibemus testimonium, dum penes vos declinaverit, legaliter recipere commorarique ac ad divina admittere dignemini et velitis, tes-
rum anno." Het heeft blijkbaar gediend als formulier voor een
timonio presencium litterarum sigillo nostro sigillatarum et data-
getuigschrift van goed gedrag, dat de abten van de St. Paulus-abdij meegaven aan de broeders, die te Parijs wilden gaan studeeren.

In den regel bleef men niet den geheelen studietijd terzelfder plaatse, maar volgde de goede gewoonte, die thans nog in Duitschland heerscht, om een of meermalen van hoogeschool te wisselen. Niet zelden werden ook de Italiaansche universiteiten bezocht en sinds 1425 vooral Leuven. In een ander handschrift uit de St. Paulus-abdij (Tiele n. 351) vond ik deze aanteekening, die tevens een denkbeeld geeft van den duur der studie: „MCCCC 84 anno a nativitate domini 2° Symonis [et] Jacobi suscepi gradum promotionis licentiatus in artibus anno scilicet nativitatis mee 19 in profesto palmarum hora 10a. Anno 1487 currente suscepi gradum licentiatus in artibus lovanii et eodem anno similiter suscepi birretum lovanii cum magistro adriano ram canonico traiectensi in sancto martino. Item anno 1493 currente suscepi gradum doctoratus in medicina bononie die 29 mensis martii."

Van de Duitsche universiteiten was na Keulen Rostock het meest in tel. De Matrikel [1]) wemelen van Nederlandsche namen, ook uit onze westelijke provinciën. Hofmeister beweert, dat er van 1419, het stichtingsjaar der universiteit, tot 1499 uit de Utrechtsche

[1]) A. Hofmeister, *Die Matrikel der Universität Rostock*, I (1419—1499), Rostock 1889; II (1499—1611), Rostock 1891.

diocese omstreeks 400 als student zijn ingeschreven. Volgens Schoengen [1]) bedroeg het aantal landgenooten aldaar tusschen 1500 en 1530 gemiddeld 15 tot 20 procent. Vermoedelijk zou het blijken, dat hun aantal nog grooter is geweest, als bij den naam van den student, die werd ingescheven, steeds was vermeld, vanwaar hij afkomstig was.

Tegen het groote aantal landgenooten steekt het lage cijfer der Middel- en Zuid-Duitschers sterk af. Slechts zelden zette een van hen een voet aan deze universiteit. Dat hangt ongetwijfeld daarmee samen, dat Noord-Duitschland toen tot ons land in veel nauwer betrekking stond dan tot het overige Duitschland. Wie een kaart ter hand neemt, waarop de uitbreiding van de Hanza wordt afgebeeld (bijv. G. Droysen, *Historischer Handatlas*, n. 28), ziet niet alleen, dat ons land toen op handelsgebied met Noord-Duitschland een geheel vormde, maar tevens dat de zuidgrens van het Hanzagebied ongeveer samenviel met de taalgrens, die het Nederduitsch van de andere Duitsche dialecten scheidt. Voor deze streek tusschen Schelde en Weichsel, die economisch bijeenhoorde en taalkundig ten nauwste samenhing, was Rostock de eenige universiteit en als zoodanig het centrum van het wetenschappelijk leven.

Daar in die dagen kerk en wetenschap zeer nauw verbonden waren — professoren en studenten waren meerendeels geestelijke personen — is het niet te verwonderen, dat bewegingen in de kerk hier te lande ook te Rostock een steunpunt zochten.

Allereerst noem ik de Broeders des Gemeenen Levens, die door hun ijver voor wetenschap en onderwijs en door hun praktischen vroomheidszin voor de verstandelijke en godsdienstige ontwikkeling der bevolking van Noordwest-Europa een zoo groote beteekenis hebben gehad. Dat zij zich juist te Rostock hebben gevestigd — hun fraterhuis aldaar was, behalve dat te Culm, het eenige in de Oostzeelanden — is wel hoofdzakelijk daaraan toe te schrijven, dat zij hier wegens de universiteit een vruchtbaar arbeidsveld mochten verwachten. Voor het volksonderwijs hebben zij er veel gedaan. Zij hielden er een eigen school op na, waarin ieder, die het wenschte, lezen, schrijven en rekenen kon leeren. Tot de universiteit zijn zij steeds in nauwe betrekking gebleven. De gepromoveerden onder de broeders maakten van hun recht gebruik om college te geven. Vooral de classieken werden met voorliefde door hen beoefend. Nog de laatste rec-

[1]) *Annuarium voor Katholieke Studenten*, 1907, blz. 183 noot.

tor van het fraterhuis, Henricus Arsenius, behandelde aan de universiteit Grieksche en Latijnsche schrijvers. Ook door hun boekdrukkerij, die zij in 1475 door toedoen van den Nederlander Nicolaus van Daer in werking hebben gebracht en die zich tot grooten bloei heeft ontwikkeld, hebben zij de belangen van wetenschap en universiteit gediend. Den band met ons vaderland hebben zij steeds aangehouden. Hun geschiedschrijver Lisch zegt: „Nach den Nahmen waren die Brüder gewöhnlich aus den Niederlanden oder aus dem westlichen Deutschland."[1]) Uitvoeriger wordt over dit fraterhuis gesproken in mijn *Verslag*[2]), waarin ook twee photographieën van het gebouw, dat nog bestaat, opgenomen zullen worden.

In dit verband dient ook genoemd een andere beweging op religieus gebied, die aan ons land haar naam heeft ontleend: de Congregatio Hollandica, een hervormingsbeweging onder de Dominikanen in de tweede helft der 15e eeuw, die invoering van een strengere tucht ten doel had. Zij is veel minder bekend, omdat zij zich alleen in een afgesloten kring heeft afgespeeld. Toch heeft zij haar invloed tot ver buiten ons vaderland doen gelden.

Het Rostocker convent werd eerst na hevig verzet gewonnen. De monniken, die zich niet wilden aansluiten, werden buiten de deur gezet. Er bestaat nog een verzoekschrift der verdreven broeders van het Dominikanerklooster St. Johannes aan den Raad, dd. 1472 Januari 12, waarin zij zich over het gedrag der ingedrongen Hollanders beklagen en verlof vragen om in het klooster terug te keeren. De verbreiding der Hollandsche Congregatie in Noord-Duitschland, die vooral van het Rostocker convent schijnt uitgegaan te zijn, stootte op heftigen tegenstand ook bij den Provinciaal van Saksen. Dit blijkt o. a. uit het schrijven van paus Innocentius VIII aan den vicaris der Congregatio Hollandica[3]), waarin hij de aangesloten kloosters aan het gezag van den Provinciaal onttrekt en ze den vicaris onderwerpt.

Al ging deze hervorming buiten de universiteit om, indirekt staat zij er toch mee in verband. Te Rostock was het algemeen

---

1) *Jahrbücher des Vereins f. meklenb. Gesch.*, IV (1839), S. 22.

2) *Verslag van een onderzoek te Rostock naar handschriften, drukwerken en bescheiden, belangrijk voor onze geschiedenis,* dat ter perse is.

3) In mijn verslag wordt deze breve in haar geheel opgenomen naar een afschrift (zonder datum), dat ik in een codex uit de bibliotheek der St. Nicolaikirche te Greifswald (17 B 11 fol. 398) vond.

studiehuis der Hollandsche Congregatie gevestigd [1]). Bovendien waren de Dominikanen de wetenschappelijke orde bij uitnemendheid. Jacobus van Calcar, Dominikaan uit Utrecht, studeerde en doceerde te Rostock theologie. Na zijn terugkeer werd hij prior van het convent te Utrecht, waar hij in 1523 is overleden [2]). Cornelius van Sneek, prior van het Rostocker convent, die in 1505 te Utrecht tot vicaris-generaal der Congregatio Hollandica werd gekozen, heeft aan de universiteit verscheidene jaren college gegeven. Te Rostock had hij ook zijn theologische en wetenschappelijke opleiding genoten. Aan die jaren heeft hij steeds aangename herinneringen bewaard. Dat vertelt hij ons zelf in de voorrede van zijn tractaat over de mis [3]), dat hij aan den pastoor te Goingarijp (bij Sneek) opdroeg. Hij schrijft hierin o. a.: „Volui autem opusculum hoc quamlibet exiguum tuo nomini dicari, ob tua in me beneficia cumulatissime profusa, cum revera nihil magis equum quam in eos a quibus beneficia accepimus quas possumus vices grato animo referamus. Accedit et natalis dulcedo soli, quod nos in hanc lucem ambos simul profudit, quod nonnihil germanitatis afferre solet. Accedit et familiaris ita qua fruebamur conversatio, d u m s i m u l r o s t o c h i i v i t a m n o n i n i u c u n d a m d u c e r e m u s, cuius profecto quotiens recordatio subit, tociens reciprocus noster revocatur amor, quem nulla unquam locorum intercapedo intercipiet. Tu queso exiguum hoc munus ceu pignus amoris sereno suscipe vultu. Et vale per seculum felix mei ut soles in oracionibus memor, ego tui memor sum et ero, quoad hac frui dabitur aura."

Toen ik verleden zomer te Rostock op onderzoek uit was naar bescheiden, belangrijk voor onze geschiedenis, heb ik ook over andere landgenooten, die aan de universiteit aldaar geleefd en gewerkt hebben, berichten trachten te verzamelen. De uitgegeven Matrikel zijn weliswaar hoogst belangrijk [4]), maar wij wenschen toch liefst nog meer dan enkel hunne namen te kennen.

Een van mijn eerste stappen te Rostock was dan ook om van den rector toegang tot het universiteitsarchief te vragen. Hier wachtte mij echter een teleurstelling. De oude inventaris, dien ik

---

[1]) G. A. Meijer, in *Arch. voor de gesch. v. h. aartsbisdom Utrecht*, XXXIII (1908), blz. 202.

[2]) B. de Jonghe, *Desolata Batavia Dominicana*, Gand. 1717, p. 22.

[3]) In handschrift op de universiteitsbibliotheek te Rostock, Ms. theol. 73. 8°.

[4]) Onzen historici meen ik een dienst te bewijzen door in een volgende aflevering een naamlijst van Nederlandsche studenten te Rostock te plaatsen.

ter inzage kreeg, was uiterst beknopt en liep meest over stukken na 1600. Een belangrijk gedeelte van het archief is nog niet geordend en vermoedelijk schuilen daarin juist de oudste stukken. Uit hetgeen ik uit andere bronnen over onze landgenooten heb opgeteekend, wil ik echter het een en ander mededeelen.

Onder de Rostocker professoren in de eerste helft der 15e eeuw ontmoeten wij verschillende Nederlanders; van dezen had Nicolaus Dirks uit Amsterdam [1]) een zekere vermaardheid. Hij was herhaalde malen rector. Toen de universiteit in 1437 wegens een langdurigen twist van de burgerij met den Raad naar Greifswald werd verplaatst, begaf ook hij zich daarheen. Met een vijftal ambtgenooten is hij daar werkzaam gebleven, ook nadat de universiteit in 1443 weer naar Rostock was teruggekeerd. Tot hunne nagedachtenis heeft de stichter der Greifswalder universiteit in 1460 een schilderij met hun beeltenissen laten vervaardigen. Het stuk, dat nog vrij goed bewaard is, hangt in de St. Nicolaikirche te Greifswald. Het onderschrift meldt ons de plaats, waar zij begraven liggen en verheerlijkt in eenige versregels hun wetenschappelijke verdiensten. Het luidt:

Anno milleno quater et centum ter duodeno
Hiis tum coniungo de rostock tempore diro
Translati studii; defunguntur studiosi
Quatuor hii primi, duo sed moriuntur et imi
Anno milleno quater et centum sexaquegeno,
Lumina qui mundi, facundi, mente profundi,
Tum quibus electis similes vix nunc habet orbis.
Sunt hic tres cum postremis[=mo] primi tumulati.
Defunctum quartum sepelit domus ipsa minorum,
Virginis in templo cessit tumulatio quinto.
Omnibus his Christe tribuas salvator inire
Regnum celeste, baratri non morte perire.

Hun namen en waardigheden zijn aangegeven op perkamenten strooken, waarvan elk er een in de hand houdt. Bij Nicolaus van Amsterdam, die is afgebeeld in zwart monniksgewaad leest men het volgende bijschrift: ,,Dominus Nicolaus Amstredam Artium Liberalium Magister Sacre Theologie Baccalaureus primus Quodlibe-

---

[1]) Hij wordt nu eens Nicolaus Theodorici de Amsterdam, dan weer kortweg Nicolaus Amsterdam genoemd.

tarius Rostochii." [1]) Er staat nog een tweede landgenoot op deze merkwaardige schilderij: „Dominus Tilemannus Johannis Iuris Utriusque Doctor Canonicus Ecclesie Metropolitane Rigensis." Hij draagt een roode baret, een blauw gewaad en kraag, beide met hermelijn bezet, en een wit voorhemd. In de Rostocker Matrikel heet hij „Tidemannus Johannis". Hij bekleedde het rectoraat van 1432 tot 1433, en is zonder twijfel dezelfde als Tidemannus Amsterdam, die in 1389 te Praag als student in de rechten was ingeschreven. [2]).

In de rijke bibliotheek dezer kerk berust een werk van Nicolaus van Amsterdam, getiteld *Quaestiones Metaphysicae*, in twee exemplaren. Het eene (33 D VIII) is een afschrift blijkens het slot: „Expliciunt questiones metaphysice collecte in studio Rostochiensi et finite anno domini 1429 die 21 mensis Aprilis a Conrado Snaken de Reynstorpe et disputate ibidem a reverendo magistro Nycolao Amstelredam viro ingenioso et scientiis ornato." Het andere (26 D I) is volgens Pijl, die de handschriften dezer bibliotheek heeft beschreven [3]), een autograaf. Het register daarop is echter van een andere hand, die daaronder de volgende merkwaardige aanteekening heeft geschreven:

Mag. Arnoldus sententiae (?) subtilis.
mag. Petrus Valkendal subtilior.
mag. n[icolaus] de am[sterdam] subtilissimus.

Of de lezing sententie juist is, betwijfel ik sterk. Volgens Pijl staat er s n n e en hij lost dit op in sententiae; ik zou eerder s c r u e of s t r u e willen lezen en houd dit voor een eigennaam, wat ook beter met de andere namen in overeenstemming is. Wie deze Arnoldus mag geweest zijn? Als hij gelijk de twee anderen een Nederlander was, dan is misschien een oudere tijdgenoot van Nicolaus van Amsterdam n.l. Arnoldus de Traiecto, bedoeld. Hij was professor in de medicijnen te Rostock; in 1426 deken der artistische faculteit (aanvankelijk schijnt de medische faculteit met die der artes vereenigd te zijn geweest) en in 1429/30 rector der universiteit.

---

1) Een facsimile van dit schilderstuk zal in mijn reeds vermeld verslag worden opgenomen.
2) *Monumenta Historica Universitatis Carolo-Ferdinandeae Pragensis*, II (1834), p. 76.
3) *Baltische Studiën*, Bnd 20 Heft 2 (1865), S. 148—195; Bnd 21 Heft 1 (1866), S. 1—148.

Petrus Valkendal is ongetwijfeld dezelfde als de bekende prior van het Utrechtsche Regulierenklooster Petrus Valckendael van Zijl, die 24 Mei 1427 als student te Rostock is ingeschreven en daar verder tot baccalaureus en magister bevorderd. Hij is een niet onvruchtbaar schrijver geweest. Cornelius Block noemt in zijn kroniek van het Regulierenklooster de volgende werken van hem: „Quum vero procurator ordinatus esset ac Marthae officium susceplsset, partem tamen Mariae non deserebat; sed aut studebat aut contemplationi vacabat, si quando a commisso negocio dabitur ocium, in prioratu tamen maxime, ut ex multis eius liquet copulatis et opusculis. Libros enim Sententiarum explanavit et epilogavit, Vetus et Novum Testamentum per vocabula sub ordine alphabeti distinxit, Secundam Secundae et librum Quaestionum de malo Doctoris sancti [scil. S. Thomae de Aquino] omissis argumentis luculento sermone excerpsit, varios sermones de sanctis et de tempore conscripsit et composuit cum multis aliis, quae recitare per singula longum esset. Sed prae his omnibus pleni sunt admirationis libelli sive tabulae, in quibus diversa ac varia, prout occurrebant, de Scripturis, de viciis, de virtutibus, de sanctorum festis, de propriis passionibus, quasi farraginem quandam confuse et sine ordine commiscuit."

Joosting, die Block's kroniek heeft uitgegeven, beweert, [1]) dat van deze werken er geen een op de Utrechtsche universiteitsbibliotheek bewaard wordt, hoewel daar een zeer groot aantal handschriften uit het Regulierenklooster berusten. Hij maakte ongetwijfeld deze gevolgtrekking, omdat in Tiele's hss-catalogus geen enkel geschrift op naam van Petrus Valckendael wordt vermeld. Toen ik verleden zomer met pater Bon. Kruitwagen Tiele's beschrijving der theologische handschriften aan de hand van de sinds 1887 verschenen litteratuur herzag, bleek ons, dat Joosting zich vergist heeft. Door de titels der anonyme traktaten in de handschriften uit het Regulierenklooster met de bij Block genoemde werken te vergelijken, hebben wij er twee teruggevonden. In hs. 298: „Considerationes quaedam doctrinalis diversarum materiarum ad discretionem boni et mali. Ex libro de malo B. Thomae de Aquino sumptae (ord. alphabet.)" hebben wij zonder twijfel het bij Block vermelde „librum Quaestionum de malo Doctoris sancti

[1]) *Bijdr. en Meded. v. h. Hist. Gen.*, XVI (1895), blz. 69.

[Thomae de Aquino], quem [Petrus Valckendael] omissis argumentis luculento sermone excerpsit". Hs. 354: „Pharetra Bibliae sive compilatio per vocabula sec. ord. alphabeti" moet ook wel van Valckendael zijn, die „Vetus et Novum Testamentum per vocabula sub ordine alphabeti distinxit." Of het rapiarium (cod. 330) en de Sermones de tempore et de sanctis (cod. 365), — de eenige bundel anonyme preeken uit het Regulierenklooster — ook aan hem moeten toegeschreven worden, hebben wij in het midden gelaten.

Onder de Nederlandsche docenten uit het begin der 16e eeuw waren het meest bekend de reeds bovengenoemde Cornelius van Sneek en Egbertus van Haarlem. Beiden worden als professoren der Rostocker universiteit vermeld in de Series lectionum van 1520. een buitengewoon merkwaardig stuk, dat hierachter is afgedrukt. Van Cornelius van Sneek staat hier opgeteekend: „Rev. pater Cornelius de Snekis, theologie Magister, heretice pravitatis inquisitor, predicatorii conventus Rostochiensis prior, hora septima antemeridiana leget et enucleabit primam Secunde beati Thome singulis diebus onerosis." Hoe hoog hij elders in aanzien stond, blijkt wel uit de uitnoodiging der Greifswalder Universiteit om daar de promotie van Wilhelmus van Buren te leiden. In de Greifswalder rectoraatsannalen van 1523 staat:

„Item anno eodem decima quinta Septembris Reverendus et religiosus pater ordinis predicatorum sancti dominici, Wilhelmus de Buren, ornatissime et pulcre fuit per Reverendum patrem et dominum, Cornelium de Snecken, theologie doctorem et professorem optimum, tunc eiusdem facultatis decanum et heretice pravitatis inquisitorem vigilantissimum, in sacre theologie doctorem in ecclesia beate marie virginis promotus, stante et copiosissime respondente ad argumenta adeo et tam luculenter, quod fere nil addi possit, venerabili patre, Joachimo Ratsten, Kyritzensi, havelbergensis diocesis, dicte theologie publico lectore. Qui unanimiter de oppidis Hamburgenzi, Rozstoccensi et aliis partibus cum eorum fratribus respective venerant, et nostram hanc universitatem in multis honorarunt, et non modicam laudem eidem attulerunt." [1])

Hij behoort tot de „slagvaardigste en stoutmoedigste bestrijders van de opkomende Lutherye". Met woord en pen heeft hij het Katholieke geloof tegen de steeds meer veld winnende Hervorming

[1]) O. Krabbe, *Die Universität Rostock im 15ᵗⁿ u. 16ᵗⁿ Jahrh.*, Rostock 1854, S. 370.

verdedigd. Geprezen wordt hij daarvoor door een land- en geloofsgenoot in de volgende versregels, welke zijn opgenomen voorin Cornelius' werkje *Sacrosancte Misse et Canonis misteriorum brevis et compendiosa dilucidatio*, Francof. ad Oder. 1534. [1])

Sifridi Bunthii Phrisii Stauriensis ad lectorem epigramma.

Qui cupis alta sacrosanctae mysteria Missae
Et iuvat amussim noscere dona pia
Canonis et quicquid sacrati mistica signent
Et rerum et ritus munera mira dei
Sancta sacrifitia et quorum ratione moveri.
Forsitan eveniat (grandia namque movent).
Huc properes, facile inventu, certo ordine cuncta
(Sic licet exiguus) dat liber iste tibi
Dogmata falsa simul que Zwinglus queque Neverus [2])
Perfida blatarunt destruit atque necat.
Hinc Phrisius noster meruit Cornelius omne
Quid candoris habet concio docta virum.
Turba Sacerdotum ante alios praceonia laudum.
Debent Snecano praemia digna viro.
Unius ob meritum tribuit Cornelia virtus.
Quod nunquam Phrisio contigit ante solo.

Toen de Hervormden te Rostock de overhand kregen, ging hij eerst naar Wismar in 1533 en zocht vervolgens een toevluchtsoord in het klooster te Leeuwarden, waar hij zijn eerste jaren als religieus had doorgebracht. Hier is hij reeds in 1534 overleden.

Wie meer over hem wil weten, verwijs ik naar N. Paulus, *Die deutschen Dominakaner im Kampfe gegen Luther* (1518—1563), Freiburg i. Br. 1903, S. 67—77 en naar het artikel van pater G. A. Meijer over hem in het *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht*, XXXIII (1908), blz. 201—231. Waar de 107 boeken, die hij aan het klooster te Leeuwarden heeft vermaakt en die naderhand door het Rostocker convent weer zijn opgeeischt, gebleven zijn, is mij niet bekend. Het is niet onmogelijk, dat zij voor een deel in de universiteitsbibliotheek te Rostock berusten. Maar dit is moeilijk meer na te gaan. Aangezien de meeste oude boeken aldaar van nieuwe schutbladen zijn voorzien, is hierin slechts zelden

1) Een exemplaar berust in de universiteitsbibliotheek te Breslau.
2) Heinrich Never (1486—1553), vroeger Franciskaner monnik, later bekend Reformator te Wismar.

een exlibris aanwezig. Ik vond er slechts een, dat met zekerheid van hem afkomstig is, nl. Petrus de Palude, *In quartum Sententiarum*, Venetiis 1493 (Hain 12286*). Voorin staat namelijk „Liber conventus [P o s n a n i e n s i s?] ordinis Predicatorum Provincie P o l n i e In usu incerto fratris J o h a n n i s d e M e k l e n b u r g". De gespatieerde woorden zijn doorgeschrapt en achtereenvolgens veranderd in Rostoczensis, Saxonie en Cornelii de Snekis. Dit boek is hem ongetwijfeld geschonken bij een visitatiereis in Polen. Want als vicaris der Congregatio Hollandica had hij opzicht over een zeer uitgebreid gebied. Zoo kreeg hij 11 April 1514 opdracht van den generaal der orde voor een reis naar een eiland, dat in de oorkonde op het Rathsarchiv te Rostock aldus wordt aangeduid: „de visitatione illius insule ultramarine, cuius ydeoma est satis conformis vestro Frisonico." Als hier taalkundig juist is onderscheiden, dan moet Schiermonnikoog of Terschelling bedoeld zijn, waar alleen zuiver Friesch wordt gesproken (Cornelius was geboortig uit een plaatsje vlak bij Sneek).

Egbertus van Haarlem was minder vurig en meer bedachtzaam van aard dan zijn landgenoot. Toch behoorde ook hij tot de Katholieke partij te Rostock, die de zich steeds meer uitbreidende Hervorming krachtigen tegenstand bood. Nadat de Broeders des Gemeenen Levens in 1526 het geschrift van Dr. Johan Eck: „Enchiridion locorum communium adversus Lutheranos"[1]) op hun eigen pers hadden herdrukt, trad Egbertus het volgend jaar met een twaalftal stellingen over de leer van den vrijen wil in het strijdperk naar aanleiding van den pas voorafgeganen twist tusschen Erasmus en Luther. Erasmus, die langen tijd geweigerd had tegen Luther op te treden, was in 1524 hiertoe overgegaan, eensdeels om zich van de verdenking van kettersche sympathieën te zuiveren, anderdeels om zijn koninklijken beschermheer, Hendrik VIII, die door Luther ongenadig was afgemaakt, te wreken. Niet zonder takt en slimheid had hij tot aanvalspunt dit leerstuk gekozen, waarbij hij niet als verdediger van Roomsche misbruiken behoefde op te treden. Luther was door eigen levenservaring en door de studie der Paulinische brieven en der werken van Augustinus tot het inzicht gekomen, dat de mensch van nature onbekwaam is tot het goede en dat hij alleen

[1]) *Jahrbücher d. Vereins. f. meklenb. Gesch.*, IV, S. 58.

door Gods vrije genade, geheel zonder eigen toedoen, het heil deelachtig kan worden. Deze opvatting was door Erasmus in zijn geschrift *De libero arbitrio* als gevaarlijk en onbijbelsch gebrandmerkt. Egbertus van Haarlem schaarde zich geheel aan Erasmus' zijde en trachtte in zijn stellingen, die bij L. Dietz te Rostock in 1527 zijn gedrukt [1]), aan te toonen, dat alleen de leer der Katholieke kerk zoowel uit anthropologisch als soteriologisch oogpunt de juiste is. Het eenige bekende exemplaar berust op de universiteitsbibliotheek te Rostock. Krause schrijft hieromtrent in zijn artikel over Egbertus van Haarlem in de Algem. deutsche Biographie: „Diese Thesen sind jetzt aus der Sammlung kleiner Druckstücke, die sich H[arlem] in D. Dionysii Carthusiani in quatuor Evang. enarrationes (Col. 1532) einbinden liesz, verschwunden." Zij zijn echter weer terecht gekomen. Omdat zij, zoover ik heb kunnen nagaan, nergens zijn uitgegeven, deel ik ze hier in hun geheel mede:

Questio disputanda : cum suis propositionibus et conclusi : in scholis Theologorum.

Utrum ad salutem hominis vere necessarium sit liberum ipsius arbitrium, an rectius hoc dicatur a quibusdam significantie nullius et inane vocabulum.

1. Homini gratuito datum est a deo liberum arbitrium, quo veluti sua sponte salutem sibi vel interitum accersat, non tamen hoc solo sine divina gratia vitam eternam consequi potest.

2. Quapropter subter nos est appetitus noster et libere dominamur illius, unde premium salutis redditur agentibus bene, malis vero mors et supplicium.

3. Sic pius arbitrii nostri conatus et ad vineam et ad negotia talentorum deputatur, dum interim cessator ociosus in tenebras exteras abiicitur.

4. Libere semetipsum abiicit studiosus operator, cuius labores in vinea domini non tantum alleviat, sed etiam suaves et penitus illaboriosos facit gratia.

5. Per evangelicos ergo ministros ad cenam patrisfamilias invitatur liberum arbitrium quod incalescens gratia compellitur intrare, at carens veste nuptiale protinus extruditur.

6. Sicut frugifere cogitationis instinctus divinitus inmittitur, sic

[1]) *Jahrbücher d. Vereins f. meklenb. Gesch.*, IV, S. 171 f.

velle nobis adiacet quo per gratie presidium dignos fidei fructus proferimus.

7. Ideoque dei sumus cooperatores, ipsi tamen substantiam operis, verum non sine deo peragentes a quo salutaris illa qualitas operum tota proficiscitur.

8. Quapropter si vasa fuerimus ignominie per viciorum sordes effecti, mundemus illico nos per gratiam domini volentes ut honoris vasa denuo fiamus.

9. Nec trepidet aliquis consternatus ob induratum a deo cor Pharaonis, quodque non Ezau sed Jacob sit ex geminis electus, nam utrique per liberum arbitrium, deo presciente, novimus id accidisse.

10. Nec expavescat quisquam ad Pauli quasi quoddam terriculamentum: Non est currentis neque volentis sed miserentis dei, nam is infirmum voluntatis conatum gratia fortificat.

11. Neminem quoque conterreat hoc Lutheri (quod vocant) Achillicum ex evangelio: Sine me nihil potestis facere, quod et nos cum omni veneratione verum dicimus non tamen huic assertioni contrarium.

12. Absit hinc opinio pelagii, qui nimium tribuit libertati voluntatis. Absit et error Manicheorum, qui fato subiiciunt omnia; pereat postremo dementia, que nunc orbem conturbat inter cetera eciam liberum arbitrium non admittens.

Conclusio finalis.

Ad hominis profecto salutem necessario concurrit liberum ipsius arbitrium, que res est non contennende virtutis et non inane vocabulum.

Rostochii in quadragesima Anni etc. XXVII.

* * *

Egbertus heeft het stuk met eigen hand onderteekend: „Magister Egbertus harlem.”

Krause vermoedt, dat Egbertus ook de auteur is van het Nederduitsche gedicht *Dat moelen leeth*, eveneens bij L. Dietz te Rostock gedrukt (op een enkel blad), dat aldus begint:

„Ein möle yck buwen wil,
ach god wuste yck wormede,
hadt yk hantgherede

unde wuste wor van,
to hant wolt yk heven an."

Het slot luidt:

„Wer dusse möle gedichtet hefft,
den möte godt geleyden,
wen he hyr schal scheyden,
lyck engels wysz
yn dat frone paredysz." [1])

Hij weet echter geen ander bewijs voor zijn vermoeden aan te voeren dan dat dit gedicht zat vastgeplakt voor in een boek, dat van Egbertus van Haarlem afkomstig is. Maar dat zegt al heel weinig. Hij kan het even goed van een vriend of bekende ten geschenke hebben ontvangen.

In tegenstelling tot onze landgenooten, die aan de universiteit te Rostock hebben les gegeven, kennen wij van hen, die er enkel gestudeerd hebben, in den regel slechts de namen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat het universiteitsarchief over hen nog verschillende bijzonderheden bevat, maar dat is, zooals ik reeds boven heb opgemerkt, voorloopig onontginbaar terrein. Of zij zich van het gros der studenten door een vlijtig en ingetogen of door een lui en ongebonden gedrag hebben onderscheiden, weten wij niet. De berichten over hen in het Rathsarchiv te Rostock zijn te schaars om daarover een algemeen oordeel te kunnen vellen. Wel blijkt er uit, dat het studentenleven in die dagen vrij wat ruwer was dan thans. Onder de studenten, die de stedelijke overheid wegens ondergane gevangenschap oorvede moesten zweren, vinden wij o.a. vermeld: Wylm van Kampen, die bij een drinkgelag een gevecht had uitgelokt, waarbij Hake Hinricksen zwaar was gewond (15 Sept. 1537); Hans Frese uit Ermor (Exmorra?) in Friesland, die Matthies Pannekoke uit Kopenhagen levensgevaarlijk had verwond, na eerst met hem en anderen bij Otte Betke te hebben gefuifd (7 Januari 1539); Victor van Oldershem in Friesland, wegens nachtrumoer en beleediging van een stedelijk ambtenaar (29 Maart 1553); Ivo Ivonis uit Oldersum, die voor de deur van een lichtekooi in de Engestrasse beim Alten Markt lawaai had geschopt en zich aan de stadswacht niet als membrum universitatis had bekend gemaakt (30 Maart 1553).

[1]) *Jahrbücher des Vereins f. meklenb. Gesch.*, IV, S. 161.

De verbreiding en eindelijk de invoering der Hervorming te Rostock in 1531 heeft op het bezoek der universiteit, die toen nog geheel op Middeleeuwschen leest geschoeid was, aanvankelijken een nadeeligen invloed gehad. Van 1531 tot 1536 hadden er in het geheel slechts 143 inschrijvingen plaats. De hoogeschool scheen haar ondergang tegemoet te gaan. Eerst uiterst langzaam heeft zij zich weten in te leven in de nieuwe verhoudingen, die de geloofsverandering geschapen had. Voor een deel is dit te wijten aan het gebrek aan samenwerking tusschen de Mecklenburger hertogen en den Raad van Rostock, die elkaar het oppertoezicht over de universiteit betwistten. Nederlandsche geleerden hebben aan haar wederoprichting een krachtig aandeel gehad. „Cum Arnoldus Burenius ex Aula Rostochium missus est, ac spes instaurandae Academiae plane tum desertae a principe et filio illius Magno ipsi facta et post aliquos annos Theol. D. Henr. Smedensted et alii accessissent, Senatus nihil prorsus in Academia Principibus iuris esse volens, Colonia professores accersit Joh. Noviomagum, Gisbertum Longolium, Joh. Strubium JC., Petrum Capitaneum et alios, quorum eruditione et industria excitari studia et Academiam reflorescere et Principum Ministros excludi posse sperabat." [1]) Het zijn vooral Gijsbert Langerak (Longolius) uit Utrecht, Johannes Strubbe uit Deventer en Johannes Bronkhorst uit Nijmegen, wier namen in de geschiedrollen der universiteit als haar eigenlijke herstellers met eere worden genoemd. In de Matrikel staan zij, op 11 November 1542, onder elkaar ingeschreven:

„Gisbertus Longolius Traiectensis artium et medicine doctor fuit honoratus.

Joannes Strubbe Daventriensis licentiatus iuris civilis fuit honoratus.

Joannes Noviomagus artium magister fuit honoratus (daarachter staat met andere hand: professores Rostochienses.)

Et famuli eorum gratis inscripti."

De eerste, geruimen tijd rector der beroemde Deventer school, hield zich vooral bezig met de verklaring der Grieksche artsen. Den laatste, die zich op het gebied der classieke philologie een uitgebreide kennis had verworven, werd tevens het toezicht op het lager onderwijs opgedragen. Dit bracht hem er toe om gedurende

---

[1]) Lindeberg, *Chron. Rostoch.*, lib. V, c. 7, p. 165 bij Krabbe, S. 443.

zijn verblijf te Rostock een werkje te schrijven *De necessaria et utili scholae constitutione et de recta iuventutis informatione.*

In 1549 zien wij als professor in de rechten Albertus Knoppert uit Zwolle optreden. Hij begaf zich echter spoedig naar de hoogeschool te Kopenhagen, waar hij meermalen rector is geweest en als rechtsgeleerd raadsman en als gezant den Deenschen koning heeft gediend.

Hoogst opvallend is het groot aantal Nederlandsche medici, die omstreeksch het midden der 16e eeuw te Rostock werkzaam zijn geweest.

1535: Johannes Pellemontanus, van geboorte een Nederlander, door hertog Hendrik tot lijfarts aangesteld (zie de Matrikel op 9 Oct. 1535).

1545 Mei 8: „Insigni eruditione et praeclara virtute praeditus dominus Petrus Strategeus, alias Capitain, Middelburgensis, artium et medicinae doctor, receptus est ad facultatis medicae ordinarium professorem et universitatis consilium, praestitis primum iuramentis studiosorum et consiliarorum in forma consueta." Hij schijnt een man van veel talent te zijn geweest; in het bijzonder met astronomische studiën hield hij zich bezig. In 1546 werd hij professor te Kopenhagen en koninklijk lijfarts. Onder zijne geschriften worden genoemd *De potentiis animae.* 1550. 4⁰ en *Preservatio contra pestem ad incolas Hafnienses.* Hafn. 1553. Hij stierf in 1557.

1545 Aug. 10: „Lambertus Vrelant Traiectensis pauper licentiatus medicinae."

1550 December: „Jacobus Bordingus, Antwerpiensis, doctor medicinae." Daarachter staat geschreven „Henrici Pacifici ducis Megapolitani et deinde Christiani III et Frederici II Daniae regum archiater, huius primum, postea Hafniensis academiae professor". Hij was vurig Lutheraan en schijnt de betrekkingen te hebben aangeknoopt, die de Rostocker theologen later langen tijd met de gemeente te Antwerpen onderhielden [1]). Hij vertoefde zeven jaren te Rostock en gaf er onder zooveel bijval college, dat zijn dictaten na zijn dood werden uitgegeven: *Jacobi Bor-*

---

[1]) Vergelijk o. a.: *Ein Schrifft An die Christen zu Antwerpen: der Theologen und Prediger zu Rostock.* Anno MDLXVI. Zij is gericht „An die fromen Christen zu Antwerpen, so das Evangelion Jesu Christi lieb haben, und die Abgöttischen misbreuch des Babsttums zu fliehen, und ordentlich daselbst abzuschaffen begeren." Een exemplaar berust op de bibliotheek „der Ritter- und Landschaft" te Rostock.

dingi, medici clarissimi : φυσιολογία. ὑγιεινή. παθολογία. *prout has medicinae partes in inclytis Academiis Rostochiensi et Haffniensi publice enarravit. Omnia ex manuscripto autoris diligentissime recognita et emendata.* Rostochii Stephanus Myliander excudebat. CIƆIƆXCI. 8. [1]) Deze uitgave is bezorgd door een zijner leerlingen, Levinus Battus uit Gent, die sinds 1560 les gaf in mathematische en astronomische vakken. In 1567 werd hij tot professor in de medicijnen en tot lijfarts van den hertog benoemd. Hij telde den bekenden Tycho de Brahe onder zijn leerlingen.

1567 Juli: „Doctor Henricus Brucaeus Alosthensis (uit Aalst), artis medicae et mathematum professor Rostochii.” Hij was een buitengemeen veelzijdig ontwikkeld man. Door tijdgenooten wordt hij geschilderd als „Vir logica, geographica, astronomica, physica, cum luculenta suavitate, divinitus explicans, multiplici bonae doctrinae copia instructus, et reconditis literis praeditus, praeter artis medicae peritiam.” Elders heet het van hem: „Et non ita pridem medicinam hic fecit, docuitque Henricus Brucaeus, Mathematicus ac Philologus πολύγλωττος et medicus eruditissimus, de cuius virtute et laudibus, quae, superatis Alpibus, in Italia celebrantur, florent in Gallia et omnia Germaniae loca complent, facilius est desinere quam incipere: eius sane libros doctorum hominum libraria gazophylacia non excludunt.” [2])

1568 November : „Petrus Memmius Herendalius, artis medicae doctor” en daarachter met andere hand: „et professor Rostochii.” In 1531 te Herenthals geboren, heeft hij te Utrecht als arts gepraktiseerd tot 1568, toen hij door de van hertog Alva uitgaande vervolging persoonlijk werd bedreigd.

Wie uit dit groote aantal Nederlandsche docenten, die na het herstel der hoogeschool op Protestantschen grondslag te Rostock werkzaam zijn geweest, mocht willen opmaken, dat hier toen ook veel studenten uit ons land moeten zijn geweest, zou zich vergissen. Hun aantal, dat in de jaren na 1520 reeds begon af te nemen, daalde na 1530 nog voortdureud. Het vroeger zoo drukke bezoek heeft zich nooit hersteld. Dit is ook niet te verwonderen. Bij Katholieke ouders stond Rostock voortaan in slechten reuk en voor de Hervormingsgezinden onder onze landgenooten had Wittenberg veel grooter aantrekkingskracht.

---

[1]) Krabbe, S. 523.
[2]) Krabbe, S. 709.

Daarin kwam geen verandering, toen met onzen opstand ook hier de Hervormden de overhand kregen. Onze Calvinistische vaderen voelden er natuurlijk weinig voor hunne zonen naar eene universiteit te sturen, waar streng orthodoxe Lutheranen de lakens uitdeelden. Hoe dezen over hen dachten, blijkt o.a. uit het mandaat, dat de Rostocker Raad in 1563 [1568 ?] uitvaardigde tegen de uitgeweken Nederlanders en dat aldus begint: „Ein E. Rath will alle Bürgern erinnern und gewarschüwet haben, nachdem aus den Niederlanden die Calvinisten allenthalben vertrieben und in die umliegende Städte heimlichen einschleichen, dasz niemand fremden und ausheimischen Personen seine Häuser oder Wohnungen vorhüre, sie [seien] dann bevore von dem Ehrwürdigen Predigambt examiniret und an der Lehre recht befunden," enz. [1])

In de alba amicorum van Nederlandsche studenten uit het laatst der 16de eeuw, die op de Utrechtsche universiteitsbibliotheek berusten, wordt Rostock niet genoemd; wel herhaaldelijk Marburg en Geneve. Dit zijn met Heidelberg de buitenlandsche universiteiten, die toen door onze Hervormde landgenooten bij voorkeur werden bezocht.

Toen in het begin der 17e eeuw door de dreigende houding van den Deenschen koning een groote toenadering kwam tusschen de Hanzasteden en ons land, sloot ook Rostock evenals haar zustersteden, op het voorbeeld van Lubeck, een verbond met onze Republiek (Dec. 1615). De syndicus van Rostock, Johan Doman, die tevens syndicus der Hanza was, had vooral daarvoor krachtig geijverd. Die verbetering in de politieke betrekkingen — Hollandsche ingenieurs bijv. werden naar Rostock ontboden om de stad met nieuwe bolwerken te versterken [2]) — schijnt het bezoek der universiteit niet te hebben verlevendigd. Trouwens bij de streng kerkelijke partij vond dit verbond met de Calvinistische Hollanders geen onverdeelde goedkeuring. In een handschrift op de universiteitsbibliotheek te Rostock [3]) wordt over het verbond van

---

[1]) Dit plakkaat tegen de Nederlandsche Calvinisten staat afgedrukt in *Monatschrift von u. für Mecklenburg*, I (1788), S. 323.

[2]) Op het Rathsarchiv te Rostock berusten nog een vijftal teekeningen, die Johan van Valckenburg tusschen 1613 en 1624 voor dat doel, gedeeltelijk in overleg met zijn chef Prins Maurits, den grootmeester der vestingbouwkunde, heeft vervaardigd, benevens twee uitvoerige schriftelijke adviezen waarin hij uiteenzet, hoe de stad het best in staat van tegenweer is te brengen. Uitvoeriger daarover handelt mijn verslag.

[3]) Ms. hist. part. Litt. L.

Lubeck met ons land (13 Mei 1613) o. a. het volgende gezegd: „Lubeck ist eine particular Kirche Gottes, den sie hat das Wort Gottes und die Sacramenta rein und unverfelscht. Die Holländer sein nicht die Kirche Gottes, obschon unter ihnen etliche reliquien der frommen vorhanden. Gleich wie Italia, oder die Arrianer oder Widerteuffer oder andere ketzer die Kirche Gottes nicht sein, item wie ein haufen sprew kein weitzen ist, obschon etliche weizenkörnlin darunter befunden werden. Die ursach ist, dan sie verfelschen das Wort Gottes. Ose IV. 6" etc. Dit minder vleiend oordeel sloeg natuurlijk niet op de Lutheranen in ons land. Hun droegen zij een goed hart toe. Zoo heeft de Rostocker Raad herhaalde malen collecten uitgeschreven voor herstel of bouw van Luthersche kerken ten onzent: voor Delft en 's Gravenhage 29 October 1620; voor Hoorn 24 September 1637; voor Monnikendam 6 April 1651; voor Edam 10 Mei 1674.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat er Nederlandsche Lutheranen te Rostock theologie hebben gestudeerd. Groot is hun aantal echter niet geweest. De Leidsche gemeente zond 7 Juli 1620 afgevaardigden om bij het Ministerium (de kerkelijke overheid) te Rostock aan te kloppen voor een geschikt predikant. Haar werd Johannes Stammichius, een Hamburger, aanbevolen, wat wel niet zou geschied zijn, als zich daar geregeld Nederlandsche jongelieden voor het predikambt hadden voorbereid. Hoe dit zij, in elk geval is het maar een zeer klein gedeelte onzer landgenooten geweest, dat in de 17e eeuw nog met de universiteit te Rostock voeling hield. Haar beteekenis voor ons volk ligt in de Middeleeuwen, in haar bloeitijdperk van 1419 tot 1530.

Juist dat verleent voor ons een bijzondere waarde aan de reeds bovengenoemde „Observantia lectionum in universitate Rostochiensi" uit 1520, toen de universiteit nog geheel op Middeleeuwsche wijze was ingericht. Het is meer dan een leerprogram of een lijst van college-uren. Het toont ons niet alleen, hoeveel en welke leerkrachten aan de universiteit verbonden waren, maar brengt ons ook van haar inwendige inrichting en van den stand van het hooger onderwijs in die dagen op de hoogte. Het eenige exemplaar, dat over is, berust op de universiteitsbibliotheek te Rostock. Het bestaat uit drie losse bladen in groot folio, die aan een zijde zijn bedrukt en zonder twijfel bestemd waren om onder elkaar, evenals onze tegenwoordige Series, te worden opgehangen. Het stuk

is uitgegeven in *Etwas von gelehrten Rostockschen Sachen*, 1738, S. 796—811, maar dit werk is slechts voor weinigen toegankelijk. Bij brokstukken is het te vinden in het boven aangehaalde werk van Krabbe; maar door die verbrokkeling heeft het stuk niet alleen zijn karakter verloren, maar ontgaat het ook aan de aandacht van den lezer. Ik meen geen overbodig werk te doen door het hier in zijn geheel te laten volgen.

Utrecht. Dr. A. HULSHOF.

Observantia lectionum in universitate Rostochiensi.

Si Philippus, ille Macedonum Rex, multis laudibus dignatus, se fortunatum tota animi hilaritate quam frequenter recensuit, quod eo tempore filium suscepisset, quo grecanice sapientie vir pene divinus Aristoteles, philosophie balsamo multos imbueret. Unus profecto (sua sententia, ex milibus delectus) cui amatissimum filium recte et preclare instituendum traderet. Non indigne hujus temporis studiosos adolescentes fortunatissimos predicamus qui felici sydere nati, in hoc litterarium seculum inciderunt, quo vera et integra bonarum artium studia, heu multo tempore sub inertibus preceptoribus depressa, vincta et ad tabidum usque squalorem detrusa, nunc in toto orbis circuitu sub optimis et munificis Mecenatibus florent, augentur et mirifice insplendescunt. Quales revera Mecenates et frugalissimos patronos ac defensores se habere gratulatur Universitas Rostochiensis Illustres et Magnanimos Duces Megapolenses Hinricum et Albertum, germanos fratres, optimarum literarum Christianeque religionis ardentissimos erectores et illustratores, quorum oculatissima prudentia ac mitissima admonitione Rector magistri et Doctores ejusdem academie subjectum ordinem verioris eruditionis invulgare et publicare decreverunt, quem singuli lectores ac eruditores fidelissime conservabunt, ad fecunda adolescentum ingenia formanda, et in deliciosis disciplinarum ociis sufficientissime reficienda In gloriam dei et universe reipublice litterarie unicum decus. Datum Rostochii sub sigillo Rectoratus nonis Aprilis Anno vigesimo.

Lectiones in Theologia.

D. Bartoldus moller, Sacre theologie doctor Ejusdem facultatis et Ecclesie Collegiate Rostochiensis decanus, Psalmos Davidicos juxta sensa sanctorum doctorum ecclesie Hilarii, Hieronymi, Augustini, Cassiodori et similium continuabit Hora octava diebus Mercurii et Veneris.

Idem doctor Bartoldus molitor diebus Lune, Martis et Jovis Hora nona Lecturus auspicabitur primum librum sentenciarum Ma-

gistri ad ponendum fundamentum in altissima illa trinitatis contemplatione, non ex vanis argutiunculis et soporiferis cavillationibus sophistarum, sed ex Hilario, Athanasio, Cirillo, Crisostomo, Augustino et ceteris, quos Magister citat in planiorem intelligentiam auctoritatum utriusque testamenti.

Idem doctor pro sua virili ad hoc contendet, ut tribus distinctionibus explanatis de eisdem effingatur questio, singula summatim comprehendens, quam auditores, sub moderatione prenominati Magistri theologie, inter se quietisse ex solidis argumentis et rationibus discutient et absolvent ad illuminationem illorum dictorum magistri, que adhuc subobscura permanserant.

Reve. pater Joannes hoppe, Theologie magister, heretice pravitatis inquisitor, Ordinis predicatorii vicarius, leget et elucidabit diebus festis hora prima Secundam secunde beati Thome Aquinatis summis festis duntaxat exceptis.

Reve. pater Cornelius de Snekis, theologie magister, heretice pravitatis inquisitor, predicatorii conventus Rostochiensis prior, hora septima antemeridiana leget et enucleabit primam secunde beati Thome singulis diebus onerosis.

Rel. pater Everhardus Runghe, lector principalis ordinis minorum, Sacre Theologie baccalaureus formatus, leget hora octava tertium librum Sentenciarum, eundem pro suo cursu elucidando.

Rel. pater Mathias Nicolai, Sacre Theologie baccalaureus predicatorii ordinis lector, hora prima leget Ecclesiasten, et secundum statuta facultatis. Textus cum glossa ordinaria, ubi subtilitas deprehenditur, pro suo cursu studiose declarabit.

D. Joannes van dem Mere, artium magister et Theologie baccalaureus, hora duodecima continuabit lecturam suam in Johelem prophetam pro suo cursu.

D. Joannes Cruse, artium magister Theologie baccalaureus, hora quarta pomeridiana leget textum Danielis prophete subtilis et delicati, eundem pro suo cursu diligenter interpretando.

Rel. pater Franciscus de Weddewen, ordinis minorum Lector et Theologie baccalaureus, leget et plane elucidabit Thobiam pro suo cursu.

In Pontificio Jure Ordinarie lectiones.

D. Nicolaus low, artium et decretorum Doctor, Ordinarius in antiquis juribus, Mane hora sexta Ti. de offi. Dele. cum sequentibus. Et subinde secundum li. decre. in quo ordinaria lectio decurrit Rostochii studiose declarabit. Ad sentenciam et elucidationem Jo. And. Goffre. de tra. Panor. Baldi. Felini. et aliorum passim circa titulos scribentium tam priscorum quam modernorum.

D. Petrus Boyge, decretorum doctor Canonicus et Archidiaconus Warnensis in ecclesia Zwerinensi. Hora Octava diebus Mercurii et Veneris. In decreto leget et exercebit cum applicatione et elucidatione doctorum Archid. Jo. de fantu, Domi. Cardi. Alex. et aliorum modernorum.

D. Lucas Ronnebecke, decretorum doctor In novis Juribus ordinarius ecclesie Collegiate Rostochiensis Canonicus, hora secunda pomeridiana Ti. de rebus Ecclesie non alie. cum sequentibus leget et enucleabit juxta sensa doctorum Jo. And. Archidi. Domi. Gemi. pe. de Anch. Philippi franchi ac aliorum modernorum passim circa materiam Rubricarum scribentium.

In Cesareo Jure Lectiones ordinarie.

D. Joachim wolterstorp, utriusque Juris Doctor Et in C. ordinarius lector, hora nona Rubricell. C. de proba. De testi. De fide Instru. usque ad Titulum de Commoda preterito ordinario brumali declaratis Affuturo Ordinario Estivali punctum Juris antedictum ceterosque in ordine sequentes Titu. de pig. acti. de Exercitoria et Instito. Quod cum eo qui etc. per quas personas vobis acqui. Ad senatuscon. Macedo. et Velleja.De non nume. pecu. De Compen. De usur. Earundemque partium veram longeque aliam quam Accur. sentit supputationem enucleaturus. Aliasque Rubri. usque ad Quintum librum sequentibus ordinariis Doctissimorum virorum Cy. Pau. de Castro Alexan. de Ino. Bart. maxime Bal. et Bartolo. De Saliceto et Neoterici Jaso. Eorundemque scriptorum et monumentorum manuductione deo favente leget et elucidabit. Quo facto exordietur Secundum C. de Eden. de pact. etc. Vel tertium de Judi. Juxta capacitatem auditorum.

D. Jordanus Hoppener, artium Magister et utriusque Juris baccalaureus, In ff. veteri cum adductione Bar. Bal. Pau. de cas. ac aliorum diligenter exercebit hora Octava diebus Martis et Saturni.

D. Reynerus Achron, utriusque Juris baccalaureus, Hora duodecima In institutis imperialibus leget et elucidationem ponet de sensis Doctorum Ange. Christo. Por. Jo. Fa. ac aliorum.

Lectiones et exercitationes in utroque Jure extraordinarie.

D. Nicolaus Marescalcus Thurius, utriusque juris doctor, leget Hora duodecima convenientem in jure civili materiam juxta voluntatem studiosorum. Et aliis temporibus non occupatis elucidabit Hystoriam aquatilium latine ac grece.

Arbores Consanguinitatis, Affinitatis, Cognationis spiritualis et legalis per dominos baccalaureos in utroque aut altero jure promotos in suo ordine declarabuntur.

Usus feudorum secundum Juridice facultatis ordinationem diligenter exercebuntur.

Repeti. Canonum et legum per dominos doctores et dominos baccalaureos ordinatissime erunt.

Singulis mediis annis per dominos doctores ac Juridice facultatis presides secundum ordinem presidentie ac disputationes pro scolasticorum exercitio observabuntur.

In Medicinis.

D. Rheimpertus Gilszheim, medicinarum doctor, ducum Megapolensium Phisicus, Hora Prima pomeridiana Lecturus auspicabitur Textus duarum primarum fen.primi Avicenne in Theorica subinde fen. quarte primi, et prime quarti in praxi sub vigilantissima interpretatione.

Idem Doctor sollicite curabit ut scholares et auditores exercitium quoddam sumant et disputando et practicando pro incremento ejusdem facultatis.

Ordinarie Lectiones pro triplici cursu baccalaureandorum in artibus, que singulis mediis annis et legendo et disputando exercentur.

In primo Ordine et cursu lectiones subscripte exercebuntur.

D. Joannes Garelstorp, artium magister: sacrarum legum baccalaureus, textum Porphirii et predicamentorum Aristo-

telis secundum traductionem Joannis Argyropyli Hora septima interpretabitur.

D. Torrerus magni, artium magister, leget Hora prima textum Aristotelis de Insomniis, de divinatione per somnium, et de longitudine et brevitate vite Juxta lucidissimam tralationem Preclasi viri Francisci vatabli grece lingue peritissimi.

D. Everherdus dickman, artium magister et decretorum licentiatus In facultate artium Collegiatus, Hora nona exercebit et disputabit exercitium veteris artis, singulas questiones de textu eliciendo, quas tribus notabilibus condependentibus, unica conclusione et tribus argumentis ordinatissime absolvet.

D. Martinus Sculte, artium magister, Hora tertia leget et quam lucide declarabit Rhetoricam Ciceronis ad Herennium admodum utilem Oratorie studiosis.

In Secundo ordine lectiones subscripte exercitabuntur.

D. Joannes Boem, artium magister, leget Hora octava libellum Aristotelis de juventute et senectute et vita et morte et spiratione juxta traductionem Francisci vatabli.

D. Petrus heyne, artium magister, leget textum posteriorum Hora prima, quem juxta tralationem Jo. Argy. in suis locis obscuris planissime elucidabit sine vanis commentis.

D. Joannes van dem Mere, artium magister Theologie baccalaureus, disputabit Hora nona Exercitium nove logice sub forma prenotata in exercitio veteris artis.

D. Joannis Crusze, artium magister Theologie baccalaureus, leget et exercebit Rhetoricam veterem Ciceronis hora duodecima.

In tertio ordine lectiones.

D. Ewaldus thurow, artium magister, leget hora septima textum phisicorum secundum traductionem Argyropyli, eundem per succinctas conclusiones sine ineptiis commentationum elucidando.

D. Fredericus foppenga, artium magister, leget hora Octava textum de Anima secundum traductionem Jo. Argy.

D. Engbertus herlem, Artium magister Theologie bac-

calaurèus et in facultate artium Collegiatus, disputabit hora tertia Exercitium phisicorum singulas questiones in solido textu fundando, quas tribus notabilibus, sub quadam exaggeratione elucidationis, Una conclusione jam uniformi, jam biformi, jam triformi, secundum quod rerum subtilitas requisiverit. Et quinque argumentis vigilanter discutiet.

D. Jordanus hoppener, artium magister et utriusque juris baccalaureus, disputabit hora duodecima Exercitium de Anima sub ea forma, quam de exercitio phisicorum prescripsimus.

Lectiones in quibus tres ordines prenotati concurrunt sunt.

Lectio Vergiliana quam magister Henningus Block auspicabitur proximo ordinario Annoque integro et medio pro cursu baccalaureandorum consummando perleget et complebit sub hora secunda pomeridiana.

Lectio Sphere materialis quam in Canicularibus hora Quarta magister Avo ludovici principiabit et ingeniose continuabit.

Ordinarie lectiones pro cursu quadruplici Magistrandorum in Artibus.
In primo ordinario Estivo.

D. Georgius gruwel, artium magister, leget hora septima antemeridiana textum metaphisice secundum traductionem Jo. Argy. succincte et clare eundem interpretando Juxta decreta nova facultatis artium in singulis textibus ex exercitiis constituta.

D. Martinus Retz, artium magister, leget hora octava Geometriam Euclidis Megarensis Theoremata et Problemata quatuor priorum librorum subtiliter explanando.

D. Joachim Conradi, artium magister, leget hora prima textum de generatione et corruptione secundum tralationem domini Francisci vatabli.

D. Joannes Taussen, artium magister, leget hora secunda textum Economice secundum traductionem Leonardi Aretini.

D. Joannes likeveth, artium magister, disputabit hora duodecima Exercitium de generatione et corruptione Questiones de textu eliciendo, quas tribus notabilibus, una conclusione, et tribus argumentis determinabit.

D. Jodocus stagghe, artium magister et Theologie bac-

calaureus in facultate artium Collegiatus, disputabit Exercitium Metaphisice non inferiori opera et forma quam de exercitio phisicorum prestitutum est .

In Secundo ordinario Hiberno erunt lectiones.

Textus politicorum juxta Leonardi Aretini traductionem hora Septima.

Textus Metheorologicorum juxta Francisci vatabli interpretationem hora Octava.

Textus Theorice planetarum secundum doctrinam Georgii Purbachii hora Prima.

Exercitium metaphisice continuabitur hora Tertia per prenominatum magistrum. Aliis autem lectionibus hujus ordinarii, sicut et sequentium duorum ordinariorum, preficientur lectores et disputatores, suo tempore, secundum vetustam observantiam facultatis artium.

Exercitium Metheororum sub forma prenotata de exercitio generationis et corruptionis hora duodecima.

In tertio ordinario Estivali pro magisterio in Artibus lectiones.

Textus Ethicorum secundum traductionem Joannis Argyropyli mane hora Sexta.

Textus Topicorum cum applicatione Topice Ciceronis Hora octava.

Textus precipuorum naturalium quo ad libellos tres, de sensu et sensibili, de memoria et reminiscentia, De somno et vigilia, secundum tralationem Francisci vatabli.

Textus Aritmetice Boetii Hora secunda.

Exercitium Ethicorum cum tribus notabilibus una conclusione, et quinque argumentis, secundum formam In libris phisicorum prenotatarum Hora tertia.

Exercitium precipuorum naturalium, cum tribus notabilibus, una conclusione, tribus argumentis. et tribus Problematibus Hora duodecima.

In Quarto ordinario Brumali lectiones pro magistrandis in artibus.

Textus de Celo et mundo secundum traductionem Joannis Argyropyli Hora septima.

Textus perspective Hora octava.
Textus Musice muris hora secunda.
Exercitium ethicorum continuabitur hora Tertia.
Exercitium de Celo et mundo hora Duodecima.

In omnibus superioribus libris Phisiologie servabitur precipua Elucidatio Averrois Cordubensis, Extrusis et elisis suis erroribus contra Auctorem nature.

Concurrentes Exercitationes ordinarie.

Omni die disputabili, habentur in singulis regentiis disputationes due, Mensales Appellate, hora undecima et hora sexta, In quibus magister presidens servat hunc ordinem: Primum absolvit propositionem quandam grammaticam, Inde propositiones utiliores sumptas de precipuis logicalibus sophismatibus Alberti et regulis consequentialibus, subinde questionem discutiet de veteri logica Aut libris posteriorum Philosophi, Denique resolutionibus per magistrum disputantem expletis Auditores inter se argumentantur pro majori resolutione sub judicio presidentis et determinantis.

Omni die Saturni, non concurrentibus in hebdomada duobis festis, fit ordinaria disputatio magistrorum, Quo ad resolutiones trium propositionum, sumptarum de grammatica, logica, naturali philosophia Et duarum questionum, quarum una fundatur in Metaphisica, altera in Ethica.

Omni die dominico regulariter fit disputatio baccalaureorum in artibus, Quo ad duas propositiones sumptas de grammatica et logica Ac duas questiones de Phisiologia, presidente decano facultatis artium et dubios articulos resolvente.

Lectiones Pedagogii porte Celi extraordinarie pro triviali eruditione parvulorum.

Mane hora sexta Rector pedagogii exercet Aut in fundamentis logices aut phisices, secundum qualitates auditorum.

Hora septima conrector pedagogii exercet in Elementis grammatices, quoad inflectiones congruam (sic) nominum verborum Et reliquarum partium orationis.

Hora nona alter conrector exercet in formulis conficiendarum

Epistolarum cum applicatione latinarum epistolarum Ciceronis, Plinii aut similium.

Hora duodecima conrector exercet doctrinam Poetandi in diversis generibus carminum, Adhibitis exemplis probatorum poetarum Vergilii Horacii Ovidii Catulli Tibulli Sillii Et reliquorum sine numero priscorum et modernorum.

Hora prima Conrector alter exercet in proprietatibus vocabulorum, quo indocti parvuli possint ad latinam linguam promptius imbui.

Hora tertia alter Rector pedagogii, aut in Donato, aut Sintagmate, aut competenti poeta pro capicitate auditorum exercet.

Hora prima In profestis et vigiliis ac festis sanctorum unus conrectorum lectiones in Metamorphosi Ovidii aut simili poeta diligenter observat.

Hora tertia Eodem tempore alter Conrector in ordinario Estivo exercet in Algorithmis integrorum, Annexis Probis Et minutiarum phisicarum. In ordinario hiberno in Ecclesiasticis computationibus.

Preterlectiones jam per indicem prescriptas, libero tempore.

D. Joannes Crusze, philosophie magister et Sacre theologie baccalaureus, continuabit ceptam historiam veteris Berosi Babylonici, non ad communem expositionem Viterbensz. Annii: sed ex veris ac certissimis concordiis gentilium scriptorum et solidissimi veteris testamenti cum testimoniis aptis et approbatis.

Idem vacantibus horis interpretabitur insignes antiqui facetissimique poete Plauti Comedias frugaliter et caste ad intemerate latinitatis et jucundarum conversationum usus et exercitia.

Legentur et alia pleraque per disertissimos viros ad communem adolescentium utilitatem in litteris politioribus, quibus ordinario labore perceptas eruditiones ampliare, demum et exornare valeant in laudem cujuscunque rei communis presertim florentis Germanie.

Necessarie expense Singularum promotionum quoad Universitatem et facultates In studio Rostochiensi non supputatis sumptibus solatiorum In frugalitatem majorem nunc constitutis.

In Theologia.

Baccalaureandus una cum responsione rigidi tentaminis usque ad Sententias exclusive dabit sex florinos de Reno una cum medio.

Transiturus In primum et secundum Sententiarum dabit Quattuor florinos et medium.

Formandus usque ad licentiam Exclusive duos florinos Renenses dabit.

Licenciandus Decem octo florinos Renenses dabit.

Magistrandus sive Doctorandus Decem florinos dabit.

In Jure.

Baccalaureandus in altero jurium dabit Septem florinos in utroque Quatuordecim.

Licenciandus in altero jurium Quattuordecem fiorinos cum medio dabit In utroque Viginti octo florinos.

Doctorandus in altero jurium Decem octo florinos cum medio dabit In Utroque Triginta sex florinos cum medio.

In Medicinis.

Baccalaureandus Septem florinos Renenses dabit.

Licenciandus Decem florinos Renenses dabit.

Doctorandus Decem octo florinos renenses dabit.

In Artibus.

Baccalaureandus Quattuor florinos dabit.

Magistrandus una cum Licencia Octo florinos Renenses dabit.

Superior Ordo lectionum disputationum et promotionum In universitate Rostochiensi Centum Annis in majori parte servatus, Non indigne hoc Anno Centesimo Jubileo Auctus et Illustratus, universis studiosis declaratur ad dicte universitatis et Bellis et pestibus aliquantulum attrite gloriam uberius reparandam.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Genealogische Aanteekeningen betreffende

DE FAMILIE VAN DAM (Amersfoort).

VII.

De 16 kwartieren van Lidia Segwaert, *gedoopt* te Dordrecht Juli 1621, ob. te Utrecht 25 Oct. 1663 eerste vrouw van Mr. Pieter van Dam, [1]) advocaat der Oost-Indische Compagnie, geb. te Amersfoort 8 October 1621, ob. te Amsterdam 17 Mei 1706.

Het Wapen-van Segwaert, zijnde een veld van zilver, beladen met een zwarten jachthoorn, werd later (d. i. reeds ten tijde van Lidia v. S.) gevierendeeld gevoerd met dat van van der Burch (stammoeder), een veld van goud, doorsneden met een opwaarts gebogen rooden band.

De acht kwartieren van Lidia van Segwaert komen overeen met die van haar grafbord, hetwelk nog in de familie v. D. v. I. aanwezig is. Haar broeder, mr. Meynert, werd met dezelfde kwartieren begraven. Zie de gedrukte genealogie van Segwaert.

Hare zestien kwartieren, aan de binnenzijde van dezen staat vermeld, zijn dezelfde als die, voorkomende op een witmarmeren monument op het graf van haar jongeren broeder, Mr. Meynert v. S., te Dordrecht den 15^{en} Juni 1700 in de Drenckwaarder Kapel van de Augustijnekerk begraven. Zie de genealogie van Segwaert.

Deze kwartierstaat is samengesteld uit:

1. Matthys Balen Jzn. Beschrijvinge der Stadt Dordrecht, waarin lijsten van burgemeesters, schepenen, raden, enz. van Dordt, alsmede genealogieën van tal van Dordtsche geslachten, als

---

[1]) Zie zijn levensbericht van mijne hand in de Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, Vierde Reeks, Vijfde Deel, Derde Aflevering.

van Segwaert, van der Burch, van Alblas, de Witt, van Beveren, Muys van Holy, Oem, enz.

2. Genealogie van het Geslachte van Segwaert (zonder jaartal). Gedrukt aanwezig in de Kon. Bibliotheek. Kennelijk ontleend aan Balen; gaat echter tot ± 1710, daar de dood van Mr. Pieter van Dam (ob. 1706) erin vermeld wordt.

3. Simon van Leeuwen. Batavia Illustrata, 1685, waarin genealogieën van Beveren, Muys van Holy, Oem, enz.

4. Abraham Ferwerda. Adelijk en aanzienelijk Wapen-Boek van de Zeven Provinciën, enz.

5. Jac. Kok. (Tweede Druk van Ferwerda; litt. A t/m E.), waarin genealogieën van Beveren, van Egmond van der Nieuburg, enz.

6. De genealogie Oem, voorkomende in deel 13 van de collectie-van Spaen in het archief van den Hoogen Raad van Adel.

7. Gegevens van het gemeentearchief van Dordrecht.

AMSTERDAM, 1908. W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

---

1) Van Leeuwen, II, blz. 1472 en 1482. (Hij ontleent dit aan Wouter van Gouthoven).

2) Ferwerda zegt in de genealogie van Beveren ten onrechte, dat zij de dochter is van Heer *Anthonis* Muys van Holy.

3) Gegevens van den heer J. L. van Dalen, archivaris van Dordrecht.

4) Algemeen Nederlandsch Familieblad. 1883, No. 8 zegt: 1522, doch verwart haar met hare moeder, die volgens van Leeuwen in dat jaar geboren werd.

5) De trouwaanteekening luidt: „Meynardt van Segwert van Dordt., Anthonia Wensen Adriaensen wt den Haghe, 2 Juli 1575" (gemeentearchief Dordt).

5a) Algemeen Nederlandsch familieblad. 1883. No. 34, waarin eene, aan res. der Staten Generaal en andere authentieke stukken ontleende lijst der gecommitteerden in die Admiraliteit. Balen, en anderen in navolging van hem, geven op, dat mr. B. v. S. in 1621 gecommitteerde werd.

6) Kerkrekening Dordt. Dec. 1588. „begraven de vrouw van Meynaert van Segwaert."

7) De trouwaanteekening luidt: „11 May 1613. Mr. Bartholomaeus van Segwaert, Licentiaet in Rechten, weduwnr., juffrouw Adriana van Crayensteijn, beijde van Dordrecht. getrout den 28 May 1613." (gemeentearchief Dordt).

8) Res. van den Oud-raad te Dordt. Omtrent de reden der detentie is in het archief aldaar niets te vinden. Vermoedelijk vertrok de geheele familie van Segwaert in 1626 uit Dordt. Eerst in 1669 kwam een lid van dit geslacht aldaar weer in de regeering.

9) Wouter van Crayensteyn Bouwenszoon van Schoonhoven en Liedewey van Beveren Michielsdochter van Dordrecht syn getrout by Hermannus (Ds. Herberts) den XIX Augusty 1578 (gemeentearchief Dordt).

10) Michiel van Beveren kocht in 1573 een lijfrente voor zijn dochter Liedewey, oud 14 jaren.

11) Doopboek Dordt: „Juny 1589, par: Wouter van Craeyensteyn en Liedewey van Beveren, 't K. Adriana"

12) Doopboek Dordt: „Juli 1621. Mr. Bartholomeus van Segwaert, Adriana van Crayesteyn, 't K. Lydia".

Genealogische Aanteekeningen betreffende

DE FAMILIE VAN DAM (Amersfoort).

VIII.

Willem van Dam, Raad te Amersfoort in 1562. 1563 en 1564.

Willem van Dam was de zoon van Pieter van Dam, Raad te Amersfoort 1526, '29, 43, '44, '45, '53; schepen aldaar 1531, '34, '38, '40. '42, '46 en '47, en van Margaretha Verburgh. Zulks blijkt uit de genealogie — van Dam bij Ferwerda.[1]) De naam van zijne moeder blijkt ook uit de kwartieren, waarmede haar achterkleinzoon Mr. Pieter van Dam, advocaat der O. I. Comp., in 1706 in de Oude Kerk te Amsterdam begraven is.[2]) Dat Willem van Dam een zoon was van den eerstgenoemden Pieter van Dam blijkt ook uit eene, zoo aanstonds te noemen, acte nopens het Hollandsche leen Isselt.

Den 13den Januari 1554 stilo curie Hollandie, d. i. 13 Januari 1555, werd Willem van Damme door den graaf van Holland beleend met het Hollandsche leen „dat huys ende hofstede van Ysselt mit vier mergen lants ende anders zynen toebehoeren, hem angecommen ende bestorven bij doode van Pieter van Damme zynen vader". Hij ontving het met „zijnen erven ende nacomelingen tot eenen onversterffelicken erfleen gelyck zyn vader dat te houden plach."

„Ende alsoe de voorsz. Willem buyten slants es, zoe heeft ons voor hem hulde eedt ende manscap gedaen Anthuenis Bertssz. zyn zusters man, a) behouden ende wel verstaende zoe wanneer de voorsz. Willem te lande gecommen sal wesen, sal hij ons binnen sjaers gehouden wesen selver hulde eedt ende manscap te doene alst behoort."[3])

In margine dezer acte staat: „Up huyden date van desen soe dede Willem van Dam genoempt int blancke van desen den behoorlicken eedt, daerinne hy by den blancke van desen gehouden

---

a) Uit de genealogie-van Dam bij Ferwerda blijkt, dat dit moet geweest zijn Anthony de Goyer, de man van Margaretha van Dam.

was....Actum XXIIe in Februari XVcLV stilo curie Hollandie"; [3]) dus 22 Februari 1556.

Men ziet uit deze acte, dat als familienaam destijds zoowel van Dam als van Damme in gebruik was. Het is vermoedelijk op grond van deze acte, dat Ferwerda W. v. D. „Heer van IJssslt 1554" noemt. Dat zulks *ten onrechte* geschiedde, heb ik eertijds uitvoerig in De Navorscher aangetoond.[4])

W. v. D. werd den 28sten Januari 1562 bij de jaarlijksche vernieuwing van de regeering *Raad te Amersfoort* en bleef dat ook in 1563 en 1564.[5]) Ferwerda vermeldt alleen het eerstgenoemde jaar.

Voorts wordt Willem van Dam vermeld als een der present zijnde leenmannen van de Heerlijkheid Isselt op 10 Sept. 1558 bij een overdracht van 't Leen van Zytwynde ende dat Vogelslach in Alrehorst gelegen, en op 27 Oct. 1571 bij het transport van 't Leen van 't Alinge-erf ende goet tot Alrehorst, en het Leen van dat Erve ende goet ten Nyenlande.[6])

Voorts heeft „Wyllam van Dam op huyden den 16 Juny anno 1564 bekent voir hem ende sijne erven schuldich te weesen Pieter synen broder ende Dammitge syn suster a) elk vyftich carolusgulden, die gulden van twintich stuvers, vuyt oirsaecke van pennyngen Gerrit Gerrits syn oehm ende Ghysbert van der Maeth mombers der voirs. kynderen die voirs. kynderen anno 1559 opten II Novembris sculdich gebleven zijn, Den voirs. mombers wederomme van Wyllam van Dam bij dieselve Rekeninge commende als vuytten sterfhuys meer als syn portie tijde hairluyder Rekeninge gehadt, Dair van hy die voirs, kynderen van rent doen sal, gevende dairvan Jairlycs opten 16 Juny elc te rent twe gulden, ende thyen stuvers ter tijde van der oplossinge dair die Ierste rent van verschenen sal wesen opten 16 Juny anno 1564, Ende sal dairenbvoen der kynderen rentmeester betaelen voir pieter voirs. een gulden negenthyen stuvers vyf penningen ende voor Dammitgen vier gulden negen stuvers drie penningen dairvan die Rentmeesters ten profyte van die kynderen op ten naeste Rekeninge ontfang van maicken sal. Wair mede Wyllam van Dam gevryet

---

a) Volgens Ferwerda was W. v. D. de oudste van een gezin van zes kinderen. De beide jongsten heetten Pieter en Wilhelmina. Zijn andere zusters waren Beyeraet (tr. N. Daamen), Johanna (tr. Harmen van Dompselaer) en Margareta (tr. Anthony de Goyer). Wie Dammitge was, kan ik niet aangeven, tenzij hier Jannitgen = Johanna moet gelezen worden.

sal hebben Gerrit Gerrits syn oehm en Ghysbert Vermaeth [a]) mombers der voirs. kynderen van tgene die kynderen van hair quam ende van 't Interesse van 't ontberen van die penningen die kynderen voirs. tot dair van desen hadden behoren tgenieten, Ende sal sich dair mede die voirs. Wyllam die voirs. mombers voldaen ende betaelt hebben van tgene hij te veele gebuert ende ontfangen heeft. Actum voir Weesmeesteren Pieter van Westrenen Meynsz. Henrick van Eck, Ghysbert van der Maeth ten bijweesen mede van Harmen van Dompselair [b]) ende Cornelis van Schayck." [7])

Hoe de bovengenoemde Gerrit Gerrits een oom van W. v. D. was, blijkt uit een transport-acte van Amersfoort ,dd. 30 Maart 1566, waarbij Cornelis Reyersz. als gevolmachtigde van „Daem Jansz." corencoper, poorter der stede van Amsterdam en Beyeraet Peter van Dams dr., „syn echte huysfrou," een huis, gelegen achter 't stadhuys, transporteerden aan „Herman van Dompselaer en Jannitgen Peter van Dam dr., „sijn echte huysfrou."[8]) [c]) In die acte staat vermeld, dat bedoeld huis Daem Jansz. aangekomen was uit de nalatenschap van „salige peter van dam ende marritgen gerrit gerrit's dochter sijn huysfr. haerluyder comparanten vader ende moeder."

De moeder van W. v. D., Marytgen Geryt Gerytszoensdr., heeft dus een broeder gehad, die naar zijn vader heette en de bewuste oom van W. v. D. was. Ferwerda geeft die moeder op als Margaretha Verburgh, dochter van Gerrit Verburgh en van N. van Weede. De naam Verburgh klopt met de boven aangehaalde 8 kwartieren, doch hieruit volgt tevens, dat de verschillende Geryt Gerytsz. (de Oude en de Jonge), die in de Regeering van Amersfoort gezeten hebben, behoorden tot het geslacht Verburgh. De zuster van Margaretha Verburg bovengenoemd, Geertruid Verburgh, was volgens Ferwerda de grootmoeder van Mr. Johan van Oldenbarnevelt, wat klopt met: „3 Jan. 1551. Geertruyt, weduwe van wijlen Reyer van ouwen bernevelt mit henrick van Ryn haere gecoren momber, bekent een losrente schuldig te zijn aan Magrieta geryt gerytsz.dochter haer suster." [8]) [d])

a) Gerrit Gerrits. alias Gerryt Gerrytsz. enz. en Ghysbert Vermaet(h) of Ghysbrecht van der Maet(h) komen omstreeks 1565, ook daarvóór en daarna, meermalen voor in de Regeering van Amersfoort.

b) De in noot a) van blz. 604 genoemde zwager van W. v. D.

c) Dit klopt met noot a) van blz. 604.

d) Geryt gerytsz. ende Splyntergen syn wyff worden genoemd in een Amersfoortsch transport, dd. 7 April 1547. [8]).

Den 4den Jan. 1576 stilo curiae Hollandiae (dus 1577) werd „Jacob van Dam Willemsz. woenede tot Amersfoort" beleend met het reeds genoemde Hollandsche leen Isselt „hem angecomen ende bestorven by dode ende overlyden van Willem van Dam zynen vader." [10]) Daar de erfgenaam zich steeds binnen één jaar en zes weken na den dood van den vorigen eigenaar met het leen moest laten beleenen, staat het vry zeker vast, dat W. v. D. *overleed* in 1576. [a])

W. v. D. was *gehuwd* met Maria Freys van Dolre, [b]) hetgeen blijkt uit het volgende:

20 Dec. 1557 gaf juffrouw Anthonia van Dolre het „Leen van een maeth landts in de Weermaten op de Eem" in handen van den Heer van IJsselt die, dit geschied zijnde, dat goed weer in leen gaf aan „juffrouw Maria van Dolre, huysvrouw van Willem van Dam." Leenmannen waren Jan Freys van Dolre [c]) en Harman van botter.[6]) Hier transporteerde blijkbaar de moeder Anthonia (Freys) van Dolre een stuk land aan hare dochter Maria. De oudste dochter dezer laatste, Anthonia van Dam, [d]) heette blijkbaar naar hare grootmoeder.

Den 27sten Oct. 1571 heeft Willem van Dam nomine uxoris met de ledige hand van den Heer van IJsselt naer doode van Cristina van IJsselt het bovengenoemde leen verzocht, [6]) terwijl het 6 Febr. 1583 door „joffrouw Maria van Dolre, weduwe van Willem van Dam" getransporteerd werd aan Thonis Thonisz. op 't Hoochland. [e])

Hoewel W. v. D. blijkbaar slechts eenmaal getrouwd is geweest, wordt de naam zijner vrouw verschillend opgegeven. In Febr. 1568 vindt men te Amersfoort melding gemaakt van „Willem van Dam en diens huysvrouw Freysgen, Aart Freys van Dolre's dochter."[11])

Verdere gegevens omtrent de vrouw van W. v. D., hare afstamming en beider vermogen blijken uit het volgende: Den 1sten

---

a) Vorsterman van Oyen. I, blz. 184 (genealogie van Dam van Isselt) zegt ten onrechte, dat hij in 1582 overleed en ontleent dit vermoedelijk aan het zoo straks te vermelden transport van een leen op Isselt, dd. 6 Febr. 1583.

b) Ferwerda kende haar naam niet en vermeldde: N. N.

c) Vermoedelijk een oudere broeder van Maria van Dolre.

d) Zij was gehuwd met Jan Toll, secretaris van Rhenen en rentmeester van het St. Agnieten convent aldaar.

e) Deze Thonis Thonisz. opt Hoochland komt ook voor in de geschiedenis van Isselt. Navorscher 1905. blz. 293.

Dec. 1562 transporteerden Heynrick van Wencker en „joffrou Elysabeth van Dompselaer zijn echte huysvrouw" een stuk land, gelegen in het „Nyewe landt", te Amersfoort aan „Willem van Dam en joffrou Marie van Dolre, Aert Freys van Dolresdr., syn echte huysfrou."[8]) Den 14den Febr. 1570 transporteerden „Willam van Dam en Merrytgen sijn huysvrouw" bovenbedoelde „camp land, gelegen buyten die Utrechtsche poort" weer aan Jan van Amerongen.[8]) Den 24sten Febr. 1563 werd een huis te Amersfoort getransporteerd door Vreetken Alberts wed., met „Cornelis Anthonisz. haer gecoren momber te deeser saecke, voor haer selve, Dirck Albertsz. ende Willem van Dam van 's vaders zijde, Peter brantsz. ende Jacop brantsz. van 's moederszijde ende als vierdeelen van de onmondige kynderen van den voorscreven Vreetken, die zij behouden heeft van sa. Albert hare man." Het transport geschiedde „bij adpies ende believen van de weesmeesteren."[8]) Den 10den April 1566 werden 2 „cameren," gelegen in de Bruel aan de Breestraat te Amersfoort „opte laste van ses en dertich stuver tsjaers erffelick, staende totte vicarie in sinte petersgasthuys binnen Amersfoort" getransporteerd aan „Willam van Dam en Marie Aert Freys van Dolres dr. syn echte huysfrouw." Zij bekenden bij die gelegenheid nog 100 Karolus gulden als „reste van coop" schuldig aan de vorige eigenaren.[1])

Den 7den Febr. 1568 bekenden „Willem van Dam ende joffrou Freysgen Aert Freys van Dolresdr. sijn echte huysfrouw" een erfelijke losrente van 18 Keysergulden 's jaars, losbaar met 300 Keizerguldens, schuldig te zijn aan „Johan Zwart Pouwelz. ende joffr. gysberta dirck poeyt evertz. dochter." Als onderpand stelden W. v. D. en zijn vrouw „die huysinge, hoff ende hoffstede mit syn toebehoren, die sy nu ter tyt bewonen ende haer comparanten toebehooren, staende in de Bruelstraet in deser stadt muerhusen."[8]) 15 Dec. 1573 verklaarden „Willem van Dam en Maria Aert Freys van Dolres dochter, zijne vrouw" vóór het gerecht van Amersfoort aan Rutger Jansz. wonende te Soest, schuldig te zijn een erfelijk losrente van f 3.50 's jaars, losbaar met 58 Karolus guldens. Als onderpand stelden zij „haerl. huysinge, staende in de muerhuysen inden Bruel."[8])

Den 23sten Jan. 1583 transporteerden Maria, wede. van za. Willam van Dam, met Liven Botter, haar „gecoren momber in desen voor soveel desen haer aengaet als lijftochteresse" en Peter Tho-

nisz. voor zich zelf en zich sterkmakende voor Peter van Dam, als voor twee vierde deelen van 's vaders zijde, dirck van Wael ende Wouter van Byler als twee vyerdeelen van 's moeders zijde over de onmondige kinderen van za. Willam van Dam, een stuk bouwland, gelegen in de Vlasackeren, in de vryheyt alhyer aan Dirck Creyll. [8]) Den 30sten Sept. 1584 transporteerden Maria Freys van Dolre, wede. van Willem van Dam met Liven Botter, „haren gecoren momboer," voor de eene helft; en de voorss. Maria met haren momber en Peter van Dam, haerluyden sterkmakende voor de kinderen van Maria voors. bij Willem van Dam verwekt, voor de andere helft een huis, hof en hofstede, „gelegen alhier in de Muyrhuyssen" — opte laste van drie horens guldens jaerlijks gemortificeert, op seeckere vicarie int gasthuys gefondeert, volgende die brieven daer van synde — aan Jan boegert a) en Beertgen zijne vrouw. [8]) Deze bekenden den zelfden dag f 563,50 schuldig te zijn aan „Maria Freys van Dolre, wede Willem van Dam, en hare kinderen". [8]) De laatstgenoemde „huizinge, hof en hofstede in den Bruel in de Muyrhuysen" werden door de nieuwe eigenaars weer op 29 Mei 1593 getransporteerd. Op het pand stond toen o. a. nog als last f 563,50, „waarvan de rente, f 34 en 15 stuivers, betaald moest worden aan de erfgenamen van de wede van za. Willem van Dam." [8]) In margine van de laatstbedoelde acte van 30 Sept. 1584 staat dd. 12 Febr. 1608 vermeld, dat de kinderen en erven van Maria Freys van Dolre voldaan waren van hoofdsom en verschenen renten, zoodat de plecht vervallen was. [8])

Uit deze akten blijkt, dat de vrouw van W. v. D. een dochter was van Aert Freys van Dolre. Ook hier heet zij een enkele maal Freysgen. Zij waren 20 Dec. 1557 reeds gehuwd, terwijl zij op 29 Mei 1593 reeds overleden was. De hiervóór ontwikkelde waarschijnlijkheid, dat W. v. D. in 1576 overleed, is geenszins in strijd met het feit, dat hij in Dec. 1573 voor het laatst in de Amersfoortsche transportregisters vermeld wordt.

De *afstamming* van Maria Freys van Dolre blijkt uit den hierachter volgenden staat. [12]) In de Genealogische aanteekeningen — Freys van Dolre en Freys van Cuynre door Jhr. E. B. F. F. Wittert van Hoogland [13]) komt zij ten onrechte niet voor onder de kinderen van Joncker Arent Freys van Dolre & Jonkvrouwe

---

a) In de volgende acte heet hij Bogert, in die van 29 Mei 1593: Johan Bogaert.

Antonia Bot van Scherpenzeel. Evenmin komt zij voor bij van Spaen, hoewel deze wél haar ouders en 3 hunner kinderen noemt. [14]) Daarentegen vermeldt Booth haar in eene genealogische aanteekening—Freys van Dolre als het 5e kind van Aernt van Dolre x Anthonia Bot. Volgens hem huwde zij met „Willem van Dam, ob. vóór 30 Sept. 1584." [15])

De families van Dolre en Freys van Dolre zijn oude Utrechtsche geslachten. Van Spaen geeft beider genealogie, onderscheidelijk aanvangende a° 1178 en 1213. Beide geslachten hebben eeuwen lang te Amersfoort gewoond, waar men hen in 1704 nog vermeld vindt. Volgens sommigen stamt van Dolre af van een bastaard uit het Huis van Holland en Henegouwen. Genealogische aanteekeningen nopens beide families vindt men bij Booth en bij Wittert van Hoogland. t. a. p. Ook in de in 1909 door de Universiteitsbibliotheek van Utrcht aangekochte handschriften-Booth komen aanteekeningen voor nopens het geslacht Froeys (=Freys.)

Blijkens het voorgaande *woonden* W. v. D. en zijne vrouw in 1568 in de Stads muyrhuysen in de Bruelstraat. Zij droeg, weduwe zijnde, dit huis 30 Sept. 1584 aan een ander over.

Willem van Dam en Maria Freys van Dolre *wonnen* 3 *kinderen*. [19])

Amsterdam. W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

Jonker **Jacob Freys van Dolre** [a]) tr. **Alyd van Welschoten.**

Volquin Bot van Scherpenzeel. tr. **Alyd van de Water.**

ob....................1533

1481. Verlijt met Voorbroek bij afstand van zijn oom Jacob.

Raad te Amersfoort 1478.

Burgemeester id. 1484, '88, '91, '94, '97, 1500, '25, '30.

Schepen id. 1486, '90, '92, '96, '98, 1502, '09, '28. [b]).

Richter en Schout id. 1525.

1527. Als een der voornaamsten van den raad met 2 anderen naar Utrecht gezonden om een geschil met den bisschop bij te leggen.

26 Oct. 1528. Met 3 anderen naar Utrecht afgevaardigd om een overeenkomst te sluiten met den gezant des Keizers.

2 April 1530. Verkozen tot extra-ordinaris Raad in den Hove van Utrecht [c]); gebleven tot den jare 1531.[16])

Joncker **Aert** (Arent) **Freys van Dolre** tr. jonckvrouwe **Antonia Bot van Scherpenzeel.**

Raad te Amersfoort 1517 t/m. 1543, 1564.

Vijve id. 1517, '26, '31.

Burgemeester id. 1522.

Schepen id. 1526, '31, '33, '42.

Zegelbewaarder id. 1543.

Weesmeester id. 1549.

1524. 2a post Tiburcii. Aernt Freys van Dolre en Antonia zijn vrouw transporteeren een huys, hoff ende hofste gelegen in de Conynxstraet te Amersfoort aan Evert Gerytss.[8])

1525. 3a post Servatii. Overdracht van „die alinge huysinge, hof ende hofste gelegen op Blomendael" door Aernt Freys van Dolre, als kerkmeester der St. Joriskerk, aan Dirick Geritss.[8])

1527 en 1528. Is een der hoeftmeisteren (= hoofdman) van de burgerij (schutterij) in de Broel (stadsgedeelte).[17])

1537. Oth van Diepholt moet een oog houden op de conduite, o. a. van Aert van Dolre (begin der Lutherie te Amersfoort).[18])

1543. 2a in profesto natalis. Schuldbekentenis, groot 85 Hollandsche guldens, van Henrik Corneliss. aan Aernt Freys van Dolre en Anthonia, zijne vrouw. [8])

2 Mei 1546. Is een der mannen van leen bij transport van het erve ende goet Alrehorst der Heerlijkheid Isselt.[6])

6 Juni 1548. Transport van een huis, gelegen in de Breulstraat

Zie voor haar het hiervóór vermelde transport van een stuk land op Isselt, dd. 20 Dec. 1557.

te Amersfoort door Aernt Freys van Dolre, als kerkmeester der St. Joriskerk aldaar. [8])
26 Oct. 1565. Transport van de helft van eene rente, groot 13 Keyser gld. door Jan Henricxz. Vonck aan Aert Freys van Dolre. [8])

Jonckvrouwe **Maria Freys van Dolre** tr. Willem van Dam.

a) Bij van Bemmel, II, heet hij meestal van Dolre; slechts een enkele maal Freys van Dolre.

b) De gegevens over 1504 t/m. '08 ontbreken geheel; die nopens de raden ook over verschillende daaraan voorafgaande jaren.

c) Datum van oprichting van het Hof.

AANTEEKENINGEN.

[1]) 7e Generatie. 1. [2]) Zie een artikel van mijne hand in de Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, 1906. [3]) Leenregister grafelijkheid Holland. 1553—'59. Cas H. Capitulo Sticht. Folio 2, verso [4]) Navorscher. 1905, blz. 275 e. v. [5]) Van Bemmel. Amersfoort. II. blz. 591 tot 593. [6]) Register van de Lheenen der Heerlicheyd van IJsselt, gerenoveert bij Jor. Cornelis van Isselt, Heer van Isselt, anno 1647. Rijksarchief Utrecht. [7]) Register van die Weescamer. No. 723. Oud-archief Amersfoort. [8]) Protocollen van transporten en plechten van Amersfoort. Rijksarchief Utrecht. [10]) Leenregister grafelijkheid Holland beginnende 1 Jan. 1571. Cas H. Capitulo Sticht, folio 17. [11]) W. F. N. van Rootselaar. Amersfoort. 777—1580. II, blz. 377. [12]) Deze staat is, voor zoover het tegendeel niet uit afzonderlijke noten blijkt, ontleend aan de aanstonds te noemen bronnen: van Spaen, Booth en Wittert van Hoogland. De functiën te Amersfoort zijn ontleend aan van Bemmel. [13]) De Wapenheraut, 1902, blz. 1. e. v. [14]) Archief van den Hoogen Raad van Adel. Collectie genealogiën van Spaen. Deel VIII. van Dolre en Freys van Dolre. [15]) Rijksarchief Utrecht. Collectie handschriften. No. 464. Hiervan bevat folio 230 een fragment genealogie van Dolre; no. 703 en 704 die van Froeys of Freys van Dolre. Het hier bedoelde huwelijk komt echter in eene andere aanteekening van Booth voor. [16]) Groot Utrechtsch Placaatboek, II, blz. 1048. Als zoodanig komt hij met zijn wapen ook voor op eene kaart van de presidenten en de *ordinaris* raden in den Hove Provinciael van Utrecht, door Johannis Kanneman uitgegeven. Zie ook van Bemmel, I, blz. 441 en van Rootselaar, II, blz. 263. [17]) van Rootselaar, II, blz. 218 en 244. [18]) van Rootselaar, II, 286. [19]) Ferwerda. Genealogie van het geslagte van Dam.

Bakhuys (Bachus, Backhues) enz. — Wie kan nadere inlichtingen verstrekken omtrent geslacht, wapen, voorouders en afstammelingen van de volgende personen:

1. Pieternella Bachus, geboren Mei (?) 1652, gestorven 17 October 1719 te Dordrecht, gehuwd met Mattheus Rees (1653—1715.)

2°. Gerrit Backhues, ritmeester onder generaal Tilly, later kolonel onder generaal Famars. Zij dochter Alarda, geboren te Dordrecht, huwde met Jan, Baldouin, Jobst, Staë, von Holstein (geboren ± 1690) in 1742 luitenant bij het regiment cavalerie van den generaal-majoor graaf van Bentheim.

3. Anthonis Bakhuis, geboren in 't Sticht Minden, gehuwd met 1°. Maria Elisabeth Engelbronner, 2° 12 Februari 1741 te Rotterdam met Anna Elisabeth Engelbronner, geboren in de Meyery van 's Hertogenbosch.

4. Hermanus Bakhuys geboren 17— gestorven 187. te Den Haag, gehuwd met Sophia Dominica Aleff. Uit dit huwelijk werden geboren 1° Peter, Lambert Bakhuys te Rotterdam den 19den Februari 1820 en 2° Willem Bakhuis 1821 of 1822.

5. Jan Bakhuys of Bakhuis, wonende te Olst of Wijhe in Overijsel, oom van Hendrik Jan Roozeboom (geboren 1789), die den naam Bakhuis aannaam. Jan Hendrik Bakhuis Roozeboom,, geboren te Haarlem 14 December 1811 is een zoon van voornoemden Hendrik Jan, terwijl Prof. Hendrik Willem Bakhuis Roozeboom, geb. 24 Oct. 1854 te Alkmaar, weder een zoon van Jan Hendrik was.

In officieele stukken en ook in de registers te Haarlem komt de naam Bakhuys voor, afwisselend gespeld met i en y.

6. Aan welk geslacht behoort het volgende wapen:

Gevierendeeld: 1 en 4 in zilver een golvende blauwe dwarsbalk, van boven vergezeld van twee roode molenijzers, 2 en 3 in rood drie versmalde zilveren schuinbalken en over alles heen een zilveren dwarsbalk.

Helmteeken: drie struisveeren, een zilveren tusschen twee roode.

7. En het volgende: In blauw eene zwarte draak met twee pooten, opgeheven vleugels en pijltong, waarvan de weerhaak rood. De nagels eveneens rood. Helmteeken: uit den helmkroon oprijzende zilvergeharnaste en gehandschoende armen, rechtop houdende een zilveren zwaard met gouden vest. B.

Gevraagd de volgende wapens en gegevens:

Winters. — *Geertruid Winters.* geb. te
† te × te
Johan Carsten, die 23 Febr. 1664 door Ridderschap en Eigenerfden van Drente aangesteld werd tot ordinair en gegageerd landmeter.
J. Carsten was woonachtig te Hoogeveen.

Monter. — *Mr. Casparus Monter,* geb. 1 Maart 1625 te
† 19 Oct. 1690 te Ette en Klerk van 't Landschap Drente; z. van *Johannes Monter* (*Mondrick*) en van *Wymke Jans.* × 1 Juni 1651 te Meppel
Van Rossum. — *Aaltien van Rossum,* geb. 27 Sept. 1632 te Meppel
† 27 Sept. 1722 te ; d. van *Evert Wolters van Rossum,* landspandet, en van *Claasjen Siemons.*
Zij waren woonachtig te Assen.
Warner Emmer, Schulte van Emmen, Odoorn en Roswinkel (1654—1688) geb. te †
te × te

Hugo van Beverfoorde, Hofmeyer te Ootmarsum, geb.
te † te × te
Ten Winkel. — *Gesina ten Winkel,* geb. te
† te

Witsenborg. — In blauw rechts een omgewend aangezichtswassenaar van links 3 sterren van ,
geplaatst * ⁑
Gesina Witsenborg, geb. te †
te × te
Rosendal. — *Hermannus Rosendal,* geb. te
† te beroep
Hun dochter: *Aleida Rosendal,*
geb. 24 Jan. 1738 te begr. 4 Aug. 1803 te Hoogeveen. × 9 Juni 1753 te Emmen *Mr. Hendrik Jan Carsten,* ged. 20 Juni 1721 te Hoogeveen, aldaar begr. 4 Mei 1789. Schulte van Zuidwolde en Hoogeveen (1762—1789).

Erkenswijk Ds. Gillis Erkenswijk, van 1725 tot 1774 Predikant te Assen.
Een ark waaruit twee duiven vliegen? (kleuren?)

Tabingh. — In rood een jachthoorn van gesnoerd van
Mr. Hendrik Tabingh, geb. 1668 te
† 1 Maart 1728 te Landspander en Advocaat.
× 4 Aug. 1689 te *Geertruida Mouter,* geb. 6 Febr. 1657 te † 9 Aug. 1722 te
Hun zoon, *Caspar Everhard Tabingh,* geb. 2 Dec. 1691 te † 30 Oct. 1758 te , Luitenant te paard, × 8 Maart 1718 te Zuidwolde

Loman. — *Johanna Margaretha Loman* (Lohman?), geb. 1686 te + 21 Sept. 1762 te d. van
Diederik Johan Loman geb. te
† te Rentmeester; × te
Anna Maria van Hattum, geb. te
† te

Albrinck. — *Hendrik Albrinck,* geb. 1703 te
† 9 Juli 1757 te , geadmitteerd Procurator in Overijssel, Fiscaal der vrije heerlijkheid Laage, z. van *Gerrit Albrinck,* burgmr. van Ootmarsum en van *Henrica van Laar.*
Het wapen Albrinck vertoont 2 passers, geplaatst als keper en omgekeerde keper; door de snijding ontstaat een ruit, waarin eene lelie. (kleuren?)

Camerlingh. — In rood een faas van boven en onder vergezeld van drie lelies van , telkens naast elkaar geplaatst.
Gerrit Camerlingh kapitein v/h 1e Batt. Oranje Drenthe.
× *Petronella Magdalena van Elsbroeck.*

ten Wolde. — In een loofboom op terras, waartegen twee klimmende leeuwen van
Anna Aleyda ten Wolde geb. 19 Maart 1716 te Meppel, † Juni 1778 te Meppel.

Bartholomeus van Segwaert, Meynertszn. tr. **Aeltje van der Burch,** Adamsdr. ex **Maria van Oestgeest,** gez. **Heerman.**

Willem van Alblas, Jansz. Burgemeester van Dordt, 1494, 1498, 1499, 1502, Ambachtsheer van de Mijl en Dubbeldam 1496, op straat te Dordt gedood 1502, tr. **Maria van Drenckwaert,** Willemsdr., Heere van Giessenburg en Puttershoek, burgemeester van Dordt, enz.

Witte de Witt, Jansz., Raad en Veertig te Dordt, Dijkgraaf van Mijnsheerenland van Moerkerken, tr. 1483 **Maria Boem,** Roeloffsdr. Hij ob. 25 Mrt. 1507; zij 6 Sept. 1504.

Pieter van Slingeland, Henriksz., Raad te Dordt 1504, Dijkgraaf van den Alblasserwaard, tr. **Kornelia van der Mee van Roosenburch,** Jacobsdr.

Jan van Egmondt van der Nyenburg, *a)* kastelein en baljuw van der Nyenburg 1480—1484, schout van Alkmaar 1486, enz., later burgemeester aldaar, tr. **Judith Heerman van Oestgeest.** Hij sterft 25 Maart en zij 5 April 1523.

Mr. Willem van Beveren, Jakobsz., secretaris en veertig te Dordt, gedeputeerd op verscheidene dagvaarten en in vele honorabele commissiën, tr. **Maria van Bakel,** Nikolaasdr., burgemeester te Dordt.

Jakob Muys van Holy, Anthonisz., burgemeester te Schiedam, tr. Zondag na St. Pontiaan 1489 **Katharina van Putten,** Lambertsdr. Hij ob. 10 Oct. 1537, zij 17 Febr. 1536, beiden te Schiedam begraven.

Jakob Oem, schepen te Dordrecht 1509, ob. 1524, burgemeester zijnde, tr. **Katharina van Krooswijk,** Jansdr.

Jakob Heermans, tr. **Adriana van Drenckwaert,** Willemsdr.

Meynert van Segwaert, Acht te Dordrecht 1522—28, Veertig 1526, Raad te Dordrecht 1528, 29, 32, 33, Schepen 1536, 37, 40, 41.
tr. 1507
Maria van Alblas;
woonden in het latere West-Ind. huis.

Kornelis de Witt, geb. 1485, ob. 1 Aug. 1537, Raad te Dordt 1526, 27; Schepen 1531, 32, 35, 36.
tr.
Beatrix van Slingeland, ob. 23 Maart 1555, oud 70 jaar. Beiden begraven in St. Jacobskapel in de Nieuwe kerk.

Jacob Wenssen
tr.
van Slingeland.

Kornelis van Egmondt van der Nyenburg, geb. 3 Dec. 1492, ob. 20 Jan. 1562, raadsheer in den Hove van Holland 1560. [1])
tr.
Maria van Swanenburg.

van Crayesteyn *f)*
tr.
van der Meulen.

van Nes
tr.
Loo.

Pieter van Beveren, Veertig te Dordt 1548, Schepen 1548, 51, 52, burgemeester 1551, 52, 53, ordinaris gecommitteerde in den Hage, en gedeputeerde ter Dagvaart tot Brussel 29 Maart 1552, ob. 1554.
tr. 1°. den 7en Mei 1520
Alid Muys van Holy. [2]) ob. 1538.

Jakob Oem, Burgemeester van Dordt 29 Oct. 1555, 1556, 57, ob. 1558.
tr.
Machtild Heermans.

Bartholomeus van Segwaert tr. 1° te Dordt [3]) **Maria de Witt,** *b)*
Bartholomeus van Segwaert: geb. te Dordrecht [3]), ob. te Dordrecht 1557 en begraven in St. Jacobskapel ter Nieuwe Kerk. [3]) Acht te Dordt 1542—1552, Veertig 1546, Raad 1553, 54.
Maria de Witt: geb. te Dordt [3]) Zij sterft in het kinderbed, omstreeks 3 jaar na haar huwelijk en ligt begraven in St. Jacobskapel ter Nieuwe Kerk.

Mr. Adriaen Wenssen *b)* tr. **Josina van Egmond van der Nieuburg,** geb. 1522.
Mr. Adriaen Wenssen: geboren te Dordt, sterft plotseling a° 1592 te 's Hage [3]), advocaat voor den hove van Holland 1550—1560, kwam 17 Jan. 1559 voor 10 jaar in dienst bij de zes Hollandsche steden [3]), pensionaris te Dordt 1577, daarna Raad in den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland; eed als zoodanig 25 Nov. 1583 [3]) *d)*

Bouwens van Crayesteyn (Boudewijn) tr. **Margaretha** [3]) **van Nes.**

Michiel van Beveren tr. te Dordt vóór of in 1557 [3]) **Adriana Oem,**
Michiel van Beveren: geb. te Dordt [3]), ob. te Dordt 1584 [3]) gildebroeder van het houtkoopersgilde 28 Dec. 1557, hebbende een gildebroedersdochter [3]), Schepen te Dordt 1572, 73, Veertig 1574, Burgemeester 1574, 75, Raad en rentmeester-generaal van Zuidholland 1572.
Adriana Oem: geb. te Dordt [3]), ob. te Dordt 1584 [3])

Meynert van Segwaert tr. 1° te Dordt 2 Juli 1575 **Anthonia Wenssen,**
Meynert van Segwaert: geb. ± 1550 te Dordt [3]), ob. na 1610, niet te Dordt [3]), Acht te Dordrecht 1574, Raad 1580, 81, 84, 85, 88, 89, Veertig 1582, Schepen 1593, 94, 97, 98, 1601, 02, 05, 06, 09, 10, Hoogheemraad van den Alblasserwaard 1595.
Anthonia Wenssen: geb. te 's Gravenhage ± 1550 [3]) en [4]), ob. te Dordt Dec. 1588 [6]).

Wouter van Crayesteyn tr. te Dordt 19 Aug. 1578 [9]) **Lidia (Liedewey) van Beveren**
Wouter van Crayesteyn: Heer van Wulven en Crayesteyn, geb. te Schoonhoven [3]), ob. te Dordt 1624 [3]) gildebroeder houtkoopersgild 14 Febr. 1585 (heeft een gildebroedersdr). [3]), Raad te Dordrecht 1579, 80, 85, 86, Veertig 1580, Schepen 1589, 90, 93, 94, 98, 99, 1602, 03, 06, 07, 10, Burgemeester 1606, 07, 08, 10, 11, 15, 16, 20, 21, Gecommitteerd Raad van Zuidholland wegens Dordrecht 17 Jan. 1590—'94, Gecommitteerde ten Beleyde van stads zaken 1601, 02, 11, 13, 15, 17, 21, ob. 1624.
Lidia (Liedewey) van Beveren: geb. te Dordt 1559 [10]), ob. te Dordt [3]) 1599.

Mr. Bartholomeus van Segwaert tr. 2° *e)* te Dordt 28 Mei 1613 [7]) (huwelijksinschrijving 11 Mei t. v.) **Adriana van Crayesteyn**
Mr. Bartholomeus van Segwaert: geb. te Dordt ± 1576 [3]), ob. na 1626 [3]) niet te Dordt, Advocaat voor den Hove van Holland 1604 [3]). Veertig in Dordrecht 1607, Schepen 1607, 08, 13, 16, 17, 21, 22, Gecommitteerd Raad ter Admiraliteit op de Maze tot Rotterdam 1 Oct. 1622 t/m. 1626 [5a]). 12 Aug. 1626 mr. Coenraad Ruysch gecommitteerd gedurende de detentie van mr. Barth. van Segwaert. [8]) Meermalen Gecommitteerd ter vergadering van de Staten van Holland en West-Friesland. Een losrente op zijn naam werd in 1644 door de stad Dordrecht afgelost [3]).
Adriana van Crayesteyn: geb. te Dordt Juni 1589 [11]), ob.

Lydia van Segwaert,
ged. te Dordt Juli 1621 [12]), ob. 25 October 1663 te Utrecht, tr. 3 Maart 1648 (niet te Dordrecht) mr. **Pieter van Dam,** advocaat der O.I. Compie.

---

a) Door dezen stammen Lydia van Segwaert, en derhalve ook hare nakomelingen, in rechte lijn af van Karel de Groote. Zie de Nederlandsche Heraut, 3e jaargang, blz. 153 e. v.
b) Zij was een jongere zuster van den overgrootvader van de bekende mrs. Cornelis en Johan de Witt, die in 1672 vermoord werden.
c) Hij was ook de vader van Hillegonda Wenssen, die mr. Rombout Hogerbeets trouwde. Hun dochter Johanna Hogerbeets was de 2e vrouw van mr. Willem van Dam, burgemeester te Amersfoort, enz. en derhalve de stiefmoeder van mr. Pieter van Dam × Lydia van Segwaert.
d) Het hof van Holland, waarin Kornelis van Egmondt van der Nieuburg zat, werd in 1581, toen Philips II vervallen verklaard werd, omgezet in den Hoogen Raad van Holland, enz., bestaande uit 1 president en 9 leden.
e) Hij trouwde 1° te Dordt 19 Dec. 1604 Anneken Diters Woutersdr. van Dordt. Zij stierf Sept. 1611 te Dordt (gemeentearchief Dordt).
f) Dit geslacht was afkomstig uit Schoonhoven.

× 13 Jan. 1737 te Meppel *Lambert Kniphorst*, geb. 10 Maart 1705 te Meppel, † 10 Sept. 1783 te Meppel, beroep:

Coopsen. — *Philippus Coopsen*, ged. 31 Oct. 1756 te Veessen, † 16 Febr. 1838 te Kampen; Apotheker te Kampen, z. van *Ds. Johan Hendrik Coopsen* (1718—), predikant te Veessen, en van *Cornelia van Doyenburg* (1730—).
Is dit hetzelfde geslacht als *Coops*..?

Engelhard. — *Mr. H. J. Carsten* enz. × 28 Jan. 1815 *Geesjen Engelhard*, geb. 23 Sept. 1795 te Groningen, † 24 Juni 1867 te Assen; d. van *Berend Engelhard*, geb.
te † te
beroep:
ouders:

van Boekeren. — en van *Jantien van Boekeren*, geb.
te † te
ouders:
Is dit hetzelfde geslacht *Engelhard* als het door den Heer Chr J. Polvliet behandelde?
Wat zijn de kleuren der volgende wapens:
a. *Meyeringh*: 3 ringen van ...... op veld van ......
b. *Sebes* (O.-Friesl.) gedeeld, 1 van ...... met omgewende leeuw van ......; van 2. ...... met sterren van ......
c. Sanders (O.-Friesl.) 4 quintefeuilles van .... op veld van....
Welke wapens voerden:
a. *Koppelmann*: Pastor Johann Christoph Wilhelm K. te Brandlicht en te Ohne × Wilhelmina Rappardus, † 20 Jan. 1778 te Brandlicht.
b. *Prigge*: Johann Heinrich Prigge × Carharina Elsabein Vosdings, waaruit een zoon: Heinrich Emanuel 19 Juni 1789 te Tecklenburg (Westph.).
Oud-Ermelo. H.H.

Friesch wapen. — Gedeeld; r. d. Friesche adelaar; l. az. met 3 bladerlooze eikels van g., de stelen omlaag, paalswijze; helmt. een eikel van 't schild, maar met 2 bladeren van sinopel.

Ontbreekt bij Ferwerda en v. Halmael en de Haan Hettema. In 1773 gevoerd door Harman Gonggrijp te Harlingen. Wie kan vroeger bezitters van denzelfden of anderen naam aanwijzen?

DR. W. ZUIDEMA.

Bolwerk (LVI, 512). — Zie nog Nav. XXI 532, waar als getuige bij doop VI ook genoemd wordt Gerrit Bolwerk. H.Z.

Wapen gevraagd (LVII, 434). — Hoewel het waarschijnlijk reeds bekend zal zijn, wil ik toch even melden, dat dit eene andere vorm is van 't wapen der fam. *Huydecoper.*

TH. à TH. V. D. HOOP.

Ottenstein (LVII, 535.) — Naar aanleiding van hetgeen ik ald. mededeelde, moet ik melden, dat mij later is gebleken dat Ottenstein in 1407 met geweld werd ontnomen aan Henrik graaf van Solms door Otto van Hoia, bisschop van Munster.

Sp. o/O. VAN HOEVELL.

Snippers uit kerkelijke registers.

Boellaard. 30 Sept. 1751 wordt te Rijswijk (Z.H.) gedoopt een kind van *Kennie Makensie* en *Maria Boelart.*

Brahe (é?) Rijswijk. (Z. H.) Den 2den Februari 1749 gedoopt Jan Jacob Franciscus, de vader is Jan William *Brahe,* de moeder Catharina *Borgess*: de getuige Anna Maria Francaise *Brahe,* weduwe van wijle Jan Verbij.
(Ter zijde staat: extract verleend 14 April 1774.)

Elsevier. Trouwboek voor den Geregte van Rijswijk (Z.H.) 11 Dec. 1746 Foppe *Burger* wedr. met Johanna *Elsevier* wede. Cornelis *Leeflang*, onlangs in Rotterdam, nu mede in Den Haag. D W. v. D.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJK EN VONDEL.

Bekend zijn de regels van Bilderdijk:

„Die mij van een toren stiet
Zou me in gruizels doen verbrijzelen
Maar dat gruis, naar allen schijn,
Zou dan gebroken verzen zijn. ”

Dezelde gedachte vinden wij bij Vondel, die van meester Sibrant Hansen Cardinael schreef en hij richtte zich daarbij tot diens scholieren:

„De Vriesche Euklides hangt alleen
Van cijferletters hecht aan een.
Bewaart toch Sybrant met u allen,
Bewaart dien Rekenschat getrou;
Viel Kardinael van 't plat, hy zou
Aen cijfferletters stucken vallen" [1])

MR. C. B.

Hooien en weder hooien. — In de vergadering van den gemeenteraad van Valburg van 21 Juni 1908 kwam, blijkens het verslag in de Betuwe van den 25sten d.a.v., een rekening over het bewaren van de brandspuit in de kerk ter sprake. Toen bleek dat een kachel van een school in de kerk gebruikt was, merkte een van de leden op; „Dan zullen we moeten hooien en weder hooien, en een rekening indienen voor huur van de kachel. Wat beteekent die uitdrukking? A.—Z.

[1]) Zie Dr. J. Winkel in het derde Verslag de Vereeniging Het Vondel-museum blz. 22.

OUDHEIDKUNDE.

REGLEMENT OP DE DIACONIE LINNE-NAAIWINKEL.

TE UTRECHT VAN A° 1796.

EERSTE CAPITTEL.

Betreffende de opregting van de Naaiwinkel en generale ordre in dezelze.

Art. 1.

Men zal huuren een Huizinge in 't midden der Stad, geschikt tot het zetten van een goed getal kinderen, en Logement voor de Naai-Matres.

Hier toe is geschikt de Huizinge staande op de Vreeburg, achter het Diaconie oude Mannen en Vrouwenhuis uitkomende.

Art. 2.

De Naai-Matres zal moeten zyn een vry Persoon, met geen Huisgezin belast, Lidmaat van de Hervormde Kerk, onbesproken van wandel en stigtelyk van gedrag, mitsgaders bequaam en ervaren in 't linnen Naaien en Stoppen.

Art. 3.

Welke door 't Collegie der Broederen Diaconen uit een dubbelt getal bequaame personen bij de gecommitteerdens te presenteren, verkoren zal werden, op een tractement van 100 à 150 guldens en een derde portie in de winst van het geen op de Winkel genaait en gewerkt zal werden, boven vrywoning in het Huis, mits dat zy zal hebben te lasten en van haar derde in 't Naailoon te missen 't verschot van garen, knoopjes, lind en zyde, tot het werk nodig, blyvende de overige twee derde portien ten voordeele der Diaconie.

Dit tractement is thans *f* 150 - : - Jaars.

Art. 4.

In deze Naaiwinkel zullen geen andere kinderen mogen gezonden nog aangenomen werden, dan welker Ouders by de Nederduitsche Gereformeerde Diaconie, zo extraordinair als ordinair bedeeld werden.

Art. 5.

Des morgens en agtermiddags zullen de Meisjes boven de 12 Jaren oud (welke niet meer op de dag maar op de avond Diaconie-Schoolen gaan) in deze Naaiwinkel ontfangen worden.

Art. 6.

Welke Meisjes op de Winkel zullen moeten blyven tot dat zij den ouderdom van 16 Jaren bereikt hebben, ten zy dezelve door de Gecommiteerdens eer bequaam geoordeelt werden.

Art. 7.

De gecommitteerdens behouden aan zig de vryheid om eenige Meisjes der bedeeld werdende Ledematen tusschen de 10 en 12 Jaren oud, die zy geschikt oordeelen met communicatie van den Quartiermeester in de Naaiwinkel des avonds aan te nemen.

Art. 8.

Ieder Quartiermeester zal vermogen zooveel Kinderen, als zig daar toe uit zyn Quartier zullen presenteeren, met een getekend Billet, hier na in 't 2de Capittel vermeld, na deeze Naaiwinkel te zenden, om aldaar het nodige onderwys te genieten.

Art. 9.

De kinderen ter Winkel komende zullen verpligt zyn een Stoof, en des Winters ook 't vuur van Huis mede te brengen, dog zal door de gecommitteerdens voor ieder kind bezorgt worden een Naaikussen, Schaar, Vingerhoed en Naaldekoker; mitsgaders de nodige Zitbanken of stoelen: Maar wanneer een dier gereedschap-

pen door de kinderen verloren of niet in agt genomen werde, zal de gene, die 't een of ander verliest, verquist of weerloos werd, verpligt zyn, in plaatze van 't vermiste, ander gereedschap voor eige rekening te kopen en hier toe geen geld hebbende, zal de Matres, dit uit de pot doen, en by 't verdelen van dezelve zulks aan de zodanige afkorten, en zo de portie in de pot niet toereikend is, zal zulks door den Quartiermeester van de Bedeeling der Ouders worden afgehouden.

Art. 10.

Alle Bedeelden dezer Diaconie zullen, zolang zy door de Kamer gealimenteerd werden, gehouden zyn hunne kinderen, op de Naaiwinkel aangenomen, buiten reden van ziekte, dagelijks ter bepaalder tyd gezet aldaar te bezorgen, op een boete door de Naai-Matres te bepalen zo voor de gene, die te laat komen, als voor die geheel absent blijven, waar van door de Matres aantekening zal moeten gehouden worden, en wanneer die boete niet betaald werd of de voorsz. absentie ten tweedemaalen voorvalt, zal de Matres daar van des Donderdags voor half vyf uuren in de Vergadering der Diaconen door een klagt cedulle moeten kennis geeven, op dat de Ouders dier kinderen, voor de eerste reize behoorlyk onderhouden en gecorrigeert werden, door den Quartiermeester; voor de tweede reize in de Vergadering der Broederen Diaconen door den Praeses, en voor de derde reize hunne Bedeeling geheel of ten deele, na bevind van zaken, afgenomen en aanstonds door den Quartiermeester op de Kamer in de Bus gestoken zal werden, en zulks 't gewenschte effect niet hebbende, zullen de zodanige geheel werden afgesneeden.

Art. 11.

De Ouders, welkers kinderen op de Naaiwinkel gaan, zullen gehouden zyn hunne kinderen behoorlyk gewasschen en gereinigd, mitsgaders van ongedierte gezuiverd, aldaar te zenden, op zekere boete door de Naai-Matres te reguleren, en zo zulks een en andermaal voorvalt, zal de Matres daarvan, als in 't voorgaande articul gemeld is, in de Vergadering der Diaconen moeten kennis geven, en zullen de Ouders dier kinderen, voor de eerste, tweede en derde reis werden gecorrigeert, als hier voren gesteld is.

TWEEDE CAPITTEL

Van de Naai-Matres.

Art. 1.

De Naai-Matres zal gehouden zyn de kinderen, die haar van de Diaconie zullen gezonden werden, te instrueeren des Somers en des Winters, tweemaal, en zo 't nodig geoordeeld werd driemaal daags: des Somers van s'morgens half agt tot 12 uuren; des namiddags van half twee tot half vyf uren, en des s'avonds van half zes tot half agt uren: en des Winters, te rekenen van den 1 October tot den laatsten Maart, van s'morgens ten half 9 tot 12 uuren, des namiddags van half twee tot half vyf uren, indien 't dagligt zulks zo lang toe laat, en des avonds van half zes tot half agt uren; en zo zy by de een of ander ontboden werd, 't daar heen zien te dirigeeren, dat hare absentie, ten voorsz. tyde, op de Naaiwinkel zoo min mogelyk voorvalt.

Art. 2.

De Matres zal geen andere kinderen op de Naaiwinkel mogen aannemen, dan die voorzien zyn met een Billet door den Quartiemeefter onderteekend van dezen inhoud,

De Naai-Matres der Diaconie dezer Stad, gelieve in haar onderwys aan te nemen. N. N. oud Jaren, waar van de Ouders wonen en bedeeld werden in 't Quartier in de Straat

N. N.

Art. 3

Ook zal de Naai-Matres gehouden wezen behoorlyke aantekening te houden van de naamen der kinderen, zo die by den dag, als die des avonds op de Naaiwinkel besteld werden, van ieder Quartier in 't byzonder, met byvoeging van den ouderdom, woonplaats en de tyd, wanneer zy van haar onderwys beginnen te profiteeren, ten einde zy op de klagt-cedulle, te gemakkelyker en distinct zal konnen op geven, zo die te laat gekomen, als die geheel absent gebleven zyn.

Art. 4.

De Matres zal des voor- en namiddags, gelyk ook des avonds, eer de kinderen aan 't Naaijen gaan, een Capittel uit Gods H. Woord voorlezen of doen voorlezen, namentlyk des Voormiddags een Capittel uit 't Oude, en des Namiddags en s'avonds telkens een uit 't Nieuwe Testament.

Art. 5.

De Matres zal zorge moeten dragen, dat Gods Naam op de Naaiwinkel niet idelijk misbruikt, gelastert of onteert werde, maar zulks, gelyk ook 't Vloeken en zweeren, en alle verdere onordentelijkheden, zoo op de Winkel als op de straat, zo veel mogelijk weeren, en de ongehoorzamen voor de eerste reis beboeten, en ten tweedemalen kastyden of aanklagen by de gecommitteerdens.

Zy zal ook verplicht zyn de wekelyksche Cathegisatie, thans op Woensdag namiddag bepaald, met de kinderen van deeze Winkel bij te woonen, waar voor aan haar is toegelegd een douceur van Twintig gulden in 't Jaar, en aan den Cathegiseermeester *de Bruin* een jaarlyks inkomen van *f* 40 - : beide ingevolge de Testamente van de Heer Mr. *D. Reguleth.*

Art. 6.

Voorts zal de Matres verpligt weezen 't Linnen Naaijen, stoppen en snyen, de kinderen, welke aan haar onderwys in dit werk zullen werden overgegeven, zoo veel mogelyk in alle perfectie te leren en tot 't leren stoppen en tekenen in ieder week, ten minste gezet een halve dag houden, op dat uit deze Naaiwinkel niet alleen bequaame Kindermeiden, maar ook ervaren Linne Naaisters ten dienste der Burgerye mogen voortkomen.

Art. 7.

De Matres zal ook zooveel mogelijk zorge hebben te dragen, dat 't Naaiwerk en in 't byzonder 't geen van particulieren in komt, zuiver en schoon gehouden, mitsgaders ordentelyk en rein t'huis gebracht werde, en in 't snyden van het Linnen allesints de zuinigheid moeten behartigen, toeziende, dat ook de Meisjes niets mede na huis neemen.

Art. 8.

De Matres zal verpligt zyn de Naaiwinkel, gelyk ook de verblyfplaats voor de gecommitteerden behoorlijk fchoon te houden, tot genoegen van de gecommitteerdens.

Art. 9.

Ook zal zy verpligt zyn dagelijks Naaiwinkel te houden, uitgenomen op de beslote dagen, des Woensdag s'avonds en des Zaturdags namiddags en s'avonds, als mede de eerste dagen, tot Woensdag incluis, van de Paasschen, Pinxteren en eerste Kermisweeken, gelyk ook eene dag in de tweede Kermisweek, welke dagen alleen tot Vacantien zullen verstrekken.

Art. 10.

De Matres zal ook gehouden weezen, zooveel mogelyk, 't Naaiwerk op te zoeken en 't voordeel der Diaconie in deze te behartigen, mitsgaders van alles dat op de Winkel gewerkt word, accuraat Boek te houden en na verloop van ieder vierendeel Jaars daar van Rekening te doen aan de gecommitteerdens.

Art. 11.

Welke Rekeningen gedaan zullen moeten werden volgens 't Boek, zonder restanten, als zullende de invordering voor rekening van de Matres en de quade schulden ten haren pericule zyn, ten zy aan de gecommitteerdens gebleken is, dat zy na behoren heeft gevigileert en in 't aannemen van 't werk voor onbekende, na de suffisancie heeft geinformeert, wanneer daar in consideratie zal werden gebruikt.

Art. 12.

By 't doen van de vierendeel jaars Rekeningen, zal 't de Matres gepermitteerd zyn aan 't slot van ieder Rekening te korten, zo veel als haar een derde part in 't Naailoon van 't verrekende, bevonden zal werden te bedragen.

Art. 13.

En zal door den Heer Boekhouder der Diaconie als Praeses of eerste gecommitteerde, of door den Scriba by elke post, die verantwoord werd, met zyn hand, op de rand van 't ſchuldboek gesteld worden, *verandwoord.*

Art. 14.

En dewyl 't oogmerk is om alle de Hembden, welke de Diaconie voor de bedeeld werdende Ledematen en hunne kinderen nodig heeft, op deze Naaiwinkel te doen naaijen, zo is om 't een derde in de winst voor de Matres te vinden, 't Naailoon van ieder hembd voor de volwassene bepaalt op drie stuivers, en voor de kinderen, door een gerekent, op twee stuivers.

Art. 15.

By aldien dienstig gevonden word, dat de Naai-Matres ook des Winters avonds eenige Meisjes, tusschen de 10 en 12 Jaren oud, in de behandeling van de Naald oeffent, zal aan haar, ten dien einde 't nodige ligt besorgt werden, zonder dat de Matres daar van voor haar eige menagie, iets zal mogen afhouden of gebruiken.

Art. 16.

De Matres zal ten allen tyden de correctie, zo wel der gecommitteerdens als van 't Collegie der Diaconie subject zyn, in zo verre, dat zo zy haar tegens hare instructie quam te gedragen. op aanklagte der gecommitteerdens, door 't Collegie der Diaconie, zal konnen afgezet en een ander in haar plaats aangesteld werden,

DERDE CAPITTEL.

Betreffende de Gecommitteerdens hunne aanstelling, dienst en tyd van vergadering.

Art. 1.

Tot directie van de voorsz. Naaiwinkel zullen door 't Collegie der Diaconen uit hunne Vergadering, by meerderheid van stemmen, voor den tyd van 2 Jaren verkoren en aangesteld worden, vier Gecommitteerdens; namelyk de Boekhouder en drie Diaconen, uit ieder Colom eene, van welke vier Gecommitteerdens, ieder Jaar twee zullen afgaan, en zoo veel nieuwe in derzelver plaats aankomen, uit welke de Boekhouder altoos als praeses zal fungeeren.

Gewoonlyk worden de afgaande Gecommitteerdens nog voor één Jaar verzocht, als mede Regenten te continueeren.

Art. 2.

Welke Gecommitteerdens verpligt zullen zyn, één maal s'maands, op zodanige dag als zy onderling zullen goedvinden te bepalen, en zo dikwils als 't verder nodig bevonden mogt werden te vergaderen, ten einde met elkanderen de belangens van deze Naaiwinkel te overwegen en reguleren.

Art. 3.

Ook zullen de Gecommitteerdens vier maalen in 't Jaar, en dus van drie Maanden tot drie Maanden, na voorgaande onder, zoek van de vordering der kinderen in 't Naaien en Stoppen- tot aanmoediging van dezelve, Pryzen uit deelen na gelang van derzelver vorderingen, en voorts aan die, welke wegens verkrege bequaamheid door de Gecommitteerdens zullen werden gelicentieerd, een Neteldoekse halsdoek, welke door haar zelfs moet werden genaait.

Art. 4.

De Gecommitteerdens zullen daar en boven gehouden zyn aan de Meisjes, bequaam geoordeeld werdende, om gelicentieerd te werden, te geven een behoorlyk afscheids billet, door den Boek-

houder of Scriba, welke (de gecommitteerdens uit hun zullen verkiezen, getekend, zonder welke, de Naai-Matres, hen van de lyst der Naaikinderen niet zal mogen roieeren.

Art. 5.

En zullen de Gecommitteerdens, by 't licentieeren der van de Naai-winkel gaande kinderen, niet alleen tot deugd vermanen, maar ook alvorens met de Diaconen, tot welkers Quartieren de zodanige behoren, overleggen, en reguleren, waar toe zulke Meisjes zig zullen overgeven, 't zy om als Linnenaaister te fungeren, 't zy om als Meid de fatzoenelijke Lieden en ordentelyke Burgers, ten dienste te wezen, na dat met derzelve genegentheid en bequaamheid het meest overeenkomt.

Art 6.

De Gecommitteerdens zullen gehouden zyn Jaarlyks ten minsten pryze in te kopen zo veel Linnen als tot 't maken der hembden voor de bedeeld werdende Ledematen en hare kinderen nodig zyn zal, gelyk ook alle de behoeftens tot de Naaiwinkel nodig, voorts 't Linnen en de niet gebruikt werdende gereedschappen, beneffens de gemaakte hembden, weg te sluiten en te bewaren in een daar toe geapproprieerde kast, voorzien met weet differente sloten, waar van de Heer Boekhouder en de oudste Gecommitteerde, ieder, eene sleutel in hunne bewaring hebben zullen.

Art. 7.

En zal aan de Matres ieder Maand het nodige Linnen werden uitgereikt en toegemeeten, om geduurende die Maand bewerkt te werden, waar van accuraate aantekening zal gehouden worden, op dat de Matres in de volgende Maand, aan de Gecommitteerdens aantonen, wat daar van gemaakt is, wanneer van de gemaakte hembden een genoegzaam getal, onder de Matres zullen gelaten werden, ten einde zy in staat zy, de Diaconen en alle andere Bedeeldens, die hembden nodig hebben, voor contant geld, ten allen tyden te konnen gerieven.

Art. 8.

Ook zal de prys der hembden zo van de volwassene, als van de kinderen, onder zekere Classen, na de Jaren te sorteren, om debit van buiten af te bekomen, zo civiel gesteld werden, als doenlyk is.

Art. 9.

De Diaconen zullen verpligt zyn, eenige hembden nodig hebbende, zo voor bedeeld werdende Ledematen, als voor derzelver kinderen, dezelve te kopen in deze op te rigten Naaiwinkel en contant te betalen, op een boete van 6 stuyvers, ten behoeve van de Diaconie te verbeuren, voor ider hembd, 't welk bevonden zal werden buiten de Naaiwinkel gekogt te zyn, en werden voorts, zo de Diaconen in 't gemeen, als de Gecommitteerdens in 't byzonder, verzogt en gerecommandeert 't voordeel van deze Naaiwinkel zo veel mogelyk te behartigen.

Art. 10.

Voorts zullen de Diaconen, die hembden voor de Bedeelden nodig hebben, neffens 't geld, waar op de hembden gesteld zullen werden, een briefje aan de Matres moeten zenden, inhoudende 't verzoek om een of meer hembden te laten volgen, door den Diacon ondertekent, welk briefje, ten blyke dat 't hembd, in de Naai-winkel gekogt is, ook door de Matres met haar naam onderteekent, aan den Diacon zal moeten te rug gezonden werden, en zullen de Diaconen, by 't doen van derzelver vierendeeljaars Rekeningen, de briefjes aan den Heer Boekhouder ter hand stellen, op een boete van één stuiver voor ieder briefje, dat gemist word.

Art. 11.

De Boekhouder zal afzonderlijk boek moeten houden van al 't geen deze Naai winkel betreft, zoo van 't geen ingekogt werd, mitsgaders van alle giften en gaven, ten behoeven van deze Winkel gedaan werdende, en 't geen verder van de winsten zal inkomen, als ook van 't geene daar voor zal werden uitgegeven, en wyders van zynen ontfangst en uitgave ieder Jaar Rekening doen aan

een commissie uit het Collegie van Diaconen, en Gecommiteerdens van deeze Naaiwinkel, en 't slot dier Rekening vervolgens verantwoorden in zyn Rekening van de Diaconie, welke ten overstaan van de Gecommitteerdens uyt de groote Kerken-Raad geschied.

Art. 12.

Wyders zullen de Gecommitteerdens deze vermogen te ampliëren met 't maken van zodanige schikkingen en Reglementen voer zig zelven en voor derzelver Successeurs, als zy met elkanderen zullen nodig vinden, mits dezelve tegens geene van deeze gearresteerde articulen stryden, zullende van de Resolutien der Gecommitteerdens door den Schriba, uit hun te verkiezen, een apart Boek gehouden werden, 't welk by het doen der Rekening van den Heer Boekhouder ider Jaar aan voorschreeve Commissie zal worden geexhibeerd, ten einde de Broederschap kennis hebbe van de Ampliatien, welke de Gecommitteerdens, ten dienste van de Naaiwinkel, van tyt tot tyt mogten goedvinden te maken.

GESLACHT EN WAPENKUNDE.

Binckes (LVI, 94). — Uit de Versl. omtr. 's Rijks Verz. v. Gesch. en Kunst (1903) B. Rijksmus. v. Schild. wordt aangehaald:

„ Op de auctie Lemker te Kampen werden o. a. aangekocht.. enz. Het is zeker te betreuren, dat het Museum niet kon bemachtigen de portretjes door Nic. Maes van Jacob Binckes, commandeur eener vloot en van zijne bruid Ingena Rotterdam, Het feit, dat deze vlootvoogd New-York had heroverd, was oorzaak, dat deze portretjes voor Amerikaansche rekening werden aangekocht."

D. W. v. D.

Bakhuis (LVII, 612).— Tot het geslacht van den onder 6 vermelden Jan B. behoorde Mechteltjen Gerrits B., over wie en haar twee echtgenooten men zie *Geldersche Volksalmanak*, 1895, 163-173, en *Jaarboek van den Ned. Adel*, II, 102.

A.-Z.

Coopsen (LVII, 615). — Over dit geslacht kan men iets vinden in *Jaarboek van den Ned. Adel*, II, 84.

A.-Z.

Vragen. — Zeer zou men mij verplichten met een antwoord op het volgende:

Wie waren de ascendenten van Dr. Isaac *de Swart* († 3 Januari 1803) den burgemeester van Franeker en hoe is het wapen van de familie zijner Moeder? In welk jaar is hij geboren en gehuwd en welke zijn de ouders, alsmede de data zijner eerste echtgenoote Martha Kinnema van Glinstra? Door welke parentatie met de van Scheltinga's is deze naam Martha v. Kinnema (geb. 3 Oct. 1629 † 7 Jan. 1708) als voornaam in de familie van Glinstra gekomen?

Wie waren de ascendenten van Dr. Jan Hendr. *Wijndels* (wiens geboorte-, huwelijks- en sterftedata eveneens onbekend), die practiseerend geneesheer en vrederechter geweest te Heerenveen?

Wie waren de ascendenten van Hendrik *van der Koog* (wiens vader was Hendrik *van der Koog*, gehuwd met ......?) en van diens vronw Anna Bierthé, die beiden in de eerste helft van de achttiende eeuw in Dordrecht hebben gewoond?

Wat is het familiewapen van *Aafje Coûs* (Fransd.) 31 Juli 1644-30 Sept. 1686 (die op 31 Aug. trouwde met Jan Lammerts Wijnkoop, 20 Juli 1638-15 Juni 1679, scbepen enz. te Hoorn).

Wat is het wapen van Eva *Jongemaets* Pauwelsd. (echtgenoote van Daniel de Jongh, schepen en directeur van den Levantschen handel te Hoorn).

Wie was de echtgenoote van (Mens Janszn?) *Rijser*, commies te Vlieland bij Texel en wat is er meer van hem bekend? (Hij was de vader van den bekenden predikant Simon Rijser, die gehuwd was met Heiltje *Colms*).

Wie was de echtgenoote van.... *Colms* (vader van genoemde Heiltje G.) die postmeester is geweest van het Antwerper comptoir te Amsterdam. Is er ook van hem nog iets meer bekend?

Wat is het familiewapen van Marijtje *Rensdorp* (Lambertsd.) echtgenoote van Albert Seegers te A'dam, (deze beiden overleden vlak na elkaar, in Maart anno 1684.)

Wat is het wapen der familie *Stelt*?

Utrecht. H. B. VER LOREN VAN THEMAAT.

v. Semmerlath (LVII, 531). — De abdis zal bedoelen D. A. C. E. von Sommerlatte. Van deze familie stierf Ida Bertha den 3 Jan. 1863 te Arnhem.

Komt als gepensionneerd kapitein in 1796 voor Wilhelm Ludwig v. Sommerlatte.

In 1784 is kolonel commandant van het Regiment van Sommerlatte, Jean August Hanzy v. Sommerlatte.

's Hage. J. D. WAGNER.

Aoye van Wederdijn (LVII, 536). — Het stamhuis Wederden lag in het Stift Munster in de parochie Dülmen. De goederen, waarmede Herman v. W. in 1324 beleend was, lagen in de parochiën Dodorpe en Billebeke, nu Darup en Billerbeck genoemd en gelegen in de Kreis Coesfeld, die tegen de Kreis Dülmen aanschiet.

Het geslacht voert een half ram in het zegel. Eene genealogie vindt men in Fahne, Westph. Geschlechter, terwijl nog deze beide oorkonden uit Kindlinger, Münst. Beitrage III, no. 240 en 242, dienen vermeld te worden.

1294. Gerhardus de Wederden miles heeft het slot en de molen te Wederden in de parochie Dülmen aan het stift Munster opgedragen. Hij is gehuwd en heeft kinderen. Getuigen: Fredericus de Wedderden miles en Bernardus de Wedderden famulus.

1310. Gerardus de Wederden miles en Hermannus zijn zoon getuigen dat het slot en de veste Wederden altijd geweest zijn een open huis van het stift Munster.

Blijkens de nieuwste onderzoekingen van Dr. Philippi en Dr. Bannier, kenbaar gemaakt in de Bijdr. en mededeelingen van het Hist. Gen. te Utrecht, 25e deel, lag het Graafschap Dale aan de Lippe in het stift Munster.

's-Gravenhage. J. D. WAGNER.

Ottenstein (LVII, 535). — De burg Ottenstein werd in 1316 door Otto von Ahaus gebouwd. Zijne dochter Sophia bracht O. in het geslacht der Graven van Solms, tot dat Heinrich II, tegen zijn leenheer den Bisschop van Munster opstaande, zich het slot O. na een langdurige belegering ontnomen zag. Dit geschiedde in 1408 en vanaf dien tijd heeft O. steeds een integreerend deel van Munster en wel van het Ambt Ahaus uitgemaakt. Alleen hebben de Munstersche Bisschoppen later de Ottensteinsche goederen in pandschap uitgegeven o. a. aan het geslacht von Morriën.

In het door J. D. von Steinen uitgegeven Joh. Hobbelings Beschreibung des ganzen Stifts Münster 1742, leest men: „Bey dem Schlosse Ottenstein wohnen viel Burgmänner, die ihre Burglehne erblich haben und das Städtlein regieren, doch also, dasz die Bürger Freyheit haben, jährlich eenen von den Burgmännern zu ihrem Regenten zu erwählen, welcher demnächst aus der Bürgerschaft einen zu seinem Gehülfen nehmen musz."

Als Borchmannen van O. vindt men van de 13e tot de 17e eeuw leden der geslachten von Distelhorst, von Kempen, von Hackfurt, von Horstel, von Koyte, von Bürse, von der Mark, von Guiging, von der Tinnen, von Hövel, von Wüllen, von Zyll, von Collback, von Morrien, von Kettler en anderen.

Meerdere bijzonderheden over de Borchmannen worden gevonden in N. Kindlinger, Münst. Beiträge I, 4 en 15 en III oorkonde no. 159.

De in 1668 overleden Mechteld von Hoevel kan alzoo geen vrouw van O. geweest zijn, doch zal zij aldaar een burgleen bezeten m. a. w. tot de Borchmannen behoord hebben, Het was niets vreemds

dat de Borchmannen zich naar den burg benoemden, dit deden ook veelmalen die van Nienborg, zoo leest men van von Aldenbruck zu Nienborg, von Billerbeck zu Nienborg, von Keppel zu Nienborg, enz.

's-Gravenhage. J. D. WAGNER.

Titsingh. — Van andere zijde moest ik eergisteren vernemen dat in De Navorscher 1909 afl. 3/4 pag. 219 de heer Vorsterman van Oijen zich beklaagde en mij een verwijt maakte van een noot, door mij gevoegd bij de publicatie van een kwartierstaat in het maandblad de Ned. Leeuw no. 2, blz. 49—50, waar ik bij de familie *Titsingh* voegde „de desbetreffende opgaven in V. v. O stam- en wapenboek zijn volgens officieele afschriften uit het archief te Amsterdam geheel foutief". Later kwam ik met een verbetering op dezen kwartierstaat terug, naar aanleiding waarvan de heer Vorsterman zich uit als volgt: „Hieruit blijkt dat mijne (d.i. zijne) opgaven in het Wapenboek juist zijn". Voor de duidelijkheid laat ik hieronder de opgaven uit het Wapenboek naast de door mij gepubliceerde en op officieele bewijzen steunende aanteekeningen volgen, het aan den nauwkeurigen lezer overlatende of de ergernis van den heer Vorsterman van Oijen wel zooveel reden van bestaan heeft.

Wapenboek V. v. O.	Officieele stamlijst.
I. Albert Titsingh	I. **Petrus** Titsingh
× N. Hooft	wiens zoon
wiens zoon	II. Isaäc Titsingh
II. Isaäc Titsingh	× Elsabe Swart
× Elsabe Swart.	wiens zoon
wiens zoon.	III. Abraham Titsingh
III. Abraham Titsingh	× ondertr. A'dam 9 Jan. 1711
× Anna Regina Weeskamp	*Maria Nicolaasdr. de*
wiens kinderen o. a.	*Koning*
1e. Albertus Titsing	wiens zoon
× Elisabeth Bakelaar	IV. Albertus Titsingh
5e. Maria Catharina Titsingh	geb. Buiksloot 1712
× Abraham Everard de Wit.	× Haarlem 23 Jan. 1748
	Elisabeth Bakelaar
	wier dochter
	Maria Catharina Titsingh
	× Abraham Everard de Wit.

In het Wapenboek wordt *Anna Regina Weeskamp* opgegeven als moeder van Albertus Titsingh en niet, zooals de heer V. v. O. beweert, Maria de Koning, zooals later door mij verbeterd werd. Deze wordt er in 't geheel niet genoemd. A. R. Weeskamp is slechts 8 jaar ouder dan Albertus, ik nam dit te goeder trouw nog over uit het Wapenboek ; dit en het later wegvallen van een geheele generatie is mijns inziens weer een van de vele voorbeelden die aanwijzen, hoeveel onjuistheden in het Wapenboek voorkomen; zoodat ik ook in dat geval mijn noot handhaaf.

9 Aug. 1909. W. J. HOFFMAN J.JZN.

NASCHRIFT.

Nu ik met het slot van dezen jaargang mijne redacteurstaak voorgoed nederleg, gevoel ik behoefte om aan allen, die mij gedurende de zestien jaren, dat ik „De Navorscher" bestuurde, met hun raad en medewerking gesteund hebben, een kort woord ten afscheid toe te spreken. Het feit, dat zoovelen tot het einde toe aan mijn tijdschrift getrouw bleven, was voor mij een bewijs van onverflauwde belangstelling, waarvoor ik zeer erkentelijk was en blijf. Moge die belangstelling ook ten deel vallen aan hem, die mijne taak heeft overgenomen en die zich daarvan volgens mijne overtuiging met takt, kennis en ijver zal kwijten.

Utrecht, 1 Dec. 1909. J. F. VAN SOMEREN.

BLADWIJZER.

A.

Aam, 114.
Aanhouding verzocht in 1670, 528.
Aanteekeningen (Een paar) betr. den bouw der St.-Pieterskerk te Oorschot, 279—81.
Aanteekeningen betr. Ned. predikanten in N.-Amerika, West-Indië, aan de Kaap de Goede Hoop en elders, 138—41.
Aanteekeningen (Geneal.) betr. de fam. van Dam, IV, 118—131; V, 417—23; VI, 460—92; VII, 540—69; VIII, 601—11.
Aanteekeningen (Gen. en herald.) aang. Holl. familien op Ceylon, 435—48,537.
Aarlanderveen (Herv. Kerk te) 204—24.
Aarsen, A. 225.
Aken, G. v., Beeldhouwer, 280.
Alpbrück (Gevecht bij), 9.
Alsentz, J. G., pred., 139.
Alten-Biesen, Duitsche balye, 362 n. 1.
Amsterdam (Pest te), 40.
Anfänge (Die) der Van Lynde von Lynde und Spauwen, 362—65.
Anspach, Jac., 93.
Antonides, V., pred., 139.
Arentsz, Jan, 134.
Arnoldus de Trajecto, 577.
Arsenius, H., geleerde, 574.
Auszüge aus dem Tynsboek des Reichstiftes Elten 412—14.

B.

Backerus, J. C., pred., 139.
————, J., „ 139.
————, J. L., „ 139.
Bake, C., 530, 617.
Bake, J., hoogleeraar, 510—17.
Bakhuys (Bachus, Backhues) enz., 612,630.
Bartholf, W., pred., 139,140.
Bartstra, P. S., 248,49.
Bas (De), Het Krijgskundig Archief enz. 160.
Battus, Levinus, geleerde, 587.
Beaumont (Van), 535.
Begrafenis v. d. laatsten van Brederode enz., 456.
Bekleeders van hooge en gewichtige ambten, 529.
Belooning van een scherprechter, 450.
Benschop, 245.
Berger, F. J., pred., 139
Berkenmeijer, W. C., pred., 140.
Bernulf, S., patroon, 454.
Bezemer, Nieuws uit oude boeken, 159.
Bilderdijk en Vondel, 617.
Binckes, 630.
Blaauw, C., pred., 140.
Bleymanes, . . ., pred., 140.
Bloemendaal, 434.
Blom, H., pred., 140.
Blücher, Franz, Gener., 164.
Blu(h)mer, A., pred., 140.
Boel, H., pred., 141.

Boelen Gz., H. L., pred., 141.
Bogardus, E., pred., 140.
Böhm, C. L., pred., 140.
Bolwerck, 433, 434, 616.
Bordingus, J., geneesk., 586.
Borger, E. A., hoogleeraar, 510—17.
Boye v. Wederden, 536, 631.
Broeders des gemeenen levens, 573.
Broek, G. B. v. d., Herv. pred., 243,44.
Broer (**Zwarte**) **Jan**, 458.
Bronkhorst, J., geleerde, 585.
Brucaeus, H., geneesk., 587.
Brüggemann, E. J., aannemer, 210.
Bryce, Ch. J., Herv. pred., 245,46.
Buys, P. H. A. Martini, 431.
Bije (De), 433.

C.

Calkoen, G. G., 455.
Condé, Wilh., Herv. pred., 223.
Congregatio Hollandica, 574, 575.
Coopsen, 630.
Cornelius v. Sneek, 575,579.
Crookceus, Engelb., Engelschgezinde, 163.
Culm, fraterhuis, 573.
Cuylenburg, 435.

D.

Daar was een meisje v. Sinterklaas, 288.
Daer, Nic. v., boekdr., 574.
Dam, D. W. v., 288, 529.
Dam, J. v., Sergeant-majoor te Batavia, 522—28.
Dam v. Isselt, W. E. v., 85, 127, 423, 428, 489, 528, 566, 602, 609.
Decaen, Generaal, 6—8.
Deductie (**Corte Geneal.**) ...... der familie v. Doys met documenten, 73—77.
Delft (Herdoopers te), 458.
Delft, Ordonnantiën, 276.
Dembe (Gevecht bij), 14.
Deventer, Th. v., Herv. pred., 223.
Dichtstuk (Onbekend), 157.
Dieren (Gevonniste), 449.
Doktores (Een) in de 18e eeuw, 529.
Dominicanen (Hervormingsbeweging der) 576.
Donger-polsche, 114.
Dood (De) v. Maarschalk Ney, 31,161.
Doopsgezinden (Secten der), 283.
Dordrecht, scherprechter, 450.
Dornberg Heiden, 88, 532—35.
Doys, 430.
Draagpenning, 116, 228.
Duivel (De) sterft en herleeft, 335.
Dijl, Mr. L., oudheidk., 114, 225—27.

E.

Ebel, J. M., 1.
Ebersberg, Inneming van, 19—21.
Eeckholt, **Eekhout**, 88, 89.
Eekhout, A., kunstschilder, 88, 89.
Egbertus v. Haarlem, 579—84.
Egmond, Evangeliarium, 113.
Epen, D. G. v., 539.
Epigram v. A. v. Buchell, 113.
Episoden uit het leven van generaal L. J. baron de Coehorn, later baron de l'Empire 1771—1813, 1—29.
Ettlingen (Slag bij), 6.
Everaars, Herv. pred., 235—37.
Everts, F., 435.
Executie van een stier-osse, 449.
Eyk, Jac. v., Herv. pred., 234, 235.

F.

Familie v. Imschot, 131.
Familie (De) van der Lee, 258—61.
Familiewapen gevraagd, 37.
Feitsma, S. K., 45.
Ferdinand van Beieren, muntstuk v., 115.
Flier Az., F. v. d., Herv. pred., 241, 42.
Fock, B. F. W. von Br., 335.
Fockens, I. J. Ippius, Herv. pred., 246.

Frederik de Krijger, 114.
Frederik v. Baden, bisschop v. Utrecht, 114.
Frieslands regeering te plattenlande omstr. het midden der 18de eeuw, 42—45.

G.

Gasman, 531.
Gasman, W. M., 531.
Gedenkpenning, 459.
Genealogie der Van der Linden v. Oudèraen u. der Van der L. van Winde, 371.
Geneve, universiteit, 588.
Geslacht (Het) Ripperbant,, 165—202.

GESLACHTEN.

Abbinga, 475. — Achterbergh, 564. — Adamsz, 437. — v. Anholt, 168. — v. Aerdt v. Avesaet, 498. — v. Aeswijn, 76. — v. Afferden, 374 n 1. — v. Aken, 245, 256, 280. — Alberts, 607. — Albertsz, 537. — Albrinck, 614. — Aldons, 446. — Aleff, 612. — v. Aller, 195. — Almeida, 440, 444. — v. Almelo, 91. — v. Almonde, 433. — v. Alphen, 272, 330, 332. — Alphonso, 441. — Alting Siberg, 68. — Alvarez, 52. — v. Amerongen, 564. — Amerlonck, 176. — v. der Ameyden, 281. — v. Ampen, 436. — Anderson, 2. — Andree, 446. — Angelkot, 542. — Angelmächer, 191, 195. — v. Angeren 48, 68. — Aninck, 292. — Anthonisz, 46, 446. — v. Appelthoern, 166, 167. — Arcadie, 444. — Ardenois, 272. — Ardesch, 273. — v. Arenberch, 163. — v. Arckel, 74. — v. Arkel, 91. — v. Arnhem, 166. — v. Asscheberg, 199. — v. Assendelft, 266, 271. — Attama, 45. — Avinck, 324. — v. Aylva, 45.

v. **B**aarle, 493. — Baas, 256. — v. Backel, 87. — Backer, 64. — de Backer, 52, 53. — v. Baden, 503. — v. Baer, 175, 177, 178, 188, 191, 201. — Baersdonck, 183. — v. Bage, 503. — Bakhuis Roozeboom, 612. — Bakhuys, 612, 630. — Bakker, 89, 90, 531. — v. Balveren, 178, 179. — Baptist, 445. — Bardock, 443. — v. Barmentlo, 91. — v. Barneveld, 484. — Barovius, 232. — v. Barsbanck, 59. — Barthels, 71. — Bartolotti, 78. — Bartolotti v. d. Heuvel, 77—79. — Bartstra, 248, 49. — Bartz, 87. — v. Bassen, 219. — Bastiaansz, 439, — v. Batenburgh, 168, 169. — v. Batinge, 203. — Bax, 87, 88. — v. Beaumont, 535. — Beckman, 270, 271. — von Beeck, 538. — v. Beek, 481. — Beelaerts, 281. — v. Beelen, 166. — Beeldsnijder, 299. — v. Bekehusen, 390 n. — Bekker 244. — v. der Bell, 259. — v. Bemmel, 200, 494, 497. — Bender, 270. — Bennet, 334. — v. Benten, 246, 531. — Bentes, 121. — v. Benthem, 375 n., 388. — Bentinck, 166, 167, 177. — Bentle, 48. — Berck, 191, 192, 194. — v. d. Berckhoven, 123. — v. Berg, 391 n. — v. den Berg, 448. — Bergch, 176, 177, 186, 190, 191, 494. — v. d. Bergel, 172, 195. — v. Bergen, 121. — Berger, 548. — v. den Bergh, 246, 247. — v. den Berk, 256. — v. Berninckhusen, 508. — v. Bernsum, 432. — Bertholdi, 429. — Berthout, 87. — de Berty, 272. — den Besten, 238. — Beukelaer, 271. — v. Beuningen, 283. — v. Beveren, 119, 468, 602 n., 2, 9, 10, 11. — v. Beverfoorde, 613. — Beyer, 445. — Beijerinck, 90. — Bicks, 498. — Bickhart, 256. — Bierthé, 631. — v. d. Bilt, 46—54. — v. d. Bilt de Witt Hamer, 50 n. 2. — v. d. Bilt la Motthe, 50 n. 1. — Binckes, 630. — de Blair, 272. — Blanck, 426, 544. — den Bleeker, 256. — Blekman, 472, 483, 484, 542, 544, 564. — v. Bleijswijck, 271. — Blocquau, 35 n. 2. — Bloemendael, 434. — Blom, 232. — Blume, 435. — v. Bobarden, 391 n. — Boddaert, 64. — Bodegem, 78. — von Bodelschwingh, 92. — v. Bodtber, 430. — toe

Boecop, 166, 157, 432. — v. Bockeren, 615. — v. Boekevoort, 501, 502. — Boekhout, 87. — Boelhuijs, 270. — Boellaard, 616. — Boeser, 240. — v. d. Boetselaar, 76. — Bogaert, 90, 124, 422. — v. Boickolt, 166. — Bol, 256. — Bolonje, 448. — Bolwerck, 433, 34, 616. — Bomhof, 270. — Bomhoff, 272. — Bon, 79. — Boncamps (Boenencamp), 504. — de Bond, 282. — v. d. Bongard, 176. — v. den Bongardt 110, 181. — von Bongart, 538. — de Bonifet, 380. — v. Boningen, 375 n. — Bontamps, 507. — v. d. Boogaard, 548. — v. den Boom, 239. — Boon, 230. — Boreel, 270. — Borgess,616. — Borre v. Amerongen, 120. — v. Borth v. Rosendael, 76. — Bortius, 267. — v. den Bos, 239, 272. — Bosch, 270. — Bosman, 90. 136, 207. —v. den Bossche, 205. — Bot v. Scherpenzeel, 609. — Both v. der Eem, 276. — Botta, 45. — Botter, 606, 607, 608. — de Boubay, 78. — Bouceaux, 504. — Bouwens, 129 n.a., 221. — v. Braeuw, 508. — Brahe, 616. — v. Brakel, 432. — Brakman, 273. — Brant, 390 n. — Brantsz, 607. — Brechman, 446. — v. Bredehoff, 483, 484. — v. Brederode, 538. — Breeveld, 256. — Breton, 329. — Breulman, 191, 195. — ten Brinck, 75. — v. Broeckhuisen, 167, 178, 188, 182. — v. den Broek, 243, 44. — Broekhuizen, 256. — v. Broekhuizen tot Barleham, 501. — Broes, 442. — Brohier, 446, 447. — v. Bronckhorst, 167, 178, 179. — v. Broukheze 501, 502. — Brouwer, 252, 257, 443. — Beverlo Brouwer, 285. — Ter Bruggen, 67. — v. Bruheze, 163 n. 1. — de Bruin, 324, 327. — v. Bruints, 185, 187. — Bruintz, 194. — Bruneel, 63, 64, 65. — Bruno 448. — Brunt, 214, 257, — de Bruijn, 65, 226. — Bry, J. de, 228. — Bryce, 245, 46. — v. Bueckhorst, 91. — v. Buersen, 535. — Builh, 497. — v. Buningk, 186, 199. — v. d. Burch, 601. — v. Buren, 125, 445, 579. — Burger, 616. — v. d. Burgh, 77, 78, 79, 275. — Burman de la Bassecour, 547, 552. — Busselman, 446. — de Bussy Rabutin, 87, 282. — Buttinga, 45. — Buyck, 424, 461. — Buijgers, 45. — Buyk, 540, 564. — Buijs, 496. — de Bye, 87, 88, 271, 433. — v. der Bijl, 256, 257. — v. Bijlant gnt. Rijcke, 191, 191, 199, 201. — v. Byler, 608. — Bysterveld, 273.

Caan, 278. — de Caauw, 435, 36. — Calderkerk, 439. — Calverss, 47. — Camerlingh, 51, 614. — v. der Camme, 438, 39. — v. Cammingha, 45. — Camp (van der Camp), 436. — v. Campen, 436. — Cantzius, 535. — v. Capelle, 183. — Capoen, 59, 60, 61, 62, 64. — v. Cappel, 93. — Carbonnel, 419. — Cardoza, 442. Carlier, 437. — de Carnin, 268. — de Carpentier, 226, 312. — Carsten, 613, 615. — Cassiopijn, 269. — v. d. Casteele, 35 n. 2. — Castillo, 442. — Cattepoels, 433. — Chenel, 86, 232, 434. — Christoffelsz, 440. — Claasz, 410. — Claassen, 232. — v. Cleef, 41. — de Clercq, 276. — Cletcher, 276. — Cloeck, 468. — Cloet, 53, 475. — Cloppenberg, 436. — Closs, 193. — Clotterbooke, 265. — Cluyten, 445. — Cock (de Cock), 443. — v. Cock, 501. — Cockman, 504. — Cocq, 269. — Coebel 271. — v. Coehoorn, 1—29. — Coen, 91. — Coene, 68. — Coertsz, 435. — Coe' verden, 189, 190, 436. — v. Coevorden, 132, 493. — Colaas, 445. — Cole, 59. — Colla, 277. — Colms, 631. — Colombi, 445. — Comans, 257. — Combetes, 86, 434. — Coningshoven, 438. — Constantyn, 443. — de la Contesse, 436. — Conyn 438. — Cook, 329. — Coopsen, 615, 630. — Coppen, 432. — Corea, 440. — Cornelis, 59, 439. — Correman, 438, — Corstiaenssen, 282. — Cortebrant, 273. — Corts, 444. — de Costa, 437, 444. — Costard de la Moraisière, 418, 419, 482, 487 n. — Coster (de Coster), 226, 435, 443—45. — v. Cothen, 324, 327. — Coupier, 136. — Courtonnes, 438. — Coûs, 631. — Cousaere, 438. — Couslandt, 269, 275. — Craaivanger, 438. — Crane, 47. — Cranincks (Cranius), 495. — Craye, 46, 47. —

Crayestein, 118, 119, 468. — v. Craijenstcijn, 602, n. 7, 9, 11, 12. — Crellius, 202, 430. — Creyll, 608. — Creyten, 88. — Crom(die), 281. — Crommon, 271. — v. Cronenburg, 45, 445. — v. de Croon, 474. — Crudorp, 272. — Cruse, 433. — v. Culenburch, 206. — Cunaeus, 524. — v. Cunerdorf, 190. — Curiel, 73 n., 3. — v. Cuylenburg, 92, 231, 435, 446.

v. **D**aalen, 119, 467. — Daamen, 604 n. a. — v. Dalen, 282. — Dam, 257. — v. Dam, 50, 62, 80, 86, 118—31, 260, 330, 417—28, 460—92, 540—69, 601, 603—09. — Damas v. Hogendorp, 67. — Damen v. Outshoorn, 208. — Danckerts, 121. — Debeyer, 11,14. — Debel, 270. — v. Declen, 166, 200, 493. — v. Deest, 374 n. 1, 375. — Degen, 437. — Dekema, 244. — v. Delden, 173, 174. — Delen, 432. — Denido, 441. — v. Deventer, 210. — Dias, 445, 448. — v. Diemen, 295. — Diepenbroeck, 178, 179, 188. — Dier, 442. — Dieren, 432. — Dieriks, 48. — Dierquens, 270, 272. — v. Dievort, 276. — v. d. Does de Bye, 54. — v. Doetichem 75, 77, 177. — v. Doetinchem van Rande, 499. — v. Dolre, 606, 607. — v. Dompselaer, 604 n.a., 605, 607. — v. Donk, 257. — v. Doornick, 167. — v. Dordt, 199, 200, 201. — v. Dorenberg Heijden, 88. — v. Doreslaar, 312. — v. Dorman, 538. — von Dörnberg, 532—35. — Dörnberg Heiden, 88, 254. — v. Dorp, 239. — v. Dorth, 197. — Doubleth, 276. — v. Doyenburg, 615. — v. Doijs, 43—77, 430, 495 496, 506. — Dufayau, 256, 257. — Dunewalt, 507. — v. d. Dussen, 78, 79, 534. — v. Duuren, 436. — Duvelaer' 64, 65, 66, 67, 68. — Duvelaer v. d. Spiegel, 68. — v. Duijnen, 269. — Duyst v. Voorhout, 521. — v. Duyvenbooden, 254. — Duzeker, 497. — Dwars, 534. — v. den Dijck, 281. — v. der Dijcke, 65, 66. — Dijl, 225—27.

Ears, 268 — Eaton, 447. — Ebbe, 277. — Ebell, 446, 447. — v. Echten, 432, 498. — Eck, 432. — v. Eck, 77, 605. — v. Eden, 257. — v. Ee, 61. — Eekhout, 81, 89. — Eelbo, 418. — v. Egmond, 206, 257. — Elderingh, 496. — Elias, 123. — v. Elsbroeck, 614. — Elsevier, 616. — Elsevier (Rammelmau), 246. — v. Elst, 175. — v. Elverick, 172, 174, 175, 184, 185, 187, 189, 190, 194, 196. — v. Emschot, 131. — Engelbronner, 612. — Engelhard, 615. — Entes, 434. — v. Epen, 260. — Epeus, 45. — v. Erkel, 282. — Erkenswijk, 614. — v. Erlach la Mothe, 49, 51. — v. Erp, 77, 200, 495, 496. — Esgers, 233. — van Essen, 166, 167. — Everaars, 235—37, 258. — Everard, 92. — Eversdijk, 48, 49, 270. — v. Ewijck, 52, 546. — v. Ewyk, 375 n. — v. Eyck, 209. — Eyk, 547, 554, 555. — v. Eyk, 234, 235. — v. Eyls, 493. — v. d. Eynge, 374 n. 1. — v. Eysinga, 45. — Eyssell, 272. — v. Eze, 91.

Faber, 439. — Felix, 246. — Ferdinando, 444, 537. — Fernando, 442. — Ferwerda, 443. — Figuura, 438. — Flaman, 47. — Flemer, 448. — v. der Flier, 241, 42. — Florianus, 126. — Fockens, 246, 47. — Focnander, 447. — Fonseca, 437. — de la Fontaine, 272. — v. Foreest, 62, 390 n. — Francen, 439. — Francisco, 315, 442. — Francken, 310. — Franke, 51, 286. — Fredel, 437. — Frenckink, 119, 128, 468. — v. Frentz, 193. — Frisius, 45. — v. Fuirde, 197, 199, 201, 202.

v. **G**aen, 219. — Gaetsnalt, 197, 202. — Galen, 184, 196. — v. Galen, 199. — Galgo, 441. — Gasman, 89, 90. — Gastman, 435. — Geens, 71, 72. — Geense, 47. — Geerligh Swarte, 75. — v. Gelder, 166, 365. — v. Geldrop, 281. — v. Gemen, 390 n. — v. Gent, 375 n. — Gerlach, 375 n. — v. Gestel, 281. — v. Geuns, 417, 18. — Gevertsz, 436. — v. Ghemen, 168, 169. — Gibson, 447. — Gigink, 192, 193. — Gilles, 439. — v. Gilten, 531. — Glaeuw, 503, 504. — Glauw v. Herstenhorst, 190. — Glauwe, 195. — v. Gleuel, 538. — v. Glinstra, 45, 630.

— Glover, 34, 39, 40. — Godtlieb, 537. — Goedkint, 438. — v. Goens, 525. — v. Goer, 503. — v. der Goes, 504. — v. Gommerbach, 191, 194, 197, 198, 201, 498, 500. — Gonggrijp, 616. — Goosens, 445. — de Gooyer, 256, 257. — v. Gorcum, 58, 65, 66. — v. Goslinga, 95. — Goudt, 129 n. f. — Goutswaert, 535. — de Goyer, 604 n. a. — de Graaff, 87. — Graafland, 67, 118, 119, 122, 125, 126, 127. 417, 421, 422, 424, 460, 466, 468. — Graevestein, 53. — v, d. Graght, 273. — Grammaye, 505. — v. 's-Gravenhage, 207. — Gravelant, 128. — Gravenstein, 249. — Greenwood, 33—40. — v. Greeve, 199. — Gremmers, 442. — Greve, 171. — de Greve, 183, 184, 191, 192. — v. Greve, 193, 194, 196. — Grimmelius, 235, 236, 237. — Groenenbergh, 432. — Groenewegen, 231, 232. — v. Groeven, 198, 199. — Groneman, 276. — de Groot, 67, 214, 256, 257, 484. — Grotenhuis, 202. — Grothe 461, 466, 469, 470, 471, 482, 484, 487. 540. — Grothe (Tieleman), 485. — Gijzeling, 436.

Haagen, 273. — de Haan, 52, 437. — Hadders, 439. — ten Haef, 498. — van Haeften, 166, 547, 552, 553, 554. — v. Haerde, 494. — v. Haerst, 166, 167. — de Haes, 475, 476. — v. Haesoordt, 166. — v. Haeste, 167. — v. Hagen, 505. — v. d. Hagen, 282. — Hagenbeecke, 183. — v. Hall, 199. — ab Halle, 207, 215. — v. den Ham, 233. — Hambroeck, 442. — Hamer, 50. — de Hamer, 282. — v. Hamerstein, 390 n., 430. — v. Hamersvelt, 259. — Harinxma, 507. — v. Harmelen, 256, 257. — ten Harmsen v. der Beek, 244, 45.— Harrisson, 268. — Hartgerink, 248. — Hartingh Comans, 68. — Hartmann, 202. — Hasken, 169. — Hasselaer, 121, 219, 417. — Hassingh, 430. — v. Hattem, 245. — v. Hattum, 614. — Hauwert, 134. — Havicius, 460. — Havingha, 246. — Haykama, 45. — Hazeboom, 257. — Heddama, 45. — Heeck, 503. — v. Heeckeren, 92. — v. Heeckeren v. d. Eze, 91. — v. Heeckeren v. Molencate, 67. — v. Heeckeren, gen. Rechteren, 203. — v. Heemstra, 45. — de Heer, 445. — v. Heerde, 167, 493. — v. Hees, 498. — v. der Heide, 282. — v. Heiden, 532. — Heins, 214, 259. — v. Hekeren, 431, 493. — v. Hellemond, 209. — Helmont, 438. — v. Helwich, 505, 506. — v. d. Helst, 273. — v. Hembyze, 70. — v. Hemmen, 256, 257, 386. — v. Hemsbergen, 214, 257. — Hendricksz, 441. — Hengeveld, 252, 53, 260. — Henkelius v. Oyen, 445. — Heppenhoven, 538. — v. Herdike, 391, n. — Hernada, 45. — Hersbergen, 119, 128, 468. — v. Hersel, 280, 281. — v. Herson, 282. — v. Hertefeld, 535. — Hess, 48, n. l. — v. Hetterscheidt, 132. — Heuckingh, 432. — v. Heukelom, 413, 14. — v. Heurn, 424. — v. Heusden, 374, n, 1. — v. d. Heuvel, 77—79. — Heydelberg, 443. — Heyden, 190. — Heymans, 221. — v. Heze, 374, n. 1. — Hinlopen, 334. — v. d. Hoeff, 221. — v. Hoefstagh, 506. — v. Hoemen, 75. — v. Hoen, 198. — Hoenreman, 169, 170, 176. — Hoevelick, 184, 196. — v. Hoevelt, 535. — v. d. Hoevelwijck, 169. — v. d. Hoeven, 68. — v. Hoey, 277. — v. Hoey Schilthouwer, 52. — Hofflus, 234. — Hoffland, 35, 36, 37. — Hofstede, 326. — Hogervorst, 239. — v. Hohenlohe, 163. — Holt, 200. — v. Holthuisen, 188, 387. — v. Hombroek, 50. — Hondius, 243. — Honneur, 269. — Honreman—Ripperbant—Loeff, 171. — Honzelaer, 200, 430. — de Hoog, 443. — Hoogeboom, 253. — Hoogkamer, 47, 48. — v. Hoogstraten, 226, 227. — v. d. Hoolaert, 34, 39. — v. d. Hoop, 547 — v. Hoorn, 51, 118, 119, 126, 128, 414, 468. — Hop, 481. — Hopp, 197, 202. — Hornhoven, 221. — v. d. Horst, 169, 430. — Horstman 508. — Hostein, 36, 37, n. 1., 38. — v. Houcke, 60. — v. den Houte, 67. — ten Hove, 167. — v. Hövell tot Westerflier, 502, 506, 507. — v. Hövel v. Wüllen, 132. — v. Hovele, 535, 536. — Huberts, 241. — Hugenholtz, 284. — Huissen, 503. — v. Hulle, 230. — v. Hulst, 389 n. — v.

Husen, 338, n. 1. — Huus, 203. — Huybertsz, 436. — Huydecoper, 616. — Huygens, 273. — Huyser, 237.

v. Idsinga, 52. — Ildsisma, 45. — v. Imschot, 131. — v. Ingen, 258. — Ingenhaven, 198. — v. Iperen, 329. — v. Isenberg, ... — v. Isendoorn à Blois, 167.

Jacobsz. 437. — Jaehn, 534. — Jansz., 441, 445, 448, 537. — Janssen, 70. — Janssens, 498. — Jäpchen, 250. — du Jardin, 270, 271. — Jason, 47. — de Jeger, 183, 193, 484. — Jong, 256. — de Jong, 214, 256, 257. — de Jong van Hedikhuizen, 91. — Jongbloed, 444. — Jongbloet, 273. — de Jonge, 47. — Jongemaets, 631. — de Jongh, 631. — Jonker, 257. — Juliaans, 87. — Juriaansz. 439.

Kaas, 233, 234. — Kade, 374 n. 1, 375 n. — Kalenberg, 443. — Kalff, 327. — de Kanter, 50. — Keetlaer, 49, 50, 261. — Keimpe, 45. — Keiser, 53. — Kelderman, 256, 257. — Kellar, 446. — Kemener 189. — de Kempenaar, 278. — v. Keppel, 166, 167, 199, 381, 85, 430. — v. Keppel v. Wolbeck, 507. — v. Kessel, 278. — v. d. Kest Wittens, 273. — v. Kestel, 364. — Ketting, 133. — Keuning. 443. — Keysar, 374 n. 1. — Keyser, 526. — Kiggelaar, 269. — Killewich, 233. — Kinker, 35 n. 2. — v. Kinschot, 271, 276, 536. — Kipshaven, 435, 538. — v. Kleef, 389 n., 391 n., 392 n. — Kleman, 328. — Kley, 225, 226. — Klinkert, 247. — Kloek, 118, 119, 128. — Kloot, 239. — Klopper, 129, n. f. — Kluyt, 282. — de Kluyver, 238. — Knap, 239—41. — Kniphorst, 615. — Kock, 646—48. — Koelman, 537, 38. — Koers, 448. — Kolff, 291. — Koning, (de Koning), 442, 443. — Koningshoven, 435. — v. d. Koog, 631. — Kop, 239. — Koppelmann, 615. — Korbee, 239. — Kortenhoeff, 41 n. 1. — v. d. Kraan, 257. — Krafft, 242. — Krayenbelt, 250. — v. Kretschmar, 278. — Kroesen, 91. — v. Kuffeler, 422. — v. Kuilenborgh, 91. — von Kunonitz, 532. — Kuyper, 246. — Kuys, 437, 38.

Laar, 614. — La Croix, 537. — v. Laer, 431, 504. — Lambrechtsz, 271. — Lamme, 203. — Lamy, 91, 434. — Lang, 3. — de Lange, 470. — Lanset, 441. — Lansinck, 198, 497. — v. d. Lauwick, 167, 497. — Le Chasse, 438. — Le Clerc Johnston, 268. — Lecocton, 122. — v. d. Lee, 214, 237, 256—61. — v. d. Leeden 87. — Leefdael, 432. — Leeflang, 616. — Leembruggen, 447. — v. Leemput, 119, 468. — v. Leesten, 177. — v. Leeuwen, 42, 212, 213, 214, 243, 256, 257, 258, 421, 473, 494. — v. d. Legge, 186, 190, 195. — Le(h)man, 614. — v. de Leier, 282. — Leliveld, 329. — v. Lennep, 493. — Lenoor, 439. — Letti, 444. — Leursen, 62. — v. Leussen, 200, 201. — v. Lezaen, 45. — Liefaert, 256. — de Lille, 270. — Lindeboom, 505, 506. — v. Linden, 74, 77, 178, 179, 337—414. — v. der Linden, 240. — v. Lintelo, 76. — v. d. Lippe, 532. — Lipsius, 256. — Listingh, 123, 125 — de Liuraghi, 202. — Livera, 442. — v. Lochorst, 528. — v. Loe, 174. — v. Loeff, 170, 172, 173, 174, 180, 187, 480. — v. Loenen, 244. — v. Loenersloot, 430. — Logeman, 89. — v. Lohn (Loor). 362, n. 1. — Lok, 256. — de Long, 86, 434. — v. Loon, 389 n. — Loosdorp, 87. — v. Looz, 339 n. 1. — v. Louwen, 197 — Louwerman, 198. — v. Loveshem, 390 n. — von Löwenstein, 533. — Lupke, 444. — Luyk, 231. — v. Lycklema, 95, 102. — Lycochton, 407. — v. Lynden, 123, 124, 337—414. — v. Lijnden v. Lunenburg, 289, 290.

Maartensz, 446. — Maaskant, 534. — Macardi, 448. — Mack, 445. — Mackay, 533. — M'Kee, 447, — Macready, 447. — Maertens, 65. — Maes, 282. — Magnus 445. — Maier, 54. — Makenzie, 616. — de Malapert, 542. — de Man, 258. — v. d. Mandere, 51, 52. — von Mansbach, 533. — Manuel, 315. — Marchie (du) 230, 231. — Marchier, 221. — Marcusse, 47. — de Marc, 246. — v. Mariënhoff, 284.

— v. d. Mark, 389 n. — Markolt, 167. — Marlot, 163. — v. Marslaer, 281. — v. der Marssche, 505. — Marten, 447. — Martens, 440, 549. — Masschop, 190. — Maten, 92. — v. Mechelen, 162, 163 n. 1. — v. Meckeren, 166, 167. — Meckinck, 171, 194. — v. Mederike, 389 n. — de Meele, 268. — de Meer d'Osen, 92. — v. Meer, 92. — v. d. Meer, 78, 79, 92, 223. — v. Meerbeek, 238. — Meerburg, 254, 55. — Meerlaan, 226. — v. Meerten, 432. — v. Meheleke, 61. — Meier, 443. — v. Mekeren, 74, 493, 503. — de Mello, 441. — Mendis, 471. — Mense, 247. — Mercys, 129 n. c. — Merens, 285. — v. Merode, 508. — v. Merwick, 171, 172, 175, 194, 197. — v. Meteren, 432. — Mettenson, 375 n. — Meurs, 329. — Me(de)voirt, 176, 179, 192. — Meijer, 90. — de Meyer, 49. — Meyeringh, 615. — Meyers, 256, 257. — Meijnart, 264. — Micherts, 329. — Middaghten, 166, 189. — v. Middeldorp, 499. — von Milendonck, 538. — Mina, 221. — v. der Minne, 434. — Minnes, 438. — Mirandolle, 558. — Modderman, 54. — Moerel, 250. — v. Moes, 499. — Mogge v. Renesse, 302. — de Mol, 281. — Moll, 273. — Mom, 167, 168, 493. — v. Mönninckhusen, 505. — Montaigne, 441. — Monter, 613. — v. Montfoort, 365, 473. — v. Monwyck, 75. — de Moor, 236. — de Moor v. Immerzeel, 277. — Morgazpa, 315. — Moriaanshoofd, 259. — la Motthe, 50. — Mouter, 614. — Mouwijck al. Moeks, 503. — Muilman, 264, 276, 278. — v. Mule, 493, 495. — Mulert, 92, 203, 431, 495. — von Münster, 92, 93, 273, 431, 432. — v. Munster tot Daelen, 76. — Munsterbilsen, 339 n. 1. — Munter, 122. — Muys v. Holy, 602 n. 2. — v. d. Mijll, 79.

Nagtegaal, 251, 261. — Nahuys, 424—28, 539, 544, 559, 566. — Nederburgh, 67. — Niekerk, 237—39. — de Niesse, 446, 447. — Nieulant, 41 n. 1. — v. Nieuwland, 257. — v. Nispen, 251. — v. Nivenheim, 495. — de Nobel, 537. — Nodes, 34, 39, n 3. — Nolthenius, 90, 91. — Noodt, 30. — Nooms, 210, 223. — Noordink, 249. — Noortbergh v. Brandwijk, 265. — Noppen, 260. — Nupoort, 332. — v. Nuijs, 277. — Nijborg, 242. — Nijssen, 67.

Ockersse, 51. — Odet, 257. — v. Oenama, 45. — v. Ogten, 273. — v. Oldenbarnevelt, 605. — v. Oldenbarnevelt, gen. Tulling, 274. — v. Oldenbocum, 432. — v. Oldenburg, 389 n. — v. Oldeneel, 76, 189, 190, 499. — Oliemans, 256, 257. — v. Ommeren, 119, 468. — Ondaatje, 315. — v. Oort, 285. — Oosthoudt, 63, 64, 65, 68. — v. Oostveen, 248. — v. Ophem, 429. — Oppedijk, 247. — v. d. Opwijck, 176. — Orjo, 347 n. 1. — Osinga, 252. — v. Ossenbroeck, 174. — Ossewaarde, 49, 65, 68. — v. Ostaden, 281. — Otmar, 444. — Ottenstein, 616. — Ottolander, 260. — v. den Ouden, 496. — Oudkerk, 50. — Oudt, 123 n. 6. — v. Ourijk, 270. — v. Outshoorn, 205, 206, 223. — Ouwendijck, 77, 79. — v. Overloop, 64. — v. Oye, 375 n., 386. — v. Oyenbrugge, 163.

v. **P**abst, 531. — Padevoert, 184, 196. — Paets, 40 n. 1. — v. der Pant, 474. — v. der Parra, 294, 321, 329, 333. — Pas, 507. — Pasman, 497. — Pasquaal, 448. — Paulusz, 439. — v. der Pauw, 470. — Pauwels, 282. — Pegalotti, 435, 438. — Peirolet, 334. — ter Pelkwijk, 469, 472. — Pelt, 207. — Penninck, 269. — Perera, 448, 537. — Phenningh, 503. — Pichot, 540. — Pieck, 432, 538. — Piek, 271. — Pierart, 256, 257. — Pieris, 437. — Pierson, 247. — Pieters, 46. — Pietersz, 442, 537. — Pikouw (Pikaar?) 447. — Pinjers, 443. — v. Pinninck, 503—08. — Pit, 119, 424, 541. — Pith, 461, 467, 469, 486, 488. — v. Plees, 191, 196, 197, 199, 200, 494, 498. — v. Pletze, 200. — Plomp, 256, 257. — Plumeon, 271. — Poeyt, 118, 119, 417, 607. — Poeyt v. Overryne, 468. — v. d. Poll, 542. — Pouse, 259.

— Pop, 537. — Potholt, 276. — Potier, 277. — Prigge, 615. — Prik, 444. — Princen, 219. — Prins, 67. — Pronckert, 469, 480. — Provoost, 61. — v. Puflik, 375 n. — Pytzert, 375 n.

Quade, 503. — Quadt, 533. — Qual, 50. — Quartelaar, 269.

v. Raben, 93. — v. Roden, 265. — v. Raesvelt, 191, 431. — v. Raeij, 186. — Ram, 52, 560. — Ram v. Schalkwijk, 484. — de Ram, 223. — v. Randenrode, 387. — Rappard. 615. — v. Rataller, 45. — Ratsten, 579. — Raven, 203. — Recalf, 45 — v. Rechteren, 334. — v. d. Recke, 430, 531. — v. Redichem, 458. — v. Ree, 259. — Reede, 182, 183, 190. — v. Reenen 241. — Rees, 612. — van Reets, 441. — v. Rehe, 93. — Reichner, 274. — Reimers, 437. — Reiseling, 504. — v. Reken, 390 n. — Ren, 445. — v. Renesse, 76, 270, 273. — Rensdorp, 631. — Reyersz, 605. — Rhala, 45. — v. Rheede, 503. — v. Rheeden toe den Brandlight, 503, 505, 507. — v. Rhemen, 199, 202. — v. Rhynen, 235. — de Ridder, 438, 498, 547, 552, 553, 554. — v. Riemsdijk, 167, 209. — van 't Riet, 257. — Ringenberg, 197. — Ringnalda, 247, 248. — v. Rinkenrode, 389 n. — Ripperbant, 165, 202, 494. — Ripperbant-Honreman-Till, 170. — Ripperbant-Voorst, 169. — Ripperbant-Zallandt, 168. — v. Ripperda, 189, 190, 193, 194, 432, 496. — Risel, 443. — Ritscher, 435. — Robillaert, 281. — v. Rode, 365—68, 437. — v. Rodenrijs, 77. — Rodrigo, 440 41. — Rodriguez, 440. — Romme, 505. — Romyn, 238, 240. — Ronditz, 436. — Roos, 273. — de Rooy, 446. — v. Rooyen, 439. — Rooyer, 274. — Rooseboom, 612. — de Rosa, 442. — de Rosairo, 442. — Rosendal, 613. — Rosevelt, 36. — v. Rossum, 93, 613. — Rost, 87. — Rotterdam, 630. — Rousselet, 86, 434. — Rover, 505. — v. Rovère, 2. — Rovert, 446. — de Roy, 441. — v. Royen, 163. 274, 437. — Rudinck, 191. — v. Ruinen, 93, 203, 431. — v. Ruitenburgh, 429. — Rupertus, 50. — Rysche, 507. — v. d. Ruygh, 270. — Ruyghaver, 46, 47. — Ruysch, 119, 424, 467, 482. — de Ruyter, 167, 208, 505. — Rijlaarsdam, 257. — Rijnenberg, 253. — Rijplant, 327. — Rijser, 631. — v. Rijswick, 175, 185, 186, 187, 191, 195, 196, 198, 201, 202, 498, 500. — v. Rijswick met 't Rijss, 494.

v. Salland, 174, 201. — v. Salza, 362 n. 1. — v. Sambeeck, 430. — Sande, 200. — v. den Sande, 183, 184, 193, 196, 493. — Sanders, 62, 615. — Sasselee, 231. — v. Schaardenburg. 255. — Schaffer 76. — v. Schagen, 276. — Schas, 34. — v. Schayck, 605. — v. Schelle, 242. — Schellinger, 233. — v. Schellingerhout, 209, 231, 256, 257. — v. Scheltinga, 630. — v. Schenckinck, 494. — v. Schenk, 429. — Scherders, 429. — v. Scherpenbergh, 508. — v. Scherpenzeel, 166, 173, 185. — Scheurleer, 273. — Schevelingen, 438. — Schey, 236, 237, 258. — Schill, 90. — Schiller, 315. — Schippers, 48, 214, 256. — v. Schlade, 199, 199, 201. — v. Schonenberg, 374 n. 1. — v. Schongow, 338 n. 1. — Schot, 41, n. 1. — Schouw, 87.— Schrevelsz, 269. — v. Schrieck, 198, 501. — Schrijver, 221, 442. — Schubert, 446. — Schuilenburg, 2. — Schuitemaker, 54. — Schuller, 256, 257. — Schulter, 445. — Schutjes, 279. — Schuurman, 542. — v. Schuylenburgh, 123. — von Schwerin, 532. — Scott, 62. — Scroetsma, 45. — Sebes, 615. — Seegers, 631. — Segaar, 334. — v. Segwaart, 118, 119, 120, 121, 421, 467, 468, 483, 601, 602. — Seingnie, 64, 65, 68. — Sem, 221. — v. Senden, 547, 552, 554. — Sepers, 257. — Serrurier, 278, 290, 323. — Servaas, 231. — v. Sevenhuijse, 271. — Severijn, 53. — Seyn, 121. — Sieling, 446. — Siemons, 613. — Sieverts, 236. — de Silva, 315, 439, 445, 448. — Simons, 129 n. c. — Simonsz, 436. — v. Sinnen, 282. — v. Sittert, 231. — Six v. Vromade, 254. — Sixti, 276. — v. Slaesburgh, 430. — Slicher, 278.

— Slichtenhorst, 269. — Sloet, 434. — Sloot, 497. — Smilz gnt. Bergh, 197. — Smissaert, 547, 552, 553, 554. — Smit, 444. — Smith, 62, 436, 442. — Smollersoen, 281. — Snider, 131. — Sniepert, 169, 171. — Snoek, 270, 475. — Snouck Hurgronje, 53. — Soertsz, 445. — Soldan, 56. — v. Solms, 535. — Somerzee, 47. — v. Sompel, 442. — v. Son, 272. — Sonneveld, 329. — de Soribas, 499. — Sourij, Speldewinde, 446. — Spencer, 443. — Sperrendam, 47. — Spiegel (Spieghele; v. den Spiegel), 70. — v. d. Spiegel, 49, 57, 73. — Spierinc, 88. — Splinter, 497. — Splitelhof, 76. — Splijtelott, 76. — v. Spremond, 365. — Sprenger, 234, 235. — Sprenger v. Eyk, 235. — Spruyt, 238. — v. der Staay, 214, 256, 257. — Staefoordt, 166. — Staël von Holstein, 612. — Stal, 390 n. — Stalpart v. d. Wiele, 264. — Steck, 175, 176, 179, 187, 188, 200. — Stecke, 171, 187, 190. — v. Steek tot Hoevelwick, 494. — v. Steelandt, 162. — Steen, 221. — v. d. Steen, 171, 172, 175, 176, 180, 181, 182, 183, 184, 188, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 533. — v. den Steen tot den Schwalbenburg, 494. — Steenbakker Morilyon Loysen, 244, 245. — v. Steenbergen, 166, 167, 183, 189, 501. — v. d. Steenhuis, 170, 538. — Steenhuyzen, 444. — Steenis, 271. — Stegeman, 503, 504, 507. — v. d. Stel, 166. — v. d. Stell, 166. — Sterke, 88. — Stevens, 129 n. f., 563. — Stewart, 282. — Stichter, 256, 257. — Sticke, 503. — Stockelman, 281. — Stoffels, 420. — Stork, 447. — Storm, 78. — Stouters, 544. — Stoutenburgh, 62, 430. — v. d. Straten, 47, 48. — Streuff, 191. — Strick, 438. — Stroiff, 171, 174, 176, 180, 181, 182, 183, 187, 189, 193, 196. — v. Strovorde, 388 n. 1. — Stuurmans, 438. — v. Styrum, 495. — Swaans, 435. — Swaen, 86, 87, 202, 429, 430. — Swalmius, 273. — v. Swanenburgh, 223. — de Swart, 630. — Swaving, 90. — Swellengrebel, 290, 433. — Swenke, 329, — v. Swieten, 38, 186. — Swijndrecht ges. Wenssen, 468. — Sijthoff, 272.

Tabingh, 614. — Taerling, 221. — Taxier, 441. — Taylor, 446. — v. Tecklenburg, 388, n. 1. — v. Tellicht, 492. — v. Tellinchoven, 390. n. — Tengnagel, 375, n. — Testas, 559. — v. Tetrode, 72. — v. Teylingen, 233. — Thie v. Eeck, 503. — Thomeé, 221. — Thomeeze, 277. — Thijbout, 78. — v. Thije, 272. — v. Till, 170, 171, 172, 175, 198. — Tjebber, 250. — v. Tol, 315. — Toll, 123. — Tolner, 492. — du Tombe, 324. — du Tour, 227. — Toussaint, 446, 447. — Treffers, 534. — v. Treslong, 269. — Treur, 238. — v. Tricht, 129 n. a. — Truytman, 527. — Tulbagh, 86, 203, 433. — v. der Tulp, 442. — v. Twickeloo, 189, 190, 199, 202.

Uden, 89. — v. Uerdingen, 390 n. — v. Uflathe, 459. — v. Ulft, 186. — v. Unia, 45. — Utening, 432. — v. Utenhove, 485. — v. Uterwick, 505. — Uytenbogaard, 424.

v. **V**aeck, 493. — Valk v. Blanken, 232. — v. Valkenburg, 256, 257. — Valkenier, 422. — v. Varick 166. — Vechters, 129 n. a. — Veeckens, 226. — v. der Veen, 245. — Veer, 34. — de Veer, 270. — v. d. Velde, 281. — v. Velen, 430. — v. Velsbergh, 508. — v. Velthuisen, 76, 434. — v. de Ven, 281, 467, 468. — Venlo, 221. — v. d. Venne, 118, 119, 126, 417, 436. — Verbeest, 436. — Verbrugge, 47. — Verburgh, 119, 128, 468, 603, 605. — Verbij, 616. — Verduyn, 214, 256, 257. — Vergunst, 215, 257, 260. — Verhoeff, 250, 252, 253, 256. — Verhoog, 214, 257. — Verlangen, 444. — Vermaeth (v. d Maeth), 605 n. a. — Vermeer, 251, 52. — v. Verneburg, 206. — Vernée, 54. — Verschoor 51. — Verselewel, 48. — Verselewel v. d. Bilt, 50, 51. — Verselewel de Witt Hamer, 50 n. 2. — Verster, 268. — Versteijn, 78. — Vertolen, 282. — v. Vianen, 207. — Vieracker, 202, 430. — Vilanti de Aranjo, 442. — v. Vilsteren, 183, 196. — Vinck, 119, 128, 468. — v. Virneberg, 391 n. -

v. Vladeren, 169. — Vlaer, 474. — de Vlaming v. Outshoorn, 208. — Vleminck, 281. — Vlieger (de), 230. — v. Vlierden, 280, 281. — v. Vliet, 239, 257. — Vlug, 86. — v. Voerst tot 't Steenhuis, 505. — de Vogel, 119, 467, 488. — v. Vogel, 192 193, 197, 501. — Volden, 181, 195. — Vollebregt, 256, 257. — v. d. Voordt, 538. — Voorduin, 285. — v. Voorst, 91, 166, 169, 189, 374 n, 1, 496. — v. Vorden, 535. — Vos, 280, 281, 290, 291, 321, 323, 324, 325, 329, 333, 375 n. — de Vos, 256, 257. — de Vos tot Nederveen Cappel, 53, 54. — de Vos v. Steenwijk, 93, 431, 432, 495, 496, 497. — Vosch v. Avesaet, 461. — Vosdings, 615. — Vosmaer, 78, 79. — de Vries, 282. — de Vrieze, 272. — v. (de) Vugt, 282. — Vygh, 538.

v. **W**aelwijk, 231. — Waas, 256. — Wagenaar, 49. — v. Wagtendonk, 190. — v. d. Wal, 256. — Waldenberg gnt. Schenckern, 197. — de Wall, 495, 496. — Wallis, 62, 64. — Walrave, 61. — v. Warbuit Cinraedt, 503. — Warin, 434. — Warner, 537. — Wassing(h), 86, 202. — te Water, 65, 73 n. 3. — Wawelaar, 47. — Webber, 61, 62, 64, 65. — v. Wederden, 536. — Wedwer, 132. — v. Weede, 543, 605. — v. Weel, 227. — de Weerdt, 123. — v. Wefort v. Ossenbergh, 271. — v. der Wel 239. — v. Welle, 76. — v. Wely, 375 n., 432, 503. — v. Wencker, 607. — Wennink, 282. — Wensinck, 251, 52. — v. der Werff, 242. — Westerwijk, 48, 65, 67, 68. — v. Westhoven, 93. — v, Westrenen, 605. — Wevel, 75. — Weydegans, 169. — Weyland, 443. — v. Wiechen, 282. — v. Wieringen, 257, 258. — Wiers, 231. — v. Wiggen, 390 n. — de Wilde, 260, 282, 417, 419, 460. — de Wildt, 183. — Willebrands, 253, 54, 534, 35. — Willemsz, 281, 443. — v. d. Wilten, 169, 170, 171. — v. Winckel, 49. — Winckelmans 324, 327. — v. Winde, 369, 370. — ten Winkel, 613. — Winssen, 483, 499. — Winters, 613. — Wintershoven, 564. — v. Wisch, 497. — Wistrate, 538. — Witbergen, 442. — With, 219. — von Witlissen, 533. — Witsenborg, 613. — de Witt Hamer, 50. — ten Wolde, 614. — v. Woldenborgh, 197, 198, 199, 200, 201. — v. Woldenburgh, 492—508. — Wolf, 276. — Wolterbeek, 284. — v. Wou, 269. — v. Woudenberg, 124, — Woutersz, 439. — Woijlff, 389 n. — Wrede, 375 n. — Wuesten, 482. — v. Wijenhorst, 429. — v. d. Wijck, 90, 93. — v. Wijk, 253. — v. Wijlack, 170, 171. — Wijlack-Honreman-Till, 171. — v. Wylich, 497. — Wijndels, 631. — Wijnkoop, 631.

IJseren, 188, 189. — IJserlobe, 432. — v. IJsseldijck, 277. — v. IJsselsteyn, 205, 206. — v. IJsselt, 80—86. — v. IJsendoorn, 375 n. — IJvoy, 549. — v. IJzendijk, 236.

v. **Z**aanen, 273. — Zaelle, Sael-de Sale enz. Utening, 93, 206, 209, 432, 33. — v. d. Zande, 375 n. — v. den Zandt, 167. — Zeelt, 423, — Zeeman, 259, 260. — v. Zeller, 493. — v. Zinteren, 375 n. — Zoutmaat, 544. — v. Zuilen—Ripperbant—Honreman, 173. — v. Zuijlen, 167, 171, 175, 178, 179, 495, 496. — v. Zuijlen v. Nijevelt, 68, 433. — Zwart, 257, 607. — v. Zwijndrecht, 536. — Zwijndrecht, gez. Wenssen, 119.

G.

Geslachtkunde (De) op nieuwe banen, 415.
Goethe's verblijf te Jena, 335.
Grafen (Die) u Freiherren v. Lynden in Geldern, 372—402.
Gravenhage ('s-), Groote kerk, 261—79.
————, Nieuwe kerk, 264, 65, 274.
————, Kloosterkerk, 265, 274, 275, 276.
————, English Congregation, 268.

Gravenhage, (*'s-*), Leproos- of Proveniershuis, 270.
———, Assendelfts kapel, 266, 272.
Greenwood, F., glasgraveur, 114.
Groenewegen, Jo., Herv. pred., 231, 232.
———, Jac., Herv. pred., 232, 233.

H.

Harmsen v. der Beek, C. H. ten, Herv. pred., 244, 45.
Hasselaar (Kenau) te Delft, 532.
Heidelberg, Universiteit, 588.
Heiden (Dörnberg), 88.
Helmsieraden, 346, 347, 398.
Hengeveld, Chr..., Herv. pred., 213, 232, 253.
Henricus Arsenius, geleerde, 574.
Herdoopers te Delft, 458.
Herinnering aan den 12 Augustus, 1831, 518—21.
Hettema (F. Buitenrust), 112.
Hodenpijl, C. F. Gijsberti, 31, 162.
Hoed (muts) als helmsieraad, 398.
Hoeufft, W. H., 57.
Hoevell, R. W. J. F. van, 32, 114, 115, 132, 164, 432, 434, 536, 616.
Hoffmann, Fri., uitvinder der Hoffmanns druppels, 229.
Hoffmansdruppels (Lof der), 229.
Hofgericht, 357.
Hohenhoewen (Gevecht bij), 10.
Hollander (Jan de), 228.
Hooien en wederhooien, 617.
Hoop, Th. à Thuessink v. d., 616.
Houten, Ant. v., Herv. pred., 223.
Huis (Het), de hofstede en vier morgen land te Isselt, 80.
Huis (Het). van den slavenhandelaar, 459.
Hulshof, A., 590.
Huygens (Const.), 288.

I.

Inbezitstelling (Eigenaardige), 132.
Inventaris (Beknopte) v. h. oudarchief der groote of S. Jacobskerk te 's-Gravenhage, 261—79.
Isselt, leen, 80—86.
Ittenweiler, proostdij, 17, 18.

J.

Jacobus v. Calcar, geleerde, 575.
Jagers (De) van v. Dam, 288.
Jan de Hollander, geschiedk. (?), 228.
Janssen v. Raay, 32, 521.
Jong (De) v. Hedikhuizen, 91.
Joosting, Het archief der heerlijkheid Ruinen, 133.

K.

Kaas, D., Herv. pred., 233, 234.
Kerk (De Herv.) te Aarlanderveen, 204—24, 230—57.
Kerkverordeningen (O. I.), 312—15.
Keulen, Universiteit, 572.
Killewich (Kelleweg), Herv. pred., 233.
Kinderen (Het wegen van), in kerken, 117.
Kipshaven, 435, 538.
Kleijntjens, J., 77, 91.
Knap, J. J., Herv. pred., 239—41.
Knoppert, A., geleerde, 586.
Kohlbrugge, J. H. F., 56.
Koningsvrouwe (Duitsche), 458.
Kruis (Andreas-) als wapenfiguur, 393—98, 400—402.
Kuilenborgh (Van), 91.
Kweekschool voor zendelingen, 289—334.

L.

Lambach (Gevecht bij), 12.
Langenbrück (Gevecht bij), 7.
Langerak (Longolias), G., geleerde, 585.
Laubkrone (helmwrong), 344—46.

Laurillard, E., 225, 228.
Lee, A. v. d., architekt, 210.
Leeuw als wapenfiguur, 340, 394.
Legendenverwarring, 228.
Leipzig (Slag bij), 26.
Leuven, universiteit, 572.
Liedjes (Halfvergeten Nederl.), 142—156, 336.
Liedjes (Beginregels van Nederl.), Aan boord (bis), het zeemansleven!. 143. — 'k Ben fier en trotsch als ik de kleuren, 336. — Daar klinkt een lied uit 't woest geklots der golven, 157. — Daar was een meisje van Sinterniklaas, 288. — De jagers van Van Dam, 288. — Den beker geheven, 155. — Drie wijfjes, Saartje, Stijntje, Trui, 146. — Drie zonen, ja, drie frissche kinderen, 150. — Een rijke heer al uit de steden, 147. — Een schildwacht, die bij duistre nachten, 145. — En dat molentje, dat draait, 143. — Grobbendonk zat op den toren, 154. — Herinnert ge u, sprak laatst een oude krijger, 287. — Hoe heerlijk is 't op zee te varen, 142. — Maar toen Maastricht werd aangevallen, 142. — Malbroek die vaart in oorlog, 151. — Napoleon, waar zijt gij gebleven? 153. — Op eenen morgenstond, 143. — Op, op met de vierkleur, 288. — O Vader, Zoon en Heil'ge Geest! 155. — Poot aan poot, de duivel is dood, 154. — Reden die prijst een zeer heerlick vrij gemoet, 288. — Rozelijn was (pas) achttien jaren, 143. — Tot zwemmen zijn wij klaar, 155. — Trok een Franschman, Ferdinand, 148. — Vaak zit ik in den stillen nacht, 149. — Vaarwel bruintje schoon, de vreugd van mijn leven, 153. — Vreemdeling, wilt gij mij ontvluchten, 151. — Vrouw Venus valsch, hoe hebt gij mij bedrogen, 148. — Wat staan die boeren weêr te loeren, 154. — Wil men 't geweer gaan laden, 336. — Wij zijn in uw schaduw geboren, 336. — Wij zijn weerb're mannen, 154. — Zwerft gij dan zoo eenzaam voort?, 149. —
Linde (Linne), 339 n. 1.
Lindeboom als wapenfiguur, 341, 342 n. 1.
Linden, A. von, 337.
Livius, Ger., Herv. pred., 217, 218.
Lodewijk XVI (Gedenkp. op), 459.
Lof der Hoffmansdruppels, 229.
Lucasz, Simon, Remonstr. pred., 137, 138.
Lydius, Joh., Herv. pred., 218, 219.
Lijn, J. v. d., Aannemer, 210.
Lynden (Die) in Aachen und im Ordenslande Preussen, 402—12.
Lynden (Urkundliches über die von) 338—414.

M.

Maarschalk Ney, 31, 161.
Macdonald (P. Willekes), 518.
Maes, Nic., Kunstschilder, 630.
Malta (Orde v.), 342, 343.
Marburg, universiteit, 588.
Marchie, P. du, Herv. pred., 230, 231.
Marcus, Fl., Herv. pred., 215, 216.
Margaretha v. Mechelen, 162.
Maroquin janséniste, 113, 458.
Martini Buys, P. A. H., 92, 431.
Maten-Everard, 92.
Medestanders (Delftsche) der Geuzen, 521.
Meer (van), 92.
Meerburg...., Herv. pred., 211.
Memmius, P. geneesk. 587.
Memoranda uit Wolff en Deken's werken, 629, 30.
Meurs, P. A. N. S. v., 457.
Miedema, A. S. 133.
Millies, H. C., 138.
Miniaturen, 113.
Ministerialen, 558 n. 5.
Moelen (Dat) leeth. Nederd. gedicht, 586.
Mol, Robbr. de, Organist, 281.
Monster, Kerkel. boeken, 279.

Morren, Th., 77.
Mosbach, Kerk te, 338 n.
Munster, H. zu, 93.
Münster (von), 92, 133, 203, 431, 432.
Münster (von)-v. d. Wijck, 93.
Muntstuk (Oud), 115.

N.

Nahuys (Het predikantengeslacht) 424—29, 539.
Naminck, Jo., Herv. pred., 223.
Nederlanders aan de universiteit te Rostock in de 15e en 16e eeuw 571—600.
Neresheim (Gevecht bij), 6, 10.
Neve, Joos de, Herv. pred., 216.
Ney (Maarschalk), 31, 161.
Nicolaus Dirks, geleerde, 576, 577.
Niekerk, E., Herv. pred., 210, 237, 238.
Nieuwkoop (Hofje van), 40.
Noordink, P. A. J., Herv. pred., 249.
Noordkerk, 282.

O.

Observantia lectionum in universitate Rostockiensi, 591—600.
Op, op met de vierkleur, enz., 288.
Opschrift v. h. hofje v. Nieuwkoop, 40.
Orthographie (Die) des Familiennamens Linden, 359—61.
Osinga, J., Herv. pred., 254.
Ottenstein, 535, 616, 632.
Oudinot, Generaal, 15, 16.

P.

Palamedes (Variant op), 288.
Parijs, universiteit, 571.
Paus (Spotpenning op den), 116.
Pellemontanus, J., geneesk., 586.
Pet, P., 157.
Petrus Volkendal, 577, 578, 579.
Pont, J. W., Nieuwe bijdragen tot kennis van de geschiedenis en het wezen v. h. Lutheranisme in de Nederl. 1e Dl., 158.
Potholt, Jac., Organist, 276.
Predikantengeslacht (Het) Nahuys, 424—29.
Professor (Een stakend), 509—17.
Pythius, Joh., Herv. pred., 220, 221.

Q.

Quint, Joh., Herv. pred., 224.

R.

Ramus, (P.), wijsgeer, 335.
Reden die prijst een zeer heerlick vrij gemoet, 288.
Regiment Royal-Alsace, 3.
——— „ -Dragons, 3.
——— van Holstein-Goltorp, 544.
Reglement op de Diaconie linnennaaiwinkel te Utr., 1796.
Regt, W. M. C., 204, 230, 261.
Reichner, J. I. en E., Orgelmakers, 274,
Reinking, G., Herv. pred. in O.-Indië, 289, 292, 324, 328.
Rieu, Job du, Herv. pred., 217.
Ring als wapenfiguur, 344.
Ringnalda, G., Herv. pred., 247, 248.
Ripperbant (Het geslacht), 165.
Roemer (Geëtste) v. 1743, 114.
Rostock, universiteit, 572—600.
———, fraterhuis, 573.
———, Nederl. Studenten, 584.
Rotterdam, Beroerte in 1621, 135.
————, Huis met de negers, 459.
Rijswijk, kerkeboeken, 278.

S.

Saint-Elme, Ida, maîtresse van gener. Moreau, 162.

Sansculotten (Wat zijn)? 457.

Scheveningen, Diakonieboeken, 279.

„Sergeant-majoor" (Een) v. h. kasteel v. Batavia in het midden der 17e eeuw, 522—28.

Slavenhandelaar (Het huis van den), 459.

Snippers uit kerkel. registers, 616.

Sommer, R., Familienforschung und Vererbungslehre, 55.

Semmerlath (v.), 531.

Soorten van Bijbels, 530.

Spoelstra, C., Bouwstoffen voor de geschied. der Nederd. Geref. Kerken in Z.-Afrika, 289.

Staaltjes van volksetymologie, 335.

Stammichius, J., pred., 589.

Steentjes (Bijbelsche), 530.

Stratageus, P., geneesk., 586.

Strubbe, J., geleerde, 585.

Swaen, 439, 531.

Swaen, A. E. H., 531.

T.

Tabellen („Stemmatographice) van die familie v. Woldenburgh", 492—508.

Teylingen, Joh. v., Herv. pred., 222.

Tidemannus Johannis, geleerde, 547.

Titsingh, 633.

Tolk, K., aannemer, 210.

Tsamensprekinghe (Een) van twee boersche personen enz. Leeuw. 1609, 95—112.

U.

Uitrusting v. een student in het midden der 18de eeuw, 41.

Urkunden (Die frühesten), über die van Lynden, 365—70.

Urkundliches über die van Lynden, 337—414.

Utrecht, St. Pieterskerk, 452.

———, Plan eener universiteit, 571.

———, Diaconie naaiwinkel, 619—29.

———, Wegen in de kerken, 117, 452.

Utrechts leeraren omstr. 1825, 283—86.

V.

„Van" (Das Niederl. Prädikat), 355—59.

Valkenburg, J. v., vestingbouwk., 588n. 2.

Variant op Palamedes, 288.

Veltius, Sam., Herv. Pred., 222.

Verklaring (Notarieele), omtrent de afstamming der gebr. Bartolotti v. d. Heuvel, 77.

VerLoren van Themaat H. B., 631.

Vermoeden (Het), van overleven, 33—40.

Verwonding van Fr. Blücher, 164.

Verzameling-Dijl, 114, 225.

Vianen, Ad. v., kunstdrijver, 114.

Visioen van Gustaaf III, 32, 163.

Volkslied (Nog een), 156.

Volkslied (Nog een ander), 287.

Voorburg, kerkeboeken, 278.

Voorst (Van), 91.

Vos, F. H. de, 435.

Vragen, 86, 434, 630.

Vrelant, L., geneesk., 586.

Vriesendorp, 7, 93.

W.

Wagner, J. D., 225, 432, 433, 435, 539, 631, 632.

Wapen, 434.

Wapen (Friesch), 615.

Wapens gevraagd, 434, 613—16.

Wassenaar, Diakonieboeken, 278.

Wateringen, kerkeboeken, 279.

Wat zijn Sansculotten?, 457.

Wegen (Het) van kinderen in kerken, 117, 452.

Werff, J. v. d., Herv. pred., 242.

Wiedemaand, 225.
Wiersum, E., 40.
Wilhelmi, Jac., Herv. pred., 220.
Willem I (Praalgraf v.), 29.
Willem III (Koning), 117.
WOORDEN EN UITDRUKKINGEN AFGELEID EN VERKLAARD.
Aam, 114. — Bediening, 115. — Donger-polsche, 114. — Duvekater, 335. — Grietman, 42. — Kadet, 335. — Panske, 114. — Wiedemaand, 115, 225. — Woord Het) ontsnapt aan den wal der tanden, 157. — Woorden (Friesche) 103—112.
Wyttenbach, D., hoogleeraar, 509—17.

Y.

Ybes, Ybe, 157.

Z.

Zaal (**Sael—**, **de Zale—**, **de Saele** enz.)-**Utening**, 93, 432.
Zaltbommel en Bommelerwaard, 528.
Zeeman, C. F., Herv. pred., 260 n.
Zendelinggenootschap, 289—334.
Zuidema, W., 117, 156, 336, 522, 532, 616
Z(S)wijnsdrecht, 536.
Zwijndregt, H. A. v., 537.